Colecția *Pastorală Misionară/Misiologie Pastorală – nr. **2***

Arhimandrit Teofil Tia
- Lector univ. dr. -

Elemente de „Pastorală Misionară” pentru o societate post-ideologică

Arhimandrit Teofil Tia
- Lector univ. dr. -

Elemente de

PASTORALĂ MISIONARĂ
pentru o societate post-ideologică

Prefață:

Teologia Pastorală: o disciplină teologică tot mai importantă

Preotul este păstor. Turma trebuie condusă pe calea mântuirii. Lucrul acesta este cunoscut de la întemeierea Bisericii. Sfântul Petru îi povățuia pe preoți, spunându-le: *"Păstoriți turma lui Dumnezeu dată în paza voastră cercetând-o, nu cu silnicie, ci cu voie bună, după Dumnezeu, nu pentru câştig urât, ci din dragoste"* (1 Petru 5, 2).

Istoria Bisericii este plină de modele de păstori cu viață sfântă, care s-au făcut pildă convingătoare pentru credincioşii lor. Şi, dacă e să concretizăm, în vremurile grele, când românii n-aveau conducători din neamul lor care să-i înțeleagă şi să-i ajute, îl aveau pe preot. El le era părinte, învățător, conducător şi povățuitor.

Metodele şi mijloacele de pastorație erau cele tradiționale, moştenite de la sfinții părinți şi de la păstorii cu experiență. Folosindu-le, nu dădeau greş.

Lumea în care trăim noi acum, însă, cunoaşte mutații de neimaginat în trecut. Nu mai avem de a face cu o societate tradițională aşezată, respectând anumite rânduieli unanim acceptate. Principiile creştine însă rămân aceleaşi. *"Iisus Hristos, ieri şi azi şi în veci, este acelaşi"* (Evrei 13, 8), dar El trebuie făcut cunoscut oamenilor într-un grai şi cu mijloace înțelese de ei.

Părintele arhimandrit Teofil Tia face această lucrare de pionierat: ne pune la îndemână mijloace de pastoraţie pentru lumea post-modernă. Considerăm că *“Elementele de Pastorală Misionară pentru o societate post-ideologică”* le vor fi de folos preoţilor, dascălilor şi tuturor celor ce se preocupă de formarea oamenilor.

Binecuvântăm tipărirea acestei cărţi şi-L rugăm pe Dumnezeu ca ea să fie de folos.

† A N D R E I,
Arhiepiscopul Alba Iuliei

Introducere
TEOLOGIE PASTORALĂ
SAU
„PASTORALITATE" A TEOLOGIEI ?

1. Pastorala – concretizarea vocației interdisciplinare a teologiei

Unul din marile neajunsuri ale acestui început de veac, de mileniu şi de eră post-modernă este faptul că ***fărâmițează atenția individului şi a societății în toate direcțiile***. Nu se mai poate vorbi în lumea de astăzi de "ştiință", ci de "ştiințe", fiecare din acestea având sectorul ei de preocupare şi de interes, fiind finalizate, drept urmare, cu ***o cunoaştere sectorială, parțială***, doar a unui segment din complexa realitate în care trăim. ***Trăim în universul specializărilor în care ne lipseşte viziunea de ansamblu*** sau nu ne interesează, deoarece ni se pare că ne putem dispensa de ea. ***Universitatea modernă este, în această privință, un campion:*** fiecare facultate are un propriu sector de interes, iar adeseori inter-disciplinaritatea este o cenuşăreasă în învățământul academic.[1]

[1] „Lumea academică uită din păcate că toate aceste "ştiințe" ne sunt de prisos dacă nu reuşim să trecem dincolo de ele, să le transcendem, să păşim în ***universul esențelor şi al eternității,*** univers nesupus legilor fluctuante ale materiei. La urma urmelor, ***există o unică problemă care ne interesează, şi aceasta este aceea a destinului nostru etern***. Doar după ce am dezlegat această

În această lume parcelizată şi fracturată de interese ştiinţifice diverse, există totuşi un ***spaţiu al interdisciplinarităţii***, al "ştiinţei" universale, al ***cunoaşterii globale şi exhaustive a realităţii***, unde putem descoperi complementaritatea cunoştinţelor noastre: acesta este teologia. La rândul ei, însă, teologia cunoaşte o extrem de vastă şi de complexă compartimentare interioară, corespunzătoare la patru filoane de bază: biblic (Studiul şi Exegeza Noului Testament, Studiul şi Exegeza Vechiului Testament, limba ebraică, limba greacă, limba latină etc.); istoric (Istoria Bisericii Ortodoxe Române, Istoria Bisericească Universală, Bizantinologia, Patrologia etc.); sistematic (Teologia Dogmatică, Teologia Fundamentală, Teologia Morală, Misiologia, Ecumenismul, Sectologia etc.) şi practic (Teologia Liturgică, Omiletica şi Catehetica, Dreptul Bisericesc, Ritualul şi Muzica bisericească, Pastorala etc.).

Abundenţa atâtor discipline teologice (cu subdiviziunile corespunzătoare – de exemplu: Teologia Morală cuprinde şi Mistica, Ascetica, Formarea duhovnicească etc.) comportă riscul fărâmiţării. Teologia însăşi a căzut deci victimă fragmentării specifice ştiinţei contemporane. Studiindu-se exagerat de multe discipline (aproximativ 40 de-a lungul curriculum-ului universitar, dacă luăm în considerare şi limbile moderne, filosofia, disciplinele psiho-pedagogice etc.) lipseşte adeseori viziunea de ansamblu, sintetică şi conclusivă. Teologiei Pastorale – disciplină ce conferă de altfel denumirea secţiei înseşi de

---

enigmă, a realităţii de dincolo de aparenţă, ne putem permite luxul unei aprofundări a tainelor acestui univers terestru", cfr. Gurie Georgiu - Cristian Tia, *Despre mântuirea sufletului în era post-industrială,* ed. Info, Craiova, 2001, p. 217.

„Teologie Pastorală" (T.P. – an III, an IV, în corespondență cu secțiile Teologie Litere, Teologie Asistență Socială, Teologie Patrimoniu etc.) – îi revine responsabilitatea sintezei, a „extragerii numitorului comun": ea este disciplina care are ***vocația esențializării*** retrospective: este, prin excelență, ***o disciplină inter-disciplinară***.

În plus de aceasta, *Teologia Pastorală* este ***o disciplină a prezentului***, de analiză a contemporaneității. Este preocupată de ***arta acțiunii păstorului în lumea de azi*** expunând strategiile concretizării practice a vocației preoțești. Tocmai de aceea este disciplina teologică cea mai ancorată în prezent. Ea comunică cu realitatea vie de azi, își trage seva din teologia şi cultura vremii în care trăim. Ea este ***disciplina teologică prin care „Teologia în general" comunică cu civilizația lumii în care trăim.***[2]

Teologia pastorală încearcă deci ***să ne introducă în mod responsabil în gândirea teologică şi culturală a lumii contemporane.*** Este absolut legitim să vorbim de o „pastoralitate" a teologiei în general, deoarece toate disciplinele teologice au o dimensiune pastorală. Disciplinei noastre îi revine sarcina de a pune în valoare această vocație. Criza

[2] Cea mai veche catedră universitară de *Teologie Pastorală* din lume este aceea a Universității din Viena. Disciplina „Teologie Pastorală" poate fi structurată pe mai multe teme: Fundamente (1), Comunitatea creştină (2), Pe cărările apropierii de Dumnezeu (3) şi Sfidările viitorului (4). Teologia Pastorală analizează practica Bisericii în sânul societății contemporane aşa cum aceasta se prezintă prezent şi cum – plecând de la trecut – se va dezvolta în viitor. Întrucât lumea contemporană cunoaşte un proces galopant de transformare şi evoluție, este foarte clară dificultatea de a fixa la nivel teoretic prioritățile pastorale din lumea noastră. Nu e de mirare că un manual de Teologie Pastorală începe să fie deja depăşit din momentul publicării lui.

prin care a trecut *Teologia Pastorală* vreme de mai mult de un secol (în Biserica Ortodoxă Română, singurul manual de *Teologie Pastorală* care s-a impus cu autoritate în studiul „universitar" pentru o perioadă îndelungată a fost cel al mitropolitului Andrei Şaguna *Manual de studiu pastoral,* ed. Arhiepiscopiei, Sibiu, 1872!) a fost o criză de „desconsiderare", determinată de insistența teologiei – sub influența culturii iluministe occidentale, pe asimilarea teoretică de cunoştințe teologice.

Desconsiderarea *Teologiei Pastorale* ca disciplină teologică are însă ca efect neglijarea practicii pastorale concrete (într-un sondaj psihologico-pastoral, un preot tânăr, venit la *Cursurile de Îndrumare a Clerului,* mărturiseşte: *„Tot ceea ce am studiat la facultate este rupt de realitatea pastorală concretă din parohie…!"*), adică neglijarea pastorației, iar acest lucru determină ***falimentul preoției înseşi***. Tocmai de aceea teologia de azi se reîntoarce cu atenție şi responsabilitate spre avertismentele divine din Vechiul Testament: *„Vai de păstorii care se pasc pe ei înşişi! Nu trebuie păstorii să păstorească turma? Voi mâncați grăsimea, vă îmbrăcați cu lâna, tăiați ce e gras, dar nu paşteți oile!* (Iezechiel 34,2); „*Pe viața Mea* – zice Domnul Dumnezeu – *pentru că oile Mele au ajuns de jaf, îmi voi lua înapoi oile din mâinile păstorilor, nu-i voi mai lăsa să-Mi pască oile, şi nu se vor mai paşte nici pe ei înşişi, căci îmi voi scăpa oile din gura lor, şi nu le vor mai sluji cu hrană. Eu însumi îmi voi paşte oile"* (Iezechiel 34, 15). Extrem de acustic este şi reproşul pe care Mântuitorul îl face fariseilor: „*Vai vouă! Căci ați luat cheile Împărăției. Voi înşivă n-ați intrat, iar pe cei care voiau să intre i-ați împiedicat"* (Luca 11,52).

2. Pastorală şi filosofie

*Fiecărui om, la naştere, i să dă **cheia spre porţile raiului**;*
Aceeaşi cheie deschide însă şi porţile iadului
(Proverb budist)

În cunoaşterea globală a realităţii, un loc special îl are filosofia. Importanţa ei este deosebit de mare atunci când omului îi lipseşte familiaritatea cu Biserica şi cu lumea valorilor creştine, deoarece ea poate ***orienta fiinţa umană spre esenţialitate***. Puţine discipline sau „ştiinţe" au capacitatea de a te conduce spre o reală cunoaştere, spre o cunoaştere realmente „îndestulătoare", deoarece ***cunoaşterea autentică este una reflexivă şi contemplativă***, iar nu doar informativă. Filosofia este deci „arta de a cunoaşte", în mod reflexiv şi profund, ***realitatea de dincolo de aparenţe***.

Ea este, pentru omul secularizat al zilelor noastre, ***arena întrebărilor esenţiale***, unde se pun cu competenţă întrebările corespunzătoare ***interesului nostru ultim***. Puterea filosofiei stă în capacitatea de a pune bine întrebările, dar răspunsurile nu le poate da. Important este însă faptul că într-o întrebare bine pusă găsim deja jumătate din răspuns. În contextul culturii (care uneori e constelată de false valori) ***filosofia rămâne o pledoarie pentru esenţialitate***.

Rostul filosofiei este acela de a conduce (este cazul intelectualilor care stau încă departe de Biserică) spre profunzimile insondabile ale fiinţei umane. ***Este o cărare spre adâncime***, spre descoperirea de sine. Omul este mai mult decât pare

la prima vedere, iar prin filosofie ajunge ***să-şi descopere „eul" cel inaccesibil la prima vedere***. Filosofia este deci o cale spre o nouă identitate, este poarta de acces spre unica adevărată identitate, spre ***„eul" nostru metafizic***.

Filosofia este ***o reflexie sistematică care, dusă până la ultimele ei consecinţe, ne poartă fie la extaz, fie la disperare***, deoarece ne descoperă, pe de o parte, efemeritatea, iar pe de alta, importanţa uluitoare a acestei lumi. După ce filosofia l-a condus pe un om la marile întrebări existenţiale, intervine teologia şi Biserica cu marile răspunsuri. ***Fără o reflexie filosofică, omul se trezeşte că primeşte răspunsuri la întrebări pe care nu şi le-a pus niciodată.*** Iată de ce putem spune că filosofia este de fapt o vocaţie a noastră a tuturor şi de exercitarea (sau manifestarea) ei depind adeseori şi soluţiile la marile noastre frământări.[3]

Filosofia unei epoci este capabilă să determine orientarea culturii respectivei epoci. Tocmai de aceea ***Biserica trebuie să fie preocupată de convertirea instituţiilor care determină orientarea culturii: şcolile, facultăţile, universităţile, academia*** etc. Fără o convertire a acestora „descreştinarea societăţii este asigurată!".[4]

Biserica este spaţiul unei cunoaşteri metafizice, care este preocupată de ceea ce este dincolo de aparenţă. Această cunoaştere este, de fapt, cunoaşterea lui Dumnezeu, care se realizează în Biserică, fiind însă diferită de cea obţinută în urma eforturilor ştiinţifice. ***Ea este directă şi totală***, este

[3] Giacomo Panteghini, *La teologia e le scienze*, în *Credereoggi* (*La teologia scienza della fede*) nr. 0/1980 (I), p. 90.

[4] Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Misiunea în mediile urbane din România,* Seminar internaţional, Braşov, 1996 (f. ed.), p. 5.

rezultatul unei experienţe, nu este de natură strict teoretică. Este o experienţă de o asemenea tărie şi forţă încât nu o poate contesta nimic.[5] Teologiei Pastorale îi revine responsabilitatea de a crea contextul necesar pentru o astfel de experienţă.

3. Obiectivul pastoral prioritar: experienţa lui Dumnezeu

Întrebarea esenţială a fiecărui preot ar trebui să fie aceasta: ***De ce unii oameni Îl cunosc pe Dumnezeu, iar alţii doar presupun existenţa Lui***? Din nefericire, a doua categorie constituie imensa majoritate a populaţiei planetei noastre, iar prima este alcătuită dintr-un număr foarte mic de oameni, o adevărată "elită" duhovnicească. Această elită are o anumită *pudoare interioară* în a-şi mărturisi propria experienţă interioară.

Inima omului contemporan este împietrită şi nu-L mai percepe pe Dumnezeu. Este adevărat că experienţa întâlnirii cu Dumnezeu, a cunoaşterii şi a „unirii mistice" cu El nu este o experienţă uşor de dobândit şi, mai ales, de comunicat. Cuvintele nu pot surprinde complexitatea momentului în care Dumnezeu se revelează sufletului uman şi dacă acestea insistă să o facă, reuşesc doar într-un mod reducţionist, simplificant, trădător chiar.[6]

Occidentul s-a încăpăţânat mult în tentativa de *a surprinde în cuvinte extazul mistic al sufletului care*

[5] Carlo Maria Martini, *Orizzonti e limiti della scienza. Decima cattedra dei non credenti,* ed. Raffaello Cortina, Milano, 1999, p. 115.

[6] Arhimandritul Sofronie, *Mistica vederii lui Dumnezeu,* ed. Adonai, Bucureşti, 1995, p. 7.

L-a găsit pe Dumnezeu, crezând că, prin cuvinte, va putea şi comunica acest extaz. Orientul, în schimb, s-a încăpățânat să nege în mod sistematic faptul că expresiile raționale, folosite pentru a exprima, experiența profundă a sufletului în unire cu Dumnezeu, corespund exact trăirilor sale duhovniceşti (apofatism/catafatism).[7]

Simțirea lui Dumnezeu nu se poate comunica cu facilitate acelor oameni care nu s-au pregătit pentru o experiență a simțirii lui Dumnezeu, deci care nu au manifestat interes în direcția cunoaşterii Sale. Cea mai elementară formă de căutare a lui Dumnezeu este dorința de a-L cunoaşte. ***Dumnezeu se relevă doar celor care trăiesc mai întâi tensiunea căutării Lui.***

Există unele lucruri a căror valoare şi importanță unică în viața noastră o conştientizăm doar în *momentele de maximă criză a vieții noastre*, deoarece ***atât timp cât o ființă umană este confortabil instalată în istorie, este lipsită de interes față de tot ceea ce este dincolo de istorie.*** Trebuie, mai întâi, să simțim că poziția noastră confortabilă din istorie se clatină, pentru a ne pune problema sensului vieții noastre şi a finalității destinului nostru uman.

Ortodoxia poartă cu sine peste veacuri, ***conştiința valorii contemplației şi a ascezei.*** Acestea sunt dimensiunile fundamentale ale spiritualității noastre orientale şi calea descoperirii lui Dumnezeu în lumea de azi.[8]

---

[7] Giordano Frosini, *Teologia oggi. Una sintesi aggiornata e attualizata,* ed. Dehoniane, Bologna, 1996, p. 83.

[8] În limbaj occidental, asceza ar fi ***capacitatea de a şti să-ți limitezi propriile nevoi:*** Occidentul prin imperiul tehnologic pe care l-a instaurat pe pământ, încurajează şi chiar impune augmentarea perpetuă a nevoilor umane, iar nicidecum limitarea

Una din caracteristicile esențiale ale civilizației materialiste, specifice modernității, este erodarea dimensiunii "interioare" a ființei umane, ***pierderea vocației contemplative umane***. *Omul de astăzi nu mai cunoaşte normele elementare ale vieții interioare.*[9] ***Examenul tăcerii şi al singurătății extrem de mult despre om, despre nivelul lui duhovnicesc,*** despre *vigoarea relației lui cu Dumnezeu şi despre profunzimea raportului său cu semenii.*

Creştinii sunt "în lume" dar nu "din lume" şi, de aceea, sunt datori să-şi identifice exact comportamentele şi reflexele automatice, care le dovedesc ***un excesiv ataşament față de lume şi o trădare a lui Dumnezeu cel de dincolo de lume.*** De fapt, aceste două demersuri sunt corelative. În fiecare

lor. Deci merge în direcție exact inversă. Pofta înmulțirii propriilor nevoi la infinit este ***expresia imperialismului "eu"-lui asupra semenilor şi a indiferenței față de mediu.*** Cfr. Dalmazio Mongillo, *Per una spiritualita' del consumo e della soddisfazione*, în *Credereoggi* (*Benessere, ricchezza e ideale cristiano*), nr. 4/1999 (XIX), p. 44.

[9] „Cel mai simplu examen pentru a verifica dacă există sau nu o viață interioară într-un om, se poate face prin provocarea omului la tăcere. Acelaşi examen are loc dacă un om este obligat de un anumit context al vieții sale la izolare de semenii săi. Cei care nu s-au exersat în *tainele vieții interioare* vor trece prin ***cea mai puternică criză a existenței lor***, în momentul în care vor fi interpelați de aceste două lucruri: ***tăcerea şi izolarea***. Capacitatea de a tăcea, înseamnă puterea de a te lăsa invadat de un altul, de realitatea înconjurătoare, de Dumnezeu. Este puterea de a rămâne singuri, fără a avea contact cu nici unul din mijloacele de comunicare în masă specifice contemporaneității, fără nici o carte, fără a face nimic. Este capacitatea de a se goli pe sine, pentru a se lăsa ulterior umpluți de puterea Duhului Sfânt. În lumea de azi acest lucru a devenit extrem de dificil", cfr. Gurie Georgiu - Cristian Tia, *Meditații duhovniceşti la sfârşit de modernitate,* ed. Mitropoliei, Craiova, 2000, p. 199.

clipă, fiecare gest uman, fiecare vorbă şi fiecare gând este ***o decisă luare de poziție "pro" sau "contra" lui Dumnezeu.*** Nu există acțiuni umane care să fie strict „neutre” din punct de vedere spiritual şi moral, respectiv care să nu aibă o orientare "anti" sau "pro" creştină.

Cunoaşterea lui Dumnezeu de către credincioşi constituie țelul acțiunii pastorale. Dar acest ideal nu poate fi atins fără a se urmări mai întâi ***maturizarea duhovnicească*** a credincioşilor păstoriți. Drumul acesta, al apropierii de Dumnezeu, cunoaşte multe etape. Prima dintre ele este suscitarea interesului pentru Dumnezeu a credincioşilor aflați în stare de „anestezie” duhovnicească, adică neinteresați în mod explicit de mesajul lui Dumnezeu pentru lumea de azi. Acest lucru se poate realiza în măsura în care credincioşii sunt conştientizați că ei pot ajunge la fericire, la împlinirea de sine, la pacea interioară doar pornind pe cărarea ce ar duce la Dumnezeu.

I. ERA POST-MODERNĂ ŞI PROVOCĂRILE EI PASTORAL-MISIONARE

1. Un diagnostic duhovnicesc al erei post-moderne

Epoca contrastelor

Epoca noastră este una a contrastelor, deoarece cunoaşte un amestec de lumini şi umbre care fac dificilă analizarea cu obiectivitate a situației. Precum întotdeauna în istorie, binele şi răul se confruntă în societatea de azi şi o orientează într-un sens sau altul, fără să dobândească însă nici unul victoria definitivă. Pentru o analiză obiectivă a situației din lumea contemporană este nevoie nu doar de spirit critic şi analitic, ci şi de ***capacitatea de a vedea dincolo de aparențe.***

Din lumea noastră nu lipsesc complet aspectele pozitive, capabile de a ne fortifica speranța într-un viitor mai bun. Astfel, există o progresivă convergență a popoarelor spre idealurile şi valorile evanghelice autentice, precum: *refuzul (cel puțin teoretic) violenței şi al războiului; respectul pentru persoana umană şi pentru drepturile acesteia, setea de libertate, de dreptate şi de fraternitate; dorința de depăşire a rasismelor; afirmarea demnității şi a valorii femeii.*

Se vorbeşte, de asemenea, de o „reîntoarcere" a sacrului. Multe sondaje de opinie dezvăluie o profundă şi ***răspândită nostalgie după Absolut***, care ia locul *triumfalistelor afirmații atee din trecut*. Mulți

tineri se lasă cuprinşi de indiferenţă, de comoditate sau de fatalism în faţa vieţii, convinşi fiind că *„Hristos este în agonie până la sfârşitul lumii!”*. Mulţi creştini ştiu că sunt datori să facă totul pentru ca Pământul să fie inundat de fluviul păcii.

Dacă aspectele pozitive nu lipsesc, aspectele negative – la rândul lor – sunt numeroase şi neliniştitoare. ***Indiferentismul, agnosticismul, ateismul*** *(mai mult practic decât teoretic)* şi ***relativismul*** au cucerit mari sectoare ale societăţii contemporane.[10]

În ceea ce priveşte apoi ***puterea de impact a credinţei asupra propriei vieţi, doar pentru puţini creştini ai lumii noastre această incidenţă este puternică,*** pentru marea majoritate fiind mică sau inexistentă. Aceasta înseamnă că în societate este activ un curent de descreştinare.[11]

Este expresiv în această privinţă mesajul oferit societăţii prin *mass-media.* Răsfoind ziarele, săptămânalele sau diferitele reviste putem concluziona că ***societatea de astăzi este una post-creştină, pacific secularizată, în special în partea occidentală a continentului.*** Practica religioasă – în procentajul extrem de redus în care se manifestă – determină un anumit interes al opiniei publice, fiind vorba însă de un interes suscitat de tradiţiile străvechi,

[10] Pare un paradox faptul că adeseori în lumea occidentală nu surprinde lipsa de credinţă, ci credinţa. Statisticile spun, de exemplu, că 70% dintre cetăţenii europeni se declară creştini, dar în ceea ce priveşte conţinutul credinţei, doar o minoritate mărturiseşte „toată” credinţa Bisericii. Credinţa creştină nu este, cu alte cuvinte, acceptată în integralitatea ei, ci doar selectiv, în funcţie de nişte criterii personale, subiective.

[11] Ioana Antonescu, *„Creştinul nepracticant” sau despre cât de ortodocşi mai sunt ortodocşii? O cercetare de „veghe creştină”,* în revista *România XXI,* nr. 1/2002 (I), p. 77-82.

folclorice, care o însoțesc, şi mai puțin de conținutul ei, realmente religios. În schimb, abandonul sau negarea importanței prezenței la Biserică şi a slujbelor acesteia, nu mai scandalizează sau îngrijorează pe nimeni.[12]

Problema este gravă deoarece s-a creat ***o cultură ignorantă sau chiar disprețuitoare a valorilor din universul credinței, extrem de nocivă pentru lumea tinerilor***. De ce oare, după educația religioasă primită în copilărie şi în şcoală, oamenii calcă la maturitate pe cărările indiferentismului religios şi ale agnosticismului? Chestiunea este complexă şi angajează psihologia, pedagogia, etica, dogmatica, sociologia.

Ne vom referi puțin la „călăuza duhovnicească a poporului rus", cum îl numea Berdiaev pe Dostoievski. Cu un an înaintea morții (1881), primea o scrisoare de la o studentă care îşi mărturisea suferința pentru pierderea credinței. El răspunse: *„Scrisoarea dumneavoastră este cordială şi sinceră. Realmente dumneavoastră suferiți. Dar de ce vă pierdeți cumpătul? Şi alții şi-au pierdut credința, dar ulterior s-au mântuit. Cine sunt, oare, cei care v-au distrus credința? Eu nu mă întreb dacă sunt buni sau răi, ci dacă-l cunosc pe Hristos în esența Sa? Sigur*

[12] Diferitele transmisiuni televizate prezintă, în interioare elegante, un „el" sau o „ea" care, cu multă inocență îşi povesteşte aventurile extra-conjugale, ca şi cum ar fi vorba de nişte ***episoade moralmente licite, chiar pozitive. Este de semnalat cum valori precum fidelitatea, castitatea, rugăciunea, smerenia sunt respinse, uitate sau catalogate drept relicve ale trecutului.*** Multe pagini ale presei „libere" poartă amprenta unui secularism feroce, promovat cu dezinvoltură, făcând să se creadă că formule precum *"adevăruri creştine străvechi", „ateism post-creştin",* sunt în mod pacific acceptate de sectoare vaste ale societății contemporane.

nu-l cunosc, căci dacă L-ar fi cunoscut măcar în parte, şi-ar fi dat seama că este o ***ființă excepțională,*** *nu unul oarecare, similar tuturor oamenilor buni. În al doilea rând, toți aceştia sunt oameni fără greutate, căci au o pregătire atât de superficială, încât nici n-au cercetat ceea ce neagă. Ei neagă cu mintea.* ***Dar este pură mintea lor şi senină inima lor?*** *Eu cunosc numeroşi negatori ai lui Hristos care au sfârşit aderând cu întreaga lor ființă la Hristos.* ***Aceştia aveau însă o sinceră şi intensă sete de adevăr,*** *iar cel care caută nu poate să nu afle!"*[13]

Potrivit lui Dostoievski, prima cauză a necredinței este ***ignoranța privitoare la esența, la adevărata identitate a lui Hristos***. Nu este cunoscut Dumnezeu în esența Sa, în adevărata lui identitate, în profunzime.[14]

Dostoievski însuşi ***L-a cunoscut pe Dumnezeu după ani de măcinare şi frământare interioară***. „Nu întâmplător eu cred în Dumnezeu şi-L mărturisesc, căci „osana" mea a trecut prin marea frământare a dubiilor şi incertitudinilor". Marile frământări se referă la tentația atee, apoi la cea iluministă care vede în Hristos „omul divin", adică omul în care se manifestă la maxim înțelepciunea şi moralitatea, dar care nu este nicidecum Dumnezeu întrupat. Studiul scrierilor Sfinților Părinți ai Bisericii au iluminat căutarea interioară a marelui scriitor şi l-au ajutat să se apropie de Biserică, singura capabilă să împărtăşească mântuirea. *„Mulți consideră că este suficient să crezi în morala lui Hristos, pentru a fi creştin. Dar nu morala, nici învățătura lui Hristos nu*

---

[13] *Perche' non si crede? La risposta di Dostoevskij,* în *La Civilta' Cattolica,* II/1993, p. 211

[14] *Ibidem,* p. 211

vor salva lumea, ci credința în faptul că Dumnezeu s-a făcut trup".[15]

Este important să analizăm în noi înşine constatarea lui Dostoievsky: ***cineva nu este credincios pentru că este bun sau ateu***[16] ***pentru că este rău.*** Credința şi necredința au alte rădăcini, chiar dacă ***bunătatea şi răutatea sunt elemente ce predispun sufletul la a primi sau a respinge credința.***

Unul din marii teologi şi filosofi ortodocşi, ***Vladimir Soloviov***, afirma că "Sfânta Treime este programul nostru social". Prin aceste cuvinte el dorea să atragă atenția asupra faptului că societatea noastră umană ar trebui să aibă drept model suprem Sfânta Treime. Aşa precum în Sfânta Treime există comuniune perfectă şi conlucrare armonioasă între Persoanele Divine, la fel, între noi, oamenii, creați după chipul lui Dumnezeu, trebuie să existe comuniune şi conlucrare pentru realizarea dezideratelor noastre pământeşti. Dacă în societate vom reuşi să instaurăm starea de armonie şi de pace existentă în Sfânta Treime, înseamnă că am făcut pasul spre adevărate realizare, atât „de sine", cât şi socială.

---

[15] *Ibidem,* p. 212

[16] Nu arareori, ***ignoranța religioasă duce la construirea unui „dumnezeu" după propria imagine şi asemănare".*** Referitor la „dumnezeul" lui Sartre, Julien Green scria: „*Autorul dă frâu liber ateismului propriu şi se gândeşte că va tulbura pe mulți cititori. Dar* ***dumnezeul pe care Sartre ni-l prezintă este atât de mediocru şi limitat că nu este dificil să înțelegem ateismul autorului raportat la un asemenea dumnezeu****. Dacă „Dumnezeul" cel adevărat ar fi idolul prezentat nouă de Sartre, eu aş fi de douăzeci de ori, nu o dată, ateu, şi chiar fanatic ateu. Dar, în cazul lui Sartre, este vorba despre o eroare de persoană", Ibidem,* p. 213.

Într-o lume a disensiunilor, care caută disperată noi modele de "ordine mondială" şi de disciplină socială, un alt teolog ortodox, ***Pavel Florenski*** ne avertizează că "între Treime şi gheenă *tertium non datur*" („o a treia posibilitate nu există"). Cu alte cuvinte, sau vom privi cu interes modelul sfânt al Sfintei Treimi şi-l vom reproduce în viaţa noastră personală, familială şi socială, sau vom aluneca, fără să ne dăm seama, spre haosul întunecos şi chinuitor al Gheenei, făcând din viaţa noastră un infern.

Un alt element negativ pentru credinţă este ***îngroşarea sau nesimţirea inimii,*** adică imoralitatea în sens amplu.[17] ***A crede nu înseamnă a adera în principal la un depozit de adevăruri, ci a-L cunoaşte pe Dumnezeu, a-ţi conforma viaţa la voinţa Lui.*** Înseamnă ***a vedea întreaga existenţă din perspectiva lui Dumnezeu,*** a-L privi pe Hristos în faţă, a ne plasa propria persoană în raport cu El, a primi de la el adevărul despre propria noastră existenţă de până acum, a învăţa de la El cum trebuie să fim şi cine trebuie să fim.

Credinţa are un impact puternic în lumea noastră numai în măsura în care se constituie într-un ***raport inter-personal viu între Hristos şi om***: raport liber, armonios, încrezător. Dacă omul liber comite păcatul, rupe acest raport şi Îl refuză pe Dumnezeu, adeverind cuvintele Fericitului Augustin: ***„păcatul tulbură, orbeşte ochiul inimii prin care se vede Dumnezeu".*** Tocmai de aceea o preocupare prioritară în viaţa omului post-modern trebuie să fie ***conservarea sănătoasă şi curată a ochiului inimii,*** pentru a-l putea vedea pe Dumnezeu. Cu acest scop se

[17] *Perche' non si crede? La risposta di Dostoevskij,* în *art. cit.* p. 213.

săvârşesc sfintele Taine pentru cei care sunt dispuşi să ia parte la slujbă şi să beneficieze de harul divin.

Într-o ***societate post-modernă, impregnată de erotism, permisivism şi libertinaj,*** societate avidă de putere şi de avere, pentru credinţă nu mai este loc, deoarece credinţa înfloreşte numai graţie smereniei interioare a inimii şi e condiţionată de deschiderea benevolă a inimii omului în faţa harului. Dostoievski nu era un sfânt, dar ştia că a păcătuit şi frecventa Biserica rugându-se pentru iertare. Astăzi în schimb, în foarte multe cazuri, ***este lăudată şi exaltată transgresiunea, este negat păcatul, este ironizată rugăciunea.***[18]

Păcatul a ajuns să fie considerat un concept rezidual al tradiţiei iudeo-creştine, acum depăşită, iar rugăciunea, o alienare sau o formă de drog. Acest lucru îl ilustrează Peter Weiss în drama sa „Persecutarea şi asasinatul lui Jean Paul Marat": *„Rugăciunea stinge elanul împotriva nedreptăţii şi contribuie la afirmarea opresiunii"*. Eroul lui Sartre concluziona*: „orice om trebuie să-şi afle propria stradă deoarece nu mai există „bine", nici „rău", şi nu mai este nimeni care să-mi dea ordine".*[19] Este imposibil să nu facem în acest context referinţă la libertinajul radical care condamnă ca *tabu* normele moralei sexuale şi exaltă totala libertate în acest domeniu, ca o eliberare şi afirmare a umanului.

Există atâtea mici „infernuri" ale timpurilor noastre: un cavou al drogurilor, un altul al imoralităţii, al murdăririi conştiinţei morale. Ceva de

[18] Pentru a garanta invazia publicului occidental la un spectacol sau la cumpărarea unei cărţi, este suficient să califici respectivul spectacol sau respectiva carte drept ***„transgresivă",*** adică împotriva oricărei legi, civile sau morale: cu alte cuvinte, impudic, blasfemiator.

[19] *Perche' non si crede? La risposta di Dostoevskij,* în *rev. cit.*, p. 215

acest gen, în ceea ce priveşte SUA, a revelat Donna Tartt în romanul „*Dumnezeul iluziilor”*. Aici transgresiunea pare să fie o slăbiciune a tuturor. E normal ca într-o cultură astfel făcută ***Dumnezeu să fie un străin incomod, de eliminat***. Această constatare devine mai gravă dacă ne gândim la „împărăția” răului pe care societatea descreştinată şi-o construieşte. Gândind la el, Dostoievsky scria: ***„Conştiința fără Dumnezeu este înspăimântătoare, poate să se rătăcească până la a comite lucrurile cele mai monstruoase”*** şi ***„În Occident L-au pierdut pe Hristos, şi, de aceea, Occidentul decade, exclusiv din cauza acestui fapt”.***[20]

Concluzii

Pe de o parte este adevărat că *ateismul şi descreştinarea se prezintă ca fenomene de masă, arogante şi dinamice,* pe de altă parte, *sentimentul religios şi nostalgia Evangheliei continuă să-i farmece pe oameni,* uneori cu rezultate promițătoare. Nu poate fi altfel întrucât ***ateismul este anti-umanist, Dumnezeu face parte din definiția omului, El ne este necesar precum aerul şi nu putem îndelung trăi cu demnitate, fără de El.*** Dostoievski a înțeles lucrul acesta şi l-a exprimat într-o manieră splendidă: ***„Toată legea existenței umane constă în aceasta: ca omul să se poată închina permanent înaintea celui infinit mai mare”.*** Dacă oamenii ar fi privați de „Cel infinit mai mare”, ei n-ar mai putea să trăiască şi ar muri, pradă disperării. ***Nemăsuratul şi infinitul este indispensabil omului, la fel precum acea mică planetă pe care ei deja locuiesc***”.

A ne putea închina înaintea lui Dumnezeu este o nevoie profundă a ființei umane, dar şi şansa cea

[20] *Ibidem,* p. 216

mare a omului. Acesta este mesajul esenţial al lui Dostoievski. La început de mileniu III putem înţelege mai bine mesajul acesta, întrucât ***s-au prăbuşit toţi idolii – de piatră, de hârtie, de carne – înaintea cărora, timp de decenii, umanitatea s-a închinat***. Dacă încă mai sunt adoraţi, aceasta este din orbire şi inerţie. Ei ne-au abandonat, lăsându-ne să pribegim – dacă nu-L acceptăm pe Dumnezeu – pe cărările disperării. Dar având la orizont doar o tot mai profundă disperare, nu se poate trăi. *Sau vom crede, sau vom arde. El a crezut, pentru a nu arde.*[21]

2. O (im)posibilă „fotografie" a post-modernităţii

- Anatomia lumii de azi -

Care este contextul cultural în care trăim astăzi şi prin ce se deosebeşte acesta de trecut?[22] Această problemă este dezbătută astăzi de filosofi, de teologi, de sociologi, de oameni de cultură, plecând de la termenii „modernitate" şi „post-modernitate" care ar exprima, într-o maximă sinteză, ***punctul de plecare (modernitatea) şi punctul de sosire (post-modernitatea) al culturii.***[23]

---

[21] *Ibidem,* p. 216.

[22] Acest capitol foloseşte masiv materialul informativ (resistematizat, tradus şi fluidizat) al editorialului *La fede cristiana nell'epoca postmoderna,* apărut în revista *La Civilta' Cattolica,* IV/1992, p. 329-342.

[23] Post-modernitatea ar consta deci în ***dizolvarea sintezei culturale specifice erei moderne*** şi trecerea la o altă eră (putem deci vorbi de o „condiţie post-modernă" - J.F. Lyotard); ar fi „sfârşitul modernităţii" (G. Vattimo) şi „sfârşitul Utopiei" (H. Marcuse), ar fi invazia „gândirii fragile" (G. Vattimo – P. A. Rovatti) şi deci „criza raţiunii" (A. Gargani), cfr. *Editoriale: La*

J. Habermas consideră că nu este vorba de un „sfârşit al modernităţii", de începutul unei epoci radical noi – precum a fost trecerea de la Evul Mediu la Epoca Modernă (1492) – ci ajungerea în sfârşit la orizontul promis, dar rămas neatins de Renaştere, când, din cauza unei întregi serii de circumstanţe, nu s-a realizat *sinteza între ceea ce era mai valoros în tradiţie cu ceea ce era mai valoros din actualitate* pentru o îmbunătăţire a viitorului.[24]

Ne vom opri asupra condiţiei în care se află credinţa creştină în aşa numita „eră post-modernă": asupra dificultăţilor şi pericolelor care-i stau în faţă, şi în acelaşi timp, asupra posibilităţilor noi care-i sunt deschise de ***tranziţia epocală de la modernitate la post-modernitate***.

a) Ce este post-modernitatea?

Dacă ea este considerată criză a modernităţii, pentru a o înţelege trebuie să vedem ***ce este modernitatea***. Acest cuvânt indică, înainte de toate, o perioadă a istoriei europene care începe cu Umanismul Renaşterii (1400 –1900). Din punct de vedere semantic, „modernitatea" (de la adverbul latin „mod" care înseamnă „acum") indică prezentul în raport cu trecutul, „noul" în raport cu „vechiul", care în acele momente era constituit de Evul Mediu. De aceea, termenul de „modern" se opune celui de „medieval".

Din punct de vedere istoric, modernitatea înseamnă dizolvarea şi sfârşitul Evului Mediu şi a culturii lui: cu ea se intră într-o nouă etapă istorică,

---

fede cristiana nell'epoca postmoderna, în *La Civilta' Cattolica,* 1992, IV, p. 329.

[24] Cfr. *La fede cristiana nell'epoca postmoderna,* în *la Civilta' Cattolica,* IV/1992, p. 329.

caracterizată de ***o nouă cultură, de o nouă concepție despre viață, de noi moduri de a gândi şi de un nou stil de viață, de noi instituții politice şi sociale***.

Este important să subliniem faptul că în interiorul modernității s-a realizat o evoluție de proporții: **schimbarea** a fost o caracteristică fundamentală a modernității: exclusiv în sens pozitiv, în sensul de „a merge înainte", de îmbunătățire a situației existente, de progres, fapt pentru care „nou" a ajuns să însemne în mod automat „mai bun", „superior", ajungându-se chiar la o identificare a termenilor. Astfel, în modernitate este înrădăcinată profund ideea ***„progresului infinit": în timp ce tradiția este repliată pe trecut, modernitatea ar fi în mod esențial orientată spre viitor.***[25]

b) Caracteristicile modernității: marile tranziții

Modernitatea cunoaşte mai multe faze succesive diferite, fiind caracterizată de o serie de **„treceri"**.

Astfel, cu Renaşterea se trece ***de la o viziune teocentrică, religioasă şi supranaturală, la o viziune antropocentrică, terestră şi naturalistă***. Astfel, în centrul realității nu mai este Dumnezeu, Creatorul omului şi al istoriei, care dă omului poruncile şi guvernează lumea şi istoria, ci este omul, care *nu recunoaşte nimic deasupra lui, care îşi este lege lui însuşi şi stăpân al lumii şi al istoriei*. Pământul este un spațiu exclusiv al omului, iar *viața încetează să mai fie văzută ca un pelerinaj spre Dumnezeu*.

Prin Copernic se trece de la o *viziune a universului având în centru pământul, la o viziune*

[25] A se vedea Jean-François Lyotard, *La condizione postmoderna,* ed. Feltrinelli, Milano, 1999

având în centru soarele (1). Prin Galilei se trece de la autoritate – considerată până acum criteriu al adevărului – la experiență, la experimentarea ştiințifică (2). Cu Bacon se trece de la ştiință – ca formă de contemplare şi căutare a adevărului, la ştiință ca „putere" despotică asupra naturii (scire este posse) (3).[26] Cu Machiavelli se trece *de la politica supusă legii morale la politica independentă de orice normă morală (4).* Cu Reforma protestantă se trece *de la o religie obiectivă, „a Bisericii", la subiectivismul religios (5),* care pune omul în fața lui Dumnezeu fără nici o intermediere eclezială şi tinde să facă din fiecare credincios un tâlcuitor al Sfintei Scripturi sub impulsul direct al Duhului Sfânt.

c) Marile revoluții ale postmodernității

Într-o fază ulterioară (1600-1700) modernitatea este caracterizată de patru mari revoluții.

Revoluția culturală (1) începe prin Cartesiu şi ajunge până la Kant: ea îşi găseşte expresia maximală în mişcarea Iluministă care ***opune „lumina rațiunii" „obscurității misterului şi dogmei",*** făcând din ***rațiunea umană norma unică şi supremă a adevărului şi dreptății***, respingând ca fals şi incorect tot ceea ce pretinde să fie „deasupra" rațiunii, dar care, în realitate, ar fi „împotriva rațiunii": în această categorie s-ar înscrie credința creştină cu dogmele ei.[27]

---

[26] „Natura nu mai este văzută ca lucrare a lui Dumnezeu, de a cărei bogății omul se foloseşte pentru a trăi, mulțumind lui Dumnezeu pentru bunătatea Lui, şi de a cărui frumuseți el se foloseşte pentru a contempla măreția şi înțelepciunea lui Dumnezeu şi a-L lăuda, ci este văzută ca ceea ce omul, prin puterea lui ştiințifică, trebuie să stăpânească şi să manipuleze în folosul său". *Ibidem,* p. 332.

De aici s-a născut ***o critică radicală adusă creştinismului*** (care pretinde că ar fi o religie revelată) şi *efortul de a introduce religia în limitele „raţiunii pure"* (Kant, 1793). Tot astfel se justifică efortul de a aplica cărţilor sacre, considerate inspirate, aceleaşi *criterii şi metode de studiu şi interpretare care se aplică cărţilor profane*: Evangheliile sunt povestiri mitice, fără nici o valoare istorică (Reimarus) şi Iisus nu este Fiul lui Dumnezeu, ci un simplu om, chiar dacă genial în plan religios şi moral (Lessing). Şi, în sfârşit, s-a ajuns la preocuparea de a pune raţiunea şi natura la baza vieţii morale, sociale şi politice, respingând orice fundament religios şi supranatural realităţii.[28]

Astfel, iluminismul a pus în centrul viziunii lui despre lume omul, cu „***lumina" pe care i-o dă raţiunea şi cu „puterea" pe care i-o furnizează ştiinţa***: bazând-se pe aceste două forţe – raţiunea şi ştiinţa – omul este pe calea progresului, care va fi cu atât mai extraordinar, cu cât lumina raţiunii va fulgera întunericul ignoranţei şi a dogmei şi cu cât ştiinţa va reuşi să domine natura şi s-o pună în slujba omului.

Modernitatea (1600-1700) este marcată apoi de o a doua ***revoluţie (2), cea ştiinţifică***, inaugurată de Galileo Galilei cu descoperirile lui în plan fizic şi astronomic şi cu metoda lui experimentală, şi mai ales de Newton, prin formularea legii gravitaţiei universale. Se descoperă, astfel, că ***universul nu este guvernat direct de Dumnezeu şi de îngerii Lui, ci de legi fizice deterministe şi poate să fie explicat fără a face apel la „ipoteza Dumnezeu",*** cum i-a spus

[27] Cfr. *La fede cristiana nell'epoca postmoderna,* în *la Civilta' Cattolica,* IV/1992, q. 3418, p. 330.
[28] *Ibidem,* p. 330.

Laplace lui Napoleon. Datoria omului nu este de a-L lăuda pe Dumnezeu contemplând ordinea universului, ci de a descoperi legile care guvernează cosmosul în mod mecanic: universul fizic apare deci acum ca un cosmos structurat mecanic, supus determinismului şi căruia omul poate să-i descopere legile. De la imaginea lumii ca o carte, se trece la cea a unui cosmos automat mecanic. Acesta nu se supune decât mecanismelor: legile fizice neagă orice simbolism, cerurile încetează să mai grăiască despre Dumnezeu şi vorbesc doar despre ele însele („*Cerurile spun slava lui Dumnezeu...*" – spunea psalmistul. După descoperirile lui Newton, Pascal scria: *Liniştea eternă a acestor spaţii infinite mă înspăimântă*).[29]

În al treilea rând, modernitatea este caracterizată de o ***revoluţie politică(3)***, al cărei nucleu central stă în schimbarea izvorului şi legitimării puterii politice: ***cel care fundamentează şi legitimează puterea nu mai este Dumnezeu,*** cum era în teoria „puterii divine a regilor", ci poporul, devenit „naţiune" printr-un „contract social" (Russeau). Puterea, astfel, ***nu mai este „teocratică"***, exercitată „de drept divin", şi nu se mai înrădăcinează într-o familie, într-o tradiţie, într-o patrie, ci este democratică, se exercită în numele poporului şi se înrădăcinează în acesta. Democraţia nu este deci o formă de guvernământ între altele, ci unica formă modernă de Stat, fapt pentru care acesta nu poate să nu fie democratic, şi ***puterea trebuie să fie exercitată conform raţionalităţii democratice*** (Locke). „Supusului" din puterea autocratică i se substituie „cetăţeanul", care este el însuşi cel care deleagă puterea şi poate permanent să îşi revoce gestul. Această revoluţie politică caracteristică modernităţii

[29] *Ibidem,* p. 333.

îşi găseşte expresia istorică în ultimii 30 de ani ai secolului al XVIII-lea, prin Revoluția americană (1776) și cea franceză (1789).[30]

În sfârşit, modernitatea este caracterizată de ***revoluția industrială (4)***, inițiată în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea în Anglia, o dată cu introducerea în activitatea productivă a noilor maşini (cu abur), a noilor surse de energie (carbonul fosil) şi a noilor mijloace de transport (căile ferate), cu o nouă organizare a muncii (fabrica capitalistă), care au dus la concentrarea în oraşe a numeroşi salariați provenind de la țară (urbanizarea) şi crearea unui vast proletariat urban.[31]

De-a lungul a două secole (1800-1900) revoluția industrială şi-a continuat drumul cunoscând etape noi, fiecare dintre ele fiind marcată de introducerea a unor noi metode de muncă, a unor maşini tot mai perfecționate, a unor inovații tehnologice tot mai sofisticate şi complexe, precum ***informatizarea şi robotizarea,*** care au transformat-o atât de profund încât putem vorbi de post-industrializare.[32]

Secolul al XIX-lea este cel în care ***modernitatea triumfă***. Este timpul în care se naşte nu numai termenul de „modernitate" (pe la 1850), ci şi epoca în care ***se afirmă liberalismul şi libertățile „moderne"*** (de gândire, de conştiință, de presă, de asociere), în care se nasc ***marile sisteme de gândire, fundamentate pe subiectivism şi pe autonomia totală a omului*** în raport cu Dumnezeu, inspirate din ideologiile totalizante,[33] în care se răspândesc

[30] *Ibidem,* p. 332
[31] *Ibidem,* p. 329
[32] *Ibidem,* p. 333
[33] Precum idealismul transcendental, imanentist şi istoricist al lui Hegel, pozitivismul lui Compte, materialismul istoric al lui

monarhiile constituționale şi republicile parlamentare, ca urmare a mişcărilor revoluționare, care explodează în întreaga Europă. În plan economic triumfă capitalismul şi liberalismul, în timp ce dezvoltarea ştiințelor şi a tehnicii, dezvoltarea rațională şi sistematică a mijloacelor de producție, gestiunea şi organizarea lor cresc enorm productivitatea făcând din creşterea producției şi din bunăstarea materială, prin intermediul intensificării muncii umane şi a dominării naturii, caracteristica modernității.[34]

În acest secol se afirmă ***ideea progresului infinit al umanității înspre o eră de fericire şi bunăstare materială***, realizabilă prin intermediul dezvoltării continue a ştiinței şi tehnicii. Se afirmă ideea că omul este unicul stăpân al propriului destin, iar prin „raționalitatea ştiințifică", adică prin luciditatea rațiunii şi prin imensele posibilități pe care i le furnizează progresele tot mai extra-ordinare ale ştiinței şi tehnicii, poate ***să construiască o lume perfectă, eliminând încet încet tot răul***: sărăcia, bolile, ignoranța şi toate formele de opresiune politică.[35]

Astfel, ***modernitatea stă sub semnul optimismului***, fundamentat pe imensele posibilități de progres oferite de raționalitatea ştiințifică; ea mai stă şi sub semnul ***voinței de putere*** deoarece, pentru a construi o lume mai bună, ar trebui să fie dominate popoarele înapoiate, pentru a le exploata imensele resurse ale țărilor lor, şi pentru a le conduce în direcția „maturizării" lor, spre a putea profita în viitor şi acestea de beneficiile modernității: nu întâmplător

Marx, evoluționismul lui Darwin, scientismul lui Haeckel, *Ibidem,* p. 333.

[34] Cfr. *La fede cristiana nell'epoca postmoderna,* în *la Civilta' Cattolica,* IV/1992, q. 3418, p. 333.

[35] *Ibidem,* p. 333

1800 este ***secolul colonialismului***, pus în act de marile puteri moderne ale Europei.[36]

d) „Sfârşitul" şi/sau „criza" modernităţii?

Modernitatea, astfel înţeleasă, trece printr-o serie de crize în secolul XX, care trădează ***caracterul mitic şi utopic al multor aspecte ale sale***. Momentele cele mai dramatice ale crizei modernităţii sunt reprezentate de cele două războaie mondiale (1914-1918 şi 1939-1945), care au făcut să se vorbească chiar de un „apus al Occidentului" (O. Spengler): ele ***pun în criză ideea unei umanităţi pornite pe calea unui progres infinit***. Astfel, intră în criză liberalismul economic, potrivit căruia procesele economice, lăsate libere să acţioneze, ar aduce o armonizare a diferitelor interese şi deci la o echitabilă distribuire a resurselor Terrei: în realitate, ea produce ***grave disparităţi economice***, creând mase tot mai mari de proletari. De

[36] Sintetic, putem afirma deci că modernitatea, în accepţiunea expusă aici, sub aspect cultural (1), înseamnă ***subiectivism, autonomie a conştiinţei, primat al raţiunii, imanentism, libertate absolută, progres infinit.*** Sub aspect politic (2) ***ea este democraţie liberală, distincţie între politică şi religie, separaţie între Stat şi Biserică, privatizare a religiei, primat al legii şi egalitate în drepturi.*** Sub aspect ştiinţific (3) ***ea înseamnă absolută încredere în raţionalitatea ştiinţifică şi deci în capacitatea ştiinţei şi a tehnicii şi a oferi umanităţii la un nivel tot mai înalt progresul şi bunăstarea materială.*** Sub profil social (4), ***ea înseamnă mobilitate şi schimbare continuă, o neîncetată depăşire şi reînnoire a modelelor anterioare, este cultură de masă, prin răspândirea grandioasă a instrumentelor de comunicare socială*** (mai întâi presa scrisă periodică, apoi radioul, cinematograful şi televiziunea); ***este dizolvarea familiei patriarhale şi reducerea fecundităţii, este trecerea de la o civilizaţie rurală, la civilizaţia urbană, industrială,*** *Ibidem,* p. 335.

aici succesul crescând al mişcărilor socialiste şi comuniste, care contrastează liberalismul capitalist.[37]

Intră, astfel, în criză ideea democraţiei, iar în multe ţări europene se impun ***regimurile totalitare şi autoritare***. Intră în criză ideea că progresul tehnico-ştiinţific poate să aducă umanităţii o perioadă de bunăstare şi de pace, pentru că tocmai în urma descoperirilor celor mai extraordinare ale ştiinţei – ***electronica şi energia nucleară*** combinate – umanitatea, pentru prima dată în istoria ei, trăieşte ***sub ameninţarea „morţii totale",*** adică a distrugerii oricărei formă de viaţă pe planeta noastră. În plus de aceasta, ştiinţa şi tehnica achiziţionează o putere proprie, tot mai independentă de voinţa omului, şi tind deci să-l supună pe om, privându-l de autonomie. În fine, ***intră în criză procesul de industrializare***, care devine responsabil de ***poluarea izvoarelor vieţii – apa, aerul, alimentele*** – punând în pericol sănătatea oamenilor şi viitorul oricărei formă de viaţă pe Pământ.[38]

În acest moment se pune delicata problemă: aceste crize ale modernităţii sunt ***suficiente pentru a putea declara „sfârşitul modernităţii"?*** Sunt atât de grave pentru a putea indica faptul că este sfârşită o epocă a istoriei umanităţii şi este începută o alta, radical diferită de prima?[39]

---

[37] Cfr. *La fede cristiana nell'epoca postmoderna,* în *la Civilta' Cattolica,* IV/1992, q. 3418, p. 336.

[38] *Ibidem,* p. 337

[39] „Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie să examinăm ***natura şi profunzimea crizei modernităţii***. Este vorba de o radicală ruptură cu modernitatea sau doar de faptul că unele aspecte ale acesteia, la proba faptelor, s-au demonstrat inconsistente, fragile sau chiar mitice? Suntem la un nou punct de plecare al istoriei umanităţii, precum a fost acela al modernităţii faţă de Evul Mediu, sau suntem doar într-un

Se pare că trebuie să redeschidem discuția în vederea unei ***autentice sinteze moderne***: precum zice J. Habermas, „conjugând, în sfârşit, credința cu rațiunea, transcendența cu imanența, Biserica cu Statul, etica cu politica". Suntem deci într-un moment de radicală mutație în condiția umană sau în mod simplu într-un moment de mutație a schemelor culturale, a modurilor de a vedea şi de a gândi, care totuşi ***nu pun în discuție principiile fundamentale ale mentalității moderne***, bazată pe subiectivism, pe autonomia conştiinței, pe rațiune ca unic criteriu al adevărului şi al dreptății, pe libertate în toate formele şi variantele ei?

e) Miturile lumii moderne

În realitate, ce anume din modernitate s-a demonstrat fals şi utopic? S-a prăbuşit ***credința într-un progres infinit al umanității,*** grație ştiinței şi tehnicii[40], tot mai capabile să descopere legile eterne ale naturii, punând-o în slujba omului şi a nevoilor sale; s-a prăbuşit ***încrederea iluministă în performanțele rațiunii de a elimina progresiv răul*** din istorie, prin educație culturală, în presupunerea că oamenii ar fi răi pentru că ar fi ignoranți, dar, cunoscând binele şi dreptatea, l-ar împlini imediat şi practic. S-a mai discreditat şi convingerea că ***omul, eliberat de tot ceea ce îi limita autonomia şi libertatea***, o dată devenit autonom şi liber, s-ar servi de autonomia şi libertatea sa într-o manieră „rațională", ***exclusiv spre binele său şi al semenilor***. Au intrat, de asemenea, în criză certitudinile absolute,

moment critic?", *Ibidem,* p. 338.

[40] Cfr. Giandomenico Mucci, *Situazione culturale e spiritualita',* în *La Civilta' Cattolica,* q. 3468 (1994), IV, p. 233.

fundamentate pe raţiunea umană şi pe exercitarea raţionalităţii ştiinţifice.[41]

Dar mai presus de toate, au intrat în criză ***marile ideologii*** care promiteau orizonturi luminoase pentru viitorul umanităţii şi erau capabile să suscite spirit de sacrificiu, angajare în luptă, dedicări totale unei „Cauze" până la moarte.[42] A mai intrat în criză ideea că, prin ***revoluţie, situaţia s-ar putea schimba radical şi rapid în bine***. Ultima grandioasă tentativă revoluţionară a lumii occidentale a fost cea din 1968; dar în 1989 prăbuşirea celui mai mare experiment revoluţionar al secolului nostru – Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie 1917 – a dat o lovitură de graţie înseşi ideii de „revoluţie" care se născuse în 1700 şi care şi-a găsit expresia maximală în Revoluţia franceză.[43]

---

[41] Cfr. *La fede cristiana nell'epoca postmoderna,* în *la Civilta' Cattolica,* IV/1992, q. 3418, p. 338

[42] Ernest Bloch, scriitor comunist, a elogiat ***moartea solitară a eroului rus*** în lagărele fasciste: „Toţi duc cu ei în mormânt florile pe care le-au preţuit cândva. O singură categorie de oameni *înaintează spre moarte lipsiţi de consolarea tradiţională:* eroul rus. Mărturisind până la moarte cauza pentru care a trăit, el înaintează ferm şi rece *spre acel Nimic în care el a crezut cu fermitate*, graţie spiritului său liber. De aceea sacrificiul său este diferit de acela al vechilor martiri creştini: aceştia mureau, fără excepţie, *cu o rugăciune pe buze, crezând că astfel au cucerit cerul*. În schimb, eroul comunist, sub ţari, sub Hitler, sau sub orice alt regim, ***se sacrifică fără a avea speranţa învierii.*** „Vinerea Mare" pentru el nu este îndulcită de nici o „Duminică a Învierii", o duminică în care să se reîntoarcă, în mod personal, la viaţă. Cerul către care martirii întindeau braţele din mijlocul flăcărilor nu există pentru materialistul roşu: şi totuşi el moare ca ***mărturisitor al unei Cauze***, iar superioritatea sa faţă de aceea a creştinilor primelor veacuri este incontestabilă".

[43] *La fede cristiana nell'epoca postmoderna,* în *la Civilta' Cattolica,* IV/1992, p. 336

Prăbuşirea marilor „mituri" ale modernităţii a creat o situaţie de rătăcire, de incertitudine şi de frică privitor la viitor, care nu mai apare ca luminos, ci ameninţător şi obscur; a mai adus un fel de ***neîncredere şi scepticism faţă de raţiunea umană,*** considerată incapabilă să ajungă adevărul: de aici, predominarea „gândirii fragile", a „fragmentelor de adevăr", în contrast cu „gândirea metafizică" a sistemelor gândirii „globale"; a dus la fragmentarea adevărului şi la sfărâmarea valorilor, între care fiecare poate alege acele adevăruri şi acele valori pe care le consideră mai potrivite situaţiei subiective în care se află şi mai adaptate propriei bunăstări. A adus, în sfârşit, o situaţie de ***scepticism intelectual şi nihilism etic,*** de concentrare a tuturor eforturilor nu în căutarea adevărului şi în urmărirea valorilor, ci în căutarea unui tot mai înalt nivel de bunăstare individuală (consumism). Este vorba despre ***o condiţie spirituală nouă*** a timpurilor noastre faţă de trecut.[44]

f) Creştinismul şi cultura post-modernă: incompatibilităţi structurale

Trăim o epocă caracterizată de fenomene noi, care pune probleme noi credinţei şi moralei creştine.

---

[44] Ne putem acum întreba asupra ***semnificaţiei termenului „post-modernitate".*** Dacă cu el se vrea a se indica, că unele principii care erau la fundamentul modernităţii şi care au susţinut eforturile şi speranţele modernităţii timp de secole s-au demonstrat iluzorii în promisiuni şi dezastruoase – sau cel puţin periculoase – în rezultate, se poate spune că trăim astăzi într-o eră post-modernă, fără să se uite, în schimb, că modernitatea nu se reduce în întregimea ei la acele principii. Dacă, în schimb, cu termenul „post-modern" se vrea a se indica că este începută o nouă perioadă istorică radical nouă faţă de cea anterioară, trebuie să spunem că acest început nu există: mai bine decât de „post-modernitate" ar trebui să vorbim de „criză a modernităţii", mai exact a unor aspecte ale acesteia. *Ibidem,* p. 337.

De fapt, credința creştină prezintă unele caracteristici care sunt în contrast cu spiritul post-modern.

1. Credința creştină, întrucât este fundamentată pe revelarea lui Dumnezeu în Persoana şi lucrarea lui Iisus Hristos din Nazaret, are caracterul unei ***„certitudini absolute", superioară oricărei alte forme de certitudine*** (fie ea raţională, fie ea ştiinţifică). Acum spiritul post-modern este radical sceptic şi puţin dispus să accepte pretenţia de certitudine a credinţei creştine: pentru el, credința creştină *participă la condiţia de incertitudine, dubitativă, specifică gândirii umane*. Aceasta înseamnă că în era post-modernă credința creştină se prezintă cu o pretenţie – aceea a certitudinii absolute – care este percepută ca fiind excesivă.[45]

2. În al doilea rând, credința creştină este „***obiectivă",*** deoarece nu este o invenţie sau un produs al spiritului uman, ci este fundamentată pe Revelaţia lui Dumnezeu în Vechiul Testament şi pe învăţătura Mântuitorului Iisus Hristos şi a Apostolilor, cuprinse în Noul Testament. Biserica, de-a lungul veacurilor, a formulat aceste învăţături în formule precise de credinţă, având valoare dogmatică, adică perenitate, valoare supra-temporală, putând totuşi fi tot mai bine înţelese şi re-formulate. La acest „depozit de credinţă" – care trebuie înţeles nu ca un corp inert, ci ca un complex viu şi capabil de a fi reînnoit de adevăruri dogmatice – creştinul este chemat să-şi aducă ***adeziunea minţii şi a inimii*** (Romani 1,5).[46]

Credința creştină este „obiectivă" în sensul că mântuirea pe care ea o aduce oamenilor nu este lucrare omenească, ci este împlinită de Dumnezeu

---

[45] *La fede cristiana nell'epoca postmoderna,* în *la Civilta' Cattolica,* IV/1992, p. 337.
[46] *Ibidem,* p. 337

prin Mântuitorul Hristos, mort şi înviat. Omul trebuie să accepte darul mântuirii cu conştiinţa profundă că *el este incapabil de a se elibera de păcat prin forţele proprii,* fapt care îl duce la declin spiritual şi ruină. ***Această obiectivitate a credinţei şi a mântuirii este în contrast cu subiectivismul specific lumii post-moderne,*** care nu vede cu ochi buni ceea ce nu este produs al omului, ci vine „din afară". Este în contrast, în special, cu libertatea absolută postulată de condiţia post-modernă.[47]

3. În al treilea rând, credinţa creştină este ***„globală",*** în sensul că ***prezintă un complex organic de adevăruri doctrinare, de comportamente morale şi de rituri şi practici religioase, care formează un tot unitar***, astfel încât credinţa trebuie să impregneze întreaga viaţă, nici un sector al existenţei netrebuind să rămână în afara influxului ei. Sub acest aspect, ***credinţa creştină este o idee (nu o ideologie) forte, iluminând întreaga existenţă a celui care o mărturiseşte.***[48]

Dar tocmai acest aspect „global" al credinţei creştine este puţin compatibil cu spiritul post-modern, neîncrezător în ***„sisteme globale",*** în care întrezăreşte pericolul totalitarismului. Post-modernul este înclinat a alege între diferitele „fragmente" de adevăr, a alege între sistemele de gândire şi diferitele religii, acele puncte, puţine sau multe, câte vor fi fiind, care sunt în acord cu propriul mod de a vedea realitatea, sau care sunt considerate utile progresului spiritual propriu şi bunăstării proprii psihologice şi fizice. Astfel, un anumit sincretism, în special în plan religios, fac parte din spiritul post-modern.[49]

---

[47] *Ibidem,* p. 338
[48] *Ibidem,* p. 338
[49] *Ibidem,* p. 338

4. În al patrulea rând, ***credința creştină este rațională***, nu pentru că are un conținut care poate fi dedus de rațiunea umană sau constituie concluzia necesară a unui demers logic, ci în sensul că ea are motive raționale pentru a fi în mod liber acceptată, ***nu se pune „împotriva" rațiunii, ci „deasupra" ei***. Omul, pentru a accepta credința creştină, ***nu trebuie să-şi umilească rațiunea***. Credința creştină are un mare respect pentru rațiunea omului; ea respinge raționalismul, iar nu rațiunea; *respinge pretenția omului de a face din rațiune unica măsurătoare a adevărului.* Ea nu este fideistă, nu disprețuieşte rațiunea, ci are încredere în ea menținând un perfect acord între credință şi rațiune, considerând că dacă între credință şi rațiunea se nasc contraste – lucru întâmplat în istorie – ele sunt temporare.[50]

Stima şi încrederea pe care credința creştină le are față de rațiunea umană şi față de capacitatea acesteia de a ajunge adevărul o pun în contrast cu spiritul post-modern, care, dacă nu cedează întotdeauna în fața iraționalului, are totuşi puțină încredere în capacitatea rațiunii de a ajunge adevărul şi de a putea spune ceva cert în plan nu doar ştiințific, ci şi metafizic şi moral („gândirea fragilă" în plan metafizic şi „nihilism" în plan etic, în contradicție cu credința creştină).

În sfârşit, ***credința creştină este „eclezială şi comunitară",*** este credința Bisericii trăită într-o comunitate. Simțul apartenenței la Biserică, calitatea de membru al unei comunități de credincioşi, trăirea credinței într-o comunitate formată din alți credincioşi, constituie *identitatea creştinului.* În schimb, spiritul post-modern privilegiază individualismul şi, chiar dacă se arată deschis

[50] *Ibidem,* p. 339

grupărilor de orice fel, le vrea totuşi libere, adică să nu coalizeze în mod definitiv, ci să poată fi abandonate în orice clipă. Le vrea a fi mai ales spontane, născându-se deci din propria libertate, şi să nu depindă de alţi factori.[51]

Tocmai ***condiţia de post-modernitate în care trăim azi explică o serie de dificultăţi*** pe care actualmente creştinii le experimentează în a-şi da o adeziune absolută la adevăruri de credinţă proclamate de Biserică: incertitudini, dubii nedepăşite de un act de credinţă prin care omul să se încredinţeze total şi definitiv lui Dumnezeu. Se mai explică, astfel, dificultăţile de a accepta acele adevăruri absolute, acele adevăruri de credinţă şi de morală care nu corespund cu ceea ce fiecare gândeşte, şi preceptele morale (în special în plan sexual) care par să obstacoleze manifestarea libertăţii umane limitând ***libera manifestare a propriei afectivităţi***. Pare astfel să fie pusă în discuţie propria subiectivitate şi propria libertate, considerate absolute şi ne-negociabile.[52]

Se explică astfel şi dificultatea de a accepta credinţa creştină în globalitatea ei: se întâmplă ca ***mulţi creştini de azi să accepte unele adevăruri de credinţă şi să respingă în mod decisiv altele,*** optând în conformitate cu propriile gusturi personale (adică sunt credincioşi în privinţa unor adevăruri de credinţă şi ferm „necredincişi" în altele, chiar dacă şi acestea din urmă sunt considerate de Biserică ca fiind revelate de Dumnezeu). Se mai explică dificultatea unora de a se simţi parte vie a comunităţii creştine: mulţi creştini au un sentiment de detaşare şi de înstrăinare în raport cu Biserica: ***o apartenenţă „fragilă".***

[51] *Ibidem,* p. 340
[52] *Ibidem,* p. 341

Concluzii

Lumea post-modernă pune, astfel, credința creştină într-o situație dificilă, fapt explicabil de altfel, dat fiind faptul că ***orice epocă istorică a pus probleme specifice credinței.*** Totuşi, lumea noastră oferă credinței creştine posibilități noi care trebuie descoperite grație discernământului critic, a „semințelor" Verbului prezente între „buruieni", precum *căderea multor mituri precum acela al progresului aducător de fericire prin intermediul dezvoltării ştiinței şi tehnicii, acela al rațiunii iluministe, acela al ideologiilor totalitare.* Aceste mituri deveniseră „religii secularizate" şi aspirau să ia locul credinței creştine.

Dispariția lor lasă un sentiment de gol şi de dezorientare. Aceste mituri se forțau să acrediteze ideea conform căreia creştinismul este un reziduu al trecutului, depăşit definitiv de progres, o religie mitică şi irațională, neiluminată de Rațiune, o negare a marilor Forțe ale Naturii şi ale Istoriei, precum Rasa, Națiunea, Proletariatul, Spiritul războinic şi lupta de dominare.

După prăbuşirea marilor mituri, după naufragiul atâtor utopii terestre, ***credința creştină apare omului post-modern drept unicul punct de referință stabil şi sigur***. Biserica s-a pus adeseori în istorie ca o ***apărătoare tenace şi promotoare a supremelor valori umane:*** valoarea sacră a vieții umane (de la concepere până la sfârşitul ei natural), a ***libertății*** (inclusiv religioase), a ***familiei***, a ***exercițiului responsabil al sexualității,*** a ***solidarității*** (apărarea celor săraci şi umili).[53]

În lumea post-modernă, celui care se întreabă asupra sensului vieții lui şi a sensului istoriei privind

[53] *Ibidem,* p. 341.

la viitor îngrozit, aceluia credința creştină i-L prezintă pe Iisus Hristos ca pe Acela Care cu moartea şi Învierea Sa dă sens – nobil şi grandios – întregii existențe umane. Poate niciodată ca astăzi credința creştină nu a apărut mai bogată şi mai profundă din punct de vedere uman, ***puternică sursă de energii pentru construirea unei lumi mai umane, mai fraterne şi mai drepte***.[54]

3. Contemporaneitatea: era vulnerabilității credinței?

Criza pe care o traversează credința creştină în spațiul occidental are un dublu aspect. Pe de o parte, pentru foarte mulți oameni ai timpurilor noastre – în special pentru cei din spațiul occidental – ***creştinismul pare să-şi fi pierdut orice sens nemaistârnind nici un interes:*** mulți îl ignoră completamente şi nu se îngrijesc să-l cunoască; alții îl consideră o realitate a trecutului; alții se simt foarte străini de el, percepându-l ca pe o realitate opresivă, cu o incidență negativă asupra vieții. Toate aceste persoane, mai mult sau mai puțin conştient, sunt ***în afara creştinismului, acesta fiind absent din viața lor,*** fără ca această absență să fie conştientizată corespunzător.[55]

Pe de altă parte, există ***o criză interioară creştinismului***. Unii, creştini din punct de vedere sociologic, mărturisesc că nu mai cred, şi că au abandonat de mult timp orice practică religioasă

[54] *La fede cristiana nell'epoca post-moderna*, în *La Civilta' Cattolica*, IV/1992, p. 329-342.
[55] *La fede cristiana nel mondo di oggi,* în *La Civilta' Cattolica,* IV/1997, q. 3356, p. 107.

(nemaiparticipând niciodată la slujbele duminicale). Alți creștini ***nu știu dacă cred sau nu;*** au mari dubii privitor la adevărurile fundamentale ale creştinismului sau se declară agnostici; alții acceptă doar unele puncte de credință și de morală creștină, respingându-le pe altele. Astfel, fără a ține cont de ceea ce învață Biserica, ***fac o selecție între adevărurile care trebuiesc crezute şi între normele morale care trebuiesc respectate***, potrivit propriilor gusturi şi propriilor exigențe individuale; alții sunt foarte critici privitor la unele decizii actuale ale Bisericii.[56]

Alții sunt atraşi de noile forme de religiozitate, pe care le percep ca fiind mai pline de viață, mai capabile decât creştinismul să dea naştere la ***emoții religioase puternice*** şi să aducă între oameni acea căldură umană şi acea fraternitate care uneori lipsesc în slujbele liturgice duminicale, adeseori individualiste, reci şi distante. Alții, în schimb, se convertesc la islam, pe care o consideră o religie simplă şi clară, sau devin practicanți budişti sau hinduşi sub călăuzirea unui *lama* tibetan sau a unui *guru* indian.

Asistăm deci la un ***proces galopant de secularizare,*** orientat spre secularism, agnosticism şi indiferență religioasă, mai exact de ***ateism practic*****,** înțeles nu ca luptă împotriva lui Dumnezeu, ci ca ***absență a lui Dumnezeu din viața omului şi lipsă a preocupărilor religioase.***

Două deci sunt chestiunile de fond. Prima este pusă de faptul că un număr tot mai mare de persoane din lumea occidentală, care de multe veacuri a fost „creştină", din punct de vedere religios şi cultural ***se auto-situează azi în afara creştinismului,*** ignorându-

[56] *Ibidem,* p. 107.

l sau simțindu-i-se străini, indiferente față de el. Ea se poate formula astfel: ***ce sens are creştinismul pentru omul contemporan care trăieşte în afara lui***?

A doua ar fi: Ce înseamnă azi – sau ce presupune – a te mărturisi creştin? Care sunt condițiile pentru a fi creştin, şi care sunt limitele dincolo de care te situezi în afara lui? Ce raport există între credință şi Biserică, între a te mărturisi creştin şi a aparține Bisericii? Care este natura, specificul credinței creştine, condițiile care fac posibilă trecerea de la necredință la credință şi formele de experiență religioasă specifice credinței creştine? Condițiile în care credința se află în lumea noastră îi fac Bisericii nişte provocări serioase, punându-i la încercare capacitatea de „a birui lumea" (1 Ioan 5,4-5).

a) Era post-creştină a civilizației occidentale

Credința creştină există astăzi într-o societate adeptă a ***pluralismului religios***. Bineînțeles că nu doar în lumea de azi există o pluralitate de religii, întrucât această pluralitate a existat dintotdeauna, chiar şi în perioada de „creştinătate socială", când religia majorității populației Europei era creştină (fiind totuşi prezenți şi atunci evreii, catarii şi musulmanii). ***Pluralism religios înseamnă că în societatea noastră nu doar există mai multe religii „de fapt", ci pot să existe – şi realmente există – mai multe religii „de drept",*** adică toate religiile au, în fața legii, dreptul de a exista, de a-şi predica doctrinele specifice, de a-şi face propagandă, de a-şi practica propriile rituri, cu o unică limită: a moralității publice şi a respectării legislației statale. În plus au toate ***drepturi egale de a exista***. Aceasta înseamnă că nu există o religie care să aibă un drept mai mare de a

exista decât altele, pentru că ar fi „adevărată", sau pentru că ar fi „mai adevărată" în raport cu alta; nu există nici o religie care să poată pretindă, din partea Statului sau a societății, ***un tratament privilegiat***, pe motivul „adevărului ei" sau a „valorilor" cărora le este purtătoare.[57] Cu alte cuvinte, orice religie poate spune despre sine că este adevărată sau chiar „unica adevărată", dar această convingere nu îi dă dreptul unui tratament privilegiat, şi cu atât mai puțin nu poate justifica pretenția sa de a fi unica adevărată, şi deci ***de a pretinde ca Statul să împiedice pe alte religii să existe***, să facă propagandă propriilor idei şi să-şi practice propriile rituri.[58]

De aceea, în actuala situație de pluralism religios, credința creştină este ***pe acelaşi plan cu alte religii,*** este „o religie" între altele. Indubitabil, poate considera – despre ea însăşi – că este religia adevărată, chiar „unica adevărată", şi deci că celelalte religii sunt false sau eronate, parțial sau integral dar această convingere nu pune nici o religie într-o situație privilegiată față de toate celelalte, nu o face superioară acestora; în plus, ***nu o scuteşte de a fi contrazisă sau combătută de celelalte***.[59]

Într-o situație de pluralism religios, religiile ***sunt în competiție unele cu altele, deoarece considerând că posedă adevărul religios într-o manieră exclusivă sau într-o măsură superioară celorlalte*** şi, dorind să comunice şi altora propriul

[57] *Ibidem,* p. 109

[58] *Ibidem,* p. 109

[59] „Într-o astfel de situație, sunt aproape inevitabile contrastele şi luptele, polemicile şi discuțiile, care pun în chestiune doctrinele esențiale ale unei sau ale alteia. Ceea ce se poate pretinde este ***să nu se recurgă la calomnie, la falsități evidente, la denigrarea persoanelor, la violențe ale limbajului*** sau la acțiuni violente care de altfel sunt interzise prin lege." *Ibidem,* p. 110

adevăr, tind să prevaleze asupra altor religii, care propagă doctrine diferite sau contrare, folosindu-se de ***unica putere pe care o deţin: aceea de a-i convinge pe alţii de propriul adevăr*** şi de ***capacitatea de a răspunde mai bine decât alte religii la exigenţele acelor persoane.***

Astfel, credinţa creştină, spre deosebire de trecut, se găseşte într-o stare de vulnerabilitate, ***trebuind să conteze numai pe propriile forţe***. ***Competiţia între credinţa creştină şi alte religii*** are astăzi caracteristici diferite faţă de alte epoci. Pe de o parte, marile religii, precum hinduismul, budismul, islamul, s-au „trezit", au dobândit o extrem de vie conştiinţă a propriei identităţi şi a propriei valori. Acest fapt le-a convins de propria „superioritate" faţă de creştinism şi de dreptul propriu de a continua să constituie religia popoarelor în care s-au născut, în care s-au dezvoltat şi care le-au adoptat dintru început. În acest fel creştinismul a părut – şi a fost făcut uneori să pară – ca o religie „străină", de import, ***periculoasă pentru menţinerea identităţii culturale şi a libertăţii lor politice,*** evidente fiind legăturile ei cu puterile Occidentului, prin natura lor „coloniale": ieri, în mod deschis, nedisimulat, cu ajutor miliar, astăzi în mod disimulat, folosindu-se de puterea financiară (fără a neglija nici recursul la arme).[60]

Astfel, spaţiul credinţei creştine în ţările majoritar necreştine (fie hinduiste, fie budiste, fie musulmane), tinde să se restrângă tot mai mult, cu pericolul de a deveni nesemnificativ. Pe de altă parte, în aceste mari religii s-a născut şi s-a fortificat ***un spirit „misionar" care le împinge spre „cucerirea" Occidentului***, care, potrivit formei radicale de islam este „corupt", potrivit hinduismului este „deposedat

[60] *Ibidem,* p. 111

de valori spirituale" şi are o mare nevoie de mistică (de „interioritate"), iar potrivit budismului este „prea materialist şi consumist" pentru a mai putea ieşi din „iluzia" în care se scaldă şi pentru a se mai deschide adevărului, deschidere ce ne este dată doar de „meditaţia" care conduce la „iluminare".[61]

Credinţa creştină întâlneşte deci obstacole imense în ţările considerate de creştinism mult timp „teritorii de misiune", obstacole constând chiar în ***interdicţia de a-şi vesti învăţătura şi de a-şi practica riturile***. Dar se află în competiţie şi în lumea occidentală, unde budismul şi hinduismul fac numeroşi prozeliţi, beneficiază de un mare prestigiu atrăgând interesul multor creştini, unii dintre ei devenind practicanţi ai noilor religii, şi unde islamul a devenit a doua religie a continentului european, nu doar prin prezenţa imigranţilor musulmani, ci şi prin convertirea la islam a unor persoane „creştine" cel puţin din punct de vedere sociologic.

b) Atmosfera culturală reticentă faţă de creştinism

În al doilea rând, credinţa creştină se află astăzi într-un mediu cultural care nu îi este favorabil. Din partea culturii laice îi sunt continuu reproşate ***Cruciadele, torturile medievale, rugurile Inchiziţiei împotriva ereticilor, vânătoarea de vrăjitoare, genocidul populaţiei indiene din momentul descoperirii Americii, condamnarea la rug a lui Giordano Bruno, condamnarea lui Galileo Galilei, războiul de 30 de ani, opoziţia faţă de lumea modernă.*** Acuzele mai recente sunt de ***antisemitism, antifeminism, anti-ecologism, disprețuire a sexualităţii şi catalogarea ei drept „păcat"; în***

[61] *Ibidem,* p. 111

sinteză, o culpabilizare gravă, alienantă şi inumană a conştiinţelor şi o excesivă rigiditate în planul moralei sexuale şi familiale (condamnarea avortului, a contracepției, a raporturilor pre-matrimoniale, a prezervativului, care foloseşte în combaterea flagelului SIDA etc.).[62]

Actuala situație culturală favorizează dubiul, incertitudinea, suspiciunea, scepticismul: pe de o parte, se tinde la negarea sau punerea în dubiu a existenței unor adevăruri absolute şi universale, valabile în toate timpurile şi în toate locurile şi ***afirmarea faptului că adevărul este întotdeauna relativ şi schimbător,*** pentru că este supus fluctuațiilor istoriei; pe de altă parte, s-a ajuns la concluzia că ***raţiunea umană are o foarte puternică capacitate „instrumentală", dar aproape nici o capacitate metafizică***.[63]

În acest context, credința creştină – care se prezintă ca adevăr absolut şi plenitudine a adevărului în plan religios – ***suscită în mulți o reacție de respingere, în alții scepticism, în alții, dubiu*** iar aceasta din urmă este foarte răspândită între tineri, care nu leapădă credința creştină (sau cel puțin nu-L resping pe Hristos, chiar dacă nu acceptă Biserica cu normele ei morale) dar ***pun la îndoială conținuturile esențiale ale acesteia***.

Mulți critică, de aceea, Biserica pentru siguranța cu care propune „certitudini" ale credinței şi

---

[62] *Ibidem,* p. 111

[63] „Este cu alte cuvinte un mijloc de mare putere pentru a cunoaşte datele experienței sensibile, pentru a le transforma în scopuri de utilitate practică, în vederea unei permanent superioare bunăstări materiale, dar nu este capabilă să atingă supra-sensibilul, adică ceea ce transcende experiența sensibilă şi constituie adevărul ultim al realității („admis fiind că acest adevăr există")". *Ibidem,* p. 111

se întreabă dacă – în actuala situație de incertitudine datorată faptului că ***multe dintre certitudinile trecutului, pe care umanitatea le-a adorat timp de secole, sunt astăzi puse în dubiu una după alta,*** şi toate valorile pentru care oamenii au trăit sunt considerate fragile, trecătoare dacă nu chiar false – siguranța Bisericii are vreo bază, pentru că ***o dată cu avansarea culturii post-moderne certitudinile creştine ar putea cunoaşte acelaşi destin al altor certitudini ale trecutului, adică dispariția.***[64]

Nu este întâmplător că în lumea creştină, actuala criză a rațiunii metafizice şi ***incapacitatea rațiunii de a demonstra raționalitatea credinței***, au dat un puternic elan formelor de fideism, pe de o parte, iar pe de alta, ***nevoii de a avea puternice experiențe religioase,*** de a vedea „semne şi minuni", pentru a crede: în realitate, fideismul şi ***emoționalismul religios*** se susțin reciproc. O demonstrează cele 60 de milioane de penticostali care există în lume.

c) Expulzarea religiei din sfera socială în viața individuală

În al treilea rând, credința creştină trăieşte astăzi – cel puțin în lumea occidentală – într-un mediu profund secularizat. Cu acest termen nu trebuie să înțelegem doar că diferite aspecte ale vieții – gândire, artă, ştiință, drept, morală, politică, economie, obiceiuri, comportamente practice, organizarea timpului – se ***sustrag influxului religiei şi se organizează independent*** de prescripțiile acesteia, ignorându-le, ci ***faptul expulzării religiei din sfera socială în cea „privată", individuală***. Prin secularizare, religia nu dispare, dar se

[64] *Ibidem,* p. 112

„individualizează", devine un fapt privat, ***îşi pierde deci nu atât vizibilitatea socială, cât influenţa asupra societăţii***, care se organizează independent de ea. Cu alte cuvinte, secularizarea presupune repudierea din societate a religiei şi intrarea acesteia în sfera privată a individului.[65]

Ceea ce astăzi nu se acceptă este ca şi ***credinţa şi morala creştină să aibă o influenţă asupra legilor ţării şi asupra comportamentelor cetăţenilor în plan etic.*** În ceea ce priveşte formularea legilor, Statul este „suveran", nu recunoaşte nici o autoritate (nici divină), care ar putea să-i impună propria lege. În ceea ce priveşte comportamentul cetăţenilor, aceştia trebuie să se supună legilor statului, iar nu legilor religioase, cu excepţia cazului când vor de bună voie să se conformeze acestora din urmă, dacă nu sunt – bineînţeles – în contradicţie cu cele statale. Religia se demonstrează astfel a fi o realitate „privată", care poate exercita o anumită influenţă socială, graţie valorilor pe care le afirmă şi capacităţii ei de convingere, dar nu este diferită de alte asociaţii „private".

---

[65] Nu trebuie să se înţeleagă prin aceasta că credinţa creştină îşi pierde în lumea secularizată orice vizibilitate socială sau că nu exercită nici o influenţă asupra societăţii. Există şi ideologi ai secularizării „totale" care ar vrea să elimine orice vizibilitate socială a credinţei creştine, opunându-se, de exemplu, la construcţia de noi biserici în cartierele noi sau în periferiile marilor oraşe, în favoarea construirii de case şi parcuri, sau opunându-se la concesionările teritoriale făcute şcolilor religioase şi altor opere sociale promovate de instituţiile religioase, cu motivaţia declarată că banii Statului trebuie să fie folosiţi pentru promovarea operelor de utilitate publică iar nu a unor „entităţi" private, precum sunt cele de natură religioasă.

Un alt aspect al expulzării din planul social a credinței creștine este ***fragilizarea caracterului ei instituțional.*** În virtutea spiritului individualist contemporan, se dezvoltă şi se impune un individualism religios pentru care ***fiecare îşi creează propria religie,*** îşi alege propria comunitate, ***îşi construieşte propria morală (de obicei foarte indulgentă şi permisivă)***, fără a ține cont de ceea ce învață în planul doctrinei şi al moralei instituțiile ecleziale, justificându-se adeseori propriile opțiuni prin faptul că Biserica (fiind conservatoare) susține idei depăşite.[66]

d) Întoarcerea necontrolată a sacrului

Evenimentul care a caracterizat, sub profil religios, ultimele decenii ale secolului trecut şi cu care credința creştină se confruntă astăzi este ***reîntoarcerea religiosului*** sau ***„sacrul sălbatic”.*** În anii ’60 se gândea că intensul proces de secularizare din acel timp – în care se vorbea frecvent despre „moartea lui Dumnezeu” (teologii radicali precum W. Hamilton şi Th. J. Altizer) – va determina dispariția treptată a religiei, preconizându-se o „criză a sacrului”, o „eclipsă a lui Dumnezeu”, urmată de naşterea omului completamente „secular”. Această ipoteză, avansată de sociologii religiei – şi acceptată chiar de unii teologi – a fost curând contrazisă, pentru că deja începând cu jumătatea anilor ’70, a început, ajungând curând la proporții impresionante – o ***reîntoarcere a sacrului, o „răzbunare” a lui Dumnezeu*** (G. Kepel), o „renaştere a zeilor” (R. Wallis).[1]

---

[66] *Ibidem,* p. 113

[1] „E important de reținut că ***nu este vorba de o întoarcere a religiei creştine, a Dumnezeului creştin*** (şi cu atât mai puțin o

În lumea de astăzi, oamenii ***caută în religie emoția spirituală intensă, sentimentul de plenitudine, bucuria, pacea,*** „creşterea" conştiinţei. Mijloacele prin care se crede că se obţin aceastea sunt chiar şi drogurile, sexul, alcoolul, anumite muzici violente (*rock, rap, heavy metal*), jocurile mortale (precum izbirea cu maşina de un zid sau relaxarea pe liniile ferate).

Este vorba deci de o întoarcere a religiosului care ***nu este nicidecum o întoarcere la Dumnezeu şi, cu atât mai puțin, o întoarcere la „instituție",*** în cazul nostru la Biserică. Aceasta este văzută de noile mişcări religioase ca „inamică", deoarece este acuzată că se reduce la o formă exterioară ***învechită, rigidă şi opresivă, care sufocă libertatea prin impunerea unor legi morale inumane, fiind lipsită în riturile ei de căldură umană şi de forță emotivă*** şi, de aceea, incapabilă să dea viață unei puternice şi autentice experienţe a „sacrului".[2]

Noile mişcări religioase caută să ofere „mântuirea". Aceasta însă nu este înțeleasă în sens creştin, ci în sens imanent, ca ***bunăstare spirituală, plenitudine, armonie cu natura, sănătate fizică şi psihică, mărirea propriului potențial uman,*** dobândirea unor puteri fizice şi psihice speciale. Astfel de scopuri au de exemplu: *Meditația*

întoarcere la credința creştină). De fapt, este vorba de întoarcere a formelor religioase „fără Dumnezeu", în care dispare Dumnezeul personal pentru a face loc unui „Divin" impersonal, înțeles ca energie cosmică, ca Minte, Conştiință, Viață a cosmosului, cu care omul şi întreaga creație se poate unifica, astfel că nu mai există distincție între Dumnezeu şi lume, între spirit şi materie, ci totul fuzionează în unitatea profundă şi nedistinctă a Divinului. unitate panteistă ce aboleşte toate contrastele şi toate diviziunile creând bucurie şi pace profundă, fruct al armoniei cu Natura, cu Totul." *Ibidem,* p. 114

[2] *Ibidem,* p. 115

Transcendentală, Yoga, Zenul, Tantrismul, Scientologia, Christian Science etc. De asemenea mântuirea mai poate fi înțeleasă în sens transcendent, ca întoarcere la „scânteia" divină pe care fiecare o poartă în sine şi care se atinge prin inițiere, gnoză, reîncarnare, sau ca participare la „Regatul milenar al lui Hristos" într-un pământ reînnoit (*Martorii lui Iehova*).

Pluralismul religios (1), confruntarea competitivă cu religiile orientale şi cu islamul (2), secularizarea (3), expulzarea religiei din sfera socială (4), continua stare de acuză sub care se află Biserica (5), clima de dubiu şi incertitudine în care trăieşte omul contemporan (6), criza metafizică a religiei (7), agresivitatea noilor mişcări religioase (8), sunt principalele ***coordonate ale cadrului istoric în care creştinul îşi trăieşte astăzi credința şi o proclamă*** (în diferite maniere) ***oamenilor timpului nostru***. El trebuie să devină conştient de dificultățile pe care le poate întâlni atât în trăirea ei personală, cât şi în lucrarea sa misionară.[3]

Trăirea şi proclamarea credinței a fost întotdeauna o întreprindere dificilă. Dacă astăzi este mai mult decât altădată, acest fapt constituie un motiv în plus pentru ***a aprofunda şi fortifica propria credință creştină (precum şi de a căuta căi noi de misiune)*** şi a şti exploata posibilitățile pe care condițiile lumii de astăzi le oferă misiunii creştine. Aceasta, pentru că, în ciuda procesului de secularizare, ***nu e dispărut din om setea de Dumnezeu.*** Dimpotrivă, desele dezamăgiri pe care le provoacă noile mişcări religioase, pierderea sensului vieții la care conduce secularizarea dusă la consecințele sale extreme, golul imens adus în inima

[3] *Ibidem,* p. 116

omului modern de nihilismul distrugător al tuturor valorilor umane, ***golul creat de materialism şi de consumism, pot fi ocazii preţioase pentru a chema oamenii de azi*** – trişti deoarece consumismul i-a umplut de bunuri materiale dar i-a golit interior – ***să reflecteze asupra credinţei creştine şi asupra întâlnirii cu Dumnezeu.***[4]

e) Era dubiului în civilizaţia occidentală

Creştinii Occidentului au păşit într-o epocă a incertitudinilor; certitudinile fundamentale ale vieţii, care au conferit siguranţă la generaţii întregi în trecut, astăzi sunt zguduite. A devenit imposibil pentru cetăţenii Imperiului tehnologic occidental să vadă în ***răspândirea universală a civilizaţiei occidentale calea obligatorie a progresului umanităţii***. Fiind foarte atenţi la ***realizările sociale*** ale populaţiilor din afara ariilor lor de influenţă, au înţeles că în ele ***există o autentică experienţă a umanului*** şi, graţie acestui fapt, ele ***merită să fie respectate în specificitatea lor.***

Argumentele care au justificat ***încrederea popoarelor occidentale în superioritatea propriei civilizaţii*** ajung să-şi piardă valoarea în aceeaşi măsură în care se admite că autenticul „progres" al popoarelor poate să fie ajuns şi pe alte căi. În plus de aceasta, dezvoltarea relaţiilor internaţionale pe plan politic, economic şi cultural pare să indice că ***nu mai este imperios necesar, indispensabil*** – cum se credea până de curând – ***să fundamentăm unitatea lumii pe valori care au aceeaşi semnificaţie pentru toţi***. Viziunea universalistă a civilizaţiei occidentale este contestată de însăşi principiul ei. Sunt şi aceştia factori care explică rătăcirea conştiinţelor şi dubiul care a determinat pe mulţi occidentali să-şi limiteze şi

[4] *Ibidem,* p. 116

să-şi pună în frâu ***ambiția de a extinde bunăstarea materială la scară mondială,*** făcând abstracție de valorile diferitelor culturi.

Schimbarea de mentalitate priveşte în primul rând Biserica: adeseori, incapabili de a răspunde într-o manieră adecvată la dubiile pe care le au, ***creştinii sunt determinați fie să se amestece cu noile curente*** până la punctul de a-şi pierde propria identitate, fie a se rigidiza şi a omite lucrarea necesară de discernământ în raport cu acestea. Şi unii şi alții sunt atunci incapabili să examineze cu seninătate problema de fond a noii situații, aceea de a şti dacă ***creştinismul mai are un rol pe plan social sau dacă nu a ajuns momentul de a se transforma într-o religie exclusiv „interioară".***

De fapt, creştinismul trebuie să înfrunte în fiecare epocă circumstanțe noi şi, drept urmare, trebuie să-şi redefinească constant propriul rol în societate.

f) Sursa mutațiilor din civilizația occidentală

Crizele care zguduie periodic orice societate pot fi văzute ca momente de dezordine ce anticipează o reîntoarcere la o stare de „normalitate". Războaiele religioase şi apoi cele napoleonice, de exemplu, au bulversat harta confesională şi politică a Europei, dar, o dată trecută furtuna, chiar şi cei mai conservatori, au sfârşit prin ***a se adapta la valorile care au fost introduse în noua ordine publică europeană***, precum cele de toleranță, de pluralism sau idealurile de libertate, egalitate şi solidaritate.

Mişcarea care dădea stabilitate Europei, permițându-i să se schimbe, nu pare să se poată reproduce astăzi în lume. Criza care traversează

lumea de azi nu provine dintr-o dispută de interpretare a principiilor care, toți recunosc, trebuie să fie la baza vieții sociale, ci de la contestarea ***cadrului tradițional al vieții în societate,*** instrumentele de analiză de care omul se servea pentru a-şi rezolva problemele, astăzi devenind inadecvate.

În trecut, omul avea conştiința că puterea sa asupra evenimentelor cărora le era participant era limitată, pentru că nu putea schimba cadrul spațio-temporal în care îşi ducea existența. Astăzi, soliditatea acestor trei referințe este pusă în discuție de civilizația contemporană.

1. Spațiul şi Timpul. Timp de milenii, oamenii au contemplat bolta cerească, fiind convinşi că nu vor reuşi niciodată să o descopere. Pascal se declara înspăimântat de liniştea spațiilor infinite.[5] Omul era repliat pe propria finitudine; timpul în interiorul căruia el se percepea era limitat la acela al câtorva generații cărora el li se considera centru. În ceea ce priveşte spațiul care ocupa planul conştiinței sale, el apărea omogen, deoarece toate punctele puteau fi ajunse în mod facil. Indubitabil, el ştia de existența altor oraşe sau regiuni diferite de acelea în care îşi ducea viața, dar ***evenimentele care acolo se întâmplau în mod curent nu aveau nici o incidență asupra vieții lui***. Occidentalii care trăiau acolo au ales ei să se ducă acolo iar distanța era aşa de mare încât părea că se aflau pe altă planetă. Cadrul spațiului şi timpului civilizațiilor rurale oferea omului condiții de existență în care, de obicei, ***imprevizibilul nu-şi găsea***

---

[5] *„Le silence éternel de ces espaces infinis m'effraie"* – *„Tăcerea eternă a acestor spații infinite mă-nspăimântă..",* în *Dicționarul înțelepciunii,* ed. Albatros, Bucureşti, 1988, p. 556.

locul. Războaiele, seceta, molima etc., care eventual îi tulburau cursul, erau considerate ca fenomene asupra cărora doar Dumnezeu însuşi putea să-şi exercite vreo influenţă, iar ca atare trebuia să te adresezi Lui pentru a implora protecţie în caz de urgie.

Recentele descoperiri ştiinţifice l-au făcut pe om să-şi piardă siguranţa care credea că sunt garantul menţinerii şi evoluţiei mediului său de viaţă. El credea că cunoaşte cauza şi scopul propriei vieţi. Viaţa pentru el nu mai era o enigmă intolerabilă. A pierdut acum punctele ferme asupra cărora credea că se putea încrede. A descoperit că există o istorie a lumii care a avut un început cu mult înainte ca omul să apară pe Terra şi va continua să existe potrivit unor legi care scapă controlului său: „***Totul funcţionează, indiferent dacă omul există sau nu!”.*** El se întreabă atunci dacă acţiunile sale îmbracă realmente importanţa morală despre care i s-a spus şi dacă nu este o iluzie a vorbi despre responsabilitate socială într-o lume în care fugara apariţie a oricărui individ pare să facă din el o entitate nesemnificativă. În starea lui pierdută îi rămân două certitudini: un simţ al binelui şi al răului care domină fiecare acţiune şi o curiozitate care îl împinge să descifreze misterele lumii. ***Cum ar putea să nu se considere în drept să exploreze*** forţele care îl înconjoară şi care guvernează universul?

2. Viaţa. Tentativele omului de a descoperi misterele existenţei s-au orientat înainte de toate asupra atomului şi asupra vieţii: atomul, care poate face să se descopere compoziţia materiei şi poate să facă să se întrevadă modalitatea de re-construcţie a ei; viaţa, ale cărei legi biologice sunt tot mai mult descoperite şi pe care cei mai isteţi se gândesc că pot cândva să o domine totalmente. În opinia publică tot mai puţin viaţa este considerată ceva „tabu” întrucât sacră, graţie

faptului că era în afara posibilităților de manipulare ale omului; ea este acum considerată ca ***un „ogor" de investigații*****,** în care cercetătorul nu trebuie să cunoască alte limite decât pe acelea dăunătoare la terțe persoane.

Conștiințele occidentale sunt cele mai lovite de mutațiile privitoare la atitudinea față de viață: ***trebuie oare considerată prudența cu care religiile intervin în acest plan ca un obstacol pe calea progresului***? Opinia publică pare condescendentă la diferitele aplicări ale științei în sectorul acesta, în optica utilității imediate. Mulți nu îndrăznesc să formuleze explicit ideea că ***trebuie să se permită tot ceea ce poate să fie încercat.*** Lumea este în mișcare spre un viitor necunoscut. Pentru mulți răspunsul religiei pare prea simplu și soluțiile tradiționale neadecvate, deoarece obstacolează explorarea viitorului.

3. Familia. Punerea în discuție a „soluțiilor" tradiționale a problemelor vieții trebuia să conducă la punerea în discuție a problemei familiale. În timp ce toate civilizațiile au perceput-o, fiecare într-o formă specifică, ca celulă naturală și bază necesară a oricărei societăți, acum se pretinde că tutelează dreptul la viață al indivizilor cerând să fie ***eliberați de regulile pe care nucleul familial le pretinde.***[6]

Astfel individualismul, introdus în economie și în politică de liberalism și de revoluția franceză, tinde să se impună și în viața familială. Am ajuns să vorbim de familii monoparentale sau constituite de persoane de același sex, pentru că norma în acest domeniu este libera alegere a indivizilor. Există voința puternică a unui curent din societate care dispune de puternice mijloace

[6] A se vedea studiul lui Stefano Martelli, *La religione nelle famiglie. Simboli e itinerari nella societa' „post-moderna",* în *„Famiglia Oggi",* n. 48/1990, p. 49-71.

de influenţă, să facă ***să dispară orice legătură între sexualitate, familie şi copilărie în societatea de mâine***.

Această nouă filosofie socială, prezentă astăzi în unele clase conducătoare, va tinde să se înrădăcineze în ample straturi ale societăţii, răspândită prin mijloacele de comunicare socială, de la muzică la practica administrativă; dacă ar ajunge să prevaleze, ar răsturna bazele înseşi ale vieţii sociale. Indubitabil că mai există încă multe familii creştine, dar mijloacele lor de apărare împotriva secularismului mediului vor fi corespunzătoare circumstanţelor numai dacă, în faţa unei culturi de masă precum cea actuală, vor şti da propriilor membri motive de a fi altfel şi dacă vor fi în gradul de a-i face să fie recunoscuţi ca atare de către societate.

4. Criza asociativă. Dispariţia referinţelor tradiţionale este conjugată cu o ***schimbare a modurilor de prezenţă a creştinilor în societate***. Când societatea se putea numi „creştină" sau pe cale de a redeveni creştină, prezenţa unor organizaţii creştine foarte bine structurate era evidentă. Ele menţineau coeziunea între cei care au rămas fideli şi realizau o recucerire a terenului pierdut. Dar când majoritatea populaţiei nu se mai consideră legată de Biserică, prezenţa Bisericii în lume trebuie regândită.

Orice om se nelinişteşte când vede dispărând referinţele pe care se bazau propriile certitudini, fapt pentru care se vede constrâns să găsească altele care să-i orienteze acţiunea. Referinţele noi de care omul are nevoie trebuie să fie astfel ca el să se simtă reintegrat într-o viziune globală a universului, care să-i confere existenţei sale aparente şi efemere o valoare absolută. Nu este vorba de a inventa o nouă teorie care să se substituie doctrinelor deja existente, ci să ofere o

interpretare a vieții umane în care fiecare om să simtă că are propriul loc.

g) Dialog şi confruntare inter-religioasă

Prin „dialog" nu înțelegem doar faptul că reprezentanții şi credincioşii aparținători unor tradiții religioase diferite ***discută despre diferențele dintre ei;*** aceasta este, de fapt, nu atât o opțiune, cât o necesitate. În condițiile lumii contemporane se poate evita un astfel de dialog doar refugiindu-ne într-o sectă „ghetou", izolată. „Dialog" real nu poate fi numit schimbul polemic cu alte tradiții religioase prin care se urmăreşte sublinierea erorile lor şi convertirea interlocutorilor. Aceasta este de fapt o ***ciocnire unilaterală.***

Există actualmente două tipuri de dialog în desfăşurare, împotriva cărora nu se poate obiecta nimic, care merită – sub multe aspecte – să fie perpetuate pe mai departe: ***dialogul "anti-denigrare" şi dialogul "coaliție".*** Unul urmăreşte să reducă prejudiciile şi stereotipurile negative furnizând informații exacte asupra propriei tradiții. Acesta nu poate fi dezaprobat în situația în care adepții altor religii sunt defăimați şi discriminați pe nedrept. Celălalt tip de dialog are o intenție pragmatică, adică descoperirea caracteristicilor comune, în scopul formării de coaliții în vederea realizării unui anumit obiectiv secular. Dacă acest dialog merită să fie încurajat sau nu, depinde de propria atitudine față de proiectul secular în cauză.

Mai există şi ***dialogul "dezbatere"*** – o confruntare serioasă, deschisă, între pretențiile concurente de posesie a adevărului. A participa la un astfel de dialog este o întreprindere dificilă dacă nu se are o foarte ***clară şi fermă experiență proprie a adevărului***. Altfel, vom fi repede cuceriți şi subjugați de viziunea despre lume a celui care deține claritate şi

fermitate. Nu există loc pentru ramoliți sau falşi "ortodocşi". Pe de altă parte, nu se poate participa la un astfel de dialog fără a accepta riscul ca propria poziție să se schimbe ca urmare a acestei confruntări. Desigur că creştinul care întreprinde acest demers are convingerea că nici o descoperire viitoare nu va putea invalida ceea ce pentru el acum constituie adevărul. Totuşi el trebuie să accepte în linie de principiu că ***propria concepție despre adevăr va putea fi re-modelată în anumite puncte.***

Dialogul realizat pe baza acestor presupuneri va fi riscant, poate imprevizibil în plan intelectual şi, uneori, aspru în cel social, dar el ***promite anumite noi achiziții şi noi intuiții***. Cine are convingerea că această dispută între credința Bisericii şi celelalte credințe este posibilă practic şi ***fertilă în consecințe***, nu se teme de impactul asupra Bisericii al pluralismului cultural.[7] Este adevărat că ***forțele moderne ale pluralismului relativizează toate sistemele de credințe***[8], dar adevărul va ieşi la lumină de fiecare dată. ***Adevărul rezistă la orice relativizare.***[9]

4. „Fertilizarea" creştină a culturii: utopie sau imperativ categoric?

[7] Într-un anumit sens se poate considera că forțele modernității pe termen lung vor separa pe „buni" de „răi"; Aceasta pune lumea din nou în situația surprinzătoare din care a plecat, aceea a Imperiului Roman târziu, cu uluitorul lui pluralism de religii, culturi, sisteme morale şi stiluri de viață. Toate oraşele lumii moderne fac o trimitere la Alexandria.

[8] Stefano Martelli, *Post-modernita' e religione,* în *Aggiornamenti sociali,* 5/1991, p. 335.

[9] Semnificativ pentru această problematică este volumul lui Pietro Rossano, *Dialogo e annuncio cristiano. L'incontro con le grandi religioni,* ed. Paoline, Milano, 1993, p. 391,

a) Cultura – nou „teritoriu" de misiune în era postmodernă

Expresia teologică „fertilizare creştină a culturii" îşi are ca echivalent în spaţiul confesional occidental noţiunea mai amplă de „evanghelizare a culturii". Această expresie este relativ nouă în limbajul eclesial, întrucât ***potrivit concepţiei tradiţionale, evanghelizarea, pastorala şi misiunea se adresează în mod strict persoanelor***, deoarece doar acestea au capacitatea de a răspunde pozitiv chemării divine, „veştii bune" dumnezeieşti; doar fiinţele umane au capacitatea de a se converti, de accepta botezul, de a depune o mărturie de credinţă, de a adera la o comunitate de credinţă. Biserica recunoaşte că destinatarii primari ai „evanghelizării" sunt persoanele umane, dar ea operează în lumea postmodernă o extindere a acestui concept, vorbind totuşi şi de o „evanghelizare a culturilor", prin aceasta înţelegând ***o penetrare a mesajului creştin în universul mentalităţilor, al atitudinilor colective, al modurilor concrete de a trăi viaţa*** dintr-o societate.

Evoluţia semantică este explicabilă din două motive: pe de o parte, contemporaneitatea a asistat la o amplificare a noţiunii de „cultură", care a devenit aplicabilă nu doar la persoane, ci şi la comunităţi umane.[10] Pe de altă parte, Biserica Romano-Catolică Occidentală, sub impulsul Conciliului Vatican II, s-a angajat într-un amplu dialog cu lumea modernă şi cu universurile culturale specifice acestei lumi; culturile

[10] Cele două accepţiuni ale termenului de cultură, individuală şi colectivă, sunt surprinse de expresii precum: „Cultura spiritului", „un om de cultură" sau „cultura românească", „cultura americană", „cultura tinerilor" etc.

lumii moderne au ajuns să fie considerate esențiale pentru viitorul religios al omului".[11]

În istoria culturii şi a credinței, ***raportul dintre credință şi cultură*** a fost înțeles în patru moduri diferite:

1. Potrivit unora (de exemplu, filosoful italian Luciano Severino), nu este posibil nici un raport între Evanghelie şi cultură, deoarece cultura, în virtutea statutului ei de „știință căutătoare a adevărului", ca filosofie, este antagonică oricărei presupuneri că Adevărul s-a dat umanității odată pentru totdeauna. Orice mesaj (inclusiv cel creştin) care ar dori să colonizeze cultura modernă ar întreprinde o operație iluzorie (deoarece cultura scapă unei încorsetări rigide) şi contradictorie în sine (întrucât ar atenta la libertatea de cercetare a savantului, a cercetătorului ştiințific constrângându-l să se adapteze la un mesaj care este proclamat drept valoare, dar care îi este, în mod formal, străin).[12]

Desigur, dacă prin „cultură" se înțelege doar capacitatea de a analiza şi de a raționaliza într-o manieră filosofică existența, adică de a înțelege conexiunea intimă dintre fenomene şi interacțiunea pe care ele le au între ele şi cu omul, o tentativă de a „evangheliza" ceea ce prin natura sa este încredințat voinței libere a cercetătorului ştiințific poate să apară

---

[11] Cfr. *Dizionario di Teologia Fondamentale* (apărut sub îndrumarea lui René Latourelle şi Rino Fischella), ed. Cittadella, Assisi, 1990, p. 410.

[12] Pentru omul de ştiință pozitivist, sau adept al „gândirii fragile", nu există un „Adevăr" cognoscibil pe cale directă, ci doar un parcurs dificil, constant, obositor, de căutare a adevărului, niciodată posibil de încheiat. Potrivit acestui mod de a gândi, de adevăr te poți doar apropia, prin paşii provizorii ai ştiinței. Exponent al acestei mentalități este filosoful Norberto Bobbio.

drept expresia unei voințe hegemonice, adică orientată să subordoneze la un mesaj transcendent (cel religios), ceea ce, în schimb, este pertinent doar raționalității umane. Împotriva acestei negări absolute a oricărui raport posibil între aceste două entități, subliniem încă o dată că termenul „cultură" posedă şi alte multe semnificații[13], mai extinse (asupra cărora vom reveni).

2. O a doua opinie susține că ***modernizarea, care a produs cunoscutele procese de secularizare, reduce (potrivit unora, chiar desființează) orice formă posibilă de religiozitate colectivă***. Religiozitatea ar putea să supraviețuiască doar la nivelul interior-individual, ca reziduu cultural pe cale de abandonare progresivă, fapt pentru care o tentativă de a „evangheliza" cultura este iluzorie şi sortită eşecului. La această obiecție se poate răspunde cu marele filozof al religiilor Mircea Eliade, că istoria religiilor a traversat multe evoluții epocale similare celei actuale, cunoscând un deznodământ pozitiv.[14] Experiența ne spune că procesele de secularizare investesc în mod cert formele culturale asumate de expresia religioasă, dar în mod dificil pătrund până la substanța ei interioară, la măduva acesteia.[15]

---

[13] Un astfel de sens este cel definit de A. L. Kroeber şi C. Kluckhohn, potrivit cărora ea este „o totalitate a modelelor explicite şi implicite dobândite şi transmise prin simboluri, constitutive aspirațiilor distinctive ale grupurilor umane. ***Centrul culturii îl constituie tradițiile, ideile şi, în special, valorile legate de acestea".*** Cfr. C. Kluckhohn şi A. L. Kroeber, *Il concetto di cultura*, Bologna, 1972, p. 13.

[14] Cfr. Mircea Eliade, *Mito e realita',* ed. Borla, Torino, 1993, p. 73.

[15] „Există, în schimb, savanți care atribuie tocmai revoluționarului mesaj biblic primul impuls spre desacralizare magică şi spre secularizare. În plus de aceasta, marile evoluții epocale au constrâns comunitățile eclesiale să-şi regândească

3. O a treia opinie prezentă în lumea credincioşilor practicanți este aceea a integriştilor, care consideră că legea religioasă trebuie să fie unica lege care-l călăuzeşte pe credincios (fundamentalismul), sau, într-o formă mai atenuată, considerația că ***între mesajul religios şi cultura epocii nu poate şi nici nu ar trebuie să fie nici o diferențiere***. Potrivit acestora, mesajul creştin trebuie să fie citit, interpretat şi actualizat *fine glosa*.[16]

4. Există un al patrulea filon de opinii, potrivit cărora ***comunicarea dintre mesajul religios şi cultura timpului nostru nu este doar este opțională, ci absolut necesară.*** În acest filon se plasează majoritatea bisericilor şi confesiunilor creştine.[17]

---

propriul mesaj, pentru un plus de autenticitate, eliberându-l de acele cruste şi sedimentări culturale devenite depăşite sau chiar superflue. Exemplele sunt nenumărate: de la refuzul de către Biserică a pedepsei cu moartea, pe care în trecut o acceptase, la egalitatea dintre bărbat şi femeie; de la de la conflictul dintre ştiință şi religie provocat de revoluționarele descoperiri ale lui Galielo şi Darwin, la atitudinea reconciliatoare recentă a Bisericii". Cfr. Silvano Burgalassi, *Evanghelizzare la cultura: utopia o realta' possibile?* în *Aggiornamenti Sociali,* 6/1998, p. 490.

[16] O dovadă a acestei poziționări, mai mult sau mai puțin nuanțată, ne este dată de aversiunea, uneori drastică şi chiar agresivă, față de orice diagnosticare din punct de vedere sociologic a realității eclesiale, sau față de aplicarea cercetării empirice la fenomenul religios. Această aversiune este explicată fie prin argumente substanțiale - imixtiunea sociologiei în lumea religioasă ar introduce un element de orizontalism (aşa-numitul „sociologism"), care nu se poate concilia cu „verticalismul" propriu mediului spiritual, fie prin motive tactice, de felul: „hainele murdare se spală în casă…". *Ibidem,* p. 491.

[17] Biserica Romano-Catolică şi-a exprimat oficial această orientare în Consituția Pastorală „*Gaudium et Spes",* de la Conciliul Vatican II. Cfr. *Enchiridion Vaticanum 1. Documenti ufficiali del Concilio Vaticano II (1962-1965),* ed. Dehoniane, Bologna, 1993, p. 1158-1644.

Confruntarea dintre mesajul Evangheliei şi cultura timpului poate şi trebuie să aibă loc fără a sacrifica nici una dintre „dogmele” (formale sau substanțiale ale) religiei sau ale culturii.

În această optică, proiectul de „fertilizare creştină” a culturii poate să urmărească două obiective diferite, complementare.

a) Dorința comunității creştine de a se confrunta cu realitatea culturală înconjurătoare înseamnă, înainte de toate, să vrei să-ți trăieşti propria credință creştină într-o manieră responsabilă, experimentată, în lumina semnelor timpului, opunându-te tendinței de izolare sau de evaziune. Înseamnă să te situezi în inima culturii pentru a încerca să-i înțelegi logica intrinsecă şi pentru a-i stimula capacitățile eliberatoare. În acest mod, ***fermentul Evangheliei se confruntă cu ideile şi comportamentul specific culturii propriului timp, servind simultan atât de filtru cât şi de stimul dătător de viață.***[18]

b) Un al doilea obiectiv important al acestei confruntări este stimularea culturală. Creştinii sunt invitați să trăiască mai deplin o religiozitate adecvată timpurilor, adică să se constituie în „***mărturisitori ai Adevărului” în inima culturii dominante, încercând să insereze în aceasta fermentul religios specific***

[18] Ca filtru, el ***combate cu vigoare tot ceea ce în cultura şi mentalitatea de astăzi apare drept incompatibil cu mesajul creştin***; ca stimul, el tinde să se contrapună modelor trecătoare, dând viață unor acțiuni contro-culturale potrivite, având drept scop crearea unor idei şi comportamente diferite, considerate mai în sintonie cu mesajul creştin. Mesajul creştin, fiind universal în timp şi în spațiu, nu poate fi confiscat de o cultură anume, nu poate fi expresie doar pentru o anumită cultură (precum cea agricolă tradițională de ieri sau mass-mediatică de azi). *Ibidem,* p. 491.

creştinismului. Aceasta facilitează, înainte de toate, o trăire mistică mult mai autentică a adevărurilor creştinismului, deoarece este o trăire ancorată „în timp şi în spațiu", înrădăcinată în contextul cultural pe care creştinul de azi îl „respiră" inevitabil, chiar dacă ar încerca să se distanțeze de el. Numai astfel creştinul va corespunde deplin planului Creatorului, care a prevăzut din veci plasarea fiecărei ființe umane într-un anumit spațiu şi într-un anumit timp din istorie.

Pentru a realiza aceste două obiective, creştinul trebuie să facă totul pentru a cunoaşte şi lectura sub aspect eclesial realitatea înconjurătoare, interpretând „duhovniceşte" tendințele culturale în act, cu scopul de a le explora potențialul, pentru a le capta eventuala capacitate eliberatoare (intrinsecă oricărui fenomen cultural care urmăreşte demnitatea şi dezvoltarea integrală a persoanei umane) şi transfiguratoare.

Pentru aceasta este necesar un dublu tip de analiză: pe de o parte, cunoaşterea statutului şi a tendințelor culturii de astăzi, iar pe de altă parte, cuantificarea posibilelor contralovituri din planul socio-religios al creştinismului contemporan. Grație primei metode de analiză este posibil să interpretăm şi să identificăm logica operantă în societatea contemporană occidentală. Grație celei de a doua, este posibil să evaluăm carențele creştinătății contemporane din spațiul occidental, gradul de maturitate al laicatului şi potențialul general al acțiunii ecleziale.

Logica proprie culturii contemporane occidentale pare explicit inspirată şi călăuzită de curentul filosofic al „gândirii fragile", adică de

mentalitatea şi de principiile fundamentale ale postmodernităţii.[19] Iată câteva dintre acestea:

1. ***Apariţia mass-mediei şi a comunicării computerizate*** a modificat profund tipul şi valoarea culturii transmise. Creştinismul, născut ca „religie a cuvântului", a Cărţii şi a memoriei istorico-religioase transmisă din bătrâni, este astăzi în contact cu structuri comunicative radical diferite[20], care ne-au pus în criză capacitatea educativ-formativă normală.[21] Pentru a conştientiza realmente dificultatea de a acţiona asupra culturilor de azi este util să observăm cu atenţie ***cultura de masă*** şi ***impactul mass-mediei asupra mentalităţilor moderne***. Astăzi mass-media constituie un mijloc extrem de eficace pentru acţiunea culturală. Mijloacele mass-media au ajuns agenţi de producţie şi de transmitere a culturii de masă care condiţionează spiritele şi conştiinţele. ***Orice efort sistematic de „evanghelizare" a culturilor va trebui să acorde o atenţie specială mijloacelor mass-media***, şi creştinii trebuie să înveţe să discearnă şi să critice cu competenţă cultura produsă de aceste mijloace moderne. Este important, înainte de toate, ca valorile creştine să-şi găsească expresia în producţia şi difuzarea prin mass-media. Aceasta este o întreprindere decisivă pentru viitorul culturii şi al misiunii creştine. Tocmai invazia mass-mediei în

[19] Găsim ecouri ale acestor principii călăuzitoare în opera lui N. Luhmann, F. Crespi, Fr. Ferrarotti, G. Vattimo, V. Vitiello, N. Chiaromonte etc.

[20] Cfr. *Dizionario ei Teologia Fondamentale,* ed. cit., p. 413.

[21] „***Universul cultural care se naşte este foarte influenţat, prin mass-media, de cultura efemerului, a subiectivului, a emotivului***. În special influxul televiziunii (atât în versiunea de „ficţiune" cât şi în cea de „limbaj iconic") care face din lume un „oraş universal", favorizează o periculoasă evoluţie de la primatul tradiţional al raţionalităţii la acela al emotivităţii". *Ibidem,* p. 493.

viaţa modernă a revoluţionat valorile şi mentalităţile, astfel încât familiile, şcoala şi ***bisericile se simt ameninţate în modul lor tradiţional de educare a tinerelor generaţii***. Mass-media este, în mod cert, producătoare de cultură, dar şi relevatoare a conştiinţei moderne cu valorile ei, gusturile ei, aspiraţiile ei tipice. La acest nivel se situează noul teritoriu de „evanghelizare", şi acest tip de civilizaţie îi interpelează pe creştini".[22]

2. S-a modificat în mod radical forma de „muncă". S-a trecut ***de la proeminenţa muncii agricole, la aceea industrială*** pentru a se ajunge, în sfârşit, să prevaleze „al treilea sector". Aceste modificări au avut urmări profunde asupra religiozităţii.[23]

3. Populaţia a cunoscut o aşa de mare ***mobilitate teritorială*** (urbanism, emigraţie, turism) ***şi socială*** (plecând de la condiţii de naştere umile şi ajungând la nivelurile sociale cele mai elevate) încât ***a fost zguduită structura tradiţională a teritoriului*** (la ţară, la oraş, căile de comunicare, spaţiul etc.) pe care s-a fundamentat viaţa religioasă (parohială şi eparhială) secole de-a rândul şi organizarea

[22] *Ibidem,* p. 414.

[23] „Este suficient să ne gândim ce a însemnat pentru creştinism naşterea şi dezvoltarea sa armonioasă în contextul creat de o civilizaţie rurală, în sintonie cu natura şi cu cosmosul. Arta religioasă, timpul, cultul liturgic, necesitatea unor protecţii cereşti împotriva calamităţilor naturale, teologia scolastică etc., sunt ***realităţi intrate într-o criză profundă odată cu modificarea radicală a stilurilor de viaţă specifice postmodernităţii.*** Mutaţii radicale a presupus pentru creştinul european trecerea de la o situaţie de pauperism generalizat la un înalt nivel de viaţă, care a degenerat în consumism, şi prăbuşirea ulterioară a cadrului de valori etico-religioase". Cfr. Silvano Burgalassi, *Evanghelizzare la cultura: utopia o realita' possibile?* în *Aggiornamenti Sociali,* 6/1998, p. 491.

tradiţională socială (puţini proprietari şi şcoliţi, mulţi săraci şi analfabeţi).

4. ***Dispariţia familiei patriarhale extinse şi actuala predominare cantitativă a familiilor mononucleare*** (trei membri). Substituirea masivă a familiei cu *single,* predominarea familiilor cu un unic fiu, rata mare de avorturi, de divorţuri şi, în general, nivelul ridicat al patologiilor familiale şi sociale, criminalitatea urbană (chiar între tineri), ***indiferentismul etico-formativ al şcolii*** (şi multe altele), oferă un cadru pentru multe aspecte inedite şi impresionante privitor la viitorul vieţii în mediul urban.[24]

5. ***Puternica afirmare a rolului femeii în familie, în societate şi în muncă*** şi creşterea autonomiei ei. Dubla implicare (în viaţa socială şi în menaj) au făcut dificilă şi nepotrivită raportarea ei la bărbat conform modelelor tradiţionale paterne. De aici dificultatea unei iniţieri echilibrate a ei spre un raport de cuplu (care astăzi începe la o vârstă precoce) şi puternicul risc de separări familiale.

6. Aceste fenomene exprimă şi conduc spre ***un tip de societate*** pe care oamenii de ştiinţă o definesc ca ***fragmentată, individualistă, emotivă***, facilă pradă modelor egocentrice, cu proeminenta hegemonie socială a unor reguli de natură economică, cu tendinţă spre efemer şi spre consumism.[25]

Din momentul în care ***cultura actuală este orientată în mod radical spre „mutaţie”*** concepută ca valoare în sine, tot ceea ce făcea referinţă la o lume statică (obiceiuri, control social, gerontocraţie,

[24] Aici se mai pot adăuga dificultăţile enorme din viaţa civico-politică generală şi crizele din viaţa economică naţională şi mondială.

[25] Silvano Burgalassi, *op. cit.,* p. 492.

ordine) este în mod inexorabil răsturnat de fenomene prin natura lor dinamice, precum moda, opinia publică, permisivismul etc. Dat fiind faptul că ***religiile sunt, în mod esențial, entități fundamentate pe o memorie colectivă,*** adică pe tradiție, din care își extrag prescripțiile pentru orice tip de acțiune colectivă (juridică, artistică, rituală, liturgică, devoțională, familială, pastorală, eclesială), activă în culturile precedente (precum şi cea țărănească şi cea muncitorească), trebuie să recunoaştem că ***noua cultură riscă să determine prăbuşirea întregii structuri culturale preexistente*** (cea tradițională).[26]

Din cadrul expus mai sus se desprind câteva ***indicații operative privitoare la implicarea creştină în universul cultural al comunităților eclesiale*** (eparhii, parohii, grupuri religioase) şi a tuturor persoanelor care doresc să reflecteze asupra viitorului lor cu competență, în termeni critici şi constructivi. Situația schimbătoare prin tendință pretinde să reducem la minim indicațiile stabile şi de durată, ceea ce înseamnă că şi Biserica trebuie să dispună, să accepte şi să stimuleze experiențe diversificate, prin natura lor provizorii. ***Diversitatea şi provizorietatea sunt deci caracteristici sociologice care condiționează orice tip de implicare pastorală în prezent şi care condiționează şi viitorul.***

---

[26] „Necunoscând în profunzime modalitățile de raportare la noile probleme culturale şi religioase, este normal să ne aşteptăm la momente de criză şi de dramatică derută şi căutare individuală şi colectivă, evidențiate de cercetările empirice şi de apariția unor noi „patologii sociale", în special familiale. ***Scăderea importanței memoriei sociale (tradiții, obiceiuri etc.) atinge inima creştinătății.*** Sunt afectate în special tinerele generații, lipsite de rădăcini adânci şi mai expuse suflului, adeseori devastant, al „progresului" şi al noutății". *Ibidem,* p. 494.

Confruntarea dintre două exigenţe (căutarea experienţelor reuşite din punct de vedere pastoral şi autentice din punct de vedere teologic) reprezintă momentul esenţial al „Bisericii postmoderne": discernământul „semnelor timpului" şi referinţa la ele pentru a actualiza misiunea mântuitoare a Bisericii.[27]

Orice creştin este chemat personal, în actualul context cultural postmodern, să depună mărturie şi să devină portavoce a mesajului credinţei. Dar se bucură de o chemare specială aceia care deţin poziţii de responsabilitate specială în lumea cercetării ştiinţifice, a politicii, a economiei şi a mass-mediei. Lor le este încredinţată misiunea nobilă de mărturisire a credinţei *ad gentes,* pentru ca opinia publică să devină disponibilă faţă de universul credinţei graţie exemplelor lor vii. Temele care predispun spre meditaţie, reflecţie filosofică şi rugăciune sunt: sensul vieţii, semnificaţia durerii, crizele vieţii şi misterul morţii.[28]

În lumea postmodernă, colectivităţii creştine i se impune un mod diferit de a acţiona. De fapt,

[27] Actualul context social de secularizare (adică a unui Occident – teritoriu de misiune) sugerează necesitatea de a abandona acele aspecte ale trecutului care acreditau ideea unui creştinism unanim şi majoritar. Pretinde abandonarea oricărei forme de triumfalism, conştientizând faptul că oamenii care trăiesc profund o viaţă mistică constituie o minoritate, faţă de marea masă de botezaţi care preferă o situaţie de indiferenţă. Trebuie să ne punem „în căutarea" unor modalităţi inedite şi autentice de proclamare a mesajului lui Dumnezeu lumii din afara Bisericii, o lume dezamăgită, confuză şi înstrăinată de ea însăţi". *Ibidem,* p. 499.

[28] De exemplu, familiile şi comunităţile creştine sunt astăzi chemate să confere motive de speranţă şi de bucurie unei lumi care nu mai ştie ce este bucuria şi fericirea adevărată. Lumea occidentală de astăzi este, paradoxal, dezamăgită de realizările ştiinţei şi tehnicii (întrucât acestea nu l-au făcut pe om mai fericit) şi nu mai are o viziune optimistă asupra viitorului.

prăbuşirea zidului Berlinului, criza ideologiilor totalizante, reflecţia asupra dramatismului conflictelor şi a violenţei, trebuie să determine ***Bisericile să abandoneze „sindromul asediatului***".[29] ***Aceasta*** însă ***nu trebuie să ducă la fragilizarea identităţilor colective, nici la căderea în sectarism***, ci la fortificarea colectivităţilor mici, a legăturilor de unitate şi a valorilor specifice acestui tip de comunitate. Ele trebuie să propună tuturor o luptă continuă împotriva masificării modurilor de a gândi contra-culturale.[30]

5. Credinţa în era interacţiunilor culturale - Inculturaţie, misiune şi pastorală în creştinismul contemporan -

Motto: *Inculturaţia înseamnă transformarea intimă a valorilor culturale autentice prin integrarea lor în creştinism şi înrădăcinarea creştinismului în diferite culturi*.[31]

---

[29] Cfr. Giandomenico Mucci, *Il postmoderno e la compagnia della cultura cristiana,* în *La Civilta' Cattolica,* q. 3525 (1997), p. 239.

[30] Acest fenomen al comunităţilor minoritare convinse irevocabil de misiunea lor mântuitoare din istorie, misiune de proclamare a bucuriei şi a speranţei, orientată spre ajutarea săracilor şi a marginalizaţilor de orice fel, poate şi trebuie să reprezinte o suavă, dar semnificativă lumină în obscuritatea şi în declinul de la începutul mileniului III.

[31] *Redemptoris Missio, lettera enciclica circa la permanente validita' del mandato missionario, 7 dicembre 1990,* nr.65, www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/encyclicals/documents/hf_jp-ii_enc_07121990_redemptoris-miss io_it.html;

Începând cu cea de-a doua jumătate a secolului XX, teologia creştină occidentală a validat şi vehiculat conceptul de „cultură" în sens antropologic, ca totalitate a diferitelor condiţii existenţiale din viaţa unui individ sau ale unei societăţi.[32] Fiinţele umane contribuie la formarea culturii în care trăiesc prin deciziile lor cotidiene, şi sunt, la rândul lor, condiţionate de aceasta, chiar fără să-şi dea seama. „Cultura este mediul lor istorico-temporal, o realitate importantă precum sănătatea fizică, împlinirea afectivă sau autosuficienţa economică. Creştinul este determinat de „legea iubirii" să-şi slujească semenii şi societatea prin crearea şi transmiterea de cultură."[33] Ea este, cu alte cuvinte, un sistem de elemente inter-relaţionate şi-ntr-o continuă evoluţie istorică (*elemente interpretative* precum: limba, literatura, arta, spectacolul, ştiinţa, filosofia, etica, religia; *elemente sociale*, precum: obiceiurile, legile, instituţiile), care ***pretind de la Biserică o atitudine misionar-pastorală continuă, pentru că sensul general al vieţii şi realităţile umane esenţiale (precum cele ale familiei, prieteniei, convieţuirii, muncii, frumuseţii, suferinţei, morţii şi Divinităţii) să nu-şi piardă dimensiunea creştină.*** Sau, în cazul popoarelor deja creştine, acestea să impregneze toate aceste realităţi cu viziunea creştină asupra lumii şi asupra istoriei.

Mesajul creştin propune o perspectivă unitară asupra omului, asupra istoriei, asupra lumii, şi tocmai de aceea nu poate să nu se transforme în cultură.[34] ***Valoarea de vârf a viziunii creştine asupra istoriei***

[32] A se vedea în acest sens Documentul *Gaudium et Spes*, n. 53, în *Enchiridion Vaticanum I,* Ed. Dehoniane, Bologna, 1984, n. 1319-1644.

[33] *Il Catechismo degli adulti: La verita' vi fara' liberi,* ed. Vaticana, Roma, 1995, p. 553.

este dialogul cu toate culturile pe care aceasta îl propune. Grație dimensiunii personaliste a viziunii sale, creștinul este deschis – și aproape indus de specificul credinței sale – la dialog inter-cultural. De fapt, atunci când există dialog, când oamenii de culturi diferite se deschid reciproc, fac aceasta în virtutea unei „prezențe" divine, adică determinați de valori germinal creștine.

Astăzi, precum niciodată în trecut, omul a descoperit că ***planeta noastră este constelată de culturi diferite***, adeseori disparate, în concurență sau chiar în contrast între ele. Sub profil cultural, umanitatea se găsește separată în două lumi, corespunzătoare a două emisfere: pe de o parte, ***o lume a culturilor religioase***, pe de altă parte, o altă lume, a ***culturilor radical lipite pământului, imanente.***[35] Pe de o parte sunt societățile orientate spre satisfacerea nevoilor pământești, pe de altă parte, cele care fac referință la ancorarea ultimă a omului într-un principiu transcendent, sau care, cel puțin, transcend orizontul empiric cotidian.[36] Pe alt versant

[34] Cfr. Virgilio Melchiorre, *Cultura cristiana* în *Enciclopedia di Pastorale. Fondamenti,* ed. Piemme, Casale Monferrato, 1992, p. 355.

[35] Cât de anacronică ar părea astăzi o federație de state creștine, sau o lege a națiunilor catolice, pe atât de normală și curentă este pentru lumea musulmană să promulge legi și să convoace conferințe ale statelor islamice, întrucât termenul „islamic" are o clară conotație religioasă și culturală". Cfr. Pietro Rossano, *Dialogo e annuncio cristiano,* ed. Paoline, Torino, 1993, p. 177.

[36] Islamul supune radical omul la voința și la legea (*shari'ah)* lui Allah, precum un sclav la stăpânul său. Hinduismul îl determină pe om să se transceandă, să devină conștient de identitatea sa cu *brahman*-ul universal, dincolo de jocul iluziei și al realităților terestre; budismul îl îndeamnă pe om să devină conștient de non-ființa (*anatta*) înscrisă în adâncul oricărei realități terestre, și să se elibereze astfel de durerea care se naște din atașamentul la lucruri trecătoare; șintoismul îl invită pe om la comuniunea cu

se află cultura marxistă care îl golea pe om de orice dimensiune transcendentă[37] şi îl angaja în construcţia unei noi ordini sociale şi statale în care fiecare individ trebuia să dezvolte un rol pentru binele comun. ***Toate culturile astăzi trăiesc sub imperiul contactului, al interacţiunii şi al „contaminării" reciproce.***[38]

Pluralismul cultural este deci o realitate vie şi înfloritoare, inclusiv în creştinism.[39] Consiliul Vatican II, exaltând specificul tradiţional al Bisericii Catolice – după paranteza post-tridentină – a

kami, divinul prezent în noi şi în lucrurile care ne înconjoară". *Ibidem,* p. 178.

[37] Volumul lui Bruno Cescon *Fine di una cultura egemonica. Critica del progetto filosofico-pedagogico-politico di Gramsci* (ed. Abbazia S. Giustina, Padova, 1992), abordează problematica complexă a hegemoniei culturii marxiste în Italia, şi supremaţia Partidului Comunist Italian în şcoli, în universităţi, în cinema, în mass-media, în casele de editură, cu alte cuvinte, în cultura italiană modernă. Cuvinte şi expresii precum „alternativă la sistem", „luptă de clasă", „revoluţie", „bloc istoric al forţelor progresiste", „proletariat" au devenit progresiv lipsite de semnificaţie, după ce au colorat decenii de-a rândul opera şi gândirea multor intelectuali, a multor partide, centre de cultură etc.

[38] Niciodată ca astăzi omul nu a mai avut privilegiul să se mişte prin pământ precum printr-o grădină cu diferite culturi. Şi, ca şi cum acest pluralism nu ar fi fost de ajuns, s-au coagulat alte distincţii, sau chiar opoziţii, între ***„cultură tehnică" şi „cultură umanistă", „cultură sacrală" şi „cultură secularizată" sau laică***. Termenul de cultură sacrală este folosit în referinţă la manifestările sacrului, cel de cultură „laică" pentru fenomenele „eliberate" de orice perspective religioase, atente doar la valenţele intrinseci imanentului.

[39] Tema centrală a volumului lui Peter L. Berger, *Una gloria remota. Avere fede nell'epoca del pluralismo* (ed. Il Mulino, Bologna, 1994), este căutarea credinţei într-o epocă de pluralism religios, şi în general, de pluralism cultural. Volumul mai vorbeşte despre lumea elenistă în care a predicat Sfântul Apostol Pavel, de America şi de Europa de azi, de modernitate, de secularizare şi de fundamentalism. Berger mai înfruntă problema

reconfirmat vocaţia pluralistă[40] a creştinismului, atestată, de altfel, de Noul Testament.[41] Deciziile Conciliului Vatican II au îndepărtat pojghiţa conformismului uniformizator care (în secolele XVIII şi XIX) a condiţionat Biserica latină, creând dispoziţia spre dialog. Niciodată, ca în timpurile noastre, Biserica nu a fost înconjurată de atâta varietate. Trăim într-o eră în care se poate vorbi de nenumărate culturi creştine, atât de multe fiind întrupările creştinismului în diferitele arii culturale.[42]

„eu-lui plural" al omului postmodern, fracturat între acceptarea raţională a dubiului şi căutarea religioasă a adevăratului „eu" transcendent.

[40] ***Acest pluralism cultural a fost prezent dintotdeauna în cadrul Bisericii, inclusiv în spaţiul occidental, în Biserica Romano-Catolică, în ciuda tendinţelor ei latinizante***. Fericitul Augustin, Toma de Acquino, Ignazio de Loyola, Rosmini, Newman, au fost toţi catolici de referinţă, dar cu toate acestea, au fost foarte diferiţi în modul lor de raportare la realităţile înconjurătoare şi în viziunea lor teologică". Cfr. Giuseppe Lazzati, *Cultura, societa' e promozione umana,* în *Cristianesimo e cultura,* ed. *Vita e pensiero*, Milano, 1975, p. 77.

[41] În acesta se întrevăd deja cel puţin trei expresii culturale diferite ale mesajului creştin: una iudeo-creştină reprezentată de Sfântul Apostol Petru şi apoi de Sfântul Iacov, o alta greco-creştină reprezentată de Sfântul Apostol Pavel, şi o a treia gnostico-asiatică, emblematizată de Sfântul Apostol şi Evanghelist Ioan". Cfr. Raymond Brown, *Indagine esegetica sulle origini dell'ecclesiologia,* ed. Piemme, 1992, p. 100.

[42] Pretenţia de universalitate emisă constant de către Biserică de-a lungul istoriei – în special în plan teologic – devine tot mai mult un fapt empiric. Mutaţiile demografice din comunitatea creştină mondială sunt evidente: ***marea majoritate a creştinilor se găseşte în afara graniţelor Europei şi ale Americii de Nord***. În cazul Bisericii Catolice, ***centrul demografic s-a mutat actualmente în America Latină***, în timp ce Africa cunoaşte, la rândul ei, o cifră crescândă a numărului de creştini. ***Chiar şi Biserica Anglicană – instituţie atât de unică prin originea ei – este într-un deplin proces de des-europenizare.*** Aceste mutaţii

Termenul „inculturație" folosit cu referință la procesul de adaptare socială şi culturală suferit de Bisericile de proveniență occidentală care s-au stabilit în contexte neoccidentale, pune însă ***delicata problemă de a trasa frontiera dintre adaptările care sunt legitime din punct de vedere teologic şi cele care, puse în act, ar viola principiile de credință şi de moralitate creştină.*** Răspunsul la această problemă sfidează teologia contemporană.

„Evanghelizarea" culturilor se articulează corelativ inculturației Evangheliei. Fundamentul teologic al interacțiunii misterioase dintre Cuvântul lui Dumnezeu şi culturile „gazdă" este Taina Întrupării Fiului lui Dumnezeu, centrul istoriei universale. Chiar dacă inculturația este un mister care scapă analizelor noastre, realizarea şi concretizarea lui în istorie pretinde ca Biserica să se pună în mod radical în slujba Evangheliei. Prin prefixul său, termenul „inculturație" sugerează necesitatea integrării creştinismului într-o cultură, făcând apel la figura concretă a lui Iisus şi la primele comunități creştine care I-au acceptat mesajul.[43]

Noul Testament ne prezintă o imagine bogată şi complexă a misiunii şi pastoralei Bisericii. Biserica neotestamentară a înțeles că nu putea să-şi demonstreze fidelitatea față de mandatul ei misionar fără să se reînnoiască constant, prin referire directă la originea ei, întruparea în istorie a lui Dumnezeu,

---

demografice din interiorul „creştinătății" au generat numeroase tensiuni sociale şi culturale. Marile comunități creştine nu mai pot să fie considerate manifestări religioase ale civilizației occidentale, şi cu atât mai puțin ***agenți ai imperialismului occidental***". Cfr. Peter L. Berger, *Una gloria remota. Avere fede nell'epoca del pluralismo,* ed. Mulino, Bologna, 1992, p. 76.

[43] Cfr. Achiel Peelman, *L'inculturazione. La Chiesa e le culture,* Queriniana, Brescia, 1993, p. 146.

lăsându-se călăuzită pe cărările istoriei de Duhul lui Hristos Cel înviat.

Reflecţia teologică a primei jumătăţi a secolului nostru, solicitată de mişcările de reînnoire bibilico-patristică, ecumenică, liturgică şi pastorală din Occident, a operat ***o distincţie fermă între „credinţă" şi formele istorice ale religiei***. Universalitatea Bisericii a ajuns astfel să fie înţeleasă tot mult ***nu ca extensie geografică a unui model cultural, ci ca pluralitate de forme conforme diferitelor culturi, care au toate vocaţia universalităţii.***[44]

În Biserica Romano-Catolică, Conciliul Vatican II a putut astfel ***recupera distincţia între Biserică şi Împărăţia lui Dumnezeu***, identificând în Biserică tocmai ***capacitatea minunată de a absorbi toate valorile diferitelor naţiuni*** „date lui Hristos drept moştenire". Viaţa creştină va fi astfel corelată specificului fiecărei civilizaţii, iar tradiţiile specifice împreună cu calităţile fiecărei comunităţi naţionale, iluminate de lumina Evangheliei, vor fi absorbite în unitatea viziunii universale.[45]

Mesajul creştin este un mesaj universal, pentru mântuirea tuturor oamenilor, dar destinat şi fiecărei fiinţe umane în parte, având o dimensiune supra-istorică, şi o alta imanentă, şi în virtutea acestui

[44] Reforma misionară catolică modernă a operat o separare între religia creştină de complexul cultural latin occidental şi a favorizat integrarea creştinismului în diferite culturi. În special Papa Pio XII a fost „campion" în materie de respect faţă de culturi, bineînţeles, sub acele aspecte care sunt conciliabile cu „legea divină". Cfr. André Seumois, *Teologia missionaria. Corso di teologia sistematica,* ed. Dehoniane, Bologna, 1993, p. 216.

[45] *Ad Gentes. Decreto sull'attivita' missionaria della chiesa,* 1965, n. 22, în *Enchiridion Vaticanum I,* Ed. Dehoniane, Bologna, 1984, n. 1168-1169.

fapt, el poate fi trăit de fiecare persoană umană şi poate fi ***re-exprimat de fiecare în propria cultură, fără a-l trăda***. ***Credința creştină nu se sudează în mod exclusiv şi indisolubil de nici o națiune, ci este capabilă să intre în interacțiune şi în comuniune cu diferite forme umane de cultură***. Ea formează şi stimulează libertatea interioară a omului, dar, totodată, „nimic nu sustrage binelui temporal al fiecărui popor, ci dimpotrivă, favorizează şi recuperează întreaga bogăție de obiceiuri a popoarelor şi întregul lor potențial creativ; în măsura în care sunt bune acceptă şi le purifică, le consolidează şi le ridică, înnobilându-le”.[46]

Concluzia Bisericii este deci că diferitele expresii istorice ale creştinismului pot să fie, din punct de vedere istoric, o continuă revelare a bogăției misterului creştin, iar prin intermediul inculturației, culturile pot să se elibereze de particularități şi să se deschidă spre universal, fără să-şi trădeze propria identitate.[47]

Inculturația este o temă coextensivă cu istoria Bisericii. Dintru începuturi ***Biserica a predicat Evanghelia fără să caute să impună un anumit model cultural*** (nici măcar pe cel ebraic). Astăzi, însă, problematica a devenit şi mai actuală, datorită unei conştiințe mai acute a identității culturale şi grație unei conştientizări mai profunde a interdependenței culturilor, în urma evoluției antropologiei culturale, a renaşterii ideologiilor naționaliste, ca urmare a refuzului unei tehnologii

[46] *Lumen Gentium. Constituzione dogmatica sulla chiesa,* 1964, n. 13 (cfr. *Enchiridion Vaticanum I,* Ed. Dehoniane, Bologna, 1984, n. 319).

[47] Cfr. Giuseppe dal Ferro, *Liberta' e culture. Nuove sfide per le religioni,* ed. Messaggero, Padova, 1999, p. 104.

nivelatoare şi uniformizatoare şi din cauza invaziei masificante a comunicării sociale.[48]

Sub aceste influenţe, în ultimii ani, s-a îmbogăţit şi metodologia şi terminologia pastoral-misionară, care a trecut de la termenul de „adaptare" la „inculturaţie".[49] Potrivit lui Pedro Arupe, inculturaţia înseamnă întruparea mesajului creştin întro arie culturală concretă, astfel încât credinţa nu doar să reuşească să se reexprime cu elementele proprii culturii respective (fapt ce ar constitui doar o adaptare superficială), ci să devină principiul inspirator normativ şi unificator care transformă şi recreează această cultură.[50]

Este vorba, deci, de experienţa unei Biserici locale care, „privind cu discernământ critic în trecut, construieşte viitorul, în prezent". Această expresie este explicativă pentru momentele esenţiale ale procesului: ***fecundarea unei noi culturi de către credinţa creştină*** prin intermediul proclamării mesajului creştin în forme tipice specifice ei, şi succesiv, ***germinarea credinţei în interiorul unei culturi*** pentru a o reexprima cu originalitate, rămânând totuşi conformă specificului respectivei culturi. ***Acest proces nu este*** terminal, ci este începutul unei deschideri continue spre dialog intercultural. ***Credinţa creştină, de fapt, transcende orice cultură, chiar dacă ea nu poate exista întro situaţie dezincarnată***. ***Dacă rămâne înrădăcinată***

[48] Cfr. A. Crollius, *Inculturazione della fede,* p. 15.

[49] Termenul „inculturaţie", fruct al reflecţiei postconciliare, apare înainte de toate în cea de-a 22-a Congregaţie a iezuiţilor şi este asumat oficial de către magisterul Bisericii Catolice la Sinodul din 1974, având drept temă „evanghelizarea". De atunci a devenit frecvent utilizat în documentele Bisericii Romano-Catolice.

[50] Giuseppe dal Ferro, *Liberta' e culture,* p. 106.

întro singură cultură, rămâne pentru altele un fapt exterior, epidermic, sau constrânge pe cel care o acceptă în mod sincer să se înstrăineze de propria cultură, ceea ce înseamnă, de el însuşi.[51]

În primul mileniu creştin, „evanghelizarea" s-a realizat într-o manieră flexibilă[52], în timp ce ulterior, a reuşit să se impună, cel puțin în Occident, uniformitatea în teologie şi în cult. Acum, noile Biserici, ***pretind o des-occidentalizare a credinței***. Inculturația – observă Pierfilippo Guglielmetti – este realizată de popor, care grație libertății lui interioare optează pentru cea mai potrivită expresie a revelației creştine. Pentru misionarii creştini predica este foarte importantă, dar ea trebuie să se „des-incultureze" cât mai mult posibil, adică ***să se elibereze de structurile teologice şi juridice specifice altor culturi, pentru a***

[51] *Editoriale: Il problema dell'inculturazione oggi*, în *La Civilta' Cattolica,* q. 3082, 129(1978), p. 319.

[52] Primele comunități creştine, formate din creştini provenind din iudaism, s-au „inculturat", integrându-se în contextul local al preceptelor şi modurilor de viață specifice iudaismului popular de atunci. Această variantă iudeo-creştină a avut însă tendința de a se impune strident şi în comunitățile provenind din elenism. Sf. Apostol Pavel nu a fost de acord, iar discuțiile au provocat Sinodul de la Ierusalim, ***care a operat o distincție clară între esențialul creştinismului, valabil pret6utindeni în timp şi spațiu, şi prescripțiile iudaice care nu pot fi impuse în afara Palestinei*** (*Faptele Apostolilor* 15,7-11). În privința contextualizării culturală a bisericilor tinere, este expresivă *Epistola lui Diognet:* „Creştinii nu se deosebesc de ceilalți oameni prin port, nici prin instituțiile vieții publice; nu locuiesc în ghetouri subterane, nici nu au o limbă specifică (…). Locuind în orașe greceşti sau străine, conformându-se obiceiurilor locale prin modul de a se îmbrăca, de a mânca sau al celorlalte obiceiuri, ei oferă privirilor un exemplu de viață sublimă şi demnă de admirat" (*P.G. 2, 1173).*

exprima şi adapta maximal posibil kerigma la realitatea din teritoriu.[53]

Kerigma trebuie să poată fi comunicată noilor culturi într-o formă esențializată şi „pură", pentru a putea răsădi Biserica în structurile şi în contextele socio-culturale specifice celorlalte popoare. Doar atunci va fi posibil ca predica să confere o experiență mistică profundă şi un model original de viață creştină şi de reflecție teologică specifică în alte culturi. De asemenea, noile Biserici trebuie să se deschidă la dialogul cu Biserica-mamă, printr-o acțiune caracterizată de *kenoză* şi de iubire, pentru a gândi şi a trăi aceeaşi credință în Biserica universală.[54]

Acțiunea de „inculturație" devine, la rândul ei, „evanghelizare" a culturilor, care consistă în „a ieşi în întâmpinarea a tot ceea ce înseamnă în ele aşteptare duhovnicească şi sensibilitate spirituală". Evul mediu a încercat realizarea unei mari sinteze a vieții şi a societății în lumină creştină, dar creştinătatea ieşită din acea sinteză nu mai există astăzi. Biserica se regăseşte astăzi într-un câmp deschis, în contact cu conştiințe individuale şi colective bulversate. Noua responsabilitate (de stimul civilizator în vederea reînnoirii moralității şi de promovare a libertății) – potrivit lui Achiel Peelman – este respectul pentru autonomia culturilor, precum şi pentru proiectele de viață individuale şi colective.[55]

Strategia misionară ideală este deci aceea de a ajuta popoarele să se reîntoarcă la originile lor şi la configurația lor specifică, printr-o acțiune de

[53] Cfr. Guglielmetti P.F., *Dall'inculturazione alla transculturazione e cultura alla luce del Decreto conciliare „Ad Gentes",* în *Rassegna di Teologia,* n. 3/1984 (XXV), p. 215.
[54] *Ibidem,* p. 216.
[55] Achiel Peelman, *L'inculturazione,* p. 82.

„umanizare" conformă exigențelor Evangheliei. Aceasta nu înseamnă construcția unei noi lumi creştine şi a unei noi culturi creştine, ci verificarea practică a capacității discipolilor autentici ai lui Hristos de a recunoaşte multiplele valori din culturile umanității, de a le transforma şi transfigura.[56]

Contribuția fundamentală pe care credința o oferă prin inculturație altor culturi este ***capacitatea de a dobândi o respirație universală***, ieşind din sechelele închiderii locale osificate într-o identitate săracă şi dobândind vizibilitate inter-culturală.

a) Teologia „inculturației"

„Inculturația" este un termen teologic care are o conotație antropologico-culturală. Se distinge de noțiunile pur antropologice de „aculturație" (proces de transformare a unei persoane sau a unui grup uman în momentul în care intră în contact cu o altă cultură) de „socializare" (care indică un proces de inițiere a unei persoane sau a unui grup în propria cultură sau societate) de „transculturație" (termen care denotă prezența unor anumite elemente culturale într-o altă cultură sau transferarea etnocentrică şi unidirecțională de elemente culturale de la o cultură dominantă la o altă cultură, în general, subalternă). Acest termen se distinge şi de „adaptare", înțeles drept corespondent fenomenologic al „evanghelizării".

Prin „inculturație" se indică procesul activ care pleacă din interiorul culturii care acceptă Revelația în urma misiunii şi care înțelege, exprimă şi traduce mesajul creştin potrivit propriului mod de a fi, de a acționa şi de a comunica. Prin intermediul procesului de „evanghelizare inculturată" este

[56] *Ibidem,* p. 83.

semănată în țarina culturii sămânța evanghelică. Germenul credinței crește atunci în consonanță cu specificul culturii care-l primește.

Inculturația este deci un proces de „evanghelizare" prin intermediul căruia viața și mesajul creștin sunt asimilate de o cultură. Ulterior, ele se vor exprima prin intermediul elementelor specifice respectivei culturi, și vor ajunge chiar să constituie principiul inspirator (simultan normă și forță de unificare) care transformă, recreează și relansează respectiva cultura.

Inculturația implică deci întotdeauna un raport între credință[57], și cultură[58], realități care îmbrățișează totalitatea vieții și a persoanei umane, atât în plan individual, cât și comunitar. ***Inculturația nu este deci un act, ci un proces***, care presupune și include istoria și timpul. Este ***un proces activ care pretinde ospitalitate reciprocă și dialog, conștiință critică și discernământ, fidelitate și convertire, transformare și creștere, reînnoire și creativitate***. Inculturația presupune interacțiunea dintre o credință vie și o

[57] Prin „credință" creștină nu se înțelege aici acceptarea rațională a unor idei sau doctrine, nici organizarea religioasă, identificabilă sub aspect sociologic, nici un sistem simbolic de ritualuri și discipline morale. Credința creștină e înțeleasă aici ca ***răspuns existențial de acceptare dat de către o persoană (sau de un grup uman) darului viu al lui Dumnezeu, în Iisus Hristos.***

[58] Prin „cultură" înțelegem aici nu doar un grup uman în sine însuși (datul sociologic), sau ceea ce, sub aspect fenomenologic, se poate descrie ca atare (datul etnografic), nici măcar totalitatea creațiilor spiritului uman și a expresiilor sale de orice tip (artă, știință și tehnici). Termenul este asumat ca totalitate de sensuri și semnificații, de valori și modele, încorporate în acțiunea și comunicarea unui grup uman sau a unei societăți concrete și considerate de acestea drept expresii specifice și distinctive pentru realitatea lor umană.

cultură vie, nu este arheologie culturală. Procesul de „evanghelizare inculturată" nu conduce nicidecum la absolutizarea în abstract a unei culturi istorice.

Când se vorbeşte despre inculturaţie, trebuie să se facă referinţă în mod obligatoriu la misterul întrupării lui Dumnezeu în istorie şi întro ţară, fapt ce include în mod inevitabil chenoza, coborârea şi asumarea condiţiei de rob, „făcându-se ascultător până la moarte, şi încă moarte pe cruce" (Filipeni 6, 8). Evanghelia nu este deci nicidecum un cuvânt superficial, ci unul ce face referinţă la o realitate profundă, zguduitoare, care pretinde aplicare în viaţă, respectiv inserare într-o cultură. Credinţa ajunge în acest mod la omul concret care se găseşte întro continuitate de culturi, de istorie şi de destin.[59]

„Între cei doi termeni („inculturaţie" şi „întrupare") nu există o identitate de proces, ci o asemănare de metodă şi de motivaţie. Pentru aceasta ***nu este suficient să facem creştinismul prezent întro cultură***. Întruparea, considerată în ea însăşi, nu cuprinde tot misterul mântuirii în Hristos; ea este orientată spre misterul pascal. Se poate atunci spune că nu este întruparea cea care conduce la perfecţiune o anumită cultură, ci perfecţionarea pe care o lucrează în ea Hristos, prin mesajul creştin".[60]

---

[59] Biserica, după înviere, devine universală, trimisă la toate naţiunile pământului (Matei 28,19-20) şi prin evanghelizare, care presupune o „întrupare", devine „kenotică", asumând multitudinea de culturi, pentru ca mântuirea să ajungă la toţi oamenii, aparţinători diferitelor culturi. Această misiune se configurează ca un proces vast şi profund care e în continuă expansiune, până va deveni global. Duhul Sfânt acţionează, universalizează şi interiorizează cu scopul de a face ofertă liberă şi gratuită de mântuire cât mai personală şi mai intimă pentru fiecare fiinţă umană". Cfr. Achiel Peelman, *L'inculturazione,* p. 129.

[60] Cfr. A.A.R. Crollius, *Inculturazione della fede,* p. 27.

Conciliul Vatican II, deşi nu foloseşte niciodată termenul de „inculturaţie", pune bazele acesteia indicând prin acest termen raportul dintre Biserică şi culturi. Este în mod special important fragmentul de la *Lumen Gentium* nr. 13, în care se vorbeşte despre ***transcendenţa Împărăţiei şi despre capacitatea Bisericii de a intra într-un raport fecund cu diferitele culturi***. Despre această necesitate vorbesc textele biblice de la Isaia 66, Apocalipsă 21, 24, Psalmul 71, care văd în bogăţii şi în toate rezultatele muncii umane (chiar dacă sunt afectate negativ de idolatrie şi de violenţă) o posibilă ofertă liturgică.

În *Ad Gentes* Biserica este prezentată drept *Cincizecime*, în antiteză cu Babel, potrivit recomandării *Faptelor Apostolilor* de a nu impune nici o sarcină în afară de cele ce este absolut necesare.[61]

---

[61] Aici se plasează reflecţia teologică privitoare la mântuire a celor aparţinători la alte religii, dezvoltată începând din anii '30, până în vremea Conciliului Vatican II, cu distincţia între „fides qua creditur" şi „fides quae creditur". S-a pus întrebarea dacă ***credinţa mântuitoare este adeziunea intelectuală la nişte adevăruri revelate sau o atitudine existenţială de adeziune la misterul lui Dumnezeu.*** Unii autori precum O. Karrer, J. Maritain, P. A. Liégé, J. Mouroux, au afirmat că credinţa mântuitoare nu este o adeziune la nişte adevăruri, ***ci o orientare radicală a propriei existenţe spre Dumnezeu***, deoarece El este prezent în om mai înainte ca omul să aibă conştiinţa existenţei Lui. Yves Congar asumă şi repropune această reflecţie afirmând că „ori de câte ori omul, chiar fără a-L cunoaşte într-o manieră explicită pe Dumnezeu, îşi angajează întreaga lui fiinţă pentru valori absolute, şi face aceasta nu pentru a dobândi o satisfacţie personală-egoistă, ci pentru că aceste valori i se prezintă lui ca un apel urgent spre împlinirea sensului vieţii, în lume, între ceilalţi pământeni, ori de câte ori omul face aceasta se întâlneşte cu Dumnezeu". Karl Rahner, plecând de la aceste consideraţii teologice, recuperează diferitele religii într-o perspectivă

Este foarte importantă misiunea Bisericii orientată spre „evanghelizarea culturilor", adică spre purificarea lor de contaminările păcatului pentru a le face tot capabile să garanteze accesul oamenilor la credință. În acest sens, potrivit teologului american Thomas Groome, adevărata inculturație este „o întâlnire dialectică între credința creştină şi o anumită cultură, în care cultura este validată şi transformată în vederea participării la Împărăția lui Dumnezeu, şi în care credința creştină este, la rândul ei, afirmată, îmbogățită şi transfigurată.[62]

Inculturația nu este un proces care privilegiază „evanghelizarea" culturii în detrimentul sau substituind „evanghelizarea" societății. Cultura şi societatea sunt concepte şi realități distincte. Dar orice cultură are expresii sociale, şi orice societate se bazează pe nişte „principii" culturale, pe care ea şi le selectează şi le propagă, le transmite şi le face efective. Poate să fie o mai mare sau mai mică coincidență între „humus"-ul cultural al unui grup uman şi cadrul concret al instituțiilor sale sociale; poate să existe o ruptură sau o divergență între aceste două realități. În „evanghelizarea inculturată" există implicit raportul credință-cultură-societate. „Evanghelizarea inculturată" nu se reduce doar la transferarea sau la modificarea limbajelor şi a metodelor, a riturilor şi a simbolurilor, a structurilor organizatorice şi a normelor, a modurilor externe de a acționa şi de a se exprima. Ea ***trebuie să pătrundă mult mai adânc, până la rădăcinile culturii, adică la criteriile ei de***

soteriologică, văzând în ele nişte contexte istorico-cultuale în care se realizează voința universală de mântuire a lui Dumnezeu". Giuseppe dal Ferro, *Liberta' e culture,* p. 114.

[62] Groome Th, *Inculturazione: come procedere in un contesto pastorale,* în *Concilium* 1/1994(XXX), p. 162.

judecată, la viziunea ei asupra lumii, la sursele ei de inspirație evidente sau ascunse (dar determinante), la practica socio-culturală a unui grup uman, traducându-se în elaborarea dinamică şi în transformările istorice ale etosului socio-cultural.

„Evanghelizarea inculturată" atinge astfel nivelele cele mai adânci ale realității umane, atât pe plan individual, cât şi social. Se actualizează deci, la nivelul persoanei umane şi plecând de la aceasta, în legătură cu ***complexa rețea de relații orizontale (inter-personale) şi verticale (cu Dumnezeu), într-o dinamică a convertirii individuale şi comunitare.***

b) Extensiunea inculturației

Evoluția recentă a reflecției asupra inculturației a determinat ***extinderea practicii inculturației nu doar la teritoriile tradiționale de misiune, ci şi la societățile moderne, ale căror culturi au fost des-creştinate în urma unui proces agresiv de secularizare.*** Cultura modernă[63] pune

[63] Problema nouă şi complexă care se pune Bisericii este aceea de a şti dacă realizările civilizației moderne vor servi la binele spiritual sau la ruinarea conştiințelor umane. ***Modernitatea însăşi trebuie să fie percepută ca o cultură ce trebuie evanghelizată.*** Cultura contemporană este marcată de impactul pe care fenomenele urbanizării şi ale industrializării l-a avut asupra modurilor de a gândi şi a acționa. Cultura modernă este legată de progresul uman, iar evanghelizarea trebuie să ştie să recunoască şi să asume marile realizări ale tehnologiei. Pe de altă parte, cultura modernă trebuie să fie criticată sub aspectele ei negative, care obstacolează progresul uman şi spiritual al persoanelor şi al societății. Conştiința modernă trebuie să înfrunte problemele morale care azi au dobândit o dimensiune planetară, precum construcția păcii, solidaritatea pentru dezvoltarea economică a tuturor, protejarea naturii. Aceste probleme depăşesc capacitatea unui individ izolat, dar nimeni nu poate să fie indiferent față de modul în care se vor fi soluționate. Aceste exigențe fac acum parte din cultura lumii. Cfr.

nenumărate obstacole evanghelizării şi pretinde un efort sistematic de inculturație. Este vorba despre sfidarea ***noii evanghelizări a mediilor unde credința este fie dormită, fie sufocată sau refuzată,*** fapt ce face dificilă acceptarea credinței.

„Inculturația Evangheliei în societățile moderne pretinde un efort sistematic şi concertat de căutare şi de acțiune. Acest efort va pretinde de la responsabilii misiunii: 1. O atitudine de discernământ critic şi de deschidere; 2. Capacitatea de a percepe aspirațiile umane şi spirituale din noile culturi; 3. Capacitatea de analiză culturală în vederea unei întâlniri reale cu lumea modernă.

În acest mod, inculturația asumă noi dimensiuni, deoarece nu priveşte în mod exclusiv oamenii, națiunile, țările sau instituțiile aflate în aşteptarea Evangheliei. Inculturația înseamnă şi ***impregnarea cu mesajul creştin a fenomenelor psiho-sociale, a mentalităților, a stilurilor de viață etc., adică maturizarea culturilor. Este necesară depăşirea unei concepții geografice a misiunii şi pastoralei, pentru a se ajunge la o concepție prevalent culturală***. Aceste două concepții nu trebuie să se excludă reciproc, ci sunt indicatoare ale unei evoluții necesare, pentru progresul misiunar-pastoral creştin.

Este adevărat că mai există încă regiuni geografice „de încreştinat", dar acum sfidarea care se face creştinismului este aceea de a pătrunde cu fermentul Evangheliei (a „evangheliza") culturile popoarelor încreştinate cu secole în urmă. Este necesar ca ***lumina Evangheliei să penetreze în mentalitățile şi în mediile de viață marcate de indiferență şi de agnosticism***. Cu discernământ şi

Dizionario di Teologia Fondamentale, p. 420.

încredere, Biserica intenționează să-L proclame pe Hristos culturilor de astăzi: „Biserica trebuie să se facă tuturor toate, ***privind cu simpatie culturile de azi***. Există încă medii şi mentalități, precum şi țări şi regiuni întregi, care trebuie evanghelizate, şi aceasta pretinde ***un lung şi curajos proces de inculturație,*** pentru ca Evanghelia să penetreze sufletul culturilor de azi, să răspundă la aşteptările lor. Termenul „misiune" se aplică azi şi la vechile civilizații creştine, azi amenințate de indiferență, agnosticism sau chiar de păgânism. În plus, apar noi sectoare ale culturii, cu obiective, metode şi limbaje diferite. Dialogul inter-cultural se impune deci creştinilor, la fiecare pas".[64]

c) Pentru o „pastorală a culturii"

În fața ***unei lumi descreştinate în care, adeseori, unicele puncte de referință creştine sunt de ordin cultural,*** studiul „***Pentru o pastorală a culturii"*** din 1999[65] a oferit o serie de convingeri şi de propuneri concrete bisericilor locale occidentale, pentru a favoriza elaborarea unor „proiecte culturale" pentru o ***„pastorală a culturii" reînnoită şi fortificată***.

Pe lângă sfidările făcute epocii contemporane (urbanizare şi dezrădăcinare culturală, ecologie, bioetică, mijloace de comunicare socială), care pretind o angajare profundă şi o maturizare duhovnicească a laicilor, Biserica propune concentrarea atenției şi asupra unor „sectoare

[64] Discorso di Giovanni Paolo II al Pontificio Consiglio della Cultura, 18 gennaio 1983, în *Che cosa ha detto il Papa sulla Comunicazione Sociale e Cultura,* ed. cit., p. 76.

[65] Cfr. http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/cultr/documents/rc_pc_pc-cultr_doc_03061999_pastoral_it.html

tradiționale" de acțiune pastorală, precum *pietatea populară, instituțiile educative, centrele de formare teologică sau centrele culturale cu orientare creştină.*[66]

De aceea este prioritară nu doar ancorarea credinței în culturi, ci şi ***a reda viață unei lumi descreştinate în care, adesea, unicele puncte de referință creştine sunt de ordin cultural. „Sunt acestea, astăzi, la început de mileniu III, noile situații culturale care se prezintă Bisericii ca noi sectoare în care se impune misiunea şi practica pastorală".***[67] Adevărată cultură este aceea a omului, creată prin om şi pentru om. Ea este întreaga activitate a omului, inteligența şi afectivitatea, căutarea de sens, obiceiurile şi referințele lui etice. Cultura este astfel co-naturală omului şi natura lui umană nu dobândeşte nici o concretizare decât dacă se realizează în cultura lui. Responsabilitatea deplină a unei pastorale a culturii este aceea de a restitui omului demnitatea sa de „chip şi asemănare a lui Dumnezeu" (Fac. 1,26) îndepărtându-l de tendința antropocentrică şi de a se considera independent de Creator.[68]

Biserica contemporană nu ezită să vorbească despre ***„evanghelizarea culturilor", adică a***

---

[66] Hervé Carrier, *Avvenire e cultura. Identita' culturale e identita' cristiana,* ed. Citta' Nuova, Roma, 1998, p. 17.

[67] *Ibidem,* p. 77.

[68] „Evanghelizarea înseamnă să duci "Vestea bună" în toate straturile umanității şi să o transformi din interior, să reînnoieşti umanitatea însăşi. Este vorba şi de a ajunge ***să răscoleşti prin forța Evangheliei criteriile de judecată, valorile determinante, punctele de interes, liniile de gândire, izvoarele de inspirație şi modelele de viață ale umanității***, care sunt în contrast cu cuvântul lui Dumnezeu şi cu planul divin de mântuire" *Ibidem,* p. 56.

mentalităților, a tradițiilor, a comportamentelor. „Noua „evanghelizare" pretinde un efort lucid, serios şi sistematic de evanghelizare a culturii". Dacă culturile, care sunt făcute din elemente non-omogene, sunt schimbătoare şi muritoare, primatul lui Hristos şi universalitatea mesajului Său sunt izvor inepuizabil de viață (cf. Coloseni 1,8-12) şi de comuniune. Purtători ai acestei noutăți absolute a lui Hristos în inima culturilor, misionarii Evangheliei nu încetează să depăşească limitele fiecărei culturi, fără să se lase făcuți prizonieri de frontierele înguste sau de perspectivele imanente ale unei lumi mai bune.

Misiunea creştină trebuie permanent să mărturisească cu claritate locul unic al lui Hristos, sacramentalitatea Bisericii, iubirea discipolilor pentru fiecare om deoarece „tot ceea ce este adevărat, nobil, drept, pur, amabil, prețuit, merită laude" (Fil. 4,8), ceea ce implică respingerea a tot ceea ce este izvor de păcat în inima culturilor.

În sintonie cu exigențele obiective ale credinței şi misiunii evanghelizatoare, Biserica ține cont de acest dat esențial: ***întâlnirea dintre credință şi culturi are loc între două realități care nu sunt din aceeaşi ordine.*** De aceea, ***inculturația credinței şi evanghelizarea culturilor constituie un binom care exclude orice formă de sincretism: acesta este sensul autentic al inculturației.***[69] Valul dominant de secularizare care se răspândeşte prin culturi, adeseori idealizează, grație forței sugestive a mass-mediei,

[69] O extrem de competentă analiză teologico-misionară a realității „inculturației" găsim în *Dictionnaire oecuménique de missiologie. Cent mots pour la mission,* editat de Association francophone eocuménique de missiologie (sous la direction de Ion Bria, Philippe Chanson, Jacques Gadille, Marc Spindler), ed. Cerf, Labor et Fides şi CLE, Paris, Geneva, Yaoundé, 2001, p. 165-171.

modele de viață care sunt la antipodul culturii „Fericirilor" şi a urmării lui Hristos.

În slujba proclamării „Veştii bune", şi deci a destinului omului în planul lui Dumnezeu, ***pastorala culturii derivă din misiunea însăşi a Bisericii în lumea contemporană,*** în percepția reînnoită a exigențelor sale. Conştientizarea dimensiunii culturale a existenței umane are drept consecință conferirea unei atenții speciale acestui sector al pastoralei. Ancorată în antropologie şi în etica creştină, această pastorală dinamizează inițiativele creştine care urmăresc reînnoirea societății contemporane.

Este deosebit de mare importanța teologilor pentru ***o inteligență a credinței*** şi un discernământ pastoral special. Simpatia cu care păstorii trebuie să se apropie de culturi „recurgând la conceptele şi limbile diferitelor popoare" pentru a exprima mesajul lui Hristos, nu trebuie să determine renunțarea la un discernământ activ în fața marilor şi gravelor probleme care apar în urma unei analize obiective a fenomenelor culturale contemporane, a căror greutate nu poate fi ignorată de păstori, din moment ce ***este în joc convertirea persoanelor, şi prin ele, a culturilor, descreştinarea „ethos"-lui popoarelor.***

Concluzie

Deoarece procesul de inculturație al credinței este un „reflex" al întrupării Cuvântului, raportul dintre credință şi cultură se poate modela după formula: „Fără amestecare şi fără schimbare, fără împărțire şi fără despărțire". Dacă se confundă cultura cu credința, se cade în poziția „monofizită"; dacă se separă credința de cultură, se cade în poziția „nestoriană".

Monofizitismul cultural nu respectă transcendența credinței, care nu este produsul nici unei culturi, ci darul lui Dumnezeu care coboară de sus; nu respectă nici „legitima autonomie a culturii”[70] care este lucrarea omului care se cultivă pe el însuşi, şi de aceea evoluează, am putea spune, de jos în sus. Credința nu se identifică cu nici o cultură, din moment ce este un răspuns liber al omului la revelația misterului lui Dumnezeu întrupat şi crucificat (1 Corinteni 1, 22-23).

O dată afirmat acest principiu al distincției, trebuie să evităm eroarea de a crede că între Evanghelie şi culturi există pur şi simplu o separație sau o disociere. Necesitatea inculturației depinde de natura credinței, deoarece o „credință care nu devine cultură este o credință doar parțial acceptată, insuficient aprofundată şi experimentată cu o anumită *infidelitate*”[71].

Credința creştină a ajuns în mod clar la concluzia că ea nu poate fi „confiscată” de nici o cultură, deşi poate să intre într-un contact dinamic cu orice cultură umană. Conştiința aceasta a fost dobândită în urma misiunii realizate, în general, de popoarele occidentale în diferitele „teritorii de misiune”, cu precădere în statele lumii a treia. Inevitabil, proclamând mesajul creştin, misionarii au purtat cu ei şi forme culturale occidentale, care au intrat în contradicție cu cele locale, reuşind, cel mai adesea, să le sufoce, provocând astfel o înstrăinare a acestor popoare de propria cultură, şi astfel, de ele însele.

---

[70] *Gaudium et Spes,* n. 59, în *Enchiridion Vaticanum,* p. 1381.

[71] *Che cosa ha detto il Papa sulla Comunicazione Sociale e Cultura,* ed. cit., p. 78.

Pe de altă parte, în spațiul creştin occidental asistăm, în urma procesului de secularizare, la o lentă, dar agresivă, descreştinare, fapt ce impune ***o nouă strategie pastoral-misionară***, prin care mesajul Bisericii să pătrundă în inima culturii dominante, transformând şi transfigurând mentalitățile, obiceiurile, stilurile de viață specifice acestei lumi.

II.
NOȚIUNI ELEMENTARE DE PSIHOLOGIE PASTORALĂ

Pe robul înțelept îl vor sluji oamenii liberi.
Οικετη σοφω ελευθεροι λειτουργησουσιν.

Introducere: Fizionomia Psihologiei Pastorale

Psihologia pastorală este o ramură a psihologiei care are în obiectiv procesele psihologice inerente activității pastorale. Ea este o disciplină sectorială recentă a teologiei (care se ancorează în dialogul tradițional interdisciplinar dintre teologie şi psihologie) consistând în *aplicarea principiilor psihologice, a metodelor psiho-diagnostice şi psiho-terapeutice, precum şi a demersurilor experimentale de cercetare şi de interpretare psihologică, la întreaga serie de probleme privitoare la teologia şi practica pastorală.*

Definiția aici propusă reuşeşte, într-o anumită măsură, să delimiteze ***sectorul propriu psihologiei pastorale***, deoarece definiția oricărei discipline psihologice trebuie să includă sectorul specific căruia i se adresează (de exemplu, *psihologia religiei* studiază fenomenele religioase ca experiență subiectivă; *psihologia educației* studiază procesele psihologice inerente practicii educative etc.). Psihologia pastorală se interesează deci de *procesele*

psihologice care au loc într-un context pastoral[72]*, respectiv situațiile în care sunt angajate două sau mai multe persoane (*una dintre acestea fiind de obicei preotul păstor[73]*), într-un dialog care presupune relația cu Dumnezeu.*

Psihologul francez J.-M. Pohier a observat că *"religia a început să utilizeze în vederea realizării propriilor obiective, tehnici ale psihologiei; acest uz este în primul rând practic, dar acesta presupune implicit o acceptare a conceptelor şi teoriilor psihologice".*[74] În epoca contemporană, în care oricare

[72] „Putem vorbi de un context pastoral atunci când se instaurează o relație inter-personală între un preot şi una sau mai multe persoane ("subiecți pastorali") ***deschişi prezenței transcendenței***. Psihologia pastorală ca nouă disciplină teologică a fost impusă de exigențele concrete ale muncii păstorului de suflete. Membrii clerului sunt chemați să facă față multor roluri într-o societate democratică: preoți, profesori, asistenți sociali, administratori, jurnalişti etc. Dincolo de rolurile "tradiționale", astăzi devine tot mai solicitat preotul în calitatea lui de "sfătuitor", căruia credincioşii să i se poată adresa în momentele de criză ale vieții lor (conflicte conjugale şi familiale, decizii majore de luat în viață, doliu, probleme etc.)", cfr. Giuseppe Sovernigo, *La persona e l'azione del mediatore pastorale. Aspetti personali,* ed. FTIS, Padova, 1998, p. 8

[73] „Există o varietate de roluri sau de funcții cărora trebuie să le față facă cu competență preotul: predicator, duhovnic, păstor, învățător-profesor, organizator, administrator. Unul din rolurile tot mai pretinse preotului în exercitarea responsabilității lui în legătură cu comunitatea este acela de ***sfătuitor.*** În trecut, aceasta este în strânsă conexiune cu aceea de ***vindecare*** a rănilor interioare. Aceste două competențe erau nedetaşabile în trecut, Mântuitorul însuşi având simultan pe amândouă. În istoria recentă ele apar separate: preotul se angajează în mod special în activitatea pastorală, în timp ce diferiți alți specialişti (medici, psihoterapeuți, psihologi) se dedică vindecării (fizice şi mentale)", *Ibidem,* p. 9.

[74] J.-M. Pohier în volumul: *Psihologie şi Teologie*, Paoline, Torino, 1991

ştiinţă trebuie să respire aerul inter-disciplinarităţii, teologia la rândul ei, colaborează cu alte ştiinţe, precum psihologia[75], sociologia şi antropologia culturală. Raportul care se stabileşte între psihologie[76] şi teologie, garantează, pe de o parte, *independenţa* celor două ştiinţe şi *specificul metodei de cercetare* a fiecăreia, iar pe de altă parte permit o fertilă colaborare între specialiştii acestora.

În istoria ştiinţelor, putem vorbi despre existenţa a trei mari modele de raport între psihologie şi teologie: ***modelul ierarhic (1), modelul utilizării funcţionale (2) şi modelul dialogului interdisciplinar (3).*** Primul dintre aceste modele de raportare, cel ***ierarhic***, este anacronic, deoarece acesta considera teologia drept ştiinţa supremă care oferă tuturor celorlalte ştiinţe bazele ultime şi cadrul ideologic suprem, în limitele căruia ele îşi pot formula ipotezele şi teoriile. Astăzi, nici un psiholog,

[75] În prezent teologia se orientează spre psihologie, sociologie şi alte ştiinţe, deoarece dezvoltarea acestora în cadrul culturii contemporane este capabilă să ofere noi instrumente de înţelegere a mesajului lui Dumnezeu pentru lumea de astăzi. Toate aceste ştiinţe descoperă noi dimensiuni ale realităţii umane, modifică perspectiva din care omul se priveşte pe sine însuşi şi lumea în care trăieşte, permiţând, astfel, o mai profundă şi mai detaliată înţelegere a planului lui Dumnezeu cu umanitatea contemporană.

[76] Putem aprecia că şi psihologia are nevoie de teologie într-o anumită măsură. Aceasta pentru că şi psihologia, ca ştiinţă antropologică, ***vehiculează o anumită viziune despre om şi lucrează cu o anumită teorie a valorilor;*** deci ea însăşi este condiţionată de o anumită antropologie şi de o anumită etică, pe care cel mai adesea o împrumută din cultura vremii în care se dezvoltă. Or, în adâncul culturii europene bate o inimă în mod inconfundabil creştină, iar psihologia, dacă doreşte să înţeleagă în profunzime antropologia, etica şi mentalitatea lumii moderne, trebuie să cerceteze bazele creştine ale culturii contemporane.

ca adevărat om de ştiinţă, nu ar mai accepta o astfel de limitare a libertăţii sale de cercetare şi de experimentare. Pericolul de a pune şi azi în aplicare acest raport pândeşte totuşi pe specialiştii ambelor ştiinţe, atunci când aceştia (fie ei psihologi, fie teologi) absolutizează (mai mult sau mai puţin conştient) propria ştiinţă, considerând-o drept unica cu adevărat „ştiinţifică" şi desconsiderându-le pe celelalte. Aceasta atitudine "îngâmfată" face imposibilă o adevărată colaborare între aceste două ştiinţe.

Modelul utilizării funcţionale este foarte vechi. Potrivit lui, o ştiinţă asumă rezultatele unei alte ştiinţe, punându-le la baza cercetărilor din propriul sector de interes, recunoscând validitatea metodei ştiinţifice a celeilalte ştiinţe. În acest caz deci, o ştiinţă se consultă cu cealaltă, fără ca una să abandoneze rolul ei de "informatoare" iar cealaltă pe cel de "ascultătoare". Potrivit acestui model însă cele două ştiinţe nu intră într-un autentic dialog, deoarece fiecare îşi acceptă definitiv rolul asumat din start.

Modelul dialogului interdisciplinar presupune ca cele două ştiinţe să îşi schimbe rolurile, fiecare devenind "ascultătoare" şi respectiv "informatoare". Bineînţeles că există anumite condiţii fără de care nu se poate instaura un adevărat dialog interdisciplinar între teologie şi psihologie: în primul rând, atât teologul, cât şi psihologul trebuie să renunţe la pretenţia că ştiinţa în care fiecare dintre ei este specialist constituie unica raportare ştiinţifică validă la realitate; în al doilea rând, specialiştii celor două ştiinţe trebuie să fie "bilingvi", adică trebuie să vorbească şi să înţeleagă, pe lângă limbajul ştiinţific al propriei ştiinţe şi pe al celeilalte, cunoscându-i într-o anumită măsură terminologia şi metodologia

ştiinţifică; în al treilea rând, cele două ştiinţe trebuie să aibă un teren comun de interes, în care să se întâlnească.

Terenul comun de interes atât al teologiei cât şi al psihologiei îl constituie **omul**, ambele fiind ştiinţe antropologice, chiar dacă teologia este prin excelenţă o ştiinţă "teo-logos". Ceea ce le diferenţiază este de fapt metoda de cercetare proprie fiecăreia. Aceste ştiinţe vor rămâne permanent distincte, dacă fiecare îşi va păstra fidelitatea la propria metodă de cercetare.

1. Imagini false despre Dumnezeu, ce tronează în subconştientul omului contemporan

Cel inteligent îşi îndreaptă defectul
privind defectul altuia.
Ex vitio alterius sapiens emendat suum.

Imagini demonice subconştiente despre Dumnezeu

Pentru început ne vom ocupa de ***imaginile false despre Dumnezeu existente în subconştientul contemporanilor noştri***, imagini frecvent întâlnite de către psihologi, psihoterapeuţi şi preoţi în activitatea lor. Pe lângă „dumnezeul pedepsitor", şi „dumnezeul morţii", sunt des întâlnite imaginile unui „dumnezeu contabil" şi ale unui „dumnezeu al eficienţei" (care pretinde eficienţă). Au fost de asemenea întâlnite imaginile unui „dumnezeu înşelător", „dumnezeu tiran" sau „dumnezeu disprețuitor de oameni". Toate aceste imagini sunt corelate celei de *„Dumnezeu aspru judecător*" care pune permanent la încercare

oamenii, îi pedepseşte pentru păcatele lor prin tot felul de suferinţe pe acest pământ, iar pentru lumea de dincolo conturează perspectiva unei veşnice osânde.

Configurarea în mintea multora a imaginii unui Dumnezeu care pedepseşte în mod răzbunător este imputabilă unei *doctrine a mântuirii patronată de logica dreptăţii punitive*. „Ordinea tulburată de om prin revolta lui păcătoasă împotriva lui Dumnezeu poate fi restabilită numai graţie unei pedepse corespunzătoare". În logica păcat-pedeapsă a doctrinei „satisfacţiei" din teologia romano-catolică – de exemplu – pedepsirea devine modul de restabilire a ordinii ontologice, prin intermediul căreia fiecare primeşte ceea ce merită.

Această idee despre Dumnezeu, specifică soteriologiei catolice, a fost însuşită de cultura occidentală secularizată. Doctrina „satisfacţiei" este complet străină de soteriologia ortodoxă. În Ortodoxie tronează imaginea unui Dumnezeu definit de părintele Siluan Athonitul drept „iubirea care nu ne poate refuza nimic".[77] Cu toate acestea, imaginea unui Dumnezeu pedepsitor a pătruns şi în spaţiul ortodox, odată cu însuşirea de acesta a culturii occidentale secularizate. Presiunea acestui tip de cultură asupra celei locale, est-europene a fost atât de puternică încât a ieşit biruitoare asupra vechii culturi orientale în care trona o imagine despre un Dumnezeu „iubire" dezinteresată faţă de oameni.

În teologia romano-catolică contemporană este însă în act o ***schimbare fundamentală în paradigmele doctrinei mântuirii***. Actualmente soteriologia romano-catolică nu se mai fundamentează pe o „dreptate" divină pedepsitoare şi

[77] Cuv. Siluan Athonitul, *Între iadul deznădejdii şi iadul smereniei,* ed. Deisis, Alba Iulia, 1994, p. 145.

răzbunătoare, ci este orientată spre iubirea transformatoare, transfiguratoare şi creatoare a lui Dumnezeu faţă de întreaga creaţie. Pentru că Iisus Hristos a experimentat iubirea Tatălui până la moarte, El îi cheamă pe toţi oamenii ***să iasă din spirala răzbunării, invitându-i să intre în „Împărăţia" în care este suverană iubirea***.[78]

Iubirea autentică nu ia în considerare principiul echivalenţei sau al compensaţiei („Dau pentru ca să primesc în schimb").[79] *Iubirea divină nu este în mod simplu remunerativă*, ci îl primeşte şi îl acceptă pe om aşa cum el este în clipa întoarcerii.

Nu arareori situaţiile dificile, bolile, moartea, handicapul, crizele de orice fel din viaţă sunt percepute şi interpretate de unii oameni ca fiind ***efecte ale „dreptăţii punitive sau răzbunătoare" a lui Dumnezeu.***[80] Când experienţele negative sunt

---

[78] Viaţa şi faptele Mântuitorului devin astfel punctul de referinţă şi criteriul de judecată privitor la păcat, şi în acelaşi timp manifestă un *nou mod de a concepe iubirea lui Dumnezeu,* ce vrea să se extindă la toţi oamenii şi la viaţa lor socială. A se vedea în acest sens Giordano Frosini, *Teologia oggi. Una sintesi aggiornata e attualizzata,* ed. Dehoniane, Bologna, 1996, cu precădere capitolele *Il peccato originale* (111-130) şi *La grazia di Cristo* (p. 183-208).

[79] Expresia „Dăruind vei dobândi" a fost totuşi cu mare ecou în lumea ortodoxă, exprimând însă adevărul că realităţile materiale concrete pot fi transferate în lumea valorilor spirituale eterne. Părintele Nicolae Steihardt are chiar un volum astfel intitulat, apărut în ediţia a patra la editura Dacia, Cluj-Napoca, 2000.

[80] „Dacă se privesc însă lucrurile mai în profunzime, se va vedea că, pe lângă câteva elemente inexplicabile, există multe fapte, externe sau interne, care sunt *consecinţe ale unor comportamente sau moduri de viaţă înrădăcinate în cuvintele sau în „mesajele cheie negative" ale oricărei persoane umane",* Karl Frielingsdorf, *Ma Dio non e' cosi'. Ricerca di psicoterapia pastorale sulle immagini demoniache di Dio,* ed. San Paolo, Milano, 1995, p. 66.

înțelese şi interpretate în lumina Dumnezeului-iubire, omul se poate întreba: Ce pot învăța din această experiență traumatică din viața mea? Ce mesaj pot să trag din aceasta? Sub acest aspect, „dreptatea necruțătoare" a lui Dumnezeu poate conține în sine un ajutor considerabil pentru a continua cu avânt drumul spre o „viață abundentă".

Trebuie deci să luăm în considerare toate aspectele vieții noastre, chiar şi cele negative, ***în lumina imaginii globale a lui Dumnezeu ce se desprinde din revelația lui Dumnezeu.*** Citind cu atenție Sfânta Scriptură, nu ne este greu să desprindem din Vechiul Testament o imagine despre un Dumnezeu Tată aspru, agresiv şi violent, care pretinde evreilor să treacă prin ascuțişul săbiei pe toți locuitorii pământului Canaan, închinători la idoli.[81] Pe de altă parte însă, această imagine trebuie s-o corelăm celei neotestamentare, conturate de Mântuitorul Iisus Hristos, care ne-a spus „ultimul cuvânt" privitor la adevărata identitate a lui Dumnezeu Tatăl.

Imaginile demonice despre Dumnezeu se realizează şi se stabilizează atunci când – în mod absolut inconştient – ***sunt absolutizate emoțional anumite interpretări ale lui Dumnezeu,*** *astfel încât una dintre acestea ajunge să domine un individ, fără să mai fie niciodată relativizată, integrată sau deschisă spre realitatea complexă şi globală a autenticului Dumnezeu, care este un Dumnezeu al vieții şi al iubirii.* Ceea ce se experimentează în situațiile dificile din viața unui om este interpretat mai mult în baza sentimentului decât a rațiunii.

[81] A se vedea în acest sens Gurie Georgiu – Cristian Tia, *Despre mântuirea sufletului în era post-industrială,* ed. Info, Craiova, 2000, p. 19.

Menționăm acum că imaginea despre Dumnezeu poate fi ***rezultatul unei experiențe emotive sau o simplă achiziție intelectuală.*** Prin educație religioasă, omul poate dobândi cunoştinţe despre Dumnezeu, ajungând să cunoască multe lucruri despre El, dar aceasta nu este o cunoaştere reală a Sa, deoarece constituie o simplă „instrucție" teoretică. Adevărata imagine despre Dumnezeu este cea dobândită în urma unei experienţe emotive, adică a unor trăiri duhovniceşti. Chiar dacă un om, din punct de vedere teoretic, acceptă şi mărturiseşte că Dumnezeu este bun, drept, sfânt, iubitor, este posibil ca el să nu „creadă" realmente acest lucru, întrucât mărturisirea lui nu este rezultatul unei experienţe interioare, duhovniceşti. În acest caz, în momentul în care omul se va confrunta cu o criză profundă în viață, imaginea teoretică despre un Dumnezeu „bun" se va dizolva rapid, se va zgudui din temelii, iar el va rămâne cu imaginea despre Dumnezeu dobândită în trecut, în copilărie, în urma unor experienţe emotiv-sentimentale. Omul este minte şi inimă, raţiune şi sentiment, şi acestea amândouă au câte un cuvânt greu de spus în conturarea imaginii despre Dumnezeu a unui individ.

Cu facilitate se uită adeseori că diferitele imagini ale lui Dumnezeu sunt doar nişte bucăți din *imensul şi grandiosul mozaic/icoană reprezentându-L pe Dumnezeu*, mozaic destinat să rămână pentru totdeauna incomplet, dat fiind faptul că însăşi existența veşnică a omului este un spațiu de continuă revelare a lui Dumnezeu omului, niciodată neajungându-se ca omul, ființă creată, să cunoască exhaustiv Ființa necreată.

a) Dumnezeul care judecă şi pedepseşte

Imaginea demonică a lui „Dumnezeu care judecă şi pedepseşte”, stăpâneşte, din păcate, în minţile şi simţirile multora. Este judecătorul ameninţător pe care psihanalistul T. Moser în volumul său ***„Intoxicarea cu Dumnezeu”*** îl descrie astfel: *„Noi trebuie să ne temem dar şi să-l iubim pe Dumnezeu”.*[82]

Vom încerca să lecturăm şi analizăm câteva mărturisiri care dezvăluie hidoşenia unei astfel de imagini despre Dumnezeu, precum şi geneza acesteia.

N-am fost niciodată altceva decât unul dintre cei şapte fraţi şi surori ai părinţilor mei şi cred că expresia care defineşte perfect situaţia mea este: „unul între atâţia”. Cu alte cuvinte, eu ca persoană, n-am fost niciodată altceva decât un anonim, deşi se spune că Tu m-ai chemat pe nume şi te-ai gândit în mod special la mine. Pentru tatăl meu, de exemplu, eu existam – ca de altfel toţi ceilalţi fraţi ai mei – doar ca o vie confirmare a potenţei lui conjugale şi fortificare a conceptului de „sine”. În ciuda aerului autoritar ce-l avea şi a bravurii pe care o manifesta în profesie, ca om era slab şi frământat de angoase. Acesta, profitând de autoritatea sa de tată, nu a pierdut nici o ocazie să-mi frângă spinarea în bătăi. Toate mijloacele erau pentru el legitime în atingerea scopului pe care-l avea şi făcea totul – declara el – „în numele lui

[82] Karl Frielingsdorf, *Ma Dio non e’ cosi’. Ricerca di psicoterapia pastorale sulle immagini demoniache di Dio,* ed. San Paolo, Milano, 1995, p. 19.

Dumnezeu” şi pentru binele nostru. Ce nebunie!

Ni l-a băgat pe gât pe Dumnezeu cu joarda şi bastoanele şi tot cu bastonul ne smulgea şi „declaraţia păcatelor”. O frică mortală mă cuprindea când se apropia seara şi – în mod special eu, cel ce trebuia să devin preot – trebuia să îngenunchez înaintea lui, pentru a-i mărturisi nebuniile din cursul zilei. La sfârşit primeam doza corespunzătoare de bastoane pe spate sau în palme. De câte ori n-am primit o pedeapsă arbitrară şi nedreaptă, provocată de distracţia mamei mele care îi spunea totul. Trebuia să sufăr totul fără să beneficiez de vreo apărare din partea cuiva, în timp ce Tu, Dumnezeule al bătăilor şi al batjocoririi mele, erai probabil spectator la toate acestea, râzând cu sarcasm, în aşteptarea de a face din mine un preot bun şi supus. Ca al şaptelea născut, eram dator să completez numărul „sfânt” de şapte copii.

Până acum am crezut întotdeauna că tu eşti „bunul Dumnezeu” care înţelege nevoile mele, căruia îi pot încredinţa suferinţele şi „crucea” mea, care mă primeşte cu bunătate şi milă, care mă cheamă pe nume şi în apropierea căruia pot să mă manifest aşa cum realmente sunt, cu toată forţa şi slăbiciunile mele. Dar acum te-am identificat cu adevărat... eşti mult mai rău decât propriul meu tată... el cel puţin a recunoscut că a fost un tiran, tu în schimb m-ai înşelat într-o manieră perversă şi infamă proclamându-mi-te tată bun şi milostiv. În realitate eşti Tu cel care m-ai

persecutat, anulat şi negat, pentru că tatăl meu însumi mă pedepsea în numele tău.

La picioarele tale leapăd acum partea din viaţa mea pe care tu ai ruinat-o, căci restul, de acum încolo, îl iau în propriile mele mâini. Îmi pare rău de anii în care te-am servit, tiran nemilos... Şi când mă gândesc că în ciuda incertitudinilor, a dubiilor şi a fricii pe care uneori le experimentam, continuam să te proclam „bunul păstor”! Începând din copilărie m-ai abandonat în mrejele acelui lup odios care era tatăl meu, ce a vrut să mă omoare şi să mă distrugă. Dar am supravieţuit şi de acum înainte doresc să-mi trăiesc propria viaţă. Mai bine fără tine, Dumnezeu capricios şi arţăgos! Mulţumesc lui Dumnezeu... că mi s-au deschis la vreme ochii...”

Mărturisirea aceasta este luată într-un moment de maximă trăire emotivă, de „răfuială” cu Dumnezeu. Autorul ei trăieşte o profundă criză determinată de radicala opoziție între imaginea teoretică a lui Dumnezeu pe care o avea (Dumnezeu bun, drept, sfânt, iubitor) formată din copilărie – ca urmare a educației religioase primite – şi experiența lui de viață, începând din copilărie – care îi releva un Dumnezeu rece, distant, disprețuitor, „râzând cu sarcasm” de nefericirea oamenilor.

Autorul suferă profund pentru faptul că nu a fost recunoscut niciodată ca o persoană unică, irepetabilă, cu o identitate precisă, ci a fost considerat „unul dintre cei şapte fraţi”, „unul între atâția”, venit pe lume nu pentru el însuşi, ci „pentru a completa numărul sfânt de şapte copii”. El nu a fost iubit şi stimat pentru el însuşi, în calitatea lui de dar al lui

Dumnezeu oferit părinților, ci mai mult acceptat, pentru că superstiția spunea că numărul „șapte" este sfânt și deci a avea șapte copii poate să aducă noroc.

Imaginea unui Dumnezeu judecător punitiv i s-a format autorului acestei mărturisiri în copilărie, în urma unor experiențe traumatice, iar peste această imagine s-au suprapus ulterior imaginile teoretic impuse de-a lungul procesului educativ, dar acestea din urmă fiind rezultatul unei instrucții teoretice, iar nu a unor experiențe interioare, s-au prăbușit într-un moment de criză existențială: Până acum am crezut întotdeauna că tu eşti „bunul Dumnezeu" care înţelege nevoile mele, căruia îi pot încredinţa suferinţele şi „crucea" mea, care mă primeşte cu bunătate şi milă, care mă cheamă pe nume şi în apropierea cărui pot să mă manifest aşa cum realmente sunt, cu toată forţa şi slăbiciunile mele. (Aceasta este imaginea teoretică, pozitivă despre Dumnezeu, dobândită în urma educației religioase realizate în școală.) Dar acum te-am identificat cu adevărat... eşti mult mai rău decât propriul meu tată... (Aceasta este imaginea demonică a lui Dumnezeu, idolul căruia i s-a închinat continuu fără să-și dea seama, imagine dobândită în urma unei experiențe emotive traumatice și care a rămas semnificativă pentru restul vieții).[83]

[83] „Tendința de a atribui evenimentelor neplăcute din viață (și realităților care le cauzează) scopul de a pedepsi individul pentru vreo transgresiune comisă, a fost numită de unii psihologi „animismul pedepsei". Animismul recompensei tinde, în schimb, să atribuie evenimentelor fericite (și realităților pozitive care le cauzează) intenția de a proteja individul și de a-l premia pentru buna sa conduită. O mentalitate a-religioasă atribuie faptul de a fi pedepsit unor forțe indistincte, confuze, oculte sau

Această imagine demonică despre Dumnezeu se ascunde întotdeauna după o imagine aparent pozitivă despre Dumnezeu. Demascarea acestei false imagini despre Dumnezeu de obicei are loc într-o fază ce anticipează descoperea „formulei magice", respectiv a mesajului „cheie" moştenit de la părinţi. Cu această ocazie interesaţii ajung să pună în gura demonului mesajele negative primite de la părinţi şi conştientizează ulterior acest lucru („transfer"). Adesea se observă şi o anumită corespondenţă între caracteristicile părinţilor şi acelea a demonilor.[84]

---

unui destin implacabil, în timp ce o mentalitate religioasă atribuie totul lui Dumnezeu. Când se dezvoltă un animism religios general, ***Dumnezeu este văzut ca poliţistul lumii*** sau ajutorul umanităţii în caz de nevoie", Ibidem, p. 23.

[84] „Experienţa psiho-terapeutică ne învaţă că pentru a lupta împotriva tulburărilor de natură psihologică avem la dispoziţie un singur mijloc: *a descoperi adevărul despre istoria unică şi irepetabilă a copilăriei noastre.* Nu putem să schimbăm nici măcar o virgulă din trecutul nostru, nici şterge traumele suferite în copilărie. Putem însă să analizăm mai de aproape evenimentele trecutului care au fost ***memorizate în fiinţa noastră***, pentru ***a le aduce din subconştient în conştient.*** Este o întreprindere dificilă, dar este unica care ne va da posibilitatea de a scăpa din ***captivitatea invizibilă şi crudă a copilăriei*** şi de a ne transforma din ***victime inconştiente ale trecutului*** în ***indivizi responsabili*** care îşi cunosc realmente istoria şi s-au conciliat cu ea. Majoritatea persoanelor acţionează din nefericire exact invers. Nu vor să rememoreze nimic din trecutul lor şi, fără să-şi dea seama, astfel sunt condamnaţi să fie încontinuu influenţaţi şi condiţionaţi de propriul trecut, trăiesc din anumite puncte de vedere într-o situaţie infantilă neglijată. Nu ştiu să evite pericolele care cândva erau reale, dar care de mult timp nu mai sunt. Sunt condiţionaţi de amintiri inconştiente şi de sentimente reprimate, care, ***atât timp cât rămân în subconştient şi nu sunt analizate reflexiv şi emotiv, condiţionează tot ceea ce fac ei***. Acestea condiţionează nu doar viaţa individului ci şi tabu-urile unei societăţi. ***În copilărie îşi afundă rădăcinile întreaga existenţă a unui om.*** Experienţele copilăriei ***supravieţuiesc în***

O şi mai agresivă imagine negativă despre Dumnezeu avem atunci când El este experimentat ca ***un Dumnezeu arbitrar, un despot care, înainte de toate, este imprevizibil***, condamnând fără motiv, tot astfel cum oferă în mod arbitrar şi clemența sa. Omul este deci la dispoziția sa. Persoanele în această situație reuşesc cu mare dificultate să se perceapă ca destinatari a promisiunilor biblice ale lui Dumnezeu şi, de aceea, au mare nevoie de siguranțe şi certitudini rituale, cu care să poată să-l manipuleze pe Dumnezeul cel capricios. În această situație, postul, rugăciunea, participarea la slujbe, constituie „tehnici" de manipulare a divinului.[85]

Alte persoane aflate în obiectivul cercetărilor psiho-pastorale au încercat să obțină îndurarea judecătorului prin acte auto-punitive. Mânia acumulată pentru faptul de a nu putea fi aşa precum şi-au imaginat nu o revărsau în exterior asupra lui Dumnezeu sau asupra semenului, ci asupra lor înşişi: *„Pentru că nici alţii şi nici Dumnezeu nu mă consideră demn de a trăi, nici de a fi*

inconştient cu o intensitate extraordinară. Experiențele traumatice ale fiecărui copil rămân învăluite în obscuritate, ascunsă rămânând şi „cheia" de înțelegere a întregii vieți ulterioare". Cfr. Alice Miller, *Il dramma del bambino dotato e la ricerca del vero se'. Riscrittura e continuazione,* ed. Bollati Boringhieri, Torino, 1997, p. 12.

[85] „La urma urmelor, acest tip de persoane cred, dar cu mari rezerve. Acest tip de comportament se naşte când ***persoanele au experimentat în copilăria lor cât de dureros, de periculos şi de dezamăgitor este să depinzi de alții***. De aceea au învățat să-şi trăiască existența într-o manieră independentă, astfel încât să nu depindă de nimeni", Karl Frielingsdorf, *Ma Dio non e' cosi'. Ricerca di psicoterapia pastorale sulle immagini demoniache di Dio,* ed. San Paolo, Milano, 1995, p. 27.

iubit, mă pedepsesc şi mă distrug pe mine însumi". Şi sub aspect religios deci ei îşi configurează viaţa într-o astfel de manieră încât recad în poziţia negativă obişnuită: *„Nu merit să trăiesc, nici să fiu iubit. Chiar şi Dumnezeu nu face altceva decât să mă tolereze".*

Situaţia devine mai dificilă când persoanele persecutate de această imagine negativă a lui Dumnezeu se refugiază în aşa-zisa *asceză negativă.* În radicala lor neîncredere faţă de Judecătorul cel nemilos ce nu cunoaşte îndurarea, ce vrea să umilească păcătosul şi să-l facă să plătească pentru păcatele sale, *acest tip de persoane se pedepsesc pe ele însele*, gândind că astfel plătesc cu anticipaţie preţul cerut; o fac pentru a putea continua să trăiască, pentru a evita loviturile lui dureroase şi pedepsele sale crâncene: *„Rămâi în angoasele şi depresiile tale, perseverează în ele, nu te îngriji de cauzele lor. În faţa tronului ceresc acestea vor conta ca pedeapsă deja realizată, vor fi trecute în contul iertării tale".*

O altă modalitate pentru a se sustrage severului şi periculosului Dumnezeu judecător este ***acela de a lua distanţele faţă de El.*** Dumnezeu este considerat de acest tip de persoane un bătrân cu barba albă, care nu este cazul să fie luat în serios. El a creat lumea, dar nu se mai îngrijeşte de lume, ci a abandonat-o în voia pierdută a destinului. Nu demonstrează nici un fel de atenţie nici faţă de oameni, nici faţă de mersul societăţii, astfel încât devine justificată o stare de totală suspiciune: „Să ai încredere doar în tine însuţi, dacă nu vrei să ajungi să te simţi înşelat şi abandonat!"

O altă variantă a lui Dumnezeu este „Dumnezeul Tată sever şi omnipotent", care dispune

după bunul său plac de fiii săi, în fața căreia omul poate doar să manifeste obedienţă. Spirala distructivă a auto-pedepsirii şi a refuzului vieţii va putea fi înfrântă numai în momentul în care ***unilaterala imagine a lui Dumnezeu cel crud care judecă va fi demascată ca demonică şi substituită cu imaginile pozitive ale lui Dumnezeu*** din revelaţia biblică. Mântuitorul relevă un tată milostiv care se grăbeşte la întâlnirea cu fiul cel risipitor. Condiţie deci pentru vindecare şi mântuire este credinţa că Dumnezeu vrea să vindece viaţa omului în ciuda tuturor deficienţelor şi imperfecţiunilor, şi-i iartă greşelile astfel ca el să poată reîncepe o nouă viaţă. Omul trebuie să se predea cu întreaga sa viaţă în mâinile Sale. În măsura în care, prin intermediul credinţei, aceasta devine realitate, se va simţi eliberat şi nu va mai avea nevoie să oscileze între auto-reproşuri distructive şi pretenţii morale excesive.

b) Dumnezeul morţii

Este un demon care nu naşte viaţa, ci moartea, şi până în clipa în care nu vine demascat ca „duh rău" este capabil să-şi exercite imensa sa influenţă distructivă, tocmai pentru că este în mod inconştient considerat un „duh bun", dătător de viaţă. Această imagine demonică despre Dumnezeu îţi achiziţionează forma şi îşi exercită influenţa într-o strânsă conexiune cu deciziile părinţilor – în special a mamei – privitoare la viaţa sau moartea copilului (aceasta începând de la zămislire). Duhul rău se foloseşte cel mai mult de mesajele ce negau viaţa şi dreptul la viaţă al copilului transmise de către mamă,

ca de exemplu: „Tu nu trebuie să trăieşti!”; „Era mai bine dacă nu te-ai fi născut”; „Nu meriți să trăieşti”.[86]

Psihologia prenatală confirmă faptul că experiențele esențiale şi atitudinile fundamentale vizavi de viață încep încă din momentul în care copilul este în sânul matern şi că nimic nu este pierdut din experiențele negative sau pozitive trăite în acea perioadă. Între mamă şi copil are loc, de atunci, o interacțiune intensă şi complexă, nu doar fiziologică ci şi psihică. „În perioada prenatală copilul participă la universul sentimental al mamei. Stările mamei de tensiune, de stres, frică, durere şi ruşine, se comunică copilului nenăscut prin intermediul a nenumărate canale”.

Este deosebit de importantă deci atitudinea pozitivă a mamei față de propria stare de graviditate. Copiii nedoriți sunt mult mai mult expuşi la riscul să fie născuți prematur, bolnavi, subdezvoltați. A fi nedorit poate duce chiar la stări profunde depresive, la comportamente nevrotice, la boli psiho-somatice. Femeile ce şi-au refuzat cu anticipație propriul copil, nu sunt capabile pe parcursul vieții, să-i transmită acestuia certitudinea că este iubit şi bine venit pe această lume. Astfel, nu se poate dezvolta în el încrederea fundamentală indispensabilă pentru ca el să se poată abandona total mamei în chestiunile ce țin de viață şi de moarte.

---

[86] „Prin această referință religioasă, mesajele mortificante primesc un caracter absolut. Exemple tipice de un refuz emoțional şi adesea inconştient al vieții, transformat ulterior în acceptare „din dragoste de Dumnezeu”, sunt ultimii copii din căsătoriile credincioşilor practicanți (copiii „de babă”) atunci când prevenirea naşterilor era considerată un păcat la fel de mare ca şi „refuzul datoriei conjugale”, Karl Frielingsdorf, *Ma Dio non e’ cosi’. Ricerca di psicoterapia pastorale sulle immagini demoniache di Dio,* ed. San Paolo, Milano, 1995, p. 106.

Aceste rezultate ale psihologiei prenatale îşi găsesc confirmarea în diferite scrieri autobiografice, în special ale copiilor nedoriți. Pentru 80% dintre persoanele intervievate de preoții psihologi a fost posibil să fie verificată experiența „cheie" deja în faza prenatală. Mesajul decisiv, ostil vieții care, de exemplu, purta copilul la poziția cheie „mort viu", mama îl comunica fetusului cu prima ei reacție spontană: „Nu, nu te vreau! Tu nu ai dreptul să mai trăieşti în mine!". Chiar dacă amenințarea cu moartea nu este purtată până la ultimele consecințe, totuşi copilul o experimentează ca pe o sabie a lui Damocles ce se învârte amenințător deasupra propriului cap, sabie ce poate fi îndepărtată doar prin nişte „strategii de supraviețuire" corespunzătoare. Consecințele se repercutează asupra copilului până la vârsta adultă, manifestându-se, de exemplu, în dificultatea de a avea încredere în alții, în viață şi în Dumnezeu.[87]

[87] Iată două principii esențiale ale psihologiei post-natale:

1. O exigență elementară a copilului este aceea de ***a fi luat în serios*** de la început, pentru ceea ce el este în fiecare moment al creşterii lui;
2. Numai într-o atmosferă de prețuire şi toleranță pentru sentimentele sale, copilul poate să renunțe, în „faza separației", la „simbioza cu mama", şi să facă paşii care se impun în direcția ***autonomiei***;

Pentru ca să fie posibile aceste premise ale unei dezvoltări normale a copilului, ar fi trebuit ca şi părinții, la rândul lor, să fi crescut într-un mediu analog. Numai în acest caz părinți reuşesc să transmită copilului lor siguranța şi protecția care să garanteze copilului încredere. Părinții care nu au beneficiat de un astfel de mediu, ***trăiesc ei înşişi într-o stare de carență afectivă, ceea ce înseamnă că vor căuta tot restul vieții ceea ce lor înşişi părinții lor nu le-au oferit la momentul oportun****:* cineva care să se dedice integral lor, să îi înțeleagă complet şi să îi ia în serios. Este vorba însă de o situație iremediabil pierdută, adică prima perioadă de după naştere. Cel care are în sine o nevoie nesatisfăcută şi inconştientă – de care

Acest demon al morţii căruia nu trebuie să i se acorde încredere este prezent cu răsuflarea sa malefică în majoritatea cazurilor examinate. În faţa lui se poate salva numai cine nu se revoltă, stă în linişte şi se menţine calm; cel care face ascultare acestui demon în mod incondiţionat, în definitiv, cel care este dispus să trăiască – ca în sânul matern – într-un mormânt. *Chiar dacă pe scena vieţii şi în profesiune dau impresia de a fi mulţumită şi plină de viaţă – scrie o învăţătoare de 36 de ani a cărei cuvânt cheie este „uitată" – în intimitatea mea cea mai profundă mă simt ca într-un mormânt. Viaţa mea este asemeni unui dans peste o piatră de mormânt". Un altul mărturiseşte: „Acest Dumnezeu de-abia aşteaptă un moment ca eu să comit vreo greşeală care să mă poată costa viaţa. Aşteaptă ca eu să mă împovărez cu ceva greşeli, pentru ca mai apoi, râzând sadic, să mă judece".* Atitudinea în faţa vieţii a acestor persoane apare lipsită de orice încredere, disperată: *„Viaţa mea nu are nici o valoare şi nici un sens. Nu este nimeni care să poată şi să vrea să schimbe ceva. În ceea ce mă priveşte, sper doar ca totul să aibă cât mai repede un sfârşit. Lucrul cel mai bun pe care Dumnezeul îl poate face ar fi să*

---

de altfel se ascunde – va dori permanent ***să o satisfacă pe căi substitutive***, până ce va cunoaşte istoria reală a propriei vieţi. La un astfel de scop se pretează, mai mult ca oricine altul, propriii copiii. Nou-născutul depinde de părinţi. Şi deoarece existenţa lui depinde de îngrijirea părintească, copilul va face totul pentru ca să nu rămână privat de aceasta. Precum o plantă se întoarce după soare, la fel copilul, din prima zi de viaţă, îşi va pune în bătaie toate resursele pentru a supravieţui.

nimicească lumea şi pe om. De altfel, dacă se priveşte cu mare atenţie şi ceea ce pare la prima vedere pozitiv, ascunde în spate ceva negativ. Şi va fi totdeauna aşa!"

Mulţi caută o cale de ieşire din disperarea lor prin intermediul unor comportamente forţate, care ar trebui să-i protejeze în faţa atacurilor acestui dumnezeu al morţii. Este vorba de obicei despre *perfecţionism;* alţii preferă să trăiască o „existenţă cataleptică în obscuritatea morţii, în mormânt, îngropaţi de vii". Şi mai există pericolul ca, cedând unui distructiv instinct de răzbunare, să se asume acest criteriu de fond: „să ucizi pentru a nu fi ucis".

Tamara, călugăriţă bolnavă de anorexie, se declară „o fiică nedorită în mod absolut". Mama ei, prin comportamentul cotidian, îi trimitea astfel de mesaje: „Ar fi fost mult mai bine dacă tu nu ai fi fost: „Îngroapă-te tu pe tine însăţi, pentru ca eu să nu am nici o vină". Născută în afara căsătoriei, Tamara era considerată „fiică a păcatului" şi era considerată o ruşine pentru părinţi". Intrarea ei în mănăstire a interpretat-o ca o tentativă inutilă de a găsi siguranţă şi căldură într-un „sân matern" şi astfel de a expia păcatul şi ruşinea pe care o aruncase asupra părinţilor. Ceea ce se impunea era de fapt o confruntare clarificatoare cu trecutul. În elaborarea imaginii despre Dumnezeu, ea spuse: „Dumnezeu este de fapt unicul meu punct de sprijin. Fără El eu nu aş fi nimic. Încercând printr-o reprezentare corporală să-şi exprime starea

interioară, ea se închipuia agăţată disperat de gâtul lui Dumnezeu. Curând înţelese că şi în privinţa lui Dumnezeu ea experimenta mai multă neîncredere decât încredere, altfel nu s-ar fi ţinut atât de strâns de el.

Experiența confirmă că toți aceia care, deja în pântecul mamei, au oscilat între viață și moarte fiind destinatari ai unor sentimente confuze, oscilante între afirmări ale vieții și presiuni ale morții, aceştia trăiesc şi supraviețuiesc, chiar fără să-şi dea seama, în umbra morții și stigmatizați de aceasta.[88] Frica mortală a acestor persoane „nedorite" se reflectă adesea în visele lor: amenințări cu moartea, drumuri fără nici o ieşire, morminte şi prăpăstii abisale, scene de execuție

[88] „În prima parte a copilăriei, pentru a se conforma aşteptărilor aceluia care are grijă de el, ***copilul trebuie să-şi înăbuşe setea de iubire***. Trebuie să-şi reprime reacțiile emotive la refuzurile pe care le primește, ceea ce duce la imposibilitatea de a trăi anumite sentimente. Unii copii au dezvoltat o adevărată artă de a ține departe sentimentele. Copilul, de fapt, poate trăi sentimentele numai dacă există o persoană care cu aceste sentimente îl acceptă, îl înțelege și în secondează. Dacă lipsesc aceste condiții, dacă copilul, pentru a trăi un sentiment, riscă să piardă iubirea mamei (sau a figurii materne substitutive), atunci nu poate trăi sentimentele în secret și le îndepărtează. Ele vor rămâne înscrise în trupul său, memorizate ca informații. Ca urmare, în viață, acele sentimente vor putea să renască fără să mai fie înțeles contextul originar. Să luăm ca exemplu ***sentimentul de a fi abandonat***. Ne gândim la sentimentul copilului mic, ale cărui comunicări verbale sau preverbale nu au ajuns părinții. Şi nu pentru că părinții erau răi, ci pentru că ei înşişi aveau carențe afective, erau ei înşişi în căutarea unei persoane disponibile: *copilul este disponibil. Copilul putem să-l educăm într-un mod de a-l face să devină cum ne place nouă. De la copil se poate obține respect, în fața lui putem să părem puternici, când suntem obosiți îl putem încredința altora, grație lui putem să ne simțim în centrul atenției",* cfr. Alice Miller, *Il dramma del bambino dotato e la riceca del vero se',* ed. cit., p. 15.

capitală etc. Unica posibilitate pentru a sfărâma această spirală a morții este *confruntarea clarificatoare cu propriul trecut* şi cu mesajele contrare vieții, urmate de opțiunea conştientă pentru viața promisă de Dumnezeu.[89]

Deja din pântecele mamei mele m-ai damnat morţii
Şi astfel trebuii să-mi conduc existenţa ca într-un mormânt: îngropată de vie.
Tu mi-ai ales în locul meu părinţii ce mi-au dat viaţa,
O mamă denaturată ce vroia să mă constrângă să mă auto-avortez
Pentru ca ea să fie fără nici o pată pe conştiinţă;
Nu pot decât să numesc toate acestea perversitate, sadism.
Ce să mai zic de acel tată infam ce a abuzat de mine...
În această lume rece a datoriilor, jalonată de gâfâielile morţii
Sunt asfixiată, inima mea s-a făcut de piatră.
Pentru a supravieţui am îndeplinit toate datoriile cerute de toţi, pentru toţi
Cu excepţia celor către mine însămi: căci acestea ar fi fost egoism.
De ce m-ai făcut să cred că aceasta era voinţa ta?
M-ai condus la ruină, în loc să-mi fii de folos.

[89] Karl Frielingsdorf, *Ma Dio non e cosi',* p. 62.

M-ai făcut să confund întunericul cu lumina,
Şi chiar şi azi trăiesc în obscuritate.

De câte ori m-ai înşelat, trădat şi dezamăgit,
În timp ce eu, disperată, mă ţineam agăţată la gâtul tău.
Având atâta nevoie de un sprijin în angoasa mortală ce-o experimentam.
Ai exploatat fără ruşine frica mea de moarte
Şi m-ai „dresat" spre bine: să slujesc multora, să mă las „abuzată de mulţi".

Mi-ai dat şi sentimente?
Sentimentele erau rele şi inimile de piatră, în această lume în care m-ai trimis.
Chiar şi astăzi eu sunt încă în dubiu dacă am sau nu o inimă care să fie capabilă de iubire.

Tu cauţi fructul în ramul de smochin (Mc. 11,12)
Fără să iei în considerare dacă este sau nu anotimpul propice fructelor
Tu ai doar pretins, aşteptat şi dorit să recoltezi,
Acolo unde nu ai semănat.
Şi cred că Tu ai fost acela care m-ai inspirat
Să nu zic „Nu" niciodată, nimănui, decât mie însămi.

Astfel am devenit ceea ce sunt: cu adevărat nimic de excepţie sau demn de a fi lăudat.

O escrocherie! De nenumărate ori am experimentat că tu înşeli,
Trezeşti false speranţe, propui false idealuri,
Dar nu luminezi pe om în momentul oportun. Şi ce bine este acesta?

Eu nu cred că este virtute aceea care se edifică doar pe durere şi pe suferinţă
Şi aceasta cu atât mai mult dacă suferinţa şi durerea se pot evita,
Întrucât nu aduc un folos nimănui.
Nici măcar în fiul tău cel preaiubit crucificat nu-mi este posibil să recunosc iubirea.
Mie-mi pare doar arbitrariu.

În această credinţă deformată am îmbătrânit,
Iar forţele acum îmi sunt cu adevărat slăbite.
Iar acum când trupul şi inima-mi sunt obosite,
Recunosc că am parcurs o stradă greşită
Pentru întreaga mea viaţă.
Oh, dacă aş fi putut să evoluez într-o altă direcţie,
Dacă nu aş fi fost atât de naivă.

Tot zelul meu, n-are importanţă dacă cel de acasă sau din mănăstire,

Nu a fost cu adevărat luat în serios, nici fructificat.

Dar cum crezi că mă simt acum, ca o marionetă, trădată şi umilită?

Piosul psalmist nu-şi pune întrebări similare.

Aceia care îndrăznesc să se ridice împotriva ta, sunt repede calificaţi „sângeroşi şi sacrilegi”.

Eşti tu duşmanul meu, duşman mortal? Sunt eu duşmanca ta, victima ta?

De mii de ori eu mă întreb, mii de cuvinte îmi ajung drept răspunsuri,

Le-am învăţat pe toate, dar nu-mi ajung la inimă.

Este oare acest obscur abis, locul în care mi-ai promis să fii cu mine?

Eşti oare, acum întru mine?

***

Te simt aproape în profunzimea sufletului meu.

Tu eşti Dumnezeul meu şi părintele meu cel bun,

Care m-a însoţit chiar dintru început.

Tu nu împarţi moarte. Tu dăruieşti viaţa. Ajută-mă, pentru ca să pot crede aceasta.

Părinții care refuză copilul îi transmit acestuia nu doar mesaje negatoare de viață, dar și un gol de

sens în raport cu viaţa. Peste generaţii sunt trăite şi trimise maxime ca aceasta: „La urma urmelor, viaţa nu are nici un sens; este doar chin, frământare, oboseală şi nefericire, suportabilă doar dacă priveşti recompensa ce a fost promisă pentru lumea de dincolo”. Mimoza, o femeie de 43 de ani, suferea de atacuri de panică puternică noaptea, care ajungeau până la tensiunea unei angoase existenţiale ce-i crea sentimentul de moarte. De obicei erau asociate unor şocuri cardiace care îi zguduiau întreaga parte superioară a corpului, fiind însoţite de vise lugubre. Mimoza era fructul „absolut nedorit” al unei căsătorii de necesitate. A reuşit să depăşească câteva tentative de avort voite de mamă şi de tată, care vroiau „să se descotorosească de bastard, pentru a nu fi constrânşi să se căsătorească”. După naşterea prematură a fost încredinţată bunicilor şi apoi reprimită în casă pe la patru ani pentru a se îngriji de alţi fraţiori mai mici, sosiţi între timp. Ea a suferit multe maltratări corporale, resemnându-se, făcându-se utilă şi refugiindu-se într-o lume fantastică „pe lângă bunul Dumnezeu”. De la zămislire rămase expusă presiunilor de moarte făcute de părinţii ei. La sfârşit găsi poziţia ei cheie: „moartă vie”.

În perspectiva psihologiei pastorale, demonii operează utilizând şi făcând proprii mesajele de moarte ale părinților, determinând oamenii la o opțiune pentru moarte, ceea ce se traduce adesea într-o viață mizerabilă, continuată precar doar prin

strategii de supraviețuire.[90] Chiar şi mesajele „cheie" şi cuvintele „cheie" care în mod direct par a nu avea nici o legătură cu moartea, pot să conțină din „veninul" acesteia: cuvinte precum „fiu mult dorit", „micul meu diamant", „marele meu orgoliu", „sensul vieții mele", exprimă fără dubiu o atitudine pozitivă față de copil, dar care în viața concretă adesea semnifică o determinare din exterior şi o asimilare a „fiului", fapt ce face dificilă o evoluție a identității lui personale.

c) Dumnezeul contabil şi legalist

Dumnezeul contabil este un demon privat de sentimente şi fără inimă, un „dumnezeu robot" care ia în calcul orice eroare şi orice greşeală pe care omul o comite, orice violare a legii, şi o înregistrează pentru contul final din ziua de apoi: *„Atunci va fi deschisă cartea în care totul este semnat, pentru judecata lumii"*.[91]

---

[90] „Capacitatea de adaptare a copiilor „nedoriți" (de părinți pe lume) se dezvoltă într-atât încât aceştia se transformă în adevărate „mame" (confidenți, sfătuitori, susținători) ai propriilor lor mame şi în ajutători care îşi asumă responsabilitatea fraților mai mici. ***Ei dezvoltă o sensibilitate specială pentru semnalele inconştiente ale nevoilor altora.*** Drept consecință, vor alege – în marea majoritate – meserii de ajutoare a altora. În formarea şi perfecționarea acestei sensibilități fine – care o vreme l-a ajutat pe copil să supraviețuiască şi care îl împinge ca adult să îmbrățişeze o profesie destinată a ajuta pe alții – se află rădăcinile tulburărilor interioare. ***Această sensibilitate îl determină pe copilul ajuns adult să caute să-şi satisfacă aspirațiile neîmplinite în copilărie pe persoane substitutive",*** cfr. Alice Miller, *Il dramma del bambino dotato e la riceca del vero se',* ed. cit., p. 27.

[91] 52% dintre participanții la testele psiho-pastorale au descoperit în ei înşişi această imagine despre Dumnezeu: un controlor obsedat, „marele Frate care te priveşte", ochiul care

Însuşi simbolul ochiului este adesea perceput ca o ameninţare sau un control abuziv din cauza uzului impropriu care i s-a făcut în educaţia religioasă. „Mama mea mi-a repetat întotdeauna că Dumnezeu vede şi ascultă toate, cunoaşte chiar şi gândurile cele mai ascunse". Chiar dacă nimeni nu va vedea niciodată păcatele tale, Dumnezeu le cunoaşte şi te va pedepsi". În acest mod, mulţi copii dobândesc o asemenea frică de păcat, încât cresc scrupuloşi. *Cu o astfel de bază educativă, a fi creştin poate să însemne sclavia într-o pădure sălbatică plină de precepte şi de porunci încurcate, care niciodată nu vor putea fi integral împlinite.* De aici rezultă deci că oricum ai proceda, vor rămâne multe conturi deschise, care la rândul lor vor genera simţăminte de culpă şi pot transforma viaţa într-un iad.

Legile divine şi păcatele nu mai sunt deci văzute în sens pozitiv, ca o călăuză şi ajutor pentru o viaţă reuşită, ci ca instanţe autonome de control ale unui super-Eu care, în numele lui Dumnezeu, declară omul vinovat şi îl condamnă. În acest sens, chiar şi psalmii şi rugăciunile pot să dobândească un caracter de ameninţare, ca de exemplu prima parte a psalmului 138: „*Doamne, cercetatu-m-ai şi m-ai cunoscut. Tu ai cunoscut şederea mea şi scularea mea; Tu ai priceput gândurile mele de departe. Cărarea mea şi firul vieţii mele Tu le-ai cercetat şi toate căile mele mai dinainte le-ai văzut. Că încă este cuvânt pe limba*

---

vede totul şi penetrează, „legalistul prudent care trece totul cu precizie în contul vieţii", „poliţistul planetar", „caracatiţa cu tentaculele sufocante", Karl Frielingsdorf, *Ma Dio non e cosi'. Ricerca di psicoterapia pastorale sulle immagini demoniache di Dio,* p. 123.

mea. Şi iată, Doamne, le-ai cunoscut pe toate şi pe cele din urmă şi pe cele de demult. Minunată este ştiinţa Ta, mai presus de mine. Este înaltă şi n-o pot ajunge. Unde mă voi duce de la Duhul tău, şi de la faţa Ta unde voi fugi? De mă voi sui în cer, Tu acolo eşti. De mă voi coborî în iad, de faţă eşti. De voi lua aripile mele de dimineaţă şi de mă voi aşeza la marginile mării, şi colo mâna Ta mă va povăţui şi mă va ţine dreapta Ta (...). Nu sunt ascunse de Tine oasele mele, pe care le-ai făcut întru ascuns, nici fiinţa mea pe care ai urzit-o ca în cele mai de jos ale pământului. cele nelucrate ale mele le-au cunoscut ochii Tăi şi în cartea Ta toate se vor scrie. Zi de zi se vor săvârşi şi nici una din ele nu va fi nescrisă (...). Cercetează-mă Doamne şi cunoaşte inima mea; încearcă-mă şi cunoaşte cărările mele. Şi vezi de este calea fărădelegii în mine şi mă îndreptează pe calea cea veşnică.

Povestea unui preot, Baltazar, de 51 de ani, extrem de scrupulos, este un caz paradigmatic pentru persoanele căzute, victimă a unui „dumnezeu contabil". Părintele Baltazar care era extrem de deprimat şi disperat, îşi expuse istoria vieţii, care era plină de traume. Ca ultim născut, era un copil nedorit: „un incident, pentru că nu am fost atenţi", cum îi spusese mama lui. Pentru ea, care avea atunci 44 de ani, graviditatea şi naşterea au fost extrem de dificile. După ce l-a adus la existenţă, a trebuit să mai petreacă câteva zile în spital, şi ca urmare a naşterii moşteni o paralizie facială pe care ea o considera extrem de deformantă. În timpul sarcinii, a fost şi obiectul unor glume din partea vecinilor,

miraţi de faptul că „la acea vârstă se mai au încă nevoi sexuale şi se mai poate rămâne însărcinată”. Îi era deci ruşine şi se îmbrăca astfel încât să se vadă cât mai puţin starea ei de graviditate. Făcu această promisiune lui Dumnezeu: „Dacă va fi băiat, va trebui să-ţi aparţină, o, Doamne, ca preot”.

În căutarea poziţiei cheie, Baltazar recunoscu că această consacrare în sânul mamei ei a fost dacă nu un avort premeditat, o îndepărtare mascată de autentica devoţiune. Tatăl, ţăran şi om credincios, comentă astfel vestea surpriză a sosirii lui pe lume: „Cum a putut să se întâmple una ca aceasta? Dar nu te nelinişti, dragă, îl primim pe copil ca pe un dar al lui Dumnezeu. Unde s-au săturat cinci copii, acolo este loc pentru încă unul”. Marea problemă pentru Baltazar era că mama lui, pe tot parcursul copilăriei sale, îl considera responsabilul bolii ei şi pretindea recunoştinţă pentru „toate câte a făcut şi suportat pentru el”.

În primii ani ai vieţii, Baltazar a fost extrem de bulversat de o alternare continuă de atenţii speciale şi de refuzuri. Pe de o parte, mama, - poate din cauza conştiinţei încărcate – îl umplea cu gingaşii şi săruturi, viciindu-l, pe de alta, era severă şi îl educa într-o certă manieră, pentru a face din el „un bun preot”. La trei ani primi o straşnică bătaie pentru că nu era capabil să se ţină curat.

d) Dumnezeul eficienței (care pretinde eficiență)

Un Dumnezeu care pretinde eficienţă: tocmai această pretenţie constituie latura demonică a unui dumnezeu în aparenţă bun. Îndemnându-l pe om să facă exces de o activitate bună în sine, acest dumnezeu reuşeşte să obţină *auto-distrugerea şi deci moartea omului care, de altfel, crede că trăieşte „întru împlinirea voii lui Dumnezeu". Când diavolul nu reuşeşte să seducă o persoană făcându-i rău pe o cale directă, îl îndeamnă să facă binele fără măsură.*

S-a constatat că cea mai mare parte a celor obsedaţi de acest demon erau născuţi în perioada de re-construcţie de după cel de-al doilea război mondial, când părinţii au depus eforturi uriaşe pentru a asigura fiilor lor un viitor luminos, pentru ca ei „să trăiască într-o situaţie mai bună decât a noastră". Ei concretizau un model de viaţă ce punea pe primul plan munca, eficienţa şi succesul. Cu toate că încercau să facă totul pentru fiii lor, puţini părinţi şi-au dat seama că *tocmai când aceştia erau neglijaţi, privaţi de timp, de grijă şi de iubirea necesară* erau privaţi de esenţialul vieţii. În societatea actuală, această tendinţă eficientistă continuă să fie dominantă: ea se dezvoltă plecând de la şcoală, profesie, viaţă privată etc.

Privitor la întrebarea referitoare la priorităţile părinţilor lor, mulţi intervievaţi au răspuns: „Cât produci, atât valorezi"; „Munca este totul în viaţă"; „Munca îndulceşte viaţa"; „Munca este cel mai bun medicament"; „Eficienţa şi succesul fac valoarea unui om". Foarte adesea aceste principii devenite slogane erau afişate la vedere pe pereţi, şi astfel, generaţii de-a rândul le-au asimilat drept criteriu al propriei valori: *„Eu valorez numai în măsura în care sunt eficient şi am succes".*

E. Erikson atrage atenţia asupra faptului că această strategie de supravieţuire corespunzătoare dumnezeului eficienţei, *se instaurează deja în fragedă copilărie, în timpul fazei autonomiei copilului, după principul contra-schimbului („Îţi dau, pentru ca tu să-mi dai”).* Aceia cărora chiar din copilărie le-a fost inoculat acest model eficientist şi de succes, vor plăti scump pentru atenţiile şi cadourile „cumpărate” de la părinţi: scrupulozitate, perfecţionism, diferite constrângeri. Toate sunt consecinţe ale *pedagogiei eficienţei. Independenţa şi autonomia persoanei sunt, în mod special, puse în pericol când mama reproşează copilului propriile atenţii şi aşa-numita „dragoste” ca pe o datorie de contra-schimb*[92]*, pretinzând eternă recunoştinţă apelând la porunca a patra. Nu sunt puţini aceia care suferă de puternice remuşcări pentru că au rezistat la această identificare „datorie-gratitudine” pentru a-şi*

[92] „Adaptarea la nevoile părinţilor conduce adesea la formarea „falsului sine”. Individul dezvoltă o atitudine şi o strategie în care se limitează să apară aşa cum alţii aşteaptă, cum „trebuie” să fie, şi se identifică totalmente cu sentimentele pe care le arată. Adevăratul său „sine” nu poate să se dezvolte. Părinţii de fapt au găsit în falsul sine al copilului o confirmare pe care o căutau, iar copilul, care nu a putut să-şi construiască o siguranţă proprie, va depinde în mod conştient, şi ulterior în mod inconştient, de părinţi. Neputând să se abandoneze sentimentelor proprii şi neavând experienţa acestora, ***el nu-şi cunoaşte adevăratele nevoi şi este alienat de sine însuşi la maximul grad posibil.*** În această situaţie, nu poate să se separe de părinţi şi va depinde, şi ca adult de confirmările persoanelor care reprezintă părinţii, precum „partenerul”, grupul sau „fiii”. Moştenire de la părinţi sunt amintirile inconştiente, refulate, care ne constrâng să ascundem în profunzime adevăratul „sine” în faţa noastră înşine, fapt pentru care***, solitudinea experimentată în casa părinţilor, mai târziu va fi urmată de izolarea în noi înşine”,*** cfr. Alice Miller, *Il dramma del babino dotato e la ricerca del vero se’,* p. 25.

apăra dreptul la propria viață. Surprinde – în urma cercetărilor psiho-pastorale – că numărul primilor-născuți care au adoptat această strategie de supraviețuire fundamentată pe eficientism şi succes este extrem de mare. Au trebuit foarte de timpuriu să-şi asume responsabilitatea altor fraţi şi surori, să colaboreze pentru a-şi câştiga stima altora şi dreptul la viaţă: o pretenţie exagerată care i-a împiedicat să aibă o copilărie liberă şi fără gânduri. În faţa obligaţiei de a fi prea de timpuriu activi şi responsabili, băieţii de îndată ce cresc se refugiază, ca reacţie, în lene şi sedentarism, în timp ce fetele, de obicei, rămân fidele principiului eficienţei. Acest tip de femei vor ajunge să aducă pe lume mulţi copii, par neobosite şi se consumă mult în favoarea altora, dar mai apoi se simt singure şi izolate sub toate aspectele. Chiar dacă pot fi pozitive în activitatea lor şi în auto-dăruirea de sine, în existenţa lor unilaterală şi exclusivă în favoarea altora, nu găsesc timp pentru ele însele, pentru propria viaţă. Le lipseşte deci o iubire de sine autentică, spre care ar putea să se orienteze iubirea neţărmurită faţă de semen.

Cuvintele-cheie ale unor astfel de persoane sunt: *„fără valoare", „gunoi", „refuzat", „copil model", „exploatat", „aruncat la coş", „lichidat" etc.*

Cel care a fost crescut cu această filosofie a eficienței transferă propriile experienţe asupra lui gândindu-se că şi iubirea sa trebuie câştigată şi meritată prin eficienţă, cu efort şi chin. În corespondenţă cu aceste poziţii „cheie" negative, se formează *imaginile demonice ale „idolilor*

eficienței", care sunt ne-sătuli şi trăiesc ca paraziți pe spatele oamenilor. În scrierile autobiografice, în vise şi, în special, în pozițiile cheie, aceşti demoni îşi relevă toată monstruozitatea. O călugăriţă de 50 de ani scrie: „Acest Dumnezeu exploatator profită fără pudoare de persoanele pe care le-a sedus, lăsându-se servit în schimbul iubirii ce pretinde că o împarte. Este imposibil să-l mulţumeşti şi pretinde tot mai mult". Alţii îl percep pe acest Dumnezeu ca pe un vampir ce suge sângele, ce absoarbe toată energia vitală, după ce „recită" partea prietenului afecţionat, după ce l-a făcut pe om dependent. În reprezentarea trupească a acestui dumnezeu apare de obicei un personaj ce şade pe un jilţ imens, care nu învredniceşte de nici o privire pe om, până ce acesta nu depune la picioarele sale tributul obligatoriu. Doar atunci îi aruncă o privire, îi acordă o oarecare atenţie, pentru o clipă, şi apoi din nou îşi orientează privirea în altă parte. Alţii se reprezintă pe ei înşişi în genunchi, în timp ce oferă ca sacrificiu eficienţa şi succesul lor. Dumnezeu acceptă cu îngăduinţă aceste oferte, pentru ca apoi să privească cu un nou interes altundeva, pentru a-i fi reînnoită oferta.

Această spirală perversă a „eficienței/premiului" nu poate nicidecum să conducă la un concept pozitiv despre propria valoare. Persoana rămâne tot timpul determinată din exterior şi depinde de atențiile lui Dumnezeu şi ale altora. Mai apoi, apar frustrările, nu

rămâne altă soluție decât să devină tot mai eficient, dacă vrea să fie obiectul unor tot mai mari atenții.[93]

Demascarea demonicului dumnezeu al eficienței este dificilă atunci când, grație unei pedagogii creștine fals înțeleasă, fie în familie, fie în catehеză, fie în seminar, *a fost idealizată în mod unilateral abnegația şi absolutizată ca virtute iubirea dezinteresată de semen.* De aici maxima: *„Iubeşte-l pe semen mai presus de orice, dar nu te iubi pe tine însuți”*. O educație religioasă unilaterală spre altruism, în numele unui dumnezeu al eficienței, nu ține cont de faptul că „poți lepăda falsul sine” numai atunci când există „un adevărat sine”.[94] În radicalitatea şi unilateralitatea ascetică, o astfel de formulare religioasă poate avea efecte auto-distructive; în plus, constituie unul din motivele

---

93 „O variantă specială a temei „eficiență şi succes” este *activismul spiritual,* foarte răspândit în mediile religioase şi adesea confundat cu iubirea de semen. *Într-un curs frecventat de călugăriţe-stareţe provenite de pe şase continente, fiecare a făcut o listă cu priorităţile din cursul unei zile normale. Foarte multe maici au fost mirate să observe că între priorităţi nu apăreau acele valori care pentru ele ar fi trebuit să fie foarte importante, ca de exemplu timp rezervat rugăciunii, liniştii, meditaţiei sau Sfintelor Taine”,* cfr. Karl Frielingsdorf, *Ma Dio non e cosi'. Ricerca di psicoterapia pastorale sulle immagini demoniache di Dio,* p. 125.

94 „Momentul esențial al terapiei psiho-spirituale este conştientizarea şi experimentarea emotivă a faptului că întreaga „iubire” pe care a „achiziționat-o” în copilărie cu atâta dificultate şi renunțând la exprimarea propriului sine nu-l privea de fapt pe individul care era el în realitate. Admirația era pentru „prestații” nu pentru copil”, *Ibidem,* p. 23.

tendinței crescânde de autorealizare narcisistă şi individualistă, tipică timpurilor noastre.[95]

După ce o persoană şi-a examinat şi re-elaborat întreg trecutul, are posibilitatea de a da în mod conştient o altă intonație vieții. Acum se poate – în deplină cunoştință de cauză – pe de o parte să se păstreze aspectele pozitive ale principiului „eficiență", iar pe de altă parte, să se identifice şi să contrabalanseze aspectele negative cu elemente corective. De aceea este necesară o disciplinată dragoste de sine, care pretinde anumite momente de liniște şi calm, perceperea propriilor nevoi şi dorințe.

Exerciţiul corporal care i-a ajutat pe mulţi a discerne spiritele este următorul: un grup formează un cerc în jurul lui Antonio, cel invadat de boala eficienţei. El stă în centrul grupului şi toţi îşi întind mâinile spre el, într-un act de cerere şi rugăciune, pentru ca Antonio să le satisfacă dorinţa. Cu paşi lenţi, el merge de la unul la altul, şi le pune în mâini ceva simbolic, însoţind gestul cu o scurtă

[95] „Foarte complicată a fost confruntarea clarificatoare cu idolul eficienței de către preoții şi implicați excesiv în activități pastoral-administrative, care *interpretau apariția unor simptoame de boală psiho-somatică ca pe o „participare la patimile lui Hristos"*. Demonul eficienței, în mod inconştient adorat, poate asuma şi o conotație magică: iată, de exemplu, ce scrie doamna Roxana: „*Doar activismul îmi poate obține de la Dumnezeu un premiu de recunoaştere.* Cu cât mai mare este efortul meu, cu atât mai mare va fi recompensa. *Chiar şi Dumnezeu este condiționat de această lege a lui „a da" şi „a primi"*. În fond, harul şi mântuirea trebuie *meritate*". cfr. Karl Frielingsdorf, *Ma Dio non e cosi'. Ricerca di psicoterapia pastorale sulle immagini demoniache di Dio,* p. 128.

privire. Dar mai apoi, mersul lui Antonio devine tot mai rapid, până când prins de ameţeli se opreşte. Întreabă: „Ce s-ar întâmpla dacă aţi continua să faceţi acest tur în continuare? Presupun că aş cădea jos fără suflare. Şi ce ar face atunci ceilalţi? Cred că m-ar abandona jos, pentru simplul fapt că eu nu le mai pot oferi nimic, nu le mai pot fi de nici o utilitate.

Exemplul relevă în mod dureros tendința autodistructivă a unei iubiri de sine fals înțeleasă, neechilibrată de o autentică iubire de sine: *„o iubire de semen care în rădăcină este doar o formă de a se pune pe sine însuşi în centru, o învârtire în jurul tău însuți, care nu mulțumeşte pe nimeni, nici pe cine dă, nici pe cine primeşte”*.

Sub presiunea continuă a acestui idol al eficienței, unii caută în mod instinctiv să se elibereze de acest dumnezeu imposibil de săturat, îndepărtându-se. Încetează să se mai roage şi să mai mediteze, nu mai au timp pentru Dumnezeu. Câte unul abandonează în mod ostentativ Biserica. Acesta devine criteriul lor: *decât să continui a oferi eficiența şi succesul meu la acest Dumnezeu, fără speranța de a-l mulțumi vreodată, prefer să-mi implic eforturile pentru propriile mele interese şi să am grijă de mine însumi*. Din toate acestea nu este absentă ideea unei auto-realizări şi auto-mântuiri, potrivit căreia omul este capabil de a face totul, intrând în concurență cu Dumnezeu. Se mântuieşte şi se eliberează pe el însuşi, lui Dumnezeu revenindu-i doar rolul – poate nici acesta – de ființă transcendentă şi îndepărtată. Această tentativă unilaterală de autorealizare provoacă multe dezamăgiri şi frustrări: de fapt, elanul către eficiență devine şi mai irezistibil. Acum totul

depinde de om care, auto-proclamându-se Dumnezeu, este constrâns să dea tot mai mult, condamnându-se la faliment.

Anexă:

Test psihologic
pentru identificarea imaginii demonice care ne condiționează existența[96]

Mama Tata Eu

1. Caracterizați în mod spontan, figura mamei şi a tatălui dumneavoastră prin 5-10 ***adjective definitorii***. Faceți acelaşi lucru şi pentru dumneavoastră.
2. Ce sfaturi vă dădea de obicei mama şi tatăl dumneavoastră când erați copil? Care erau ***lucrurile interzise cu mare rigurozitate***? Dintre toate acestea, ce a rămas şi azi valabil în viața dumneavoastră?
3. Eşti un fiu dorit sau nu? Începutul vieții tale a fost marcat de un radical şi clar „Da!", sau de

[96] Preluat din Karl Frielingsdorf, *Ma Dio non e' cosi'. Ricerca di psicoterapia pastorale sulle immagini demoniache di Dio,* ed. San Paolo, Milano, 1995, p. 154-156.

un „Nu!”, sau de un ambiguu „da şi nu” („meriţi sau nu să trăieşti potrivit grilei de interpretare a vieţii a părinţilor tăi?) Ce emoţii au experimentat şi ce sentimente au manifestat părinţii tăi când ***s-a pus problema venirii tale în lume?*** Cum au reacţionat tatăl tău şi mama ta, când luară pentru prima dată cunoştinţă despre existenţa ta?

4. Ţi-a fost îngăduită existenţa doar *în anumite condiţii?* De exemplu:

a. poţi să trăieşti doar cu condiţia *să asculţi şi să te supui anumitor prescripţii;*

b. este justificat să trăieşti numai *dacă ai succes şi eşti „productiv”;*

c. poţi să trăieşti *cu condiţia să-ţi reprimi sentimentele*: de exemplu, mânia, frica, ura, neîncrederea, sentimentele de vinovăţie etc.;

d. alte condiţii pentru a-ţi fi tolerată existenţa ta...;

5. Caută mesajul esenţial (cuvântul esenţial, cheie) care la început sau mai târziu l-ai primit de la părinţii tăi şi care, chiar şi astăzi, ***condiţionează în mod inconştient viaţa ta.*** Căutaţi să descrieţi şi poziţia cheie născută din acest mesaj şi sentimentele fundamentale corespondente ei (şi pe care continui să te sprijineşti în situaţiile dificile, pentru a-ţi continua viaţa pe mai departe).
6. Care era atitudinea părinţilor tăi privitoare la ***universul interior al sentimentelor***? Îşi manifestau sentimentele? (de exemplu: mânia, bucuria, tristeţea, frica, plânsul etc.). Dacă da, în ce mod? Care erau sentimentele predominante? Părinţii tăi ştiau să admită slăbiciunile, neputinţele şi erorile tale?

Acceptau critica? Iertau? Predomina în ei încrederea sau neîncrederea?

7. Care era relația dintre părinții tăi? De exemplu: indiferentă, tensionată, detaşată, caldă, cordială, rece, fidelă, agresivă, tandră, încrezătoare? Cum era relația: de apropiere sau de distanță?
8. Care era atitudinea părinților tăi privitor la *trup,* la *sexualitate?* Cum te-au informat în privința acesteia? Cum ai perceput pe tatăl şi pe mama ta în calitate de bărbat şi de femeie? Cum judeci caracteristicile lor feminine şi masculine?
9. Din partea părinților tăi ai primit cu precădere *laude* sau mai cu seamă critică negativă şi reproşuri? ***Ai fost iubit pentru tine însuți*** sau, dacă nu, prin intermediul căror „prestații" ai reuşit să obții şi să câştigi atenția necesară? (de exemplu, grație docilității, capacității de adaptare, succesului de la şcoală, bolii, refuzului etc.).
10. Părinții se influențau reciproc sau erau condiționați mai mult din exterior? Cum califici ideea de „sine" pe care o aveau părinții tăi? Cum se comportau părinții tău în situație de conflict sau de criză?
11. Care era sensul vieții pe care-l proclamau părinții tăi? Ce priorități aveau? Care era lucrul cel mai important pentru ei? Enumerați 5-10 dintre prioritățile lor (a se distinge între dorințe şi realități).
12. Scrieți principiile şi criteriile de viață mai semnificative ale părinților tăi. De exemplu:

• neapărat în viață să ai succes."
• „Munca e cel mai important lucru în viață."

• „Trebuie să exişti doar pentru ceilalți.”
• „Trebuie să-i iubeşti pe semenii tăi mai mult decât pe orice, dar nu te iubi pe tine însuți.”
• „Viața este fără nici un sens.”
• „Trebuie să te ştii bucura de viață.”
• „E bine câteodată să trăieşti şi pe spinarea altora.”
• „Unele lucruri trebuie să le faci cu orice preț.”
• „Stai deoparte şi adaptează-te la orice context.”
• „Nu te lăsa niciodată bătut.”
• „Ajută-te că şi Dumnezeu te va ajuta.”
• „Credința este singura susținere în viață.”
• „Viața este ceva insuportabil.”
• „Merită să trăieşti.”

13. ***Criteriile de viață*** ale părinților tăi se diferențiau? Care dintre ele erau contrastante?
14. ***Ce importanță avea credința în viața părinților tăi?*** Cum practicau ei credința? Erau încrezători în Dumnezeu sau trăiau totuşi cu sentimentul fricii de posibila lui mânie?
15. Ce imagine despre Dumnezeu (conştientă sau nu) demonstrau că au părinții tăi? Încearcă să descrii sumar imaginea inconştientă a lui Dumnezeu (corespondentă poziției tale „cheie”).
16. Cum se comportau părinții tăi în ***postura lor de părinți***? Erau de preferință cordiali, iubitori, fideli, conştienți de propriile responsabilități sau avari, orgolioşi, detaşați de toate, imprevizibili în acțiuni?
17. *Cum ai reuşit să-i manevrezi pe părinții tăi şi, deopotrivă, cum te-au manipulat ei pe tine?* De exemplu, cu sentimente de culpabilitate, de critică, de retragere în sine, false complimente, amenințări, boli etc.?

18. *Ce-ţi plăcea mai mult* la mama ta? Dar la tatăl tău? Ce detestai şi urai mai mult la ei? (maximă obiectivitate)
19. Expune sintetic mesajele negative cele mai puternice care chiar şi astăzi te limitează şi-ţi obstacolează existenţa şi evoluţia normală.
20. Atitudinea fundamentală a părinţilor tăi era preponderent pozitivă sau negativă? În favoarea vieţii sau dimpotrivă? Conciliantă sau nu? Cum te manifestai tu în copilărie în această direcţie?
21. Cum exprimau părinţii tăi ***dragostea de Dumnezeu, dragostea de semen, dragostea de sine***? ***Care dintre acestea trei era cea mai neglijată***?
22. Ce bilanţ sintetic ai putea da asupra vieţii şi succesului mamei tale şi a tatălui tău? Dar asupra vieţii tale? (inscripţie funebră).
23. După moarte, ce crezi că va zice lumea despre mama ta, tatăl tău şi despre tine însuţi?

Acum re-parcurgeţi cu atenţie răspunsurile de pe stânga paginii (părinţii) şi confruntaţi-le cu cele de pe partea dreaptă, reflectând cu atenţie:

- În care puncte eu *nu fac altceva decât să-mi imit părinţii*? Ce atitudini, comportamente, norme, principii de viaţă, moduri de a crede, imagini ale lui Dumnezeu *am moştenit în mod conştient de la ei?*
- De când am ajuns la maturitate, care dintre aceste lucruri le-am aprofundat, revăzut, reformulat şi deci în mod conştient acceptat de la părinţii mei (sau le-am modificat în propria mea viaţă?)
- După această confruntare, analizează care sunt punctele problematice în căutarea propriei tale identităţi şi credinţe, puncte ce într-o manieră substanţială îţi obstacolează existenţa.

****

Lectură

Lumea pierdută a sentimentelor

„În prima parte a copilăriei, pentru a se conforma aşteptărilor aceluia care are grijă de el, ***copilul trebuie să-şi înăbuşe setea de iubire***. Trebuie să-şi reprime reacţiile emotive la refuzurile pe care le primeşte, ceea ce duce la imposibilitatea de a trăi anumite sentimente. Unii copii au dezvoltat o adevărată ***artă de a ține departe sentimentele.*** Copilul, de fapt, poate trăi sentimentele numai dacă există o persoană care îl acceptă cu aceste sentimente, îl înțelege şi îl secondează. Dacă lipsesc aceste condiții, dacă copilul, ***pentru a trăi un sentiment riscă să piardă iubirea mamei*** (sau a figurii materne substitutive), atunci nu poate trăi sentimentele în secret şi le îndepărtează. Ele vor rămâne înscrise în trupul său, memorizate ca informații. Ca urmare, în viață, acele sentimente vor putea să renască fără să mai fie înțeles contextul originar. Să luăm ca exemplu ***sentimentul de a fi abandonat***. Ne gândim la sentimentul copilului mic, ale cărui comunicări verbale sau preverbale nu au ajuns la părinți. Şi nu pentru că părinții erau răi, ci ***pentru că ei înşişi aveau carențe afective***, erau ei înşişi în căutarea unei persoane disponibile: *copilul este disponibil. Copilul putem să-l educăm într-un mod de a-l face să devină cum ne place nouă. De la copil se poate obține respect, în fața lui putem să părem puternici, când suntem obosiți îl putem încredința altora, grație lui putem să ne simțim în centrul atenției.* Copilul poate

deveni o unealtă de satisfacere a propriilor pasiuni neconştientizate…”.[1]

* * *

„Adaptarea la nevoile părinților conduce adesea la formarea „***falsului sine***”. Individul dezvoltă o atitudine şi o strategie în care ***se limitează să apară aşa cum alții aşteaptă, cum „trebuie” să fie***, şi se identifică totalmente cu sentimentele pe care le arată. Adevăratul său „sine” nu poate să se dezvolte. Părinții, de fapt, au găsit în falsul sine al copilului o confirmare pe care o căutau, şi copilul, care nu a putut să-şi construiască o siguranță proprie, va depinde în mod conştient, iar ulterior în mod inconştient, de părinți. Neputând să se abandoneze sentimentelor proprii şi neavând experiența acestora, ***el nu-şi cunoaşte adevăratele nevoi şi este alienat de sine însuşi la maximul grad posibil.*** În această situație nu poate să se separe de părinți şi va depinde şi ca adult de confirmările persoanelor care reprezintă părinții, precum „partenerul”, grupul sau „fiii”. Moştenire de la părinți sunt amintirile inconştiente, refulate, care ne constrâng să ascundem în profunzime adevăratul „sine” în fața noastră înşine, fapt pentru care***, solitudinea experimentată în casa părinților mai târziu va fi urmată de izolarea în noi înşine”.***[2]

Alice Miller
(psiholog şi psihoterapeut de la Zurich)

---

[1] Alice Miller, *Il dramma del bambino dotato e la ricerca del vero se'. Riscrittua e continuazione.* Ed. Bollati Boringhieri, Torino, 1994, p. 21.
[2] *Ibidem,* p. 25

2. Profilul psihologic şi pastoral al preotului autentic

Orice lucru decade din cauza
propriului său defect
şi tot ce aduce stricăciune porneşte
din interior.

Persoana şi profilul interior al preotului constituie o variabilă de o importanţă excepţională în procesul pastoral şi terapeutic. Ne vom limita la câteva aspecte ale procesului de formare a preotului.

a) Cunoaşterea de sine

O corespunzătoare şi obiectivă cunoaştere de sine este prima exigenţă pe care trebuie s-o îndeplinească un păstor.[3] Această cunoaştere de sine

[3] „Subiectivismul obstacolează evoluţia spirituală. Din punct de vedere psihologic se poate opera o distincţie între subiectivism şi subiectivitate: în timp ce aceasta din urmă ar exprima ceea ce persoana este în interioritatea ei în virtutea unicităţii (instanţă absolut necesară pentru creşterea şi evoluţia spirituală), subiectivismul ar constitui o manifestă rebelă, unilaterală, a fiinţei umane, manifestare ce nu recunoaşte valoarea în sine realităţilor exterioare. Adeseori, oamenii, privind în ei înşişi, consideră că doresc să devină ceea ce dorinţele lor sugerează. În general, ***nu intuiesc că ar trebui să se realizeze în baza unor valori obiective.*** Conştientizarea lor de acest fapt constituie o sarcină de maximă dificultate a păstorului. Experienţa creştină ne spune că trebuie să luăm ca element organizator al vieţii o valoare obiectivă, adică o valoare validă prin ea însăşi. Dacă se doreşte dezvoltarea vieţii spirituale şi maturizarea vocaţională a omului nu trebuie să se privească doar în interiorul uman ci şi în afară, pentru a se realiza o ancorare într-o valoare obiectivă. A rămâne doar în interior înseamnă de fapt a falimenta. Aceasta înseamnă că ***omul acceptă să se vadă chemat spre o realitate care îl depăşeşte şi care îi este transcendentă.*** Rezultă deci că

este pasul absolut necesar pentru o clară identitate pastorală. Păstorul trebuie să răspundă cu competență la întrebarea: „Cine sunt?" dacă vrea să interpreteze corect corespondența între realizarea de sine ca persoană şi realizarea în misiunea sa pastorală. În al doilea rând, cunoaşterea de sine este o condiție pentru a te raporta la celălalt ca la un „altul", adică *fără a-i impune cu autoritate propriile exigențe.* A-l întâlni pe un altul nu este posibil când, de exemplu, *păstorul se pune în relație cu el ca şi cum ar fi o extensiune a lui însuşi.* În aceste condiții, chiar şi când se vorbeşte de iubire, de disponibilitate, de altruism, semnificația acestor cuvinte poate fi anulată de comportamentul concret al preotului.

O inadecvată conştientizare a pasiunilor care-l chinuie, a motivațiilor inautentice, a nevoilor inconştiente, a tendințelor nevrotice, a emoțiilor necontrolate, a dubiilor şi conflictelor latente, pot avea în preot grave consecințe negative, precum:

- proiectarea asupra altora a anumitor slăbiciuni ale propriei persoane (sentimente, nevoi etc.) pe care el nu reuşeşte să le accepte în sine însuşi;
- contaminarea diferitelor situații pastorale cu propriile tendințe narcisiste;
- manipularea persoanelor întâlnite sub impulsul unei excesive preocupări de a se afirma;
- utilizarea unor atitudini defensive pentru a ține la distanță interlocutorii.

---

persoana nu se poate considera centrul lumii potrivit mentalității radicale libertine, ci ***viața sa are o semnificație în măsura în care încorporează o valoare obiectivă şi exterioară ei***", cfr. Luigi M. Rulla s.j., *Psicologia del profondo e vocazione. Le persone,* ed. Marietti, 1975, p. 26.

Unul dintre conflictele interioare cel mai des întâlnit la persoanele implicate în activitatea pastorală este *dorința de a-i ajuta pe alții corelată cu nevoia de a fi ajutat*. La nivelul subconştientului este uşor să speri că ***vei merita ajutorul, stima, respectul şi prestigiul*** prin intermediul propriei disponibilități sau prin prestarea unui ajutor cuiva. Van Kaam descrie cu finețe ***subtilele manifestări ale egocentrismului în relația pastorală.*** El se întreabă în ce măsură este posibil să fii un păstor sau un terapeut realmente dezinteresat: *„Pot oare dori să realizez ceva bun pentru credincioşi, fără ca gestul meu să fie şi un mod concret de a mă auto-realiza şi auto-perfecționa?”*[4]

Prezența mai mult sau mai puțin masivă a obstacolelor enumerate mai sus l-ar face pe ***păstor prizonier într-o rețea paralizantă care-i împiedică întâlnirea şi dialogul cu sine însuşi şi cu celălalt.***[5] Inima păstorului, care este rădăcina întregii sale ființe, n-ar mai fi o lentilă transparentă prin intermediul căreia realitatea celuilalt să fie văzută ca unică şi distinctă.

---

[4] „Este clar că dorința şi ajutorarea credinciosului este, în acelaşi timp, împlinirea celei mai profunde vocații a păstorului. Totuşi această „împlinire” nu trebuie să constituie o motivație a acțiunii pastorale: s-ar vorbi atunci de *o motivație egocentrică, capabilă să diminueze eficacitatea relației pastorale* (Când păstorul este profund influențat de ideea că el trebuie să-şi exercite misiunea pentru a se realiza mai bine din punct de vedere profesional, atunci raportul pastoral dintre el şi credincios este profund viciat)”, cfr. Adrian Van Kaam, *Religione e personalita',* Ed. La Scuola, Brescia, 1972, p. 52.

[5] Există un profund şi perpetuu dialog interior pe care păstorul – ca de altfel fiecare om – îl realizează cu sine însuşi. A se vedea astfel lucrarea lui Mihai Şora, *Despre dialogul interior,* ed. Humanitas, Bucureşti, 1995. .

Obiectivul de a face lumină asupra „lui însuşi" nu implică – pentru păstor – recursul la mijloace extraordinare, ca de exemplu psihoterapia, dar pretinde totuşi ***curajul de a se privi introspectiv***, utilizând acele oportunităţi pe care viaţa cotidiană le face posibile. Fără această forţă interioară nu este posibil să iniţiem *acel proces de schimbare, care în termeni teologici se numeşte „convertire", rezultat al acţiunii harului lui Dumnezeu şi al înclinaţiilor pozitive ale persoanei umane.*

b) Integrarea „negativului" şi concilierea cu „umbra"

Un obiectiv esenţial în procesul de formare a păstorului este constituit de integrarea negativului. Cu acest termen se indică *toate acele aspecte ale persoanei umane contrastante cu imaginea pe care individul o are despre sine însuşi.* Dincolo de limitele fizice legate de natura finită a omului, sunt cuprinse în „negativ": *slăbiciunile, imaturităţile, traumele, care nu depind întotdeauna de responsabilitatea noastră* (precum instinctualitatea, care se exprimă prin patimi, agresivitate, egoism, invidie, gelozie, păcat). Yung utiliza termenul de „umbră" pentru a defini negativul. Fiecare dintre noi îşi are deci propria sa „umbră".[6]

„Greşelile mele cine le va pricepe? De cele ascunse ale mele curăţeşte-mă. Şi de cele străine fereşte pe robul Tău; de nu mă vor stăpâni, atunci fără prihană voi fi şi mă voi curăţi de păcate mari (Psalmul 18,14-15). ***Necunoaşterea „umbrei" nu serveşte nicidecum la neutralizarea ei.*** Cel mai adesea aceasta se manifestă în reacţiile noastre

[6] cfr. Angelo Brusco, *La relazione pastorale d'aiuto. Camminare insieme,* ed. Camilliane, Torino, 1993, p. 48.

violente şi incontrolate la comportamentele celor pe care nu reuşim să-i suportăm. Parabola scripturistică a vameşului şi a fariseului relevă în mod clar mecanismul de proiecţie existent în cine nu ştie să admită negativul din propria viaţă.

A învăţa să recunoaştem propria umbră cu scopul de a o accepta şi integra presupune ***detronizarea imaginii cu care vrem să apărem în faţa altora.*** Înseamnă să renunţăm la *propriile falsificări ale fiinţei noastre interioare*. Astfel, de exemplu, identificarea şi acceptarea propriei *dimensiuni egoiste* comportă renunţarea la pretenţia de un absolut altruism. Sfinţii au avut curajul de a înfrunta propria umbră şi acceptând-o, au dobândit şi capacitatea de a o transforma. Cel care trăieşte întru adevăr având conştiinţa propriei falibilităţi, fără să se ascundă de sine însuşi, este în condiţiile optimale pentru a simţi acea nevoie fundamentală de reconciliere cu sine însuşi ce doar în Dumnezeu poate fi în mod deplin împlinită.

c) Împroprierea dimensiunii contra-sexuale

Biserica a fost în epoca noastră extrem de acuzată că este „maschilistă". Prin aceasta se dorea spune că ***în Biserică nu sunt suficient de prezente acele resurse de care sunt purtătoare femeile****: receptivitate, disponibilitate, ospitalitate, capacitate de a asculta, intuiţie, inteligenţă contextuală, capacitate de a asuma şi rezolva problemele altora, înclinaţia spre a oferi ajutorul propriu.* Ceea ce este valabil la nivel instituţional, este uşor de observat şi la nivel de indivizi: pentru a ajunge integrarea calităţilor contra-sexuale, păstorul trebuie mai înainte de toate să-şi realizeze propria identitate de bărbat, evidenţiind şi dezvoltându-i caracteristicile fundamentale, adică:

raționalitatea, simțul datoriei şi al responsabilității, voința, inițiativa, consecvența spre împlinirea scopului, puterea de auto-transcendere. ***Integrarea aspectelor feminine nu constituie nicidecum o diminuare a masculinității, ci o îmbogățire a acesteia,*** întrucât ajută să fie depăşită unidimensionalitatea comportamentului.

În procesul de creştere şi de formare, individul găseşte adeseori dificilă această sarcină de integrare a dimensiunii contra-sexuale. Această dificultate se poate manifesta în diferite moduri şi mai ales atunci când păstorul se demonstrează a fi incapabil să intre în contact şi dialog cu propria dimensiune feminină. Efectele comportamentale sunt diferite: individul se manifestă prin ***duritate, insensibilitate, superficialitate, gol interior***. Chiar atunci când îşi face propria datorie, el simte nelinişte interioară, fugă de sine însuşi, izolare. În relațiile interpersonale se evidențiază anumite manifestări de ***agresivitate, rigiditate, răceală.***

La nivel comunitar şi organizativ el depune un accent excesiv pe autoritatea ierarhică, pe ordine, instituție şi lege. Raportul său cu femeia este caracterizat de răceală şi, în acelaşi timp, de impulsuri instinctuale extrem de puternice. Un astfel de păstor poate cădea uşor într-o *spiritualitate formalistă*, în care este puțin prezentă căldura spiritului, iar contemplația este puțin apreciată. *În exercitarea misiunii preoțeşti, el este înclinat să pună un deosebit accent pe activismul practic, în dauna contemplației*.[7]

[7] „Aceasta şi din cauza faptului că, din păcate, astăzi în Biserică există foarte mulți care ***vor să dea, mai înainte de a fi primit.*** Lor le place mai mult să vorbească decât să asculte. Iau inițiativa să predea ceea ce nu au învățat. Deşi se demonstrează incapabili să se guverneze pe ei înşişi, ei se grăbesc să-i învețe pe alții", cfr. Angelo Brusco, *La relazione pastorale d'aiuto,* ed. cit., p.

Un al doilea caz concludent este acela când *dimensiunea feminină a individului invadează omul, împiedicându-l să ajungă la autonomia specifică bărbatului*. Este cazul preoților care *nu au abandonat terenul cald şi protejat al copilăriei*. Sunt tot timpul în căutare de siguranță, de susținere, cu alte cuvinte, în căutarea unui „sân matern" pe care, adesea, îl găsesc în instituție, în Biserică. Dependenți, incapabili de a înfrunta realitatea, evită permanent opoziția, refuză să ia decizii importante, nu ştiu să conducă.

Cel care, în schimb, este capabil să-şi integreze „umbra", beneficiază de pace şi de seninătate. În relațiile sale interpersonale, curajului şi determinării li se adaugă înțelegere, tandrețe, compasiune. În raport cu femeia, este caracterizat de o evoluție ce poartă progresiv la utilizarea resurselor interioare oferite de aceasta, reuşind să transceandă apelurile imediate ale impulsurilor. Luările sale de poziție sunt caracterizate de o atenție specială la nuanțe. În plan spiritual, el caută contemplația (ochiul „inimii" vede şi acolo unde lumina rațiunii nu ajunge sau nu reuşeşte să lumineze suficient).

Mântuitorul însuşi se demonstrează capabil de agresivitate şi tandrețe, de raționalitate şi sentiment, de dreptate şi iertare, de forță şi vulnerabilitate. Este exigent, dar ştie şi să aştepte. Acțiunea îl preocupă dar ştie să nu renunțe la *indispensabilele momente contemplative*. Atent la mişcările spiritului, întreține intactă disponibilitatea față de voința Tatălui.

Deschizându-se unui proces de creştere în acest sector, păstorul va putea să imprime comunicării sale interpersonale o superioară gentilețe,

53.

un duh mai uman şi mai bogat, devenindu-se capabil de ospitalitate, de flexibilitate, de nuanţări, de intuiţii şi de empatie. Pentru a se realiza în mod deplin, şi femeia este chemată să integreze propria dimensiune contrasexuală.[8]

d) Calitatea raporturilor inter-umane

Competenţa „relaţională", adică capacitatea preotului de a instaura relaţii de calitate între oameni este un alt sector în care este chemat preotul să-şi dezvolte angajarea formativă. Importanţa acestui sector derivă din faptul că relaţia pastorală constituie o rezonanţă, un ecou al raportului lui Dumnezeu cu omul. Afirmând că în relaţiile preotului cu persoanele întâlnite trebuie să se exprime o „dragoste autentică pentru oameni", „o punere în act a lui *agapi*", subliniem că acesta este punctul de sosire al unui lung parcurs de auto-educaţie. Omul, prin natura lui căzută în păcat, este egocentric prin tendinţa generală a firii sale, ajungând să se orienteze oblativ numai într-o manieră progresivă, sub impulsul pozitiv al harului.

[8] „În cultura noastră, femeile sunt adesea obligate de context să reprime anumite caracteristici comportamentale, precum atitudinea autoritară, inteligenţa, puterea, capacitatea organizativă, pentru că sunt considerate tipice bărbatului. Când caută să se afirme, se simt vinovate de aceasta. Şi această măsură poate să fie inadecvată prin deficit sau prin exces. Într-o femeie ce nu intră în contact cu propria dimensiune masculină se poate uşor observa, pe de o parte, excesivul accent pe sentiment şi pe emoţie, abundenţa generalizărilor, scăzuta capacitate de a distinge. Când în schimb dimensiunea masculină „invadează" o femeie, reducându-i contactul cu feminitatea sa, rezultă ***o femeie-masculinizată, căsătorită cu propria-i carieră***, capabilă de succes, dar săracă în valorile inerente condiţiei sale feminine", *Ibidem,* p. 55.

Prin intermediul unei relații autentice, preotul își manifestă maturitatea sa afectivă[9] în raport cu credinciosul, ajungând să se exprime în acea formă de iubire care se numește *agapi*. *Agapi* nu depinde în mod cert de nici o lege psihologică, ci este dar gratuit al lui Dumnezeu. Totuși elementele psihologice pot „dispune" ființa umană spre primirea darului divin. ***Practica iubirii autentice implică abandonul posesivității, capacitatea de a da fără a aștepta recompense***, disponibilitatea și deschiderea față de toți. *Dacă iubirea agapică nu angajează în mod necesar componenta emotivă și sentimentală, aceasta nu înseamnă că o exclude*.

e) Preotul păstor: un doctor bolnav?

Paradigma doctorului bolnav răstoarnă multe scheme pastorale, întrucât identifică în ***vulnerabilitatea păstorului*** unul din izvoarele esențiale ale eficacității lui pastorale. Rănile lui pot deveni izvor de vindecare pentru alții. Hristos este vindecătorul rănit prin excelență. Care este strategia de aplicat pentru a face din propria suferință un izvor

[9] Amintim aici un fapt interesat: Alice Miller, psiholog și psihoterapeut de la Zurich, alcătuiește un portret psihic robot al celor care optează pentru profesiuni orientate spre ajutorarea semenului: în acest portret este prezentă întotdeauna *o mamă **nesigură în plan emotiv***, care *pentru propriul echilibru afectiv depindea de un anumit comportament sau mod de a fi al copilului*. Această nesiguranță putea fi ascunsă persoanelor din jurul ei în spatele unei fațade de ***duritate autoritară sau chiar totalitarism***. La această nevoie a mamei corespundea o surprinzătoare *capacitate a copilului de a percepe și de a răspunde intuitiv, de a asuma inconștient funcția care îi era pretinsă.* În acest fel copilul își asigura „iubirea" mamei. ***El sesiza că de el era nevoie, și acest fapt îi legitima existența, îi dădea dreptul la viață,*** cfr. Alice Miller, *Il dramma del babino dotato e la ricerca del vero se',* p. 13.

de ajutor pentru alţii? În faţa rănilor – ce sunt legate de finitudinea condiţiei umane (şi care au diferite nume: singurătate, frică, groază de moarte, separaţie, boală) – păstorul poate avea trei atitudini diferite:

1. Prima ar fi aceea ***de a le ignora sau nega***. Consecinţele unei astfel de atitudini se exprimă în modul de raportare al păstorului la persoanele care suferă; reacţiile lui vor fi defensive, de apărare (precum distanţarea sa de situaţie, fuga) concretizându-se în intervenţii orale care tind să minimalizeze suferinţa celuilalt, sau în recursul simplist la sfaturi, la soluţii imediate, la stereotipuri şi justificări nepotrivite. *Unde este pretenţia de invulnerabilitate şi negaţie a durerilor şi dureroaselor realităţi ale vieţii, nu există spaţiu pentru compasiune.*

2. A doua poziţie ar fi tipică păstorilor care, chiar dacă se simt vinovaţi de propriile răni, rămân ***dezarmaţi în faţa acestora***. Apropiindu-se de cei care suferă, ei au tendinţa să-şi expună şi să-şi arate autocompătimitor propriile plăgi gândind, în mod eronat, că o astfel de iniţiativă ar putea avea efecte terapeutice. Nu-şi dau seama că, în realitate, nu fac altceva decât să adauge o rană peste o alta, o disperare peste o alta, puţină credinţă peste puţină credinţă.

3. A treia poziţie, este aceea a vindecătorului rănit. Convins că, dacă vrea să fie cu adevărat de ajutor celorlalţi, ***trebuie în mod necesar să ia în atenţie propria suferinţă,*** el ştie că nu există înviere fără a experimenta mai întâi profunda obscuritate a mormântului.

Din toate cele scrise până acum rezultă, cu claritate, că păstorul nu poate şi nu trebuie să aibă

pretenția că este un model de perfecțiune absolută[10], în toate sectoarele existenței. Ceea ce îi este lui cerut este ***de a se demonstra permanent deschis schimbării şi procesului de evoluție şi de creştere***, fiind atent la tresăririle propriei ființe la vocea suavă a Duhului Sfânt.

f) Pentru o cunoaştere de sine reală

Fereastra lui Johari este un instrument elaborat de doi psihologi americani, Joe Luft şi Harri Ingham,

[10] Perfecționismul este o maladie în activitatea pastorală. El poate fi definit drept căutarea cu îndârjire a perfecțiunii pentru ea însăşi. ***Eroul grec Sisif este un model de autodistrugere***, un model al violenței pe care ființa umană este capabilă să o folosească împotriva ei înşişi. În miturile greceşti întâlnim ***imagini de violență împotriva sinelui.*** Eroii greci, a căror viață se sfârşeşte printr-o pedepsire adesea inumană, sunt paradigme ale auto-distrugerii umanității din ei. Actul lor punitiv este reprezentativ pentru modul în care ***o concepție greşită despre viață poate să distrugă persoana umană,*** despre cum ființele umane – conducându-se după norme greşite – pot să se ruineze singure. Actul punitiv presupune un rigorism excesiv care, pe termen lung, este un obstacol major în calea maturizării persoanei. Ceea ce vechii greci au descris în legende putem astăzi să observăm pretutindeni în societate. Există destui eroi care, prin rigorismul şi „duritatea" lor se autodistrug.

Sisif trebuie să împingă în sus, până la vârful unui munte, o piatră enormă. Cu puțin mai înainte de a ajunge la vârf, greutatea devine atât de insuportabilă că el nu mai reuşeşte să ducă piatra şi aceasta se rostogoleşte la vale. Atunci Sisif se repune pe treabă pentru a se sustrage destinului mortalității. Dar soarta cea crudă continuă să se repete. Incomprensibilitatea situației îl face pe Sisif tot mai îndârjit, dar şi tot mai descurajat. El este întrupat în acele persoane care dau impresia de a fi dinamizate de eroism, dar simultan sunt resemnate şi deprimate; persoane care nu-şi pierd niciodată controlul de sine şi cu toate acestea, de-a lungul vieții lor continuă să aibă nenumărate experiențe negative (ruptură a relațiilor, falimente profesionale etc., adică evenimente în care tot ceea ce a fost îndelung şi în mod dificil construit, pe neprevăzute, se sfărâmă şi se distruge).

pentru analiza comportamentului personal. Fereastra este compusă din patru sectoare[11]:

sectorul vizibil	sectorul orb
sectorul secret	sectorul necunoscut

Sectorul vizibil*: reprezintă* acele lucruri pe care eu le ştiu despre mine şi le cunosc, de asemenea, şi alţii. *Este zona caracterizată de un liber schimb de informaţii între mine şi alţii. Comportamentele*

Aceste persoane depun eforturi imense pentru a-şi pune propria viaţă sub control. Mai radicale decât altele, acestea îşi pierd controlul dintr-o mişcare.

Duritatea care se manifestă în figura lui Sisif este controlul de sine însuşi, care are – în ciuda tuturor eforturilor – unicul rezultat de a pierde controlul întregii vieţi. *Controlul nu duce la viaţă, ci obstacolează viaţa.* ***Cel care trebuie să-şi controleze propriile sentimente şi acţiuni consumă extrem de multă energie pentru sine însuşi.*** Apoi îi lipseşte energia pentru a împinge piatra până sus şi cedează cu puţin înainte de a ajunge la vârf, rostogolindu-se înapoi. Astăzi putem observa acest mecanism în multe persoane.

Procust, în schimb, este un bandit periculos ce ia prizonieri trecătorii, apoi îi întinde pe propriul pat. Dacă prizonierul este prea mic, îi întinde picioarele până când ajung lungimea patului. Dacă în schimb este prea înalt, îi taie picioarele. Oricum, bietul trecător îşi găseşte moartea în mâinile lui. Patul lui Procust a devenit proverbial pentru a indica o ***schemă predeterminată***, un ***şablon*** în care cineva constrânge pe alţii (sau pe sine însuşi) să intre. Procust este simbolul „perfecţionistului" care violentează tot ceea ce nu intră în cadrul său mental rigid. Acest *pat al lui Procust* este *imaginea ideală pe care ne-am construit-o,* căreia dorim să ne conformăm cu forţa. Ne întindem până în punctul în care ajungem dimensiunea noastră ideală, patul nostru lui Procust, şi *eliminăm tot ceea ce nu corespunde acestei imagini* sau ce-o depăşeşte.

[11] Angelo Brusco, *La relazione pastorale d'aiuto. Camminare insieme,* p. 61.

descrise în acest sector sunt publice, *oricine poate lua cunoştinţă de acestea.*

Sectorul orb: reprezintă partea din noi înşine care ne este necunoscută, dar care nu scapă atenţiei altora. Pot avea un anumit obicei, anumite moduri de a acţiona şi de a reacţiona de care nu sunt conştient dar care, în schimb, nu scapă atenţiei altora.

Sectorul secret: conţine ceea ce noi cunoaştem despre noi înşine, dar ce ţinem secret din diferite motive, uneori justificat, alteori nu.

Sectorul necunoscut: reprezintă acele aspecte ale comportamentului care ne sunt necunoscute atât nouă, cât şi altora.

Orice păstor care doreşte să evolueze spre o maturitate duhovnicească reală, trebuie să depună eforturi pentru dilatarea sectorul vizibil, mărindu-şi cunoaşterea de sine şi făcându-se tot mai mult cunoscut de către alţii. Cu cât ne cunoaştem mai mult, cu atât suntem în gradul de a ne asuma responsabilitatea propriului mod de a acţiona. Cu cât alţii ne cunosc mai mult, cu atât ştiu unde ne situăm în raport cu ei. Pentru a atinge acest obiectiv trebuie să reducem sectorul secret orb şi secret. Unul din metodele cele mai eficiente pentru a reduce sectorul orb consistă în cunoaşterea, analizarea şi acceptarea perspectivei altora asupra noastră (feed-back). Prin intermediul acestuia, alţii ne comunică percepţiile lor asupra modului nostru de a fi şi de a acţiona.

Pentru a reduce sectorul secret este necesară **auto-revelarea** sau revelarea de sine.[12] Auto-

[12] „*În exercitarea misiunii sale pastorale,* **preotul poate să se ascundă în spatele următoarelor măşti,** *care îl împiedică să fie el însuşi, în contact cu propriile sentimente:*masca separării arogante*: păstorul se simte o persoană „aparte", situată într-o poziţie privilegiată;*

revelarea nu trebuie însă să fie scăpată de sub control, nici forțată, ci conformă situației duhovnicești în care se află interlocutorii. Există lucruri care se pot comunica tuturor, altele care sunt rezervate unui mic grup, altele limitate doar la câteva persoane, iar altele la una singură sau chiar la nici una. Cu cât sectorul orb şi secret se reduce mai mult, cu atât creşte în dimensiuni sectorul vizibil şi, automat, se restrânge sectorul necunoscut. ***A deveni o persoană transparentă este un obiectiv exigent, dar remunerativ, întrucât este eliberator.***

3. Pe cărările psihologice ale interiorității

- Erori frecvente în activitatea pastorală -

Mediocritatea ne îndeamnă să ne
facem o onoare din defectele
pe care nu voim să le îndreptăm.
Nous essayons de nous faire
honneur des défauts

- masca funcției rituale*: rugăciunile tipizate şi ritualurile liturgice tradiționale fac posibilă o relație pastorală fără o autentică angajare personală;*
- masca limbajului proclamativ*: expresii stereotipe şi impersonale uneori constituie mai mult un zid de separare decât o punte de dialog;*
- masca veşmântului sau a uniformei (reverenda);
- masca activității: *unii păstori lucrează şi-şi consolidează cu elan imaginea unor persoane foarte importante, absorbite de obligații „profesionale", pe care le întrerup doar pentru a fi drăguți printr-o vizită la un bolnav sau la un muribund; ei sunt persoane importante, care totuşi fac câteodată concesii muritorilor de rând",* cfr. P. Bolech, *Dal gioco delle maschere alla comunicazione tra persone: il malato e suoi curanti,* în *L'operatore pastorale nel mondo danitario, oggi*, Salcom, Varese, 1981, p. 79.

que nous ne voulons pas corriger.

În exercitarea misiunii pastorale, preotul trebuie să evite anumite erori care pot compromite succesul acesteia. În vederea unei activități pastorale fertile este important ca fiecare păstor să acorde o importanță deosebită acelor sectoare din activitatea pastorală în care există un mai mare risc de a greşi. Erorile curente ar fi următoarele:

a) „Profesionalizarea" pastorației (activitatea pastorală redusă la o simplă obligație profesională)

În acest caz, relația inter-personală care se instaurează între păstor şi credincios nu este dinamizată de patos misionar. Cam aceasta este monologul interior care surprinde situația de care vorbim: „Fac ceea ce fac *nu din pasiune pentru chemarea de sus pe care o am, ci pentru că aceasta-mi este datoria de preot*".

Dragostea păstorului trebuie să-l ajungă pe credincios acolo unde acesta este, şi aşa cum acesta este. Principalele indicatoare ale vocației pastoral-misionare ale preotului sunt: a fi atent la celălalt, a nu trece cu vederea elementele pozitive prezente în el – indiferent de gradul de decădere morală în care este posibil să se afle, a-i respecta autonomia, a exprima şi manifesta propria stimă şi disponibilitate în raport cu el. E de datoria preotului să identifice geneza „voinței" sale de iubire: adeseori, din nefericire, aceasta se naşte din nevoia unei auto-afirmări. Există deci iubire din compasiune şi există iubire din recunoştință, tot aşa precum există iubire din egoism.

b) Motivația interioară egoistă

În această situație, acțiunea pastorală este dinamizată de dorința de a beneficia ulterior de mulțumirea interlocutorului, sau de a se simți important, de a se simți în rolul de „binefăcător". Dacă motivația fundamentală este aceasta, atunci ***păstorul urmăreşte să beneficieze el însuşi de o satisfacție interioară***, punând pe un plan secundar ***împlinirea de sine a interlocutorului***. Atât timp cât păstorul aşteaptă ceva de la interlocutorul său, el nu demonstrează o ***disponibilitate pastorală realmente gratuită***. Nevoile egocentrice îl detaşează de celălalt şi îl fac să se concentreze asupra lui însuşi.

În ordinea firească a lucrurilor, ***mulțumirea şi satisfacția interioară trebuie să fie un fruct al dragostei, iar nu un obiectiv al lucrării pastorale***. Ceea ce îl înnobilează cu adevărat pe preot este ***gratuitatea***. Trebuie, încet, încet, ca ***celălalt să fie iubit pentru el însuşi***, pentru ceea ce el este, şi aşa cum el este, iar nu pentru noi înşine. (Este foarte interesat un test pe care păstorul şi-l poate face lui însuşi: să se gândească cum reacționează el însuşi în contact cu o dragoste interesată, ne-gratuită?).[1]

c) Alienarea sau dominarea credinciosului

În activitatea pastorală, adeseori preotul poate fi provocat în direcția unei *abdicări interioare în fața nevoilor celuilalt*. De fapt, în măsura în care păstorul nu este el însuşi *liber şi autonom în planul interiorității*, are anumite ***nevoi pasive neconştientizate***, situație în care foarte uşor *va lua hotărâri plecând de la aşteptările celuilalt*, se va „vinde" nevoilor celuilalt şi, ca urmare se va lăsa şi manipulat de celălalt, de „amenințările" sau temerile

[1] Giuseppe Sovernigo, *La persona e l'azione del mediatore pastorale. Aspetti personali,* Ed. FTIS, Padova, 1998, p. 36.

lui, implicite sau explicite. Sunt ameninţări care intră în scurt-circuit cu propriile nevoi interioare disonante. Celălalt are întotdeauna nevoi şi exigenţe proprii şi va căuta într-un mod mai mult sau mai puţin subtil de a-şi manipula păstorul. O astfel de nevoie este, de exemplu, „dependenţa" afectivă (sau dominarea). Uneori preotul vrea să-şi impună propriul punct de vedere sau doreşte să exercite o putere asupra altuia sau o influenţă, un control, a căror geneză nu a conştientizat-o. Direcţia de evoluţie este spre manipularea propriu-zisă a celuilalt, foarte adesea făcută în mod inconştient, *sub forma dominării.*[2]

Prin dominare, se trăieşte – conştient sau nu – ca ***proprietar al celuilalt şi stăpân al relaţiei pastorale.*** Doar în momentul în care celălalt „fuge" sau când relaţia nu mai evoluează în direcţia în care am fi vrut noi, devenim conştienţi de eroare. Echilibrul se poate redobândi acceptând *un mai mare respect pentru libertatea celuilalt,* mai exact o dragoste autentică.

Tendinţa interioară de dominare se naşte pornind de la ***eu-l egocentric ce vrea să-şi impună punctele sale de vedere pentru a se auto-fortifica.*** Mişcarea de dominare poate avea iniţial bune intenţii: preotul crede că are dreptate, dorind „educarea" spirituală a celuilalt. Fără să-şi dea seama însă el ***poate trăi cu o falsă concepţie despre responsabilitate*** încercând astfel să-l substituie pe celălalt, pentru a-i impune soluţia pe care o consideră optimă. Tendinţele de dominare a celuilalt îşi au, de obicei, rădăcinile în suferinţele şi traumele trăite de preot în propriul lui trecut.[3]

[2] *Ibidem,* p. 37.
[3] *Ibidem* p. 37.

Preotul trebuie să aibă o imagine obiectivă asupra ***naturii relației pastorale***. ***O relație este confluența a două libertăți, iar nu o fuziune.*** Acestea trebuie permanent să rămână distincte, chiar dacă în anumite momente par să coincidă. Relația autentică nu este fuziunea dintre două libertăți nici măcar atunci când este vorba despre o prietenie intimă sau de un cuplu. Ea este întotdeauna ***un parcurs în doi***, în care fiecare rămâne liber în deciziile sale, chiar dacă adeseori există convergențe în opțiuni.

d) Graba de a-l vedea progresând pe credincios

Celălalt nu „creşte" niciodată cu viteza cu care noi am vrea, deoarece ***fiecare om are propriul ritm de evoluție***. Foarte adesea păstorul are tendința de a forța creşterea spirituală a păstoritului printr-un exces de sfaturi, propunându-i paşi pe calea auto-formării mult prea mari decât îi este posibil acestuia să facă. Cauzele acestui mod malformat de a se raporta la idealul de atins al interlocutorului sunt diferite: fie, păstorul a căzut pradă tendinței "eficientismului" educativ; fie, tinde să reproducă în viața celuilalt, fără modificări, propria experiență.

Este nevoie ca preotul ***să înainteze spre ideal cu pasul celuilalt***, împreună cu el[4], conform ritmului

[4] *Un exemplu concludent este cel al unei tinere profesoare de liceu, care se prezintă la preot pentru un colocviu duhovnicesc, fiind profund zguduită de vestea că tatăl ei este bolnav de cancer. Ea are în centrul atenției inconfortul interior pe l-a generat situația şi nicidecum nu prevede pentru ea însăşi un parcurs duhovnicesc. Preotul însă îi conturează din start o strategie urgentă de progres spiritual, un număr de norme ce trebuie de acum încolo respectate o serie de prescripții a căror încălcare o avertizează că se face vinovată până în prezent etc.*

acestuia, fără a-l forța pe acesta să deprindă pasul educatorului.

e) Moralismul perfecționist

Este vorba de orientarea atenției preotului spre normele practice de îndeplinire a idealului creştin de perfecțiune, ignorând faptul că ***urcuşul spiritual este gradual, cunoscând suişuri şi coborâşuri, cu sinuozități inevitabile***. În spatele atitudinii moraliste stă sindromul adolescentin marcat de idealism şi perfecționism ce îl închid pe păstor în scheme rigide. Preotul moralist îşi ascultă doar superficial interlocutorul, are predispoziția de a-l inculpa, fiind puțin tolerant cu erorile şi limitele „celui chemat".

f) Obiectivismul doctrinar

Obiectivismul – în sensul etimologic primar – exprimă tendința de raportare la persoane ca şi cum acestea ar fi doar nişte lucruri, tendință ce se poate manifesta chiar şi într-un raport religios. La baza lui stă ***frica de a intra în contact cu lumea interioară afectivă*** atât proprie, cât şi a celorlalți. Este vorba despre o atenție acordată cu precădere adevărului în sine însuşi, ***exactității formulelor şi a enunțurilor***, modului de a exprima în cuvinte anumite realități spirituale. Victima acestei tendințe se fortifică pe el însuşi pe poziția pe care se află ***invocând mereu***

Întrucât preotul nu a sesizat exact natura relației lor şi fragilitatea ei, faptul că femeia nu a venit însetată de a-şi însuşi elemente de doctrină, ci dornică de a fi ascultată şi fortificată printr-o acceptare călduroasă, finalul întâlnirii a fost nefericit: îndepărtarea de Biserică a persoanei care căuta un ajutor concret şi care a rămas dezamăgită de incapacitatea preotului de a vibra interior la suferința ei şi de a identifica terapia ideală pentru drama ei.

adevărul obiectiv în dauna evoluțiilor continue din viață, multicolore şi discontinue. Există ***tendința în acest caz să se vorbească foarte mult şi cel mai adesea, în dauna ascultării celuilalt***. Interlocutorul este tratat precum un *recipient care trebuie umplut* puțin câte puțin, care trebuie îndoctrinat. În acest caz trăirile celuilalt au foarte puțină relevanță în acest caz pentru păstor.[5]

g) Insuficienta acceptare a propriilor limite

În timp ce se descoperă progresiv aspectele pozitive ale evoluției propriei personalități, trebuie în mod necesar să fie conştientizate şi propriile limite. Aceasta este, de fapt, şi definiția înțelepciunii. Pentru a progresa din punct de vedere duhovnicesc este necesar ***să fie asumate propriile limite***, să se ia contact atât cu creativitatea, dar mai ales cu vulnerabilitatea proprie. Dacă conştientizarea propriilor limite deranjează, generând incomfort interior, înseamnă că există o rană interioară, foarte adesea neconştientizată, care obstacolează progresul pastoral.[6]

Există o solitudine existențială a persoanei umane în calitatea ei de ființă unică şi irepetabilă, angajată pe o traiectorie unică în viață. Când această solitudine este experimentată permanent ca durere, înseamnă că în respectiva persoană există răni deschise. ***Unicitatea este percepută atunci ca izolare*** dificil de suportat, sau ca refuz al altora, ca o fractură relațională cu semenii.

---

[5] Giuseppe Sovernigo, *La persona e l'azione del mediatore pastorale. Aspetti personali,* Ed. FTIS, Padova, 1998, p. 38.
[6] *Ibidem*, p. 39.

h) Negativismul pedagogic

Negativismul pedagogic constă într-o ***obsedantă punere în evidență a negativului***, făcută fie cu intenția pozitivă de a-l stimula pe celălalt spre înaintarea în ceea ce este, realmente, spre binele său, cu dorința de a-l fixa pe o căutare a perfecționării de sine, fie de a-l descuraja. Lipseşte o suficientă ancorare în pozitivul prezent în interlocutor pornind de la care s-ar putea elabora o nouă identitate de sine.

Concluzie

Pentru a putea evita erorile enumerate până acum este necesar, în primul rând, cunoaşterea acestora şi identificarea lor în propria persoană, impunându-se ***o muncă educativă constantă asupra propriului sine***. Este necesară deci cunoaşterea mecanismelor psihologice ale raporturilor interpersonale şi a legilor evoluției umane şi spirituale. Este contra-productivă, în schimb, carența de empatie față de credincios, care îl poate determina pe păstor să nu mai vibreze la problemele interioare ale celuilalt.

Preotul desăvârşit este omul care ***opune constant spiritul critic înregimentărilor de orice fel,*** care ***preferă dezbaterea şi respinge rechizitoriul, care optează pentru nuanță în detrimentul simplificării, pentru moderație în defavoarea*** radicalismului şi, eventual, ***pentru ironie în locul încrâncenării***. El este privit în mod constant cu ostilitate sau măcar cu circumspecție de toți practicanții partizanatelor nețărmurite. Îi irită pe fanatici, îi neliniştește pe „posesorii" adevărurilor absolute, îi traumatizează intelectual pe semidocți.

III.
INCURSIUNI ÎN UNIVERSUL „MEDICINII PASTORALE”
Noțiuni elementare de
PSIHOLOGIE PASTORALĂ SANITARĂ

1. Pastorația bolnavilor terminali

„Chiar de-ar fi să umblu în valea umbrei morții, nu mă tem de nici un rău, căci Tu eşti cu mine”.
(Psalmul 23,4)

Dialogul pastoral cu bolnavii foarte grav, aflați într-o fază terminală a vieții sau muribunzi, ocupă un loc foarte important în cadrul obligațiilor

ce revin unui preot păstor, implicat sau nu în lumea sanitară.

Este imposibil ca un om trăind pe acest pământ, să nu exercite o influență (pozitivă sau negativă) asupra altor persoane. Privind în jur, la toate domeniile existenței şi în toate sectoarele de activitate (locul de muncă, cercuri culturale şi sociale, cluburi recreative sau sportive, grupuri de tineri) *ne putem da seama cât de mult viața noastră depinde de modul în care* ***harisma conducerii este exercitată şi acceptată.***

Ne vom opri acum asupra celei mai simple structuri în care „conducerea" (călăuzirea) are un rol: întâlnirea dintre două persoane. În acest raport este bine să fie conştienți ambii parteneri ai dialogului cât de mult se influențează unul pe altul. Poate nu este necesar să amintim de Hitler sau de Gandhi pentru a demonstra ***cât de distructivă sau de constructivă poate fi responsabilitatea călăuzitoare***.

Chiar şi în cea mai simplă formă de conversație dintre două persoane călăuzirea poate să fie o chestiune de viață şi de moarte. De fapt, în acest tip de întâlnire, se relevă câteva ***principii creştine de concretizare a călăuzirii creştine***.

***

Plecăm de la conversația dintre un pacient al unui spital şi un preot, vizitator de-al său.[7] *Pacientul, Valer, este un țăran de 48 de ani, fără multă şcoală, puțin obişnuit să se exprime în cuvinte. Provine dintr-o foarte săracă familie de munte şi se simte complet dezorientat în spital, la oraş, unde a fost adus pentru o operație la picioare. Suferă de o funcționare*

[7] Preluat şi prelucrat după Henri J.M.Nouwen, *Il guaritore ferito. Il mionistero nella societa' contemporanea,* ed. Queriniana, Brescia, 1996, p. 49.

insuficientă a arterelor. Vizitatorul, Ion Bob, este un preot tânăr, care face o ***perioadă de practică pastorală în mediile sanitare de la oraş****, sub călăuzirea unui preot mai în vârstă şi cu o vastă experienţă, responsabil de acest spital.*

Este vorba despre a doua vizită pastorală la acest pacient. Pacientul stă pe mijlocul coridorului, într-un scaun cu rotile. Mai sunt şi alţi pacienţi în jur, care vorbesc între ei. Iată conversaţia:

Pr.: Domnule Valer, eu... v-am făcut o vizită, alaltăieri, dacă vă mai amintiţi...

V. Da, îmi amintesc.

Pr.: Cum vă merge?

V. Cine ştie? Săptămâna trecută părea că vor să mă opereze. M-au adormit, m-au dus sus, şi apoi mi s-a oprit inima. Astfel s-au gândit că nu o să rezist şocului. M-au trimis iar aici jos, şi se pare că mâine mă vor opera.

Pr.: Şi atunci inima dumneavoastră a pornit din nou...

V.: Da... S-au gândit că în acel moment era prea periculos să facă ceva. (pauză) Mă gândesc că acum sunt pregătit pentru operaţie. Cred că voi reuşi...

Pr.: Deci acum vă simţiţi în stare să o suportaţi.

V. Mda... Dar de moarte nu mă simt pregătit; dacă operaţia este necesară, o fac totuşi, altfel îmi pierd picioarele.

Pr.: Deci de moarte nu vă simţiţi pregătit, dar operaţia simţiţi că trebuie s-o faceţi, pentru a vă salva picioarele;

V. Da... (aprobând cu capul). Pentru că dacă vine sfârşitul, ceea ce se pierde este tot ceea ce este aici...

Pr.: Consideraţi deci cauza pierdută dacă nu reuşiţi să depăşiţi momentul operaţiei;
V. Da... Cei de acolo zic că nu este un mare lucru... mă întind aici şi mă ţin până în momentul în care mă operează. Zic că îmi vor pune tuburi de plastic prin picioare şi acelea îmi vor salva picioarele. Acest picior, priviţi (îşi dă jos ciorapul)... Degetul acesta devine negru când stau în picioare.
Pr.: Merită să faceţi operaţia, dacă veţi putea apoi folosi picioarele.
V. Da... Nici prin cap nu-mi trece să mor sub operaţie. Mai bine o moarte naturală, decât atunci când te adorm ei...
Pr. Ion: Ah... v-au spus deci că este posibil ca sub operaţie să existe pericolul morţii? Dar unicul mod pentru a vă vindeca este să faceţi operaţia.
V. Da...
Pr. : Ce vă aşteaptă când veţi ieşi din spital?
V. Nimic şi nimeni!
Pr. : Doar muncă şi iar muncă?
V. Da... Desigur, dacă îmi voi relua forţele. Dar voi fi pregătit pentru când va fi recolta tutunului.
Pr. : Veţi merge să munciţi la recolta de tutun.
V. Da... Începe prin august.
Pr.: Ce frumos.... Da, domnule Valer, sper ca mâine, după operaţie, totul să fie foarte bine...
V. Mulţumesc pentru vizită.
Pr.: La revedere. Pe curând.
V. La revedere...

Preotul Ion nu a mai vorbit niciodată cu Valer. În ziua ulterioară, Valer a murit în timpul operației. Poate ar fi mai corect a zice: „nu s-a mai trezit din anestezie". Lui Ion i s-a cerut să fie călăuză duhovnicească într-un ***moment extrem de critic şi de delicat****: a conduce un anumit pacient (cu o istorie individuală unică) spre un alt „mâine" decât cel care se profila la orizont. Ce însemna de fapt acest „mâine"? Pentru Valer era* ***începutul reîntoarcerii la recolta tutunului.... sau întrarea în Împărăția Morților.***

Pentru a înțelege mai în profunzime ***semnificația şi importanța călăuzirii psiho-pastorale*** vom analiza întâlnirea dintre tânărul preot Ion şi Valer. Înainte de toate vom examina **condiția lui Valer** (1), apoi ne vom întreba asupra modului în care păstorul ar fi putut să-l conducă spre **un alt fel de „mâine"** (2) pe acesta. Apoi vom insista asupra celor mai importante **principii ale călăuzirii duhovniceşti** (3) care s-au conturat în timpul întâlnirii.

a) Condiția interioară a bolnavului internat

Ulterior, tânărul preot Ion, la întâlnirea cu bătrânul preot al Spitalului, s-a arătat nervos şi supărat. I se părea că Valer nu a apreciat nicidecum vizita lui pastorală, şi nu a ezitat să-l caracterizeze pe acesta ca fiind *o persoană imposibilă*, adică una care „nu promitea absolut nimic" din punctul de vedere al *asistenței pastorale sanitare*.

Reacția lui este poate puțin de înțeles. Ca preot tânăr absolvent de teologie, el spera într-un ***dialog dens şi semnificativ cu pacientul***, în cursul căruia ar fi putut să-i ofere speranță şi consolare. În schimb, s-a simțit frustrat, incapabil de a realiza ceva.

El spera să-l conducă pe pacient ***pe cărările raționalității şi ale argumentărilor sistematice,*** în schimb interlocutorul său nu se preta la un astfel de demers. Situația concretă pretindea de la preotul păstor ***o cultură a inimii.*** [8]

Doar când începu să reflecteze profund asupra condiției lui Valer conştientiză starea tragică în care se afla acesta. Înțelese atunci că Valer se găsea într-o *situație mecanică impersonală*, *îngrozit că va muri, dar şi înfricoşat şi obosit de ideea că s-ar putea să mai trăiască pe mai departe*. Era de datoria duhovnicească a tânărului preot să intuiască ***condiția paralizantă*** a lui Valer, să o înțeleagă şi apoi să-şi armonizeze la aceasta intervenția psiho-pastorală.

b) Mediul sanitar impersonal

Pentru un țăran de munte ***situația de a se afla în mijlocul tehnocrației unui spital modern era extrem de traumatică***. Era ca şi *sosit de pe o altă planetă*, în care lumea se îmbrăca, vorbea, reacționa într-un mod extrem de diferit de cel cu care el era obişnuit. Infirmierele în alb, atât de eficiente în a spăla, a hrăni şi a îmbrăca pe pacienți; medicii înarmați cu diagrame, dispuşi permanent să ia notițe; maşinile complexe, greu de identificat, înzestrate cu tuburi şi sticluțe şi atât de multe mirosuri stranii; sunetele ciudate, mâncarea deosebită, toate i-au dat țăranului Valer senzația că este ***un copil pierdut într-o pădure înfricoşătoare***. Nu era nimic aici din ceea ce lui îi era familiar şi accesibil. Pe neprevăzute, acest ***om robust capabil să-şi mențină independența muncind dur*** s-a descoperit ***victima pasivă a unor persoane şi activități care îi erau complet străine.*** Şi-

[8] Henri J.M.Nouwen, *Il guaritore ferito. Il mionistero nella societa' contemporanea,* ed. Queriniana, Brescia, 1996, p. 50.

a pierdut stăpânirea de sine. Un grup anonim dintre „aceia" i-au impus o serie de comandamente: „m-au făcut să dorm, m-au purtat sus, m-au adus iar jos" etc.[9]

Limbajul demonstrează că Valer avea sentimentul că ***forțe străine l-au privat de propria identitate.*** *Operația de la picioare a devenit prilejul unei* ***misterioase manipulări a lui*** *de către o lume diferită*. Însăşi prezența lui în acest proces nu era cerută: „Mi-au spus că îmi pun tuburi de plastic; mi-au zis că...". Pentru Valer, „aceia" lucrau *ca şi cum prezența lui ar fi fost doar un fapt accidental*. ***Inițiativa personală nu era nici cerută şi nici apreciată***. Nu aşteptau întrebări şi nu ofereau nici răspunsuri, cu alte cuvinte, nu se respecta şi nici nu se stimula vreun interes din partea pacientului. El a înțeles că „o făceau ei".

c) Frica de moarte

Analizând retroactiv lucrurile, în timp ce studia textul colocviului cu Valer, preotul Ion descoperi că ***moartea era,*** de fapt, ***în centrul angoasei pacientului.*** Într-o oarecare măsură, Valer şi-a dat seama că situația sa era foarte dificilă, tratându-se de fapt de ***o chestiune de viață şi de moarte***. ***De trei ori, în timpul conversației, Valer şi-a manifestat frica de a muri, dar preotul continua să evite subiectul*** sau, cel puțin, să neglijeze dureroasa perspectivă. Astfel, preotul şi-a dovedit propria lipsă de maturitate duhovnicească: el se temea să abordeze cel mai profund şi mai important subiect al vieții duhovniceşti: moartea. Şi aceasta într-un moment în care interlocutorul său avea nevoie stringentă să

[9] *Ibidem*, p. 51.

cunoască câte ceva despre această realitate, deoarece simțea că îl pândește.[10]

Valer ***se temea de o moarte impersonală, de o moarte la care el nu ar fi participat,*** de care nu şi-ar fi dat seama. El simțea că o astfel de moarte i-ar nega posibilitatea de a muri bărbăteşte. Mai ştia că în mediul mecanic în care „aceia" l-au adus, ***moartea ar fi fost doar un element al procesului de manipulare umană căruia el îi era obiectul.*** În disperata lui interpretare a realității au existat momente de protest. El, țăran de munte, care muncea dur pentru a-şi câştiga pâinea, ştia că are dreptul la o moarte naturală, întru totul „a sa". Vroia să moară după cum a şi trăit. ***Ştia că dacă ar fi murit*** sub anestezie, ***ar fi fost absent în momentul crucial al existenței umane***.

Dar dincolo de toate acestea, mai exista ceva. ***Valer nu era pregătit să moară. De două ori a încercat să-i comunice aceasta preotului Ion în absoluta lui disperare, dar preotul nu a înțeles aceasta.*** Când preotul a spus *„Considerați că sunteți pregătit", înțelegând prin aceasta operația,* ***Valer a dezvăluit ceea ce avea realmente în minte: „... să mor, nu sunt pregătit.*** *Pentru că dacă vine sfârşitul, se pierde tot ceea ce este aici..."*. Se poate doar imagina ce se află în spatele acestor cuvinte disperate, relevante ale unei *agonii fără speranță*. Pentru preot constituia ceva prea dificil să vorbească despre aceasta, tocmai de aceea el a diluat şi înmuiat mesajul lui Valer ***evitând confruntarea cu agonia personală a pacientului.*** Preotul Ion nu a fost deci la înălțimea exigențelor momentului, iar întâlnirea cu țăranul Valer relevă toată fragilitatea şi superficialitatea sa duhovnicească.[11]

[10] *Ibidem,* p. 52
[11] *Ibidem,* p. 53

d) O retrospectivă în trecutul pacientului

Nimeni nu poate înțelege toate implicațiile țipătului interior al lui Valer: „Pentru că dacă vine sfârşitul, se pierde tot ceea ce este aici". La 48 de ani, fără familie şi fără prieteni, fără a avea pe nimeni care să-i vorbească, în fața morții, el se afla *cu spatele îngreunat de un trecut dureros*. Un om solitar şi disperat ca el nu avea probabil nicidecum ***şansa de a se ancora în propriul trecut pentru a dobândi conştiința dragostei lui Dumnezeu***. În plus de aceasta, *dacă moartea readuce adeseori memoria muribundului reactualizându-i chiar amintirile primei copilării,* este foarte posibil ca să-i fi revenit în memorie tocmai predicile auzite în „prima copilărie" şi educația de la şcoală amenințătoare (condamnarea veşnică a omului plăcerilor „terestre"). O astfel de „reamintire" nu putea face altceva decât să-l constrângă să se identifice cu omul care „pierde". Poate că Valer nu a mai fost în biserică de ani de zile, ***poate că nu a mai vorbit cu un preot de când era copil***. Este probabil că atunci când preotul a apărut alături de Valer, în mintea acestuia, să fi reapărut avertismentele, interdicțiile, avertizările din copilăria sa, făcând ca în mintea lui să dobândească o mai mare amploare transgresiunile vârstei adulte, percepându-le ca pe o greutate mai mare, care nu putea să conducă altundeva decât în infern.[1]

Nu ştim ce se întâmpla cu adevărat în mintea lui Valer. Oricum, ***nu există motive pentru a subaprecia tensiunea (încărcătura de angoasă) care este observabilă în cuvintele sale:*** „De moarte nu sunt pregătit...". Aceasta înseamnă că Valer ***nu era***

[1] Henri J.M.Nouwen, *Il guaritore ferito. Il mionistero nella societa' contemporanea,* ed. Queriniana, Brescia, 1996, p. 52.

pregătit pentru un act încrezător de predare lui Dumnezeu. Nu era pregătit *să-şi abandoneze viaţa în credinţă şi speranţă. Suferinţele lui prezente erau nimic raportat la ceea ce ştia el că urmează după această viaţă*. Valer ***se temea de moarte într-o manieră existenţială***. Dar oare, să trăiască, dorea?

e) Frica de „a trăi"

Puţini sunt pacienţii care nu speră să se vindece atunci când acceptă o intervenţie chirurgicală. Complexa industrie sanitară există pentru a vindeca, pentru a îngriji, pentru a readuce persoanele „la viaţa normală". Oricine a vizitat un spital şi a vorbit cu pacienţii ştie că *„mâine" înseamnă de fapt o zi mai aproape de casă, de prieteni, de locul de muncă, de existenţa cotidiană*. Spitalele sunt, în general, *locuri pe care lumea doreşte să le abandoneze cât mai repede posibil.* În acest context, *un rol terapeutic de excepţie îi revine speranţei.*[2]

Un om care nu vrea să abandoneze spitalul ***nu colaborează în vederea împlinirii scopului ultim al instituţiei,*** punând astfel limite puterii celor care vor să-l ajute. Valer depunea oare eforturi în vederea vindecării? Ştim că îi era frică de moarte, dar aceasta nu însemna că dorea realmente să trăiască. În parte, întoarcerea la viaţa normală *însemnă de obicei întoarcere la cei care te aşteaptă*. Dar cine îl aştepta pe Valer? Preotul i-a perceput solitudinea când l-a întrebat: „Ce vă aşteaptă când veţi ieşi din spital?" Întrebarea atinse *o rană deschisă* şi Valer răspunse: „Nimeni şi nimic".[3]

[2] *Ibidem,* p. 53
[3] *Ibidem,* p. 53

Este foarte dificil, dacă nu chiar imposibil, ca un om tânăr şi sănătos să poată să înţeleagă ***ce înseamnă să nu ai pe cineva pentru care existenţa ta să aibă vreo importanţă sau pentru care să conteze dacă tu mori sau trăieşti***. ***Izolarea este una dintre cele mai mari suferinţe umane*****,** de aceea pentru un tânăr ca preotul Ion, experienţa izolării era infinit de departe. Îl avea pe superiorul său cu care să vorbească, avea prieteni cu care să-şi dezbată ideile, avea o familie şi pe toţi aceia care, într-un mod sau altul, se interesau de bunăstarea lui. Ce este viaţa în schimb pentru unul pe care nimeni nu-l aşteaptă, care are la orizont doar o muncă dură în cultivarea tutunului, pentru care unicul motiv de vindecare ar fi redobândirea forţelor pentru anotimpul recoltei? Pentru acesta ***viaţa nu exercita nici un apel viguros***. *De ce Valer ar trebui să revină la viaţa activă? Doar pentru a mai petrece câţiva ani luptând sub un soare arzător pentru a câştiga suficient pentru a se hrăni, sau pentru a se îmbrăca, până în momentul în care va fi calificat inapt pentru muncă şi va putea muri de moarte naturală?* ***Moartea poate constitui în acest caz infernul, dar viaţa nu este mai puţin infernală.***[4]

În realitate, Valer nu mai dorea să trăiască. ***Se temea de viaţa care-i dădea atât de puţină fericire şi atât de multă durere***. Picioarele îi făceau rău şi ştia că fără picioare pentru el nu ar mai fi existat adevărată viaţă. Cu toate acestea, picioarele nu-i mai puteau aduce linişte, ci îi puteau promite doar muncă, iar acesta era ***un alt gând paralizant pentru el.***

Preotul Ion l-a găsit pe Valer într-o situaţie foarte dificilă: într-un mediu impersonal, îngrozit de moarte, dar la fel de mult înfricoşat şi de perspectiva de a mai trăi. Nu ştim cât de gravă îi era boala sau

[4] *Ibidem,* p. 54

câte şanse avea de a trece cu bine operaţia. Dar Valer nu era pregătit. Nu înţelegea ce se petrece în jurul său, ***nu dorea nici să trăiască, nici să moară.*** A ajuns ***prizonier într-un teritoriu capcană***. Orice opţiune i-ar fi fost fatală, condamnându-l fie la iad, fie la chin pământesc.[5]

Aceasta era situaţia lui. Ca mulţi alţii, el ***suferea de o paralizie psihică*** în care ***aspiraţiile sale cele mai profunde erau distruse, dorinţele sale blocate şi eforturile sale frustrate, voinţa sa înlănţuită.*** **A** ***devenit o victimă pasivă,*** incapabilă de a da ***un sens clar propriului său destin final.*** Când mâinile medicilor ating un om într-o astfel de situaţie, ating de fapt un om care „nu mai vorbeşte nici o limbă" şi care ***a renunţat la orice formă de colaborare.*** Acel om nu poate să lupte pentru a învinge bătălia existenţei sau pentru a se preda în pace dacă speranţele de victorie se dovedesc a fi vane. Valer a devenit un corp anonim, care şi-a pierdut însăşi capacitatea de a trăi.[6]

Valer nu constituie nicidecum un caz izolat. ***Multe persoane sunt prizoniere ale propriei lor existenţe***. Condiţia lui Valer este aceea a tuturor celor care nu înţeleg lumea în care se găsesc şi pentru care ***moartea şi viaţa au o încărcătură teribilă de teroare.*** De asemenea, sunt foarte multe persoane de tipul preotului Ion: oameni inteligenţi şi idealişti, dornici de a-i elibera pe alţii pentru a-i conduce spre un viitor mai luminos. Dar cum să eliberezi de paralizie persoane similare lui Valer şi să le conduci spre un „mâine" în care să se poate începe o viaţă nouă?

f) Perspective de viitor

[5] *Ibidem,* p. 55
[6] *Ibidem,* p. 56

Preotul a mers în vizită la Valer. ***Întrebarea fundamentală este aceasta: ce ar fi putut să facă sau ar fi trebuit să facă pentru Valer?*** *Condiţiile lui Valer nu erau clare şi uşor de intuit la prima vedere.* Chiar după o analiză minuţioasă a dialogului dintre cei doi, avem poate o imagine parţială despre ceea ce se petrecea în sufletul pacientului. Poate este greşit să criticăm răspunsurile preotului pentru a vedea cât de mult a greşit el în procesul apropierii lui de Valer. De fapt, am asistat la *o* ***tentativă conştiincioasă a preotului de a-l asculta pe Valer*** şi de *a aplica regulile dialogului psihologic non-directiv* învăţate în facultate. Este vorba de o tentativă academică, plină – în mod evident – de ezitări şi blocaje, de confuzie, de preocupare şi de detaşare. Preotul Ion şi Valer reprezintă ***două lumi diferite prin istoria lor personală, prin modul de gândire şi de simţire***; nu am fi realişti dacă am crede că s-ar putea înţelege aceste două lumi în urma unei simple conversaţii. Ar fi, de asemenea, ambiţioasă pretenţia că noi, graţie distincţiilor noastre academice, am putea înţelege cine era realmente acel ţăran de munte şi în ce manieră înfrunta el frica de moarte. ***Misterul unei persoane umane este prea mare şi profund pentru ca să poată fi explicat exhaustiv de un alt individ.*** Şi totuşi cum putea fi ajutat Valer?[7]

Cu cât este mai profundă voinţa unui om de e penetra în condiţia dureroasă proprie şi a altora, cu atât mai mult va putea exercita funcţia de călăuzire duhovnicească, conducându-l pe celălalt (şi pe sine însuşi), „în afara deşertului", spre „pământul făgăduinţei". *Nu este cazul să punem în evidenţă* modul incompetent în care preotul a încercat să-l ajute pe Valer, *ci să identificăm* în condiţia lui Valer

[7] *Ibidem,* p. 57

agonia umanității, strigătul disperat al omului pentru a obține un răspuns uman din partea fratelui. *Poate că preotul nu ar fi putut face mai mult decât a făcut în timpul dialogului pastoral cu Valer, dar o examinare a acelei tragice condiții omeneşti ar putea releva că, într-adevăr, răspunsul semenului la anumite probleme poate deveni o chestiune de viață şi de moarte. Răspunsul la îndemâna tuturor ar fi* o atitudine realmente umană, personală, într-un context impersonal.

g) Raportarea personalizată

Ce utilitate au, oare, pentru un om fără cultură, aflat într-o suferință agonizantă, îndemnurile, sfaturile şi argumentările unui intelectual teolog? ***Ar fi oare cineva capabil să schimbe ideile, sentimentele, perspectivele unui om cu puține ore înainte de moarte?*** E sigur că 48 de ani de viață este greu să-i reciteşti sumar utilizând grila interpretativă a unui student bine intenționat.

Putem să ne întrebăm: nu ar fi fost mai bine dacă preotul ar fi stat departe de Valer, l-ar fi lăsat singur, împiedicându-l astfel să facă în mintea lui asociații stranii, la apariția preotului? Ar fi fost atât de bine dacă în anonimatul provocat de mediul sanitar Valer ar fi întâlnit un om care ar fi fost cu adevărat dornic de „a-l întâlni", pentru a-i deveni realmente frate. ***Golul trecutului şi al viitorului nu se va putea niciodată umple prin cuvinte, ci doar cu prezențe umane***. Pentru că doar atunci se va putea naşte speranța care ar putea fi o excepție la „nimeni şi nimic" al protestului; o speranță care ar putea produce murmurul: „Poate, după ce vor trece toate, cineva mă aşteaptă".[8]

[8] *Ibidem,* p. 58

Nimeni nu va putea călăuzi din punct de vedere spiritual o altă persoană – adică s-o determine să iasă din anonimatul şi din indiferenţa mediului – fără a contura posibilitatea unei prietenii. Preotul Ion cum ar fi putut oare să-l conducă pe Valer spre o speranţă reală într-un „mâine" luminos? Putem observa că nici Ion, şi ***nici unul din toţi ceilalţi care îl înconjurau pe Valer, nu îi doreau acestuia răul***. Prin operaţie se urmărea salvarea picioarelor sale. De aceea, una din datoriile pastorale ale preotului era aceea de ***a revitaliza dorinţa de vindecare existentă în pacient, de a întări energiile sale scăzute în lupta pentru viaţă.***

Cum? O demonstrează falsa şi periculoasa generalizare a lui Valer, răspuns la întrebarea cine îl aşteaptă la întoarcerea din spital: „Nimeni şi nimic", care demonstrează o auto-compătimire paralizantă. Un atac frontal împotriva falsului concept de sine însuşi demonstrat de Valer aici ar fi un răspuns practic al preotului de genul: „Priveşte-mă şi încearcă acum să răspunzi din nou – ochii mei îţi vor demonstra că ai greşit; eu sunt aici ca să te aştept, voi fi aici mâine şi poimâine"...

Nimeni nu poate rămâne în viaţă dacă nu îl aşteaptă cineva. Oricine se întoarce dintr-o călătorie lungă şi dificilă, caută pe cineva care să-l aştepte în staţie sau la poartă. Un om poate să-şi păstreze raţiunea şi să rămână în viaţă atât timp cât există cel puţin o persoană care să-l aştepte. ***Mintea umană poate da ordine trupului chiar şi atunci când lipseşte complet sănătatea fizică*** (o mamă muribundă poate să-şi amâne momentul morţii până ce-şi va revedea fiul; un soldat poate evita completa eroziune psihică şi fizică dacă ştie că soţia şi copiii îl aşteaptă). Dar ***când „nimeni şi nimic" nu te aşteaptă, nu este***

speranță să învingi bătălia cu viața. Valer nu avea motive să iasă din anestezie, dacă întoarcerea la starea de conştiință însemna a ajunge într-o stație unde mii de persoane se îmbulzesc încoace şi încolo, dar unde nimeni nu ar înălța mâna pentru a se apropia şi a-ți surâde, a te recunoaşte, spunându-ți un „bun re-venit" în lumea celor vii. ***A te întoarce la viață este de fapt un cadou pentru cei care te aşteaptă***. Mii de persoane se sinucid pentru că nimeni nu le aşteaptă. ***Nu ai nici un motiv să trăieşti dacă nu există cineva pentru care să trăieşti.***[9]

Nu trebuie subevaluat nici faptul că o relație de prietenie capabilă să salveze o viață de om nu se realizează facil într-o oră. Totuşi, când o persoană este în agonie, o privire, o strângere de mână, pot să înlocuiască prietenii de lungă durată. ***Dragostea nu doar durează o veşnicie, dar are nevoie de o clipă pentru a se naşte.*** Preotul ar fi avut şansa de a-i salva viața lui Valer, dacă i-ar fi conferit perspectiva unui „mâine" luminos.[10]

h) Aşteptând moartea

Quelque heureux que soit l'état où se trouvent,
les hommmes ne sont jamais sans quelque d'ésir.

„Oricât de fericită sau de nefericită ar fi situația în care se găsesc,
oamenii nu sunt niciodată fără vreo dorință".

Vindecarea lui Valer nu era deloc un fapt cert. Însuşi Valer ştia aceasta. În dialogul lor, se vede totuşi că ***Valer se temea de moarte mai mult decât de***

[9] *Ibidem,* p. 60
[10] *Ibidem,* p. 61

întoarcerea la viață. Şi atunci, prezența încrezătoare a preotului nu ar fi fost ridicolă în fața omului care probabil în ziua următoare nu va mai fi? ***Mulți pacienți au fost înşelați cu povestea vindecării*** sau a unei existențe mai bune, în timp ce ***puțini consolatori credeau în ceea ce spun.*** Ce sens are să vorbim despre aşteptarea zilei de mâine când aceste cuvinte ar putea fi ultimele zise unui bolnav? Este legitim din punct de vedere duhovnicesc ca un preot să dea speranțe deşarte de vindecare unui pacient aflat pe patul morții?

Aici atingem punctul cel mai sensibil al întâlnirii dintre preot şi Valer. De ce un tânăr (chiar preot fiind) cu aspect atrăgător, sănătos, inteligent, ar trebui să se preocupe de un om în care activează deja forțele morții? Ce înseamnă pentru un muribund să se găsească în fața unei persoane care abia a început să trăiască? Ne putem gândi şi la o „tortură psihologică" prin care un tânăr amintește unui muribund că existența lui putea fi diferită, dar că acum este prea târziu pentru a mai schimba ceva.

În societatea noastră majoritatea persoanelor nu vor să fie atinse de ideea morții. ***Se vrea ca omul să moară fără să înțeleagă că moare şi nici că moartea se apropie. În aceste condiții moartea îl va prinde în mod sigur pe om nepregătit***. Preotul nu putea să-l orienteze pe Valer spre viitor fără a privi situația lui cu obiectivitate şi cu sinceritate, altfel ***l-ar fi rătăcit în loc să-l călăuzească***. I-ar fi furat dreptul uman la moarte.[11]

Valer se temea de moarte pentru că ***se temea de o condamnare eternă*** care ar fi fost o prelungire a izolării lui pământeşti. Dacă ar fi putut accepta prezența preotului poate ar fi simțit că în ora morții nu

[11] *Ibidem,* p. 61

este singur. „Te voi aştepta" înseamnă mult mai mult decât „dacă vei scăpa de operaţie voi fi aici pentru a rămâne cu tine". Nu va mai fi un „dacă". „Te voi aştepta" merge dincolo de moarte şi este cea mai profundă expresie a faptului că ***speranţa şi credinţa vor trece, în timp ce iubirea rămâne pentru totdeauna***. „Te voi aştepta" este o expresie de solidaritate care învinge lanţurile morţii. În acel moment Valer nu ar mai fi un om în dubiu dacă va reuşi sau nu să depăşească operaţia; preotul nu ar mai fi un simplu teolog dornic de a oferi sfaturi conform regulilor dialogului pastoral; ar fi fost doi oameni care trezesc unul în altul cea mai profundă intuiţie umană: că ***viaţa este eternă şi nu poate să fie distrusă de un proces biologic.***[12]

Omul protestează în general împotriva morţii pentru că nu este mulţumit doar cu o amânare a execuţiei. Tocmai acest protest ar fi putut să mobilizeze în Valer atât capacitatea de a vindeca, precum şi pe aceea de a dărâma zidul fricii, făcând din moarte intrarea într-o viaţă unde era aşteptat. De aceea, Ion ar fi putut să-l călăuzească pe Valer spre un „mâine" făcându-se prezent în viaţa lui şi aşteptându-l în viaţă şi în moarte. Doar printr-o asemenea participare personală el ar fi putut să-l elibereze pe Valer de paralizie, făcându-l responsabil de propria istorie individuală. În acest sens ar fi putut realmente să-i salveze viaţa lui Valer, fără ca aceasta să implice în mod obligatoriu vindecarea. Dacă ***preotul ar fi acţionat realmente „întru Duhul Sfânt", chirurgul nu ar fi acţionat asupra unei victime pasive***, ci asupra unui om capabil să ia decizii importante.[13]

[12] *Ibidem,* p. 62
[13] *Ibidem,* p. 63

Condiția lui Valer este mai mult decât condiția unui anume individ într-un anume spital; în realitate, *este* ***o imagine a condiției umane în general***. În plus, călăuzirea duhovnicească nu este doar o posibilitate realizabilă de un teolog bine instruit, ci o responsabilitate a oricărui creştin.

i) Principii pentru o călăuzire duhovnicească autentică

Nu se poate realiza o călăuzire duhovnicească fără ***a vorbi în mod explicit de Hristos,*** de crucificarea Lui, de moartea şi Învierea Lui, pentru că El „a fost cu noi dintru început". Înțelegerea condiției lui Valer şi căutarea unui răspuns creativ la problemele sale trebuiau fundamentate pe revelația lui Dumnezeu în Iisus Hristos. Această revelație demonstrează în paralizia lui Valer condiția umanității îndepărtate de Dumnezeu. Ne mai relevă, de asemenea, şi posibilitatea de a-L urma pe Hristos într-o aşteptare încrezătoare a altuia dincolo de frontierele care separă viața de moarte.[14]

De aceea, în întâlnirea dintre Valer şi preot, este posibil să descoperim principiile fundamentale ale călăuzirii creştine: mai întâi, interesul personal al omului pentru semenul său, care trebuie să meargă până la jertfa vieții; apoi, o credință puternică în valoarea şi semnificația vieții, chiar şi în momentele de „noapte obscură"; în al treilea rând, o speranță vie, ancorată în tărâmul de dincolo de moarte. Toate aceste principii trebuie fundamentate pe ***convingerea fermă că, de când Dumnezeu s-a făcut om, omul a dobândit puterea de a-l călăuzi pe semenul său spre libertate şi nemurire.***

[14] *Ibidem,* p. 64

Interesul constant față de persoana semenului constituie o exigență majoră a activității păstorului. Ceea ce îl răneşte cel mai mult pe semenul nostru este detaşarea noastră afectivă față de persoana sa: dezinteresul.[15]

Marea iluzie căreia îi cad pradă mulți dintre preoții de azi este aceea că omul ar putea fi călăuzit afară din deşert de cineva care n-a fost vreodată în el. Mulți credincioşi au încredere în acel păstor care, cu cel puțin unul dintre ei, în momentele de maximă criză, a mers până la capăt, cercetându-i rana şi oferindu-i alinare. Expresia: „se preocupă cu adevărat de noi" vrea să spună că adeseori ***păstorul care îi uită pe cei mulți pentru unul singur căzut*****,** constituie un adevărat exemplu de călăuză duhovnicească.[16]

---

[15] „Tragedia cea mare (ce determină schimonosirea imaginii publice a păstorului) este că foarte mulți semeni i se adresează în momentele de mare nevoie, solicitând să fie ascultați, sau având sete doar de o îmbrățişare, de o mână fermă, de un surâs gentil, sau chiar şi de o bâlbâită mărturisire a incapacității de a face mai mult pentru ei, şi pe nesimțite semenii se descoperă în fața unui păstor detaşat, rece, superior, distant, arogant, indiferent. Paradoxul constă deci tocmai în faptul că ***cei care pretind că slujesc pe toți, pe fiecare în parte şi pe „oricine", adeseori se demonstrează a fi incapabili să se apropie de individul singur, trist şi părăsit***. Trebuie să subliniem principiul fundamental că nimeni nu poate să vorbească cu un altul fără să se implice, fără să participe cu întreaga sa ființă la situația lui dureroasă, fără să existe riscul de a se răni el însuşi în acel raport. Adevăratul „martiraj" înseamnă de fapt mărturisirea, care începe cu disponibilitatea de a plânge cu „cei ce plâng", de a râde „cu cei ce râd" şi a pune la dispoziția tuturor propria experiență de durere sau de bucurie ca şansă pentru alții de clarificare şi de înțelegere a propriei vieți. Cine poate să salveze din flăcări un copil fără să suporte el însuşi riscul focului? Cine poate să înțeleagă durerea fără să participe el însuşi la ea?" *Ibidem,* p. 65

[16] „Am descoperit că tocmai sentimentul care mi se părea cel mai intim, cel mai personal şi deci cel mai puțin comprensibil pentru

Credința în valoarea şi în semnificația vieții, chiar şi în fața disperării şi a morții, este cel de-al doilea principiu pentru călăuzirea creştină.

Un alt treilea principiu, ar fi speranța. Preotul autentic este un om al speranței, a cărui forță, în ultimă analiză, nu rezidă în el însuşi, ci într-o promisiune care i-a fost făcută omului de Dumnezeu.

***

Vom analiza în continuare colocviul pastoral dintre un preot şi o bolnavă canceroasă.

1. Persoana întâlnită

Este vorba despre o femeie de 37 de ani, pe nume Maria, bolnavă de cancer şi internată la salonul de chimioterapie. Durata dialogului pastoral este de aproximativ 20 de minute.

2. Planul pastoral

Păstorul este conştient de faptul că bolnavele internate aici sunt lovite de un rău care nu iartă şi, din cauza terapiei înseşi, au o stare extrem de alterată, atât din punct de vedere fizic cât şi moral. Mai înainte de a le întâlni fizic, preotul trebuie să fie dispus să le

---

ceilalți, s-a dovedit a fi sentimentul ce a găsit cea mai mare rezonanță în sufletele tuturor. Acest lucru m-a dus la concluzia că ceea ce este în fiecare din noi mai personal, mai intim, realmente unic, este probabil elementul care, împărtăşit şi exprimat altora, este cel mai grăitor pentru alții. Aceasta m-a ajutat să-i înțeleg pe poeții şi pe artiştii care îndrăzneau să se exprime pe ei înşişi şi erau atât de apreciați de toți" – afirmă Carl Rogers. A se vedea Bruno Giordani, *La psicologia in funzione pastorale. Metodologia del colloquio*, ed. Scuola Brescia, 1981, p. 194.

întâlnească din punct de vedere psihologic. „Mai înainte de a intra în salon, fac o scurtă rugăciune cerând lui Dumnezeu o mare capacitate de a le asculta şi multă căldură sufletească pentru ca, prin intermediul meu, ele să simtă prezenţa iubitoare a Lui" – declară un păstor cu vechime în pastoraţia bolnavilor.

Observaţie

Este necesară formularea unuia sau a mai multor obiective generale, sau mai mult sau mai puţin precise la intrarea într-un astfel de salon. De exemplu, acestea ar putea fi pentru început: oferirea propriilor servicii religioase, manifestarea disponibilităţii de a le ajuta etc.

3. Colocviul pastoral: (b. = bolnava)

Pr.1 Bună seara, doamnă! Cum vă merge?

b. (cu o privire tristă): Rău, foarte rău... (pauză scurtă). Dumnezeu există cu adevărat?

Pr.2 Este dificil să simţi prezenţa lui Dumnezeu aici unde este atâta suferinţă... (intervenţie fericită, prin intermediul căreia se evită căderea într-o polemică aridă, iar în schimb păstorul dovedeşte că a surprins starea interioară critică a pacientei care a generat întrebarea).

b. (ridică privirea şi îl fixează pe preot ca şi cum ar dori să se asigure că este cu adevărat un preot): *Da, pentru că dacă ar exista, nu ar permite o viaţă ca aceasta. Mai bine să mori decât să trăieşti astfel.*

Pr.3 Decât să continuaţi a trăi aşa preferaţi să muriţi... (această afirmaţie ajută pacienta să-şi clarifice şi să-şi „personalizeze” mai mult afirmaţia).
b. Da, dar mi-e frică de moarte! (linişte). *Să existe oare cu adevărat Dumnezeu?*

Pr.4 Dumneavoastră ce gândiţi? (Preotul răspunde prin această interogaţie doar la jumătate din frământările pacientei. Se axează pe a doua întrebare, uitând-o pe prima, care poate este mai importantă. Ar fi trebuit poate să se oprească asupra fricii de moarte a acesteia. Frica ei de moarte este legată într-o mare măsură de faptul că, pentru moment, ea nu poate dobândi certitudinea dacă Dumnezeu există sau nu).
b. Pentru mine Dumnezeu nu există. Dacă ar fi existat, şi-ar fi amintit şi de mine şi nu aş fi trăit o viaţă precum am dus. Aceasta nu este viaţă!

Pr. 5. Cred că aţi avut o viaţă plină de suferinţă, realmente dură...
b. Dură? Inumană! Cu adevărat insuportabilă! Eu nu am trăit niciodată cu adevărat. Am fost aproape tot timpul bolnavă. (Femeia are deci mari dificultăţi în a-şi accepta propria viaţă.) *De mică copilă am fost supra-solicitată fizic. Am făcut naveta: nu la serviciu, ci la spital. Am trecut prin atâtea. Acum cred că am ajuns la sfârşit.*
Pr. 6 Şi gândul la moarte vă preocupă... (gândul la morte este legat de prezenţa preotului, de boala ei, lucru justificabil);

b. Da, foarte mult. Eu nu am trăit niciodată cu adevărat; nu am făcut niciodată ceva ce merita în mod real osteneala, şi acum mi-am pierdut toate speranţele, mi-e tot mai rău, nu mai reuşesc să mă târăsc pe mai departe. Piciorul mă doare tot mai rău, nu mai pot să umblu, nu mai rezist nici şezută în pat, dorm doar cu medicamente. În fiecare zi fac chimioterapie şi îmi este tot mai rău. Priviţi bine ce poziţie chircită am ca să-mi stăpânesc durerea. Şi în fiecare zi, tot timpul singură, gândindu-mă la aceleaşi lucruri...

Pr. 7 Şi ai dori să spui (imprevizibil, preotul trece de la persoana a doua plural, la singular) *toată suferinţa ta, toată tristeţea ta cuiva...*
b. Dar lucrurile acestea eu nu le pot spune nimănui...

Pr. 8 Acum mi le spui mie... (ultimele două intervenţii par a avea scopul de a sublinia prezenţa păstorului şi participarea lui la solitudinea femeii, iar pe de altă parte, a face conştientă bolnava de ceea ce ea face în momentul prezent. Intervenţii corecte, chiar dacă par puţin seci, fapt demonstrat apoi de expresia pacientei: „Da, ...dar...").
b. Da, dar eu am întotdeauna un nod în gât. Părinţii m-au uitat, şi toţi s-au plictisit de mine... am rămas singură. În ultimii ani, iată, în sfârşit pe cineva, un preot care mă ascultă puţin.... dacă l-aş fi găsit când eram mai tânără, când aveam şi mai mare nevoie... poate aş fi fost azi diferită...

Pr. 9 Faptul că poţi să vorbeşti despre tine, despre suferinţa ta, te face să te simţi mai bine...
b. Da! (schiţând un surâs palid). *Dar simt că mă îndrept cu paşi repezi spre moarte.* (Apoi îl fixează pe preot cu privirea); *Mie îmi este frică de moarte. Dumneavoastră nu?*

Pr. 10 Moartea este un pas serios în viaţa cuiva. Cred că la ea ne gândim uneori toţi. (Extrem de grăitor despre personalitatea sa este faptul că preotul răspunde la o întrebare existenţială cu o generalizare... Personalizarea ce a caracterizat intervenţiile sale precedente s-a pierdut pe parcurs, se teme de provocarea directă ce i se face).
b. (fixându-l pe păstor): *Vedeţi că şi dumneavoastră gândiţi ca şi mine?*

Pr. 11 Tocmai pentru faptul că moartea este un lucru extrem de serios şi de important, cred că pentru a o înfrunta cu seninătate este nevoie de pregătire.
b. Şi eu mă rog uneori, dar deseori nu pot şi mă enervez. De ce totul să mi se întâmple tocmai mie? Dacă Dumnezeu există, de ce mă face să sufăr atât? De ce permite o viaţă precum a mea? Este oribil, insuportabil, această viaţă nu este viaţă, este un infern. Spuneţi-mi, de ce toate acestea?

Pr. 12 Vedeţi, doamnă, este dificil să spunem de ce atâta suferinţă; eu ştiu că a trăi însemnă şi a suferi, a fi azi mulţumit şi mâine trist, a-ţi fi bine azi, iar mâine să-ţi fie rău, să fii bolnav... (aici preotul cade în abstract. Aceste ultime intervenţii evidenţiază reacţii mai puţin controlate

determinate în păstor de realitatea morţii. Pacienta i-a impus o confruntare cu propria moarte, şi acest fapt a avut un impact emotiv puternic, făcându-l mai puţin atent la trăirile interioare ale pacientei. De exemplu, el neglijează complet agresivitatea împotriva lui Dumnezeu evidenţiată la nr. 11 şi 12).

b. Dar eu niciodată nu m-am simțit bine, viața mea a fost doar suferință: un infern!

Pr. 13 Cred că pentru a duce o viață ca a dumneavoastră, este necesară foarte multă credință.

b. Iar eu am puțină, dacă nu am pierdut-o cu totul (scurtă perioadă de liniște; devine tristă). *Cu puțin timp în urmă m-am rugat lui Dumnezeu să fiu eliberată din acest infern şi să mi se dea acea fericire – fie aici, fie dincolo – pe care niciodată până acum nu am experimentat-o. Aici, mi se pare cu nu mai este posibil acest lucru. Mi-o va da, sper, în cealaltă viață* (începe a plânge).

Pr. 14 Doriți să fiți fericită în cealaltă viață din moment ce aici nu ați putut să fiți! (Preotul preia controlul situaţiei).

b. Sper, cu adevărat.

Pr. 15 Cred că a vorbi puțin despre moarte ar putea face bine sufletului şi ar fi un ajutor pentru a o înfrunta cu seninătate.

b. (cu ochii roşii de plâns şi schiţând un surâs): *Da, vreau să mă pregătesc să mor...* (cererea pacientei merge mult dincolo de simplul discurs despre moarte; ea doreşte chiar să se pregătească de acest

eveniment. Este un detaliu ce nu trebuie neglijat, pentru că el, probabil, indică rezistenţa păstorului la un angajament pe calea acompanierii acestei persoane pe linia de ea indicată...).

Pr. 16 Atunci, curând mă voi întoarce şi vom vorbi puțin despre moarte, da?
b. Mulțumesc (şi surâde).

Pe ansamblu, este vorba despre o întâlnire pastorală reuşită, în care păstorul se demonstrează capabil să fie în sintonie sufletească cu pacienta ajutând-o să-şi exteriorizeze emoţiile şi sentimentele care o terorizau. În a doua parte a colocviului, păstorul are mari dificultăţi care merită să fie analizate atent, pentru că depăşirea lor ar fi necesitat o pregătire specială.

4. Analiză

Aspecte teologice

Tipul de relație pe care Maria îl are cu Dumnezeu *se deduce în mod clar din câteva expresii folosite (...). În mod evident,* nu este vorba despre o relație de „prietenie". *Este vorba de o imagine a lui Dumnezeu care generează frică, un Dumnezeu care pedepseşte, care trimite boala sau sănătatea, fericirea sau nefericirea. Dumnezeul iubirii, al iertării, al milei, n-a fost experimentat de pacientă în viața ei, simțindu-se permanent lovită de Dumnezeu cu necaz şi nefericire. Se simte vinovată înaintea lui Dumnezeu pentru că L-a blestemat, pentru că s-a revoltat, neacceptându-şi soarta.* ***Bolnava noastră nu***

a reuşit să descopere că suferința are o valoare mântuitoare.

Maniera Mariei de a-şi trăi credința şi relația ei cu Dumnezeu are repercusiuni asupra tipului de relație pe care păstorul o realizează cu ea. Păstorul este condiționat mult de situația concretă. Din nefericire, ***mulți păstori se poartă cu afectivitate față de un bolnav numai în măsura în care aceştia i-au garantat anterior „credința" lor.*** Or disponibilitatea spre comuniune a păstorului face parte din condiția lui de preot, şi nu trebuie să fie condiționată nicidecum de starea morală a interlocutorului său.

Analiză psihologică

Maria se simte „rău, foarte rău". Este agresivă şi se revoltă împotriva ei însăşi, a lui Dumnezeu şi a altora. Ar vrea să trăiască, dar îşi dă seama că pentru ea totul este sfârşit; ar vrea să trăiască însă viața ei nu este o viață autentică, ci un iad. Nu vrea să accepte în nici un fel faptul că este bolnavă şi nu îşi asumă în nici un fel situația. Negând momentul prezent, se refugiază într-un „dincolo", dar imaginea morții o înspăimântă.

De aici angoasa ei, agresivitatea, dependența, frica, sentimentele de culpă, negativismul. Nu se acceptă pe ea însăşi şi, corelativ, nu se simte acceptată nici de Dumnezeu, nici de alții. Cu prezența sa atentă dar nu lipsită de căldură, preotul trebuie să o facă să înțeleagă că ceea ce trăieşte este foarte important. Dacă el o ascultă, o acceptă şi o înțelege, ea însăşi trebuie în consecință să se respecte, să se accepte şi să se iubească, şi, astfel, se va simți acceptată şi iubită de însuşi Dumnezeu.

Analiză sociologică

Bolnavii sfârşesc prin a constitui o greutate şi o oboseală pentru toţi, şi cu atât mai mult Maria, bolnavă dintotdeauna. Toţi au uitat de ea: se simte singură, doar cu ea însăşi, cu suferinţa ei, cu frica ei; departe de prieteni şi de rude, în afara lumii şi a contextului social.

Maria suferă de fapt şi din cauza morţii sociale, moartea unei lumi care nu-i mai aparţine şi care-şi urmează propria cursă, construindu-se „fără" ea, şi „în ciuda" ei (care este o greutate pentru ea însăşi şi pentru alţii). Frica de moarte a devenit gigantică din cauza acestei solitudini, ea percepându-se ignorată de Dumnezeu şi de oameni.

Scurt comentariu psiho-pastoral

Observăm că problemele puse de Maria sunt foarte importante: existenţa lui Dumnezeu, viaţa, moartea, iadul. Păstorul a trăit în timpul dialogului pastoral momente dificile (unele de surpriză), dar la exterior a reuşit să-şi disimuleze incertitudinea şi surpriza cu seninătate. Cu întreaga sa persoană a reuşit să manifeste faţă de Maria ***respect şi căldură interioară***. Pauzele, în schimb, perioadele de linişte prelungite au fost mai numeroase decât era indicat, chiar dacă nu erau pauze goale sau suportate, ci trăite intens atât de Maria, cât şi de păstor. Întrebările puse de Maria erau foarte exigente şi nu puteau fi aprofundate într-o singură întâlnire. Păstorul a rămas uneori la suprafaţa problemelor, fără a le aprofunda.

Păstorul ar fi putut să o ajute să reflecteze mai mult asupra sensului vieţii şi asupra valorii suferinţei. Rolul exercitat de păstor în această întâlnire este acela al unei persoane pline de respect şi discrete, care ***a ştiut să intre în lumea Mariei şi să se sintonizeze cu sentimentele ei, chiar dacă nu totdeauna a găsit***

cuvintele şi formularea cea mai fericită. Maria nu a dizolvat întreg „nodul" ce-l avea în gât, dar poate a găsit pe cineva care puțin câte puțin îi oferă această posibilitate. Pentru Maria se pare că preotul a fost un prieten capabil de a o asculta, capabil de a o înțelege şi a o însoți cu iubire, reflectând astfel imaginea lui Dumnezeu care este înainte de toate un „tată", un părinte.

Păstorului poate i-a scăpat rolul negativ jucat de frică şi de ansie în partea a doua a colocviului. Este vorba totuşi de un lucru esențial: ***doar acționând asupra lui însuşi, asupra propriei frici în raport cu moartea, păstorul va putea să ajungă acea libertate care îl va abilita, prin harul divin, să acompanieze pacientul în această fază a vieții, în care cărarea conduce spre „valea morții".***

5. Oportunități pastorale

Pentru păstor s-ar impune unele măsuri:

- *Să reflecteze asupra sensului vieții, valorizând momentul prezent;*
- *Să înfrunte cu curaj realitatea crudă a morții încercând să evidențieze faptul că şi suferința are o mare valoare, pentru că purifică şi mântuieşte;*
- *Să mediteze asupra strategiei oportune pentru clarificarea şi purificarea imaginii lui Dumnezeu în sufletul pacientei.*

Concluzie

Dialogul pastoral eficace cu bolnavii în fază terminală şi cu muribunzii este în mod cert ***fructul unei atitudini interioare speciale, fecundate de harul supranatural***. El este totuşi şi o artă şi, ca atare, se învață şi se cultivă prin intermediul unei necesare discipline pastorale orientate spre eliberarea

păstorului de toate obstacolele care ar putea să-l împiedice să fie el însuşi în acompanierea bolnavului, sau care ar putea să-l împiedice să-i comunice bolnavului iubirea mântuitoare a Domnului Hristos.

***

Vom analiza acum un alt dialog pastoral[17]:

Domnul Victor, de 82 de ani, a fost învăţător. În aparenţă, era o persoană încă în bună formă, atât sub profil fizic cât şi mintal. Anul trecut, a participat chiar la un pelerinaj duhovnicesc pe la mănăstirile din Nordul Moldovei. Preotul l-a întâlnit prin intermediul Directoarei de la Casa de Bătrâni unde acum locuia. El a fost cel care i-a spus directoarei că ar vrea să meargă un preot la el în vizită, şi că ar vorbi cu plăcere şi interes cu un preot, preferând însă unul mai tânăr.

Discuţia a fost iniţiată abordându-se problema condiţiilor de viaţă din Căminul de bătrâni (hrana zilnică, relaţiile dintre bătrâni); preotul a subliniat dificultatea, greutăţile şi suferinţele care sunt inerente oamenilor care nu mai au rudenii apropiate şi îşi duc zilele într-un cămin de bătrâni.

Dialogul a continuat, bătrânul a spus:

- Ştiţi, la vârsta mea începe omul să se gândească tot mai mult la moarte, şi, de asemenea,

[17] Preluat din Isidor BAUMGARTNER, *Psicologia Pastorale,* Borla, Roma, 1993, p. 97.

meditează mult mai mult la religie. Nu mi-ar place să mor pe neprevăzute...

- Vreți să spuneți că dorința dumneavoastră ar fi ca moartea să vă găsească pregătit şi deplin conştient de ceea ce se întâmplă?

- Fratele meu a murit cu puțin timp în urmă, fără să fi avut timpul să se pregătească.

- Îmi pare foarte rău...

- Soția mea, în schimb, a murit doar după foarte multe suferințe. Cele trei luni de agonie ale ei au fost o perioadă cu adevărat extrem de traumatică. O vizitam la spital în fiecare zi. La începutul bolii, făceam proiecte de viitor şi vorbeam despre multele călătorii pe care le vom face de îndată ce va fi vindecată. Doctorul mi-a spus însă curând că ea nu se va mai vindeca niciodată: astfel, ori de câte ori ieşeam din camera ei, nu făceam altceva decât să plâng, în timp ce în salonul ei, continuam să-i fac curaj. Sigur că, spre final, a înțeles că trebuia să moară...

Întrerupem aici firul dialogului. Preotul nu-şi mai aminteşte ce a spus cu exactitate atunci, dar oricum nu ceva adecvat momentului. Se pare că l-a întrebat dacă nu era mai bine să-i fi spus de îndată adevărul.

Spre sfârşitul dialogului au povestit despre ceilalţi internaţi în Cămin şi despre faptul că toată ziua nu aveau nimic de făcut. Preotul s-a declarat nesatisfăcut de colocviu şi a declarat că reuşeşte cu dificultate să-l catalogheze drept un dialog pastoral.

A te apropia afectiv de un alt semen nu este un lucru uşor. Cu atât mai dificil este în cazul nostru, când domnul V. mărturiseşte că se gândeşte adeseori la moarte şi deci şi la „religie". Termenul de „moarte" este reluat de preot într-o întrebare: „Vreți să spuneți că dorința dumneavoastră ar fi aceea de a ...?". De ce nu îl „electrizează" şi termenul de „religie"? Dar ce altceva ar vrea acel bătrân să vorbească cu plăcere cu un preot dacă nu despre „religie", despre credință şi despre ***stadiul credinței care ar trebuie să-l ajungă un om în apropierea morții?*** Preotul – din păcate – mutește aproape complet când domnul îi povestește despre moartea soției şi despre cum el, acum, după 11 ani, nu reuşeşte să-şi regăsească pacea.

Faptul că preotul nu reuşeşte să se demonstreze familiarizat şi să fructifice – în cursul dialogului cu bătrânul dascăl – ceea ce constituie ***rațiunea de a trăi şi vocația lui principală de preot – religia, întrebările ultime, credința*****,** – este un fapt ce dă de gândit. Sunt aici în lucrare nişte forțe ascunse foarte puternice, care reuşesc să anuleze complet bunele sale intenții de a-l ajuta pe bătrân şi a-l însoți pe cărarea cunoaşterii lui Dumnezeu.[18]

Iată câteva din exigențele esențiale ale activității pastorale:

♦ a-l ajuta pe semen, aducând în singurătatea vieții sale prezența lui Dumnezeu;

♦ a face în aşa fel ca oamenii să simtă că Biserica le este aproape şi că joacă un rol special în viața lor;

♦ a-i încredința pe oameni că întotdeauna moartea este condiție „sine qua non" pentru înviere;

♦ a însoți oamenii şi, citindu-le Scriptura, a le explica lor viața din punctul de vedere divin;

[18] *Ibidem,* p. 98

♦ a trăi împreună cu oamenii, a-i ajuta să descopere şi să-şi identifice propria lor „istorie” a mântuirii.

Asistența pastorală sanitară depinde extrem de mult de ***modul în care se cercetează până în adâncuri laturile inconştiente ale propriei personalități***, ale propriei „orbiri” sau „întristări”.

Păstorul poate descoperi în el însuşi unele scuze care ascund în spate probleme în propria formare duhovnicească precum:

- „Sunt încă prea tânăr, astfel că moartea rămâne în afara razei mele de observație”;
- „În ciuda studierii teologiei, sunt şi eu – normal – exponent al celor care se tem de moarte şi alungă gândul ei”;
- „Simt că, în cazul Domnului V, nu ajunge să spun ceea ce am învățat în teologie pe această temă, ci trebuie să-mi exprim propria convingere personală (unde teologia este, inevitabil, inclusă);
- „Mi-e frică să-mi arăt propria „religie”. ***Niciodată nu am învățat până acum să-mi exprim credința mea personală.*** Mi-e frică să nu fiu rănit de vreo critică, de vreun refuz sau chiar de a mă face ridicol ***dacă zic ceea ce, dincolo de rolul meu de teolog, cred”.***
- „În fața morții mă simt neputincios, chiar preot fiind, şi cred că nu trebuie să las să se vadă aceasta. ***Neacordând atenție unor cuvinte cheie din discursul interlocutorului meu, vreau, de fapt, să salvez imaginea pe care o au alții despre mine*** şi cu care îmi place să pozez altora: imaginea unui om puternic, capabil, stăpân pe situație. Altfel nu mai sunt demn de a fi iubit”.

Când Domnul V. vorbeşte despre reflecțiile sale tot mai frecvente despre moarte, despre religie şi

despre cum fratele său a murit complet nepregătit, el aşteaptă de fapt, un răspuns empatic, care să nu neglijeze cuvintele „moarte" şi „religie". Evitarea acestor termeni „cheie" este de fapt un clar răspuns într-o altă direcție: „Nu am reuşit încă, nici în mine însumi, nici înaintea lui Dumnezeu, să accept şi să mă împac cu ideea morții".

De ce oare domnul V. doreşte atât de mult să-i vorbească preotului, povestindu-i experiența – pentru el răvăşitoare – a morții soției, întâmplată 11 ani în urmă? Ce este aici nevindecat, în ciuda faptului că au trecut atâția ani? Aici este de fapt obstacolul care îl împiedică pe preot să se lase condus în lumea interioară a domnului V. şi să accepte invitația de a vizita „casa" vieții sale. Domnul V. ştia că soția lui trebuia să moară. „Ştiu, dar nu reuşesc să i-o spun". ***El nu este capabil să fie sincer cu ea până în ultima clipă şi, tocmai în momentul în care ea avea mai mare nevoie de el, el o abandonează***. Totodată acea pledoarie pentru curaj s-a dovedit a fi inutilă. El nu mai era „împreună" cu ea. ***Nu ea, murind, l-a lăsat pe el, ci el pe ea, încă de pe când ea era încă în viață.***

Ce umbre nu proiectează acest abandon peste anii de fidelitate reciprocă? Poate este aceasta lumea interioară a domnului V., pe care el ar vrea s-o repună în ordine, închizând definitiv acest capitol, când cere să vorbească cu un preot. Preotul i-ar putea răspunde. „Dragă domnul V., ştiu bine că dumneavoastră ați vrea să-i puteți spune soției ceea ce-mi ziceți în aceste momente mie": „Ştiam că trebuia să mori şi te-am lăsat singură tocmai atunci". Ce-ați mai vrea să-i mai spuneți? (Iată deci că „iertăciunile" de la înmormântările din mediul rural au o

dimensiune terapeutică pentru cei vii şi o semnificaţie psihologică aparte).

Păstorul se pune deci la dispoziţia domnului V. pentru ca acesta să vorbească cu el ca şi cum ar fi fost soţia lui. El îl stimulează, pentru ca să ducă la sfârşit asupra propriei persoane ceea ce nu a reuşit să facă cu soţia sa şi astfel făcând, îi permite domnului V. să transfere asupra lui întreaga culpă şi auto-acuză pe care o experimentează în raport cu soţia. Păstorul îndeplineşte, astfel, o funcţie, prin excelenţă terapeutică. Principiul psiho-terapeutic aici folosit ar putea fi următorul: „***Nu trebuie să te condamni la infinit pentru erorile tale. Nici măcar Dumnezeu nu o face***". După necesara perioadă de pocăinţă, trebuie să devii conştient de iertarea divină.

Preotul şi bolnava anti-clericalistă

Următorul dialog are loc într-un salon de spital. Preotul doreşte să facă o vizită pastorală la un spital. Este îmbrăcat cu reverenda având un patrafir pe braţ. Intră într-un salon şi este întâmpinat de o pacientă (de aproximativ 47 de ani)[19] astfel:

- Voi, preoţii şi maicile, nu ştiţi altceva decât să ziceţi oamenilor simpli ce trebuie să facă pentru a ajunge în rai. Câte predici inutile, căci oricum, fiecare face ceea ce doreşte! Ce, credeţi că nu-i aşa?
- Desigur că nu este deloc plăcut să te simţi tratat ca un copil: fă aceasta, să nu faci aceea...

[19] Inspirat, tradus şi prelucrat după Angelo Brusco, *La relazione pastorale di aiuto. Camminare insieme,* ed. Camilliane, Torino, 1993, p. 137.

- Nu e plăcut? Mie-mi vin nişte nervi...ce drept au alţii să se amestece în treburile mele? Să se gândească fiecare la treburile sale.
- Mă pune cu adevărat pe gânduri agresivitatea dumneavoastră. Nu credeţi că m-aţi luat prea tare?

Răspunsul preotului este cu adevărat inspirat. De fapt, cum se va vedea în continuare, femeia avea o reacție violentă şi nevrotică nu la persoana preotului, pe care, de altfel, nu avea de unde să-l cunoască, ci la haina acestuia, la reverendă, care era un simbol clerical. Această haină neagră arăta că omul din spatele ei desfăşoară un rol anume, acela de reprezentant al lui Dumnezeu. Acel om nu venea în numele lui, ci al lui Dumnezeu şi al unei instituții, Biserica. Reacția ei nevrotică se explică printr-un trecut traumatic, legat de „fețele bisericeşti". Răspunsul preotului este ideal, pentru că, luminat de Duhul Sfânt, el intuieşte aceasta. Tocmai de aceea, prin cuvintele sale, lasă să iasă la iveală omul din spatele reverendei. Nu se ascunde după rolul de preot pe care îl înfățişează în acest moment, pentru că simte că ideea de preot este compromisă în mintea şi inima acestei femei. Tocmai de aceea ştie că şansa lui este să o cucerească prin persoana sa, iar nu prin rolul pe care îl îndeplineşte în numele instituției.

- Mă iertaţi, părinte. Dar eu când văd preoţi sau maici, nu ştiu, dar instinctiv reacţionez, poate pentru că îmi amintesc de lucruri extrem de neplăcute.
- O, acum mă simt mai liniştit. Înţeleg că haina neagră ce o port vă deranjează, iar nu persoana mea. Îmi dau

seama totuşi că trebuie să fi trăit nişte experienţe negative în legătură cu vreun preot sau vreo maică ce aţi întâlnit.

- Mda... astăzi poate nu mai interesează pe nimeni, dar, în urmă cu 35 de ani, când mi-am lăsat vechiul soţ şi am plecat cu un altul, preotul din biserică, a făcut la o slujbă la care participam o predică cu un asemenea conţinut că toţi au înţeles că se vorbea de mine. Satul acela era mic şi toţi ne cunoşteam. Din acea zi, potrivit părerii lui, eu sunt damnată infernului şi atunci eu am început să mă îndepărtez de biserică. Chiar dacă cineva greşeşte, eu nu cred că este permis să-ţi baţi joc de el într-o asemenea manieră. Unele lucruri nu se pot uita...

- Acum înţeleg supărarea dumneavoastră... nu se poate trăi bine cu aceste amintiri traumatice şi cu aceste sentimente negative. Poate că greşesc, totuşi aş dori să vă spun ceea ce eu gândesc: mi se pare că am observat în dumneavoastră şi o imensă sete de a vă schimba imaginea socială şifonată atunci...

- Ei, sinceritate pentru sinceritate: eu nu mă voi mai întoarce niciodată la preot pentru a face pace cu el. Cu toate acestea, cu timpul eu mi-am înţeles greşeala; nu a fost corect ceea ce am făcut, dar mai cred că dacă există un Dumnezeu iubire infinită, el nu mă va

arunca în iad, aşa precum prin cuvinte o fac cu multă satisfacţie, unii preoţi...

- Îmi dau seama că din ziua în care v-aţi lăsat soţul, aţi parcurs un lung drum de consolidare a credinţei, de revizuire a gândirii, un drum de pocăinţă... cred că tot acest drum nu a fost deloc uşor.

- Vă garantez că nu a fost deloc uşor să-mi recunosc greşeala. Şi, de fapt, acum este pentru prima dată când recunosc aceasta în faţa unei alte persoane. Mi se pare că m-am eliberat de o mare greutate.

Experiența preotului a făcut-o pe bolnavă să facă un pas enorm spre reconcilierea cu Dumnezeu şi cu Biserica: o mărturisire pe care nu a mai făcut-o niciodată până atunci.

- E minunat ceea ce-mi spuneţi. Am certitudinea că dumneavoastră acum vă împăcaţi cu dumneavoastră înşivă şi, puţin, chiar şi cu... haina mea neagră...

- Da, mă simt mult mai senină... în ceea ce priveşte haina neagră, va mai fi nevoie de puţin timp; dar nu se ştie niciodată... ar trebui să-mi clarific mai întâi cu dumneavoastră atâtea lucruri...

j) Psihologie pastorală clinică

Un preot tânăr îşi propune să meargă să viziteze un pacient, credincios din parohia sa, aflat într-o fază terminală a bolii sale. Este vorba despre o persoană a cărui viaţă extrem de dificilă a fost

întotdeauna iluminată de credință. În cameră se află sora bolnavului, însoțită de o prietenă de familie. Sora vorbeşte despre atitudinea de resemnare a fratelui aflat atât de aproape de moarte, sigur că-şi va întâlni în paradis soția şi alți membri ai familiei. Prietena, ce rămăsese să asculte în liniște, intervine pe neprevăzute, angajându-se în dialogul pastoral.[1]

(P.= preotul D. =doamna G. = gazda, sora bolnavului)

D. Ei, cel puţin, are credinţa ca punct de susţinere!

P. Vreţi să spuneţi că dumneavoastră nu credeţi în Dumnezeu?

D. Ah, ba da, în Dumnezeu cred, nu cred într-o altă viaţă, dincolo. După viaţa aceasta, nu mai urmează nimic şi este mai bine să mori decât să trăieşti aşa...

G. Ea (vorbind despre prietenă) A văzut atâtea... prea multe...

P. (adresându-i-se doamnei) Cred că aţi trăit în viaţă experienţe foarte grele.

D. Am avut o viaţă plină de suferinţe, de chin, de amar, şi presupun că încă nu s-au terminat. Aproape niciodată un moment de pace, de bucurie autentică. Aceasta nu este viaţă!

P. (sora credinciosului se apropie de pat. Preotul rămâne singur cu doamna. Amândoi se aşează). Aţi suferit şi continuaţi să suferiţi foarte mult, nu?

[1] Preluat şi prelucrat după Angelo Brusco, *Il colloquio con i malati gravi e in fase terminale,* în *Anime e corpi* 118(1985), p. 167-177.

D. Niciodată nu pare să se sfârşească suferinţa. Nu cred în paradis, există prea multă suferinţă pe pământ, parcă nu va fi niciodată pace pe pământ. Nu cred că va fi un loc unde totul să fie liniştit şi frumos. Dar dumneavoastră credeţi cu adevărat în aceasta?

P. Desigur. Şi aceasta îmi conferă un sentiment de mare seninătate şi linişte interioară. Atâtea greşeli de pe pământ, atâtea suferinţe pot fi redimensionate. Vom putea, în sfârşit, să trăim o fericire de durată, profundă. Aceasta-mi dă o mare speranţă şi un nou avânt în înfruntarea dificultăţilor.

D. Ah, după un anumit timp, nu mai există forţe, nici resurse pentru a înfrunta dificultăţile...

P. Este adevărat. Uneori într-adevăr te simţi strivit de încercările vieţii.

D. Când sunt strivită de încercări, mă revolt, blestem. Dacă există un Dumnezeu, nu poate să permită această suferinţă şi încă la aceeaşi persoană.

P. Vă simţiţi lovită în mod nejustificat şi deci vă revoltaţi...

D. Ce aş putea să fac?

P. După părerea mea faceţi totuşi bine. Este un sentiment profund şi acela al revoltei. În Biblie există un personaj celebru, care, ca şi dumneavoastră, se revolta împotriva lui Dumnezeu în faţa nedreptăţii: Iov.

D. Şi Dumnezeu ce îi răspunde?

P. Nu-i răspunde în mod clar, dar îi spune că suferinţa sa are un sens, chiar dacă el nu îl înţelege pe loc.

D. Nu-i înţeleg sensul nici eu... şi acesta este un lucru tragic.

P. Cred că consideraţi mai dificil de suportat faptul că nu înţelegeţi, decât durerea însăşi ce o experimentaţi.

D. Oh, da, desigur. Toţi, mai devreme sau mai târziu, trebuie să suferim, dar de ce sunt copii care mor de foame? Dacă este război se înţelege; este răutatea cuiva, este voită de oameni. Dar cei care sunt inocenţi, nu au nici o vină, de ce trebuie să moară? Nu înţeleg.... Sunt revoltată şi uimită... Spuneţi-mi părinte, spuneţi-mi...

2. Curs pastoral de „onestitate, cuviosie şi bun simţ”

- Terapie comportamentală -

Înțelepciunea
ne împiedică să judecăm după simple aparențe,
să credem tot ce auzim,
să facem tot ce putem,
să spunem tot ce ştim
şi să cheltuim tot ce avem.
Oxenstierna, Refl. 413

a. Comportamente dăunătoare dialogului pastoral

Comunicarea dintre persoane poate fi condiționată negativ de prezența unor obstacole sau impedimente de natură psihologică, ***legate de***

realitatea psiho-emotivă şi socială a persoanelor implicate în dialog. Pentru a favoriza şi a dezvolta o comunicare clară, coerentă şi facilă, este necesar să reducem la minim şi să eliminăm factorii psihologici negativi. Se impun anumite *strategii de comportament alternative* care, chiar dacă uneori nu elimină complet obstacolul, consimt o bună comunicare între interlocutorii dialogului pastoral.

Relaţia pastorală este una comunicativă prin excelenţă. Păstorul are de comunicat interlocutorului său nu doar un mesaj „cu un conţinut informaţional", ci „o stare a inimii", o stare de suflet. Pentru aceasta este absolut necesar să cunoască *mecanismele interioare ale psihicului uman*. ***Orice conduită comportamentală trebuie privită sub aspectul dimensiunii ei comunicative***. Omul, punând în aplicare anumite comportamente, *comunică altuia sau altora nu doar un conţinut teoretic, ci şi* ***consideraţia pe care o are despre sine însuşi şi pe aceea pe care o are despre altul***. Chiar dacă orice generalizare este supusă riscului de a neglija situaţiile concrete, vom încerca să analizăm comportamentele care în relaţiile inter-personale acţionează în mod negativ, comportamente ce odată identificate şi analizate, pot fi modificate. Toate aceste comportamente sunt extrem de periculoase în cazul în care sunt puse în act de un preot, întrucât au capacitatea de ***a degrada dialogul pastoral la nivelul unei discuţii banale între doi indivizi***, preotul pierzându-şi demnitatea nobilă de călăuzitor duhovnicesc a interlocutorului său.[2]

[2] A se vedea volumul lui Stefano Mambriani, *La comunicazione nelle relazioni di aiutzo,* ed. Cittadela, Assisi, 1994, cu precădere paginile 80-112.

1. Egocentricul

Înțelegem prin egocentrism atitudinea aceluia care ***tinde să vorbească extrem de mult despre sine,*** conducând orice subiect de discuție spre sine însuşi şi spre situația concretă a lui. Mesajul care vine comunicat în mod implicit printr-un astfel de comportament este de tipul: "Eu sunt persoana cea mai importantă; tu nu meriți considerația pe care, în schimb, o merit eu", creând în interlocutor un sentiment de *frustrare, de refuz, uneori de inferioritate, cu succesive tendințe de dezagregare a relației*. Individul care vorbeşte prea mult despre sine comunică de fapt un fel de ***nevoie continuă de a fi luat în considerație***, fapt ce poate trăda complexe de inferioritate, insecuritate, neadaptare sau depresie. Atitudinea egocentrică este dăunătoare în orice tip de relație şi, în mod special, în cea pastorală.

2. Taciturnul

Este comportamentul celui care ***se mulțumeşte să realizeze intervenții verbale puține şi esențializate, adeseori doar ca răspuns la provocări explicite***. El se izolează de mediul în care trăieşte şi pune obstacole subtile unei eventuale angajări în relații inter-personale. Comportamentul acesta – ca de altfel toate celelalte comportamente analizate aici – poate să fie doar momentan, consecință a unor situații temporare pe care individul le trăieşte (de exemplu: a se găsi într-un context nou, cu oameni necunoscuți, sau a avea gânduri şi preocupări de preferat a le păstra în intimitate) sau poate fi o stare generală a spiritului său. În acest din urmă caz, se impune o riguroasă muncă de analiză de sine şi de auto-corecție.

3. Limbutul

Limbut este acela care vorbeşte aproape în continuu, fiind imposibil de stăvilit, adesea oprindu-l pe altul pentru a se putea exprima el şi ignorând toate semnalele care-i sunt trimise de alţii în încercarea lor disperată de a-l opri din ***insistentul său monolog.*** Adeseori limbutul, dacă privim lucrurile din perspectiva subiectului discursului, pierde firul logic al discuţiei sale. El poate chiar să ajungă ***să-l „paralizeze psihologic" pe celălalt, să-l anihileze complet.*** Interlocutorul, la rândul lui, *se simte acostat şi agresat de limbut*, poate să aibă clare stări de oboseală fizică şi psihică şi, astfel, doreşte – inevitabil – să pună capăt cât mai repede dialogului şi apoi relaţiei.

Comportamentul limbutului poate fi însă doar temporar, ca urmare a nevoii de a-şi descărca stresul, sau pentru a compensa situaţii momentane de dificultate la serviciu sau în familie. În ciuda aparenţelor, acest comportament demonstrează o redusă posibilitate sau capacitate de expresivitate şi de comunicare în general. Poate să fie şi ***o atitudine cronică***, ce se dezvoltă pe un substrat similar celui al egocentricului: *complex de inferioritate, nesiguranţă de caracter, dificultăţi în înfruntarea relaţiilor cu alţii, depresii mascate etc.* La toate acestea, limbutul răspunde „ascunzându-se", producând ***fluvii de cuvinte care au drept scop mascarea propriilor probleme şi îndepărtarea posibilităţii ca un alt individ să intre în propriul univers interior.*** Şi limbuţia trebuie cu multă precauţie evitată în relaţia pastorală, din moment ce foarte uşor generează

„fuga" celuilalt, îi limitează inițiativele şi îi ***anulează participarea la dialog.***[3]

4. Umoristul

În general, umorist este cel preocupat de a provoca râsul sau surâsul altora; în cazul nostru, se înțelege prin umorism ***comportamentul celui care, cu prea multă frecvență şi în mod premeditat, transformă sau ar vrea să transforme comunicarea proprie şi a altuia în ocazii pentru a crea momente de spirit***. Umorist este acela care, în relațiile normale demonstrează o tendință excesivă de evidențiere a unor aspecte umoriste în subiectele pe care el însuşi sau alții le tratează.

În optica în care îl analizăm noi, umorismul nu trebuie înțeles ca acea *calitate – atât de apreciată – de a se arăta simpatic*. Chiar şi această tendință poate deveni obositoare şi deranjantă. Umorismul constituie un obstacol în comunicare pentru că celălalt experimentează un fel ***de devalorizare a ceea ce zice*** (şi deci implicit a lui însuşi). Aceasta este cu atât mai valabil, cu cât *conversația poate să se axeze pe argumente care au de-a face cu suferința* sau cu problemele dramatice, de diferite tipuri, ale persoanei. În acest caz, a face uz de ironie este cu adevărat dăunător: umoristul orientează spre ceva ridicol ceea ce pentru interlocutor nu este deloc astfel şi, drept urmare, acesta se simte neînțeles, neacceptat sau chiar ridiculizat.

În acest tip de raportare la celălalt nu se găseşte empatia şi comuniunea care în situațiile de suferință sunt absolut necesare şi benefice. Umoristul, prin această *modalitate de relaționare*, implicit

[3] Stefano Mambriani, *La comunicazione nelle relazioni di aiutzo,* ed. Cittadela, Assisi, 1994, p. 81.

determină în alții construcția unei imagini limitate şi defavorizante lui. De obicei ***este perceput ca un individ superficial***, incapabil să înfrunte problemele de profunzime. Drept consecință, nu este luat în calcul sau este exclus din dezbateri atunci când acest lucru se demonstrează necesar (de exemplu, în cadrul unui grup, când se ia o decizie importantă sau când se discută un subiect delicat şi complex). Umoristul poate în plus să fie perceput ca insensibil sau neserios, mai ales dacă-şi exteriorizează umorismul într-un context inoportun.[4]

Ceea ce stă în spatele comportamentului umoristului este în realitate o dezvoltare anormală a personalității sale, care se traduce într-o incapacitate de relaționare într-o manieră specifică adultului. Umorismul are deci semnificația unei *strategii de apărare,* grație căreia ***individul expune din sine doar o parte, care este mai superficială şi mai puțin vulnerabilă,*** – în aparență – pare mai plăcută altora, cea care de fapt ***facilitează cel mai mult detaşarea şi ne-angajarea***. Acest comportament poate constitui şi o strategie de tip reactiv, adică o mascare a unor *trăiri şi situații de nefericire, insatisfacție existențială şi suferință psihică.* Umoristul pare să fie determinat, în acest excesiv comportament al său, *de o* ***„foame" de acceptare****, considerație şi recunoaştere, căreia îi subzistă frica inconştientă de excludere şi marginalizare (precum şi complexe de inferioritate).* ***În orice caz, comportamentul excesiv umoristic acționează în direcția limitării relației pastorale, întrucât aproape întotdeauna se opreşte la un nivel superficial, evitând o angajare emotivă reală şi profundă.***

[4] *Ibidem*, p. 83.

5. Falsul

Comportamentul de falsitate constă în a prezenta altora o realitate inexistentă, cu intenția explicită sau implicită de a o face să fie crezută adevărată sau reală. Arareori falsitatea se explică în *invenția completă a unei realități sau situații*, iar în cazul acesta trebuie considerată *un comportament patologic,* indiciu al unui *psihic profund tulburat*; în schimb, ***aproape întotdeauna, falsitatea se manifestă prin manevrarea şi manipularea doar a unor aspecte ale realității obiective***.

În ceea ce priveşte repercusiunile asupra comunicării şi asupra relației pastorale, comportamentul acesta devine dăunător în momentul şi în măsura în care interlocutorul îşi dă seama sau suspectează că celălalt minte; în absența acestei situații, comunicarea poate fi considerată normală în toate privințele, cel puțin în ceea ce priveşte binomul „falsitate-sinceritate".

Unul din motivele psihologice care stau în spatele unei atitudini de falsitate poate fi *setea de considerație pe care o are individul,* sete ce adeseori ascunde *frica de excludere şi complexe de inferioritate.* În plus de aceasta, falsitatea poate fi considerată un mecanism de apărare, în sensul că ***individul se serveşte de ea pentru a înfrunta situații pe care nu reuşeşte să le controleze în alt mod***. În sfârşit, uneori falsitatea poate să fie instrumentală, adică folosită doar pentru atingerea unui anumit obiectiv – considerat imposibil de atins cu mijloacele normale de care respectivul individ dispune.

Efectele pe care atitudinea de falsitate le produce în relația pastorală sunt catastrofale. Cel mai important constă în *schimbarea de opinie pe care o*

operează cel care devine victima falsificării în raport cu falsificatorul. Falsul este în general perceput ca o persoană puțin credibilă. Indivizii cu care el intră în relație nu se hazardează să ofere altora informațiile şi veştile obținute, pentru că sunt conştienți de riscul pe care acest fapt îl comportă.[5]

Un alt efect pe care atitudinea de falsitate îl poate avea este acela de a face să se nască în interlocutor ***suspiciunea de a fi considerat naiv sau prost.*** El poate foarte bine să gândească că dacă falsul continuă la infinit să-i expună minciunile, este pentru că îl consideră atât de naiv, încât le-ar putea crede, iar aceasta dăunează extrem de mult comunicării interpersonale.

Numeroase sunt deci cauzele şi numeroase efectele falsității. Ea obstacolează comunicarea reală dintre două persoane şi minează la fundament relația pastorală.

6. Îngâmfatul – atitudinea de superioritate

Prin atitudinea de superioritate se înțelege comportamentul celui care, într-un raport interpersonal, ***subliniază verbal sau non-verbal propria diferență în raport cu altul, încercând să evidențieze faptul că această diferență îl pune pe un nivel social şi cultural superior.*** Poate mai mult decât celelalte atitudini, *superioritatea este manifestată într-o manieră selectivă, adică în anumite contexte relaționale* (de exemplu, un medic de spital poate să-şi manifeste cu insistență superioritatea față de un infirmier, dar să se comporte ca subaltern directorului spitalului unde lucrează). Superioritatea este deci o atitudine pe care individul o manifestă adeseori în

[5] *Ibidem,* p. 85.

funcție de contextul în care îşi desfăşoară activitatea. *Există indivizi extrem de înclinați spre a sublinia propria superioritate de îndată ce au posibilitatea.* De obicei, o astfel de atitudine se concretizează prin uzul frecvent al unor „semnale" bine definite, emise atât la nivel verbal, cât şi non-verbal, mimic, gestual etc. Aceste semnale sunt *rapid decodificate de interlocutori*, care deduc tipul de considerație pe care superiorul îl are față de sine însuşi şi față de indivizii cu care intră în relație.[6]

Atitudinea de superioritate demonstrează, de obicei, o mare sete de dominare, de omnipotență, de considerație, a cărei substrat pot fi anumite sentimente de inferioritate. Este o experiență comună aceea a *aversiunii pe care o creează individul care, cu aroganță, încearcă să-şi pună în evidență presupusa superioritate*; reacția imediată pe care o generează este aceea de refuz, iar ambiția ce se naşte în interlocutor este aceea de a-i demonstra că atitudinea sa este inadecvată. Această atitudine este profund dăunătoare dialogului pastoral, deoarece împiedică naşterea şi instaurarea unei relații confidențiale între păstor şi credincios.

7. Inferiorul – atitudinea de inferioritate

Atitudinea de inferioritate constă în a recunoaşte în continuu superioritatea altuia, în a accepta tot timpul şi fără discernământ cererile altuia, în a te des-personaliza pentru a demonstra cât este el de important şi în a-l pune în mod constant pe interlocutor în centrul atenției. Atitudinea de inferioritate are multe puncte în comun cu adularea, cu permisivismul fără limite, cu lipsa de personalitate sau de puncte de vedere individuale.

[6] *Ibidem,* p. 86

Este tipică persoanelor care au un spirit gregar sau demonstrează incapacitate de a depăşi contrastele, slăbiciune de caracter, deficit de siguranţă şi lipsă de modele de referinţă. Chiar dacă cel care demonstrează o disponibilitate necondiţionată şi o toleranţă deosebită este *foarte uşor acceptat*, nu este exclus ca, într-un termen de timp mai lung, să devină victima unor profitori care să-l instrumentalizeze, considerându-l privat de personalitate şi de caracter.[7]

În relaţia pastorală este indubitabil că, în centrul interesului, trebuie pusă persoana celui care primeşte ajutorul. Cu toate acestea, este cert că a demonstra inferioritate în raport cu acesta poate să ducă la un anumit ***servilism*** dăunător relaţiei, întrucât preotul nu va mai apărea ca *un individ dotat cu idei şi puncte de vedere proprii,* cu forţă şi capacitate de a deveni un punct de referinţă puternic: în mod dificil deci în aceste condiţii cel care are o atitudine de inferioritate reuşeşte să comunice siguranţă, fermitate şi decizie.

8. Grăbitul

Prin grabă se înţelege comportamentul aceluia care exteriorizează o constantă lipsă de timp, evidenţiind tendinţa să limiteze sau să accelereze schimburile verbale. În fiecare zi este întâlnit acest comportament, mult mai mult ca în epocile trecute. *Graba se manifestă atât ca reducere a timpului dedicat relaţiilor cu alţii, cât şi ca accelerare a schimburilor verbale, care devin esenţializate, uneori excesiv de sintetice.* ***Moderna cultură eficientistă a făcut din grabă un mit, o valoare asociată utilizării raţionale şi economice a timpului.*** Mai mult ca niciodată, expresia americană

[7] *Ibidem,* p. 87.

„*The time is money*" găseşte astăzi în viețile oamenilor o împlinire de excepție, mulți văzând în economisirea timpului o adevărată economie de bani.[8]

Dacă se examinează însă consecințele pe care graba le poate avea, se observă că doar în puține cazuri ea se demonstrează a fi realmente utilă. În cea mai mare parte a contextelor relaționale, ***graba limitează cantitatea mesajelor şi informațiilor pe care indivizii le schimbă***. În puțin timp nu se reuşeşte a se comunica tot ceea ce ar trebui să fie comunicat şi foarte uşor unele lucruri sunt pierdute sau uitate, sau în mod intenționat evitate, din frică că interlocutorul ar putea continua discuția pe mai departe legându-se de ideea nou menționată.

În al doilea rând, ***comunicarea grăbită rezultă a fi marcată negativ şi din punct de vedere „calitativ":*** grăbitul tinde adesea a vorbi cu aproximație, imprecis, repede, şi toate acestea *în dauna inteligibilității mesajului său*. Drept consecință, informațiile transmise sunt rău înțelese, deformate; cel care ascultă *este constrâns a asimila într-un timp extrem de restrâns un număr mare de mesaje* care, din cauza modului în care sunt transmise, sunt insuficient de clare.

O a treia consecință negativă constă în „***reducția emotivă***" de care se face vinovată relația pastorală în care graba este prezentă: interlocutorul destinatar al unei comunicări grăbite, observă *scăzutul interes pe care cel care vorbeşte îl manifestă în raport cu sine*. ***Reducția cantitativă şi calitativă precum şi detaşarea emotivă reprezintă consecințele cele mai vizibile ale comunicării realizate în grabă, iar nocivitatea lor în raportul inter-personal este într-un raport direct cu percepția pe care***

[8] *Ibidem,* p. 88

interlocutorul o are despre motivul grabei. *Cu cât acesta înțelege mai puțin şi poate justifica rațional comportamentul grăbitului, cu atât mai mari vor fi efectele negative ale comportamentului acestuia*.[9]

Efectele cele mai nefavorabile ale grabei se văd în relațiile pastorale, adică în acele contexte în care există *o persoană într-o situație de nevoie fizică, psihică şi emotivă* şi un păstor de la care primul aşteaptă o oarecare formă de ajutor şi de susținere. În aceste cazuri, păstorul care are o atitudine grăbită, comunică implicit un mesaj de tipul: „Nu am vreme să stau să te ascult". Destinatarul, în mod automat interpretează acest mesaj ca o *lipsă de interes în ceea ce-l priveşte* şi ***vede grăbitul ca pe un individ care nu intenționează să intre într-un raport semnificativ din punct de vedere emoțional***. *În plus, se percepe pe sine însuşi în urma acestei relații ca fiind nesemnificativ, neglijabil, privat de importanță şi de valoare.*

Orice individ care intenționează să se facă ***util în plan psiho-emotiv şi afectiv*** prin intermediul comunicării, trebuie să devină conştient de faptul că ***exteriorizarea grabei este una dintre erorile cele mai grave pe care le poate comite***. Dimpotrivă, a oferi timp celuilalt, conferă destinatarului posibilitatea să experimenteze sentimentul de acceptare şi de calm care favorizează dialogul şi raportul pastoral.

9. Anticipatorul (pripitul)

„Anticiparea" constă în formularea concluziilor sau a conținutului sintetic al unui discurs mai înainte ca interlocutorul să fi terminat

[9] Stefano Mambriani, *La comunicazione nelle relazioni di aiutzo,* ed. Cittadela, Assisi, 1994, p. 89.

să-şi expună problemele. *Anticipatorul este deci acela care îl precede pe altul într-o manieră adesea invazivă, încercând să demonstreze că ştie ceea ce acesta vrea să zică (sau cunoaşte concluziile la care va ajunge);* în acest mod, ***comunicarea este întreruptă, fiindu-i anticipat momentul esențial***, ***anulată noutatea şi originalitatea***.

Originile acestui tip de comportament pot fi foarte diferite: cine îl pune în act poate fi determinat de dorința de a-şi demonstra propria „abilitate" (comunicând un mesaj de tipul: „*mi-am dat eu repede seama de ceea ce tu vrei să spui*"). În cele mai multe cazuri, ***anticiparea are un rol limitativ în comunicare***: celălalt tinde să-şi reducă propriile intervenții verbale, văzând propria comunicare verbală golită de utilitate, de interes şi de noutate de către anticipator. Nu găseşti multă satisfacție interioară în a prezenta şi a comunica experiențe pe care cel căruia îi sunt destinate le cunoaşte deja; doar în cazurile în care anticipatorul este animat de intenții pozitive în raport cu interlocutorul, comportamentul său poate să aibă efecte pozitive pentru relația pastorală, cu condiția să nu fie o tentativă de exteriorizare a superiorității.[10]

Trebuie subliniat faptul că în relația pastorală, comportamentul anticipativ poate fi uşor pus în act cu intenția clară de a-l face pe interlocutor să înțeleagă că ceea ce zice el a fost înțeles, acceptat şi împărtăşit. *Dar şi în acest caz poate fi uitat faptul că* ***uzul limbajului, exprimarea, are efecte purificatoare şi eliberatoare****, şi deci este bine să****-i oferim şansa celui care trăieşte experiențe neplăcute să le exteriorizeze****, să le „verbalizeze" aşa „precum" şi „cât" doreşte,*

[10] Stefano Mambriani, *La comunicazione nelle relazioni di aiutzo,* ed. Cittadela, Assisi, 1994, p. 89.

chiar dacă ceea ce spune este banal şi previzibil de către păstorul care se află pe poziția de ascultător. Nu foloseşte deloc să-l întrerupem pe interlocutor pentru a-i spune: „Ştiu...", cu atât mai mult dacă se ia în considerare faptul că a-l întrerupe pe celălalt în timp ce vorbeşte reprezintă întotdeauna un semn de proastă creştere. Indicat este să se acționeze cu calm, să se aştepte să-şi termine propria intervenție, pentru a-i zice eventual la sfârşit: „Înțeleg".

10. Invadentul.

Comportamentul de invadență constă în intervenția violentă în discursul altuia, în mod indecent, de exemplu „ridicând vocea", sau întrerupându-l în mijlocul discursului pe cel care vorbeşte, *cu scopul de a impune, sau oricum, pentru a exprima într-o manieră spumoasă propria poziție*. Există o clară distincție între comportamentul anticipator şi cel invadent. În cazul nostru, prin invadent se înțelege comportamentul ce constă în întreruperea celui ce vorbeşte pentru a afirma propriul punct de vedere, indiferent dacă acesta este în acord sau în dezacord cu cele afirmate.[11]

Comunicarea între indivizi este dirijată de reguli adeseori nescrise şi inexplicite: orice individ participă la conversații şi la comunicarea cu alții respectând aceste reguli chiar dacă nu le-a conştientizat. Una dintre aceste reguli prescrie ca, cu rare excepții, să se lase timpul necesar interlocutorului *să-şi încheie intervenția, respectiv să-şi expună până la capăt propriile idei*. Doar în anumite cazuri este permisă transgresarea acestei reguli, dar în această situație, pot exista consecințe negative asupra calității relației inter-personale.

[11] *Ibidem,* p. 90

Comportamentul de invadență este perceput de interlocutor ca ***un semnal de respect redus față de propria-i persoană***. Mesajul invadentului este de tipul: „Eu sunt mai important decât tine şi am deci dreptul de a te întrerupe pentru a-mi afirma punctul de vedere, care este mai important decât al tău."

11. Incoerentul

Comportamentul sau atitudinea aceasta constă în a declara şi susține idei, opinii, puncte de vedere între ele contrastante sau contradictorii. Incoerent este acela care demonstrează că nu posedă *o logică clară în momentul în care dezbate anumite problematici*, şi care, în diferite contexte relaționale, îşi schimbă frecvent opiniile şi atitudinile. Această evazivitate poate privi atât opiniile referitoare la realitate, precum şi pe cele privitoare la relațiile interpersonale şi deci la persoane. În primul caz, incoerența se manifestă în *lipsa unui punct de vedere stabil şi sigur privitor la anumite teme de discuție* (religie, politică, cultură etc.).

În al doilea caz, mai dăunător pentru calitatea relației, incoerența se manifestă prin ***schimbarea atitudinii față de persoane***, oferindu-le aprecieri diferite şi evidențiind diferite niveluri de considerație, în funcție de indivizii cu care este în relație în acel moment (de exemplu: a arăta unui prieten multă considerație într-un dialog privat, şi apoi a-l critica aspru când sunt de față mai multe persoane). *Incoerența relevă un caracter instabil şi excesiv de volubil, tipic persoanelor nesigure şi nesincere.* În relațiile interpersonale incoerența acționează în direcția ***reducerii stimei*** tuturor față de acea persoană care o pune în act şi generează în alții – lucru extrem de grav când în cauză este un preot – o substanțială

neîncredere şi „ţinere la distanţă”. Reprezintă, în general, un comportament ce se repercutează negativ asupra calităţii unei relaţii. În contextul relaţiei pastorale, incoerenţa limitează drastic potenţialul duhovnicesc al relaţiei înseşi; se poate crea un raport de încredere numai şi numai dacă cei doi parteneri ai dialogului se consideră reciproc coerenţi şi de încredere.

12. Recitatorul

Recitarea poate fi definită drept comportamentul constând în accentuarea în mod excesiv şi artificial a unor conotaţii para-verbale ale vocii, făcând-o în mod forţat expresivă, bogată în inflexiuni şi coloraturi, în contrast evident cu naturalitatea pe care vocea normală o posedă. Dacă în schimburile verbale dintre adulţi se tinde a se insista prea mult pe anumite inflexiuni para-verbale, cel care ascultă percepe un fel de forţare intenţionată din partea vorbitorului, şi o discrepanţă între ceea ce afirmă şi ceea ce simte şi gândeşte realmente. Urmarea unei astfel de atitudini este scăderea calităţii relaţiei pastorale. Acest comportament obstacolează deci instaurarea unei relaţii autentice şi sincere între două persoane.

13. Absolutistul

Comportamentul acesta constă în prezentarea propriilor opinii ca şi cum ar fi absolute şi indiscutabile; *cel care are o astfel de atitudine se consideră* ***deţinător sau posesor exclusiv al adevărului****, adevăr pe care nu intenţionează să-l* ***pună în dezbatere*** *şi pe care îl impune altora cu violenţă.* Adeseori, acest comportament este asociat unei deosebite capacităţi de comunicare verbală, sau

chiar unei capacități deosebite în demonstrarea şi justificarea propriilor convingeri. Cel ce pune în act acest comportament reuşeşte uneori să-şi demonstreze propriile motivații, *şi astfel îşi demotivează interlocutorul de a conversa, sau de a pune în discuție puncte de vedere divergente;* ***comunicarea va fi deci limitată, întrucât tinde să se priveze de aportul celuilalt***. Sentimentele acestuia din urmă sunt de frustrare (1) şi de negare de sine (2): frustrare(1), ca urmare a dificultății sale de a face să-i fie acceptat – măcar parțial – propriul punct de vedere, de a-l pune cel puțin ca alternativă la argumentările celuilalt individ; negare de sine (2), drept consecință a percepției propriei inferiorități intelectuale.

În toate tipurile de relație, comportamentul absolutist are repercusiuni negative, favorizând apariția în interlocutor a unor sentimente de antipatie şi de refuz față de cel care îl pune în act.

14. Desconsideratorul

Comportamentul de desconsiderație constă în a nu da importanța cuvenită la ceea ce altul zice, la punctele lui de vedere, la participarea sa la un dialog. *Este un comportament care vine pus în act mai ales în relațiile dintre trei sau mai mulți participanți*: doi dintre aceştia conduc o relație sau un schimb comunicativ între ei, excluzându-l pe al treilea, care se simte marginalizat şi ignorat. Desconsiderarea – reprezentând de fapt o formă radicală de excludere – nu are niciodată efecte pozitive într-o relație de tip pastoral.

***

Sintetizând afirmăm că în relația pastorală – precum în orice altă relație – există comportamente care, *dacă* şi *când* sunt puse în act de către păstor,

determină o limitare a comunicării şi drept consecinţă au ***efecte negative asupra calităţii relaţiei***. Aceste comportamente acţionează în direcţia anulării anumitor potenţialităţi ale raportului pastoral, şi deci a unei părţi semnificative a dimensiunii pastorale a raportului. Este deci indispensabil ca păstorul să ia în consideraţie şi să analizeze critic repercusiunile pe care propriul comportament le poate avea asupra interlocutorilor săi.

Anexă

Tipuri de caractere

- Teofrast (372-287 î.e.n.) -

Melior est puer pauper et sapiens,
rege sene et stulto,
qui nescit praevidere in posterum.
„Este mai presus un băiat sărac şi înţelept
decât un rege bătrân şi neghiob,
care nu ştie să prevadă viitorul”.

În continuare ne vom opri asupra câtorva tipuri de caractere aflate în atenţia lui Teofrast[1]. Analiza lui, în ciuda mutaţiilor culturale intervenite de-a lungul istoriei, este extrem de actuală şi plină de semnificaţie pentru oamenii lumii noastre. Multe din

[1] Textul de bază folosit este cel publicat în La Bruyère, *Caracterele sau moravurile acestui veac*, ed. „Pentru literatură”, Bucureşti, 1968, p. 28-76.

gesturile surprinse cu măiestrie şi ridiculizate de Teofrast sunt actualizate de contemporanii noştri într-un alt registru comportamental şi cultural.

Menționăm şi noi, alături de Erasm[2]: *Admonere voluimus, non mordere; prodesse, non laedere; consulere moribus hominum, non officere (Am vrut să atragem atenția oamenilor, nu să le dăunăm; să le fim de folos, nu să-i jignim; să îndreptăm moravurile oamenilor, nu să le facem rău".*

Prefăcutul

Am putea înfățișa cusurul acesta ca fiind ***o lipsă de sinceritate atât în ceea ce spunem, cât şi în ceea ce facem.*** Prefăcut este omul care de față cu duşmanii lui se fereşte să le arate ura ce le-o poartă. În taină se năpusteşte asupra lor, ***iar când sunt de față îi ridică în slăvi***. Când duşmanii lui au pierdut un proces, prefăcutul este gata să le arate părerea lui de rău. Nu se arată că ar pătimi din pricina celor ce-l bârfesc, iar vorbele lor de ocară pare că nu le pune la inimă. Vorbeşte cu blândețe cu cei nedreptățiți şi care vin la el să-şi arate nemulțumirea. Celor ce vin cu alte treburi le recomandă să nu-l ocolească. ***Nu destăinuie altora nimic din ceea ce pune la cale***, ci *spune că mai are de gândit.* Când este rugat să sprijine un prieten aflat la nevoie, ca să-l împrumute, spune că are ce vinde pentru a-l ajuta, şi chiar dacă nu are ce vinde, susține că are. *Când a aflat o veste, se face că n-a aflat*; tăgăduieşte c-ar avea cunoştință de unele lucruri; zice că nu-şi aminteşte să fi ajuns la o înțelegere. Uneori răspunde că problema îl preocupă, alteori că habar n-are de ea, sau că i se pare ciudat cazul, iar alteori, în sfârşit, că şi el a ajuns să fie acum de aceeaşi părere.

Într-un cuvânt, putem spune că e dibaci în a născoci răspunsuri de felul acesta: „La drept vorbind, nu mi-a prezentat lucrurile astfel"; „Nu mă lasă inima să-ți

[2] Erasm, *Scrisori,* I1642, cartea XXXI, scrisoarea 42.

dau ție crezare, dar nici să-l condamn pe el". „Fii cu băgare de seamă. Nu fi prea credul". Iată ce fel de vorbe şi de vicleşuguri ştie să descopere omul prefăcut şi cum se dezice el.

Linguşitorul

Linguşirea ar putea fi definită ca o comportare lipsită de demnitate, de pe urma căreia însă, linguşitorul are partea lui de folos. Mergând pe drum alături de un altul, linguşitorul este capabil să-i spună: *„**Bagi de seamă cu câtă admirație se uită lumea la tine**? Nu e om în cetate cu care să se petreacă lucrurile aidoma. Ai fost la înălțime ieri în agora. Erau acolo adunați peste 30 de oameni şi, care mai de care vorbeau despre cel mai brav dintre cetățeni. Cel dintâi nume pomenit a fost al tău, şi tot el a stăruit pe buzele lor până la urmă".* Şi, în timp ce linguşitorul rosteşte astfel de cuvinte, ***se face că scutură o scamă de pe haina celui linguşit,*** iar ***dacă vântul i-a suflat vreun fulg pe păr, se grăbeşte să-l ia spunându-i surâzând: „Firele de păr alb demonstrează înțelepciune".***

Când cel linguşit vorbeşte, ***linguşitorul porunceşte celorlalți să tacă; când cântă, îi aduce laude, iar atunci când a încetat, îl aplaudă strigând: „Bravo!". Dacă a făcut o glumă neizbutită, linguşitorul râde în hohote*** şi aduce haina în dreptul gurii, prefăcându-se că nu-şi poate stăpâni râsul. Pe drum, face semn trecătorilor să se oprească spre a trece „onoratul domn". Când târguie din piață mere şi pere pentru odraslele prietenului, le aduce şi le împarte de față cu tatăl lor, ba îi şi îmbrățişează pe copii, spunându-le: „Ce copii buni şi cum mai seamănă cu tatăl lor!". Când se întâmplă să-şi cumpere încălțăminte amândoi, îi spune că piciorul lui are o linie mai frumoasă decât gheata, iar dacă se duce în vizită la un prieten, linguşitorul aleargă să ducă ştirea „Vine la tine", şi apoi se întoarce ca să-i spună „I-am dat de veste". La masă este cel dintâi dintre invitați care laudă vinul şi ***nu uită să***

adauge: „Mâncați cu atâta grație”. Gustând din bunătățile de la masă, îl îndeamnă: „E delicios”.

Între timp, ***are grijă să îl întrebe dacă nu cumva îi e rece şi dacă n-ar fi bine să îi pună haină pe spate. Şi când rosteşte aceste cuvinte îi şi pune o haină pe el.*** Se pleacă apoi să-i şoptească ceva la ureche. Când vorbeşte cu alții, îl urmăreşte cu privirea. ***La teatru, se grăbeşte să ia pernele din mâna sclavului ca să le aşeze pentru prietenul său.*** Îi mai spune că are o locuință clădită după un plan minunat, că are o grădină îngrijită şi că ***portretul îi seamănă leit***.

Într-un cuvânt, ***linguşitorul spune şi pune la cale numai lucruri prin care bănuieşte că poate fi cuiva pe plac***.

Flecarul

Flecăreala este o înşirare lungă de vorbe fără rost. Flecar este omul care, *stând alături de un necunoscut, începe să-şi laude nevasta,* ***îi povesteşte ce-a visat,*** îi înşiră bunătățile cu care s-a ospătat la cină. (Apoi, întinzându-se la vorbă, zice: „Oamenii din zilele noastre sunt mai vicleni ca cei de pe vremuri”: „Nu s-a ieftinit grâul de pe piață”; „E plăcut să călătoreşti pe mare”; „La anul îmi voi semăna singur ogorul”; „O povară mare este viața”. Flecarul vorbeşte apoi de numărul coloanelor Odeonului, mai spune că a avut vărsături, că nu ştie ce zi este.) ***Dacă se încumetă cineva să-l asculte, flecarului nu-i vine să plece de lângă el.***

Dacă nu vrei să te apuce durerea de cap, e bine ca *pe flecar să-l alungi din preajma ta şi s-o iei la picior,* căci este greu să faci pe plac unor oameni care nu ştiu cât prețuieşte munca, nici odihna!

Grosolanul

Grosolănia pare să fie necunoaşterea bunei-cuviințe. Grosolanul este omul care vine la adunarea publică chiar şi în ziua în care s-a îmbătat cu cea mai țărănească țuică (sau „a fumat cele mai puturoase şi mai

rău mirositoare trabucuri"). Este omul care ***poate să susțină că parfumul nu este mai plăcut la miros ca usturoiul***. Poartă încălțăminte mai mare decât piciorul lui. Vorbește cu glas tare tot timpul. *Nu are încredere în prieteni şi în rude, în schimb destăinuie slujitorilor lui cele mai importante secrete*.

Când se aşează pe scaun, ridică haina mai sus de genunchi şi i se vede goliciunea. Pe stradă, admiră şi nu rămâne mirat de nimic, decât numai dacă dă cu ochii de vreun bou, un măgar sau un țap. Atunci se opreşte şi rămâne cu ochii pe ei. În cămară, îmbucă grăbit de ici de colo. Face curte slujnicei care frământă pâinea, dar se fereşte să fie văzut; apoi îi dă o mână de ajutor ca să macine făina trebuincioasă pentru el şi ai lui. Când bate cineva la uşă, aleargă el cel dintâi; cheamă câinele şi, apucându-l de bot, spune: „Lui i-am încredințat spre pază moşia mea şi casa". ***Când primeşte bani de la cineva, se uită la ei cu neîncredere, de teamă să nu fie falşi***; ***pretinde apoi alții***. Dacă a dat cuiva în împrumut un plug, un coş, o coasă sau un sac, ***nu-l părăseşte gândul nici noaptea şi nu poate dormi.*** Se scoală din aşternut şi pleacă în căutarea lor. Când coboară la oraş întreabă pe fiecare drumeț cât costă peştele, cu cât se vând pieile; ***la baia publică, îi vine să cânte***.

Neobrăzatul

Înseamnă neobrăzare îndrăzneala pe care o arăți spunând şi făcând lucruri dezgustătoare. Neobrăzat este cel care jură cu uşurință pentru orice fleac şi se lasă lesne defăimat şi ocărât, are o fire josnică şi este în stare de orice nesimțire. Să nu te mire faptul că ***se apucă să danseze în mod deşănțat mai înainte de a fi ameți***t. La serbările de la bâlci se pune bine cu spectatorii, doar o face rost de ceva bani. ***Neobrăzatul se ia la ceartă cu cei fără bilet, care dau năvală să vadă un spectacol gratuit***. Nu se dă în lături să deschidă o cârciumă, o casă de desfrâu, să strângă dările, şi nu este nici o meserie atât de josnică, de care să nu se apuce.

Neobrăzatul face pe crainicul public, face pe bucătarul şi joacă la jocurile de noroc. ***Refuză să-şi întreţină mama***, este urmărit pentru furt şi-şi petrece timpul mai mult în puşcărie decât acasă. În jurul lui, lumea se adună ca la bâlci; unii vin, alţii pleacă, fără să-l ia în seamă. Unii ascultă începutul flecărelii, alţii câteva cuvinte, iar câţiva doar sfârşitul. Neobrăzatul crede de cuviinţă să-şi dea în vileag nemernicia ca s-o cunoască lumea, ca la un spectacol. E mereu în proces – când acuzator, când acuzat. Când este pârât, jură strâmb. Când acuză, vine la proces ţinând în piept cutia cu dosare şi cu mâinile pline de hârtiuţe. Îi place să fie în fruntea unor gură-cască, le dă bani cu împrumut, cerând o dobândă de trei jumătăţi de obol la o drahmă pe zi. Dobânda o încasează colindând cât e ziua de mare prin cârciumi, prin halele cu peşte proaspăt ori sărat, iar ***banii adunaţi de pe urma şmecheriilor îi bagă în gură*** (obicei al oamenilor din popor ironizat adesea de către scriitorii comici).

Astfel de oameni sunt obositori, ***abia aşteaptă prilejul să te ocărască*** şi strigă cât îi ţine gura, făcând zarvă prin ateliere şi pieţe.

Guralivul

Dacă am vrea să definim năravul acesta, am putea spune că ***este neputinţa de a-ţi stăpâni gura,*** iar guralivul este omul care, indiferent de ce i-ar spune cel ce-i iese în cale, îi răspunde că nu reprezintă importanţă, că el le ştie pe toate şi că-i stă la dispoziţie cu informaţii.

Când cineva vrea să continue conversaţia, guralivul îl întrerupe zicându-i: „***Bagă de seamă să nu uiţi ceea ce aveai de gând să spui";*** „Îţi mulţumesc că mi-ai amintit tocmai ceea ce intenţionam eu să-ţi comunic". „Ce mult ai de câştigat când mai stai cu cineva de vorbă". „Uitasem tocmai de acest lucru". „Ai sesizat repede totul". „Te urmăresc de mult ca să văd dacă vei ajunge la aceleaşi concluzii cu mine". Guralivul *se pricepe să facă şi altfel de intervenţii asemănătoare şi* ***nu îngăduie celor cu care se întreţine nici să răsufle, după ce a plictisit, rând pe***

rând, pe fiecare, este în stare să se îndrepte şi spre oamenii pe care-i vede adunaţi în grup şi-i obligă să se împrăştie, măcar că aveau de discutat lucruri importante.

Guralivul îşi face drum prin şcoli şi palestre, tulbură lecţiile copiilor, pălăvrăgind cu profesorii. ***Pe cei ce invocă un motiv ca să se despartă de el, este în stare să-i însoţească până acasă***. E destul să-i pui o singură întrebare, şi e capabil să înşire nu numai ce s-a petrecut în adunarea poporului, ci să-ţi povestească şi de disputa dintre cei doi oratori de pe vremea lui Aristophon şi despre succesul discursurilor sale în faţa poporului.

Între timp, nu uită să strecoare câteva ocări la adresa mulţimilor, obligând în felul acesta pe ascultători să nu-i mai dea atenţie. Unii adorm, iar alţii pleacă, lăsându-l singur. *Când face parte dintr-un juriu de judecată, împiedică cu pălăvrăgelile lui pe colegii lui să judece;* ***dacă asistă la un spectacol, împiedică pe ceilalţi să privească, iar dacă se află la o masă cu un altul, nu-i dă răgaz să mănânce;*** susţine că tăcerea e o pedeapsă pentru guraliv şi că limba lui alunecă aşa cum alunecă peştele în apă, şi n-ar putea să tacă, chiar dac-ar fi să ajungă mai gureş decât rândunelele. *Guralivul îndură până şi batjocura copiilor lui: voind să adoarmă, îi cer să le spună o poveste: „Tăticule, spune-ne o poveste ca să adormim mai degrabă”.*

Născocitorul de ştiri

Năravul aceste te îndeamnă să plăsmuieşti ştiri şi fapte care să fie luate drept bune de alţii. Născocitorul este omul care întâlnindu-şi un prieten *îşi schimbă glasul şi-l întreabă cu surâsul pe buze*: „Dincotro?”; „Ce mai zici?”; „Ce noutăţi?”; „Cum se face că n-ai nici o veste bună?”; „Şi cu toate acestea, se aud lucruri bune”. Fără să aştepte un răspuns, continuă: „Ce spui? *Cum de n-ai auzit nimic*? Mi se pare că acum o să te saturi de noutăţi”. Începe apoi să povestească că ***tot ce va spune sunt lucruri auzite de la un soldat*** ori de la sclavul flautistului Asteion. Sursele lui de informaţii sunt de aşa fel, încât nimeni n-ar putea să le

atace. Pe baza acestor informaţii povesteşte că cutare a câştigat o mare bătălie, iar cutare este prizonier. Iar ***dacă vreunul dintre ascultători intervine întrebându-l: „Tu crezi în toate acestea?" el răspunde: „E un lucru pe care-l ştie toată lumea;*** vestea s-a răspândit pretutindeni şi toţi povestesc la fel. Fiecare ştie amănunţit cum s-a dat lupta şi că a fost o adevărată vărsare de sânge". Apoi ***cere ascultătorului să păstreze taina pentru el.*** Şi tot el aleargă să împrăştie noutăţile prin tot oraşul.

Aceşti născocitori de ştiri nu doar că spun lucruri false, dar mai au de tras şi ponoase. S-*a întâmplat de multe ori ca astfel de oameni să fie înconjuraţi de mulţime în băile publice şi în timpul acesta să rămână fără haine.* Alţii au fost condamnaţi în lipsă, pentru că în timpul judecării lor se aflau în Portic, unde înşirau izbânzile repurtate pe mări şi pe uscat de un oarecare. Alţii au uitat de masă, cucerind cu vorba cetăţile.

Apucătură mai rea ca aceasta nu găseşti. Există oare, vreo prăvălie, vreun colţişor în piaţă, în care să nu-şi piardă vremea născocitorul de ştiri? ***El nu face decât să-i obosească pe cei ce-l ascultă şi să-i plictisească de moarte prin minciunile lui***.

Obraznicul

Încercând să cuprindem într-o definiţie năravul obrăzniciei am putea să spunem că ***este o nesocotire a bunului nume, în vederea unui câştig.*** Firea obraznicului îl împinge *să ceară bani cu împrumut de la un cunoscut pe care l-a mai înşelat cândva* (...), apoi, după ce a adus jertfă zeilor, pune la păstrat în sare carnea animalelor sacrificate *(o parte din carnea provenită din animalele jertfite trebuia să fie servită la ospăţ, iar o altă parte trebuia trimisă prietenilor),* iar el se duce la masă în altă parte. Acolo ***cheamă şi pe sclavul lui, îi dă o bucată de carne şi una de pâine şi-l îndeamnă, ca să audă şi ceilalţi: „Mănâncă, Tibios, şi satură-te". Când se află la piaţă după târguieli, aduce aminte măcelarului că i-a făcut cândva un bine; apoi, dând târcoale pe lângă cântar,***

aruncă pe taler o bucată de carne ori un ciolan pentru o ciorbă. Dacă izbuteşte, e mulţumit. Dacă nu, ***ia de pe taraba măcelarului o legătură de maţe şi pleacă râzând.*** *Când cumpără bilete de teatru pentru străinii pe care-i găzduieşte, îşi face şi el rost de un bilet fără bani*. A doua zi aduce la reprezentaţie şi pe copii împreună cu pedagogul lor. ***Când află că un cunoscut a târguit lucruri ieftine, îi cere să-i dea şi lui ceva. Obraznicul dă buzna în case străine, ia cu împrumut orz fin şi pretinde să-i fie aduse şi acasă.***

Când vine la baie, se spală singur; îşi umple căldăruşa şi nu ia în seamă protestele băieşului. La plecare îi spune că s-a spălat singur şi nu uită să adauge: ***„Nu poți spune că ți-am rămas dator”.***

Zgârcitul

Zgârcenia este o economie ce întrece orice măsură. *Zgârcit este omul care, înainte de a se fi împlinit luna, bate la uşa datornicului şi-i cere dobânda, chiar dacă aceasta nu face măcar o jumătate de obol.* Când se află la o masă pregătită pe socoteala celor ce iau parte la ea, *zgârcitul numără câte pahare a băut fiecare*, iar zeiţei Artemis îi jertfeşte mai puţin decât oricare altul dintre cei prezenți. *Dacă un cunoscut i-a procurat un obiect pe un preț scăzut, zgârcitul consideră că e îngrozitor de scump.* ***Dacă sclavul i-a spart o oală ori o farfurie, îi scade din hrană.*** Dacă nevasta a pierdut un bănuţ, cotrobăie prin oale, răscoleşte paturile, lăzile, caută până şi în aşternuturi. Dacă are ceva de vânzare, pretinde un preţ aşa de ridicat, încât cumpărătorul aproape nu are nici un folos. Din grădina zgârcitului nu poţi lua nici măcar o smochină. Nici pomeneală să te lase să treci prin livada lui sau să ridici de jos o smochină sau o curmală. ***Zi de zi este cu ochii pe semnele de hotar şi stă cu frica-n sân să nu i le mişte careva din loc.*** Cum a trecut termenul dobânzii, începe să urmărească pe datornic şi-i pune la socoteală dobândă peste dobândă. Când are la masă invitaţi din acelaşi sat cu el, are grijă să taie carnea în bucăţi cât mai mărunte. ***Se***

duce în piață cu gândul de a târgui, dar se întoarce cu mâna goală. Nu îngăduie nevestei să dea cuiva cu împrumut sare, un capăt de fitil, un vârf de chimin; măcar că e vorba de nimicuri, îşi face socoteala că ele valorează mult la sfârşitul unui an.

Casele zgârciților de genul acesta sunt doldora de bani. Mucegaiul stă prins pe ele, iar pe chei s-a pus rugina.

Mojicul

Nu e greu să cuprinzi în câteva cuvinte năravul acesta. Mojicia este, de pildă, ***o glumă necuviincioasă, spusă pe față, fără ocolişuri*** şi care se cuvine condamnată. Mojic este *omul care, atunci când se află în tovărăşia unor femei de condiție liberă, este capabil să-şi ridice haina să i se vadă goliciunea*. **La spectacol, *e singurul care continuă să aplaude atunci când toți ceilalți spectatori s-au oprit*,** *şi tot el este cel ce fluieră pe actorii pe care ceilalți spectatori îi urmăresc cu admirație.* ***Când în teatru domneşte tăcerea, mojicul îşi dă capul pe spate şi sughite, atrăgând atenția celor din jur.*** Când târgul este în toi, mojicul se apropie de taraba unde se vând nucile. Stă în picioare, se apucă să ronțăie nuci şi caută prilej de vorbă cu negustorul. ***Pe unii dintre trecătorii pe care abia i-a cunoscut îi strigă pe nume***. ***Dacă-i vede grăbiți, îi obligă să-l aştepte.*** E în stare să se ducă şi să strângă mâna unuia care a pierdut un proces de seamă chiar în clipa când omul părăseşte tribunalul. Proptit în fața unei frizerii sau parfumerii, povesteşte că are de gând să se îmbete.

Inoportunul

Inoportunitatea înseamnă o intervenție făcută într-un moment atât de puțin potrivit, încât indispune pe cei cu care vii în contact. Inoportunul este omul care ***vine să-ți ceară sfatul tocmai când nu-ți vezi capul de treburi. Găseşte nimerit să facă o serenadă unei curtezane tocmai când ea zace în pat cu temperatură***. *Pretinde unui girant condamnat de justiție să dea chezăşie şi pentru el.*

Dacă este invitat la o nuntă, vorbeşte de rău tot „neamul femeilor”. *Invită la o plimbare pe jos oameni abia sosiți de la un drum lung.* Găseşte cumpărător care să ofere un preț mai mare pentru obiecte vândute. *În adunare, se ridică şi vorbeşte luând-o de la început despre lucruri deja auzite şi cunoscute de toată lumea*. Este gata să-şi ofere serviciile pe care nu i le-a solicitat nimeni şi care nu pot fi refuzate. Vine să ceară dobânda de la datornici tocmai când au adus jertfe zeilor şi se află la ospăț. Când un sclav este bătut în fața lui, povesteşte că a avut şi el cândva un sclav şi că s-a spânzurat din pricina bătăii. ***Ca arbitru, întărâtă părțile care erau pe punctul de a cădea la o înțelegere.***

Pripitul

Omul pripit este în stare să făgăduiască lucruri pe care nu este în stare să le ducă la îndeplinire. Dacă se pune în discuție *o chestiune recunoscută de toți ca dreaptă, el este de părere opusă,* dar este combătut. Dacă doi s-au luat la bătaie, el păşeşte în mijlocul lor şi-i desparte, chiar dacă nu-i cunoaşte. ***Te călăuzeşte pe un drum necunoscut, pentru ca până la urmă să nu descopere drumul adevărat.*** În ajunul unei lupte, întreabă pe comandant când va intra în dispozitivul de luptă şi ce ordine va da peste două zile. *Se duce şi vesteşte pe tatăl său că mamă-sa a şi ajuns în iatacul ei.* Nesocoteşte prescripțiile medicului şi ***dă unui bolnav cu temperatură vin, susținând că vrea să încerce dacă nu cumva îl poate vindeca***. *Dacă s-a prăpădit nevasta unui prieten, îi gravează o inscripție pe mormânt, în care pomeneşte numele bărbatului ei, al tatălui şi al mamei, numele decedatei, locul ei de baştină, ba mai adaugă că erau cu toții oameni de treabă (considerându-i pe toți morți, deşi trăiau).* ***Când urmează să jure într-un proces, spune celor de față: „Am mai jurat de atâtea ori până acum”.***

Prostănacul

Căutând să definim prostia, am putea spune că este ***o încetineală a minții exteriorizată prin vorbe şi fapte.*** Prostănacul este ***omul care socoteşte cu socotitoarea, face suma întregului dar întreabă totuşi pe cel de alături cât face***. Dacă este citat într-un proces ca acuzat, el uită şi pleacă la țară. Cum îl laşi singur la teatru, îl cuprinde somnul. ***Mănâncă până se îmbuibă, se trezeşte din somn, iese afară pe întuneric şi este muşcat de câinele vecinului***. ***Ia un lucru şi-l pune la loc sigur, ca apoi să-l caute fără să-i mai dea de urmă***. ***Aflând de decesul unui prieten, se duce la înmormântare cu fața posomorâtă, cu ochii în lacrimi şi spune: „Să fie într-un ceas bun”. Când primeşte o datorie de la cineva, e în stare să-şi aducă martori.*** *În toiul iernii, îşi dojeneşte sclavul fiindcă nu i-a cumpărat castraveți.* Îşi istoveşte copiii, punându-i să facă exerciții de gimnastică şi alergare. ***Când e la țară îşi pune linte la fiert, o sărează de două ori de n-o mai poate mânca nimeni.***

Brutalul

Brutalitatea se manifestă prin ***folosirea unui ton aspru***, iar *brutal este omul pe care dacă l-ai întrebat „Unde e cutare” îşi dă replica: „Ce mă întrebi pe mine?”.* ***De-l saluți, nu-ți răspunde***. ***De are ceva de vândut, nu anunță cumpărătorilor prețul, ci îi întreabă pe ei cât valorează obiectul***. Celor ce-l apreciază şi-i trimit daruri de sărbători, ***le răspunde că darurile primite nu rămân fără răsplată***. Trece cu vederea greşeala de a atinge, a împinge sau a călca pe picior pe cineva. ***Când îl rogi să ajute cu bani pe un prieten, la început refuză, pentru ca apoi să-ți aducă banii; nu uită însă să se plângă că sunt bani aruncați pe gârlă.*** *Dacă s-a împiedicat pe drum, e în stare să blesteme piatra de care s-a poticnit*. ***Dacă ai întârziat, nu te aşteaptă deloc peste ora stabilită.*** E în stare să nu se roage nici zeilor.

Nemulțumitul

Nemulțumirea este subestimarea, fără o cauză întemeiată, a darurilor primite. *Nemulțumitul este omul care, atunci când un prieten îi trimite bunătăți de la un ospăț, spune aducătorului: „Nesuferit om e stăpânul tău: nu m-a invitat la masă ca să nu gust şi eu ciorba şi cu vinişorul lui”.* În locul îmbrățișărilor, spune hetairei[1]: ***nu-mi vine să cred că mă iubeşti din toată inima***. Nemulțumitul cârteşte împotriva lui Zeus, nu fiindcă nu trimite ploaie, ci pentru că ploaia vine cu întârziere. ***Dacă găseşte pe drum o pungă de bani, spune: „N-am avut norocul să dau nicicând peste o comoară”. Dacă a cumpărat un sclav la un preț ieftin, în urma stăruințelor vânzătorului, nemulțumitul zice: „M-aş mira să fie bun la ceva, căci prea e ieftin”. Iar față de acela care-i aduce vestea bună că a dobândit un fiu, are replica: „Dacă ai avea încredere că odată cu acest eveniment, s-a dus pe gârlă jumătate din averea mea, ai spune adevărul”***. ***După ce a câştigat un proces - şi încă cu majoritate de voturi - învinuieşte pe acela care i-a compus discursul că a scăpat din vedere multe argumente care i-ar fi venit în sprijin.***[2] *Dacă îl felicită cineva pentru că a început o afacere datorită prietenilor, care au pus mână de la mână să-i vină în ajutor, nemulțumitul răspunde: pot oare să fiu vesel, de vreme ce am datoria să înapoiez fiecăruia banii şi le rămân pe deasupra şi recunoscător?”*

[1] Hetaira era o femeie de moravuri uşoare care – fără a fi o prostituată propriu-zisă – era o concubină sau curtezană. În mentalitatea greacă, este opusă aceleia de soție legitimă. Hetairele nu erau disprețuite în societate; adesea, femei culte şi de spirit, erau foarte căutate. Situația de inferioritate a femeilor legitime față de hetaire a fost subliniată de unii scriitori antici.

[2] Legea prevedea la Atena ca fiecare cetățean să-şi susțină singur dreptatea. Dar cei mai mulți apelau la serviciile unui logograf, adică ale unui profesionist care în schimbul unei retribuții, redacta discursul, iar cel în cauză urma să-l învețe în fața forului judecătoresc.

Neîncrezătorul

Neîncrederea este convingerea greşită că toţi ne înşeală. *Neîncrezător este* ***omul care, după ce şi-a trimis sclavul după târguieli, trimite pe un altul pe urma lui, ca să controleze cât a plătit****.* În timpul călătoriei îşi păstrează banii la el (*în mod obişnuit, banii erau încredinţaţi unui sclav)* şi din *când în când, se opreşte să-i numere ca să vadă câţi sunt*. ***După ce s-a suit în pat îşi întreabă nevasta dacă a încuiat lădiţa, dacă a pecetluit dulapul, dacă a tras zăvorul porţii de la ogradă***. Chiar dacă femeia îl asigură că a încheiat peste tot, omul neîncrezător *părăseşte aşternutul şi, aşa dezbrăcat şi desculţ, aprinde lampa, colindă şi cercetează fiecare locşor cu grijă.* Şi cu toate acestea, abia-l prinde somnul.

Cere ca dobânda să i se plătească de faţă cu martori, pentru ca datornicii să nu poată tăgădui condiţiile. ***Nu dă haina la curăţat meseriaşului celui mai priceput, ci aceluia care îl poate despăgubi mai bine.*** Dacă vine cineva să-i ceară cu împrumut câteva pahare de argint, de obicei refuză; dacă este vorba de o rudă sau de un prieten apropiat, le împrumută, după ce a încercat mai întâi metalul în foc, după ce le-a pus pe cântar; parc-ar fi vrut şi o garanţie pentru ele. Porunceşte sclavului care duce paharele să nu meargă în urma lui, ci să treacă înainte, ca să fie cu ochii pe el, de teamă să nu fugă pe drum. *Celor ce au cumpărat un obiect de la el şi-i cer să precizeze locul unde să depună banii, nedispunând în momentul acela de timp, le răspunde: „Nu fi îngrijorat de acesta, căci te voi urma până vei găsi răgazul necesar”.*

Nesimţitul

Nepăsarea faţă de curăţenia propriului trup care produce altora dezgust se numeşte nesimţire. Nesimţitul este în stare să iasă la plimbare cu plăgi de lepră pe el, cu pete de pecingine sau ***cu unghiile murdare.*** Nesimţitul se justifică în faţa tuturor că *sunt boli moştenite*, că de ele au pătimit şi bunicul şi tatăl lui şi că, fără semnele bolilor acestora cu greu ar putea cineva avea pretenţia că face

parte din familia lui. Chiar dacă are bube la genunchi şi răni la degete, nu-i pasă. Le neglijează până nu se mai pot vindeca. Dinţii îi sunt negri şi găunoşi şi ţi-e greu şi cu totul neplăcut să stai în apropierea lui. ***Pe lângă alte cusururi îl are şi pe acela că-şi suflă nasul în timpul mesei(!?!), când vorbeşte te stropeşte, iar când bea sughite***; se culcă alături de nevastă pe un aşternut murdar, ***iar la baie îşi unge corpul cu un ulei rânced.*** Când toţi ascultă cântecul executat de flautistă, se trezeşte aplaudând, face zgomot, acompaniază în surdină şi *ocăreşte cântăreaţa că a sfârşit prea devreme.* ***Încearcă să scuipe pe deasupra mesei şi nimereşte pe paharnic drept în faţă.***

Înfumuratul

Înfumurarea este goana după onoruri câştigate pe urma unor lucruri meschine. Înfumuratul este *omul care, invitat la un ospăţ, caută cu orice preţ să se aşeze în apropierea gazdei*. Îşi duce singur feciorul la templu la Delfi (sediul celui mai cunoscut oracol al lui Apolo) ca să-şi tundă pletele (era un obicei la vechii greci ca în pragul adolescenţei să-şi tundă pletele, închinându-le unei divinităţi, de cele mai multe ori zeului Apolo de la Delfi; ulterior, pe vremea lui Teofrast, obiceiul a fost abandonat din pricina dificultăţilor unei călătorii la Delfi. Înfumuratul prezentat de Teofrast ***persevera în vechiul obicei***). *Când sacrifică un bou, îi leagă de coarne cununi mari şi atârnă căpăţâna animalului de stâlpul porţii, pentru ca cei veniţi să-şi dea seama că a jertfit un bou.* Iar dacă aduce ca dar de închinare în templul lui Asclepios un deget de aramă, se duce zi de zi să-l împodobească cu cununi şi să-l ungă cu uleiuri parfumate.

Se tunde des, are grijă ca dinţii să-i fie albi, îşi schimbă hainele, deşi le-ar mai putea purta; se parfumează exagerat; ***la reprezentaţiile de la teatru îşi caută loc în apropierea tribunei oficiale.*** Are acasă şi o mică palestră cu nisip şi un loc amenajat pentru jocul cu mingea, loc pe care-l pune la dispoziţia sofiştilor (sofiştii – cei dintâi

învățați care pun problema cunoașterii – erau propagatori ai unor teorii sociale pentru emanciparea individului din legăturile lui gentilice. Cu excepția câtorva, aveau o concepție materialistă despre lume. Ei au inaugurat dialectica şi au rămas celebri prin latura negativă a activității lor: abuzul de permise false şi de silogisme greşite).

Cărpănosul

Cărpănoşia este lipsa de generozitate în fața cheltuielilor. Cărpănosul este omul care, după succesul repurtat la concursurile tragice (în calitate de organizator al corului şi al reprezentației dramatice), consacră zeului Dionisos o placă de lemn pe care şi-a gravat doar numele lui. ***Cu prilejul cotizațiilor făcute în adunarea poporului, cărpănosul părăseşte locul fără să scoată un cuvânt***. *Când îşi mărită fata, vinde carnea animalelor aduse jertfă, afară de cea rezervată preoților, iar pe servitorii tocmiți cu acest prilej îi angajează cu hrana de acasă.*

Când comandă corabia pe care el însuşi a avut sarcina s-o echipeze[1], se culcă pe punte pe aşternutul cârmaciului, în timp ce pe al lui îl pune la păstrare. ***La sărbătoarea Muzelor (sărbătoare consacrată şcolii, prilejuind jocuri şi sacrificii organizate prin cotizațiile elevilor) de teamă de a nu plăti taxa impusă, nu-şi trimite copiii la şcoală, pretextând că sunt bolnavi.*** Aduce el de la piață carnea şi legumele, pe care le ascunde în faldurile veşmântului. ***Zărind de departe pe un prieten cu care a avut prilejul să stea de vorbă mai înainte şi care face o colectă de bani, se abate din drum, ocoleşte şi se duce acasă.***

Nevestei nu-i ia slujnică, măcar că i-a adus o zestre mare, ci-i tocmeşte o fetiță care s-o însoțească. ***Cărpănosul poartă o încălțăminte peticită, dar susține că e tot atât de bună ca şi una nouă***. Dimineața, deretică singur prin casă şi face paturile. Când vine la teatru, se

[1] Echiparea sau întreținerea unei corabii cu cheltuieli proprii sau în comun era o sarcină impusă de cetate cetățenilor înstăriți.

aşează pe o haină veche şi întoarsă pe jos, pe care şi-a adus-o singur.

Lăudărosul

A fi lăudăros înseamnă a face caz de calităţi inexistente. *Lăudăros este omul care se aşează pe digul Pireului (digul portului, loc obişnuit de plimbare pentru atenieni) şi înşiră străinilor că a investit sume mari în împrumuturi maritime, arată amănunţit ce profituri pot rezulta de pe urma unor astfel de treburi, câtă avere a realizat şi ce pagubă a avut, iar în timp ce spune aceste enormităţi îşi trimite sclavul să ridice bani de la bancă, deşi nu are nici o depunere.*

Călătorind pe mare, e în stare să-şi amăgească tovarăşul de drum, spunându-i că a *participat la expediţie alături de Alexandru Macedon*, că s-a bucurat de atenţii din partea lui, că la întoarcerea din expediţie a adus o sumedenie de cupe încrustate cu pietre preţioase, că pe meleagurile Asiei ai să găseşti meşteri mai iscusiţi decât cei din Europa. Toate acestea le debitează un om care n-a păşit nicicând dincolo de zidurile cetăţii lui. *Aminteşte că pe vremea când a bântuit foametea, a cheltuit – dac-ar fi să i se dea crezare – peste cinci talanţi cu concetăţenii lui săraci, pe care nu s-a îndurat să-i lase fără ajutor.*

Aflându-se în mijlocul unor necunoscuţi, îndeamnă pe unul dintre aceştia să-i facă favorul de a socoti cu pietricele ce sumă a cheltuit şi pune o parte din acestea pe seama unor pretinşi datornici, pentru a fi mai uşor de crezut. Calculând astfel, cheltuielile se ridică la zece talanţi. Adaugă însă că aceste cheltuieli n-a fost prevăzut decât ajutorul dat prietenilor, că n-a ţinut socoteala de cheltuielile impuse de echiparea corabiilor sau alte sarcini publice.

Se îndreaptă apoi spre cei ce vând cai şi se preface că ar vrea să cumpere şi el unul. *Ajungând în dreptul prăvăliilor cu îmbrăcăminte, cere haine care să nu coste mai mult de doi talanţi şi la urmă îl ceartă pe sclavul care îl însoţeşte că n-a luat banii cu el.* ***Deşi stă în***

chirie, încearcă să-l convingă pe cel care nu-l cunoaşte că locuieşte în casa părintească şi că are de gând s-o vândă fiindcă e neîncăpătoare față de mulțimea musafirilor pe care-i primeşte.

Îngâmfatul

Îngâmfarea înseamnă disprețuirea tuturor celorlalți, în afară de propria-ți persoană. Îngâmfatul este omul care *spune celui ce vine să-i vorbească că nu poate fi disponibil decât după masă, la ora plimbării*. Mergând pe stradă, expediază fără prea multă bătaie de cap pricinile în care a fost desemnat arbitru (în mod obişnuit, şedinţele se ţineau în templu). *Când este numit într-o slujbă publică, refuză sarcina şi susţine sub prestare de jurământ că nu dispune de timp* (cetățeanul desemnat să îndeplinească o sarcină de interes public putea invoca o boală, o călătorie, pentru a fi eliberat de obligații, dar trebuia să-şi susțină declarația prin jurământ). Când dă un ospăț pentru prietenii săi, nu se aşează la masă, ci porunceşte unuia dintre oamenii lui să le poarte de grijă. Dacă e vorba să viziteze pe cineva, trimite vestea mai întâi (!). *În corespondența pe care o întreține nu întrebuințează formulele obişnuite, ca de pildă „mi-ar face plăcere”,* ci scrie: *„Pretind să se execute”, „Am trimis la tine ca să ia”, „Cât mai urgent”.*

Laşul

Laşitatea pare să fie o slăbiciune a sufletului, provocată de frică. Laş este omul care, călătorind pe mare, ridică ochii spre cer şi întreabă pe cârmaci dacă e cu putință să se avânte în larg (departe de țărm, navigația devenea periculoasă, din pricina furtunilor) şi ce-au prevestit zeii. Tovarăşului de drum îi destăinuie că l-a cuprins spaima în urma unui vis. *Pornind la război şi aflând că s-a dat ordin ca pedestrimea să iasă la atac, laşul cheamă oamenii din aceeaşi trupă cu el şi îi îndeamnă să stea pe lângă el, atenți la fiecare mişcare, pretextând că nu poate recunoaşte uşor pe vrăjmaşi.* ***Când***

aude strigăte şi vede soldaţii prăbuşindu-se la pământ, destăinuie celor din jur că a plecat în grabă mare şi a uitat sabia; apoi o ia la fugă spre cortul lui şi dă poruncă sclavului să observe în ce parte se află duşmanii. ***În acest timp îşi ascunde sabia sub pernă, iar apoi îşi iroseşte vremea prefăcându-se că o caută prin cort.*** *Dacă zăreşte vreun prieten rănit, îi iese în cale, încearcă să-l îmbărbăteze, îl ridică pe sus şi-l duce în cort. Aici îi dă îngrijirile necesare, îl şterge de sânge, se aşează alături de el* ***şi-i apără rana de muşte. Şi nu e lucru pe care să nu-l facă, numai şi numai să nu dea ochii cu vrăjmaşii.***

Când trompetul a sunat marşul de război, laşul strigă din cort: „Mânca-te-ar corbii, că nu dai pace omului să adoarmă din pricina semnalelor tale atât de dese". **Mânjit cu sângele scurs din rănile altuia, aleargă înaintea celor ce se întorc din luptă şi povesteşte că „şi-a salvat prietenul, punându-şi viaţa în mare cumpănă".** Apoi însoţeşte pe cunoscuţii şi concetăţenii rănitului până la patul acestuia de suferinţă şi nu uită să spună fiecăruia cum l-a dus în cort pe braţele lui.

Oligarhul

Starea de spirit oligarhică ar putea fi caracterizată ca dorinţa de a te impune, în vederea obţinerii puterii şi a unor câştiguri. Poate fi numit oligarh omul care la propunerea Adunării Poporului (organul suprem de conducere a statului, ce hotăra asupra problemelor fundamentale ale cetăţii: pacea, războiul, aprovizionarea oraşului cu alimente, dările de seamă ale magistraţilor ieşiţi din funcţii şi altele) de **a fi supuse discuţiei persoanele care vor îngriji împreună cu arhontele de pregătirea unei ceremonii**, *se înfăţişează cu pretenţia ca* **viitorii aleşi să se bucure de puteri depline**. Apoi, dacă s-au făcut zece propuneri, el are pregătită replica: „Este de ajuns un singur om, numai să fie un om adevărat" şi spune aceasta bazându-se pe singurul vers din Homer pe care-l cunoaşte: „Rău e când domnii

sunt mulți, numai unul să fie-ntre oameni, poruncitor şi stăpân...".

De celelalte versuri ale lui Homer nici n-a auzit măcar. Fără îndoială că are la îndemână formule de felul acesta: „Avem datoria de a ne întruni noi între noi, spre a hotărî cele necesare; **să ne descotorosim odată de gloată.** În felul acesta, **nu vom mai fi nici ocărâți de mulțime, nici copleșiți de onoruri.**

Oligarhul iese la plimbare numai la ora mesei. Poartă mantia frumos prinsă pe umăr, are barba tăiată potrivit şi unghiile deosebit de îngrijite. Păşeşte brav şi declară pe un ton emfatic: „Viața în cetate a devenit de nesuferit din pricina delatorilor (deletorii se îndeletniceau cu denunțarea persoanelor care adunaseră averi pe căi nepermise). **Adaugă de asemenea: „Mă surprinde faptul că mai sunt pe lume oameni care umblă după demnități publice. Ce urmăresc, ce interese au? Recunoştința celor mulți?** Aceştia sunt totdeauna de partea celor ce dau sau împart mai mult".

În adunare, **oligarhului îi este ruşine să stea alături de un sărac.**

Bârfitorul

Bârfeala este năravul care te împinge să-i defăimezi pe alții. *Dacă întrebi pe bârfitor „Ce zici de cutare", îți va răspunde: „Voi face începutul la fel cu cei ce întocmesc genealogii, amintind mai întâi de neamul din care se trage.* Tatăl lui purta la început numele de Sosias, apoi, în vremea cât a făcut serviciul militar, şi-a schimbat numele în Sosistratos *(numele pe care bârfitorul îl atribuie victimei sale sunt un indiciu că acesta fusese eliberat din situația de sclav).* Mama lui este o tracă de neam mare (femeile din Tracia erau considerate printre femeile cele mai libere ca mod de a se comporta). În țara lui, femeile cu un astfel de nume sunt socotite de neam, iar el, descendentul unor astfel de părinți, e un netrebnic şi un decăzut.

Când i se adresează cineva, cerându-i să-i spună ce ştie despre femeile care locuiesc într-un loc oarecare, **este în stare să răspundă astfel: „Le ştiu bine şi nu mă pot înşela”.** *Apoi dă amănunte: „Sunt dintre acelea care-i trag de mânecă pe trecători*”, sau „**Femeile acele îşi ridică poalele. Eu nu-ţi spun vorbe goale. Ele se dau în drum ca nişte cătele. Într-un cuvânt, toate sunt puse să vâneze bărbaţii şi când bate cineva în poartă sar chiar ele să deschidă.**

Dacă unul bârfeşte, bârfitorul se aliază cu el. „Pe acest om l-am urât mai mult decât pe oricare altul. E respingător ca înfăţişare, iar ca răutate nu are pereche. Vrei o dovadă? Nevestei, cu toată zestrea pe care i-a adus-o şi care se ridică la atâţia şi atâţia talanţi, şi cu toate că i-a dăruit un fiu, îi dă trei bănuţi de aramă drept cheltuială pe zi şi **o sileşte să se scalde în apă rece şi în ziua lui Poseidon** *(femeia tratată astfel era considerată ca o sclavă, întrucât numai sclavele se îmbăiau în apă rece. Sărbătoarea lui Poseidon era celebrată în cursul lumii ianuarie). Dacă cel ce stă alături de el se ridică să plece, e în stare să-l vorbească de rău. Şi, o dată făcut începutul, nu-i vine greu să bârfească întreaga familie*. **Vorbeşte de rău prietenii şi rudele, nu-i iartă nici pe morţi (defăimarea morţilor era o atitudine condamnată prin lege).**

Această comportare a lui o numeşte sinceritate, spirit democratic şi libertate şi nu cunoaşte desfătare pe lume mai mare ca aceasta. *Această poftă de bârfeală supără pe oameni şi-i scoate din sărite.*

Mediocrul - Prietenul celor netrebnici

Prietenia cu cei netrebnici dovedeşte o înclinare către stricăciune. **Prietenul celor netrebnici este omul căruia îi place să-şi ducă viaţa în mijlocul celor care, suferind o condamnare într-un proces, au fost supuşi degradării civice**. El consideră că în preajma acestor oameni **poţi dobândi o experienţă mai vastă**. Când vine vorba despre netrebnici, el argumentează că toţi oamenii

sunt la fel. Este plin de ironie față de omul moral, iar **despre netrebnic afirmă că este un om lipsit de prejudecăți**. *Dacă un netrebnic este acuzat, el recunoaşte că societatea are dreptate când îl osândeşte pentru unele din păcatele lui. Celelalte păcate nu i le recunoaşte*. **Crede despre ticălos că e inteligent, că are dragoste pentru prieteni, că e priceput, că n-a întâlnit unul mai capabil decât el.**

Este binevoitor față de netrebnicul ce se apără în fața adunării *sau când acesta apare în fața tribunalului*. **E în stare să spună apărătorilor dreptății că nu omul trebuie judecat, ci acțiunile lui**. Şi *adaugă că* **netrebnicul veghează ca un câine neadormit la apărarea intereselor poporului.**

Cel căruia îi place tovărăşia cu cei netrebnici se erijează în apărătorul lor când sunt acuzați de afaceri dubioase. Iar dacă este judecător într-un proces este în stare să interpreteze în sensul cel mai rău acuzațiile părților. Într-un cuvânt, **tovărăşia cu cei netrebnici dovedeşte adevărul proverbului care spune că cei ce se aseamănă se adună.**

Calicul

Calicia constă în urmărirea unor câştiguri înjositoare. *Calic este omul care* nu pune la dispoziția oaspeților pâine îndeajuns. *Este omul în stare* să ia bani cu împrumut de la cineva care se află găzduit la el. **Când împarte carnea la o masă, spune că celui ce împarte i se cuvine o porție dublă şi face întocmai cum a spus. Când are vin de vânzare, prietenilor le vinde vinul amestecat cu apă.** Se duce cu copiii la teatru numai când organizatorii lasă intrarea liberă. Plecând din cetate într-o delegație cu caracter oficial, lasă acasă diurna de deplasare pusă la dispoziție de cetate şi se împrumută cu bani de la ceilalți membri ai delegației. Sclavului însoțitor, îi dă o povară mai mare decât aceea pe care o poate duce, iar de mâncat îi dă mai puțin decât oricare altul. Pretinde o parte din darurile delegaților şi apoi le vinde. **Când se află la**

baie şi vrea să se ungă cu uleiuri parfumate, se adresează sclavului, imputându-i că a cumpărat un ulei rânced numai şi numai ca să ia din uleiul vecinului. Dacă slujitorii lui au găsit întâmplător pe stradă bănuți de aramă, e capabil să ceară partea ce i se cuvine, susținând că zeul Hermes e binevoitor cu toți.

Calicul nu dă haina la spălat şi împrumută pentru el o alta, de la un cunoscut; **o ține la el, tot amânându-i înapoierea, până într-o zi, când îi este cerută.** *Şi mai pune la cale şi alte lucruri de felul acesta*. Rațiile cuvenite sclavilor le măsoară cu zgârcenie şi se serveşte de o măsurătoare ruptă, având grijă să n-o umple bine. Când i se pare că un prieten vrea să-i vândă vreun obiect cu un preț scăzut, îl cumpără, dar are grijă să-l dea mai scump. *Când are de achitat o datorie de treizeci de mine, o restituie reținând din ea patru drahme.*

Dacă din întâmplare s-au îmbolnăvit copiii calicului şi nu se pot duce la şcoală, scade o sumă proporțională din taxa la care e obligat, iar în cursul lunii februarie când sunt multe sărbători, nu-i trimite la şcoală, numai ca să nu plătească. *Atunci când pregăteşte un banchet prin contribuția participanților*, cere o parte pentru sclavii lui *şi ține cont de cele mai mici lucruri procurate* de el, ca: lemne, linte, sare şi *chiar şi de undelemnul turnat în opaiț.* Dacă un prieten de-al lui este pe punctul de a se însura sau de a-şi căsători fiica, calicul are grijă să plece de acasă mai devreme, spre a nu fi obligat să-i facă dar de nuntă. **Ia de la prieteni cu împrumut obiecte pe care nu numai că nu le mai cere nimeni înapoi, ci chiar dacă le înapoiază proprietarului, acesta refuză să le mai primească.**

Prost-crescutul

Căutând o definiție pentru proasta-creştere, am putea spune că **este o comportare supărătoare, dar nu dăunătoare.** Prost crescut este **cel care intră în casa omului îndată ce a adormit şi-l trezeşte ca să-i spună ceva.** Dacă eşti pe punctul de a porni într-o călătorie, se

întinde la vorbă cu tine şi te face să întârzii. **Celor ce vin în vizită la el le recomandă să-l aştepte până se va întoarce de la plimbare**. **Omul prost crescut ia copilul din braţele doicii, îi dă în gură resturi mestecate de el mai întâi, îl alintă strângând din buze şi-l numeşte „odorul tatei".**

Când se află la masă povesteşte că a luat un elebor (plantă cu efect purgativ, bună şi ca leac împotriva nebuniei) că l-a servit de minune şi că fierea evacuată o dată cu resturile era mai neagră ca sosul din farfurie. **Omul prost crescut e în stare să întrebe de faţă cu sclavii: „Măicuţă, ce-ai simţit şi ce zi era când te-au cuprins durerile naşterii şi m-ai adus pe mine pe lume?"** În locul mamei, răspunde tot el, că la naştere a simţit bucurie, şi durere şi că anevoie poţi afla pe lume un om care să nu fi avut parte de amândouă.

Când e invitat la un ospăţ, povesteşte că are acasă un rezervor cu apă rece, o grădină cu belşug de zarzavaturi fragede, un bucătar nespus de dibaci în pregătirea bucatelor, casa lui geme de musafiri, iar prietenii pe care-i are sunt la fel cu un butoi fără fund. *Nu-i poate mulţumi, oricâte atenţii ar avea faţă de ei.* **Atunci când are el prilejul să ofere un ospăţ, nu mai conteneşte lăudându-şi bufonul pentru ghiduşiile lui.** Ţinând în mână paharul, îşi îndeamnă invitaţii să bea, dându-le asigurări că s-a îngrijit ca petrecerea lor să fie cât mai reuşită, că **e de ajuns un singur semn din partea lor pentru ca sclavul să şi alerge la prăvălia „negustorului de fete".**

IV.
LOGO-TERAPIE PASTORALĂ

1. Tehnică psihologică şi trăire duhovnicească în demersul pastoral

- Importanța metodologiei în colocviul pastoral -

Problema metodei (sau a tehnicilor) de acțiune pastorală în relațiile interpersonale este evaluată diferit de nenumăratele şcolile psihologice existente. Dacă pe de o parte sunt ***acele curente de gândire care supraevaluează importanța aparatului tehnic***

(conferind o importanță absolută schemei de intervenții a interlocutorului, folosirii unor instrumente etc.), pe de alta, sunt ***acelea care subevaluează aspectul metodologic*** negând posibilitatea identificării unor ***piste operative concrete***. Vom oferi câteva reflecții care urmăresc să pună în valoare atât potențialul tehnicilor colocviului pastoral, cât şi limitele lui.

a) Valoarea şi limitele tehnicilor de acțiune pastorală

Aruncând o privire sintetică asupra bibliografiei privitoare la raportul psihologic şi pastoral în diferitele lui finalități (terapeutică, educativă, de consultare pastorală), se observă o multitudine dezorientantă de tehnici metodologice şi ***o scăzută importanță acordată dispozițiilor interioare ale preotului***. Nu trebuie, deci, să ne situăm nici de partea celor care manifestă o încredere exagerată în tehnici, nici a celor care le exclud complet, în numele unei aşa-zise ***spontaneități***, ci trebuie să precizăm locul pe care tehnicile trebuie să-l aibă întrun raport pastoral autentic. Astfel vom analiza natura tehnicilor şi funcția pe care ele le au, precum şi atitudinea pe care preotul trebuie să şi-o asume întrun colocviu pastoral.[1]

Simpla aplicare a anumitor reguli nu este nicidecum suficientă pentru a garanta eficacitatea unui colocviu pastoral. De aceea, este greşită tactica de a învăța, la nivel descriptiv, prin exerciții practice, tehnica colocviului pastoral, fără a o insera în contextul principiilor care o justifică şi fără a ilustra

[1] Bruno Giordani, *La psicologia in funzione pastorale. Metodologia del colloquio,* ed. La Scuola, Brescia şi Antonianum, Roma, 1981, p. 45.

dispoziţiile de fond interioare din care ea se naşte şi cărora ea trebuie să le servească drept instrument. ***Tehnica este necesară, dar este ambivalentă, duplicitară.***

În alte sectoare ale existenţei decât cel al raporturilor interumane, semnificaţia tehnicilor este uşor de definit. Prin definiţie, tehnica presupune o multitudine de mijloace, alese în mod liber, care garantează o anumită funcţionalitate operativă. A aplica acest concept la raporturile interpersonale ar echivala cu considerarea persoanelor drept obiecte. În plus, ar fi practic imposibil de utilizat „tehnica", dată fiind continua şi inevitabila interacţiune care animă o întâlnire duhovnicească dintre un preot şi un credincios, determinând într-un mod mai mult sau mai puţin conştient, reacţiile reciproce ale celor doi interlocutori.[2]

Rezultă deci că în ştiinţele umane noţiunea de „tehnică" de intervenţie are o dublă conotaţie: pe de o parte ea e necesară, pe de alta este ambivalentă. Este necesară pentru că experienţa imediată a preotului psiho-terapeut nu este separabilă de activitatea discursivă şi operativă concretă, adică de o tehnică conştientă pe care o aplică în situaţiile concrete şi în care experienţa însăşi se exprimă într-un mod mai autentic decât în tumultul emoţiei. În acest caz, ***tehnica este realmente expresivă şi creatoare a unui raport uman interpersonal pozitiv.*** Ea, cu toate acestea, este însă ambivalentă, deoarece orice activitate pur tehnică, ***fie ea la nivel de raţiune, fie pe plan operativ, creează o diafragmă*** între preotul terapeut şi realitatea imediată. Tehnica îi obiectivizează (într-un anumit sens) pe cei doi interlocutori, are tendinţa de cuantifica dinamismul

[2] *Ibidem,* p. 46

relațiilor interpersonale. Această ambivalență este atât de conaturală tehnicii aplicate relațiilor interpersonale, încât nu poate fi eliminată. Unica condiție eficace pentru a reduce la minim ambivalența ei este ***gradul de armonie şi de fuziune dintre gândirea tehnică şi realitatea imediată***.

b) Rolul tehnicii, în psihologia lui Karl Rogers

Analizând evoluția gândirii lui Karl Rogers şi practica terapeutică corespunzătoare ei, observăm că, sub aspectul folosirii tehnicilor, psihologia pastorală a trecut prin intermediul a diferite stadii care pot să fie astfel sintetizate:

- Inițial acesta ***a oferit o mare importanță aparatului tehnic***, considerând tehnica absolut necesară pentru a structura corect o relație interpersonală şi pentru a facilita procesul terapeutic;
- Într-un al doilea moment, ***a accentuat importanța dispozițiilor interioare ale preotului*** psiho-terapeut punând în umbră tehnicile;
- În sfârşit, a declarat în mod răspicat că tehnicile au doar ***o importanță relativă***, având valoare doar ***în măsura în care servesc pentru a comunica credinciosului stările interioare ale terapeutului.***

Se poate afirma că actualmente ***K. Rogers oferă maximum de relevanță personalității terapeutului şi dispozițiilor sale interioare***, în timp ce ***tehnicilor le conferă doar un rol pur funcțional, acela de a vehicula şi exprima într-un mod adecvat şi eficace dispozițiile lui interioare.*** În metoda rogersiană aparatul metodologic este simplu şi

flexibil, coerent şi eficace; stilul şi forţa intervenţiei sunt foarte importante, poate sunt mai importante chiar decât conţinutul mesajului, întrucât ele transmit dispoziţiile interioare ale terapeutului, condiţia absolut necesară şi suficientă a terapiei.[3]

Dacă, pe de o parte, Rogers consideră că tehnicile nu sunt strict necesare în relaţia pastorală, pe de alta el susţine cu fermitate necesitatea ca ***terapeutul să ştie să-şi exprime şi să comunice în mod eficace propriile dispoziţii interioare***. Se poate întâmpla ca aceste dispoziţii sincere şi autentice să fie exprimate de terapeut într-un mod inadecvat, ambiguu, fapt ce paralizează comunicarea unor trăiri duhovniceşti ce ar putea avea efect terapeutic asupra credinciosului.

c) Adaptarea la situaţie

Cel care activează în domeniul pastoral ştie că dacă doreşte să-şi expună şi înregistreze minuţios comportamentul din timpul unui dialog pastoral, nu va reuşi să-l traducă în termeni de „tehnică" sau să-i facă o descriere analitică exhaustivă. El e conştient de faptul că ***la baza propriului comportament stă un factor greu de înregistrat***, care se situează în punctul de întâlnire dintre modul de a percepe situaţia şi aparatul tehnic din care el se inspiră. El ştie că propriile intervenţii verbale sau nonverbale sunt caracterizate de o continuă mişcare, pentru a se adapta la situaţia fluidă concretă. Acest mod concret de a acţiona este analizat din exterior. Numai cel care

[3] Bruno Giordani, *La psicologia in funzione pastorale. Metodologia del colloquio,* Ed. La Scuola, Brescia şi Antonianum, Roma, 1981, p. 150.

conduce colocviul folosindu-şi propria experienţă interioară poate să perceapă ***forţele şi orientările care se trezesc în el*** şi care-l fac să asume atitudini care însoţesc, urmează şi sunt determinate clipă de clipă de starea sufletească a interlocutorului.

d) Nondirectivitatea

În prezentul paragraf ne oprim asupra conceptului de nondirectivitate cum a fost formulat şi înţeles de K. Rogers, în raport cu activitatea terapeutică. Prin termenul de „*non-directive therapy*" el vrea să definească o atitudine specifică pe care preotul terapeut trebuie să o aibă în faţa credinciosului: este vorba de ***o atitudine pe baza căreia preotul refuză să orienteze persoana întro direcţie predeterminată şi evită să o conducă, să gândească sau acţioneze în locul lui, potrivit unei reţete sau scheme universale.***

Acest aspect negativ din definirea nondirectivităţii trebuie corelat cu cel pozitiv care s-ar putea exprima astfel: asumând o atitudine nondirectivă, preotul îşi mărturiseşte în mod practic încrederea în capacitatea de auto-direcţionare cu care fiecare persoană umană este dotată de Dumnezeu.

Termenul non-directivitate, poate fi înţeles şi în moduri foarte diferite de acela al lui K. Rogers. Un alt autor, Y. Saint-Arnaud, sugerează ca ***preotul psihoterapeut să maturizeze în sine o dispoziţie de fond din care să izvorască în mod natural atitudinea non-directivă.*** El numeşte această dispoziţie ***ignoranţă creativă***. Această ignoranţă se referă la sectorul perceptiv al interlocutorului, adică la ***semnificaţia pe care situaţia expusă o are pentru el***. Ea nu se referă, bineînţeles, la ***adevărul care trebuie proclamat, valorile care trebuiesc propuse, riscurile***

în care persoana ar putea să naufragieze, indicațiile operative care se emană inevitabil din dialog.

Altă atitudine greșită în aplicarea nondirectivității este aceea de a o considera drept pură tehnică. Dintr-un sondaj realizat în cadrul clerului Episcopiei de Montreal, a reieşit că majoritatea preoților care simpatizează şi aplică colocviul nondirectiv, ***se preocupă mai mult de a învăța aparatul metodologic decât să maturizeze ei înşişi dispoziții de fond în primirea şi acceptarea credincioşilor***. Cercetarea a evidențiat că acest mod mecanic de a aplica nondirectivitatea îl conduce pe preot să fie în mod practic, paradoxal, foarte directiv.

Nondirectivitatea trebuie să se nască dintr-un mod de a fi al preotului şi dintr-o convingere profundă a lui, şi nu este rodul unei învățări mecanice, fapt reconfirmat de atâtea ori de Rogers. Interpelat într-un interviu pentru ca să specifice condițiile necesare pentru a face operantă nondirectivitatea şi pentru a evita abuzurile facile la care ea se pretează, răspunse: „De fapt, eu consider că nondirectivitatea nu poate să fie eficace decât atunci când face parte integrantă din filozofia (şi viziunea despre viață a) persoanei care o aplică. Nu este vorba, de fapt, de o tehnică ce s-ar putea în mod simplu învăța, adopta şi apoi respinge. Dacă cineva o utilizează ca o ustensilă oarecare, există riscul de a se bloca în ea. Eu cred că trebuie să o utilizăm cu precauție şi să pregătim lumea mai înainte de a-i permite să facă această experiență".

e) Intervențiile inadecvate

Păstrând în atenție principiile de inspirație şi indicațiile metodologice prezentate până acum, vom ilustra câteva forme de intervenție care nu aplică în

practică orientările propuse. Este vorba de modalităţi des întâlnite în orice tip de relaţie interpersonală (de la simpla conversaţie prietenească până la şedinţele psihoterapeutice sau la colocviul pastoral). Nu vrem să calificăm drept dăunătoare orice tip de intervenţie care va fi analizată, ci şi doar să le arătăm ca fiind ***incoerente cu conceptul pozitiv de „personalitate" propus de psihologia umanistă*** şi contrastant cu principiile operative propuse pentru colocviul nondirectiv.

Prezentăm deci şase tipuri de intervenţii pastorale greşite. La acestea vom adăuga o scurtă prezentare de tipul intervenţiei considerată adecvată şi care va fi clasificată cu termenul de „comprensivă", empatică. Pentru a expune mai clar semnificaţia diferitelor tipuri de intervenţie şi pentru a ne obişnui să distingem între ele, prezentul paragraf se va încheia cu câteva exemple practice pe diferite tipuri de intervenţie.[4]

Replica estimativă

Acest tip de răspuns exprimă ***o opinie privitoare la meritul, utilitatea sau exactitatea a ceea ce credinciosul a afirmat***. Într-un mod mai mult sau mai puţin directiv şi explicit, preotul indică interlocutorului ***cum ar putea sau cum ar trebui să acţioneze***. Preotul ***pune deci situaţia expusă de către credincios în raport cu o serie de norme şi valori,*** pe care el le ţine în mare stimă, şi alunecă, chiar dacă nu în mod explicit, în sfaturi şi indicaţii morale sau

[4] Bruno Giordani, *La psicologia in funzione pastorale. Metodologia del colloquio,* Ed. La Scuola, Brescia şi Antonianum, Roma, 1981, p. 153.

moralizatoare care ajung să fie considerate adevărate şi valide de către credincios.

Replica interpretativă

Într-un anumit sens, acest răspuns are ***scopul de a ajuta persoana să devină conştientă de situaţia în care se află,*** fiind vorba despre ***o formă de diagnosticare spirituală*** a situației credinciosului. Într-un mod mai mult sau mai puțin explicit, preotul îi indică individului ***cum ar putea sau cum ar trebui să re-examineze situația.***

În general, credincioşii pun accent pe ceva anume, adică subliniază importanța unui anumit aspect al dramei lor, acela care, potrivit judecății lor, este mai important. Acest accent se pune fie reflectând acel aspect, fie interpretând întreaga situație în lumina lui. Este clar deci că făcând astfel, preotul expune şi impune modul său personal de a vedea lucrurile.

Replica asigurativă

Recurgând la acest tip de intervenție, preotul caută ***să infuzeze siguranță în sufletul credinciosului,*** să-l ridice din anguoasă, să-l calmeze şi să-l consoleze. Indirect, preotul minimalizează reacția credinciosului, prezentând-o ca disproporționată la problemă şi poate chiar ca nejustificată. Cu acest tip de răspuns, ***preotul îşi propune să încurajeze subiectul***, să-l susțină cu o proptea care, de fapt, constă întro ***solidaritate emoțională*** (sau doar verbală, prin cuvinte generoase şi optimiste, dar adeseori pronunțate fără convingere interioară). El se forțează să-l asigure pe interlocutor, să-l consoleze, minimalizând drama expusă şi ignorând eventualele reacții ale persoanei. Este

evident că este vorba de ***o atitudine paternalistă*** care nu favorizează creşterea şi autonomia persoanei.

Replica - (de tip) interogatoriu

În general, această intervenţie constă în ***întrebări, mai mult sau mai puţin explicite, care urmăresc să descopere elemente noi,*** apte să verifice sau să aprofundeze situaţia expusă de interlocutor. În acest mod, preotul îl face să înţeleagă pe subiect că el poate şi trebuie să examineze mai de aproape diferitele aspecte ale problemei.

Cu un anumit tip de indivizi şi în determinate momente, poate să fie avantajos recursul la ***întrebări în scop informativ***, ***pentru a facilita expunerea a ceea ce ei intenţionează să comunice***. Însă dacă preotul recurge deseori, în special în primele întâlniri, la întrebări explicite, există riscul de a-l descuraja pe credincios sau de a anula tentativele acestuia de a lua iniţiativa în comunicare, sau de a opri procesul de autonomizare. O întâlnire fundamentată pe întrebări se aseamănă mai mult unui interogatoriu decât unui colocviu pastoral. Preotul trebuie să evite în mod special să pună întrebări privitoare la realităţi de care persoana se ruşinează sau are dificultăţi să vorbească, deoarece ar provoca reacţii de apărare.[5]

Replica rezolutivă (rezolvativă)

Unii preoţi sugerează după expunerea făcută de credincios, aproape instantaneu, o soluţie la problema propusă. Această reacţie este în mod clar directivă. ***Preotul are tendinţa să încadreze în***

[5] Bruno Giordani, *La psicologia in funzione pastorale. Metodologia del colloquio,* Ed. La Scuola, Brescia şi Antonianum, Roma, 1981, p. 154.

anumite structuri problema prezentată de interlocutor, făcând presiune spre rezolvarea problemei întro anumită direcție. Adeseori, soluția întrevăzută şi propusă este mai potrivită pentru persoana preotului decât pentru aceea a credinciosului. Uneori această atitudine poate să derive dintr-o convingere sinceră de a face ceva util, dar cel mai adesea reprezintă un mod elegant de a închide cazul şi de a încheia discuția. Este evidentă în această situație amprenta de autoritarism şi nota de directivitate.

Replica de confruntare

Uneori preotul consideră că poate să favorizeze înțelegerea de către credincios a situației sau poate crea o stare de suflet aptă să depăşească dificultățile, ***expunând experiențe proprii*** (sau a altor persoane) mai mult sau mai puțin similare celei prezentate de credincios. Pe lângă a indica un scăzut indice de ascultare empatică din partea preotului, această intervenție nu respectă principiul fundamental potrivit căruia ***orice experiență este irepetabilă sub aspectul ei subiectiv.*** Pentru aceasta, experiența trăită de un altul, chiar dacă din punct de vedere exterior este identică cu cea a credinciosului, îi este acestuia total străină în nucleul ei intim, pentru că nu este lecturată prin intermediul propriei personalități.

***

Cele şase atitudini enumerate mai sus sunt inspirate dintr-un principiu de bază: acela de ***a oferi credinciosului ceva valid din experiența duhovnicească a preotului***. Preotul trebuie să evite să demonstreze neîncredere în resursele altuia. Nu trebuie să-i fie expuse interlocutorului structuri pentru

a se înțelege pe sine, în loc să i se ofere elementele de la care el însuşi să-şi dobândească cunoaşterea de sine. Când preotul asumă această atitudine se vorbeşte de comportamente structurante, care denunță prezența nesiguranței în sine însuşi în fața problemelor puse şi constituie un act de neîncredere în posibilitățile subiectului de a-şi rezolva problemele, blocând libera expresie a stării lui de suflet.

Adeseori este vorba despre ***proiecția nevoilor nesatisfăcute ale preotului asupra interlocutorului*** mai mult decât preocuparea pentru soarta credinciosului. Ne aflăm deci în fața unui sistem inspirat din nevoia de a crea şi de a menține o poziție de siguranță. Preotul menține subiectul întro stare de dependență, pentru a controla situația. Interlocutorul se autoiluzionează că va găsi ceea ce caută încredințându-se autorității preotului şi renunțând să-şi asume responsabilitatea de decizie şi să înceapă procesul de dezvoltare a propriei autonomii.

Răspunsul comprensiv

Când preotul intervine, după ce a ascultat şi a înțeles cu empatie drama credinciosului, raportându-se la el cu sinceră acceptare şi autenticitate, este uşor ca el să reuşească să formuleze un răspuns comprensiv, înțelegător, empatic. Cu acesta, preotul relevă şi reflectă credinciosului adevărata dimensiune a situației lui, pătrunde semnificația afectivă şi personală a comunicării. Acest răspuns este perceput de credincios ca rezultat al unei afectuoase atenții a preotului, interesat să ***înțeleagă în mod corect semnificația situației şi să desprindă componenta ei afectivă,*** chiar dacă ea nu este verbalizată.[6]

[6] Bruno Giordani, *La psicologia in funzione pastorale. Metodologia del colloquio,* Ed. La Scuola, Brescia şi

Acum vom expune câteva cazuri pentru a ilustra în mod practic cele şapte tipuri de răspuns posibil.[7]

O fată de 19 ani:

- *Vă spun că-l detest pe tatăl meu… îl urăsc, îl urăsc, îl urăsc! Şi fără nici un motiv. Tatăl meu este preot. Este un om drept şi bun. Nu m-a bătut niciodată şi, în ciuda acestui fapt, față de el am un sentiment de refuz şi chiar o sete de violență, dar nu găsesc nici un motiv logic pentru a-l detesta. Ştiu că este foarte rău să-ți urăşti tatăl, în mod special când nu ai nici un motiv. Asta mă preocupă foarte mult.*

1. Răspunsul estimativ

- *Iată o problemă care trebuie rezolvată realmente. Raporturile dintre părinți şi copii sunt un lucru foarte prețios nu doar la vârsta ta, ci şi pentru viitor, tocmai de aceea este necesar să ne preocupăm de stările tale…*

2. Răspunsul interpretativ

- *Înțeleg. Desigur că dumneavoastră vă reproşați acest fapt cu atât mai mult cu cât nu există nimic care să poată justifica sentimentele ce le aveți. Dar, pe de altă parte, veți descoperi că sub această ură se ascunde o anumită dragoste față de tatăl dumneavoastră. Această dragoste este demonstrată de sentimentul de vinovăție pe care-l aveți.*

Antonianum, Roma, 1981, p. 158.

[7] Inspirat de la Bruno Giordani, *La psicologia in funzione pastorale. Metodologia del colloquio,* Ed. La Scuola, Brescia şi Antonianum, Roma, 1981, p. 160.

3. Răspunsul asigurativ (reconfortant sau fortificant)

- Cred că toți trecem într-o anumită perioadă a vieții prin astfel de situații: ne detestăm unii pe alții sau pe părinții noştri. Este un fenomen foarte răspândit. Aparent, desigur, o mare parte dintre noi reuşeşte să găsească metode prin care să depăşească această perioadă.

4. Răspunsul interogatoriu

- Este important să descoperim cauza acestui sentiment. Vorbiți-mi despre tatăl dumneavoastră, despre tot ceea ce gândiți despre el. Dumneavoastră spuneți că nu v-a bătut niciodată… Dar poate să se fi întâmplat ca el să vă fi împiedicat să faceți ceva ce ați fi dorit foarte mult. Nu vă amintiți nimic de acest fel?

5. Răspunsul rezolutiv (rezolvativ)

- Ați putea începe să vă gândiți la bunătatea tatălui dumneavoastră, pe care chiar dumneavoastră îl definiți „un om bun şi drept". Şi să încercați să demonstrați această disponibilitate față de el, să vă arătați drăguță în raport cu el.

6. Răspunsul de confruntare

- Da, mi-amintesc un caz ca cel al dumneavoastră. Şi-n acela era vorba de o tânără, care nu avea 20 de ani, care-şi ura tatăl...

7. Răspunsul empatic (sau înțelegător)

- Faptul de a experimenta fără nici o justificare acest sentiment vă creează un sentiment de zbucium interior…

Cazurile expuse succint mai jos fac referință la diferite situații pastorale. În primul exemplu este expusă intervenția unui credincios urmată de diferitele posibile răspunsuri ale preotului, care sunt notate cu un anumit calificativ, care este în raport cu principiile colocviului nondirectiv. Terminologia nu o reflectă în mod exact pe cea prezentată anterior pentru a indica cele şapte tipuri de intervenție.

Un tânăr:

- Părinte, când am aflat că ea mă părăseşte, m-am gândit chiar la ştreang. După aceea, m-am gândit să mă înrolez în legiunea străină, să plec undeva în război… să mor undeva departe dar să se vorbească de mine ca de un martir… Vroiam chiar să fac astfel. Să-i pară rău că m-a abandonat… să ştie cât de mult prețuiesc… Vă închipuiți, acum se afişează cu un altul…

Posibilele răspunsuri ale preotului:

1. Răspuns directiv

- Trebuie să-ți dai seama că făcând astfel îți dăunezi ție însuți…

2. Răspunsul diagnostic

- Vă lipseşte simțul valorii personale…

3. Răspunsul interpretativ/critic

- Acest mod de a acționa mi se pare că este dovada unei imaturități interioare…

4. Răspunsul moralizator

- Nu este oare rău să te gândeşti aşa de puțin la propria persoană?

5. Răspunsul dogmatizator

- Acest mod de a reacționa este oare expresia unei iubiri față de aproapele cum cere Biserica sau este o formă rafinată de iubire de sine?

6. Răspunsul comprensiv

- Cu alte cuvinte, te-ai simțit atât de traumatizat şi atins în fibrele adânci ale sufletului tău de plecarea ei, că pe moment te-ai gândit la orice pentru ca să-ți domoleşti durerea interioară…

***

Un alt caz este oferit de o doamnă care se găseşte în spital.[8] Preotul, care nu o cunoştea înainte, se apropie de pat şi îi zice:

- ***Pot să fac ceva pentru dumneavoastră?***

Ea, într-un anumit sens incertă şi timidă, îi răspunde:

- ***Aş vrea să vă rugați împreună cu mine!***

Posibile răspunsuri ale preotului:

a) *Cu plăcere. Să-mi spuneți, însă, care rugăciuni să le facem…* (el răspunde la conținutul cererii, nu la setea de sentiment cu care cererea a fost făcută);

[8] Inspirat din Bruno Giordani, *La psicologia in funzione pastorale. Metodologia del colloquio,* Ed. La Scuola, Brescia şi Antonianum, Roma, 1981, p. 163.

b) *Uneori este dificil să găsim cuvintele potrivite pentru a ne ruga…*(replică generalizatoare)

c) *Desigur, dumneavoastră ați avut un anumit mod de a gândi, de a reflecta…* (răspuns interpretativ care conduce spre o diagnosticare a situației)

d) *Păcat că nu învățăm să ne rugăm când suntem sănătoşi; în momentele în care avem nevoie, nu mai reuşim* (Răspuns moralizator)

e) *Rugăciunea, când ne aflăm în momente dificile, reprezintă un optim ajutor pentru a crede* (Răspunsul dogmatizant şi generalizator)

f) *Sunteți convinsă că dacă eu mă rog împreună cu dumneavoastră, v-ați simți mult mai bine…* (Preotul înțelege empatic şi reflectă starea de suflet a pacientei)

- Mâine voi fi operată şi-mi este frică…

Posibile răspunsuri ale preotului:

a) *Să punem aceste dificultăți înaintea lui Dumnezeu prin rugăciune…* (neglijează sentimentele)

b) *Astăzi medicii sunt atât de competenți, fapt pentru care nu trebuie să vă preocupați prea mult* (minimalizare);

c) *Multora le este frică mai înainte de a fi operați, chiar şi când este vorba despre o intervenție de nimic...* (Răspuns generalizator)

d) *Vă este dificil să vă resemnați în fața realității şi față de ceea ce v-a fost propus…* (diagnostic)

e) *Adeseori, această frică îşi are originea în copilărie, derivă din amintiri sau drame ale copilăriei…* (Răspuns care interpretează)

g) *Gândul că veţi fi operată mâine, vă înspăimântă…* (Reflectă sentimentul)

- Resimt ca pe o vinovăţie faptul că acum nu mai am suficientă credinţă…

Posibile răspunsuri ale preotului:

a) *Dar nu numai dumneavoastră vi se întâmplă aceasta. Sunt destui oameni care în această situaţie n-ar mai putea să zică că au o credinţă puternică. Gândiţi-vă la Mântuitorul în grădina Ghetsimani*. (Răspuns generalizator)

b) *Nu este apoi aşa de grav să simţiţi dubii în această situaţie* (Răspuns minimalizator)

c) *Nu uitaţi că în Ghetsimani şi Hristos s-a rugat ca să nu mai fie nevoie să bea din acel potir…* (Răspuns dogmatizant)

d) *Ar trebui să vă gândiţi tot timpul la altceva şi să fiţi mai puţin suspicioasă în faţa acestei operaţii…* (Răspuns moralizator şi paternalist)

e) *Vă simţiţi aproape vinovată că în această situaţie credinţa dumneavoastră nu este suficient de puternică, nu vă ajută suficient...* (Reflectare a stării sufletului ei)

- Ce o să gândească despre mine Dumnezeu văzându-mă că îmi pierd puterea? Că nu îmi mai împlinesc datoriile faţă de El?

Acum preotul poate să aleagă între două intervenții diferite:

1) Să reflecteze asupra sentimentului de nesiguranță și de angoasă al pacientei și să zică:

- „*Dumneavoastră vă întrebați dacă Dumnezeu poate să vă acuze pentru angoasa și frica pe care le experimentați în fața operației, pentru faptul că nu aveți suficientă credință*". Dar acest fapt ar putea să nu corespundă adevăratei stări interioare a persoanei care ar putea să reacționeze, zicând: „*Nu, cred că Dumnezeu mă consideră încă o creatură a Sa și tocmai pentru că mă aflu în această stare de slăbiciune, mă va ierta*".

2) Să răspundă la întrebarea concretă, cu ***un răspuns de credință***:

- *Mă gândesc că rugăciunea lui Hristos din grădina Ghetsimani ne indică calea corectă de urmat în acest moment.*

***

Acum avem în atenție o doamnă bătrână, necăsătorită, care s-a angajat să-l îngrijească pe fratele ei în ultimii ani ai vieții lui. Un an după moartea fratelui ei, ea cere să se întâlnească cu preotul. Începe printr-o ezitare:

- *Părinte, mă tem că o să mă judecați, o să mă considerați poate chiar nebună dacă vă povestesc motivul pentru care am venit și care mă supără.*

Posibile răspunsuri ale preotului:

a) *Mulți se tem că dacă își expun propriile probleme vor fi considerați deplasați de ceilalți…* (replică generalizatoare)
b) *La vârsta dumneavoastră nu ar trebui să vă mai temeți să vă exprimați liber propriile nevoi…* (replică moralizatoare)
c) *Puteți să începeți liniștiți să vorbiți, o să vedeți că lucrurile vor merge de la sine.* (Răspuns directiv)
d) *Este vorba deci despre ceva care vă deranjează. Dar vă temeți că o să vă judec… Stați liniștită, nu e cazul…* (Răspunsul empatic)

- Nu mai reuşesc să depăşesc durerea cauzată de moartea fratelui meu!

Posibile răspunsuri:

a) *Mulți au dificultăți similare în astfel de situații…* (Replică generalizatoare)
b) *Poate este o caracteristică a personalității dumneavoastră de a nu reuşi să vă detaşați de persoane care au avut o semnificație relevantă în propria viață.* (Răspuns diagnostic)
c) *La distanță de un an de un asemenea eveniment, ar trebui să începeți să vă preocupați şi de alte lucruri* (Răspuns moralizator)
e) *Acesta nu este oare un indiciu clar al faptului că Dumnezeu a implementat foarte adânc în noi nevoia de a iubi?* (Răspuns dogmatizant)

f) *Poate că pot să încerc să găsesc o familie care vă va ajuta…* (Răspuns directiv)
g) *Vă simțiți jenată de faptul că încă aveți dificultăți să acceptați moartea propriului frate…* (Răspunsul empatic)

- Pentru mine este ca şi cum viața nu ar mai avea sens…

Posibile răspunsuri:
a) *După dispariția cuiva drag, adeseori suntem năpădiți de astfel de gânduri…* (Răspuns generalizator)
b) *Acesta mi se pare un indiciu că vă gândiți prea mult la propria persoană…* (Răspuns interpretativ-critic)
c) *N-ar fi mai bine oare ca dumneavoastră să vă ocupați mai puțin de trecut?* (Răspuns moralizator)
d) *Dumnezeu este un Dumnezeu al viilor, nu al celor morți!* (Răspuns dogmatizator)
e) *Aveți sentimentul că viața şi-a pierdut sensul pentru dumneavoastră*. (Răspuns empatic)

- Când mă-ntorc acasă am un sentiment de mare, mare gol interior…

Posibile răspunsuri ale preotului:
a) *Când o persoană iubită nu mai este printre noi, chiar şi casa pare că este pustie…* (generalizator)
b) *Cred că starea dumneavoastră de spirit este generată de faptul că vă gândiți prea*

mult la propriul frate. (Răspuns diagnostic)

c) *Trebuie să căutați să fiți mai curajoasă*. (Răspuns moralizator)

d) *Şi astfel este goală casa când lipseşte o primire afectuoasă...* (Răspunsul empatic.)

- Părinte, dar o fi păcat dacă eu zic aceste lucruri?…

Răspunsurile preotului:

a) *Mă gândesc că, în realitate, poate fi chiar aşa, depinde de cum experimentați dumneavoastră interior această stare*. (Preotul se opreşte asupra conținutului)

b) *Unii, în fața a unor astfel de întrebări, disting între iubirea proprie şi păcat.* (Răspuns dogmatizator)

c) *Adeseori se nasc astfel de interogative în persoanele care au experiența durerii…* (Răspuns generalizator)

d) *Oamenii care au preocupări duhovniceşti nu ar trebui să folosească atât de uşor termenul „păcat”...* (moralizator)

e) *Dumneavoastră aveți impresia că trebuie să luptați împotriva propriei persoane şi vă temeți să nu cădeți astfel în păcat.* (Răspuns diagnostic)

f) *Vă temeți că Dumnezeu vă va judeca aspru pentru că aveți dificultăți în a continua să trăiți după moartea fratelui…* (Răspuns empatic)

Un ultim exemplu pentru a ilustra cel mai grav deserviciu pe care-l poate face preotul, în ciuda intenției pozitive, când este prea sigur de sine, este să recurgă la ***răspunsul estimativ***. Este vorba despre o tânără de 20 de ani, care de mult timp se gândește să intre în mănăstire, dar care are serioase dubii în privința vocației ei. Recurge deci la un profesor de religie care o apreciază mult, pe care ea însăşi îl apreciază mult şi căruia îi mărturiseşte:

- Dumneavoastră ştiți în mod cert, desigur, că eu am intenția să intru în mănăstire. Aş fi atât de mulțumită să pot să vă vorbesc puțin despre vocația mea!

Preotul, care o cunoaşte ca o elevă foarte bună, continuă îndată:

- Ei bine, îmi face mare plăcere să te revăd. Chiar cunoscându-te doar de la şcoală, îndrăznesc să afirm, după convingerea mea, că eşti realmente potrivită pentru mănăstire. Da, da, nu trebuie să te roşeşti. Eu cunosc puține fete care pot să intre cu atâta convingere în perioada de verificare anterioară călugăririi. Crede-mă, vei fi o călugăriță de excepție. Desigur este nevoie să răspunzi în mod necondiționat la exigențele vieții religioase. Viața monahală presupune mari sacrificii. Dar cel care este generos, şi tu eşti, indubitabil, acceptă cu bucurie şi cu solicitudine „provocarea". Sunt sigur, vei corespunde deplin chemării divine. Dumnezeu te va binecuvânta şi întreaga ta viață va fi binecuvântată, ți-o spun în mod sigur!

Este evident că tânăra nu a mai avut curajul să insiste asupra dubiilor ei, chiar dacă acestea au determinat-o să dorească întâlnirea cu profesorul de religie. ***Acest tip de intervenție estimativă poate să creeze interlocutorului o siguranță provizorie,*** dar nu

va maturiza o stare a sufletului credinciosului. ***Dacă certitudinile, ezitările, dubiile, vor fi reprimate, iar nu rezolvate, mai repede sau mai târziu se vor întoarce vulcanic***, într-un mod mai acut, mai vijelios şi mai distructiv decât prima dată.

f) Familiarizarea preotului cu metodologia colocviului pastoral autentic

De curând, s-a introdus în unele facultăți de teologie *Psihologia Patorală* în *curriculum*-ul *universitar* de pregătire pentru preoție deoarece în ultimii ani a crescut interesul pentru ***psihologia aplicată la acțiunea pastorală.*** Fiind vorba despre o formare care trebuie să se traducă în mod direct în plan operativ, este clar că, pe lângă o expunere de principii psihologice inspiratoare a metodelor dialogului, este necesar să fie oferită preoților ***ocazia de a exercita în mod practic în seminarii şi în grupuri organizate această aptitudine.***

Țările în care tehnicile psihologice ale lui K. Rogers sunt aplicate la pastorală sunt Anglia, Olanda, Franța, Belgia şi Germania. Publicațiile specifice pe această temă, organizarea de cursuri, seminarii, dezbateri, centrele de ajutor pastoral sunt nenumărate, chiar dacă insuficiente, pentru a satisface toate aşteptările şi necesitățile. Cea mai mare şi mai gravă lacună este reprezentată de lipsa cursurilor şi seminariilor practice de inițiere a viitorilor preoți la serviciul calificat şi prețios al „întâlnirii duhovniceşti" cu credincioşii.

Criteriile care au determinat alegerea metodei sunt următoarele:

1) Metoda să fie inspirată dintr-un ***curent psihologic care are o concepție pozitivă despre persoana umană***, pentru ca, astfel,

să pună în valoare dimensiunea ei spirituală şi să fie deschisă spre valorile care-l transcend pe om;

2) ***Aparatul metodologic să fie simplu şi uşor de asimilat şi de cei care nu au foarte vastă pregătire în psihologie***. Aceste lucruri se întâlnesc în metoda psihologului american Karl Rogers, chiar dacă se impune să le integrăm cu noi tipuri de intervenție şi să corectăm matricea lor imanentistă.

Acelaşi lucru s-ar putea zice de metoda idealizată de Robert Carcuf, care, în comparație cu K. Rogers, se distinge printr-o mai mare organicitate în treceri şi se relevă mai incisivă în procesul de dobândire a atitudinilor constructive.

***

O Doamnă în vârstă de aproximativ 40 de ani merge să-l întâlnească pe un preot pe care l-a cunoscut cu un an în urmă. El o face puțin să aştepte, pentru că fiind Vineri, trebuia să slujească sfânta Liturghie. Dialogul lor, la biroul parohial, este următorul:

- ***Luați loc, Doamnă. Cum vă merge?***
- M-am calmat puțin în timpul slujbei. Poate vă amintiți că, în urmă cu un an, mi-ați spus că dacă voi avea nevoie, să vin la dumneavoastră, şi acum, când realmente sunt în derută, m-am gândit să dau curs invitației.
- ***Îmi face plăcere să ştiu că vă pot fi util. Îmi pare însă rău că v-am făcut să aşteptați...***
- Am simțit că se prăbuşeşte întreg cerul peste mine când, joia trecută, când m-am întors din concediul petrecut în Thailanda cu soțul meu, la aeroport, fiul meu îmi spune că s-a iubit cu

o fată, iar părinții ei l-au denunțat la poliție... Părinte, spuneți-mi ce trebuie să fac? Era un băiat de aur, nu ne-a creat niciodată nici o problemă, şi acum, aşa dintr-o dată... Ce să mă fac?

- ***Ei, mi se pare într-adevăr şocant ceea ce s-a întâmplat... e zguduitor să descoperi că fiul este altfel de cum credeai...***
- Şi sunt acum aşa de distrusă! Nu ştiu ce să fac. De aceea am venit la dumneavoastră. Fiul meu e un băiat frumos, are 24 de ani. Mai lipseşte un an şi devine licențiat în medicină. Înțelegeți? Un an şi ajunge medic! Dintru început a fost cuminte, călăuzindu-se după principii deosebite. Numai un aspect să vă spun: dimineața ne aducea cafeaua la pat şi discutam micile probleme; când doream să-i cumpăr o haină sau pantofi, îmi spunea că nu trebuie, căci sunt buni cei pe care-i are deoarece costă prea mult să-l țin la şcoală, nu trebuie cheltuieli în plus... Înțelegeți ce băiat cuminte? Eu o iubesc mult şi pe fiica mea, şi pe soțul meu, dar el ocupă un loc special în inima mea. Acum ce pot să mai fac?
- ***Deci, pe de o parte sunteți mândră de fiul dumneavoastră, în curând medic, pe de alta, sunteți dezamăgită de gestul lui.***
- I-am oferit atât de mult şi-am făcut multe sacrificii. Dacă nu am fi avut credință, nu ştiu cum am fi depăşit anumite momente. Vreau să fac tot ceea ce este omeneşte posibil să-l scot din încurcătura aceasta. Vrea să se însoare cu fata asta de 25 de ani. Am înțeles că se întâlneau de mai bine de un an, şi eu nu ştiam nimic. Părinții ei l-au pârât la poliție zicând că

el ar fi violat-o. Ieri, împreună cu soțul meu, ne-am dus la comisarul de poliție care ne-a spus că mama ei e o nebună, iar tatăl un alcoolic. Doamne, părinte, înțelegeți pe mâinile cui a ajuns fiul meu? Nu meritam una ca asta. Fiul meu vrea să întrerupă studiile, acum că-i aproape medic. Totul a intrat în ceață. Ce trebuie să fac? Am venit tocmai pentru a primi un sfat.

- ***Fiul acesta mi se pare că este extrem de important pentru dumneavoastră şi nu vă vine să credeți că v-a trădat încrederea. Sunteți dezamăgită?***
- Dacă mă gândesc bine, da! Parcă m-am trezit dintr-un vis feeric. Faci atâta pentru a crea un viitor fericit copiilor, şi în schimb... credeți-mă, părinte, în zilele acestea mi-a venit chiar gândul să mă duc în lume, să mă duc undeva, retrasă, nu ştiu unde... aş face bine? Sunt hotărâtă să fac ceea ce îmi ziceți!
- ***O, vă mulțumesc pentru încrederea pe care mi-o acordați. Mă investiți cu o responsabilitate enormă, aceea de a alege în locul dumneavoastră. Sigur, în dezamăgirea dumneavoastră vă simțiți singură şi căutați să fiți înțeleasă pentru ca să redobândiți siguranță de sine. Dar mă gândesc că deja v-a venit vreo idee de acțiune.***
- Mâine voi merge să vorbesc cu un avocat pentru problema denunțului la poliție. Ce-a putut face!
- ***Sunteți supărată tare pe el?***
- Da, am fost foarte supărată. Şi ştiți ce mi s-a întâmplat? Fata s-a mutat în casă la fiica mea, care e căsătorită. S-a mutat provizoriu… zice.

Ştiți, alaltăieri, m-am pomenit cu ea în față. N-am avut curajul s-o privesc în față. De ce părinte? E mai puternică decât mine, nu reuşesc s-o privesc în ochi. De ce?

- ***Mi-e greu să vă răspund. Poate dumneavoastră o considerați responsabilă de opțiunea fiului dumneavoastră: v-a luat băiatul din brațe şi dumneavoastră nu puteți fi indiferentă la acest fapt.***
- Dar mie nu mi se pare că sunt o mamă posesivă, sau capabilă de a o urî pe cineva...
- ***Poate aveți dreptate... sau, e dificil să-ți dai seama de acest lucru...***

***

Observăm că preotul nu dă curs provocărilor doamnei de ***o oferi o soluție imediată*** problemelor ei. Ascultând-o „activ", ***o ajută să devină conştientă de sentimentele proprii şi să exploreze problema*** care o frământă. Preotul trebuie deci să fie un ***factor de discernământ***, adică să culeagă cu răbdare din discuție acele elemente care permit să fie depăşită starea de confuzie şi ambiguitatea situației pentru a ajunge la o clarificare fermă a dramei. Într-o perspectivă pastorală deci, capacitatea de discernământ a preotului înseamnă a face posibilă şi a permite lucrarea Duhului Sfânt, care face lumină asupra a ceea ce interlocutorul trăieşte.

2. Dinamica psihologică a dialogului pastoral

Il est plus facile de paraître digne des emplois
qu'on n'a pas que de ceux que l'on exerce.
Este mai uşor să părem demni de funcţiunile la care aspirăm
decât de acelea pe care le exercităm.

Dialogul dintre preot şi credincioşi, pentru a fi realmente „pastoral", trebuie să îndeplinească următoarele „funcţii" psihologice:

a) Funcţia de susţinere afectivă sau de acceptare a interlocutorului;

b) Funcţia psiho-directivă numită şi ***de conducere*** sau ***de călăuzire duhovnicească*** a credinciosului;

c) Funcţia mistagogică sau de „mijlocire" (intermediere) mistică.

Relaţia pastorală (relaţia dintre un preot şi un credincios) depăşeşte bineînţeles cu mult simpla relaţie psihologică. Cu toate acestea, este posibilă o autentică *Psihologie Pastorală* ca ***ştiinţă şi ca tehnică,*** deoarece *relaţia pastorală se fundamentează şi pe norme generale* care se pot studia, punându-se astfel în acţiune mecanisme psihice prezente în mod constant în preotul păstor, precum şi în cei care apelează la el.

Intenţionăm acum să reflectăm asupra ***atitudinilor psihologice*** care stau la baza unei *relaţii pastorale autentice*, respectiv *corect fundamentată şi bine structurată.* Subliniem dintru început că *există o diversitate infinită de situaţii în care se realizează lucrarea pastorală a preotului* (de exemplu la casa parohială, la spital, în biserică, pe stradă etc.). Evident, ***psihologia nu posedă nici o reţetă***

prefabricată pentru a-l ajuta pe preot să înfrunte fiecare dintre situațiile posibile. Ea îl invită, în schimb, să reflecteze mai întâi personal, la reacțiile interioare pe care descrierea acestor situații le-a provocat imediat în el şi să le confrunte cu atitudinile pe care o relație pastorală autentică le pretinde.[1]

a) Funcția psihologică de susținere afectivă şi de acceptare a credinciosului

Dialogul pastoral trebuie mai înainte de toate să ofere fiecărei persoane **o *ocazie, unică poate, de a fi înțeleasă şi acceptată aşa precum ea este, în integralitatea ființei ei afective, morale şi intelectuale***. Ştim din Evanghelie că harul lui Dumnezeu poate pătrunde ființa umană în orice moment al evoluției ei şi în orice situație ("Nici eu nu te condamn..." – Ioan 8,11 a spus Mântuitorul femeii adultere). *Adevăratul păstor* nu este doar acela care este dispus să-şi dea viața pentru oile sale, ci şi ***acela care le cunoaşte în profunzime frământările şi rănile interioare, fiind plin de sensibilitate față de drama fiecărei „oi" păstorite***.[2]

Această acceptare afectivă a persoanei cunoaşte multiple aspecte:

a) a ***accepta persoana***, aşa cum ea se prezintă la întâlnirea cu noi, ca persoană liberă, acceptându-i continuu progresele şi limitele pe care ea însăşi le fixează în cursul dialogului. Dialogul pastoral (care adeseori începe din inițiativa celui care cere ajutorul) se va putea desfăşura doar acceptând libertatea interlocutorului şi ***va fi mutilat de îndată ce păstorul va exercita o anumită presiune (directă sau***

[1] André Gide, *La relazione umana nel dialogo pastorale,* ed. Borla, Torino, 1964, p. 12

[2] *Ibidem*, p. 33.

indirectă) pentru a forța intimitatea interlocutorului.[3]

b) a ***înțelege*** persoana în unicitatea ei de excepție, insubstituibilă, în unicitatea destinului ei providențial (fapt ce trebuie să i se facă cunoscut). "***A înțelege" nu este în această privință sinonim în mod necesar cu "a aproba",*** ci înseamnă, de fapt, *a vedea prezentul așa precum îl vede și-l percepe interlocutorul, a-l citi în lumina trecutului pentru* a-i identifica valoarea proiectată în viitor.

Aceasta este deci atitudinea de fond pe care trebuie să o aibă păstorul: să-l accepte pe interlocutorul său așa precum este, să lase să se maturizeze raportul pastoral cu acesta în ritmul pe care acesta îl decide și, în plus, să-l facă conștient de această acceptare.

Analiză psihologică

Ioana are 25 de ani, este prima născută într-o familie cu trei copii. Murindu-i mama, rămâne cu tatăl şi cu doi fraţi. Cu patru luni în urmă i-a murit şi tatăl. Ioana, mai întâi prin scrisoare, apoi prin telefon, a dorit o întâlnire cu preotul "pentru a vorbi despre religie şi despre moartea tatălui meu". Se prezintă la casa parohială şi este primită de părintele Ghelasie, suplinitorul părintelui Ioan,

---

[3] „Prima exigență psihologică deci – exigență fundamentală și adeseori extrem de dificilă – constă în ***a respecta natura relației propusă de interlocutor***. Acceptarea aceasta însă nu este nicidecum doar o stare de receptivitate pasivă, ci una dinamică", cfr. *André Godin, La relazione umana nel dialogo pastorale*, ed. Borla, Torino, 1964, p. 38-53.

parohul titular. Iată, după câteva formule de curtoazie, începutul conversaţiei:[4]

Ioana: Doream atât de mult să vă vorbesc, Părinte, pentru aceasta: de când a murit tatăl meu, viaţa mi-a devenit extrem de dificilă. La început, aş fi fost în stare de orice pentru a-l ajunge pe tata din urmă... E atât de simplu: se înghit câteva diazepame şi se dispare repede într-o lume fără urmă. Dar iată (cu un surâs jenat): aş fi făcut-o dacă aş fi fost sigură că aş fi ajuns în acelaşi loc cu el..."

O anumită tăcere a Ioanei îi indică cu certitudine părintelui Ghelasie că ea nu va continua până ce nu va fi primit o reacţie cât de mică din partea lui. ***O prezență atentă şi în linişte este primul şi cel mai prețios dar pe care un preot îl poate oferi unei ființe umane*** ce apelează la el. *Este necesar să se intuiască, în mod afectiv,* ***momentul în care tăcerea devine inoportună****, aridă, paralizantă, punând în dificultate interlocutorul*, şi trebuie intuit acest moment în funcţie de interlocutor, iar nu în funcţie de noi înşine. Statisticile ne arată că în cinci cazuri din zece *intervenţia preotului este prematură, precipitată*, din cauza stării de tensiune pe care păstorul însuşi o experimentează: arde de dorința de a vorbi, de a interveni, pentru că adeseori el însuşi nu este suficient de familiarizat cu sensibilitatea universului interior uman.

Indicăm diferite răspunsuri pe care un preot le-ar da în acest caz:

[4] Preluată şi prelucrată din André Godin, *La relazione umana nel dialogo pastorale,* ed. Borla, Torino, 1964, p. 36.

R 1. Aţi făcut foarte bine că nu aţi dat curs acestei idei.

R 2. Fetiţa mea, toţi trebuie câteodată să suportăm situaţii similare.

R 3. Tatăl dumneavoastră şi-a trăit propria viaţă, iar dumneavoastră trebuie să v-o trăiţi la rândul dumneavoastră, pe a dumneavoastră!

R 4. Şi atunci ce aţi făcut?

R 5. În mod cert, aţi trecut printr-o situaţie extrem de dificilă.

Încercăm acum să analizăm posibilele implicații ale fiecărui răspuns şi să identificăm nuanțele psihologice *care afectează pozitiv sau negativ calitatea dialogului pastoral.*

R 1. Aţi făcut foarte bine că nu aţi dat curs acestei idei.

Elementul esențial al acestei intervenții demonstrează o ***atitudine critică***. Ioana „a făcut bine”... . Imediat ea îşi va da seama că se află în fața unuia care ***cântăreşte din punct de vedere moral ceea ce ea zice***. El ***lecturează realitatea prin grila seacă a unei morale legaliste***. Şi probabil că va resimți o uşoară dificultate de acum înainte în a manifesta acțiuni, gânduri sau *idei care vor trebui să treacă prin ciurul critic al preotului* predispus spre analiză critică şi judecată. Expresia folosită nu demonstrează deloc o acceptare integrală a Ioanei.

Trebuie să fie clar că în dialogul pastoral *nu este vorba de o excludere completă a atitudinii critice, care face parte integrantă şi de drept din funcția de mărturisire pastorală.* Preotul reprezintă şi *ordinea obiectivă de valori şi datorii morale.*

Subliniem însă că acesta nu este răspunsul cel mai fericit acum, ci dimpotrivă, este în contrasens cu contextul: Ioana nu vorbea în mod serios de sinucidere, făcea doar o aluzie, *pentru a evidenția intensitatea dramei ei interioare*. Răspunsul preotului demonstrează că a înțeles greşit sensul cuvintelor Ioanei, nereuşind să observe realitatea în complexitatea ei. Poate a rămas blocat de aluzia la sinucidere, sau poate că, obosit şi plictisit, ***a găsit o uşoară fugă în atitudinea moralistului banal.***

R 2. Fetiţa mea, toţi trebuie câteodată să suportăm situaţii similare

În primul rând, preotul foloseşte aici un ton de ***excesivă afectivitate paternă*** demonstrat de discutabilul termen "fetițo". Acest răspuns este nociv afectat de tendința *generalizatoare.* Căutând să calmeze, să încurajeze, preotul generalizează, banalizând: atâtea alte persoane au suferit aceleaşi probleme.

Este adevărat că uneori, ***o expresie generalizatoare poate avea un efect tranchilizant***. Trebuie însă bine contextualizată o astfel de expresie întrucât nu este oportună întotdeauna. În cazul nostru, Ioana nu a avut încă timpul să se exprime şi ***răspunsul preotului îi reprimă acesteia avântul în exteriorizarea propriilor stări interioare***. În plus, orice intervenție care tinde să generalizeze ***poartă cu sine un teribil coeficient de banalizare****:* "Mulți alții înaintea voastră, au avut aceeaşi dificultate; nu este cazul să vă alarmați"; cu alte cuvinte, „Sunteți un caz comun!”. Iar credinciosul are sentimentul de a fi, neacceptat, neînțeles şi tratat superficial. Chiar de la început *răspunsul preotului nu face altceva decât să ignore şi să nege ceea ce este unic în*

situaţia dată. Datoria preotului ar fi aceea de a accepta şi de a invita (sau măcar a crea contextul pentru ca) persoana să vorbească mai mult despre *drama ei interioară*. Desigur, această eroare pastorală nu este fatală, relaţia pastorală nu este compromisă definitiv, dar pretinde să fie corectată, pentru ca *relaţia duhovnicească dintre cei doi să se maturizeze progresiv.*

R 3. Tatăl dumneavoastră şi-a trăit propria viaţă, iar dumneavoastră trebuie să v-o trăiţi la rândul dumneavoastră, pe a dumneavoastră!

Iată din nou *tendinţa spre sfaturi, spre îndemnuri*, cu alte cuvinte, o predică. ***Vorbăria multă a păstorului vrea să mascheze lipsa lui de vibraţie interioară la problemele expuse***. Există infinite răspunsuri din categoria acestuia, unele de o rară profunzime teologică: "Prin încercarea pe care aţi suferit-o prin moartea tatălui, puteţi descoperi sensul vieţii"; sau: "Trebuie să vă abandonaţi în braţele şi voia lui Dumnezeu"; sau: "Hristos cel înviat ne învaţă să acceptăm atât moartea altora, cât şi pe a noastră". Toate aceste răspunsuri sunt adevărate, au o deosebită valoare în teorie, sunt exacte din punct de vedere teologic, sunt sublime, sunt poate chiar pretinse de moartea tatălui Ioanei. Unica problemă ar fi că ***în acest context aceste îndemnuri şi aceste încurajări de rară densitate teologică nu îşi au locul lor***, deoarece nu îndeplinesc funcţia de acceptare pe care o impune dialogul pastoral, sau mai bine spus, vin mai înainte ca această funcţie să fie realizată.

Subliniem deci că preotul, mai înainte de a rosti aceste cuvinte şi a spera în eficienţa lor, trebuie

să fi dobândit o anumită autoritate duhovnicească în raport cu interlocutorul: trebuie, cu alte cuvinte, să fi reuşit să stabilească un raport destul de solid pe planul comunicării umane şi al înţelegerii celuilalt. *Nu de cuvinte deosebite are Ioana acum nevoie*: le va accepta ulterior, dacă va avea posibilitatea să se exprime.

R 4. Şi atunci ce aţi făcut?

Iată *răspunsul* - în aparenţă neutru - *de o revoltătoare ariditate*, în care nu regăsim *căldura interesului pentru soarta celuilalt.* Din nefericire, 99% de astfel de intervenţii au loc în conversaţiile interumane. Nu trebuie uitat faptul că *preotul care face să supravieţuiască o conversaţie doar graţie strategiei întrebărilor* (unii au o tendinţă înnăscută în această direcţie), nu va putea determina progresul conversaţiei, şi se va demonstra a fi incapabil de a încropi o relaţie pastorală profundă.

Această intervenţie invită credincioasa ***să se concentreze pe o expunere a acţiunii, evitând astfel versantul sentimentelor***, preotul demonstrând-şi înclinaţiile „activiste". Există şi alte răspunsuri cu valoare şi aspect de întrebare: "Poate doriţi să-mi vorbiţi mai mult despre ceea ce aţi simţit atunci". Această invitaţie presantă orientează spre sectorul sentimental şi emotiv ("ceea ce aţi simţit"), dar va fi lipsită de incidenţă pozitivă: Ioana a venit tocmai pentru a discuta despre aceasta, iar cuvintele preotului nu îmbogăţesc deloc raportul de prim contact ce se stabileşte între ei.

R 5. În mod cert, aţi trecut printr-o situaţie extrem de dificilă...

Cuvinte simple, primitoare şi plină de căldură, dotate de o afecțiune surprinzătoare. Recitind cuvintele Ioanei, ne vom da seama de faptul că ***ea a fost nu doar ascultată, ci şi acceptată şi înțeleasă în profunzimea dramei ei interioare,*** dincolo de cuvintele pe care le-a rostit. Preotul a înțeles ceea ce ea încerca să comunice într-un mod imprecis (cu o sinistră aluzie la o posibilă sinucidere), a identificat sensul exact al cuvintelor ei, a reflectat cu exactitate asupra lor, cu calm şi fără exagerare. Aceasta este *tehnica esențială a oricărei comunicări reale între oameni: reflecția duhovnicească*.

Pentru a reuşi să reflectezi duhovniceşte cu adevărat, este necesară o permanentă atenție, o deschidere afectivă deosebită şi o disponibilitate mentală perpetuă spre ceilalți, disponibilitate pe care puțini oameni reuşesc să o dobândească şi să o mențină. ***Este vorba de a asculta ceea ce a fost spus şi de a penetra cu intuiția, în fiecare moment al dialogului, tonalitatea afectivă a ceea ce se spune.***

Este evident că ***răspunsul preotului nu are nimic absolut în el însuşi***, existând alte nenumărate expresii diferite, reflectând aceeaşi acceptare afectuoasă: "Nu v-ați revenit încă din această experiență şocantă" sau "Ați trecut printr-o perioadă cu adevărat groaznică"; "În cazul dumneavoastră, pierderea tatălui a fost o încercare cu adevărat teribilă".

Evoluţia dialogului:

Încurajată de răspunsul preotului (R. 5), Ioana va continua cu mai mult elan dialogul, fiind puternic marcată faptul că a fost acceptată.

2) „Acum lucrurile puţin s-au mai aşezat. Dar nu mai ştiu în ce să cred şi nici la ce să mă gândesc. Totul era clar până nu a murit tatăl meu. Eu sunt credincioasă, părinte, dumneavoastră ştiţi asta; dar am impresia că credinţa mea nu a avut niciodată fundamente puternice".

Observăm aici că, în loc să aştepte de la preot o încurajare, ea însăşi îl asigură că acum "lucrurile s-au mai aşezat". Pe lângă aceasta, *din proprie iniţiativă aduce în discuţie imediat* ***aspectul religios al dramei sale***. ***Fiind acceptată în suferinţa ei psihologică, nu se opreşte aici, ci înfruntă direct problema credinţei ei în Dumnezeu***. O face însă temându-se de un reproş din partea preotului: "Eu sunt credincioasă, părinte, dumneavoastră ştiţi asta...". Din nou este deci necesară o intervenţie realmente pastorală, care să evidenţieze ***o acceptare integrală*** a ei de către preot. Iată deci intervenţia pastorală:

R 1. "Sunteţi acum într-o stare de îndoială şi de incertitudine..."

Răspunsul preotului este perfect din punctul de vedere al acceptării pozitive care ne interesează aici. **Preotul acceptă integral ceea ce ea s-a limitat a zice** doar cu reticenţă. Pe neprevăzute deci, simţindu-se înţeleasă, Ioana continuă conversaţia şi descrie mai în detaliu situaţia ei psihologică şi spirituală.

3) Da, e adevărat, sunt în îndoială. Mă îndoiesc de tot, de viaţă, de mine însămi. Nu cred că aş putea să trăiesc sau să acţionez ca mai înainte. Nu mai am încredere în nimic pentru a putea face

faţă vieţii. Nu cred că aş mai putea crede cum am făcut-o în trecut. (perioadă de linişte...) Este groaznic când îţi dai seama că credinţa pe care o aveai la început nu mai serveşte la nimic, nu îţi mai sporeşte curajul (perioadă de linişte...). Acasă nu pot zice nimic din toate acestea; nu este uşor să vorbeşti despre lucrurile acestea cu membrii familiei (o linişte prelungită...).

Părintele Ghelasie:

- Şi astfel aţi simţit nevoia să vorbiţi despre toate aceste lucruri cu cineva!

Ioana:

- Întocmai! Ideea de a vă vorbi mi-a venit alaltăieri, când în predică aţi făcut referinţă la "credinţa împotriva oricărei împotriviri": credinţa acelor persoane care cred şi atunci când au pierdut orice siguranţă interioară, orice raţiune, orice bucurie de a crede. Eu ştiam că acest lucru este valabil pentru preoţi. Credeţi că au am ajuns la acest punct?

Suspendăm aici dialogul. Fiecare dintre noi avem la dispoziţie pentru a comunica o întreagă „claviatură" de posibilităţi, dar adeseori ne limităm să folosim doar câteva taste: *îndemnuri, cuvinte de încurajare, ordine, formule teologice sau morale, poate şi de afecţiune, de simpatie umană* etc. Întreg progresul în dialogul pastoral constă în a înmulţi progresiv tastele ce le avem la dispoziţie şi ***a folosi tasta aceasta sau cealaltă în funcţie de interlocutor, iar nu în funcţie de propriile noastre dispoziţii subiective.***

Reflecţii teologico-pastorale asupra dialogului

De remarcat este ***rapiditatea cu care este înfruntată tema centrală: problematica religioasă.*** Din patru schimburi de cuvinte se ajunge în inima problemei, şi dialogul devine imediat pastoral. Se merge deci direct, ferm şi calm la ceea ce merită atenţie, respectiv la preocupările religios-teologice care intră în competenţa preotului. Acesta este rezultatul concret al tehnicii "reflexiei duhovniceşti" şi a atitudinii de acceptare pe care le-am presupus ca fiind esenţiale începutului oricărui dialog pastoral.

Dacă recitim cu atenţie răspunsurile preotului ("În mod cert, aţi trecut printr-o situaţie extrem de dificilă"; "Dumneavoastră sunteţi acum într-o stare de îndoială şi de incertitudine..."; "Şi astfel aţi simţit nevoia să vorbiţi despre toate aceste lucruri cu cineva!") observăm că doar în câteva minute, ***aceste trei răspunsuri au creat o atmosferă de încredere, pentru că erau integral orientate spre interlocutor, spre nevoile, aspiraţiile şi situaţia lui concretă.***[5]

Conversaţia pastorală cu Ioana a progresat rapid spre obiectivul ei religios pentru că atitudinea interioară a păstorului a fost corectă. Pentru a aprecia cu mai multă obiectivitate importanţa acestei atitudini, este suficient să fie pusă în confruntare cu

[5] Chiar şi din punct de vedere gramatical, cele trei răspunsuri denotă o atitudine şi o "tehnică" corectă: încep toate cu termenul "dumneavoastră", demonstrând astfel că centrul de interes al păstorului îl constituie interlocutorul. Bineînţeles că nu poate fi completamente exclus din dialogul pastoral pronumele „eu". Reguli artificiale de acest gen nu sunt deloc utile. Cercetările psihologice dovedesc însă că persoanele „pline de sine" şi egocentrice folosesc cu extrem de mare frecvenţă fraze în care fac referinţă la ei înşişi. Într-o epocă în care critica literară utilizează semantica pentru a pune în evidenţă lumea interioară a marilor autori, nu este nepotrivit să invităm preoţii să se perfecţioneze utilizând cu competenţă, în folos pastoral, formele moderne de examinare a conştiinţei.

alte răspunsuri posibile. Vom examina doar patru, alese dintre cele mai curente, încercând să le analizăm din punctul de vedere al implicațiilor psihologice existente:

1. Sper că nu veţi rămânea prea mult timp în dubiile pe care le aveţi acum...

Această formulă ar fi constituit ***o adevărată catastrofă psihologică***. Ioana ar fi pierdut dreptul de a avea şi de a-şi manifesta propriile probleme. Preotul se pune în primul plan („sper") moralizând şi generalizând în acelaşi timp. Nu ar fi găsit o expresie mai bună decât aceasta dacă şi-ar fi propus să încheie discuția cu Ioana în trei minute şi s-o trimită acasă.

2. Fiico, credinţa este un dar al lui Dumnezeu pe care noi n-avem dreptul să-l punem la îndoială.

Această formulă pare începutul unui semitratat de teologie sau o predică. Dar incidența acestor formule asupra viitorului religios al Ioanei pare cu adevărat neglijabil. Acest răspuns, din punct de vedere obiectiv adevărat, nu comportă nici cel mai mic indiciu de înțelegere a situației dramatice a Ioanei. Deci în deşert a folosit preotul termenul „fiico", ce are o clară trimitere la discutabila pretenție de paternitate, pe care unii păstori şi-o arogă.

3. Vreţi să spuneţi că, chiar de pe timpul în care tatăl dumneavoastră era în viaţă, credinţa dumneavoastră nu era puternică? sau: Ce înţelegeţi prin expresia: „Credinţa mea nu era puternică?"

Aceste două expresii demonstrează o pseudo-acceptare de către preot a interlocutorului. Asupra

Ioanei cade responsabilitatea unei situații pe care preotul – fără îndoială, bun teolog – a perceput-o într-o lumină radical intelectualistă. Cine, de fapt, va putea spune dacă credința Ioanei, din timpul vieții tatălui ei, era o credință reală? Şi de ce să se pună acum această problemă psiho-teologică, mai înainte de a se fi creat cadrele necesare?

4. Aţi putea să-mi explicaţi în ce mod v-au venit aceste dubii?

Aparent, acesta ar fi un răspuns pozitiv, cel puțin sub aspectul modului direct de a pune întrebarea. Ea exprimă înțelegere, interes față de problema Ioanei, deşi perspectiva este psihologizantă şi intelectuală, fiind mai compatibilă cu un examen psiho-terapeutic decât cu un colocviu pastoral. ***De altfel, este întotdeauna mai bine ca credinciosul să se explice de la sine, grație instaurării între preot şi credincios a unei relații de comuniune interioară, decât să fie solicitat direct.***

5. Şi astfel, aţi simţit nevoia să vorbiţi despre toate acestea cu cineva!

Părintele Ghelasie s-a demonstrat un bun păstor numai în măsura în care a reuşit s-o pregătească pe Ioana să se îndrepte spre Acela care poate să fie Păstorul interior ultim şi suprem.

Concluzii

Am întâlnit aici principalele obstacole în calea acceptării pozitive*:* ***1. atitudinea critică; 2. „moralizarea" sau îndemnurile morale abstracte; 3. generalizarea care tinde să diminueze specificitatea şi unicitatea cazului; 4. interogatoriul intelectual (sau psihologic).***

Experiența demonstrează că acest tip de analiză ajută în mod eficace pe preoții care doresc realmente să-şi îmbunătățească propria acțiune pastorală, cu condiția însă ***să nu se abandoneze unei vânători de prescripții, proceduri sau tehnici psihologice pre-confecționate***. Chiar şi o metodă psihologică atât de eficientă ca „răspunsul duhovnicesc reflexiv" rămâne privată de eficacitate când nu există din partea preotului capacitatea de a-l percepe pe celălalt aşa cum acesta se percepe el pe el însuşi (empatie) şi de a avea o atitudine de receptivitate necondiționată în raport cu ceilalți. Această tehnică, ca toate tehnicile folosite în relațiile inter-umane, este insuficientă şi chiar dăunătoare dacă nu este fundamentată pe o atitudine de „ospitalitate" duhovnicească.

Atitudinea deschisă este pastorală prin excelență. Ea invită pe fiecare să iasă din solitudine, să se explice, să se vadă şi să se accepte în fața altei ființe umane. Această atitudine devine tot mai prețioasă în educația de masă. Dacă, puțin câte puțin, această acceptare pozitivă a celuilalt ar dispărea din epoca noastră tehnologizată şi computerizată, ființa umană ar suferi o traumă catastrofală şi s-ar rătăci definitiv.

b) Funcția psiho-directivă. Responsabilitatea directivă a preotului

Precum orice alt om, ***preotul în dialogul pastoral pledează*** **–** cu fapta şi cu cuvântul – ***pentru anumite valori***. Fără a avea pretenția că reuşeşte întotdeauna în mod adecvat să depună mărturie cu propria viață, oricum, prin haina sa preoțească propune conştiințelor adevăruri religioase şi imperative morale care solicită adeziunea

credincioşilor: „Mergi, dar să nu mai păcătuieşti!” a spus Mântuitorul, fără să mai adauge vreo condamnare.

De o deosebită importanţă este deci ***dimensiunea spiritual-educativă*** (în plan moral şi religios) ***a dialogului pastoral***. De altfel, aceasta este misiunea pe care preotul o realizează, în mod spontan, cel mai des şi pe care majoritatea credincioşilor o pretind de la el. Dificultatea esenţială în exercitarea acestei funcţii o constituie armonizarea ei cu celelalte două: acceptarea integrală şi intermedierea.

Funcţia directivă a dialogului pastoral nu trebuie nicidecum să prevaleze asupra celorlalte şi va trebui să ţină seama de următoarele principii:

1. Dialogul pastoral nu se realizează niciodată între doi poli asimetrici dintre care ***unul este superiorul ce deţine puterea de decizie asupra comportamentului altora*****,** în forţa unei pretinse exigenţe de obedienţă religioasă. Pe lângă aceasta, de cele mai multe ori dialogul pastoral (spre deosebire de spovedanie) nu ia în atenţie păcate şi nici probleme de conştiinţă a căror mod de soluţionare să fie evident. Dialogul pastoral presupune *o* ***căutare atentă şi o selecţie prudentă între multe şi diferite moduri a acţiona***. În această căutare în doi, preotul trebuie să aplice ***strategia clarificărilor*****,** examinând împreună cu credinciosul diferitele soluţii posibile şi acceptabile, oferindu-i curaj şi contribuind substanţial la maturizarea lui duhovnicească, ***fără a eroda autonomia deciziilor interlocutorului său***. Păstorul care doreşte să fie un autentic păstor, în sensul spiritual şi religios al termenului, va trebui să se abţină de la a împărţi „sfaturi”.

2. Dialogul pastoral nu trebuie nicidecum să se bazeze pe ***constrângere morală sau presiune***

psihologică, nici măcar acolo unde valorile morale par a impune o anumită linie de conduită. ***Păstorul propune, iar nu impune. El mizează pe farmecul irezistibil al Duhului Sfânt şi nicidecum pe violenţe mai mult sau mai puţin subtile***. În cazuri rare (de exemplu când o persoană aduce în discuţie perspectiva suicidului sau face aluzie la vreo decizie personală care ar avea repercusiuni sociale catastrofale) este clar că păstorul va investi toate eforturile în vederea convingerii interlocutorului său. Este vorba de nişte „măsuri coercitive provizorii". În nici un caz însă nu va putea apela la aceste măsuri în mod normal, în raport cu anumite persoane echilibrate ce recurg la ajutorul său. Subliniem deci, încă o dată, că ***rostul păstorului*** (graţie responsabilităţii lui directive) este nu doar acela de a-l feri pe credincios de comportamente externe pe care normele morale nu le permit, ci a reuşi să convingă pe credincios, graţie argumentelor spirituale solide pe care el le va pune în discuţie. ***A maturiza raţiunile de a crede şi de a acţiona în spirit creştin, a oferi o anumită „inteligenţă" credinţei, este tot atât de important cât a obţine un comportament exterior moral***.

3. În al treilea rând, funcţia psiho-directivă a dialogului pastoral nu trebuie nicidecum să dea naştere în credincios unei ***dependenţe, unei pasivităţi în luarea deciziilor, care la urma urmelor ar „aliena" conştiinţa morală*** şi ar compromite progresul religios al credinciosului. Pericolul îi pândeşte, în special, pe preoţii care sunt înclinaţi a avea ***o atitudine dominatoare, autoritară şi paternalistă*****;** în jurul acestora va gravita mulţimea imensă a scrupuloşilor şi a temperamentelor slabe, care de-abia aşteaptă o ocazie pentru a se elibera „de ei înşişi", pentru a evita astfel „povara"

responsabilității înaintea lui Dumnezeu („povară" ce trebuie să o simtă orice om devenit adult din punct de vedere psihologic). A treia exigență a funcției psiho-directive a dialogului pastoral este deci aceea ***de a dezvolta autonomia psihologică a credinciosului, dar în asemenea direcție încât el să se supună tot mai mult planului divin*** și să adopte ca punct de referință iubirea lui Dumnezeu. Scopurile care trebuie atinse prin această funcție sunt: ***1. Încurajarea credinciosului pentru ca să ia în mod liber deciziile necesare; 2. Oprirea posibilității de a se exprima într-un climat de armonie; 3. Instalarea unui raport de dependență spirituală nu față de păstor, ci față de valorile şi principiile creştine.***[6]

Vom încerca acum să verificăm aplicarea pastorală a funcției psiho-directive analizând câteva extrase de dialog, alese la începutul, în timpul şi la sfârşitul unui colocviu pastoral obişnuit.

Analiză psihologică: cerere de sfat

Au fost alese aceste extrase de dialog pentru că cererea făcută: 1) este realmente complexă; 2) scapă unui criteriu moral coercitiv care să se impună în mod clar; 3) tinde să suscite în păstor o opinie personală favorabilă unei soluții aparent mai bună în sine, dar care, în calitate de preot va trebui să evite a o impune. De altfel, nu vrem să spunem că în mod necesar păstorul nu trebuie să-şi exprime această opinie; el poate să şi-o manifeste în mod util în măsura în care autoritatea pe care credinciosul o atribuie păstorului nu este excesivă. În acest dialog, eforturile păstorului de a respecta motivațiile

6 Cfr. André Godin*, La relazione umana nel dialogo pastorale*, ed. Borla, Torino, 1964, p. 53.

credinciosului şi de a le lăsa să se maturizeze de la sine vor apărea în toată legitimitatea lor la sfârşitul colocviului, când interlocutorul, probabil fără să-şi dea seama în mod clar, ***va multiplica insistenţele pentru a obţine de la preot o părere clar exprimată***, care să-l scutească de ***povara unei hotărâri proprii.***

Domnul Traian, inginer de 36 de ani, este tată a trei copii. Merge să se consulte cu un preot bătrân, fost profesor de-al său de religie, părintele Vasile, într-o problemă arzătoare. După salutul iniţial şi formulele normale de curtoazie, înfruntă subiectul pentru care a venit.

- Nu ştiu dacă l-aţi văzut vreodată pe fiul meu Octavian. Are 14 ani şi, în curând, va începe liceul. Poate nu vă vine să credeţi dar din acest motiv am avut numeroase probleme cu părintele paroh de la noi din parohie. Eu aş vrea ca el să studieze la Liceul de Limbi Clasice, liceu aflat la cinci minute de casa noastră. Dar preotul o ţine morţiş că eu, un creştin ortodox practicant, trebuie să-mi dau fiul la Seminarul Teologic din Iaşi, adică la peste treizeci de minute de mers cu trenul, şi aceasta fără ca el să aibă certitudinea vocaţiei sale preoţeşti. Eu cred că această perspectivă nu îmi obligă deloc conştiinţa. Dumneavoastră, ce mă sfătuiţi?[7]

Vom analiza deci diferite moduri de a răspunde la această întrebare:

---

[7] Inspirată şi prelucrată din *André Godin, La relazione umana nel dialogo pastorale*, ed. Borla, Torino, 1964, p. 58.

1. Nu cred că preotul dumneavoastră a vrut să facă din aceasta o obligaţie de conştiinţă.

2. Nu sunt la curent cu problematica. Mai daţi-mi câteva informaţii referitoare la Seminarul de la Iaşi. Cunoaşteţi profesorii? Sau pe părintele director?

3. Îmi dau seama. Este o problemă clasică când se vorbeşte de un viitor seminarist. Mulţi alţi elevi s-au găsit întro situaţie asemănătoare. Pe baza experienţei lor vom putea rezolva problema.

4. Ceea ce gândesc eu nu este cu adevărat important. Ceea ce contează este ceea ce gândiţi dumneavoastră şi soţia dumneavoastră!

5. Dumneavoastră vă aflaţi deci în faţa unei decizii importante pe care trebuie s-o luaţi, iar părerea dumneavoastră nu coincide cu cea a parohului. Şi atunci v-aţi hotărât să cereţi sfatul bătrânului dumneavoastră profesor de religie!

Să încercăm deci să identificăm inspirația ascunsă (şi tehnica implicită) care pare să dinamizeze fiecare răspuns:

1. Nu cred că preotul dumneavoastră a vrut să facă din aceasta o obligaţie de conştiinţă.

Păstorul gândeşte clar şi vorbeşte după cum gândeşte. El riscă să fie categoric fără să-şi dea seama. De fapt ce ştie el despre intențiile parohului? ***Răspunsul său trădează dorința de a rezolva el însuşi problema***. Credinciosului nu-i mai rămâne decât să-i expună detaliile problemei: răspunsurile vor veni! Ulterior, el va trebui să le pună în aplicare.

2. Nu sunt la curent cu problematica. Mai daţi-mi câteva informaţii referitoare la seminarul de la Iaşi. Cunoaşteţi profesorii? Sau pe părintele Director?

Răspuns de sondaj. Păstorul este acum mai prudent. Recunoaşte că situaţia este complexă şi cere alte informaţii. Răspunsul implică totuşi ***ideea că cercetarea circumstanţelor referitoare la rezolvarea problemei intră în propria-i competenţă***. În orice caz, credinciosul înţelege chiar din acest prim răspuns *că* ***păstorul ia în propriile mâini chestiunea.*** Ajunge să se simtă ca un martor care este interogat. Dacă dialogul continuă în această direcţie, este foarte probabil că ***credinciosul curând se va auto-izola pasiv pe banca interogaţilor***.

3. Îmi dau seama. Este o problemă clasică când se vorbeşte de un viitor seminarist. Mulţi alţi elevi s-au găsit întro situaţie asemănătoare. Pe baza experienţei lor vom putea rezolva problema.

Generalizare ce s-ar dori a fi o încurajare. Păstorul se laudă cu experienţa sa, simplifică problema, generalizând-o, orientează spre ***o soluţie care însă nu va ţine cont de singularitatea cazului, de caracterul său personal*** şi poate de dimensiunea religioasă a problemei. În ciuda formulei la plural „vom putea rezolva problema", este evident faptul că soluţia la problemă pare să vină doar de la păstor!

4. Ceea ce gândesc eu nu este cu adevărat important. Ceea ce contează este ceea ce gândiţi dumneavoastră şi soţia dumneavoastră.

Explicație teoretică influențată negativ de apelul direct la o temă pe care credinciosul nu a introdus-o („Soția dumneavoastră"). Locul de soluționare al cazului rămâne în păstor, ca şi în precedentele două răspunsuri. De altfel, ideea acestuia din urmă este exactă. Dar ar fi mult mai oportun să fie pus credinciosul în situația de a se convinge singur, concret, că „ceea ce contează nu este ceea ce gândesc eu".

5. Vă aflaţi deci în faţa unei decizii importante pe care trebuie s-o luaţi, iar părerea dumneavoastră nu coincide cu cea a parohului. Şi atunci v-aţi hotărât să cereţi sfatul bătrânului profesor de religie!

Tripticul **reflecție (1), sintetizare (2) şi clarificare (3)** a situației este evident. E de subliniat faptul că nucleul răspunsului se fundamentează pe însăşi motivul pentru care domnul Traian a venit să ceară sfat.

- Dar ceea ce face mai dificilă problema este faptul că nevasta mea se lasă intimidată de paroh. Iar în cazul în care ulterior nu va mai studia teologia, ci se va decide pentru o carieră laică, dacă cumva nu va reuşi în această carieră, toată vina va cădea asupra mea.

****

1. Normal, în doi trebuie să luaţi această decizie.

Regăsim aici ***aprecierile rigide, categorice şi banale***. Din nou păstorul crede că gândeşte clar şi deci vorbeşte după cum gândeşte. În realitate, el uită un aspect foarte important al problemei: relația cu parohul, deci un aspect al problemei explicit religios. Ignoră în schimb completamente ***latura emotivă*** a domnului Traian, temperamentul vulcanic al soției lui şi frica lui de a fi acuzat de ea.

2. În mod normal, ar trebui să fiu mai în detaliu informat asupra poziţiei soţiei dumneavoastră. A acceptat complet punctul de vedere al parohului?

Răspuns sondaj: cu alte cuvinte, „continuați să-mi furnizați tot mai multe detalii (şi, în mod special, pe cele pe care eu, preotul, vi le cer) şi soluția va veni, în mod sigur, ulterior".

3. Desigur, acesta este un tip de decizie în care femeia are deseori frică să se implice, pentru a-şi rezerva pentru mai târziu dreptul la critică. Dar celui care ia oportunele precauţii şi acţionează cum este mai bine, nu i se poate reproşa nimic ulterior.

Generalizare. *Păstorul se ascunde aici în spatele unor principii generale*, abstracte şi ireale. În plus de aceasta, se demonstrează agresiv în raport cu femeia; ***ocazie pierdută de a prelua o neliniște a soțului şi de a-l apropia de soție***.

4. Cauza perplexităţii dumneavoastră ar fi deci în mod special părerea soţiei...

Explicare teoretică: păstorul trage acum nişte concluzii pripite, crezând că a atins nucleul problematicii. Astfel, răspunsul său constituie o interpretare a situației ce neglijează un conflict psihologic probabil mult mai complex.

5. Desigur că, în decizia pe care trebuie s-o luaţi acum, vă temeţi de viitoarele repercusiuni negative asupra relaţiei cu soţia dumneavoastră.

Acceptare şi clarificare a unui nou aspect al stării de indecizie a credinciosului: o indecizie referitoare la viitorul relației conjugale.

Observăm deci aici mai multe tipuri de răspuns: ***1. Investigația categorică; 2. Generalizarea; 3. Explicarea teoretică (interpretarea); 4. Clarificarea.*** Fiecare dintre aceste tipuri de răspuns produce în interlocutor o reacție diferită.

- În realitate sunt conştient de faptul că decizia aceasta trebuie luată nu ca reacţie la părerea soţiei mele excesiv de influenţată de paroh, ci în funcţie de viitorul religios al fiului meu. Tocmai aici am nevoie de ajutorul dumneavoastră. Deoarece în Liceul de Limbi clasice se află un profesor de religie de renume naţional, de o formaţie duhovnicească excepţională, care l-ar putea influenţa pozitiv pe fiul meu. Nu credeţi că făcând ucenicie la acest profesor deosebit i se va putea limpezi viitorul?
- În mod sigur nu! O educaţie religioasă autentică presupune un context special, nu doar nişte ore de religie realizate cu competenţă. De exemplu, este absolut necesar ca şi materiile religioase să fie predate într-o manieră religioasă. Credeţi că predând, de exemplu, istoria sau literatura, poţi fi „neutru” din punct

de vedere religios şi duhovnicesc? Trebuie să mă credeţi: dacă vreţi să ţineţi cont de amploarea factorului religios în viaţa individului, este mai bine ca băiatul să meargă la Seminar.

- Poate că da, din punctul de vedere al contextului religios de viaţă. Dar mai este şi problema navetei zilnice, a anturajului nepotrivit din tren, a cheltuielilor financiare adiacente, a timpului pierdut, a oboselii copilului...

Eroarea pastorală a acestui răspuns se răzbună. ***Susținându-şi cu îndârjire propriul punct de vedere, păstorul a ajuns să pună în evidență aspectele pozitive ale părerii contrare.*** Cu cât păstorul va pleda (invocând noi argumente) pentru Seminar, cu atât mai mult tatăl elevului va găsi argumente pentru Liceul de Limbi clasice. Iată deci care este ***rezultatul unei poziții rigide*** luate de păstor; ***relația pseudo-pastorală astfel instaurată se va construi pe schema afirmație-obiecție***. La orice afirmație a preotului, interlocutorul va formula o obiecție. Şi aceasta din cauza lipsei de tact pastoral şi a deficitului de inteligență demonstrate prin atitudinea păstorului. Rolul lui era de a conduce spre soluția ideală, *iar nu de* ***a impune o pseudo-soluție pripită şi ne-duhovnicească.*** Deznodământul acestei direcții de evoluție a dialogului este clar: fiecare se va fortifica pe propriile poziții.

1. Cine este oare părintele director de la Seminarul din Iaşi? Aş putea să-i

aranjez o întâlnire fiului dumneavoastră cu el...

- V-aş mulţumi foarte mult. El îşi va putea spune cu siguranţă părerea asupra viitorului religios al fiului meu, dacă va reuşi la seminar.

Eroarea aparţine de această dată tatălui elevului. Încercând permanent ***detalii specifice externe motivaţiilor esenţiale ale deciziei care trebuie luată,*** el a ajuns să se substituie preotului căruia i-a cerut sfatul. De această dată ***încredinţează decizia viitorului fiului său în mâinile unei a treia persoane***, străine de dialogul de până acum, care, de fapt, este mult mai puţin calificată în cunoaşterea contextului complex al vieţii elevului căruia i se hotărăşte soarta. Rezultatul normal al dialogului care avansează în direcţia *cercetărilor minuţioase ale circumstanţelor externe* este încredinţarea graduală a deciziei finale unor elemente (circumstanţe sau persoane) ce nu fac parte din relaţia păstor-credincios. Credinciosul este re-orientat spre o altă situaţie fără ca să beneficieze în prealabil de o reală „iluminare". Dimpotrivă, ajunge să fie invitat la abandon, ajunge să se arate dispus la luarea unei decizii sub impulsul unei instanţe externe. Această alienare face să se piardă însuşi scopul întâlnirii şi dimensiunea psiho-directivă a dialogului pastoral.

2. În general, există un consens general asupra faptului că viaţa duhovnicească este mai bine realizată şi protejată în Seminar. Chiar recent citeam un studiu referitor la viaţa spirituală într-un seminar...

- Dar cred că nu trebuie să uităm că la Liceul de limbi clasice profesorul de religie este un om cu adevărat excepţional. Acesta va

reuşi să imprime copilului un spirit special...

Generalizarea pe care a realizat-o păstorul creează o anumită insatisfacție interioară în interlocutor care simte nevoia să sublinieze că ***situația luată în obiectiv este cu adevărat unică***. Generalizarea înseamnă de cele mai multe ori pierderea ocaziei de a lua într-o analiză competentă şi detaliată argumentele pro şi contra unei anumite poziții. Ea atrage după sine ***fragilizarea relației interpersonale***, care, de obicei, se fundamentează pe (şi este consolidată de) ceea ce este unic şi irepetabil în viața fiecărui individ.

3. Dumneavoastră v-aţi aştepta ca eu să iau vreo poziţie împotriva Seminarului teologic sau împotrivă parohului dumneavoastră?

- Categoric, nu! Desigur... nu. Cer scuze. Este adevărat. Nu m-am gândit că dumneavoastră înşivă aţi fost pentru scurt timp profesor într-un seminar teologic.

Preotul nostru şi-a pierdut prestigiul de *atent analist al dinamicii psihologice a comportamentului uman*. Din nefericire ***el a uitat să privească problema din punctul de vedere al interlocutorului său şi să caute să aprofundeze şi să înțeleagă motivațiile şi rațiunile lui.*** El are o poziție a lui rigidă, cu anticipație luată, iar interlocutorul său se simte jenat de lipsa de intuiție ce a demonstrat-o. Păstorul a trădat de două ori prin atitudinea sa exigențele unui dialog pastoral autentic: în primul rând, pentru că ***a încetat să caute împreună cu interlocutorul său soluția ideală;*** în al doilea rând, întrucât ***a compromis o relație de încredere avută cu***

un om care crezuse că poate apela la el expunându-şi o părere diferită de a parohului său. Astfel, ***şi-a trădat vocaţia de preot pastor călăuzitor.***

1. Dumneavoastră îmi cereţi deci să judecăm împreună, privind situaţia din punctul de vedere al interesului religios al băiatului, avantajele şi dezavantajele înscrierii lui la Seminar.

   - Da... Iată, adeseori se spune că ora de religie nu este esenţială, nici suficientă pentru o educaţie creştină autentică a copilului. E necesar să luăm în calcul şi contextul social-spiritual în care alţi profesori îşi predau propriile materii etc. Mă întreb dacă acest aspect este nu este cu adevărat fundamental, mai important decât ceea ce se poate distruge într-un tânăr printr-un anturaj murdar, prin naveta cu trenul etc.

   - Pentru dumneavoastră, preocuparea pentru o educaţie autentică din punct de vedere religios are mai multă importanţă...

Tocmai datorită faptului că a urmărit cu atenţie linia gândirii interlocutorului său, pentru că ***l-a înţeles, susţinut, iluminat***, el aude de la interlocutorul său ceea ce încercase răspunsul nr. 1 să pună în evidenţă în sens contrar. ***Această mişcare precisă, prin intermediul căreia interlocutorul însuşi îşi enunţă motivele, tot mai profund elaborate, ale unei decizii prudente*** (eliminând tendinţele sterile prin care fiecare se rigidizează pe poziţia sa) ***este fructul cel mai preţios al funcţiei***

psiho-directive a dialogului pastoral. În ultima intervenţie a preotului observăm şi ***echilibrul în maniera lui de a trage concluziile şi de a formula alternativele.*** *Făcând astfel, este evitat pericolul de a fi acuzat că a făcut o alegere în numele altuia, alegere pe care nu avea dreptul să o facă.*

Sfârşitul conversaţiei:

- Îmi pare rău să abuzez încă o dată de timpul şi de răbdarea domniei voastre. Dar cu dumneavoastră se poate discuta. Soţia mea se va bucura enorm când îi voi repeta ceea ce mi-aţi spus. Pe scurt, după părerea dumneavoastră, ce este cel mai bine pentru fiul nostru?
- De fapt, noi am discutat mai mult despre ceea ce aţi putea face, dumneavoastră cu doamna, pentru a asigura fiului o educaţie realmente creştină şi a-i garanta un viitor potrivit aspiraţiilor şi înclinaţiilor sale.
- Dacă am înţeles bine, mă lăsaţi să acţionez după cum cred eu de cuviinţă.
- Desigur, pentru că dumneavoastră vreţi binele acestui copil.
- Da, şi mă gândesc că educaţia lui religioasă nu va avea nimic de pierdut dacă nu va merge la Seminar, ci la acest liceu din aproprierea casei noastre, unde profesorul de religie – de-a lungul a

patru ani - îl va putea conştientiza de autenticele sale înclinaţii şi de eventuala lui vocaţie preoţească. Astfel, va putea urma ulterior teologia, fără să se mai îndoiască de vocaţia sa.

- Deci aţi ajuns şi la concluzia că, în cazul nostru, conştiinţa nu vă impune să cedaţi insistenţelor parohului? După toate cele care s-au spus aici, sunt sigur că veţi lua decizia finală în deplină cunoştinţă de cauză.

- Discutând cu dumneavoastră, îmi dau seama că intră în joc mult mai multe elemente decât gândeam la început. Este destul de dificil.

- În fond, există două mari posibilităţi: a-i oferi băiatului atmosfera seminarului teologic, dar cu riscul de a-l „corupe” din cauza anturajului pe care-l va avea făcând naveta, sau a-i garanta o bună formaţie duhovnicească şi religioasă graţie uceniciei făcute pe lângă acel profesor de religie deosebit de la Liceul de limbi clasice. Modul optimal de a lua cea mai bună decizie este acela de a reflecta profund asupra ambelor alternative şi a cere călăuzirea lui Dumnezeu spre ceea ce este realmente mai bine pentru copil.

- Ne vom gândi pe mai departe. Vă vom aduce la cunoştinţă decizia

noastră finală. Mulţumim foarte mult. M-aţi ajutat enorm să clarific situaţia care mă preocupa atât de mult. Să lăsăm în seama lui Dumnezeu tot restul.

Este de observat cum toate tentativele domnului Traian de a obține de la profesorul său luarea unei poziții clare ***întâlnesc atitudinea prudentă, corectă şi duhovnicească a acestuia de reflexie, clarificare, sintetizare, punctualizare şi de evidențiere a alternativelor.***

Sinteză

Analiza acestui dialog, care ia naştere în momentul în care cineva cere un sfat, scoate în evidență ***inconvenienţele răspunsurilor critice, curioase şi generalizante.*** Bineînțeles acestea nu trebuie excluse sistematic din dialogul pastoral, cum s-ar putea face în anumite tipuri de relație psiho-terapeutică. Dar trebuie reflectat cu atenție ca nu cumva dialogul pastoral însuşi să fie articulat (şi implicit împiedicat) în baza unor automatisme obişnuite care, cu timpul vor provoca în credinciosul dornic de călăuzire reacții de ***opoziție defensivă, dependență pasivă, insatisfacție afectivă*** şi, în cele din urmă, ***ruptură a relației.***

Examinarea răspunsurilor de tip reflexiv şi explicativ ne demonstrează aportul pozitiv al acestor răspunsuri: ***siguranță, însuşirea unor argumente serioase, mature, independență a deciziei finale de circumstanțele pur exterioare în raport cu terțe persoane.*** Este de subliniat că "siguranța" de care se dispune este condiționată de posibilitatea de manifestare în mod autentic a opiniilor şi a dispozițiilor interioare ale interlocutorului. Ea nu dă

naştere în mod necesar "liniştii" interioare în raport cu decizia de luat; dimpotrivă, poate chiar creşte neliniştea din cauza faptului că *nu se găseşte un preot-sfătuitor care să sugereze în mod clar sau decis soluţia "exactă"*. Dar oare, această "angoasă" de fond nu este condiţia însăşi a libertăţii noastre? Şi nu este oare ***mijlocul ideal şi cel mai puternic pentru ca conştiinţa să se adreseze lui Dumnezeu*** şi să se regăsească în El prin intermediul rugăciunii? Iată de ce trebuie să i se rezerve un loc de prim plan în psihologia pastorală.

Călăuzirea celui care vine să ceară un sfat nu se reduce deci la o dirijare a comportamentului său. A-l sfătui, nu înseamnă a-i furniza idei, principii, scheme sau soluţii, ci înseamnă ***a-i asigura o progresivă sensibilizare a personalităţii şi a libertăţii sale în faţa valorilor obiective*** ale moralei şi ale religiei.

Funcţia psiho-directivă ar fi deci extrem de simplificată şi grav mutilată în cazul în care ar fi orientată totalmente spre explicaţii intelectuale, spre directive bazate pe principii, chiar dacă acestea ar fi optime. Atenţia noastră va trebui deci orientată spre ***realitatea de dincolo de cuvintele pe care le pronunţă credinciosul*** şi dincolo de conţinutul material a ceea ce vine expus, asupra naturii motivaţiilor sale – latente sau manifeste – şi asupra posibilităţilor şi limitelor unei libertăţi care se vrea cât mai corespunzătoare exigenţelor divine.

c) Funcţia psihologică de intermediere

Aşa precum acţiunea şi dialogul pastoral nu au început dintr-o iniţiativă pur umană, tot astfel ele *nu se epuizează într-un influx psihologic sau pedagogic pe care un om îl exercită asupra altuia.*

Idealul este ca acțiunea lui Dumnezeu să o substituie progresiv pe cea a omului. Dacă acest lucru nu se realizează, *se cade fie în psihologism, fie în moralism pseudo-pedagogic*. Sfântul Apostol Pavel sublinia contrastul dintre acestea din urmă şi inspirația realmente pastorală: *„Puteți să aveți mii de învățători în Hristos, dar nu aveți mulți părinți"* (1 Cor. 4,15). Spre Duhul lui Dumnezeu trebuie deci condusă inima şi inteligența credinciosului.[8]

Păstorul nu poate să se apropie de om ca un prieten afectuos decât ***cu condiția să-l orienteze spre o altă Iubire, superioară***. El nu poate să constituie o călăuză iluminată dacă nu se retrage făcând să fie cunoscut izvorul unei alte Lumini, precum odinioară Ioan Botezătorul: *„Voi înşivă îmi sunteți martori că am zis: Nu sunt eu Hristosul, ci sunt trimis înaintea Lui. Cel ce are mireasă este mire, iar prietenul mirelui, care stă şi ascultă pe mire, se bucură cu bucurie de glasul lui. Deci această bucurie a mea s-a împlinit. Acela trebuie să crească, iar eu să mă micşorez"* (Ioan 3, 28-30).

Acesta este nucleul central ce permite celorlalte funcții să-şi conserve orientarea spre scop. Dispoziția psihologică cerută este cea mai delicată: ea pretinde ca preotul să se pună într-un constant contact cu izvorul de la care îşi trage propria acțiune pastorală, ce urmăreşte formarea şi evoluția spirituală a credinciosului. Pe planul dispozițiilor psihologice, se pare că funcția psihologică de intermediere pretinde:

1. **Infinită răbdare**. *„Dumnezeu este plin de răbdare"* (Ecleziast 18,11). Este

[8] Cfr. André Godin*, La relazione umana nel dialogo pastorale*, ed. Borla, Torino, 1964, p. 70.

necesar ca păstorul să ştie să aştepte şi să respecte libertatea celorlalţi. *„Dragostea e răbdătoare”* (1 Corinteni 13,4). Trebuie, de asemenea, să i se dea de înţeles credinciosului că opera de mântuire este una de durată, care va progresa de-a lungul anilor, fiind iniţiată de chemarea lui Dumnezeu şi continuată de efortul propriu în colaborare cu harul divin.

2. **Încredere în mijloacele naturale şi supranaturale ce vor acţiona în credincios.** Orice afirmaţie şi orice influenţă venite din partea preotului, vor fi doar „tentative” destinate falimentului, dacă nu vor avea în fundal lucrarea Duhului Sfânt.

3. **Este important ca preotul să realizeze trimiterea credinciosului** la *exigenţele propriei conştiinţe, la propria decizie* ce trebuie să se maturizeze progresiv în intimitatea fiinţei umane. Mulţi dintre cei care cer sfaturi se tem că preotul îi va întoarce spre ei înşişi, înspre libertatea lor încă incertă, spre inspiraţia divină pe care nu ştiu încă să o sesizeze cu certitudine.

Funcţia psihologică de intermediere a păstorului ar fi împlinită în mod superficial şi eronat dacă păstorul s-ar limita doar la a rezolva din punct de vedere material problema credinciosului (ajutor în bani, intervenţie pe lângă un soţ nedisciplinat, trimiterea unui nevrotic la un terapeut competent etc.). ***În acest caz preotului i-ar scăpa*** – sub aparenţa unui act de caritate realizat – ***ocazia de excepţie de a-l orienta pe credincios spre sensul profund şi spiritual al încercării, al conflictului sau al bolii care a intervenit în existenţa sa.***

De asemenea, s-ar compromite acțiunea de intermediere dacă am intra în dialogul pastoral cu ***intenția de a căuta în noi înşine (în propria inteligență, în propria experiență, în propriile inspirații naturale sau supranaturale)*** soluția şi sfaturile ce trebuie date la conflictele expuse de credincios. În schimb, întregul nostru efort trebuie să se concentreze asupra interlocutorului, deoarece numai şi numai în el se pot identifica şi explicita progresiv orientările potrivite situației. De fapt, tocmai de la el le vom primi noi înşine, într-un sens mult mai clar decât îşi închipuie cei ce se află la primele experiențe de „mijlocire" pastorală. Duhul lui Dumnezeu acționează, prin intermediul harului, în însăşi relația dintre păstor şi credincios.[9]

Relația pastorală limitată la a înțelege şi la a accepta pozitiv pe celălalt, se reduce la o simplă acțiune psihologică, şi pentru aceasta ar fi suficiente utilizarea câtorva metode de acțiune psiho-terapeutică. Dacă acțiunea pastorală s-ar mulțumi să indice calea ce trebuie urmată şi ar da forța pentru a o urma, sugestiile moraliştilor şi ale pedagogilor ar conduce-o la bun sfârşit. De fapt, în teologia pastorală cele trei funcții menționate se împletesc şi nu pot fi separate. Fiecare preot este dator înaintea lui Dumnezeu să-şi examineze propria viață pentru a observa *care dintre aceste trei funcții îi este mai familiară* şi căreia el îi este mai tributar. Astfel, fiecare va putea să-şi concentreze metodic eforturile în direcția echilibrării în propria activitate pastorală a acestor trei funcții psihologice.[10]

[9] *Ibidem,* p. 70.
[10] *Ibidem,* p. 77.

3. Metodologia colocviului pastoral
(inspirată din metoda lui Karl Rogers)

a) Reformularea

Am evidențiat anterior rolul pe care tehnicile îl au în metoda rogersiană: ele ***o funcție instrumentală***, aceea a-l ajuta pe preot în transmiterea în mod clar şi eficace a stărilor sale duhovniceşti autentice; este o funcție care nu trebuie nicidecum neglijată. Dacă este adevărat că, pe de o parte, preotul trebuie să-şi cultive propriul „sine" până în a traduce întro „filozofie" (concepție despre lume şi existență) a propriei vieți dispozițiile sale de empatie şi de autenticitate, pe de alta, este necesar ca el ***să cunoască modalitățile cele mai potrivite pentru a comunica credinciosului aceste dispoziții***, într-un mod clar şi convingător. De fapt, se poate întâmpla ca dispoziția sa cea mai profundă să fie manifestată întro manieră nepotrivită, inadecvată situației în care se găseşte interlocutorul său în acel moment.[11]

Aceste considerații fac evidentă necesitatea ca preotul să învețe liniile directive ale unei metode deja apreciată şi stimată de decenii, astfel ca să ajungă mai repede şi fără eşecuri inutile sau dăunătoare la un dialog pastoral fertil. Axându-ne deci pe ***principiul nondirectivității, al rolului principal oferit interlocutorului, al înțelegerii empatice***, observăm că preotul păstor trebuie să înțeleagă faptul că forma

[11] Bruno Giordani, *La psicologia in funzione pastorale. Metodologia del colloquio,* Ed. La Scuola, Brescia şi Antonianum, Roma, 1981, p. 170.

fundamentală a metodei rogersiene o constituie reformularea.

Reformularea presupune înțelegerea a ceea ce credinciosul a exprimat (pe cale verbală sau nonverbală) şi reexprimarea cu claritate a conținutului mesajului său. Acest tip de intervenție îi garantează credinciosului faptul că ***preotul participă profund la experiența lui, nu doar gândeşte teoretic ceea ce el a exprimat***. Acest mod de *împreună-pătimire* are efect benefic şi stimulator asupra individului. El are certitudinea că este realmente ascultat şi înțeles într-un mod foarte profund. Descoperă că reuşeşte să-şi exprime anumite stări ale sufletului său neclare lui însuşi. Se simte astfel ***dinamizat să pătrundă în propria lui lume interioară încurajat de o prezență caldă, asiduă, înțelegătoare şi binevoitoare***.[12]

În plus de aceasta, reformularea permite ***o continuă verificare de către preot*** a ceea ce a înțeles din ceea ce credinciosul a expus. Prin reformulare, ***credinciosul este continuu solicitat să se confrunte cu ceea ce preotul a înțeles***, cu ceea ce preotul îi comunică în reformulare, găsindu-se astfel într-o situație care-i facilitează atât confirmarea, cât şi corectarea a ceea ce preotul a înțeles. Diferitele tipuri de reformulare care vor fi prezentate mai jos nu constituie nicidecum nişte tehnici sistematice şi rigide, ci reprezintă câteva posibile forme şi variații ale expresiei verbale care se nasc spontan în preotul profund animat de acele dispoziții interioare pe care trăirea lui Dumnezeu i le conferă.

Într-un mod specific, reformularea traduce în practică atitudinea preotului care îşi propune să se elibereze de propria schemă de referință cu scopul de

[12] *Ibidem,* p. 171.

a intra în mod gradual în modul subiectiv de gândire şi trăire al celuilalt, pentru a-i înțelege drama şi suferința.

Principalele forme de reformulare sunt: repetarea, restructurarea planului subiectiv şi reflectarea sentimentului.

Repetarea. Este vorba despre o formă elementară de reformulare şi priveşte conținutul evident al comunicării interlocutorului. Ea este în mod general scurtă şi ***îşi propune să-l asigure pe interlocutor că ceea ce el expune este perceput corect de preot.*** Există diferite forme de repetare: ***repetarea ecou, folosirea expresiilor echivalente,*** şi ***repetarea rezumativă.***

Răspunsul „ecou" constă în repetarea ultimelor cuvinte pronunțate de interlocutor mai înainte de pauză. Uneori acest fapt este suficient pentru a face să se simtă că este atent la povestirea narată. Acest tip de răspuns trebuie uzat doar din când în când, într-un context de înțelegere facilă, cu un ton de participare activă şi sensibilă. Dacă preotul abuzează sau o face pe un ton monoton şi absent, interlocutorul poate să-l perceapă pe preot ca fiind dezinteresat de ceea ce spune.

Expresiile echivalente. Preotul poate să reflecte interlocutorului ideea expusă de acesta folosind alte cuvinte, care să nu altereze însă semnificația a ceea ce el a zis.

Sinteza. În acest caz, preotul încearcă ***să identifice ceea ce a perceput ca fiind esențial*** din ceea ce interlocutorul său a spus. Dăm un exemplu de astfel de răspunsuri:

Credinciosul: *Mă simt foarte descurajat, nu pot să mai continui…*

Preotul: *Deci simțiți că ați ajuns la limita suportării.*

Sau: *Nu mai puteți, se pare că acesta este sentimentul dominant în acest moment.*

Credinciosul: *Nu este doar o chestiune de moment, nu este vorba de un sentiment pasager.*

Preotul: *După părerea dumneavoastră nu este vorba doar despre o situație tranzitorie, ci de ceva mult mai profund.*

Sau: *Dumneavoastră sunteți convins că acest sentiment nu va trece uşor. Deci nu puteți să vă redobândiți curajul…*

Diferitele moduri de repetare dau interlocutorului siguranța că este ascultat cu interes şi înțeles corect. Aceste intervenții ale preotului pot ***să trezească în credincios un sentiment de mulțumire şi de uşurare*** pentru că a reuşit să-şi exprime starea sufletească, s-o comunice altuia. Pe lângă sentimentul de eliberare, persoana se va simți încurajată să-şi continue expunerea.[13]

b) Restructurarea. În anumite momente, preotul poate să intervină pentru a restructura sau reformula planul perceptiv al credinciosului în structura „eu"-lui şi a imaginii de sine. Cu acest tip de intervenție ***preotul urmăreşte să descopere credinciosului un aspect nou, nesesizat anterior, ascuns sau latent al stării lui de suflet***.

Psihologia formei studiază legile care reglementează ***raportul dintre figură şi fundal*** în anumite desene. Este binecunoscut faptul că în arta fotografică, o fotografie bună este condiționată nu

[13] Bruno Giordani, *La psicologia in funzione pastorale. Metodologia del colloquio,* Ed. La Scuola, Brescia şi Antonianum, Roma, 1981, p. 172.

doar ceea ce reuşeşti să surprinzi în cadru, ci şi de ceea ce ştii să laşi afară. Preferința unuia sau a altuia, deci a celor două părți consecutive ale planului perceptiv, depinde de factori subiectivi şi obiectivi. Legile din planul percepției nonvizuale sunt active şi în planul gândului şi al sentimentului.

În procesul care se dezvoltă în conştiința interlocutorului în timpul colocviului se întâmplă ceva analog. Prin intermediul intervențiilor preotului, credinciosul observă în sine un constant proces de modificare a planului percepției, în special al sectorului central, corespunzător structurii „eu"-lui. Pe măsură ce are loc interacțiunea, ***unele elemente ale experienței care fac parte din fundal sunt integrate în figură*** şi produc modificări care generează, la rândul lor, noi modificări. Acestea din urmă pretind ca ***alte elemente să se detaşeze din fundal şi să intre în figură.***[14]

Există diferite metode de intervenție potrivit cărora ***repetarea sau reformularea conduce la o restructurare a planului perceptiv interior***. Uneori, preotul se limitează să sublinieze figura cum este ea percepută de credincios cu scopul de a o pune în evidență. Alteori, o poate clarifica instaurând ***un contrast între diferitele conținuturi expuse de credincios.*** El poate, de asemenea, să modifice percepția pe care subiectul o are despre el însuşi şi despre situația expusă, amplificând semnificația a ceea ce a zis sau schimbând ordinea importanței diferitelor elemente expuse de credincios.

---

[14] Bruno Giordani, *La psicologia in funzione pastorale. Metodologia del colloquio,* Ed. La Scuola, Brescia şi Antonianum, Roma, 1981, p. 173.

Vom da două exemple pentru a ilustra fenomenul ***restructurării planului perceptiv***, care constă în ***focalizarea unui aspect particular a situației*** în modul de ***a conduce individul să dobândească o optică diferită*** de aceea avută până în acel moment.

- *Oraşul Alba Iulia, unde locuiesc, este o adevărată pustietate neagră: un deşert intelectual! Între cei aproape 80 de mii de locuitori nu este nici măcar unul cu care să se poată întreține un discurs, un dialog simplu şi inteligent. Nu am zis interesant, ci în mod simplu, cât de cât inteligent.*

  Preotul:

- *Din anumite puncte de vedere, precum cel al inteligenței, dumneavoastră vi se pare că vă simțiți singur la Alba Iulia…*

Intervenția preotului pune în lumină atitudinea individului, lăsând în fundal cei 75.000 de locuitori, care sunt caracterizați de acesta, subtil şi implicit, lipsiți de inteligență. În acest mod el focalizează atenția asupra poziției intransigente şi arogante a interlocutorului față de concetățenii săi.

Alt exemplu

(O studentă se adresează unui preot terapeut, care nu este american de origine, ea fiind americană)

Studenta:

- *Femeile americane poate că sunt doamnele cele mai grațioase din lume. Sunt de acord. Deşi nu este prea uşor să stabilim acest fapt. E o chestiune de gust. Sunt foarte îngrijite, trebuie să o recunosc. Dar nu au nici o personalitate, nici o individualitate. Sunt goale în interior. Nu poți să-ți găseşti o*

prietenă între ele. Nu au nimic de oferit prietenilor. Sunt de o sărăcie interioară care te îngrozeşte…

Preotul:

- *Sunteți deci fericită că nu sunteți americană…*

Şi aici se observă ***o răsturnare de poziție***. Persoana, în realitate, nu vorbeşte despre femeile americane, ci despre ***propriul complex de superioritate.***

În aceste două exemple, accentul pus de preot nu a eliminat nimic din expunerea făcută de interlocutoare, dar ***a pus în lumină un aspect care până în acel moment nu a fost conştientizat*** de către subiect. Noua dimensiune ajunsă în plan perceptiv, permite interlocutorului să observe într-un mod integral şi realist starea de suflet proprie şi reacțiile față de situația expusă. În timp ce, la început, interlocutorul era ***prizonier al unui aspect dominant al realității,*** acum se eliberează de acesta şi-l poate observa nuanțat, din anumite puncte de vedere. Uneori, noua percepție poate să fie foarte inovativă. Preotul trebuie să evite şocul în cazul acestei schimbări de conştiință. Prezentarea trebuie făcută cu gradualitate şi în mod empatic. Trebuie observat că ***modificările şi schimbările planului aperceptiv interior sunt rezultatul unui proces care are loc în individ*** şi numai la dorința lui, chiar dacă stimulările vin din exterior.[15]

c) Elucidarea. Această modalitate de intervenție urmăreşte să identifice în credincios ***anumite elemente care n-au fost în mod explicit***

[15] Bruno Giordani, *La psicologia in funzione pastorale. Metodologia del colloquio,* Ed. La Scuola, Brescia şi Antonianum, Roma, 1981, p. 174.

formulate şi care poate nu intră în mod clar în planul lui perceptiv, ci îi exercită un influx. Prin elucidare, preotul urmăreşte să releve ***sentimente şi atitudini neformulate de interlocutor, dar care pot să fie deduse în mod raţional din discursul*** sau din contextul în care acesta se mişcă.[16]

Elucidarea se apropie foarte mult de deducţie şi de interpretare. Aspectul deductiv pune în relief o anumită finețe intelectuală şi aceasta favorizează atitudini particulare, atât în preot, cât şi în credincios. Preotul, în mod special la începutul activităţii sale, se simte tentat spre acest tip de intervenţie, poate pentru ca să-şi afirme propria superioritate intelectuală; este ***în mod facil animat de o mare încredere în componenta raţională a relaţiei pastorale***. În interlocutor acest tip de răspuns suscită adeseori un viu interes pentru că îl simte ca cel mai activ şi mai substanţial. În plus de aceasta, îl consideră ca ***o atestare a competenţei preotului.*** Dar, tocmai de aceea, este uşor ca în el să fie dezvoltată o atitudine de dependenţă de preot sau să se instaureze un fenomen de transfer.

Elucidarea, întrucât conţine elemente de interpretare, poate să fie mai puţin neutră şi riscă să-l determine pe credincios ***să lase pe seama preotului descifrarea şi rezolvarea situaţiei.***

Exemplu:

- *Vărul meu este un tip extrem de pretenţios. Potrivit a ceea ce el zice, ceea ce contează este doar el. Doar el are ceva de zis. În momentul în care el intră în scenă, conversaţia este monopolizată de el. Mie nu-mi rămâne decât să-l salut şi să mă duc.*

  Preotul:

[16] *Ibidem,* p. 175

- *Dacă am înţeles bine, esenţa problemei nu constă în modul lui de a acţiona, consistă mai ales în faptul că modurile lui de acţiona, într-un fel sau în altul, vă sunt defavorabile şi ajung până la urmă să vă elimine din compania lui.*[17]

Pentru a atenua riscul interpretărilor nepotrivite, este oportun să introducem intervenţia cu câteva ***fraze apte să exprime semnificaţia categorică pe care interlocutorul ar trebui să o atribuie intervenţiei***. Astfel de fraze ar putea să se asemene următoarelor: „Dacă am înţeles bine", „Mi se pare", „Poate intenţionaţi să spuneţi…".

Dacă dorim să ilustrăm eficacitatea reformulării în conştientizarea credinciosului, este foarte potrivită imaginea lui Kinget. Potrivit acesteia, reformularea ar îndeplini aceeaşi funcţie pe care o realizează ***punctarea bine inserată într-un fragment conclusiv, repetitiv, dezorganizat şi haotic.*** Adeseori, expunerea realizată de cineva este confuză şi inconcludentă, dificil de reţinut. Scurtele intervenţii de reformulare constituie deci puncte de referinţă esenţiale care orientează procesul de organizare şi de reordonare.

Reflectarea sentimentului. Tipurile de reformulare expuse până acum privesc ***conţinutule obiective ale comunicării*** credinciosului şi urmăresc ***să stimuleze o conştientizare de sine tot mai clară.*** Înainte de a clarifica rolul pe care reflecţia sentimentului îl are în colocviul pastoral, este necesar să punctăm accepţiunea pe care dorim să o atribuim termenului „sentiment" cum este ea exprimată de Kinget.[18] *Noţiunea de „sentiment" nu doar*

[17] *Ibidem,* p. 176.
[18] *Ibidem,* p. 177.

presupune experienţe de natură emotivă sau afectivă, angoasă, ruşine, invidie, iubire, dorinţă, plăcere, ură şi altele. Se extinde la tot ceea ce relevă unghiul de percepţie personal, subiectiv, în mod particular al experienţei care se referă la propriul „eu". Intenţiile, impresiile, credinţele, atitudinile intră toate în noţiunea de „sentiment". Viceversa, noţiunea de „fapte" se referă la elementele mai mult sau mai puţin secundare, materiale sau sociale, care folosesc drept „vehicul" sau „conţinut" sentimentul.

Este vorba, deci, de a face să transpară dinamismele de fond ale comportamentului individului. Întorcându-ne la terminologia noastră, se poate zice că scopul pe care preotul şi-l propune folosindu-se de reflecţia sentimentului constă în ***iluminarea fundalului comunicării,*** astfel ca să permită subiectului să conştientizeze dacă există elemente susceptibile de a fi integrate în „figură", să le modifice şi să le pună în evidenţă. Reflexul tinde să favorizeze evoluţia figurii în sensul că tinde să o amplifice, să o diferenţieze, să o corecteze.

Putem ilustra aceste principii expunând un dialog dintre un copil şi tatăl său.[19]

Copilul:

- *Toţi colegii mei de şcoală au bicicletă.*

Tatăl:

- *Atunci eşti tu singur cel care nu are o bicicletă?*
- *Da, doar eu.*
- *Spune-mi un pic, nu-ţi place deloc faptul acesta, aşa-i?*
- *Nu, nu-mi place.*

[19] Bruno Giordani, *La psicologia in funzione pastorale. Metodologia del colloquio,* Ed. La Scuola, Brescia şi Antonianum, Roma, 1981, p. 178.

- *Eu înțeleg asta, înțelegi Ionuț?*
- *Şi ei merg şi fac întreceri după lecții şi se distrează atât de bine, şi apoi povestesc tot ceea ce au făcut şi cum au făcut şi cât de bine s-au distrat.*
- *Şi asta nu-i deloc distractiv pentru tine.*
- *Nu, şi-mi spun: „De ce tatăl tău nu-ți cumpără şi ție o bicicletă?"*
- *A, zic şi asta?*
- *Da.*
- *Aaa...*
- *Nu aş putea să am o bicicletă?*
- *O... ştiu, Ionuț, copilaşule, că tu ai vrea să ai o bicicletă. Şi eu aş vrea să ai. Dar în acest moment nu reuşesc să ți-o cumpăr. Avem prea multe lucruri de rezolvat acum, lucruri de cumpărat, lucruri de care avem nevoie şi noi şi tu. Înțelegi?*

Când interlocutorul conştientizează că este vorba despre ***un sentiment foarte puternic este necesar să-l acceptăm îndată şi să-l formulăm.*** Dacă se face abstracție de acesta, alte sentimente se vor naşte şi în mod dificil se va mai controla din punct de vedere afectiv situația.[20]

Există o mare diferență între ***formularea verbală a unei reacții emotive şi atitudinea afectivă profundă care generează reacția.***

În timp ce subiectul expune situația, se poate avea impresia că faptele şi persoanele care sunt evocate prezintă puține puncte comune între ei. Examinate mai în profunzime, se poate observa ***un nucleu de natură emoțională în jurul căruia se roteşte totul.*** Subiectul, în general, percepe, chiar

[20] *Ibidem,* p. 179

dacă confuz, această referință la un punct unic care se găsește în interiorul lui.

La acest nucleu profund trebuie să ajungă subiectul cu ajutorul preotului. Acesta este una din responsabilitățile cele mai dificile ale preotului. ***Trebuie depășit conținutul verbal exprimat de credincios pentru ca să se ajungă la stările emotive și la motivațiile fundamentale.*** Când preotul este destul de sigur c-a ajuns la o stare de suflet interioară a credinciosului, se poate verifica pe sine cu fraze de sondaj de genul: „Poate că aveți impresia că…" sau să-și focalizeze atenția în mod explicit pe respectiva stare emotivă: „Îmi pari neliniștit…, nedecis…, ostil…, poate pentru că…".

A ajunge să recunoști o stare emotivă prezentă în comportamentul propriu sau să înțelegi raportul cauzal între emoție și acțiune constituie ***o relevantă cucerire în cunoașterea și stăpânirea de sine.*** În acest mod, de fapt, se observă dinamismul vieții afective, care are o incidență determinantă asupra percepției subiective a evenimentelor cotidiene și deci elementul care dă valoare și o anumită semnificație faptelor trăite. ***Componenta afectivă este cea care călăuzește persoana umană în modul ei de a percepe, de a înțelege, de a reacționa și a valoriza***. Ea este cea care sensibilizează subiectul în anumite situații și care creează în el tendința de a reacționa altcândva în același mod.

Alte modalități

În sectorul metodologiei intră și situații în fața cărora preotul trebuie să ia poziție. Vor fi acum analizate cele care se întâlnesc cel mai frecvent în colocviile pastorale și vom da câteva indicații practice pentru a le rezolva în mod pozitiv.

a) Pauza. Momentele de liniște sunt în mod general expresia suferinței interlocutorului. Preotul va putea să se găsească în dificultate dacă tolerează momente de liniște care constituie un ***simptom al propriei incapacități de a anima colocviul pastoral***. În acest caz, este ușor ca el să-i comunice credinciosului propria ansie. Pauzele pot să constituie momente intense și fructuoase de evoluție când sunt expresia reflecției, a liniștii interioare, a libertății, în determinarea ritmului colocviului.[21]

Preotul poate să introducă cu succes pauze când simte că nu are siguranța de a face intervenția adecvată sau când intuiește că credinciosul știe interpreta pozitiv liniștea respectivă, sau când observă că interlocutorul nu este suficient de calm și dispus să-l asculte. Liniștea are efecte diferite asupra credinciosului, în funcție de modul în care el o percepe. O poate interpreta și ca refuz sau ca echivalent al unei observații critice cu care preotul vrea să-l facă să înțeleagă că zice lucruri irelevante. Dacă credinciosul trăiește o stare emotivă puternică, liniștea preotului îi facilitează o interogație asupra propriilor sentimente.

Păstorul va căuta să umple pauzele (referindu-se la conținutul deja exprimat sau la stările de suflet prezente) numai în cazul în care percepe că ***liniștea exterioară îl conduce pe credincios la o neliniște interioară sterilă.***[22]

Este evident că și credinciosul poate să introducă în colocviu pauze care pot avea diferite semnificații. Liniștea poate constitui expresia nevoii de a reflecta asupra a ceea ce a fost expus până în acel

[21] *Ibidem,* p. 180.

[22] *Ibidem,* p. 182.

moment sau asupra a ceea ce doreşte să mai zică sau a dificultăţii fie opoziţia de a continua, a nevoii de a elabora noi moduri de a percepe propria situaţie etc.

b) Plânsul. El trebuie considerat un mijloc de comunicare cum sunt şi cuvântul sau liniştea. Este uşor ca preotul să se afle în dificultate în faţa unei persoane care plânge. El ***greşeşte dacă se preface că nu-şi dă seama sau dacă continuă să vorbească schimbând vorba*** sau dacă încearcă să o consoleze demonstrându-i simpatie. Unica atitudine acceptabilă este aceea de a fi prezent printr-o stare empatică, manifestând o disponibilitate liniştită. Dacă credinciosul este cunoscut bine de preot, se poate recurge la o confruntare între plâns (reacţia emotivă) şi realitate.

c) Expunerea scrisă. Unii preoţi sugerează să fie aşternute în scris impresiile şi diferitele stări ale sufletului care se nasc de la un colocviu la altul. Această metodă poate să reuşească să fie eficace în măsura în care credinciosul încearcă să intre în sine însuşi pentru a-şi observa propriile reacţii, cât şi pentru că el oferă preotului posibilitatea de a cunoaşte anumite aspecte ale vieţii credinciosului, care altuia rămâne necunoscute. Există însă pericolul de a transforma întâlnirile într-un studiu de caz sau de a aluneca în discuţii teoretice.

Frecvenţa şi durata. Se pare că ***ritmul ideal al întâlnirilor trebuie să fie săptămânal.*** Această perioadă este suficientă pentru a nu favoriza în credincios ***tendinţa spre dependenţă*** şi în acelaşi timp pentru a-l stimula să fie activ în procesul de clarificare a propriei situaţii, oferindu-i-se totodată timp pentru a reflecta asupra problemelor expuse în întâlnire. ***Durata întâlnirii trebuie să fie între 35-60 minute***, timp ce poate fi scurtat cu persoanele foarte tinere, sau când individul este nervos şi neliniştit. Este

important să se înțeleagă mai înainte cu credinciosul privitor la timpul fiecărei întâlniri. Aceasta nu înseamnă precizie cronometrică, întrucât colocviul pastoral constituie un raport uman, nu o chestiune mecanică. Flexibilitatea în privința duratei întâlnirii este binevenită, durata acesteia fiind condiționată de nevoile concrete ale credinciosului. [23]

Discreția. Credinciosul trebuie ***să poată conta cu absolută certitudine interioară pe secretul „profesional" al preotului***. Acest secret trebuie menținut cu oricine are preotul de-a face. În cazul în care o a treia persoană este angajată în evenimentul expus de credincios, membri ai familiei, colaboratori, complici, sau când autoritățile publice pretind să fie informate pentru a interveni într-un mod constructiv în situație, preotul trebuie să fie extrem de rezervat. În astfel de cazuri, preotul trebuie să se pună mai înainte de acord cu interesatul, pentru a vedea în ce limite colaborarea sau comunicarea nu-l va deranja pe credincios.

Exemple de colocviu pastoral[24]

1) Întâlnirea are loc la casa persoanei interesate, la care preotul nu s-a mai dus de aproximativ 2 ani. În această familie s-a născut recent

[23] **Atmosfera înconjurătoare**. Este necesar ca biroul unde are loc discuția să fie primitor şi liniştit. În general, se folosesc ***fotolii aşezate într-un unghi de 60°,*** astfel ca interlocutorul să poată fi uşor întâlnit cu privirea, fără însă ca interlocutorii să fie constrânşi să se privească, ca în cazul în care fotoliile ar sta față-n față. Nu este convenabil nicidecum ca cei doi să stea la o masă amândoi, căci aceasta ar constitui o barieră despărțitoare care împiedică raportul firesc. Este însă indicat să existe măsuță în fața celor două fotolii. *Ibidem,* p. 184

[24] Traduse, preluate şi adaptate după Bruno Giordani, *La psicologia in funzione pastorale. Metodologia del colloquio,* Ed. *La Scuola*, Brescia şi *Antonianum*, Roma, 1981, p. 196-200.

un copil, dar părinții nu l-au botezat şi nici nu s-au dus vreodată la casa parohială pentru a-şi manifesta o astfel de intenție. Un consilier parohial s-a dus să facă o vizită la această familie. Tatăl copilului i-a deschis şi l-a întâmpinat cu aceste cuvinte:

- *A!?!... Dumneavoastră... Este prima dată în viață când văd pe cineva de-al bisericii în casa mea. Trebuie să recunosc că este frumoasă „asociația" voastră. De 2 ani locuiesc aici şi nimeni nu s-a mai îngrijit de noi, decât atunci când venea ca să ne ceară bani. Atunci reuşiți să mă găsiți întotdeauna.*
- *Sunteți dezamăgiți că ați văzut că Biserica nu v-a demonstrat interes personal, nici pentru dumneavoastră, nici pentru familia dumneavoastră şi nu a venit deloc să vă cerceteze decât atunci când căuta bani...*
- *Poate exagerez, uneori au venit să ne viziteze, dar ştiți, am trăit atâtea dezamăgiri din cauza Bisericii şi, în mod special, cu preotul din vechea parohie, care m-a lăsat singur în clipele de maximă dificultate. Pentru aceea nu sunt întotdeauna obiectiv sau corect față de Biserică.*
- *Deci vi se pare că din cauza unor situații trăite în trecut aveți motiv de a fi indignat acum, dar găsiți dificultăți în a găsi modul corect de a acționa.*
- *Desigur, sunt mulțumit că dumneavoastră sunteți aici pentru că, sincer, nevasta mea şi eu ne-am gândit să vorbim cu dumneavoastră referitor la botezul copilului nostru, pentru ca să ştim ce se pretinde de la noi. Ce-mi puteți zice referitor la aceasta?*

- *Da, este posibil şi de dorit să-l botezaţi cât mai curând.*

***

2. Este vorba despre un colocviu pastoral dintre doi tineri logodnici şi preotul lor.

Maria:

- *Părinte paroh aş vrea să vă pun o întrebare.*

Preotul:

- *Ziceţi-mi. Sunt pregătit să vă ascult.*

Maria:

- *Ce este mai grav din punct de vedere teoretic, a nu respecta datoriile faţă de statul propriu sau a avea raporturi conjugale cu un prieten?*

Preotul:

- *Este dificil să răspundem într-un cuvânt la o astfel de întrebare. În amândouă cazurile, dacă este deplină libertate, este vorba de păcat. Într-un caz neglijenţă, în altul, păcat împotriva castităţii.*

Maria:

- *De acord, dar care dintre ele este mai grav? Să presupunem că un om trebuie să decidă.*

Preotul:

- *Ştiţi bine că a păcătui este o formă de îndepărtare de Dumnezeu, de rănire a propriei noastre prietenii cu Dumnezeu. Stând astfel lucrurile, nu are multă importanţă să ştim care dintre cele două ne îndepărtează mai mult de Dumnezeu.*

Maria:

- *Dar este o problemă care mi se pune în fiecare zi şi nu ştiu cum să răspund. Tocmai de aceea aştept un sfat.*

Preotul:

- *N-aş şti nici eu să răspund. Depinde de situație şi de circumstanțe. Dacă vreți să vorbim mai pe îndelete despre aceasta, veniți după Sfânta Liturghie.*

Maria:

- *Forte bine, părinte. Pot să vin împreună cu logodnicul meu?*

Preotul:

- *Desigur. Veniți cu el.*

După Liturghie, în birou:

- *Deci dumneavoastră aveți dificultăți.*

Maria:

- *Da.*
- *Dacă am înțeles bine problema este aceasta: dacă ar fi de ales între două ipoteze este mai bine să renunți la propria datorie față de stat sau să păcătuieşti împotriva castității?*

Maria:

- *Dar noi nu vrem să păcătuim. Situația noastră este dificilă. Cum aş putea să v-o descriu?*

Preotul:

- *Vă găsiți deci întro mare dificultate amândoi.*

Maria:

- *Da, suntem logodnici şi nu putem să ne căsătorim decât peste un oarecare număr de ani.*

Preotul:

- *Şi situația vă pune în dificultate.*

Maria:

- *Totul a mers foarte bine până anul acesta. Logodnicul meu studia ştiințele politice. Totul mergea foarte bine la munca lui. Acum, în schimb, nu mai reuşeşte să studieze. Nu a mai promovat la câteva examene. Zice că i-ar fi*

necesar să aibă relații intime cu mine pentru a putea să muncească şi să învețe. Dar mama mea îmi spune, dimpotrivă, aproape tot timpul, că este nevoie să fim foarte prudenți pentru a avansa în acest plan şi, şi eu cred la fel…

Carol, care asculta atent, dă semne de nervozitate:

- *Munca mea intelectuală nu merge cum ar trebui pentru faptul că nu am nici un mijloc pentru a mă elibera de tensiunea sexuală.*

Parohul:

- *Pentru dumneavoastră pare o situație foarte dificilă.*

Carol:

- *Dar este o dilemă fără soluție. Am vorbit cu aceasta şi cu prietenii şi cu unii medici şi toți îmi spun că trebuie să caut o oarecare satisfacție sexuală.*

Parohul:

- *Şi atunci ce ați făcut?*

Carol:

- *Aş vrea să am relații intime cu Maria, dar ea se opune, spunând că este păcat.*

Maria:

- *Vreau să mă pregătesc pentru nuntă menținând toată puritatea posibilă şi salvând prietenia mea cu Dumnezeu. Cu toate acestea văd şi pericolul de a-l pierde pe Carol pentru că îl contrazic tot timpul.*

Parohul:

- *Deci în esență, aveți amândoi dificultăți, chiar dacă diferite, şi nu ştiți cum să le rezolvați. E adevărat?*

Carol:

- *Exact. Fără dubiu, aş putea să frecventez o altă fată pentru a găsi această detensionare, dar ar fi o infidelitate față de adevărata mea iubită, Maria.*

Parohul:

- *Este mai corect să rămâi astfel fidel propriei logodnice. Dar n-ar fi mai simplu să anticipați, să grăbiți nunta?*

Carol:

- *Ar fi o lipsă de responsabilitate din partea mea. Nu aş putea, în realitate, să garantez traiul zilnic al soției şi al copiilor care vor veni, şi părinții noştri nu sunt deloc bogați…*

Preotul:

- *Atunci, trebuie să găsiți o soluție creştină la această problemă, care să nu fie însă raporturile conjugale.*

Maria:

- *Desigur… Deci, părinte, ați putea să ne spuneți cu mai multă precizie ce este de făcut în situația noastră?*

În acest moment s-au clarificat multe lucruri între cei doi. Au ajuns să ceară sfat de la cineva care le poate clarifica situația cu competență şi luciditate. Acum este momentul în care preotul poate să comunice celor doi mesajul evanghelic, să prezinte valorile morale autentice, să-i orienteze pe cei doi spre soluționarea problemei.

„A ajuta" este actul de promovare într-o persoană a unei o schimbări constructive de comportament, astfel ca să aibă loc o fortificare a dimensiunii afective a vieții credinciosului şi de a oferi un control personal mai mare în activitățile pe care credinciosul va trebui să le desfăşoare.

Procesul de evoluție se fundamentează pe mai multe principii:

1. ***Persoana trebuie să devină conştientă atât de resursele care există în ea, cât şi de carențele proprii.*** Astfel, se ajunge la înțelegerea nevoilor de fond care devin astfel factori dinamici în realizarea de sine.
2. Un alt principiu fundamental al psihologiei umaniste este ***afirmarea valorilor.*** Doar în raport cu acestea omul poate interpreta întreaga existență. El trebuie să se raporteze permanent la valori, să-şi organizeze comportamentul în funcție de acestea. Din punct de vedere operativ, Carkhuff sugerează ***să pretindem de la noi înşine şi de la ceilalți maximul pe care-l putem oferi,*** încercând să creştem constant exigențele.
3. Un alt principiu aminteşte că evoluția armonioasă a persoanei umane pretinde să fie promovată ***dezvoltarea diferitelor funcții psihice umane: intelectuale, afective, sociale, morale***. Orice nou achiziție intelectuală trebuie să comporte o schimbare de comportament.

Carkhuff consideră că ***schimbarea de sine este întotdeauna opera unei persoane, este începută întotdeauna de ea, iar instituțiile şi structurile au un rol secundar.*** Carkhuff demonstrează o mare

încredere în resursele persoanei umane şi în capacitatea persoanei umane de a iniția în sine un proces de transformare şi de îmbunătățire.

Atenția ce trebuie acordată interlocutorului

Atenția constă în primul rând în înțelegerea comportamentelor non-verbale ale credinciosului, pentru a înțelege profund starea lui interioară.

„Observarea" are în obiectiv întreaga persoană a interlocutorului: *aspectul fizic* (modul de a se exprima şi gesticula, grija pe care o are față de propria înfățişare), *cel intelectual* (interesul, precizia şi ordinea în expunere, promptitudinea de a învăța), *componenta afectivă* (intensitatea sentimentelor, coerența acestora cu mimica facială şi cu mişcările corpului, libertatea de exprimare), *modul de a instaura relația interpersonală* (este interesat, indiferent, dificil, încrezător, posesiv etc.).

Psihologia mai spune că ***nimeni nu poate să mențină pe termen lung o stare de atenție neîntreruptă***, nici să înțeleagă exhaustiv tot ceea ce se întâmplă. Pentru a observa comportamentul unei persoane, preotul trebuie să-şi mențină o stare de atenție vie, dar nu crispată, pentru ca să nu-i scape elementele cele mai semnificative. Această atenție a preotului poate fi asemănată cu ***lectura pe care radarul o face în câmpul său de acțiune***: aparatul semnalează doar obiectele sau fenomenele „alarmante".[25]

[25] Bruno Giordani, *La psicologia in funzione pastorale. Metodologia del colloquio,* Ed. *La Scuola*, Brescia şi *Antonianum*, Roma, 1981, p. 186.

Ascultarea

Ascultarea presupune să-ți amintești cât mai fidel posibil ceea ce altul a povestit, reținând cât mai multe amănunte din ceea ce a povestit. A nu reține multe elemente de amănunt este dovada lipsei de atenție sau a scăzutului interes pentru interlocutor sau pentru conținutul expunerii sale.

Preotul poate să-şi perfecționeze capacitatea de a asculta urmând următoarele indicații practice:

- să verifice constant impresia făcută la prima întâlnire, confruntând-o cu datele care reies din expunerea ulterioară;
- să urmărească expunerea credinciosului folosindu-se de o grilă de interpretare compusă din câteva „variabile situaționale", care exprimă principalele modalități ale oricărui eveniment existențial. ***Aceste variabile se pot exprima prin termenii: cine, ce, unde, când, cum, de ce;***
- să evite orice prejudecată sau reacție care s-ar naşte spontan față de credinciosul din fața lui, în urma a ceea ce aude de la el, pentru a putea să înțeleagă ceea ce i se comunică;
- să-şi amintească în special tonul vocii, expresia chipului, încărcătura sentimentală a cuvintelor.

Credinciosul, simțindu-se primit cu bunătate şi ascultat cu atenție şi interes sincer, are experiența concretă de a se simți demn de considerație şi va fi interesat să continue colocviul şi stimulat să-şi depăşească dificultățile. Preotul trebuie, de asemenea, să-l stimuleze pe credincios să-şi exploreze propria lume interioară.

După ce a ascultat anumite aspecte ale situației, preotul crede că știe deja destul pentru a o înțelege deplin, pentru a „dicta" câteva sfaturi. Este o iluzie grosolană, în care cade cel care neglijează două principii elementare, din păcate în general ignorate:

1. ***Interpretarea şi semnificația unei situații existențiale este determinată de percepția pe care o are despre aceasta individul în cauză;*** el este expertul în cauza proprie; doar el deci ne-o poate comunica;
2. ***Sfaturile inspirate din „înțelepciunea" preotului şi datele care nu se sintonizează profund cu*** *planul perceptiv şi afectiv al credinciosului riscă să se reducă la o pură proiecție a lumii subiective a preotului.*

Pentru a intra în comunicare cu o persoană este necesar să răspundem la orice interogativ sau dificultate pe care aceasta o pune. Este potrivit să începem răspunzând doar la conținutul a ceea ce persoana respectivă comunică, evitând orice interpretare, comentariu sau judecată, orice tentativă de a „ghici" ceea ce nu a fost spus. Ulterior, poate răspunde la sentimentele prezente în credincios în timp ce acesta vorbeşte. În sfârşit, preotul va încerca să răspundă atât la conținut cât şi la sentiment, punându-le în relație între ele. Vom analiza aceste trei momente:

Răspunsul la conținut

Acest tip de intervenție constă în surprinderea conținutului a ceea ce o persoană a comunicat şi în reformularea acestui conținut prin expresii şi fraze echivalente. Această reformulare trebuie făcută având harisma participării şi intuind punctele „cheie" ale comunicării, fără a-i adăuga nici „intuiții", nici

„comentarii". În primele intervenții, în general, nu se răspunde la stările de suflet ale interlocutorului. Pentru a facilita acest răspuns se pot folosi formule de tipul: „Îmi spui deci că…"; „Spui că…".[26]

Răspunsul la sentimente

Răspunsul la starea afectivă a persoanei este percepută ca o participare profundă a preotului la viața individului, intensificând deci relația, favorizând empatia şi potențialul de încredere şi de dispoziție spre implicare concretă. Valoarea acestui tip de răspuns constă în abilitatea în a identifica sentimentele specifice pe care persoana le trăieşte în acele momente şi în a le comunica interlocutorului pentru ca acesta să le poată verifica şi recunoaşte precizia.

Răspunsul atât la sentimente, cât şi la conținut

Prin acest răspuns, preotul comunică credinciosului „nodul cauzal" pe care l-a identificat în timpul colocviului, dintre situația obiectivă (conținut) şi reacția emotivă (sentiment). Astfel, preotul ajută credinciosul să devină conştient de motivul care stă la baza stării sale de suflet. Aceasta dă o semnificație rațională sentimentelor, persoana reuşind să înțeleagă cu claritate propriile reacții, să le înfrunte, să împrăştie angoasa. Credinciosul se va simți astfel încurajat să se auto-exploreze tot mai mult, facilitând astfel procesul de depăşire a dificultăților.[27]

[26] *Ibidem,* p. 187.
[27] *Ibidem,* p. 188.

V.
URBANITATEA: DIMENSIUNE A LUMII NOASTRE

1. Dizolvarea progresivă a ruralului şi hegemonia culturii „de masă”

a) Ontologia urbanității: anonimat, mobilitate, pragmatism şi profanitate

Două imagini simbolice deosebit de sugestive pentru urbanitate ar fi *platoul de control (1)* – cheia de control a comunicațiilor dintr-un oraş care pune în legătură locuitorii unui oraş prin intermediul modernei *magii a electronicii* şi – *încrucişările străzilor (2) – imagine a mobilității simultane în mai multe direcții diferite*. Aceste simboluri sugerează marile şanse precum şi marile limite impuse omului,

ilustrând două dintre componentele caracteristice ale fizionomiei sociale a oraşului contemporan: ***anonimatul şi mobilitatea.***

Interpretând această situaţie, mulţi consideră că *existenţa omului urban a fost golită şi sărăcită* prin „crudul anonimat" şi prin continua mobilitate a vieţii din marile oraşe. Omul urban a fost descris – de către detractorii săi – ca fiind *fără chip şi fără personalitate,* permanent într-o goană înainte şi înapoi, ***fără a avea timp să cultive relaţii profunde*** şi ***valori durabile***. Aceste două epitete au însă şi aspecte pozitive: atât anonimatul, cât şi mobilitatea contribuie la susţinerea vieţii umane în marile oraşe *pentru că sunt moduri indispensabile de existenţă în mediul urban.*

1) Anonimatul

E uno dei vantaggi del nostro mondo quello di poter odiare ed esser odiati, senza conoscersi.

(Este unul din avantajele lumii noastre acela de a putea urî şi de a fi urâţi fără a se cunoaşte)

Manzoni

Omul modern a ajuns să fie o cifră fără chip, este unul de masă, fără fizionomie, redus la un număr (lucru absolut valabil şi în cazul registrelor parohiale, unde din cauza numărului mare de credincioşi aparţinători unei parohii, preotul nu cunoaşte chipuri, ci doar nume şi adrese). ***Pierderea identităţii*** şi ***dispariţia personalităţii*** sunt *termenii care reuşesc să surprindă foarte loial mecanismele urbanităţii*.

Putem observa o anumită frică de anonimat prezentă în anumite analize teologice ale urbanităţii. Trebuie să subliniem însă că a*nonimatul urban*

prezintă nişte avantaje nete faţă de individualitatea rurală. Fără anonimat, viaţa într-un oraş nu ar putea fi „umană", *anonimatul constituind* sub anumite puncte de vedere, *un fenomen eliberator,* iar nicidecum unul ameninţător: pentru multe persoane el constituie şansa libertăţii, în contrast cu sclavagismul la o lege constrângătoare, la nişte convenţii anacronice sau la o tradiţie învechită ce dominau mentalitatea omului rural. Astfel, anonimatul vieţii din oraş contribuie la ***protejarea intimităţii,*** care este *esenţială pentru viaţa omului*.[1]

Omul urban stă la un imens şi complicat panou de control. El este un *homo symbolicus*, omul comunicator, iar oraşul este o imensă reţea compactă de comunicaţii. O întreagă lume de comunicare este la îndemâna sa. Spaţiul urban contemporan reprezintă o ingenioasă posibilitate de a lărgi enorm sfera comunicării umane şi de a amplifica sfera opţiunilor individuale. Astfel, urbanizarea contribuie la mărirea coeficientului de „libertate" a omului. Acest lucru este evident dacă ne gândim, de exemplu, la cinema, teatru, restaurante, canale T.V., presă etc. Omul urban este liber să aleagă într-o amplă sferă de alternative.

Libertatea pretinde însă şi o disciplină. Disponibilitatea unei atât de vaste game de posibilităţi pretinde o ***adaptare a conduitei omului urban***; el trebuie *să exercite mult mai frecvent opţiunea, alegerea*, iar *alegerea înseamnă întotdeauna o excludere* (exemplu: în cazul în care dintre 50 de restaurante se alege unul, înseamnă că s-a făcut o

[1] Vom vedea, de asemenea, cum anonimatul poate să fie interpretat din punct de vedere teologic şi ca o „Evanghelie" contrară „Legii" (în sensul veterotestamentar, criticat de Sfântul Apostol Pavel), *cfr.* Harvey Cox, *La citta' secolare. La morte di Dio nella tecnopoli: la Bibbia nella civilta' industriale,* ed. Vallecchi, Firenze, 1968, p. 40.

decizie conştientă de a respinge alte 49). În planul relaţiilor personale această ***selectivitate*** devine mai exigentă. Omul urban are *o mai amplă varietate de contacte decât semenul său rural*; poate alege însă ca prieteni apropiaţi doar un număr limitat de persoane. În consecinţă, *este obligat de condiţii să aibă* ***relaţii impersonale cu majoritatea persoanelor cu care vine în contact,*** cu scopul precis de a selecta din total doar anumite prietenii pentru a le cultiva şi alimenta.

Omul urban trebuie să facă ***o distincţie foarte clară între viaţa sa privată şi relaţiile publice.*** Din moment ce el este dependent de o reţea atât de complexă de servicii pentru a se menţine în existenţă într-un oraş mare şi modern, ***majoritatea raporturilor sale vor trebui să fie publice*** şi vor fi – după cum sociologii numesc – de ***natură funcţională*** *(*deci ***secundare****)*. În majoritatea cazurilor el va avea de-a face cu persoane despre care nu va putea să-şi permită să-i cunoască ca indivizi, ci cu care trebuie să trateze *în limitele serviciilor pe care el trebuie să le facă lor sau să-i fie făcute lui de către ei.* Acest lucru este esenţial pentru viaţa urbană. *Viaţa urbană pretinde ca noi să tratăm majoritatea persoanelor pe care le întâlnim ca persoane, desigur, nu ca lucruri,* ***dar nu ca „intimi".*** Aceasta produce acea specie de „***imunizare" împotriva întâlnirilor personale.***[2]

[2] Iată cum explică Louis Wirth acest fapt: „Este cunoscut faptul că locuitorii oraşelor se întâlnesc între ei în probleme extrem de „sectoriale". Ei depind, fără dubiu, pentru satisfacerea nevoilor lor vitale, de un număr de persoane mult mai mare decât semenii lor, locuitori ai satelor, şi astfel frecventează un număr mai mare de grupuri organizate, dar depind mult mai puţin de persoane particulare, iar dependenţa lor de alţii se limitează la un aspect extrem de fracţionat din sfera altuia de activitate. Aceasta este, de fapt, ceea ce se intenţionează atunci când se zice că *marile oraşe sunt caracterizate de contacte interpersonale secundare,*

Această „imunizare” se manifestă într-o manieră de aşa natură că cei ***care nu sunt familiarizaţi cu dinamica vieţii urbane*** consideră relaţiile interumane urbane ***reci, caracterizate de indiferenţă***. Într-o societate tradiţională, rurală, nu se vorbea aproape niciodată de postaş, de agentul de asigurări, de casieriţă, ci respectiv de Mioara, Veronica, Floarea etc. Toate raporturile de „afaceri” ale familiei erau inserate într-o mai *amplă şi mai inclusivă reţea de prietenie şi rudenie cu aceleaşi persoane*. Acestea nu erau niciodată anonime; de fapt, vânzătorul sau muncitorul de ocazie (din afara satului) era privit cu suspiciune pentru că nu era cunoscut, nu se ştia de unde vine, cine îi erau părinţii şi familia sa. A merge la magazin, la gară sau la poştă însemna de fapt ***să faci o vizită socială****, nu doar să te limitezi la nişte contacte funcţionale, limitate, sectoriale* (precum în lumea orăşenilor).[3]

---

iar nu primare. Contactele dintre persoane în oraşe pot să fie sporadice şi interesate, dar aceasta nu impune ca ele să fie *impersonale, superficiale, fugare şi sectoriale”, cfr.* Louis Wirth, *Urbanism as a Way of Life,* apud Harvey Cox, *La citta' secolare,* ed. Vallechi, Firenze, 1968.

[3] Lucrul important este că raporturile mele cu impiegaţii de la Bancă sau cu mecanicii de la „Reparaţii auto” nu sunt deloc mai puţin umane sau mai puţin autentice pentru simplul motiv că *atât eu, cât şi el preferăm să le păstrăm anonime”*. Este aici poate punctul unde ***analiza teologică a urbanităţii a fost unilaterală.*** *Mulţi teologi s-au ridicat împotriva „des-personalizării” vieţii urbane*, fundamentându-se adeseori pe o interpretare parţialistă a filosofiei lui Martin Buber privitor la relaţiile „eu”-„tu”. Buber nu a pretins însă niciodată că toate relaţiile noastre trebuie să fie profunde. El ştia că această experienţă de adâncime era foarte bogată, dar şi foarte rară. Menţionăm aici volumul lui Martin Buber, *Racconti Chassidici. I dieci gradini della saggezza,* ed. Red, Venezia, 1997.

În interpretarea anonimatului urban, teologia nu trebuie nicidecum să confunde un etos pre-urban cu conceptul creştin de „koinonia".

Este vorba de două lucruri diferite. O strategie pastorală greşită este aceea în care preotul doreşte[4] să cultive o formă de convieţuire umană rurală într-un mediu urban, tocmai pentru nişte oameni a căror motiv al mutării în apartamente de bloc era acela de a fugi de raporturile impuse lor de lipsa de anonimat specifică satelor.

2) Mobilitatea

Melior est vicinus iuxta quam frater procul.

(Mai bun e un prieten aproape de tine

[4] O recentă experienţă a unui preot de oraş într-un sector al parohiei sale unde acesta îşi planificase să organizeze grupuri cu preocupări religioase, ilustrează uneori *nejustificata importanţă atribuită relaţiilor „eu"-„tu" care a caracterizat teologia modernă.* Iniţiativa preotului i-a permis acestuia să observe că o familie venită din depărtare şi mutată într-un apartament din parohia sa nu era deloc însetată de relaţii, membrii acesteia nesimţindu-se deloc singuri. Ca urmare, ei nu doreau să-şi întâlnească vecinii pentru raporturi sociale: nu manifestau nici un interes pentru a forma grupuri religioase sau vreo comunitate. Mai întâi, păstorul a deplorat această *„patologie socială şi psihologie bolnavă",* dar mai apoi recunoscu că ceea ce familia a făcut nu era altceva decât *o tehnică de supravieţuire*. Rezistenţa lor împotriva încercărilor de a-i supune la raporturi strânse, chiar „intime" cu vecinii de apartament şi de cartier nu era deloc nejustificată. Din propria lor experienţă, această familie ştia că „prea multă intimitate naşte ura", aşa că preferau să păstreze distanţele faţă de nişte vecini care se puteau transforma repede în duşmani, decât să lege nişte prietenii fragile. De fapt, fiecare persoană care doreşte să-şi construiască şi să-şi protejeze o relaţie realmente „umană" cu cei din jurul său trebuie să stăpânească o anumită abilitate în a identifica persoanele cu care să lege o relaţie strânsă şi persoanele faţă de care cel mai bine este să păstrezi distanţele, pentru a salva o anumită relaţie de armonie.

decât un frate care locuieşte departe.)

Tendinţele societăţii moderne sunt orientate *spre o mobilitate accelerată*. La începutul epocii moderne, tehnologia a închis cu brutalitate atelierul cizmarului şi al pielarului şi a deschis laboratoarele electronice. Industrializarea nu doar a atras lumea de la fermele rurale la oraş, ci a invadat chiar fermele, transformându-le în fabrici de produse alimentare şi determinând diminuarea continuă a mâinii de muncă. ***Definitorie pentru oraş este mişcarea de masă.*** *Oamenii migrează nu doar de la un oraş la altul, ci migrează în interiorul aceluiaşi oraş*, în căutarea unor condiţii mai convenientе. *Naveta dus-întors spre locul de muncă constituie o mică migraţie cotidiană*.

Mulţi consideră mobilitatea vieţii moderne ca un lucru foarte negativ, existând o întreagă literatură de protest faţă de aceasta, deplorând „***ritmul frenetic al vieţii moderne***” şi *diminuarea valorilor spirituale* care se consideră că acompaniază *pierderea schemelor culturale sedentare*. Tema lipsei de rădăcini şi a alienării apar continuu în literatura contemporană.[5]

Poate, oare, omul contemporan să călătorească fără a se rătăci şi să se mişte fără să vagabondeze? Mulţi scriitori americani tind să celebreze, iar nu să denigreze mobilitatea, poate şi

[5] „Cei mai mari romanţieri ai secolului nostru au preferat să creeze eroi care acţionează departe, în mijlocul străinilor: *Ulise* al lui James Joyse, *Iosif* al lui Thomas Mann. Albert Kamus şi Andre Gide au tratat teme similare. Continuu apare imaginea omului ca un călător tulburat şi fără casă. Problema, oricum este aceasta: este realmente necesar ca să fie înfierată ca o „pacoste” mobilitatea omului contemporan?”, cfr. Harvey Cox, *La forma della citta' secolare,* în „*La morte di Dio” nella tecnopoli: la bibbia nella civilta' industriale,* Vallechi, Firenze, 1968, p. 46.

pentru faptul că americanii au fost dintotdeauna un popor nomad: au fost nevoiți să fie așa dintru început, pentru a sosi în America. Cu excepția negrilor, toți americanii sunt urmașii unor oameni care au părăsit în mod voluntar propria țară și propria casă, în căutarea unei vieți mai bune. Aceia care migrează cu ușurință sunt, în general, toleranți față de perspectivele noi și față de ideile inedite. Doarece au fost deja protagoniștii unei mari schimbări, nu mai sunt reticenți în a lua în considerare posibilitatea altora.

Metropola modernă este un *sistem de străzi – normale, subterane și aeriene – care leagă orașele* între ele și diferitele părți ale orașului. Există și un sistem de *transporturi verticale*. Locuitorii marilor orașe sunt deci într-o mișcare continuă și se pare că această mobilitate crește odată cu trecerea timpului. Putem distinge *două tipuri de mobilitate: geografică și ocupațională*. La acestea mai putem adăuga și o mobilitate privitoare la *condiția socială*. ***Mobilitatea este strict legată de mutațiile sociale:*** *de aceea, protectorii situației existente – status quo – au fost întotdeauna adversari ai mobilității și continuă să fie coerenți în opțiunea lor. Ei conștientizează faptul că mutațiile din diferitele sfere ale vieții – rezidența și munca – vor conduce la alte tipuri de mutații, ei sunt împotriva mutațiilor.*[6]

[6] „Conservatorii din cetatea (polis) Atena aveau motive să se opună construcției unui port la Pireu. Ei știau că odată amestecate produsele lor cu cele ale altora, va sosi și lume străină, care va purta cu ea idei străine. O opoziție violentă la construirea liniei ferate a fost exprimată de lorzii puterii de atunci din Anglia (sec. XIX) nu, desigur, pentru că liniile ferate ar fi „murdare și zgomotoase", ci pentru că cei mai umili locuitori ai satelor ar fi putut călători spre orașe și astfel, nu mai puteau fi împiedicați a intra în contact cu influențele străine, din moment ce puteau să se miște fără îndătinatele controale sociale. Mai mult decât atât, ar fi întâlnit persoane care nu ar mai fi auzit niciodată de stăpânii lor băștinași, ar fi văzut țara dintr-o altă

Şlagărul de după primul război mondial: „***Cum veți face să-i rețineți în fabrică de vreme ce au văzut Parisul?"*** ilustrează *relația dintre mobilitate, urbanizare şi mutații sociale.* Cei care au fost atraşi în ***orbita vieții urbane demolatoare a tradițiilor*** nu vor mai fi niciodată aceiaşi. Ei vor şti că *lucrurile vor putea fi şi se pot face şi „într-un alt fel";* nu vor mai trebui niciodată să accepte ferma la care lucrau ca pe un dat decisiv, şi aceasta este de fapt flacăra revoluției. Astfel s-a născut *indispensabilul denunț social, care a avut drept rezultat revoluționarea drepturilor civile.*

Mobilitatea geografică declanşează întotdeauna ***mobilitatea socială şi ocupațională.*** *Cei care sunt în mişcare în sens spațial, sunt, de obicei, în mişcare şi din punct de vedere* ***intelectual, financiar şi psihologic*****.** Toate acestea constituie, desigur, *o amenințare pentru cei care dețin poziții de putere şi de influență într-o societate.* Lumea simplă şi „de jos" este aceea care are de câştigat de pe urma unei societăți mobile. Drept consecință, nu este dificil să descoperim prejudecăți de clasă în spatele obiecțiilor care au fost aduse împotriva mobilității.

Trebuie să mai observăm că ***mobilitatea distruge religia tradițională şi relativizează autoritatea unei confesiuni.*** Ea separă lumea de locurile de cult tradiționale şi o amestecă cu oameni care au alte divinități sau alte moduri de a se închina aceleiaşi divinități. Fără a subestima pericolele pe care le presupune şi problemele pe care le creează, mobilitatea, privită dintr-o perspectivă biblică, poate fi considerată şi sub aspect pozitiv. *Întreaga concepție ebraică despre Dumnezeu s-a format în contextul social al unui popor nomad, fără patrie.* Doar pentru perioade extrem de

perspectivă şi ar fi putut pierde orice respect pentru autoritatea tradițională", *Ibidem,* p. 51.

scurte poporul evreu a avut, realmente, o țară proprie, dar *acele perioade sunt considerate ca fiind cele mai puțin creative din întreaga sa existență ca popor.*[7]

Sfânta Scriptură nu invită omul să renunțe la mobilitate, ci „să meargă în locul pe care Eu ți-l voi arăta". În plus de aceasta, omul „mobil" poate să asculte cu mai multă înțelegere mesajul privitor la un Om care s-a născut într-o călătorie, a petrecut primii ai de viață în exil, a fost persecutat în propria țară şi declara că nu are un loc „unde

---

[7] **„**Experiența fugii în Egipt, călătoria prin deşert, bătăliile din Canaan, reprezintă evenimentele fundamentale pe care s-a fundamentat credința israelită. Cei mai mari profeți, Ieremia şi Pseudo-Isaia, şi-au desfăşurat activitatea fie în timpul în care siguranța patriei lor era pusă în pericol, fie în exil politic. Nivelul intuiției profetice în Israel, după ce ei s-au întors la vechile locuințe, sub Ezdra şi Neemia, a decăzut permanent. De fapt universalismul care s-a manifestat în special în exil a fost aproape complet pierdut din vedere în timpul perioadei întoarcerii din Babilon. Deci, în concluzie, se pare că ***evreii şi-au îndeplinit vocația lor proprie mai bine când migrau fără patrie prin lume, decât ulterior.*** Iahve apare ca *un Dumnezeu al istoriei şi al timpului, fără o localizare spațială,* era un nomad, în timp ce idolii locali din Canaan erau divinități imobile. Un anume tip de Baal pretindea respectul evreilor doar pentru faptul că ei se situau în teritoriul lui de jurisdicție. *Baalii erau zeii unui popor sedentar*, care era neîncrezător în orice fel de schimbare sau mutare. Iahve nu era Dumnezeul unui loc. El nu doar se mişca împreună cu poporul său, dar şi îl preceda. Dacă concepția despre Iahve ca Dumnezeu nomad, „ne-rezidențial", a fi fost continuu amenințată de sincretismul lui Baal canaanitul, până la urmă acesta va depăşi proba: prin Deutero-Isaia, se va stabili clar că nici măcar stânca Sionului din Ierusalim nu putea să emită nici o pretenție asupra Dumnezeului Cerului. Aceasta a fost o victorie decisivă pentru credința israelită, deoarece caracterul istoric al concepției ebraice despre viață depinde de energicul refuz al lui Iahve de a fi un Dumnezeu terestru, al oamenilor care se ataşează de casă „făcută de mâini omeneşti". ***De-spațializarea divinității merge mână în mână cu apariția unui Dumnezeu activ în evenimentele istorice. Credința iudaică este una profund istorică, iar nu spațială",*** *Ibidem,* p. 57.

să-şi plece capul". Noi înşine suntem, potrivit tradiției creştine ortodoxe, ***pelerini pe acest pământ.*** Cu alte cuvinte, ***mobilitatea nu garantează mântuirea, dar nu constituie nici un obstacol în calea credinței.***

3) Pragmatism şi profanitate

„Oamenii nu se întristează când sunt lipsiți de bunuri pe care nu le-au cunoscut, ci când li se iau acele bunuri cu care s-au deprins."

Thucydides

Putem vorbi şi de ***un stil de viață urban,*** adică de un mod de viață (care dezvăluie imaginea despre sine a societății) prin care o societate îşi organizează valorile şi ideile după care se călăuzeşte: pragmatism şi profanitate.

Prin *pragmatism înțelegem interesul obsesiv al omului urban pentru problema: „Va funcționa?" Omul urban nu mai este fascinat de mister* şi este puțin interesat de orice lucru care pare să nu se preteze la o aplicabilitate concretă, care nu cade sub incidența strictă a inteligenței umane. *El judecă ideile pe baza rezultatelor pe care ele le ajung în practică.* Lumea şi universul nu mai este percepută ca ***un sistem metafizic unitar***, ci ca ***o succesiune de probleme şi de proiecte conexionate,*** aflate într-o amplă rețea.

Prin profanitate înțelegem ***orizontul integral terestru al omului urban,*** dispariția din atenția sa a oricărei realități supraomeneşti care să-i determine viața. Prin „profan" nu înțelegem că omul urban ar fi „sacrileg", ci doar că este „puțin" religios. El *nu concepe această lume în funcție de o altă lume, ci*

prin raportarea acesteia la ea însăşi. ***Consideră că fiecare semnificaţie care se poate da lumii trebuie să-şi aibă originea în lume, iar nu dincolo de ea.***

La prima vedere, contradicţia dintre stilul de viaţă urban şi credinţa creştină tradiţională este evidentă. Dacă-l acceptăm astfel pe om, se pare că sabotăm *piatra de fundament a întregului edificiu religios creştin.* Dacă omul urban nu se mai interesează de misterul ultim al vieţii, ci doar de soluţia „pragmatică" a problemelor lui, ***cum i se va putea vorbi în mod eficace despre Dumnezeu***? Dacă el, în profanitatea sa, descinzând de la semnificaţia supra-istorică, priveşte la istoria umană ca la izvorul valorilor şi a scopurilor sale, cum mai poate să înţeleagă rostul religiei? Nu ar trebui ca teologii, înainte de toate, să elibereze omul modern de pragmatismul şi de profanitatea lui, şi doar „după" aceea, să-i prezinte adevărul de „dincolo"?

Se pare că nu. Orice efort în vederea „dez-urbanizării" omului modern pentru a-l „dezvăţa" de pragmatism şi de profanitate constituie o eroare de tactică. *Ar însemna că un om trebuie să devină „religios" mai înainte de a i se putea vesti „Evanghelia".* Dietrich Bonhoeffer a fost teologul care a respins ferm această poziţie eronată (şi care a evidenţiat că aceasta prezenta o surprinzătoare paralelă cu ideea – de mult timp abandonată – că trebuie mai întâi să devii un iudeu circumscris pentru a deveni ulterior creştin). ***Pragmatismul şi profanitatea, anonimatul şi mobilitatea constituie, nu obstacolele, ci căile de acces la omul modern.*** *Tocmai pragmatismul şi profanitatea sa îl fac pe omul urban capabil a discerne anumite elemente din Evanghelie care au rămas mai puţin aprofundate de către religioşii săi strămoşi.*

Omul urban este pragmatic, în sensul că el *se ocupă de lucruri practice şi se interesează de efectiva aplicare a unor idei în practica concretă.* Manifestă ***puţin interes pentru chestiunile metafizice*** pentru că religia s-a ocupat într-o atât de mare măsură de aceste lucruri în alte epoci istorice, încât *le-a epuizat potenţialul de fascinaţie*. Pragmatismul înseamnă deci spirit practic şi interes special pentru ideile aplicabile în practică.

A spune că omul urban este pragmatic înseamnă a afirma că el este *un fel de ascet modern: se supune la o anumită disciplină pentru a se elibera de lucrurile considerate mai puţin semnificative, înfruntă problemele detaşându-le de consideraţiile irelevante,* folosindu-se de contribuţiile diferiţilor specialişti şi pregătindu-se cu anticipaţie să rezolve o nouă serie de probleme în momentul în care prima serie este deja rezolvată. ***Viaţa, pentru el, este o serie de probleme, iar nu un insondabil mister.*** *El pune între paranteze lucrurile care nu pot să fie tratate şi le înfruntă pe acelea care se pot rezolva:* ***pierde puţin timp pentru a se gândi la chestiunile „ultime" şi „religioase", şi poate să trăiască liniştit cu soluţii provizorii*** la interogaţiile esenţiale ale vieţii. Deci, ***el concepe lumea nu ca pe o enigmă „tremenda" ci ca pe o serie de proiecte complexe şi interdependente*** care pretind pentru aplicare o competenţă specifică; nu-şi pune probleme religioase pentru că este convins că poate gestiona această lume fără ele.

În domeniul teologiei secularizării, van Peursen a fost interesat de raportul dintre tipuri diferite de societate şi moduri diferite de a concepe realitatea. Mulţi afirmă că noi astăzi *ne aflăm, într-o perioadă de tranziţie, de la ceea ce putem numi* ***„era ontologică,*** *la aşa numita* ***„eră funcţională"*** *din*

istoria umană. Era ontologică, la rândul ei, a substituit-o pe cea anterioară ei, chemată „mitică”.[8]

Într-o lume secularizată, nu mai există o formă ontologică de gândire, preocupată de eventuala existență a ființelor superioare, metafizice. Lumea noastră ***„s-a eliberat” de toate aceste entități supranaturale***, percepute ca ireale. Doar *ceea ce este în mod clar şi direct legat de noi este considerat şi perceput ca real*. Lucrurile nu mai există în sine; nu mai există „substanțe”, ci totul există numai în măsura în care este util „pentru noi”. ***Substantivele „erei ontologice” devin verbe în „era funcțională”.*** Dacă în era ontologică conta ce este un lucru, în era funcțională contează numai şi numai „cum” este acel ceva şi „cum” funcționează.[9]

Problema este *în ce măsură* ***concepția pragmatico-funcțională despre adevăr contrazice tradiția biblică despre adevăr***. Evreii nu aveau nici un fel de dispoziție interioară spre ontologie. Întrebat despre Iahve al Vechiului Testament, un evreu nu ar fi răspuns nicidecum în categorii metafizice –

---

[8] În perioada mitului, lumea era de fapt un spațiu „socio-mitologic”. În această perioadă subiectul uman se confunda cu un obiect într-o lume cu precădere magică. În *perioada ontologiei, omul s-a eliberat de teroarea magiei*; zeii s-au retras într-un adăpost „supra-celest” şi au lăsat lumea omului: *sacrul s-a separat de profan*. S-a născut astfel un *interes pentru „natura” lucrurilor.* Obiectele au început să fie treptat, treptat organizate într-o ierarhie, un „mare lanț al ființei”. Lucrurile au fost văzute ca esențe, având un fel de ființă substanțială. S-a asistat astfel la naşterea „gândirii ontologice” al cărei specific este devenirea „substanțialistă”, adică izolarea substanțelor, tratarea lucrurilor „în ele însele”, cfr. Harvey Cox, *La forma della citta' secolare,* în *„La morte di Dio” nella tecnopoli: la bibbia nella civilta' industriale,* Vallechi, Firenze, 1968, p. 65.

[9] A se vedea în prezentul volum capitolul de antropologie filosofică.

precum omniştiinţă, omniprezenţă etc. – ci ar fi explicat interlocutorului său ceea ce Iahve ***a făcut****:* l-a scos din pământul robiei. Aceasta este *o manieră „funcţională" de a concepe realitatea.* În plus de aceasta, faptul că pragmatistul tratează problemele una câte una, rând pe rând, demonstrează *credinţa sa într-o anumită ordine a lucrurilor*. Viceversa în schimb, este un semn al incredulităţii, faptul că omul erei ontologice trebuia totdeauna să pună în relaţie fiecare fragment cu întregul edificiu.

Pericolul care pândeşte gândirea funcţională este ca ea să se reducă la un „operaţionism", atunci când, după ce a izolat aspecte speciale ale unui fenomen pentru a-l face obiectul unei atenţii speciale, uită că există şi alte aspecte. Este ceea ce se întâmplă atunci când, *din motive de utilitate, ne limităm să examinăm doar un aspect al unui lucru,* şi apoi decidem cu superficialitate că acolo nici nu există altceva. De aceeaşi aberaţie trebuie să ne păzim într-o ***societate în care se judecă orice lucru în termeni de „utilitate***". Dovada este tocmai faptul că în lumea noastră, în momentul în care întrebăm despre cineva „cine" este, ni se răspunde spunându-ni-se că este un „preot", sau un „inginer" etc. Identitatea unei persoane este definită de profesia, sa, de „utilitatea" sa. În plus de aceasta, a spune azi despre un om că este „inutil" constituie o extrem de gravă insultă ce i se poate aduce.

Utilitatea, precum şi ***pragmatismul nu trebuie nicidecum să degenereze într-o concepţie limitată, parţială despre lume***. A elimina frumuseţea artistică, poezia, pentru că apar ca inutile, este un pericol teribil.[10] Marele pericol constă în ***a restrânge într-o***

[10] „Hitler dorea să-i elimine pe toţi evreii, handicapaţii fizic şi bolnavii retardaţi psihic, pentru că nu puteau aduce nici o

manieră extremistă ideea de „utilitate", şi deci de valoare, la scopurile şi programele pe care propriul grup de apartenenţă le consideră importante, în a refuza să lărgeşti şi să aprofundezi sfera scopurilor umane semnificative atât cât să includă şi pe cele din afara orbitei propriului grup sau ale propriei naţiuni.

b) Contextul pastoral urban contemporan din România

Şi în România, din cauza mutaţiilor socio-economice provocate de extinderea zonelor comerciale şi industriale, aglomeraţiile urbane s-au dezvoltat continuu în detrimentul localităţilor rurale. ***Jumătate din populaţia lumii trăieşte azi concentrată în marile capitale şi oraşe (mega-cities).*** Spectrul religiilor, al confesiunilor creştine şi al culturilor dintr-un oraş mare a devenit indescifrabil (în America Latină – de exemplu – mulţi vorbesc de o reală „revoluţie religioasă").

Preţul urbanizării forţate a unor localităţi din România a fost extrem de ridicat, atât pe termen scurt, cât şi pe termen mai îndelungat: degradarea satelor, dispariţia vechilor cartiere „populare" din oraşe.[11] Mutaţiile din viaţa şi practica religioasă din mediul urban au fost multiple şi imprevizibile. Ele au fost determinate nu doar de condiţiile economice,

---

contribuţie la construcţia celui de-al treilea Reich. De asemenea, persoanele care *sunt înrobite utopismului tehnologic* tind să denigreze arta şi muzica abstractă, ca privată de valoare, întrucât nu au nici o utilitate. Studenţii cu *o rigidă orientare a carierei evită orice „hobby" sau recreaţie* care nu dă o contribuţie concretă evoluţiei lor profesionale", cfr. Harvey Cox, *La forma della citta' secolare,* în *„La morte di Dio" nella tecnopoli: la bibbia nella civilta' industriale,* Vallechi, Firenze, 1968, p. 81.

[11] Modernizarea superficială a vechilor construcţii, distrugerea şi deplasarea unor biserici şi monumente de cultură şi civilizaţie creştină etc.

sociale, politice (de exemplu, scăderea pronunțată a nivelului de trai, creşterea şomajului), ci şi de noua *înțelegere a religiei ca „opțiune individuală" „chestiune privată", „bagaj intelectual neutru* din punct de vedere religios*"*. Din această cauză, *profilul parohiei urbane are trăsături diferite, comportând tendințe dispersate, greu de integrat.*

Mutații cu caracter instituțional-eclezial

Aceste mutații privesc ***apartenența credincioşilor la o anumită parohie teritorială.*** În contextul marilor oraşe (de exemplu, cartierele periferice şi chiar centrale din marile oraşe) ***principiul teritorialității în formarea parohiilor*** în urma urbanizării galopante ***a fost,*** în mod neintenționat, ***relativizat***. În perimetrul istoric vechi, central al oraşelor, acest tip de parohie („teritorială") a devenit impropriu. De aceea, încadrarea într-un spațiu tipologic – parohia – şi ataşamentul față de biserica „ascunsă printre blocuri" a trecut, pentru credincioşi, pe un plan secundar. Credincioşii dintr-o zonă au ajuns să facă referință la parohia lor doar în anumite ocazii publice sau cu prilejul unor servicii religioase colective. ***Parohia urbană teritorială şi-a pierdut deci forța ei de integrare***, fapt ce este conservat, în schimb, de parohia rurală.

i) Ortodoxia ca stil individual de viață

Datorită unor intense activități în favoarea spiritualității filocalice (publicații, asociații, conferințe), mulți au ajuns să considere că *problema definitorie şi esențială a creştinismului ortodox ar fi aceea a experienței personal-existențiale a credinței, ce se concretizează într-un „stil e viață",* într-o spiritualitate şi mistică anume. Ortodoxia este „un

mod de viaţă". Partea pozitivă a acestei tendinţe este aceea că ***accentuează asumarea personală a credinţei*** cu roadele ei morale şi educative.

Poate cea mai importantă mutaţie este tocmai alternanţa şi ***disocierea dintre practica eclezială-liturgică şi experienţa personală a credinţei***. *Trecerea de la un creştinism axat pe comunitatea eclezială, pe participarea liturgică şi pe fidelitatea faţă de tradiţiile cultice, la un creştinism deschis, inclusiv*, în care personalitatea credinciosului şi dimensiunea spirituală, intelectuală, educativă au pondere mai importantă, este evidentă.[12]

ii) Ortodoxia ca practică eclezial-liturgică colectivă

Cu toate cele spuse mai sus, practica eclezial-liturgică nu este abandonată. În toate oraşele există parohii unde afluenţa credincioşilor este extrem de mare, din diferite motive (morale, afective sau care ţin de personalitatea preotului sau modul de liturghisire). Se poate vorbi de o revenire a laicilor în centrul vieţii bisericeşti, acolo unde preotul recunoaşte concret rolul lor în misiunea parohiei, dându-le responsabilităţi directe în programele educative, sociale şi pastorale. Multe dintre aceste parohii au fost de curând înfiinţate în cartierele de locuinţe pentru muncitori şi salariaţi din uzine.[13]

---

[12] Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Regenerarea misiunii creştine în contextul urban,* intervenţie susţinută la Seminarul „Misiunea Urbană", Braşov, 29-31 octombrie 1996, p. 4.

[13] „Este un adevărat miracol să vezi cum nucleul activ al acestor parohii, format din cei ce se precipită duminica la liturghie şi avansează cu ardoare spre uşile împărăteşti să primească Sfintele Daruri, creşte mereu. Desigur, nu e vorba de „presiunea laicilor", ci de întoarcerea preoţiei comune celor botezaţi, întoarcere ce trebuie să fie susţinută şi dezvoltată cu toată grija pastorală, căci aici este în joc nu numai popularizarea ortodoxiei

iii) Exigența diversificării strategiilor pastorale

Din cauza ***dereglării sistemului parohial tradițional*** şi ca urmare a nevoilor specifice ale unor anumite categorii de credincioşi, *misiunea şi pastoraţia trebuie să se orienteze acum spre* ***teme particulare***. În marile oraşe, preoții şi locaşurile de cult trebuie să fie destinate unor ***grupuri şi comunităţi creştine diversificate,*** care au nevoie de *o* ***terapie pastorală specială****:* tineri, studenți, bătrâni, femei, copii, bolnavi, militari, handicapați etc. ***Pastoraţia mono-orientată şi monocoloră nu mai poate da rezultatele din trecut, tocmai pentru că societatea s-a diversificat în interiorul ei şi s-a stratificat enorm în actuala civilizaţie tehnico-ştiinţifică.*** Deci în situația complexă a oraşelor, pastoraţia are un spectru foarte larg, trebuind să se deschidă pentru o mare diversitate de forme.[14]

Priorități în pastoraţia ortodoxă urbană

Convertirea personală, disciplina morală, apartenența la o parohie, evlavia liturgică, etica socială, ospitalitatea pentru cei suferinzi şi străini, toate acestea sunt ***exigențe şi priorități esențiale ale pastoraţiei ortodoxe.***[15]

printre mireni, ci şi înțelegerea Bisericii ca „Trup al lui Hristos" care se autoclădeşte şi se lărgeşte mereu", Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Regenerarea misiunii creştine în contextul urban,* intervenție susținută la Seminarul „Misiunea Urbană", Braşov, 29-31 octombrie 1996, p. 5.

[14] *Ibidem,* p. 7

[15] Viața creştinului trebuie să fie privită nu numai prin prisma *instituției parohiale*, ci şi prin *prisma persoanei şi a comunității sociale*. Frecventarea slujbelor bisericeşti de către credincioşi fără o angajare personală reală, fără impregnarea vieții de toate zilele de adevăr şi iubire constituie semnul văzut al falimentului pastoraţiei. Creştinul ortodox nu este un simplu membru al unei

O nouă manieră de interpretare a realității

Mutațiile cu caracter misionar şi pastoral din societatea românească post-revoluționară sunt radicale. Din nefericire, nu toți preoții sunt deplin conştienți de ***starea credinței şi a necredinței din parohiile lor***. În fața necredinței, unii sunt dezorientați sau chiar paralizați. Pierderea credinței, indiferența religioasă, pierderea vigorii duhovniceşti a unor instituții bisericeşti, constituie fapte reale care trebuie luate în calcul: *este o gravă eroare pastorală a conta doar pe trecerea timpului, sperând că acesta va opri de la sine involuția lucrurilor* sau va remedia – în mod natural – situația.[16]

Din punctul de vedere al pastorației urbane, o problemă esențială este şi aceea de a şti cu exactitate în ce constă Ortodoxia „reziduală", respectiv ***patrimoniul creştin de bază*** ce a supraviețuit după perioada de 40 de ani de ideologie atee, şi care este ***calea de a transmite acest tezaur generației tinere,*** alături de pe lângă catehizarea directă, explicită şi dinamică. Tradiția ortodoxă în forma ei simplă, păstrată pe cale orală sau prin ***iconografie şi rituri comunitare***, constituie ***un tezaur indestructibil, dar insuficient*** în epoca noastră.[17]

---

asociații religioase care plăteşte cotizații, ci o persoană ce are nevoie de restaurare şi perpetuă formare interioară. *Ibidem,* p. 9

[16] *Ibidem,* p. 12

[17] „Din fericire, datorită transferului populației rurale în zonele urbane, prin întregirea familiilor sau prin căsătorii, o anumită practică cultică se menține vie şi integră: respectul față de duminică şi sărbători, participarea frecventă la liturghie, disciplina postului şi a spovedaniei, botezarea copiilor şi comemorarea celor răposați. Mulți preoți spun că, grație familiilor mixte (ruralo-urbane), tradiția creştină orală nu s-a pierdut şi de aceea aşa-zisul „analfabetism religios" nu are repercusiuni dramatice la nivel de societate", *Ibidem,* p. 13.

O nouă ofensivă „predicatorială" şi catehetică

Preotul este obligat să transmită şi să comunice mesajul Evangheliei lui Hristos ***fiecărei generaţii***. *„Aceasta este piatra neluată în seamă de voi, ziditorii, care a ajuns să fie în capul unghiului. Şi mântuirea nu este în nimeni altul, căci nu se află sub cer un alt nume dat oamenilor, prin care să putem să fim mântuiţi"* (*Faptele Apostolilor* 4,11-12). În mod prioritar, preotul trebuie să vestească în lume iubirea lui Dumnezeu care este deja prezentă în viaţa personală a fiecărui om şi în istoria umanităţii. Biserica poate fi vie şi se construieşte numai şi numai prin mărturia continuă şi credibilă a Evangheliei lui Hristos.

Extinderea şi pătrunderea creştinismului în societatea secularizată se poate realiza numai prin instruirea religioasă şi catehizarea copiilor, formarea morală şi spirituală a tinerilor, cultura creştină a intelectualilor, a jurnaliştilor şi a politicienilor. Penetrarea credinţei în toate straturile societăţii de azi presupune reforme în mentalitate. ***Fără convertirea radicală a şcolilor, a facultăţilor, a universităţilor şi a academiei – instituţii care determină orientarea filosofică şi ştiinţifică a culturii – descreştinarea societăţii este asigurată***.[18] Este indispensabilă deci o mişcare dinamică de re-încreştinare a culturii, prin „cultură" înţelegând mentalitatea, obiceiurile, tendinţele (devenite automatisme) ale unei societăţi într-un determinat timp şi loc.

Există, din nefericire, în societatea românească contemporană o literatură şi o ***propagandă filosofico-culturală pseudo-religioasă***, care pune creştinismul pe acelaşi plan cu mitologia şi mentalităţile populare sau care ***descalifică „ortodoxia***

[18] *Ibidem,* p. 14

bizantină" în raport cu confesiunile occidentale (acestea din urmă, aparent mai uşor de primit şi de acceptat). ***Biserica a subestimat, din păcate, efectele dezastruoase ale ignorării Ortodoxiei de către întregi grupuri sociale şi intelectuale*** (grupuri identificabile: sociologi, jurnalişti, politicieni etc.), ignorare-efect a unei catehizări nesistematice, superficiale şi insuficient fundamentată raţional.

Idealul civilizator al pastoralei ortodoxe

Misiunea şi pastorala creştină a avut întotdeauna un ideal civilizator. Este dificil însă de conturat civilizaţia creştin-ortodoxă pe care poate să o propună Biserica Ortodoxă Română contemporană unei societăţi post-revoluţionare fragile şi nedefinite, în fază de tranziţie şi paralizată din punct de vedere economic.[19]

Economia a devenit noua protagonistă absolută din arena istoriei contemporane. În arena mondială contemporană, primatul nu-l mai deţine politicul, ca până nu demult, ci economicul. Pe plan internaţional au un cuvânt de spus numai şi numai autorităţile în plan economic. Economia se substituie politicii, iar aceasta din urmă a devenit vasală primeia fără să-şi dea seama.

La nivel naţional, în schimb, trecerea de la ritmul liturgic pastoral rural la ritmul alert specific revoluţiei tehnologice dirijat de experţii în informatică a creat o situaţie inedită ce fracturează continuitatea cu sistemul economic vechi,

[19] „Este dificil de asemenea a intui modurile în care preotul ar putea încuraja şi sprijini competenţa intelectual-profesională a laicilor (în trecut parohiile recrutau tineri pentru a deveni ucenici în şcolile profesionale, de arte şi meserii), în domeniul particular şi public (în economie, cultură, presă scrisă, comunicaţii, politică)", *Ibidem,* p. 15.

tradițional.[20] Una din dramele acestei situații dificile, determinată de posesorii de capital, este ***apariția grupurilor marginalizate şi excluse din motive economice***: şomerii, femeile şi tinerii fără o pregătire profesională, muncitorii necalificați etc.

Societatea a cărei economie se mondializează şi a cărei speranță stă în ajutoarele caritative din afara țării este nedreaptă, materialistă şi fără ideal. ***Omul a ajuns să se definească exclusiv prin ceea ce produce, consumă, posedă, nu prin ceea ce este.*** Revolta adolescenților într-un context economic care-l umileşte pe om şi-l marginalizează poate lua chiar forme aberante. Violența sub toate formele (agresiune, viol, tortură, traumatisme, accidente, jaf, catastrofe) a devenit o problemă de societate. Cartierele periferice ale marilor oraşe au devenit refugiul celor excluşi, fără familie şi fără adăpost. Detaşați de familie, îndepărtați de biserică, tinerii riscă să se încadreze în organizații politice, secte integriste sau asociații militante extremiste. Biserica este obligată să facă ceva pentru integrarea tinerilor acestei generații în societate, pentru formarea lor profesională.

Parohia urbană nu poate să facă față singură acestor probleme. Ea constată, în schimb, incapacitatea Statului de a furniza ajutoare şi servicii sociale celor vulnerabili. În acest domeniu, sprijinirea

[20] „Structurile economice vechi dispar, ca şi meseriile vechi, fiind înlocuite cu altele noi. În civilizația rurală, munca şi nevoia de a munci constituiau trăsături esențiale ale omului. Țăranii ştiau a mânui materia reală, tangibilă, pământul. Economia, în sens tehnic, se fundamenta pe forța manuală a omului şi a animalelor. Astăzi, în schimb, se impune *cunoaşterea mecanismelor economice noi* (prin tehnologia de comunicații), cunoaşterea economiilor din țările industrializate (în care, în ciuda democrației liberale, protecția socială a muncitorilor este nesigură). A apărut o societate/piață împărțită între miliardari din ce în ce mai bogați şi săraci din ce în ce mai lipsiți". *Ibidem,* p. 16

familiilor şi a comunităţii sociale are o importanţă vitală. ***Colaborarea parohiei cu partenerii sociali, de la care poate să primească subvenţii şi asistenţă, este absolut necesară***. Această conlucrare directă cu partenerii sociali locali este impusă şi de faptul că o vastă *birocraţie rudimentară controlează şi paralizează încă economia naţională*.[21] Fiecare parohie trebuie deci să devină o entitate cu preocupări de asistenţă socială.

Mutaţii de ordin cultural şi educativ

Actualmente există **o *fractură între religie şi adevăr, între religia individului şi cultura laică a societăţii***. Prin trecerea de la un regim bazat pe o ideologie totalitară la o societate democratică ce respectă drepturile individuale, ***religia este aşezată în planul conştiinţei şi al libertăţii individuale.*** Este vorba nu doar de ***separarea dintre statul laic şi indivizii cu convingeri religioase,*** ci şi între religie şi adevăr. ***Societatea civilă pare să aibă nevoie de religie în termeni de informaţie şi de cultură filosofică*** – aşa cum rezultă clar din introducerea cursurilor de „Istoria religiilor" în licee şi universităţi – ***dar nu şi în temeni de concepţie despre viaţă, lume şi istorie.*** Intelectualii nonconformişti de azi susţin că ***nu există un adevăr valid pentru întreaga societate, ci numai unul pentru individ***. Fiecare individ deci posedă propriul său adevăr. Pastorala se confruntă cu o ***situaţie extrem de delicată şi unică: fractura dintre religie şi adevăr, dintre religia individului şi cultura laică a societăţii***.[22]

---

[21] *Ibidem,* p. 17

[22] Preoţii din mediul urban observă – dacă analizează critic contextul socio-cultural în care activează – că au în faţa lor ***un nou „public religios", care „consumă" religia în mod arbitrar***

Problema comunicării – cu competență şi obiectivitate – a experienței lui Dumnezeu

Toate aceste probleme *epistemologice* trebuie atinse în *predică* (*kerygma*, propovăduire) şi în *cateheză* (didahie-didascalie, reflexie critică). O atenție deosebită trebuie conferită ***modului în care preotul vorbeşte despre Dumnezeu.*** Pastorația urbană ridică nu doar problema ***limbajului teologic*** (noțiuni, definiții, stil, referințe biblice, simboluri) şi a ***stilului în care se celebrează liturghia şi celelalte slujbe publice, ci şi problema cunoaşterii, înțelegerii şi comunicării lui Dumnezeu cu obiectivitate şi competență.***[23] Preotul predicator trebuie să se ferească de cuvântări improvizate, de cuvintele corupte sub aspect lingvistic, de *termenii epuizați de orice relevanță culturală şi morală,* de „limbajul de lemn".

şi superficial, public care este atins de secularizare (secularizarea este un produs al modernității, curent care în numele raționalismului ştiințific pune la îndoială în mod sistematic revelația divină şi noțiunile teologice de „Adevăr", „Dumnezeu", „mântuire" şi care în numele *drepturilor omului* şi a *libertății conştiinței personale religioase,* neagă orice formă de autoritate religioasă şi morală), *Ibidem,* p. 19.

[23] „Cu alte cuvinte, ce imagine despre Dumnezeu este vehiculată, promovată şi transmisă prin predică şi cateheză, prin presa scrisă şi publicațiile teologice, la radio şi televiziune? Ce „icoană a lui Hristos" este prezentată şi explicată prin şcoli, universități, spitale şi închisori, sau telespectatorilor, fie ei curioşi sau indiferenți? Preotul are la dispoziție atât amvonul cât şi scaunul spovedaniei prin care poate impune o autentică sau o falsă imagine despre Dumnezeu, despre mântuire şi despre om. *„Te-am ştiut om aspru..."* (Luca 19,21). Duhovnicii excesiv de autoritari sunt tentați să pună pe seama lui Dumnezeu o astfel de asprime, uitând sau neglijând misterul iubirii lui Dumnezeu care *„se duce după oaia pierdută până ce o găseşte"* (Luca 15,4), *Ibidem*, p. 21.

Biserica trebuie să răspundă cu luciditate unui ***public refractar oricărei instituții cu pretenții paternaliste şi autoritare. Inițiativele şi proiectele pastorale întreprinse până acum*** (proliferarea seminariilor şi a facultăților teologice pe întreg cuprinsul Patriarhiei, înmulțirea cursurilor de mistică şi ascetică interzise sau sabotate în comunism, tipărirea masivă şi punerea în vânzare a cărților de rugăciuni şi a catehismului, popularizarea intervențiilor oficiale ale Sinodului în materie de morală creştină etc.) ***sunt importante, dar nu suficiente.*** Preoții trebuie să fie conştienți de faptul că, oricât de importantă este menținerea ***culturii creştine tradiționale*** în societatea de azi, ***misiunea lor esențială este să proclame cuvântul lui Dumnezeu acolo unde încă nu a fost auzit,*** şi să poată să recunoască prezența lui Dumnezeu în mijlocul oamenilor atunci când aceştia cultivă şi apără valorile iubirii şi ale adevărului.[24]

Pluralitatea etnică, culturală şi confesională din România contemporană

Pluralitatea etnică, culturală şi confesională din România – în special în Transilvania – constituie ***o realitate sociologică evidentă.*** Abia de după prăbuşirea comunismului totalitar se poate vorbi în mod explicit de ***pluralism religios şi cultural,*** pe care statul democratic, laic trebuie *să-l gestioneze şi să-l garanteze. Mulți sunt neliniştiți de faptul că această* ***noțiune*** *ar putea să pună în discuție* ***realitățile inerente misiunii de până acum a Bisericii Ortodoxe Române: coeziune națională, omogenitate***

[24] Un mod ideal de a face acest lucru este înființarea posturilor de radio creştin-ortodoxe: exemple sunt cele de la Iaşi, Cluj-Napoca şi Alba Iulia.

culturală, teritoriu canonic.[25] O *atitudine integristă* poate să ducă la intoleranţă şi xenofobie. De fapt, atitudinea ortodocşilor a constat dintotdeauna în a mărturisi continuu Tradiţia lor ecumenică fără a denigra pe ceilalţi creştini. Dat fiind actualul raport strâns dintre *diferenţele etnico-culturale şi divergenţele confesionale*, se impune o ***sensibilitate ecumenică expresă faţă de ceilalţi creştini*** şi, acolo unde este nevoie, o atenţie pastorală specială.[26]

Tradiţiile confesionale şi culturale ale minorităţilor, cultura şi spiritualitatea lor fac parte din ***patrimoniul unei ţări*** *(cazul saşilor din Transilvania)*. Dacă în trecutul istoric minorităţile etnice aveau întotdeauna un statut inconfortabil fiind „victimizate" din multe puncte de vedere (cazul evreilor în Europa Occidentală medievală), se pare că *într-o lume post-modernă ele ajung privilegiate* (poate este o reacţie psihologică socială inconştientă ce doreşte o „recompensare" a acestora pentru prigoanele trecutului). Minorităţile etnice se află azi în graţiile legislaţiei internaţionale şi a organismelor mondiale de apărare a drepturilor omului.[27]

c) Exigenţe pastorale urgente în mediul urban

„Înţeleptul nu trebuie să se căiască, ci să prevadă."

---

[25] Cfr. Ion Bria, *op. cit.,* p. 30

[26] Luigi Sartori, *Teologia ecumenica. Saggi,* ed. Gregoriana (Colecţia *Studi teologici 14),* Padova, 1987, p. 109.

[27] „*Biserica majorităţii are deci azi un rol nou*: cultivarea dialogului şi cooperarea cu „bisericile" minorităţilor. Este totuşi de datoria Bisericii Ortodoxe să dea mărturie că creştinismul a fost prima formă de eliberare morală a poporului român, chiar de la formarea acestuia, popor care a avut de la început conştiinţa egalităţii dintre oameni, în faţa lui Dumnezeu şi a morţii", *Ibidem,* p. 19.

Se impune să identificăm ***temele pastorale şi misionare urgente, precum şi programele şi „reformele" ce se impun neîntârziat*** în universul urban din România contemporană. Iată câteva programe şi scenarii posibile:

1) Consolidarea comunităţii ecleziale existente

Fortificarea „parohiei teritoriale" care constituie realitatea instituţională locală a Bisericii înseamnă de fapt *„zidirea Trupului lui Hristos"* (Efeseni 4,12) – ideal ce rămâne obiectivul suprem al pastoraţiei şi al misiunii creştine. Biserica Ortodoxă are privilegiul unic de a face misiune şi de a da mărturie creştină într-o societate „de tradiţie creştină", având mijloace de excepţie în această direcţie: cult (liturghie), muzică, artă, iconografie etc. Cultele neoprotestante, având o activitate piraterică între credincioşii ortodocşi, au rezultate pozitive în ciuda a două mari dezavantaje: sunt confesiuni de import, neancorate în cultura şi tradiţiile acestei ţări; în al doilea rând, sunt confesiuni care, prin raportare la Ortodoxie, apar ca „simplificante" (simplifică doctrina ortodoxă, coagulându-se în jurul unor idei esenţiale din creştinism) şi „reducţioniste", în sensul că doctrina lor este una deconstructivistă, constituindu-se prin „eliminare" (nu admit: icoana, cultul sfinţilor, al Maicii Domnului, al moaştelor, liturghia etc.), iar nu prin „zidire". Prosperitatea lor în perioada post-revoluţionară este un indicator al faptului că ele totuşi vin în întâmpinarea a ceva ce Biserica Ortodoxă neglijează.[28] O primă exigenţă

[28] A se vedea în acest sens capitolul: *Minorităţile confesionale (sectele, noile mişcări religioase). Un examen confesional auto-critic.*

pentru punerea în valoare a acestei prerogative a Ortodoxiei este ca ***locaşul de cult să devină un spaţiu de comuniune, iar parohia un loc social de educaţie şi de ospitalitate.*** Aici, în societate, putem vorbi de „Liturghia de după Liturghie”.[29]

Trecerea de la ritmul pastoral din mediul rural, la ritmul revoluției tehnologice din societatea urbană a deplasat centrul spiritualității creştine, schimbând raportul credincioşilor din cartierele urbane cu parohia teritorială. În această situație, trebuie să se găsească o formulă pentru ca ***liturghia euharistică a parohiei să fie multiplicată şi extinsă sub diverse „liturghii” şi „diaconii” dincolo de locaşul bisericii*** şi de limitele parohiei. Acest scenariu a fost numit „Liturghia de după Liturghie”.[30]

Relațiile comunității parohiale cu cei din afara ei, cu oamenii de diferite categorii sociale şi profesionale pe care oraşul le-a acumulat, constituie o formă de slujire. *Parohia* – în forma ei actuală – fără o rețea de „liturghii” în exterior, la cei care nu vor sau nu pot să fie prezenți la cultul de duminică devine

---

[29] „Credincioşii prezenți la liturghie trebuie să fie recunoscuți şi validați ca „mădulare” ale Trupului lui Hristos prin împărtăşirea cu Sfintele Daruri. Vrednicia de a se împărtăşi dăruită de Marele Arhiereu, Cel ce „aduce şi se aduce, primeşte şi se împarte celor care con-celebrează cu El, preoți şi credincioşi. Fără cuminecarea euharistică, viața creştinilor este amenințată, iar demnitatea lor este ştirbită. În spațiul şi timpul liturgic, creştinii se întâlnesc la cină cu Hristos cel înviat, de la care primesc Pâinea ce se coboară din cer. Astfel, ei devin martori-martiri ai Lui în lume, pe calea deschisă de Apostoli şi evanghelişti la Cincizecime în Ierusalim”, cfr. Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Regenerarea misiunii creştine în contextul urban,* intervenție susținută la Seminarul „Misiunea Urbană”, Braşov, 29-31 octombrie 1996, p. 17.

[30] A se vedea în acest sens Pr. Prof. Ion Bria, *Liturghia de după Liturghie,* ed. Athena, Bucureşti, 1996.

sterilă şi ineficientă. Ar fi extrem de utile o serie de misiuni specifice încredințate diaconilor atașați parohiilor urbane.[31]

2) Scenarii misionare

Un alt posibil scenariu ar fi ***integrarea parohiei într-o rețea de instituții, asociații, comunități care sunt preocupate de o acțiuni compatibile cu cea parohială***, în vederea unei regenerări moral-spirituale a oraşelor. Pastorala ortodoxă trebuie să renunțe la „***apocatastaza" misionară propagată de cei ce consideră că mântuirea vine de la sine, automat, fără misiune şi angajament individual*** al credincioşilor.[32] Parohia trebuie să creeze raporturi de parteneriat cu ***asociațiile misionare laice:*** *asociații de femei creştine, de tineret (Liga Tineretului Ortodox, Asociația Studenților Creştini Ortodocşi etc.).*[33]

3) Ecumenism local

[31] „Iată câteva posibilități concrete: alegerea unor diaconi voluntari pentru catehizarea copiilor, pentru pregătirea pentru botez şi căsătorie, pentru familiile cu risc, pentru educația creştină a cetățenilor care nu sunt membri ai parohiei etc., „diaconițe" pentru asistența socială, care să se ocupe de operele de caritate, de spitale, de colecte pentru cei ce sunt în lipsă, să comunice cu asociațiile umanitare", cfr. Pr. Prof. Dr. Ion Bria, *Regenerarea misiunii creştine în contextul urban,* intervenție susținută la Seminarul „Misiunea Urbană", Braşov, 29-31 octombrie 1996, p. 18.

[32] *Ibidem,* p. 19

[33] ***Mănăstirile*** din oraşe sau de la periferia oraşelor au avut întotdeauna un loc important în viața eclezială ortodoxă. Parohia are nevoie de mănăstire şi invers: Parohia trimite pe credincioşii ei în pelerinaj la mănăstire, pentru meditație, post şi rugăciune, sub îndrumarea părinților duhovniceşti de acolo, iar mănăstirea, la rândul ei, trimite pe creştini înapoi la parohie, transformați, spiritualizați, transfigurați.

Parohia urbană nu poate fi indiferentă față de ***existența parohiilor și comunităților de altă confesiune*** din același perimetru geografic. În perspectiva refacerii unității văzute a Bisericilor dintr-un anumit loc, oricine se roagă pentru reconciliere și comuniune are un element comun cu creștinii ortodocși care invocă la Sfânta Liturghie: „...pentru unirea tuturor, Domnului să ne rugăm!".

Aici se impune să operăm o distincție clară între comunitățile creștine autentice și grupurile fundamentaliste sectare sau noile mișcări religioase integriste. Acestea din urmă se ascund sub vitrina asociațiilor caritative și umanitare care își au sediul în România, profitând de o anumită toleranță ambiguă de care se bucură din partea autorităților.

4) Flexibilitate și fidelitate față de Tradiție

Nu trebuie pusă ***problema schimbării sistemului parohial tradițional bazat pe principiul teritorialității.*** Aplicarea acestui sistem trebuie să fie astăzi flexibilă, existând deja catedrale, biserici centrale și mănăstiri fără o delimitare teritorială. Pastorația actuală pretinde de la preoți o mare flexibilitate și ***capacitatea de a identifica prioritățile urgente și activitățile esențiale*** ale parohiei, în funcție de cerințele comunității în ansamblul ei. Uneori se impun măsuri radicale: regruparea parohiilor din cartierele vechi, ospitalitate financiară oferită de parohiile urbane filiilor de la periferie sau parohiilor rurale aflate într-o situație precară etc.[34]

[34] „În noul context, parohia pare destabilizată nu numai din punct de vedere moral (prin dezmembrarea familiilor – divorțuri, violență conjugală), ci și din punct de vedere economico-financiar, ca urmare a imposibilității parohienilor de a plăti adeseori contribuția anuală. În ciuda acestui fapt, parohiile sunt obligate în fața conștiinței lor creștine *să folosească o mare*

5) Identitatea preotului în comunitatea socială urbană

Credincioşii păstrează imaginea unui preot părinte spiritual, educator şi pedagog prin tot ceea ce face el în propria familie, în public, în întâlnirea cu parohienii. Autoritatea morală şi creditul spiritual cu care este învestit preotul sunt de o importanţă capitală pentru succesul misiunii lui.[35]

Pastoraţia paternalistă este deficientă şi iresponsabilă, nu numai pentru că preotul are nevoie de conlucrarea mirenilor în multe dintre misiunile Bisericii (învăţământul religios, cateheza, asistenţa socială), ci şi pentru că acest tip de pastoraţie distruge esenţialul comunităţii, adică comuniunea spirituală şi

parte din venituri pentru acţiuni umanitare, educative, sociale, mai ales acolo unde se observă o indiferenţă gravă din partea societăţi: copii excluşi, bolnavi şi handicapaţi marginalizaţi etc. O anumită solidaritate există în parohie, manifestată, de obicei, sub forma într-ajutorării inter-familiale. Există disponibilităţi materiale în rândul credincioşilor la care preotul poate şi trebuie să facă apel. Ctitorii, binefăcătorii şi donatorii pot să fie motivaţi realmente în acţiunile lor prin argumente morale şi afective", *Ibidem,*p. 21.

[35] „Feriţi-vă de aluatul fariseilor şi al saducheilor...". aceasta înseamnă a pune ordine în pastoraţia de rutină, a stabili o „ierarhie a adevărurilor", a recentra Liturghia pentru a scoate la suprafaţă din desişul ecteniilor procesiunilor şi troparelor, perla Euharistiei. Aceasta presupune să nu înlocuieşti cuvintele Evangheliei cu altă literatură pioasă, iar Împărtăşania cu altă pâine sau aliment. Înseamnă a echilibra raportul dintre experienţa personală a credinţei şi practica slujbelor săvârşite de preot. Sfântul Ioan Gură de Aur (†504) critică parohienii săi din capitala imperiului, deoarece aceştia venerau cultul public, spectacular, mai presus de rugăciunea individuală, de milostenie şi ospitalitate, dar mai ales pentru că asistau la Liturghie fără grija de a asculta cuvântul Evangheliei care transformă inimile şi fără dorinţa de a primi Trupul lui Hristos, cfr. Pr. Prof. Ion Bria, Regenerarea misiunii creştine în contextul urban, Braşov, 29-31 octombrie 1996, p. 21.

compasiunea față de toți. Preotul nu este agent de „relații publice", dar întrucât religia este şi un fapt de societate, el trebuie ştie antrena întreg corpul social al parohiei într-o operă comună.

Preotul trebuie să facă orice pentru a se elibera rapid şi definitiv de orice îndoială sau bănuială care ar pune în umbră demnitatea şi cinstea lui. Credincioşii sunt din ce în ce mai exigenți şi mai critici, de aceea nu acordă credit moral preoților în mod automat şi aprioric***. Biserica nu trebuie să ajungă nicidecum „o instituție profană care, din rațiuni folclorice, e deservită de funcționari îmbrăcați în costume mai speciale".***[36]

Iată de mărturiseşte un mare intelectual al României post-decembriste: „Eu discut despre credință şi despre Dumnezeu cu prietenii mei care sunt toți laici. Nu o fac niciodată cu preoți, pentru că aceştia, dincolo de jargonul de care uzează fără să-l priceapă (mă refer la pastişa nătângă de limbaj liturgic pe care au deprins-o prin seminarii) nu vorbesc niciodată despre credință şi despre Dumnezeu. Spre pildă, preotul care a slujit cadavrul tatălui meu discuta cu precădere despre casetofoane şi despre haleală. Mă încurajează câțiva dintre tinerii preoți pe care i-am cunoscut. Oameni demni, râvnitori, deschişi, lipsiți de trufie preoțească, capabili de o oarecare ştiință sufletească. Cum ar arăta un Tihon sau un Zosima printre ei! Ce mă deprimă cel mai mult este incompetența sufletească, bădărănia inimii şi nesimțirea cu care practică şi speculează trufia sutanei. Ei şantajează cu administrarea vieții de apoi. Acest comportament este sinistru. În plus, e un scăzut nivel de „cultură a prezenței în relație". Preoții

[36] Horia Patapievici, *Politice,* ed. Humanitas, Bucureşti, 1999, p. 115.

noştri nu ştiu să fie împreună cu tine: ei te călăresc neglijent, de la distanţă, fără să se uite la tine, la persoana ta vie, concretă, irepetabilă şi fragilă – dar mereu cu ochii la banii tăi, în care se spurcă aproape toţi. Cei mai mulţi preoţi (din cei pe care i-am cunoscut) sunt lipsiţi de cea mai elementară cultură a inimii".[37]

Formarea teologică continuă a preoţilor din oraşe (prin conferinţe pastorale, cursuri, publicaţii pastorale) este o necesitate esenţială. „Cea mai mare dramă a preotului ca teolog este aceea de a colporta o imagine falsă despre Dumnezeu, de a asocia mântuirea dăruită de Iisus Hristos cu credinţe populare, mentalităţi şi obiceiuri lipsite de fundament biblic. Educaţia ecumenică a preoţilor, mai ales în oraşele în care diferenţele confesionale sunt agravate de tensiuni etnice şi culturale, trebuie să fie prevăzută cu seriozitate în cursurile facultăţilor de teologie".[38]

Concluzii

Starea spirituală şi morală a locuitorilor marilor centre urbane este mult mai profund şi mai serios degradată decât se credea în anul 1989. Dar, indiferent de proporţia acestei crize, un lucru este cert: ***fără înnoire morală şi spirituală va fi imposibil să se reconstruiască celelalte domenii ale societăţii: economic, social, politic;***

Viaţa religioasă a populaţiei citadine s-a modificat radical. Mutaţiile intervenite reclamă nu numai schimbări structurale (flexibilizarea sistemului parohial), ci şi ***adoptarea unor programe misionare şi pastorale specifice***, ţinând cont de constrângerile şi perspectivele comunităţii umane.

[37] *Ibidem,* p. 116
[38] Cfr. Ion Bria, *op. cit.,* p. 22.

Din punct de vedere pastoral, este important să fie reafirmată ***centralitatea parohiei locale,*** adică adunarea în fiecare duminică şi sărbătoare pentru celebrarea Liturghiei.[39]

Din punct de vedere misionar, una din dificultăţile actuale este aceea că societatea, sub pretextul că este laică şi democrată, conformă cu Constituţia care prevede libertatea religioasă a individului, declară că n-are nevoie de Adevăr. Religia e declarată „o afacere privată", dar fără relevanţă pentru societate. S-a ajuns astfel la o spiritualitate compozită, care amestecă virtuţile cu moravurile, religia cu ideologia, mistica cu politica. Misiunea în perspectivă ortodoxă afirmă posibilitatea şi indispensabilitatea Adevărului atât pentru persoană cât şi pentru societate. Şi tocmai de aceea, ea conjugă asceza personală cu etica socială.[40]

Prezenţa socială a Bisericii este imperativă, deoarece cea mai mare dramă în societatea de azi o constituie o anumită periferizare socială a şomerilor, a

---

[39] Locaşul de cult trebuie să devină spaţiu de edificare şi de transformare spirituală a credincioşilor, rampă de trimitere a lor să dea mărturie despre Hristos înviat în largul societăţii. Iisus cel înviat îl numeşte pe Saul convertit: „Vas ales, ca să poarte numele Meu înaintea neamurilor păgâne, regilor şi israeliţilor"; „Ridică-te, intră în oraş şi ţi se va spune ce trebuie să faci" (Fapte 9,6). *Ibidem,* p. 24

[40] În faţa acestor manifestări, preoţii nu trebuie să se lase atraşi în curente integriste şi exclusiviste, ci trebuie să cugete la o necesară operă de desluşire în cadrul Tradiţiei, făcând o mediaţie critică şi pozitivă asupra acesteia. Ignoranţa Ortodoxiei deschide poarta derivelor sectare şi eretice. Din fericire, comunitatea parohială are simţul istoriei prezente şi, de aceea, e capabilă să imagineze şi să propună noi perspective asupra Tradiţiei. În măsura în care parohia devine comuniune reală între credincioşi se transformă de la sine într-o rocă de rezistenţă împotriva prozelitismului sectar. *Ibidem,* p. 25

orfanilor, a handicapaților. Specificul tradiției misionare române constă tocmai în această ***simbioză între experiența personală a credinței, fidelitatea față de comunitatea liturgică şi ortopraxia socială***.[41]

Integritatea misiunii stă în fidelitatea Bisericii de azi față de Apostoli: *„Continuați în adevărurile pe care le-ați învățat şi în care ați crezut ferm"* (2 Timotei 3, 14-15). Puterea misiunii stă în mărturisirea şi apologia credinței, atât personale cât şi ecleziale: *„Fiți întotdeauna gata să dați răspuns de apărare despre nădejdea voastră înaintea oricui vă cere socoteală"* (1 Petru 3,15).

2. „Profeții" despre lumea de mâine

a) Tinerii şi tendințele socio-culturale din era post-modernă

Qui n'a pas l'esprit de son âge de son âge a tout le malheur
(Cine nu are mintea vârstei sale, acela are toată nenorocirea ei)
Voltaire

Analizând cu atenție prezentul şi privind retroactiv în trecut, nu ne este dificil să ne dăm seama care sunt tendințele majore de viitor ale societății în care trăim, sub diferite aspecte. Aceasta este cu atât mai uşor, cu cât societatea occidentală

[41] Preoții şi parohiile ortodoxe au avut întotdeauna o afecțiune specială față de săraci şi bolnavi, nu din cauza sărăciei şi a suferinței, ci pentru că aceştia reprezintă icoana intangibilă a lui Hristos care împreună-compătimeşte cu umanitatea suferindă. *Ibidem,* p. 26

este într-o anumită măsură paradigmatică pentru lumea est-europeană de mâine, deoarece ea se află deja la capătul direcției în care se mișcă acum societatea noastră: prosperitate materială şi dezvoltare economică.

1. Societatea: arhipelag „fragmentat"

Societatea în care cresc deja tinerii apare tot mai puțin ca *un tot unitar în care tronează o unică concepție despre lume şi viață* (precum în comunism unde exista o unică ideologie despre lume şi viață impusă de sistemul dictatorial) şi apare tot mai mult ca un arhipelag „fragmentat", ***în care nu mai sunt concepții despre lume, sisteme de valori, viziuni despre viață care să emită pretenții de hegemonie.*** Trăim într-o fragmentare şi o dispersare extrem de mare provocată de nenumărate concepții despre lume şi viață, astfel că ***nimeni nu mai ştie dacă există o concepție despre lume şi viață*** (un „Adevăr") ***care să poată fi propusă ca normativă majorității persoanelor dintr-o societate, iar nu doar unei reduse minorități.***[42]

[42] Într-un astfel de context, preotul nu mai poate acționa ca şi când viziunea sa despre lume şi viață constituie un dat incontestabil, o achiziție ireversibilă a societății în care trăieşte şi activează. Dat fiind „arhipelagul" de care vorbim, poziția lui este uşor de calificat drept o „insulă" minusculă a acestui arhipelag. Că nu este aşa, preotul urmează să o demonstreze printr-o pledoarie dinamică şi convingătoare prin forța argumentelor raționale şi duhovnicești, iar nu prin poziții arogante sau pretenții percepute ca ilegitime de lumea de azi. În această situație, tinerii de zi sunt „cetățeni" sau locuitori docili ai diferitelor insule ale arhipelagului. Preotul trebuie să le prezinte într-o asemenea lumină „viața creştină", încât aceasta să exercite o fascinație deosebită asupra lor, să-i „convertească" la viziunea despre lume şi viață pe care aceasta o stipulează.

Acest tip de societate („arhipelag fragmentat") este ***extrem de greu de guvernat.*** Pentru viitor, se preconizează că acest model de societate va avansa pentru o perioadă de timp în derivă, după care – în mod inevitabil – se va naşte cu vigoare exigenţa unei schimbări a stării de lucruri. Se va impune tot mai mult necesitatea de *întoarcere la un sistem care să reuşească să integreze diversitatea* şi *să propună drept idealuri valori* (concepţie despre lume şi despre viaţă) capabile să creeze ***o imagine de ansamblu unitară***. Unitatea şi claritatea constituie de altfel o exigenţă naturală a o oricărui suflet uman. În această situaţie, rolul preotului este deosebit. El este mesagerul unei Persoane de dincolo de lume, care S-a revelat pe Sine şi Care ***propune, iar nu „impune" lumii o viziune unitară despre ea însăşi*** şi despre finalitatea ei într-un plan supra-istoric.

2. O societate fără memorie

O ***societate absorbită de economie este una care se repliază pe prezent*** şi pe imanent. Este o societate ce cunoaşte o puternică ***criză a temporalităţii***, adică *neputinţa de a trăi prezentul ca moment al interacţiunii dintre trecut şi viitor*. Persoanele vor avea tot mai mari dificultăţi în a-şi recunoaşte propria responsabilitate faţă de trecut şi faţă de viitor. Se va intra astfel într-o perioadă de „des-responsabilizare", în care societatea nu doar va refuza să-şi recunoască vina pentru erorile trecutului, ci nu va mai voi nici măcar să şi le reamintească, preferând să trăiască într-un prezent anesteziant. ***O astfel de societate nu mai ştie învăţa din erorile trecutului şi, astfel, este condamnată să le repete în prezent***. Zicala românească „Înţeleptul învaţă din erorile altuia, iar prostul nici dintr-ale lui" îşi va

demonstra valabilitatea la nivel de societate, nu doar de individ.

Un astfel de climat există deja, iar mulţi tineri respiră într-un mediu îmbibat de o astfel de mentalitate. Într-o astfel de lume, taina spovedaniei intră într-o criză profundă, întrucât persoana *nu se mai simte responsabilă de propriul trecut, nici interesată de propriul viitor, ci se mulţumeşte să ducă o existenţă vegetativă în prezent.* Este vorba de ***moartea oricărui elan spre înalt şi de stingerea oricărui apetit pentru transcendent***. Un tânăr dintr-o societate astfel anesteziată, cu greu va reacţiona la mesajul creştin în condiţiile în care acesta va fi redus la un conţinut teoretic; va fi, în schimb puternic zguduit şi chiar ***răvăşit interior de o religiozitate a experienţei.***[1] În măsura în care creştinismul va fi prezentat ca o religie a experienţei, el va fascina tineretul şi mulţimile. Lumea de azi are sete de *o religie a experienţei,* în care învăţătura teoretică să nu facă altceva decât să conducă spre ***o experienţă interioară a întâlnirii cu Dumnezeu,*** Cel de dincolo de istorie. Din nefericire, catehizarea care se face astăzi în parohii (extrem de rar, totuşi) se crede sau este văzută ca un scop în ea însăşi, prin care se împărtăşeşte un conţinut teoretic creştinilor, iar nu o cale, un *instrumentar călăuzitor spre un univers ale experimentării interioare a adevărurilor fundamentale ale creştinismului*.

3. Dezagregarea calendarelor sociale

Societatea de mâine va cunoaşte o profundă ***criză a calendarului şi a ritmurilor de viaţă tradiţionale din societate.*** O societate alunecată pe

[1] A se vedea în acest sens volumul lui Francesco Cultrera, *Verso una religiosita' dell'esperienza,* ed. Dehoniane, Bologna, 1986.

panta „propăşirii" economice nu mai reuşeşte să aibă un calendar al zilelor de sărbătoare şi al zilelor de lucru, al nopţii şi al zilei. Deja acest lucru este prezent ca tendinţă în societatea noastră (a fost prezent şi în societatea tradiţională, unde adeseori, când munca câmpului nu era finalizată, unii creştini sacrificau sărbătoarea pentru a o finaliza). Locul actualului calendar va fi luat de un altul, ***omogenizat***, care nu va mai cunoaşte nici un ritm, în care localurile vor fi deschise 24 de ore din 24 şi în care *în sărbătoare se va munci* iar ***unele zile de muncă vor fi declarate în mod arbitrar „sărbători" subiective***, pentru odihna proprie şi a familiei (ex.: muncă Duminica şi odihnă Luni). În lumea de mâine vor exista deci *calendare legate în mod direct de propriile subiectivităţi şi de **propriul ritm de viaţă individual***.[2]

Preotul păstor dacă vrea să aibă şansa unei întâlniri reale cu tinerii de azi, trebuie ***să le intuiască acest calendar individual***. În acest calendar un timp special este rezervat discotecii, un altul „chefurilor", un altul studiului. Oferta religioasă este, în general, percepută de tineri ca neinteresantă şi vlăguită, dar dacă se vor convinge că nu este aşa, sunt dispuşi să-i facă spaţiu în existenţa lor, un spaţiu corespunzător

[2] Această destructurare a timpului este în schimb descalificată de Vechiul Testament: „Învaţă-ne să numărăm zilele noastre şi vom ajunge la înţelepciunea inimii". Omul reuşeşte să intuiască sensul vieţii numai dacă învaţă să structureze, să organizeze, să pună în ordine şi să măsoare timpul cu echilibru. Societatea în curs de dezvoltare economică va avea tendinţa să absoarbă în totalitate timpul tuturor celor angajaţi în procesul de producţie. Doar o conştientizare a adevăratelor priorităţi din viaţa individuală pe care o poate face preotul, poate să-i determine pe tineri sau pe adulţi *să confere un spaţiu anume din viaţa lor preocupărilor religioase.* A se vedea Giuseppe Faccin, *Pastorale giovanille,* ed. FTIS, Padova, 2000, p. 14.

dozei de interes şi de fascinaţie pe care aceasta va reuşi să o exercite în viaţa lor.

4. Izolarea în reţea

Un alt semnal al crizei societăţii de mâine este izolarea în reţea sau „*solitudinea, în contact" cu alţii*. În contact cu ceilalţi, ***omul de mâine se va izola prin tehnica ce o foloseşte***. Tot mai mult înaintăm spre ***o societate în care persoanele interacţionează între ele graţie tehnicii moderne*** (graţie telefoniei mobile, a faxului, a internetului, a reţelei de televiziune prin cablu etc.); o întreagă serie de instrumente inter-conexionează în reţea persoanele cele mai diferite. *Din punct de vedere informatic vom fi tot mai apropiaţi, având şansa unei comunicări tot mai facile* însă ***conţinutul acestei comunicări poate să fie tot mai puţin orientat spre comuniune***. În acest context, omul se va simţi tot mai singur şi mai izolat. Preotului îi revine sarcina sfântă de a fi ***o sursă de comuniune*** într-o astfel de societate. Slujbele religioase vor putea fi – incontestabil – transmise pe cale mediatică, însă credincioşii trebuie să ştie că aceasta constituie o cale de a veni în întâmpinarea celor bolnavi şi a handicapaţilor, iar nu cale de substituire a prezenţei la Biserică, unde se realizează adevărata comuniune.

5. O societate fără pudoarea sentimentelor

Societatea de mâine va fi ***o societate fără intimitate, fără ruşine***. Din nefericire, ceea ce în teatru semnifica ***scena şi culisele*** a devenit una, acestea ***au fuzionat***: ***mai există doar scena şi totul devine public.*** Există tot mai multe emisiuni televizate în care sentimentele sunt expuse fără nici un fel de reticenţă (pentru a nu mai vorbi de restul pasiunilor omeneşti). ***Trăim într-o societate care***

tinde să abolească intimitatea („privacy”), întrucât *se trăieşte cu ideea că totul trebuie să fie comunicat.* S-a ajuns la ***convingerea eronată că autenticitatea există numai atunci când o persoană renunță complet la un spațiu secret al inimii ei.*** În acest context, suntem interpelați de un principiu al vechii mistici musulmane care spunea: *„Omul adevărat este acela care **are o parte inaccesibilă tuturor**, care îşi rezervă în intimitatea sa o parte doar pentru sine: este acea parte pe care o vede doar Dumnezeu, el însuşi şi nimeni altul”. **Existența acestei părți constituie persoana,** iar suprimarea ei înseamnă anularea de sine.*

În societatea noastră românească, în schimb, mai există şi o altă tendință, aceea a *desconsiderării intimității celuilalt*. Mulți consideră că pot intra cu violență în viața privată a celorlalți, pentru a face acolo ordine, fără să-şi pună problema legitimității acestui demers. Preotul însuşi poate intra în viața celuilalt numai în măsura în care acesta se deschide în mod deliberat, altfel va fi uşor acuzat de „bădărănie a inimii”.

6. O societate a adulților infantilizați şi a copiilor precoce maturizați

Cu mult timp în urmă, adulții *se comportau în raport cu copiii într-o manieră diferită față de semenii lor adulți*, oferind acestora o anumită imagine despre lumea adulților, selecționându-şi limbajul etc. Această precauție a dispărut odată cu răspândirea televiziunii. Copilul, din fragedă pruncie, *are acces la viața socială a adultului prin intermediul televiziunii,* care îi propune un limbaj pe care el îl înțelege foarte bine. Copilul are acces la această lume şi se obişnuieşte, se „socializează” precoce, ***vede şi ştie***

totul.[1] Astăzi, într-o transmisie televizată copilul poate să-i vadă pe adulți cum se comportă pe „scenă", apoi „în culise"; *îi vede pe adulți cum se raportează la un copil, apoi, în imaginea succesivă, cum se comportă între ei, într-o manieră radical diferită.*

Păstorul nu trebuie să facă abstracție de această realitate. El trebuie să știe că copiii „știu" totul și deci să nu se comporte adeseori prefăcându-se că nu știe realmente ceea ce ei știu. Realismul este o condiție a unei acțiuni pastorale eficiente. Totul este să aibă capacitatea de a exprima cu decență ceea ce copilul deja știe.

Copilăria încet, încet dispare, iar *copilul devine precoce adult*. Aceasta a determinat o scădere constantă a vârstei „inițierii" copiilor, ducând de fapt până la urmă la dispariția oricărui proces „inițiatic". *Corelativ, îi avem adulții care nu mai „cresc"*. În timp ce copilul este făcut responsabil de propriile acte precoce, ***adultul tinde să se des-responsabilizeze.*** Aceasta demonstrează că este în act o profundă transformare și a specificului fiecărei vârste, care ***debusolează modelele educative tradiționale***.

7. Spre o societate „matrimonială"?

Încet, încet se constituie o societate androgină, în care ***este în criză atât modelul patern, cât și cel matern.*** Figura paternă tinde să se dizolve. Este în act ***un proces de maternizare a figurii paterne***, tatăl având tendința să o imite sau să o substituie pe mamă în plan afectiv-educativ, abandonând vechea sa imagine de deținător al normelor, al codicelor de comportament, al canonului cultural, al valorilor.

[1] Un exemplu sugestiv pentru aceasta este emisiunea *„Copiii spun lucruri trăsnite"* de la postul național de televiziune.

Aceasta va avea drept consecință apariția unor probleme serioase în ceea ce privește *imaginea socială masculină*: băieții nu vor mai putea să-și asume propria identitate[1] în general, slăbindu-se astfel transmiterea valorilor și a codurilor sociale de-a lungul axei timpului. Într-o societate a crizei de imagine a bărbatului, nu întâmplător este pusă în dubiu *legitimitatea „confiscării" de către bărbat a preoției*. Într-o astfel de societate, prerogativa masculină a preoției este negată și femeia emite pretenții în această direcție. Este adevărat că o astfel de criză apare întotdeauna într-o societate în care *lipsesc modelele sacre feminine de raportare*, respectiv lipsesc din „panteonul" sfinților figurile feminine (Maica Domnului, sfintele etc.).

8. O societate a crizei limbajului

Societatea post-modernă se mai caracterizează prin *incapacitatea culturii sociale de a mai comunica prin cuvinte,* de a utiliza ***cuvinte pline de sevă*** (erodarea limbajului, inclusiv liturgic). *Cuvintele și-au pierdut fidelitatea la realitatea la care fac referință*. ***Nu mai există cuvinte care să fecundeze realul***. Aceasta deoarece *cuvintele, printr-o folosință îndelungată și iresponsabilă, se epuizează, se descarcă de forța evocatoare*. În contactul și întâlnirile cu tinerii, preotul trebuie să fie conștient de acest lucru. El trebuie să-și selecteze cu atenție termenii pentru ca aceștia să favorizeze comunicarea, iar nu să o obstacoleze.

[1] A se vedea în acest sens volumul de psihologie clinică al lui Giacomo Dacquino, *Educazione psicoaffettiva,* ed. Borla, Torino, 1972.

9. Noua generație: resursă pentru viitor sau problemă de rezolvat?

În Occident, noile generații sunt ***văzute mai puțin ca resurse prin care se poate construi viitorul şi mai mult ca problemă de care trebuie să se ocupe societatea în cazul în care deviază de la normele comune***. Societățile occidentale cunosc un proces galopant de îmbătrânire, iar speranța vârstei a treia într-o continuare normală a vieții şi la această vârstă stă în generația tânără (care plăteşte taxele la stat, pentru fondul de pensii etc.).

Tineretul de azi trăieşte din multe puncte de vedere o ***suspendare în prezent.*** *Mulți tineri preferă să-şi închipuie propriul viitor ca rezultatul unor circumstanțe externe şi inevitabile*, ale căror ***dinamici interioare scapă posibilităților lor individuale de orientare, de control şi de intervenție***. Aceasta este specific în mod special ultimelor generații, crescute în experiența complexității şi a incertitudinii. Sentimentul de a nu-şi putea domina şi decide propriul destin şi de a nu dispune de instrumentele pentru a conduce viața spre scopurile dorite, generează un puternic *sentiment al limitei, al neputinței şi al dependenței*. Tinerii sunt interpelați de ***marea provocare de a gestiona complexitatea din lumea de azi***. Înseamnă să ştie să se descurce în fața unei panorame dinamice, caracterizată de o tot mai rapidă evoluție a lucrurilor şi de zguduiri şi unde de şoc tot mai apropiate. În această situație complexă ei au totuşi un mare avantaj: elanul tinereții.[1]

[1] A se vedea în acest sens nr. 6/1996 al revistei Credereoggi, *I giovani e la fede,* ed. Messaggero, Padova.

b) Tinerii de astăzi în sclavia orizontalității. Crizele vieții

Victuros agimus semper nec vivimus unquam.
(Mereu ne gândim cum vom trăi şi niciodată nu trăim în prezent)
Manilius

Orice criză a vieții poate avea o finalitate, fie regresivă, fie evolutivă, fiind deci ambivalentă. Există posibilitatea ca tranziția să fie spre un salt de calitate, aceasta presupunând ca criza să fie întâmpinată de anumite procese educativ-formative dintre care amintim:

- ***Descoperirea valorii timpului,*** descoperirea valorii de proiect a propriei vieți. Sarcina păstorului ar fi aceea de a conştientiza tânărul că viața este *un proiect deschis*, integrat într-un plan divin de mântuire a lumii, un *plan ce are o anumită coerență interioară* şi în care ***fiecare om are un loc imposibil de substituit***. Orice abdicare de la propria vocație şi de la exigențele lui Dumnezeu înseamnă de fapt ***o trădare a responsabilității noastre în planul lui Dumnezeu de mântuire a lumii.***
- ***Umanizarea spațiului,*** adică ***construirea unor spații ale comuniunii***, ale unor *locuri care se disting prin calitatea raporturilor umane*. Comunitatea înseamnă nu închidere față de alții, ci asumarea de responsabilități, înseamnă alteritate, deschidere față de altul, ***descoperirea faptului că propria realizare***

individuală are loc numai şi numai în cadrul unui context mai larg de realizare a altora. Eu mă realizez numai în măsura în care îi susțin pe alții în propria lor realizare. Doar dacă există acest principiu de alteritate, de responsabilitate, se zideşte realmente o comunitate. ***Pentru zidirea unei comunități este însă absolută nevoie de o persoană „generatoare" de comuniune,*** respectiv un om capabil să strângă în jurul lui pe alții prin liantul coalizator al iubirii de semeni, conştient de faptul că el nu este o „sursă" de iubire, ci doar organul de manifestare în lume a iubirii divine.

- ***Interiorizarea (şi opțiunea pentru linişte).*** Redescoperirea dimensiunii duhovniceşti a liniştii, capacitatea de „a face" şi „a trăi" în linişte, fapt ce nu înseamnă a tăcea, ci a te goli pentru a te lăsa invadat de Dumnezeu. Este capacitatea de a te lăsa umplut de Celălalt, este ***capacitatea de a rămâne singuri.*** Acest lucru este foarte dificil, pentru că astăzi, dacă cineva va încerca să ducă un tânăr într-un loc izolat, liniştit şi să-l lase acolo o seară, va observa că el va suferi foarte probabil o criză de angoasă, pentru că îi lipseşte obişnuința de a sta singur şi netulburat; este *semnul văzut al incapacității de a trăi o relație realmente profundă cu semenul şi cu sine însuşi*. (De aceea mănăstirile nu sunt în general vizitate de tineri cu scop duhovnicesc, ci turistic). Şi totuşi, pentru a ajunge la

„maturitate duhovnicească" nu poate fi evitată cărarea solitudinii.[2]

Există două coordonate pe care evoluează ființa umană în general: aceea a verticalității şi aceea a orizontalității. În general, ***tinerii sunt întraripați de setea spre înalt, de valorile metafizice, de idealuri nobile, evoluând deci pe coordonata verticalității***. Din nefericire, în societatea românească contemporană *dimensiunea verticală a existenței s-a erodat foarte mult, pierzându-şi mult din prestigiu*. De aceea, se pare că lumea est-europeană de azi trăieşte încă sub unda de şoc al acelui mare cutremur care a fost Revoluția franceză din 1789. ***Lumea a pierdut punctele de referință verticale***; *una din expresiile pozitive ale discreditării proiectelor verticale imanente este prăbuşirea ideologiilor*, care au oferit un oarecare elan vertical generațiilor de până acum.

Direcția pe care va evolua destinul adultului este hotărâtă din tinerețe. În conştiința tânărului trebuie deci să răsune apelul lui Dumnezeu făcut încă din Vechiul Testament: "Tinere, vreau inima ta". Din tinerețe trebuie să caute un mod concret de apropiere de Dumnezeu, oferind propriei vieți un altar etern pe care să ştie depune adevăratele valori.

c) Pastorala în contextul altor entități formative. Metafora „rețea"

În pastorația tinerilor nu se poate să nu se țină seama de realitatea complexă care stă în spatele termenului de ***rețea.*** Expresia este foarte mult folosită şi răspândită în special în contextul serviciilor sociale

[2] Giuseppe Toffanello, *„Invocazione" e condizione giovanile. Tracce di spiritualita' nel mondo dei giovani,* în *Credereoggi,* nr. 6/1996 (XVI), p. 98

dintr-o societate dezvoltată, unde se vorbeşte adeseori de *networking,* de organizare în reţea, de reţele secundare şi reţele principale etc. Unele fenomene sociale, precum *consumul drogurilor,* sunt posibil de studiat doar luând în calcul perspectiva creată de reţea.

Înţelegerea metaforei *reţea* constituie o necesitate pentru oricine activează în plan educativ. *Conştiinţele tinerilor sunt modelate de nenumărate influenţe pozitive sau negative exercitate asupra lor de diferitele reţele din care aceştia fac parte*. Aceste reţele sunt comunicative între ele, întrucât adeseori un tânăr care frecventează biserica (deci este într-o reţea „eclezială") frecventează cu mai multă asiduitate şi discoteca (deci face parte dintr-o reţea „laică" prin excelenţă). Reţelele sunt comunicante iar efectele pozitive dintr-o reţea se pot repercuta asupra alteia şi viceversa.[3]

De fapt, una din problemele pe care o întâlnesc persoanele care lucrează în sistemul educativ este aceea a *complexităţii sociale* în care îşi duce viaţa un tânăr şi la care nu corespunde în majoritatea cazurilor, din păcate, o ***complexitate educativă, integrată într-un sistem unitar***. Acest fapt ***pune în criză însăşi eficacitatea acţiunii educative.*** Este de subliniat faptul că ***în societăţile complexe agenţiile educative nu sunt corelate,*** iar uneori sunt chiar în conflict cu alte agenţii educative care operează în acelaşi ţesut social.

Preotul trebuie să ia în calcul această lipsă de coerenţă şi să încerce să integreze într-o viziune unitară şi coerentă diferitele semnale contrastante

[3] Mario Pollo, *Essere giovani oggi. Una lettura e interpretazione della condizione giovanile,* în *Credereoggi,* nr. 6/1996 (XVI), p. 25.

corespunzătoare diferitelor rețele de influență. ***Importante sunt ideile fundamentale, modelatoare de conştiință***, care sunt făuritoare de destin pentru tinerii de azi: acestea trebuie să fie în obiectivul pastoral al preotului.

Prezențe formativ-educative în societatea de azi

Cele mai importante ***entități educative*** într-o societate sunt:

1. Familia;
2. Şcoala;
3. Comunitatea creştină (parohia);
4. Instituțiile, asociațiile şi agențiile educative extra-şcolare;
5. Mediile vitale cotidiane destructurante (locurile timpului liber);
6. Universul multi-mediatic (mass-media);
7. Internetul

Nu este dificil să se constate că în lumea noastră ***aceste entități educative[4] sunt adeseori*** (dacă nu întotdeauna) ***în contrast sau în concurență între ele, trimițând tinerilor mesaje contradictorii sau cel puțin fragmentate*** şi care extrem de dificil pot fi conduse la un numitor comun.

Instituțiile educative tradiționale sunt adeseori falimentare. ***Familia, de exemplu, tot mai mult tinde să delege altor agenții, specializate sau nu, educarea noilor generații.*** De asemenea, ***şcoala***, în multe cazuri, ***tinde să reducă rolul său la o „pură instrucție" intelectuală,*** uitând că *ea s-a născut nu doar pentru a oferi competențe profesionale, ci şi pentru a constitui un ajutor concret şi solid la*

[4] Cfr. Giuseppe Faccin, *Luoghi di maturazione dell'esperienza religiosa giovanile: comunita', gruppi, associazioni e movimenti,* în *Credereoggi,* nr. 96/1996 (SVI), p. 60.

formarea identității personale a tinerilor. Parohia, la rândul ei, demult întâmpină mari dificultăți în dialogul cu tinerii, nereuşind să propună ***itinerarii atractive şi convingătoare pentru noile generații***. Responsabilitatea educativă a păstorului pretinde, pentru a fi mai eficace, ca ***acțiunea lui să fie conjugată cu aceea a familiei şi a altor prezențe educative care acționează în teritoriu***.

Această coordonare educativă este necesară pentru a se putea realiza ceea ce se numeşte un „sistem educativ unitar". De fapt, acest sistem nu poate fi gândit fără o puternică prezență educativă a diferite instituții. În plus de aceasta, sistemul nu trebuie să fie gândit ca loc unde are loc o *diviziune a muncii între diferitele agenții educative,* rezervând ***familiei rolul formării etico-afective, şcolii – instrucția intelectuală, anturajului – libera exprimare culturală, iar asociațiilor – responsabilitatea socializării***. Această viziune eronată, uneori acceptată de diferite parohii, nu pare să țină cont de faptul că ***fiecare agenție are*** întotdeauna, în ciuda specializării sale particulare, ***o intervenție unitară asupra persoanei umane.***[5]

Trebuie să existe o rețea de relații şi de comunicări, care *să lege toate agențiile prezente pe teritoriu într-un sistem unitar*, care ar putea avea *axa sa principală în parohie*, înțeleasă nu ca unitate privilegiată, ci ca loc de exprimare liberă a propriei identități. ***Parohia***[6] ***poate deveni*** astfel ***locul ofertei de valori universale***. Aceste valori ***ea trebuie să le***

[5] Cu alte cuvinte, discoteca creează o numită viziune asupra religiei, care se impune în cazul unor tineri mai mult decât viziunea pe care ar vrea să o propună religia despre ea însăşi în parohie, pentru simplul fapt că respectivul tânăr este integrat cu precădere în rețeaua de prietenii patronată de discotecă iar nu de cea eclezială.

propună, iar nu să le impună. În măsura în care nu înțelege logica interioară a „ofertei", iar nu a „impunerii" arogante, preotul pierde din farmecul şi atractivitatea propriului mesaj.

Activitatea de „rețea"

Dacă ar fi să definim această activitate am spune că este vorba despre o acțiune socială complexă, sistematică, unitară, constând într-o apropiere de oameni într-o manieră deschisă, non-deterministă şi non-unilaterală (păstorul ştie că toate cuvintele lui sunt auzite de oameni care sunt aparținători la mai multe rețele, şi în funcție de aceste rețele ei înțeleg şi interpretează mesajul preotului). Cu alte cuvinte, dată fiind o problemă ce trebuie să fie rezolvată, păstorul trebuie să fie conştient de faptul că *nu există o singură „cauză" a acestei probleme şi nici o unică „soluție" la aceasta*. Se refuză astfel o manieră simplificantă şi superficială de interpretare a realității. Munca socială de rețea poate să fie definită cu Maguire: „*un proces având un scop bine definit, tinzând să lege între ele trei sau mai multe persoane prin intermediul unor relații interpersonale semnificative*".[7]

Putem vorbi de două feluri de rețea: aceea realizată între persoane şi aceea dintre organizații. Organizarea unor rețele de servicii este constituită deci de o împletire strânsă de inter-schimburi, comunicații şi inter-dependențe. Se pot enumera câteva aspecte semnificative:

---

[6] Cfr. Giuseppe Faccin, *Luoghi di maturazione dell'esperienza religiosa giovanile: comunita', gruppi, associazioni e movimenti,* în *Credereoggi,* nr. 96/1996 (SVI), p. 61.

[7] *Idem, Pastorale giovanile*, ed. FTIS, Padova, 2000, p. 33.

- *Tinerii constituie în mod spontan o proprie rețea*, care este constituită dintr-un *țesut original de legături multicolore,* corespunzătoare diferitelor medii frecventate de aceştia, întrucât este fructul unor opțiuni individuale şi al unor condiționări exterioare.
- Rețelele nu constituie neapărat un grup, ci *lanțuri de persoane cu care tânărul este în contact,* uneori doar sporadic (precum şi interacțiunile dintre aceste lanțuri).
- ***Rețeaua constituie dimensiunea spațio-temporală a subiectului***, teritoriul său personal, un țesut de legături care reprezintă sistemul său afectiv şi de comunicări. Este posibil să fie descris, dar el suferă schimbări dinamice în mod continuu. Rețeaua are valențe şi funcții diferite, atât culturale, întrucât conferă sensul identității sociale prin intermediul dezvoltării apartenenței, cât şi structural-funcționale, deoarece poate să ofere susținere tânărului în înfruntarea diferitelor sale nevoi.
- În timp ce rețelele sociale caracterizate de legături slabe favorizează accesul la resurse instrumentale, legăturile puternice furnizează *resurse afective şi suporturi emotive, protecție, siguranță, susținere psihologică*, chiar dacă această distincție nu este întotdeauna aplicabilă în mod rigid. Amândouă aceste tipuri de legături sunt oricum foarte utile, chiar dacă în planuri diferite.

d) Noi exigențe pastorale

Trăim într-o ***epocă a „comunităților".*** Ideea de „comunitate", are o importanță fundamentală în lumea de azi. Odată înțeleasă importanța acestei realități, ea poate dinamiza şi oferi fundament demersurilor pastorale ale preotului.

Comunitatea trebuie de fapt să fie în centrul acțiunii pastorale. Preotul are o dublă responsabilitate: aceea de a duce pe tineri la Biserică şi de „a duce Biserica la tineri" în sensul ***de a face să se nască comuniunea între tineri***, de a-i familiariza cu un spirit comunitar. Este important ca în urma acțiunii preotului *comunitatea parohială întreagă să fie proiectată spre lumea tinerilor*[8] să se demonstreze interesată de evoluția lor spirituală, de viitorul lor. Există în comunități, în familie, în adulții care stau în contact cu tinerii, atâtea calități care rămân în inerție. Păstorul trebuie să fie capabil să scoată la iveală întreg capitalul de viață ce există într-o comunitate şi să-l pună la dispoziția tinerilor. În acest fel face un mare serviciu tinerilor şi Bisericii înşişi.

Aceasta pretinde însă o muncă asiduă de sensibilizare a credincioşilor, dar şi curajul de a abandona un anumit fel de sechestrare biologică a lumii tinere pe care unii specialişti o operează fără a fi prea conştienți.

e) Câteva principii de orientare pastorală

Nachahmung und Gewohneheit sind die Triebfedern
des allermeisten Tuns der Menschen.
(Imitația şi deprinderea sunt resorturile
celei mai mari părți din activitatea oamenilor.)
Schopenhauer

[8] Un caz interesant este cel al „grădiniței" din biserică; este vorba de o experiență nouă, inedită, realizată în unele biserici parohiale, în care copiii sunt grupați într-un spațiu special, rezervat lor, în biserică (măsuțe şi scăunele pentru ei, de dimensiuni mici), unde – sub supravegherea educatoarei – li se dă şansa de a colora cărți cu imagini religioase etc.

1. Subiectivitatea şi respectarea intenţiei tinerilor

Un principiu elementar pretinde ***promovarea autonomiei subiecţilor*** şi garantarea succesului acţiunii pastorale prin intermediul luării în consideraţie şi a ***re-elaborării motivaţiilor interesatului***. În cazul reţelei, acest lucru înseamnă pe de o parte, a nu ignora, ci dimpotrivă, a pune în evidenţă resursele interne (fie individuale, fie colective) dintr-o parohie, consimţindu-se exprimarea şi dezvoltarea acestora.

2. Sinergia

Acesta constituie un alt principiu fundamental, specific muncii şi filosofiei de reţea, corespunzător conceptului de *cooperare.* Presupune *acţiunea simultană a diferitelor organisme pentru a ajunge un anume scop.* Acest principiu expune convingerea că *soluţiile constituie fructul unor forţe conjugate*. ***Parohia nu se poate izola de şcoală sau de alte instituţii educative în iniţiativele sale pastoral-educative.***

3. Gradualitatea

Acest principiu este exprimat perfect de ***logica paşilor consecutivi***. Este un principiu secundar, care orientează acţiunea pastorală. Constituie aproape o consecinţă a principiului subiectivităţii, în sensul că, dorind să dezvolte autonomia trebuie *să-şi potrivească ritmul de acţiune la disponibilitatea care există în tineri* sau la contextele de viaţă în care vrea să pătrundă.

4. Continuitatea

Aceasta presupune o acțiune pastorală articulată în diferite etape sau faze, şi cade în responsabilitatea subiecților angajați în activitatea pastorală. Continuitatea se concretizează deci în organizarea pe întreg arcul de timp al anului liturgic a unor întâlniri cu tinerii.

5. Transparență şi comunicare

Este binevenită evidențierea publică a rezultatelor obținute în munca pastorală şi punerea lor în evidență în fața întregii comunități parohiale.

f) Hip-hop: mesajul pastoral al unei „sub"-culturi

Magni est ingenii sevocare mentem a sensibus et cogitationem ab consuetudine abducere.
(Îndepărtarea minții de la simțuri şi abaterea gândirii de la rutină denotă un spirit mare.)
Cicero

Gen (sub)muzical de import, la mare modă şi printre români, muzică exclusiv a adolescenților (a nu se confunda cu „manelele", ascultată în egală măsură şi de adulții de o anumită condiție), fără valoare artistică, acest curent constituie ***un „manifest" al unei largi categorii de adolescenți din cartierele urbane.***[9]

În mesajul hip-hop se recunosc tot mai mulți adolescenți. Mass-media a subliniat în general partea

[9] Pentru o tratare sistematică a acestei problematici recomandăm studiul lui Ioan Cassian, *Cealaltă față a fenomenului hip-hop,* apărut în revista *Ideea Creştină* nr. 2/2001 (I), p. 23.

scandaloasă a fenomenului, cea legată de cuvintele obscene şi înjurăturile grosolane folosite, de instigaţiile la alcoolizare, consum de droguri sau crimă, dar ***s-a prefăcut a nu vedea temele dramatice dominante ale hip-hopului.*** **A**ceşti tineri *au ceva de spus*, iar dacă înjură şi fac pe „teribiliştii" este ca *măcar aşa să fie luaţi în seamă*.

Dramatismul

Lumea acestei muzici este cartierul şi strada; nu bulevardele somptuoase, ci cartierele mărginaşe şi marginalizate, întunecoase, sordide, sărace, abandonate de administraţia publică. Proiectate de regimul ceauşist drept „cartiere muncitoreşti", ele adăpostesc azi ***o lume pestriţă şi care reflectă foarte bine structura societăţii româneşti contemporane***: „***După blocurile gri, stăm noi, majoritatea"*** (muncitori şi şomeri, analfabeţi şi oameni cu studii, adolescenţi de liceu şi tineri în căutarea unui rost în viaţă, mulţi copii şi mulţi bătrâni bolnavi, ţigani, vagabonzi şi prostituate, cerşetori şi delicvenţi etc.). ***Numitorul comun al acestei lumi este „supravieţuirea",*** pentru unii aceasta îmbrăcând aspectul superior (al supravieţuirii morale, intelectuale, spirituale) şi pentru alţii, cel inferior (al supravieţuirii fizice); (***„Şi se-ntâmplă deseori / să mai vezi un cerşetor / şi să-ţi spună cineva: / Frate, ăsta a fost doctor" – După blocuri).***[1]

[1] Atmosfera cartierului le apare acestor tineri ca apăsătoare, încărcată de violenţă, disperare, derută, degradare, neîncredere, ură şi egoism. Obsesiile lor sunt violenţa infracţională, sărăcia, inechităţile sociale, drogurile şi moartea. Singurii în care mai poţi avea încredere sunt Dumnezeu („***Dumnezeu e băiat de cartier")*** şi „prietenarii", adică „băieţaşii de cartier". ***Banii reprezintă totul: „banii fac pământul / să se-nvârtă înainte",*** fetele se uită după băieţii de bani gata, până şi „***soarele răsare /***

În acest timp, ***„mama ta munceşte ca o sclavă / să te duci la şcoală / măcar tu să o duci mai bine / în cartier / sărăcia se menține”*** *(Probleme de familie).* De ce să mai munceşti pentru a te integra într-o astfel de lume strâmbă? Nu-ți rămâne decât să o respingi, să o insulți cu cele mai obscene cuvinte şi gesturi, să te răzbuni cât de repede poți: ***„Delicvent la cinşpe ani, / omoară-i pe toți!”*** *(Delicvent la cinşpe ani).*

Temele predominante în hip-hop sunt: ***1. Violența şi infracționalitatea; 2. Corupția politicienilor şi a instituțiilor de stat (poliție, justiție, guvern); 3. Obsesia sărăciei, a degradării şi a alienării sociale; 4. „Problemele de familie”; 5. Credința în Dumnezeu şi prietenii adevărați.***

1. Violența şi infracționalitatea

„După blocurile gri” legea o fac cei puternici, „şmecherii”. Cei mai afectați sunt tinerii care-şi petrec jumătate din timpul lor pe stradă: ***„...cartieru’ unde stăm e o închisoare / cu prea multe fețe de infractori. / Aruncă o privire: îți dă fiori”*** *(Bine ai venit în paradis).*

Pentru cei mai mulți tineri strada/cartierul a ajuns singurul palier social accesibil. Prin faptul că nu mai sunt în grija nimănui (şcoala nu mai este prețuită, munca este prost plătită, nu li se întinde nici o mână de ajutor, părinții nu-i înțeleg) ei se simt marginalizați, disprețuiți: ***„Am să vă arăt / că nimănui nu-i pasă / am să vă arăt / că strada-ți este casă*** *(Am să vă arăt).* Nu toți au răbdarea şi puterea să lupte, căci nu au nici un model de cinste şi de integritate. Nu toți au şansa de a emigra, iar vrând nevrând, „cariera” lor trebuie să înceapă în stradă, în

---

doar dacă-l plăteşti” (*Poveste fără sfârşit) Ibidem,* p. 24.

cartier, călcând peste orice: ***Şi atunci ce să faci ca să supraviețuieşti / te gândeşti să țepuieşti, te gândeşti să jefuieşti / să te combini şi tu / la ceva, să iasă-n plus / să faci bani, să trăieşti, să fii un pic mai sus"*** *(După blocuri).*[2]

2. Corupția

Faptul că există o astfel de lume nu interesează pe nimeni: ***„Nici un senator n-a coborât vreodată în cartier / nici un deputat n-a ştiut ce-nseamnă lefter"*** *(Poveste fără sfârşit).* Instituțiile statului sunt corupte, şi cei puşi să vegheze sunt vânduți: ***„Şpaga este cea care te scoate din rahat / un polițist, un procuror, un senator şi ai scăpat". „Am să vă arăt / că-n nimeni nu te poți încrede / Am să vă arăt / că legea nu ştie şi nu vede / am să vă arăt / că singur nu poți câştiga o luptă"*** *(Am să vă arăt).* Mizeria este apăsătoare pentru că cei care au ales să trăiască dintr-o muncă cinstită se simt disprețuiți atât de clasa parveniților peste noapte, cât şi de cei aleşi să reprezinte şi să conducă.[1] De aici şi până la refugiul în alcool şi în droguri nu este decât un pas: *„**Şi plictisit, şi obosit / ai plecat de la muncă / şi eşti iar cu băieții / oare cine se gândea / că o s-ajungi la injecții / Vineri seara?*** *(Cât a trăit).*

3. Obsesia sărăciei şi a degradării sociale

În această atmosferă apar problemele de familie. Familia, prietenii şi Dumnezeu sunt lucruri sfinte care alcătuiesc „morala de fier" a hip-hop-ului.

---

[2] Obiectivul multora este să câştige bani mulți, să devină puternici: de la băiețaşul de cartier, până la înaltul demnitar de stat, de la valutistul de gang, până la structura tentaculară a unei instituții de tip F.N.I., acesta este ***modelul public al lumii româneşti prezente.*** *Ibidem,* p. 25.

[1] *Ibidem,* p. 25

În acest anturaj „golănesc” se cultivă această dimensiune altruistă, pură, plină de sensibilitate, aproape sacră. „Cartierul” este în această privință, superior lumii bune, care „nu mai are nici un Dumnezeu”. Suferința familiei, degradarea și dezmembrarea ei pe fondul disfuncțiilor socio-economice trezesc în tineri sentimente de anarhie și revoltă socială: ***„Mama ta muncește ca o sclavă / să te duci la școală / măcar tu să o duci bine / în cartier sărăcia se menține. / Vezi copii numai piele și os / Garsonierele jegoase / îți întorc stomacul pe dos... / Surioara ta și-a dat prea multă importanță / atât de multă, c-a ajuns o zdreanță”*** *(Probleme de familie).* Poate că viața ar fi mai suportabilă dacă nu ai vedea cum lipsurile, nedreptățile și degradarea apasă din greu peste cei apropiați: ***„Mama ta plânge plină de vânătăi / minte c-a alunecat / dar nu-i adevărat”.***[2]

4. „Dumnezeu e băiat de cartier”

Deși „băieții de cartier” nu sunt bisericoși, ei cred într-o dreptate de apoi și se tem de judecata lui Dumnezeu: ***„Ziua Judecății se apropie, nu fugi / și pe Judecător n-ai cum să-L prosteşti cu hârtii”*** *(Când o să mor).*

Dumnezeu e singurul care le știe viețile, e singurul care știe cum destinele lor s-au întâlnit cu strada. Dumnezeu nu poate condamna lumea străzii, pentru că însăși condiția ei pauperă o izbăvește de alte judecăți: ***„Dumnezeu s-a născut și El pe stradă”.***

---

[2] „Aceşti adolescenți sarcastici, superficiali și provocatori, cu aerul lor de „borfași” au simțit foarte bine cât de incorectă este distribuția în spectacolul lumii, cât de dure sunt regulile jocului, cât de demagogice replicile, cât de indiferent publicul”, Ibidem, p. 26.

Judecata s-a produs atunci când te-ai născut pe o treaptă socială inferioară, marginalizată. Într-un anume fel, chiar dacă sunt sau doar se pretind exponenți ai infracționalității, băieții de cartier „flămânzesc şi însetează de dreptate". O dreptate a şansei egale, de care ei nu au avut parte. De aceea, ***„La Mărgineni, Poarta Albă sau Jilava / băieţaşii strigă şi acum spre cer:/ Dumnezeu e băiat de cartier!"***[3]

Există în lume un deficit de iubire, de milă, de înțelegere, pe care îl resimt şi îl exprimă în felul lor „băieții de cartier", simbolul marginalității acestei lumi. „Băieții de cartier" sunt în opoziție cu „băieții de bani gata", adică cu exponenții parvenitismului, ai corupției, ai sfidării sociale.

La sfidările clasei de îmbogățiți peste noapte, marginalitatea a răspuns de „după blocuri" cu o altă sfidare. La neruşinarea cu care „lumea bună" îşi etalează realizările veroase, „lumea proastă" a răspuns cu neruşinarea insultei. La falsa pudoare, cu obscenitatea. La fățărnicie, cu sinceritatea cea mai frustă. La corupția politică, cu infracționalitatea. La oligarhie, cu anarhie***".***[4]

g) Exemplu de *proiect pastoral* cu tinerii

Nous ne vivons jamais, nous attendons de vivre.
(Noi nu trăim niciodată, ci aşteptăm să trăim.)
Voltaire

Un preot în propria parohie nu trebuie nicidecum să se mulțumească cu o pastorală uniformizată, monocoloră, generalizatoare pentru toate categoriile profesionale şi de vârstă. El trebuie

[3] *Ibidem,* p. 27.
[4] *Ibidem,* p. 28.

să aibă în mod special, în atenţie tinerii, întrucât ei sunt adulţii de mâine, „mădularele" de mâine ale Bisericii.

Pentru aceasta un ***proiect pastoral*** concret ar presupune înfiinţarea în parohii a unei organizaţii creştine de tineret, precum Liga Tineretului Ortodox (este de preferat aceasta ASCOR-ului, deoarece acesta din urmă este selectivă în ceea ce priveşte tinerii: cum rezultă din însăşi denumirea sa, este rezervată studenţilor). Tinerilor le place adeseori să se „înregimenteze" în organizaţii mari, a căror activitate are ecou naţional, capabile să-şi facă simţită prezenţa la nivel de societate. Astfel, activând în propria parohie, vor fi totuşi mândri de faptul că fac parte dintr-o organizaţie naţională, a cărei activitate este recunoscută la nivel naţional.

În cadrul acestei organizaţii, preotul trebuie să organizeze întâlniri periodice, nici prea dese (atunci apărând riscul ca acestea să nu mai fie pregătite şi astfel să fie inconsistente şi neatractive), nici prea rare (astfel existând pericolul ca tinerii care participă să nu poată să creeze realmente o comunitate).

Punctele de atracţie în munca educativ-pastorală cu tinerii ar fi:

- ***Serile filmului duhovnicesc***; cu un minim de efort financiar, preotul poate obţine cu împrumut filme cu caracter religios, un video şi un televizor color cu ecran mare. Aceste seri se pot desfăşura în sălile şcolii din parohie sau chiar în Biserică. Pentru o reuşită a acestei iniţiative este însă absolut necesar să i se facă *o bună publicitate în parohie*, prin afişe aşezate în locurile „cheie", foarte frecventate ale parohiei, unde trece în general foarte multă lume (centrul comunei, magazine, chiar discotecă, şcoală şi biserică). Întotdeauna filmele trebuie urmate de *un*

comentariu realizat de preot la întrebările sau „provocările" tinerilor. La aceste seri pot participa şi cei de alte vârste, dar aceste persoane să vină totuşi cu conştiința că seara este dedicată tinerilor şi deci nu trebuie să fie „confiscată".

- ***Pelerinaje şi excursii la mănăstiri***. Cel puțin o dată pe an preotul este dator în fața conştiinței sale „sacerdotale" să realizeze o excursie la una din mănăstiri. O poate face în colaborare cu şcoala, antrenând şi alte cadre didactice. La respectiva mănăstire, *pentru ca inițiativa să aibă şi valoare de pelerinaj,* preotul poate îndruma pe cei prezenți să se spovedească şi să se împărtăşească.

- ***Organizarea cercului de religie şi a clubului religios pentru tineret.*** Cercul de religie poate fi locul cel mai potrivit pentru ca tinerii să-şi manifeste toate interesele religioase, să realizeze compuneri cu teme religioase, să facă pictură cu caracter religios, să-şi exprime toate nedumeririle din domeniul religiei. Cercul de religie presupune întotdeauna şi ***o festivitate de premiere*** a celor mai zeloşi elevi, care au participat cu asiduitate la întrunirile Cercului. Clubul religios presupune întrunirea într-un anumit spațiu a tinerilor care deja nu mai pot fi socotiți propriu-zis copii, unde aceştia să se întrețină, să se simtă bine, să discute şi să-şi serbeze onomastica sau diferite alte evenimente etc.

- ***Premierea celor mai buni tineri şi copii la disciplina religie.*** *La sfârşitul fiecărui an şcolar*, preotul trebuie să se demonstreze un om atent, care pune preț şi apreciază eforturile celor care s-au distins printr-o activitate constantă şi deosebită la disciplina „religie". Din fonduri parohiale el le poate pregăti un premiu constând din cărți, iconițe, dulciuri etc., acestor elevi.

- ***Marile praznice: prilejuri de atragere a tinerilor în jurul bisericii.*** Anumite momente ale anului liturgic nu pot fi neglijate de un preot cu pasiune pentru misiunea Bisericii. Astfel, Sărbătorile Crăciunului şi Bobotezei nu trebuie să fie uitate. *Prezența bradului* în biserică este un semn că şi parohia participă la bucuriile iernii. Prezența Moşului care distribuie cu generozitate daruri în Biserică (nu doar la Căminul Cultural) este o acțiune pe care copiii şi chiar adolescenții care nu mai cred în Moş nu o pot uita toată viața. Preotul adevărat nu se istoveşte nicidecum şi nici *nu se arată plictisit de nenumăratele grupuri de colindători,* cel mai adesea tineri, care-i calcă pragul în noaptea de Crăciun. Nu este acum nicidecum momentul moralizării sau a apostrofării tinerilor care pe parcursul anului nu au cercetat Biserica. Dacă grupurile de tineri îl cercetează pe preot acasă, iar nu la Biserică, înseamnă că ei *sunt mai mult interesați de persoana decât de funcția lui.* Ei vor să vadă ***cum este omul care se ascunde în spatele rolului de preot.*** Înainte de Paşti, în schimb, tinerii au o anumită sensibilitate; *nu le place adeseori să fie amestecați cu vârstnicii la spovedit,* nici să facă împreună cu aceştia cozi interminabile înainte de a se spovedi. De aceea, este bine ca preotul să hotărască anumite ore speciale pentru ei. ***Există o serie de sensibilități specifice vârstei lor***, care dacă sunt în mod bădăran trecute cu vederea, au ca efect îndepărtarea tinerilor de biserică (ca de exemplu: autoritarismul preotului, rigiditatea lui, dezinteresul său în raport cu tineretul etc.)

- ***Crearea de spații speciale pentru tineri.*** Tinerii sunt la o vârstă la care le place să li se acorde o atenție specială. Aşa că este indicat atunci când este

posibil, să li se rezerve un loc al lor în biserică (de exemplu, balconul sau balcoanele bisericii).

- ***Colocvii pastorale organizate cu tinerii.*** De îndată ce va organiza discuții deschise cu tinerii pe temele pe care aceştia le doresc, preotul va dobândi o mare audiență între tineri. Aceştia au o serie de problematici care îi interesează în mod deosebit (de exemplu: sexualitatea, civilizațiile extra-terestre, para-normalul), pe care dacă preotul acceptă să le abordeze şi va reuşi să le trateze cu competență, va dobândi un loc special în inima lor, ataşându-i profund de persoana preotului şi ca urmare şi de Biserică.

Exemplu de dialog pastoral cu o tânără

Vom expune în continuare un dialog pastoral cu o tânără, dialog deosebit de bogat în învățături pastorale:

La preot se prezintă o tânără de 17 ani împreună cu mama ei. Preotul le primeşte în biroul parohial, şi le invită să se aşeze. De îndată ce a început dialogul pastoral cu acestea, preotul a conştientizat cât de dificilă şi de delicată este încercarea de apropiere de o adolescentă, disperată, rebelă şi confuză, care vrea să se înţeleagă pe ea însăşi, dar nu acceptă predici morale.

- Mi se pare că sunteţi însoţită de mamă... este mama dumneavoastră, nu?
- Da.
- Ceva nu merge bine...?

- Cu mama, nu. Eu am probleme... (tremură şi plânge). Am serioase probleme cu tata. Totul din cauza lui... mai exact, mă simt în această perioadă, nervoasă, nu mi-e deloc bine, nu ştiu de ce..., nu reuşesc să înţeleg ce se întâmplă.... mi-e greaţă...
- Vă simţiţi într-o mare confuzie...
- Da, mi-e chiar scârbă de tot... nu găsesc un termen mai potrivit. Nu ştiu ce am...
- Nu te mai simţi tu însăţi!
- Da, nu reuşesc să mă înţeleg. Nu reuşesc să înţeleg de ce mi se întâmplă una ca asta.
- Una ca asta, adică faptul că eşti atât de nervoasă...
- ***Simt ceva groaznic în adâncul meu... nu vreau să mai mănânc, nu am chef de nimic, vreau să nu mai exist...***
- Ţi-ai pierdut setea de a trăi;
- Uneori, da. Există momente tocmai aşa... depinde. Uneori totul e bine, mi-este chiar foarte bine, alteori în schimb, groaznic. Nu ştiu dacă totul nu este din cauza tatălui meu. Când am început să am probleme cu el... mi se pare că atunci a început totul... de o vreme nu-l mai văd... da, de şase luni nu mai vorbesc cu el... pentru că ai mei sunt divorţaţi. Dar nu asta ar fi problema, prefer să-i ştiu astfel...
- Preferi deci să fie divorţaţi...
- Problema este tatăl meu. De fapt, sunt eu cea care nu vreau să-i mai

vorbesc. ***Dar atunci de ce nici el nu dă nici un semn de viaţă?*** Căci eu gândesc că, având o fiică, ar trebui ca aceasta să-l intereseze câtuşi de puţin. Şi nu vreau să-i mai telefonez eu, căci am făcut-o de Crăciun, şi m-a tratat cu dezinteres. Deci eu nu vreau să-i mai telefonez.

- Deci sunt aproape şase luni de când nu vă mai vorbiţi.
- Aproape. Dacă lui îi convine aşa...
- Îţi lipseşte tatăl tău...
- Nu cred că îmi lipseşte. În acest moment mi se pare că îl urăsc de moarte. Nici nu-l interesează că exist. De Crăciun i-am trimis o felicitare scrisă, i-am telefonat, şi m-a ignorat cu indiferenţă. Acum gata, am încheiat cu el. Nu vreau să-l mai văd. Îl urăsc... dar cu toate acestea mi se pare anormal şi faptul de a nu-i mai vorbi. ***Nu reuşesc să-i iert anumite lucruri, anumite atitudini faţă de mama... îl urăsc.***
- Îl urăşti fără să vrei...
- Poate că da...
- Şi tot acest contrast concentrat în adâncul tău te face nervoasă...
- ***Nu reuşesc să înţeleg ceea ce mi se întâmplă...*** (plânge).
- Treci printr-o etapă extrem de dificilă...
- Mi-am promis că vin la un dialog nu să plâng, dar când mă gândesc la aceste lucruri...
- Eşti foarte înspăimântată....

- Da... şi apoi... cu mama merge totul foarte bine...
- Vă mulţumeşte această relaţie...
- Da, totul e perfect.... cu ea vorbesc despre toate...
- Şi acest lucru vă face bine...
- Da, eu vorbesc cu ea şi despre evenimentul acesta negativ, dar poate că... mi se pare că ea nu înţelege suficient problema aceasta...
- Şi ai simţit nevoia să vii la un preot să vorbeşti pe această temă...
- Nu ştiu dacă am făcut bine... au făcut-o şi alţii, şi mi-au spus că a fost mai bine după aceea... am zis că încerc şi eu...
- Foarte bine... şi vi se pare că întreaga viaţă vă este ruinată... aveţi sentimentul unei catastrofe?
- Da. Şi **eu însămi nu reuşesc să mă înţeleg**. Nu înţeleg adeseori lucrurile pe care le fac. **Adeseori îmi spun: „Nu vreau să mănânc”...** şi chiar dacă mi-e foame, nu mănânc. Ştiu că îmi fac rău anumite lucruri, dar le fac totuşi. **Nu ştiu de ce... este ca şi cum aş căuta lucrurile care îmi fac rău...**
- Cred că înţeleg într-o anumită măsură...
- Uneori, **parcă vreau să mă auto-distrug**. Nu ştiu de ce, dar îmi dau seama că fac atâtea lucruri pe care nu vreau să le fac, lucruri care fac rău. Ştiu că să nu mănânci nu face bine, dar cu toate acestea îmi zic „nu voi mânca” şi,

realmente, nu mănânc nimic. Îmi fixez asta în minte. Acum am reînceput să mănânc, pentru că mama m-a purtat într-un centru... mi-au dat ceva despre anorexie. Am slăbit foarte mult şi după aceea am reînceput să mănânc câte puţin... dar acum mi se pare că voi recădea în... chiar dacă ştiu că-mi face rău... nu ştiu de ce fac aceasta...

- Mai înainte ai spus „aproape pentru a mă auto-distruge”.

- Aşa cred că este... ştiu că-mi face rău, ştiam asta şi când am ajuns la doar 35 de kilograme, dar tot nu mâncam... **nu reuşesc să înţeleg**...

- Ce crezi că putem face împreună?

- Nu ştiu...

- O să-ţi fac câteva propuneri, şi tu vei alege, da?

- Da.

- Există posibilitatea să facem o serie de colocvii pentru a aprofunda împreună problemele tale, viaţa ta... vom descoperi împreună priorităţile.

- Da, desigur...

Concluzii

Fata îşi iubeşte tatăl, iar dezinteresul acestuia faţă de ea o conduce la disperare. Şi mama şi-o iubeşte, dar într-o altă manieră, iar aceasta fiindu-i aproape, afecţiunea faţă de ea nu şi-o mai pune cu acuitate. Nu este preocupată de ceea ce are ci de ceea ce-i lipseşte, de ceea de ce este privată. Ea trece printr-o profundă

criză, a cărei depăşire are nevoie de o intervenţie din afara familiei. Are nevoie de o susţinere afectivă puternică. Mai are nevoie de o altă lume, în care ea să evolueze, în care să se desfăşoare şi în care indiferenţa tatălui să fie înlocuită de alte prezenţe pline de stimă, de interes faţă de ea, de căldură duhovnicească şi de acceptare. Anorexia este o formă de protest inconştient faţă de un anumit eveniment foarte traumatic din viaţa cuiva. Persoana lovită de această boală se auto-penalizează renunţând la hrana fizică – condiţie pentru supravieţuire, comunicând astfel celor din jur, că nu vrea să mai trăiască în orice condiţii şi cu orice preţ. Un anume eveniment traumatic din viaţă a determinat-o să ia această hotărâre emotivă – iar nu raţională – dar care are o putere constrângătoare asupra vieţii ei. Şi cum în fiinţa umană ne-restaurată de harul divin – chiar dacă aceasta nu îşi dă seama – balanţa dintre emoţie şi raţiune este aproape întotdeauna dezechilibrată în favoarea emoţiei, hotărârile emotive, chiar dacă neconştientizate, sunt făuritoare de destin. Se vede clar din textul nostru cum tânăra mărturiseşte că face lucruri pe care le ştie că nu sunt bune (nu mănâncă) dar nu are puterea să facă contrarul.

Dialogul se încheie pe un ton optimist, precum este indicat, fata conştientizând faptul că starea ei maladivă nu este definitivă, ci cunoaşte vindecare,

iar cei din jur nu sunt indiferenţi la drama ei, ci participă afectiv, manifestându-şi disponibilitatea de a o ajuta.

3. Universul psiho-emotiv al vârstei a treia

- Pentru o pastorală a pensionarilor din zona urbană-

Motto: *Modul de comportare cu bătrânii este un **indiciu al gradului de umanitate** al familiei, al parohiei şi al societăţii.*

a) Introducere: Lumea de mâine – lumea vârstei a treia

Omul este mamiferul cel mai longeviv, poate pentru că dezvoltarea sa este lentă şi tardivă faţă de cea a animalelor. Orice alt mamifer, chiar de talie net superioară lui, trăieşte mai puţin: 40 de ani cimpanzeul, 50 de ani hipopotamul şi balena, 70 de ani elefantul.

Ciclul vital uman a fost împărţit de biologi în trei faze: ***vârsta evolutivă („creşterea" - de la 0 la 25 de ani), etapa adultă (25-65 de ani) şi bătrâneţea (de la 65 de ani în sus).*** Aceasta din urmă cunoaşte două subdiviziuni: vârsta a treia (de la 65 de ani la 85 de ani) şi vârsta a patra (după 85 de ani). Imediat după încheierea etapei evolutive, de la 25 de ani, începe o lentă perioadă de îmbătrânire, caracterizată de progresive procese involutive. Această diviziune pe grupuri de vârstă este însă relativă.

Se presupune că de-a lungul mileniilor durata vieţii omului s-a mărit: s-a trecut de la 20 de ani în perioada neolitică, la 30 de ani în epoca romană, la 40 de ani în Evul Mediu, la 50 de ani în secolul al XIX-lea şi la 60 de ani în 1990 (aceasta pentru că s-au

creat condiţii favorabile prelungirii vieţii, diminuându-se factorii de risc soldaţi cu moartea). Populaţia lumii îmbătrâneşte, în toate părţile lumii. Progresele medicinii şi ştiinţei au permis o dublare a duratei vieţii medii, de la 40 la 80 de ani. Între cauzele principale ale acestei longevităţi sporite sunt de amintit: declinul natalităţii, controlul mortalităţii prenatale şi infantile, îmbunătăţirea nutriţiei şi a condiţiilor sanitare în general, controlul bolilor infecţioase şi contagioase etc.[5]

Astfel, ***popoarele bogate au devenit cele mai îmbătrânite***. Pentru ele, durata medie de viaţă este de aproximativ 76 de ani, în timp ce pentru cele sărace nu depăşeşte 61. Se trăieşte mai puţin în Guinea (41 de ani), în Angola şi Afganistan (42 de ani), în Mauritania şi Mozambic (45 de ani). În Bolivia (unde există 6 milioane de locuitori pe un teritoriu aproape de patru ori cât România) este „o fericire" să mori la 35 de ani.

Dacă secolul XX a fost cel al creşterii demografice, secolul al XXI-lea este cel îmbătrânirii, ca efect al declinului cifrei de fecunditate şi mortalitate. În lumea occidentală, populaţia bătrână creşte proporţional cu cât scade cea infantilă. Se naşte mai puţin şi se moare mai puţin. Aceasta este situaţia demografică în ţările dezvoltate, cu o înaltă tehnologie, unde la începutul secolului XX existau 6 copii la un bătrân, iar acum, la începutul secolului XXI, situaţia este inversă: 6 bătrâni la un copil.

Longevitatea la feminin. În societatea noastră maschilistă, a te naşte femeie comportă multe dezavantaje, dar nu şi pe acela al longevităţii: sexul

[5] Giacomo Dacquino, *Liberta' di invechiare. Un'arte che si impara,* ed. Societa' Editrice Internazionale, Torino, 1992, p. 3.

feminin trăieşte cu 7-8 ani mai mult decât cel masculin. Bărbatul este deci, din acest punct de vedere, adevăratul „sex slab" al speciei „sapiens". Femeile trăiesc în medie mai mult decât bărbaţii întrucât sunt ***din punct de vedere psihologic mai puternice***. De exemplu, ***rezistă mai mult la durere şi sunt mai puţin fragile în sens emotiv***. Astfel, dacă 7% dintre văduve mor în primul an după moartea soţului, între văduvi moartea la mai puţin de un an de la moartea soţiei se înregistrează într-un procentaj de 22%. Bărbaţii nu sunt deci „sexul puternic", ci acela mai puţin adaptat la supravieţuire, în fiecare etapă a vieţii, de la zămislire la 100 de ani.[6]

În concret, putem spune că ***ţările bogate*** (şi în special ***Europa Occidentală) au devenit pe nesimţite, Casa de Bătrâni a Terrei.***

b) Gerontofobia

Trăim într-o societate care pe bătrâni îi doar tolerează, iar pe tineri îi privilegiază. Niciodată de-a lungul istoriei, tinerii n-au beneficiat de atâta consideraţie ca în epoca noastră, în care au devenit ***o categorie privilegiată de mass-media şi de lumea politică.*** Publicitatea exaltă tinereţea şi frumuseţea ca şi când ar fi unica monedă de schimb preţioasă. Este exaltată tinereţea ca mitică condiţie de viaţă într-o societate în care domină conceptul de prestaţie, de hedonism, de consumism. Se doreşte totul, şi imediat. Răbdarea e considerată un cusur al bătrânilor.[7]

În secolele trecute, bătrânul era aproape „divinizat", foarte respectat, şi aceasta poate pentru că era „rar", o fericită excepţie. A îmbătrâni era foarte dificil, dar foarte prestigios. În societatea

[6] *Ibidem,* p. 4

[7] Giacomo Dacquino, *Liberta' di invechiare. Un'arte che si impara,* ed. Societa' Editrice Internazionale, Torino, 1992, p. 9.

premodernă bătrânul îşi pierdea forţa musculară, dar rămânea cu experienţa, un „depozit" preţios care era transmis în serile de iarnă când figura patriarhului reunea în jurul său fiii, nepoţii şi strănepoţii pentru a le destăinui secretele trecutului şi ale pământului. Graţie sfaturilor cum trebuie îngrijiţi pomii şi cum trebuie să fie respectate fazele lunii pentru însămânţat, sau cum să se îmbutelieze vinul, peste secole s-a transmis cultura agricolă.

Actualmente, bătrânul nu mai este utilizat ca ***un „depozit" de ştiinţă agricolă,*** întrucât pentru a cultiva pământul se studiază agronomia şi se consultă programele computerizate. Astăzi, când ***bătrâneţea este un fenomen de masă***, nimeni nu mai are timp să-l asculte pe „moşu". Progresul tehnologic l-a privat de valoare. ***Actualmente depozitarii experienţei sunt cărţile, microfilmele, memoriile electronice.*** În actuala societate industrială nu mai este nevoie de experienţa trecutului, întrucât aceasta devine aproape instantaneu depăşită. Nu miră pe nimeni deci că ***astăzi bătrânii nu mai au nimic de zis tinerilor***, care cred că ştiu deja totul şi vor să greşească după cum li se pare lor mai interesant. Pe mulţi tineri nu-i mai interesează trecutul, deoarece a lua conştiinţă de cât de dificilă a fost cândva viaţa constituie un reproş viu la voinţa lor de a vrea „totul, pe loc".

Dacă mai demult ***societăţile au fost gerontocratice, actualmente cea occidentală este gerontofobică***.[8] Bătrânii focalizează asupra societăţii groaza îmbătrânirii. Ei sunt concretizarea a ceea ce nu se vrea a deveni.

c) Primul pas în vârsta a treia: pensionarea

Motto: *Trebuie să ne dorim*

[8] *Ibidem,* p. 11

nu doar să adăugăm ani vieții,
ci și să dăm viață anilor.

„*Desocializarea*" este fenomenul în urma căruia o persoană iese din câmpul muncii regulate, abandonând toate relațiile sociale pe care aceasta le presupunea. Ceea ce până acum a constituit ritmul existenței – trezirea de dimineață, deplasarea la locul de muncă, colaborarea cu colegii, subordonarea față de un șef în timpul serviciului, întoarcerea acasă după-masa – totul acum este schimbat. Se impune un nou mod de sistematizare a zilei, trebuie găsite alte grupuri de referință și alte modalități de auto-realizare.[9]

Într-o primă fază, „ieșirea din societate" este percepută de mulți ca o experiență dureroasă sau oprimatoare; pentru alții constituie o ocazie de bucurie („*Nu vom mai fi constrânși la o zi dură de muncă"*). În primele săptămâni după pensionare se trece prin momente de nesiguranță, de neliniște, de experimentare. Aceste momente, în care trebuie stabilit ***un nou tip de raport cu timpul disponibil din abundență***, devin cu atât mai lungi și mai neliniștitoare, cu cât ***subiectul în chestiune și-a găsit în trecut satisfacția aproape exclusiv din propria muncă.***

Într-un alt doilea caz, „ieșirea din societate" a avut loc deja, de-a lungul ultimilor ani, cu mult înaintea pensionării. Este vorba despre constatarea faptului că ***fiii au abandonat definitiv casa părinților*** și și-au format o familie proprie. Momentul decisiv poate fi definit acela în care ***fiii nu mai simt nevoia părinților***, în special a mamei. De acum înainte, grija

[9] Roman Bleistein, *Il tempo libero e la terza eta'. Riflessioni per una pastorale degli anziani,* în *La Civilta' Cattolica,* III/1998, q. 3555, p. 239.

lor neîntreruptă nu va mai fi cerută. Părinții vor trebui să fie disponibili eventual pentru sfaturi sau pentru vreun ajutor cerut expres de fii. Cum se ştie, familiile tinere apreciază mult pe tatăl sau pe mama care locuiesc în apropiere şi care din când în când, îndeplinesc gratuit rolul de *baby sitter*. În acest caz ***e valabil principiul „aproape, dar la îndepărtare" („Vecini, dar la distanță").*** De fapt, o convenție de acest tip garantează procesul de eliberare a părinților restituindu-le propria viață.

O altă formă a „ieşirii din societate", radicală şi traumatică de cele mai multe ori, este reprezentată de ***intrarea într-un cămin pentru bătrâni.*** Unii bătrâni preferă să ducă ***o existență asistată,*** sub îngrijirea altor persoane, pentru a beneficia în fiecare moment de asistență şi de hrană. Deoarece viața într-un cămin de bătrâni este foarte liniştită, ei îi este asociată ideea de „ieşire din societate", întrucât aici *bătrânii sunt sustraşi mediului normal de viață* şi raporturilor obişnuite dintre oameni. Ei sunt puşi în situația de a se confrunta într-o măsură mai mare cu semeni similari, de aceeaşi categorie – trăind, cu alte cuvinte, „uşă în uşă" – fiind mai dependenți unii de alții. Simplul fapt că între propriile mobile trebuie să fie alese doar unele care vor putea fi duse în noua „locuință" şi că mare parte din ele vor trebui să fie înstrăinate sau aruncate, determină o rană profundă în inima bătrânilor. Această mutație comportă atât câştiguri, cât şi pierderi.[10]

Rețeaua de relații sociale în care persoana este angajată suferă cu trecerea anilor mutații atât sub

[10] Roman Bleistein, *Il tempo libero e la terza eta'. Riflessioni per una pastorale degli anziani,* în *La Civilta' Cattolica,* III/1998, q. 3555, p. 240.

aspect cantitativ, cât şi calitativ, de exemplu, prin *detaşarea de viaţa profesională, prin moartea celor de aceeaşi vârstă, prin schimbările intervenite în viaţa de familie.*

1. Precum demonstrează gerontologia, bătrânii care trăiesc singuri consideră „***timp liber***", timp al relaxării şi al bucuriei de a trăi, doar acea parte a timpului pe care nu trebuie să o folosească făcând de mâncare, spălând sau călcând hainele, sau pentru curăţenia din domiciliu.

2. În faţa fenomenului de creştere a coeficientului vieţii medii a populaţiei în general şi al îmbătrânirii excesive a societăţii (20% dintre germani au peste 60 de ani) doar o analiză diversificată, pe „fâşii" de vârste, va putea identifica specificul şi problemele reale ale vârstei a treia. Se vorbeşte azi de „bătrâni", „bătrâne" sau de „moşi" şi de „babe". ***Criteriul ce fixează terminologia poate fi atât vârsta biologică, cronologică, cât şi „gradul de capacitate de care dispune încă o persoană pentru a conduce o existenţă auto-suficientă".*** A vorbi în general de „bătrâni" este prea simplificant şi nivelator, neglijând complexitatea situaţiei.

Există ***două grupuri de probleme de care o „pastorală a vârstei a treia" trebuie să se ocupe:*** pe de o parte sunt bătrânii sănătoşi, care nu vor absolut deloc să fie asistaţi şi care suferă de *stresul pensionarului* (o existenţă neliniştită); pe de altă parte, bătrânii bolnavi. Mulţi bătrâni sunt în condiţia de demenţă senilă, deci au nevoie de griji intense, nefiind conştienţi de ceea ce li se întâmplă.

Pentru orice formă de îmbătrânire se pune *problema dificultăţii tranziţiei,* marea sfidare fiind aceea de a găsi *o nouă structură a zilei*. Igiena proprie şi curăţenia casei sunt considerate momente de

muncă, precum şi vizitele medicale. Pensionarul poate spune: „Astăzi voi profita de timpul frumos pentru a mă plimba”; „Astăzi voi rămâne în pat până târziu, pentru că nu am chef să mă ridic din pat”. Această *suveranitate* asupra timpului face posibilă o viață în ***două lumi diferite***: în aceea a **ordinii**, care aminteşte de zilele de serviciu, şi în aceea a **libertății** în care pensionarul îşi este „propriul lui rege”. Totuşi, mai înainte de a găsi un echilibru, el va trebui să irosească zile sau să-şi plătească căutarea cu ore de plictis.[11]

d) Efectele „societății timpului liber”

Motto: *În ultima etapă a vieții,*
Nu ar mai trebui să conteze atât ceea
„ce faci”, ci ceea „ce eşti”.

O societate a timpului liber s-a putut naşte doar când timpul liber şi inactivitatea au încetat să mai constituie privilegii ale claselor selecte, după ce sindicatele (în America de Nord, în 1866) au obținut oficial aprobarea unei zile lucrătoare de 8 ore. Diferite cuceriri ale tehnicii au avut un rol fundamental în crearea de timp liber.

Multe persoane îşi extrag sensul autentic al existenței lor din activitățile pe care le desfăşoară în timpul liber şi din prestigiul pe care îl dobândesc prin sport, artă, munci artizanale, vânătoare sau grădinărit. Serviciul propriu-zis le foloseşte doar pentru a dobândi un salariu pentru susținerea familiei. ***Ei nu pun munca în relație cu sensul vieții***, chiar dacă

[11] Roman Bleistein, *Il tempo libero e la terza eta'. Riflessioni per una pastorale degli anziani,* în *La Civilta' Cattolica,* III/1998, q. 3555, p. 241.

muncitorul, în calitatea lui de ființă umană, realizează o muncă ce este valoroasă în ea însăşi, care contribuie la binele întregii comunități. Munca are, realmente, o valoare pentru autorealizarea omului, de aici născându-se dreptul la muncă al omului.

Calitativ, timpul liber este pus deasupra timpului de muncă, fapt ce în trecut nu era posibil. Într-un studiu al lui Horst W. Opaschowski, cu titlul „Timpul liber al anului 2001", se spune: „Ne aflăm în faza de tranziție spre ***un nou mileniu, care va fi şi o epocă a timpului liber de masă***. Aşa am vrut noi să fie. Trebuie să facem astfel ca în viitor să avem ***nu doar timp pentru a munci, ci şi pentru a ne bucura de viață".***[12]

Ritmurile timpului liber. Timpul liber poate fi categorisit în „timp liber de seara", de „sfârşit de săptămână", timp „al concediului anual" garantat de contractul de muncă şi timp liber de care dispun bătrânii. Fiecare dintre aceste „timpuri libere" are importanța lui. (De exemplu, timpul liber al serii e util pentru a regenera energiile consumate de-a lungul zilei.) Timpul liber este în general petrecut acasă, în familie. În acesta, televiziunea are azi un rol esențial: *Televiziunea a redus cercul familiei la un semicerc.* Acest timp liber seral în cazul bătrânilor este devorat de timpul liber aproape nelimitat de care dispun. Sfârşitul săptămânii, care uneori durează de vineri după-masa până luni dimineața, oferă posibilitatea unor excursii care se constituie în scurte vacanțe. În majoritatea cazurilor, ***dorința de odihnă cedează în fața dorinței de noi experiențe sau de divertisment***.[13]

---

[12] Roman Bleistein, *Il tempo libero e la terza eta'. Riflessioni per una pastorale degli anziani,* în *La Civilta' Cattolica,* III/1998, q. 3555, p. 242.

[13] *Ibidem,* p. 242

Bătrânii mai sănătoşi se asociază voluntar la excursiile generaţiilor mai tinere, când primesc invitaţii în acest sens. Concediile de odihnă garantate de contractele de muncă împărţite în două faze (vara şi iarna) sunt de obicei folosite pentru a călători. În occident, în perioadele de vacanţă şcolară există un adevărat *turism de masă.*[14]

Consumul în timpul liber. În timpul liber, omul contemporan cheltuieşte mai mulţi bani decât în restul timpului. Suma consumată de o familie în fiecare lună în lumea occidentală a crescut ***de la 50 de dolari în 1965 la 350 de dolari în 1990***, deci aproape de şapte ori mai mult. ***Piaţa timpului liber*** implică multe cheltuieli, accesorii sport, valize, costume de baie etc. Piaţa e influenţată de modă şi înregistrează o cifră de afaceri de miliarde. Aici trebuie adăugate produsele cosmetice şi medicamentele. Pentru tinerele generaţii, cheltuielile pentru timpul liber constituie o componentă importantă în proiectele de viaţă. Aceasta şi pentru că nu este vorba doar de divertisment, ci şi de prestigiul social al cuiva.[15]

Sensul timpului liber. Cum se poate integra timpul liber în totalitatea existenţei? Pentru ca viaţa să nu se scindeze în două părţi – pe de o parte munca, pe de alta timpul liber – trebuie să existe un sens care să îmbrăţişeze întreaga totalitate. ***Munca şi timpul liber constituie două aspecte ale aceleiaşi realităţi***, ***momente diferite ale unui ritm care tinde spre plenitudine***. Munca este utilă atât auto-realizării, cât şi colectivităţii. Succesul şi bucuria de a trăi izvorâte

[14] Roman Bleistein, *Il tempo libero e la terza eta'. Riflessioni per una pastorale degli anziani,* în *La Civilta' Cattolica,* III/1998, q. 3555, p. 242.
[15] *Ibidem,* p. 243

din timpul liber şi din muncă sunt într-o relaţie reciprocă. ***Ambele contribuie la reuşita unei vieţi***. Pensionarul trăieşte, la rândul lui, în lume, iar nu într-o insulă, şi în această lume oamenii se dedică adeseori doar unei ***frenetici căutări a plăcerii şi a divertismentului*** („Să ne distrăm!") pe care le-ar putea găsi în timpul liber. Bătrânii nu vor putea uşor să facă abstracţie de ***sensul vieţii pe care-l proclamă societatea vremii lor***, pe care l-au urmărit şi ei până acum, trăind între ceilalţi.[16]

Coordonate ale pastoralei timpului liber

Motto: *Una dintre responsabilităţile comunităţii creştine este promovarea unei „arte de a îmbătrâni".*

Pastorala timpului liber nu are alte scopuri decât acela de a duce la bun sfârşit existenţa unui om, determinându-l să se întoarcă la Dumnezeu şi să trăiască o existenţă fericită, o viaţă deplină, trăită din abundenţă, după cuvintele Sfântului Evanghelist Ioan (Ioan 10,10): *„Oamenii trebuie să aibă viaţă şi s-o aibă din belşug".*

Fericirea sau nefericirea propriei vieţi poate fi conştientizată tocmai în spaţiul oferit de timpul liber. Odihna înseamnă reconstituirea omului în forţele şi în energiile sale, redându-i acestuia curaj şi linişte. În acest proces se experimentează şi „fericirea", care nu poate fi detaşată de libertate şi de demnitate. Acestea sunt în antiteză cu fenomenele negative care pot apărea în timpul liber: plictiseala, agresivitatea, violenţa, nevroza de duminică, consumismul şi criminalitatea. Aceste manifestări din societate demonstrează că ***oamenii aspiră la tot ceea ce este superlativ:*** frumuseţea la superlativ, viteza maximă,

[16] *Ibidem,* p. 244

ceea ce este cel mai costisitor etc. Incompleta satisfacere a acestor dorinţe grandioase va determina continuu sentimente de frustrare. El este o fiinţă orientată şi însetată de infinit, şi cu cât îşi va orienta această sete spre lucruri create, cu atât îi va mai imposibil să devină satisfăcut. *„Patimile sunt elanuri infinite spre realităţi finite”* – spunea părintele Stăniloae.

Întrucât ***adeseori contactul cu transcendenţa are loc tocmai în timpul liber***, se pune chestiunea privitoare la ***sensul religios al acestui timp***. Bătrâneţea este legată de experienţe de limitare şi declin. Bătrâneţea – spunea Romano Guradini – este ***moartea prelungită de-a lungul anilor.*** În acest mod, timpul bătrâneţii dobândeşte o importanţă specială, care se manifestă diferit, de la persoană la persoană. Ar putea fi aici menţionate: pierderea memoriei, slăbiciunea fizică, incapacitatea de concentrare, de a se mişca, de a vedea şi de a auzi şi multe alte experienţe dureroase. ***Acceptarea acestui declin progresiv face mai uşoară bătrâneţea***. Oamenii rămân fiinţe finite, în ciuda aspiraţiilor lor infinite.[17]

Potrivit analizelor psihologice, nu se poate demonstra că bătrânii sunt mai sensibili decât tinerii din punct de vedere religios. Pentru a demola această prejudecată, putem analiza diferite biografii umane, care se încheie pozitiv sau negativ. Romano Guardini afirmă că *„A îmbătrâni fără credinţa în Dumnezeu este rău”*. Aceasta pentru că realitatea divină deschide noi dimensiuni momentului în care scurgerea vieţii devine evidentă. Guardini afirmă: *„Nucleul vieţii bătrânului poate să fie doar*

[17] Roman Bleistein, *Il tempo libero e la terza eta’. Riflessioni per una pastorale degli anziani,* în *La Civilta’ Cattolica,* 1998, III, q. 3555, p. 239.

rugăciunea, sub orice formă ar fi realizată aceasta”. Cum se poate aprofunda această ***perioadă de întrebări ultime***, trezind speranța? A pune problema lui Dumnezeu este un ***lucru absolut necesar şi urgent la bătrânețe***. Totuşi trebuie să ne apropiem de această realitate într-o manieră delicată, dacă nu dorim să suscităm reacții de protest sau de tristețe.[18]

Gustarea satisfacțiilor vârstei. Bătrânețea poartă cu sine *oportunitatea de a putea arunca o privire înapoi,* spre existența trecută, şi de a gusta cu mulțumire ceea ce este reuşit în ea. Satisfacțiile pot fi date de propriii fii şi nepoți, de lucrările duse cu bine la sfârşit. Trebuie să împărtăşim altora bucuria unei vieți reuşite, să ne minunăm de darurile primite.

Trei imperative sugerează Opaschowski pentru cheltuirea timpului liber de către bătrâni: *să gândească pozitiv, să fie activi, să trăiască complex.* Viața se realizează continuu, şi la vârsta a treia, iar ***finalitatea oricărei pastorale*** este împlinirea de sine, şi ***acesteia îi sunt dedicate predica, Sfintele Taine şi întreaga slujire a Bisericii***.

e) Bătrânul şi familia

Motto: *În lumea noastră, a părea bătrân,*
nu este deloc un compliment.

În trecut, ***când lumea avea un metabolism cultural lent, cunoştințele unei generații erau folosite de generațiile succesive***. Trecerea de la societatea statică (familială, agricolă şi patriarhală) a secolului al XIX-lea, la aceea dinamică (industrială, individualistă şi eficientistă) de azi, ***a anulat greutatea tradițională a experienței, calificându-i pe bătrâni „inutili”.***

Cândva, familia îngăduia cu drag în sânul ei atât pe cel care se năştea (şi care nu producea), cât şi pe cel

[18] *Ibidem,* p. 249

care murea. Actualmente, familia mononucleară, nu este deschisă față de mai multe generații; ocupă 60 de m^2 și cunoaște o mișcare centrifugală pe parcursul întregii zile (determinată de studiul celor tineri şi de munca celor mai în vârstă) membrii ei petrecând mai mult timp în afara casei decât *intra muros.* Familia de astăzi este marea bolnavă a societății noastre; este în criză pentru că membrii ei se suportă tot mai greu între ei.

Acest *modus vivendi* conduce la o fragmentare a raporturilor şi la o dureroasă rupere a legăturilor afective: este vorba de ***o nouă formă de solitudine***, o nouă formă de a se simți singuri, în ciuda vecinătății rudeniilor apropiate. Este ***fructul „civilizației" post-sentimentale în care progresul tehnico-ştiințific nu a fost acompaniat de o reală îmbunătățire a condiției umane***. Astăzi *lumea este mai bogată din punct de vedere economic, dar mai săracă în sentimente.*

Capacitatea de a iubi a adultului este consecința dragostei pe care a primit-o la rândul lui, în special când era copil. Familia este locul în care el învață ce înseamnă să fii iubit şi să iubeşti. Uneori adultului i se pare că pruncul nu ascultă şi nu vede, dar de fapt acesta simte, vede, aprofundează, interiorizează. Îşi va aminti de toate mâine, când viața îi va rezerva aceleaşi probleme pe care părinții le înfruntă astăzi.

Într-o dimineață, un copil îl vede pe tatăl său, stând pe prispă, scobind într-un trunchi de lemn o gaură şi îl întreabă: „Ce faci, tată?" Tatăl răspunde: „Fac o cană de lemn pentru bunicul. Acum îi tremură mâinile şi pe cea de porțelan o sparge" (în acele vremuri nu exista încă plasticul). Atunci copilul comentează: „Fă-o trainică, tată, astfel îți va fi utilă şi ție când vei fi bătrân!"

Copiii văd cum tatăl şi mama îl tratează pe bunici. Ca adulți, se vor comporta similar cu părinții lui

ajunşi bătrâni, pentru că ***şi-au însuşit modelele lor***.[19] Este important deci ca părinţii să nu aibă crize nevrotice în raport cu bunicii, pentru ca fiii lor, să nu aibă amintiri negative din care să se inspire şi pe care să le reactualizeze ulterior. ***Ceea ce se seamănă aceea se culege:*** fiii noştri ne vor trata, când vom fi bătrâni, cum ne-au văzut tratându-ne părinţii, adică pe bunicii lor. Pregătim deci canta de lemn pentru bătrânii noştri, dar trebuie s-o facem trainică, pentru că vom bea noi înşine din ea.

Bătrânii constituie totuşi un depozit de înţelepciune pentru restul membrilor familiei. Totul este ca acest depozit să fie folosit. Există un proverb din Zimbawue care spune: ***Orice bătrân care moare este o bibliotecă care arde.*** Preşedintele din statul Kenia poartă titlul foarte sugestiv de „bătrân".

Generaţia „sandwich". Bătrânii sunt, de obicei, ajutaţi de fiii ajunşi la vârsta de mijloc. Întrucât majoritatea dintre aceştia lucrează şi trebuie să aibă grijă şi de nepoţei, grija de părinţi constituie o responsabilitate familială foarte dificilă, în special dacă părinţii bătrâni sunt bolnavi şi au nevoie de îngrijiri continue. *Persoanele de 40-50 de ani poartă deci greutăţile generaţiei care le-a precedat şi pe cele care le urmează*. Sunt în cauză în special femeile care, după ce şi-au dedicat 20 de viaţă pentru creşterea fiilor, mai dedică alţi 20 pentru a îngriji bătrânii familiei. Bărbaţii se limitează de obicei la a da o contribuţie economică.

Vârsta de mijloc este o perioadă critică. Acum apar simptomele care anunţă pierderea tinereţii (ridurile şi hipotonia musculară). Aspectul fizic este însă doar un

[19] Giacomo Dacquino, *Liberta' di invechiare. Un'arte che si impara,* ed. Societa' Editrice Internazionale, Torino, 1992, p. 40.

pretext, deoarece factorii psihici datorați tensiunilor familiale sunt cei care preocupă realmente.

În jurul vârstei de 45 de ani se realizează adesea o restructurare existențială, datorată bolii şi morții părinților, detașării de fii şi de familie sau pierderilor afective. În deceniul al 4-lea sau al 5-lea al vieții, mulți se găsesc în situația de a asuma un rol nu filial ci aproape pseudo-parental față de părinții ajunşi în nevoie de asistență. Datoria cea mai dificilă a bătrânilor este tocmai aceea de învăța (deşi sunt părinți!) să facă pe fiii, adică să accepte să treacă ***de la o situație de independență la una de dependență, din „capi" de familie, în „menținuți" de fiul care câştigă mai mult***. ***Astăzi puterea şi respectul stă în mâinile celui care munceşte***.[20]

Generația de mijloc trebuie să înfrunte şi contrastele cu fiii adolescenți, trăind astfel între două focuri, sufocată de ***pretențiile încrucişate ale ascendenților şi ale descendenților***. Dacă se mai adaugă aici tensiuni (inevitabile!?!) între soți şi la locul de muncă (salar mic, şef autoritar etc.) se observă că perioada de mijloc a vieții nu este deloc „de repaus".

Când bătrânii îşi mențin o anumită eficiență colaborează cu fiii şi nepoții. Nu toate persoanele mai în vârstă doresc repaus şi inactivitate, ***multe se simt fericite dacă devin utile.*** Ajută la muncile casnice la îngrijirea copiilor. Se stabileşte astfel ***un raport intergenerațional de interdependență,*** în care părinții bătrâni, fiii adulți şi nepoții beneficiază de ajutor reciproc.

---

[20] Acest „eu lucrez" care dă toate drepturile în lumea noastră nu este o realitate uşor de acceptat, în special dacă bătrânul a exercitat dintotdeauna o putere despotică, tinzând să țină cu crispare în mâini conturile financiare ale familiei şi gestiunea patrimoniului. *Ibidem,* p. 41

f) Vocația de „bunic”

Motto: *În lumea noastră,*
contactele umane şi raporturile sociale
sunt substituite tot mai mult
de intervenții tehnice şi mecanice.

Raportul bunic-nepot este util amândoura: bunicii dau nepoților ritmul generațiilor şi le transmit anumite ***valori culturale, precum acelea care consimt conservarea memoriei colective***. Din partea lor, ***nepoții comunică bunicilor bucurie de a trăi, dinamism, entuziasm***, făcându-i să se simtă importanți nu doar pentru rolul de *baby-sitter* pe care-l prestează, ci şi pentru că apreciază lucrurile pe care ei le povestesc, timpul pe care li-l dedică lor, secondându-i în jocurile şi în fanteziile lor infantile.

Bunicii sunt pentru nepoței o prezență vie, ***o companie caldă. Jocurile şi televiziunea nu pot să umple anumite goluri afective.*** Fascinația unei poveşti pe viu este superioară celei propuse de orice mijloc mass-media, iar copiilor nu le lipseşte niciodată ***curiozitatea de a cunoaşte cum se petreceau cândva lucrurile***. Bunicii sunt afectuoşi şi răbdători, nu precum părinții stresați de muncă, puțin disponibili şi având tendința de a educa într-o manieră severă, pentru a-şi proteja liniştea.

În schimb, ***raportul dintre bunici şi nepoți nu este poluat de condiționări sociale, şcolare şi psihologice***, precum cel dintre părinți şi copii. De aceea, bunicii, care foarte adesea au fost severi cu fiii, nu mai sunt la fel cu nepoții. Între ei se creează ***o complicitate bazată pe afecțiune, o alianță solidară împotriva generației de mijloc***, în special când bătrânii pun mai mult preț pe iubirea nepoților, decât pe cea a fiilor. Când copiii sunt mai legați afectiv de bunici decât de părinți,

se manifestă o ***rivalitate şi gelozie între părinţi şi bunici.*** Separarea sau divorţul dintre părinţi îi privează pe nepoţi de compania multor bunici şi de şansa de a fi răsfăţaţi.

Cândva, fiii îi cinsteau mult pe cei bătrâni. Locul din capul mesei era rezervat bunicului. Atunci bătrâneţea constituia ***echivalentul unui doctorat în experienţă de viaţă*** şi înţelepciune ancestrală. Astfel, se putea povesti mult nepoţeilor, care ştiau să asculte. În societatea contemporană, ***figura bunicului şi-a pierdut harisma***. De obicei este considerat incapabil să educe potrivit principiilor pedagogiei moderne şi să pregătească nepoţii pentru realitatea dinamică a vieţii.

Din nefericire, ***în familia mononucleară nepoţii nu trăiesc cu bunicii,*** ci doar merg duminica să-i viziteze, luând împreună câte un prânz ocazional. Bunicii nu mai apucă să le spună poveşti. „A fost odată ca niciodată" a fost substituit de filmele video, iar nepoţii, prea ocupaţi pentru a „sorbi" programele micului ecran, nu mai comunică cu ei. ***Viitorul oricărei societăţi presupune o punte între bătrâni şi tineri***. Este necesar să fie eliminate anumite bariere generaţionale şi să se repună în valoare statul de „bunic". ***Dacă acest raport ar fi recuperat, ar fi mai puţin aroganţi copiii care ştiu deja totul şi care sunt despoţi ai existenţei adulţilor***. Ar fi mai puţin adolescenţi în criză şi mai puţin toxico-dependenţi.

Acest lucru trebuie să-l ştie însă şi acei bunici care trăiesc izolaţi egoist şi se lamentează mai apoi de propria solitudine. Sunt persoane hedoniste care nu vor să fie tulburate de nepoţi, dar a căror libertate înseamnă, de fapt, solitudine egoistă.

g) Apropiere fizică, îndepărtare afectivă

Motto: *Calitatea relaţiilor familiale*

este exprimată de modelul „apropierii interioare" şi al simultanei „distanţări exterioare", sau de cel opus, al „distanţei interioare" şi al „apropierii exterioare".

În mediile urbane şi industrializate, adulţii muncesc şi nu au posibilitatea de a-i asista pe bătrâni. Când prezenţa acestora este „neproductivă", devin incomozi şi deranjanţi pentru cei care „produc". ***Intoleranţa familialilor se manifestă, în special, când apare o boală invalidantă care îl face pe bătrân să nu mai fie auto-suficient.*** Atunci izbucnesc încărcături agresive latente, subterane, ascunse. În asemenea cazuri, membrii familiei se comportă ca locatarii unui bloc în şedinţă de regie, familia transformându-se într-un spaţiu de ceartă, de discuţii aprinse, de nemulţumiri.[21]

În aceste cazuri, bătrânul este maltratat sau abandonat. Devine o victimă care nu poate să se apere din slăbiciune sau din frică de represalii. Privitor la violenţa împotriva bătrânilor se estimează că 10% dintre americanii de peste 65 de ani au fost maltrataţi de familialii lor.

Un factor care declanşează violenţa este sărăcia economică. Alte motivaţii sunt dificultăţile de comunicare dintre generaţiile diferite, raportul bolnav de cuplu între fii, consecinţele unor conflicte nerezolvate între copii şi părinţi. ***A fi bătrâni înseamnă, de fapt a ajunge în situaţia de a ţi se***

[21] Roman Bleistein, *Il tempo libero e la terza eta'. Riflessioni per una pastorale degli anziani,* în *La Civilta' Cattolica,* III/1998, q. 3555, p. 244.

întoarce ceea ce ai dat. Fiii tratează părinții cum au fost, la rândul lor, tratați. Astfel, părinții care au fost hipoafectivi, autoritarişti sau violenți ajung să plătească pentru aceasta. Există copii care îşi ironizează părinții, chiar râd de ei, le fură ochelarii, protezele dentare sau aparatele acustice, îi leagă de pat, le refuză medicamentele sau uneori chiar hrana, iar uneori îi chiar lovesc. Alții îi exploatează, iar după ce nu mai au ce obține de pe urma lor, rup relațiile cu aceşti „părinți-stăpâni".

Cu excepția cazurilor de violență explicită, este frecvent şi cazul ***persoanelor bătrâne expulzate din familie*** în anumite perioade ale anului. Este o violență afectivă care este consumată de obicei, vara, în timpul concediului. Atunci ***spitalele sunt locuri potrivite pentru a-i plasa pe bătrâni***, care nu au dreptul la o vacanță întrucât „odihnesc întreg anul...". Când problemele bătrânilor intră în conflict cu ***aspirațiile de comoditate ale descendenților, bătrânii sunt expediați la ospiciu***.

Lipsa de afecțiune manifestată de familiali într-o perioadă a vieții în care se are mare nevoie de aceasta din cauza pierderii parțiale a autosuficienței, îi face pe bătrâni să se simtă singuri, uneori chiar disperați, din cauza imposibilității lor de remedia situația. ***Singurătatea poate fi frumoasă pentru o seară sau o săptămână, dar devine un infern dacă e prelungită prea mult în timp.*** Bătrânului singur şi neputincios, prizonier al amintirilor şi al nostalgiilor, nu-i mai rămâne decât tăcerea.

Nu este necesar să trăieşti izolat pentru a te simți singur. Poți să te simți singur şi în familie, iar în acest caz singurătatea este şi mai disperată. Există o liniște ucigătoare, o durere care deschide răni necicatrizate şi care obligă la separarea domiciliară.

Există o intensitate în toate, inclusiv în durere. Trădarea fiului sau a fiicei este pe primul loc în acest caz. ***Îndepărtarea fizică este mult mai puțin gravă decât cea afectivă.***

Cu trecerea timpului, raportul reuşeşte să se reînnoade, cel puțin formal, cu condiția ca ambele generații să trăiască separat în locuințe şi în menaj. Astfel, bătrânii asumă rolul de vizitatori din când în când: ***o relație afectivă potrivit formulei: „intimitate, dar la distanță".***

Grație medicinii şi tehnologiei, bătrânii n-au fost niciodată atât de numeroşi şi atât de singuri. În țările europene, doar 2% dintre bătrâni trăiesc împreună cu fiii. Adeseori anumite drame familiale sunt rezultatul carenței de locuințe, a dificultăților economice, a mobilității sporite impusă de locul de muncă. Astfel, familia mononucleară, dimensiunile limitate ale apartamentelor, ritmul muncii, preocupările feminine extracasnice, tensiunile şi conflictele intergeneraționale îl expulzează pe bătrân din lumea familială unde, mai demult, respectat şi protejat, îşi încheia existența.

h) Exodul din familie al fiilor

Motto: *Sub profil juridic şi social fiii abandonează astăzi mult mai repede decât în trecut casa părinților.*
Sub aspect economic în schimb, o fac mult mai lent.

Adeseori bătrânii spun preotului: „Să nu spuneți asta fiilor mei, oricum ei nu ar lua măsuri, şi eu aş avea o durere în plus...". Există cazuri dureroase care demonstrează cum, adeseori, tatăl şi mama nu ar trebui să aştepte recunoştință de la propriii fii. Orice părinte trebuie să-şi amintească că uneori ***egoismul***

filial este feroce, iar el nu poate conta pe consolare din partea fiilor, cel puțin până în momentul în care aceştia devin la rândul lor părinți. Doar atunci copiii devin ***capabili a da, nu doar a lua.***

Uneori copiii cresc într-o ***viață de familie care acordă puțină atenție calității relațiilor inter-umane.*** Părinții doresc binele copiilor, dar această dorință este gestionată greşit, preocupându-se doar de bunăstarea lor materială. Acest comportament este în acord cu actuala societate consumistă, care tinde, mai înainte de toate, ***să asigure odraslei un anumit nivel economic şi social.*** Nu este apoi de mirare că tinerii vor satisface, la rândul lor, doar nevoile materiale şi nu cele afective ale bătrânilor.

În alte cazuri, fiii nu cresc şi nu se maturizează din punct de vedere psihologic din vina părinților, care favorizează şi promovează dependența acestora, întrucât dependența acestora îi face pe părinți să se simtă importanți. Doar când ajung la bătrânețe, părinții pretind, pe neaşteptate, ca fiii să fie independenți şi autonomi. Dar aceştia au dobândit mentalitatea celui care primeşte doar, fără să dea, deoarece au fost crescuți într-o continuă aşteptare în raport cu viața.[22]

---

[22] „***A trăi doar pentru copii este o mare eroare***: dăunător pentru toți. Când aceştia se simt „legați" de sacrificiul părinților, aceştia nu reuşesc să se autonomizeze, adică să se maturizeze psihologic. În profesia de psihoterapeut se întâlnesc adeseori cazuri când se primeşte vizita unei persoane de 35-40 de ani însoțită de o mamă bătrână care se lamentează astfel: „*Mi-ar plăcea să închid ochii şi să ştiu că fiul acesta al meu se va descurca pe propriile picioare!"* Este vorba despre ***părinți care nu au transmis fiului lor convingerea că poate găsi în sine însuşi soluțiile la propriile probleme***. Nu au luat niciodată distanța față de dificultățile lui. S-au implicat întotdeauna prea devreme, fără să-l lase să-şi rezolve problemele singur". Cfr. Giacomo Dacquino, *Liberta' di invechiare. Un'arte che si*

Părintele trebuie să aibă puterea să suporte detaşarea de fiu. O mamă trebuie să-şi controleze inconfortul interior ce-l generează constatarea faptului că „copilaşul" ei a plecat în lume fără să mai aibă nevoie de ajutorul ei. Doar în aceste condiţii ea nu-l va pierde. Este apoi normal dacă fiul, pentru a se elibera de o mamă posesivă, este uneori sever, chiar dur. Şi când i se reproşează: „*Şi câte am făcut eu pentru tine..."* – se tinde a-l culpabiliza, pentru a obţine ceea ce doreşte. ***Sentimentul de culpă este, de fapt, un puternic combustibil pentru a ţine vie flacăra dependenţei***.[23] Chiar dacă părintele a făcut ceva „în interesul" fiului, nu are merite, pentru că şi-a îndeplinit doar datoria. Procreaţia este un act voluntar căruia persoana responsabilă îi acceptă riscurile şi eventualele dezamăgiri.

Copilul, mai înainte de a se naşte din pântecul mamei, trebuie să se nască în psihicul viitorilor părinţi. Dar uneori fiul se naşte din greşeală, adică dintr-o eroare contraceptivă; alteori dintr-un profund egoism. Greşit se crede că iubirea părinţilor este totalmente dezinteresată: se poate face un copil nu pentru a-i da viaţă, ci ***pentru a putea conta pe „un baston" la bătrâneţe***, pentru a avea un sprijin în clipele de restrişte.

Copiii pretind timp, atenţie, dialog. Pun întrebări şi pretind răspunsuri. Nu doresc „predici", ci disponibilitate. Înainte de toate doresc ca părinţii lor să fie realmente părinţi: îi deranjează când tatăl şi mama nu îşi menţin rolul. Când lipseşte materialmente un părinte sau figura lui este absentă

impara, ed. Societa' Editrice Internazionale, Torino, 1992, p. 40.

[23] Drama copilului bolnav de „dependeţă" este surprinsă cu măiestrie de Alice Miller în volumul *Il dramma del bambino dotato e la ricerca del vero se',* ed. Bollati Boringhieri, Torino, 1997.

din punct de vedere psihologic, sau puțin semnificativă, adică „periferică", fiii sunt irascibili în fața regulilor, au comportamente rebele şi adeseori deviate. Achiziționarea individualității este de fapt un proces psihologic extrem de complex. ***Este iluzoriu să pretinzi o etică centrată pe implicare şi angajare, când simțul datoriei a fost substituit de permisivism, onestitatea cu disponibilitatea spre înşelare, spiritualitatea cu hedonismul.***[24]

Nu este uşor să fii „fiu ascultător", pentru că orice raport afectiv, chiar şi cel de mamă-fiu, este ambivalent, cu sentimente contradictorii, de interes şi de indiferență, de respect şi dispreț, de iubire şi ură. Reacția nevrotică a celor „mai puțin bătrâni" față de cei „mai bătrâni" derivă şi din faptul că aceştia ***reprezintă imaginea a ceea ce nu se doreşte a deveni.*** În cadrul familiei, toți se gândesc mai întâi la copil şi mai apoi la bunic; se sacrifică pentru fii, dar nu pentru părinții bătrâni. Specia trebuie să se perpetueze: mai bine să favorizăm „viitorii", decât „supraviețuitorii".

---

[24] În acestea şi în alte cazuri, nu este surprinzător că fiii, deveniți adulți, nu consolează „căruntețile" bătrânilor. Anumite comportamente ale lor față de părinți nu sunt altceva decât un fel de răzbunare pentru ceea ce nu au primit când erau copii. Nervozitatea lor are rădăcina în insatisfacțiile din copilărie. ***A provoca suferința părinților, a-i pedepsi, este de fapt un obiectiv inconştient.*** Neînțelegerea părinților de către fii este o constantă psihologică. Deja în lucrările lui Platon întâlnim lamentările unor părinți de tratamentul pe care fiii li-l rezervă. Aceasta se întâmplă pentru că se tinde a se iubi în termeni de profit, pentru a dobândi adică un avantaj. ***Este o voință de bine narcisistă, întrucât se iubeşte ceea ce ne este asemănător, sfârşind astfel prin a ne iubi pe noi înşine în alții***. Cfr. Giacomo Dacquino, *Liberta' di invechiare. Un'arte che si impara,* ed. Societa' Editrice Internazionale, Torino, 1992, p. 60.

i) Vârsta a treia: continuă dependență emotivo-afectivă

Prima parte a vieții este caracterizată de nevoia de dezrădăcinare, de eliberare şi de autonomie; a doua parte a vieții de urgența de a recupera rădăcinile şi de a le afunda pentru a avea puncte stabile de siguranță (cazul emigranților). Bătrânul dobândeşte o dependență economică (pensie mică), fiziologică (îmbolnăvirea aparatului locomotor şi a organelor senzoriale), psihică (deficit de memorie, pierderea orientării spațiale şi temporale) socială (pierderea rolului şi a raporturilor de orice fel). Dar mai presus de toate, ***persoana în vârstă suferă de o dependență emotivo-afectivă***.

Afecțiunea constituie seva vieții şi căutarea ei este motorul direct sau indirect al majorității actelor pe care le facem. Bătrânul, precum copilul, are o mare nevoie de o înțelegere afectuoasă din partea familialilor, de a experimenta ***senzația liniştitoare de a fi acasă, de a fi acceptat, protejat***.[1]

Susținerea afectivă determină o creştere a autostimei, reduce simptomele depresive şi diminuează riscul de mortalitate. Grija continuă şi afectuoasă a familialilor sunt indispensabile, indiferent de vârstă. ***Beneficierea de o rețea de raporturi afective garantează longevitatea***. Maxima

[1] „Nu este uşor să accepți o plimbare cu un bătrân, să-i oferi timp, un gest de prietenie, să-i strângi cu dragoste mâinile tremurânde. Nu este uşor să-i înțelegi nevoia de solidaritate afectivă. Dacă afecțiunea altora nu este manifestată într-o manieră explicită, bătrânul ajunge la concluzia: „***Nimeni nu îmi vrea binele!"*** El conştientizează faptul că nimeni nu are nevoie de el, se simte inutil şi tinde să se izoleze tot mai mult, construind o barieră defensivă între el şi lume, fapt ce îi facilitează decăderea şi declinul psihic", *Ibidem,* p. 66

longevitate se poate ajunge doar într-un mediu optimal.

Fiii, în special, trebuie să investească în susținerea emotivă a bătrânilor, oferindu-le o asistență mai presus de cea economică. Nu este suficient a ține fotografia tatălui sau a mamei pe o mobilă. Trebuie să le fii aproape, mai ales, să-i respecți.[2]

4. Urbanitatea şi „toamna vieții”

O invitație la reflecție pastorală

a) „Exilul” bătrânilor

Casa înseamnă extrem de mult pentru ființa umană, în special pentru bătrâni. Îmbătrânind, omul are o tot mai mare dorință de a se „întoarce acasă”, simțind mai mult nevoia refugierii în familie. Societățile avansate din punct de vedere tehnologic tind însă să-i îndepărteze pe bătrâni de casă. (Există orașe întregi locuite exclusiv de bătrâni în California şi Florida, iar japonezii „exportă” bătrâni, deschizând colonii pentru ei pe coastele spaniole, canadiene sau australiene.)

Fiii îi exilează pe bătrâni, care astfel sunt excluşi din lumea la a cărei construire au contribuit. Fiecare om reuşeşte să-şi găsească propria identitate pornind de la modul în care este perceput în cadrul familiei, şi de modul în care este iubit.

---

[2] „Substituirea bătrânului în lucrurile pe care el le-ar putea face provoacă regrese, deoarece blochează inițiativa proprie şi determină infantilizarea celui care primeşte ajutorul. Minoritatea psihică a bătrânilor nu este cauzată doar de violența socială (casele de bătrâni) ci şi de aceea familială, excesiv de protectivă. Nu este bine să fie tratați bătrânii ca nişte obiecte iresponsabile, deoarece „infantilizarea” lor generează regrese”, *Ibidem,* p. 67

Bătrânul acumulează în inima proprie suferința și o exprimă cu dificultate. În nevoia sa de afecțiune și de asistență, uneori regresează, la o nouă copilărie, iar cei tineri nu voiesc să-l ierte pentru decăderea sa și să-i scuze declinul progresiv, nedându-și seama că el are nevoie de curajul lor pentru a continua să trăiască.

Când fiii nu devin un punct de siguranță pentru descărca tensiunii și a fricii interioare, ***bătrânul utilizează durerea corporală pentru a atrage atenția***. De aceea, invocă dureri, se lamentează de constipație, diaree, astenie, exprimând, de fapt, ***o durere afectivă cauzată de solitudine***. ***Simptomele fizice și psihice sunt limbajul inconștient utilizat pentru a cere căldură umană***. Din păcate, pentru un bătrân, adeseori a fi bolnav nu înseamnă a beneficia de grijă și de tandrețe, cum se întâmplă cu un copil, ci reacții agresive.

De asemenea, tot nevoia de protecție declanșează în bătrâni „naveta" de la un medic la altul sau de la o clinică la alta. În aceste cazuri, medicamentele și psihoterapia sunt utile, dar este necesară ***îmbunătățirea condițiilor de viață psiho-afectivă ale bătrânului***. Un surâs plin de bunăvoință ajută mai mult decât multe medicamente.[3]

A nu fi stat aproape „de tata și de mama", în special în ultimii ani ai vieții, generează în fii sentimente de vinovăție. Uneori o viață petrecută cu ei nu a fost suficientă pentru a-i cunoaște în

[3] Fiecare dintre noi ar trebui să-și reproșeze multe privitor la propriii părinți. Privitor la raportul cu ei, ne găsim, cel mai adesea, scuze, justificări, raționalizări. Ne iertăm cu ușurință. Dar va sosi timpul în care sentimentul culpei va fi greu de stăvilit, întrucât este imposibil să mai ajutăm un mort. Se va trăi de atunci încolo cu ***sentimentul trist de a nu fi făcut „mai înainte" ceea ce nu mai este posibil să facem „după".*** *Ibidem,* p. 68

profunzime. ***Apucă să moară fără să fi fost înțeleşi şi iubiți pentru ceea ce erau realmente.*** Nu s-a înțeles, de exemplu, că ***nimeni nu îşi este suficient lui înşişi***, că ***bătrânii au nevoie de afecțiunea fiilor***, că ***orice părinte visează ca fiul să-i vrea numai binele, fără rezerve***. Adeseori, fiii înțeleg aceste lucruri doar după moartea părinților, când este prea târziu pentru a remedia ceva.

Fiii trebuie să înțeleagă că ***părinților nu le este suficientă pietatea socială care distribuie bănci în parcuri pentru bătrâni***.[4] Şi chiar o pensie demnă nu garantează împotriva depresiei. Un surâs oferit fără motiv şi fără grabă bătrânilor lor poate să-i ajute enorm, ***un cuvânt de-al lor poate avea o valoare terapeutică sau un efect toxic.***

b) Bătrânul ca educator

Bătrânul, când are harismă, care este şi rezultatul unui efort personal, poate să constituie ***o persoană depozitară de certitudini,*** deci să reprezinte un punct de siguranță. Pentru bagajul său prețios de experiențe, pentru vârsta care îl pune în gradul de a înțelege într-o manieră superioară viața, pentru faptul de a fi ***mai puțin angajat în competiția socială***, ***poate să-i ajute pe tineri să se construiască ca persoane.*** Poate să constituie ***un punct orientativ pentru o generație destinată să lupte pentru a se afirma pe piața de muncă şi apoi să fie sacrificată carierei, consumului ostentativ, efemerului.*** Şi, de fapt,

[4] „Fiii îşi dau seama că, atunci când trupul devine duşman deoarece se pierde stăpânirea lui până într-atât încât trebuie cerut ajutorul cuiva şi pentru a efectua cele mai elementare acte ale vieții cotidiene, bătrânul se simte atins în demnitatea şi identitatea lui, trecând uşor de la depresie la iritabilitate, de la ceartă la izolare". *Ibidem,* p. 69

tocmai în tineri întâlnim o nevoie de apartenență, o nostalgie după siguranță, o necesitate de a şti unde stă binele şi răul, ce înseamnă just sau injust pentru a se proteja în fața devianțelor tehnologiei, capitalismului, biogeneticii.[5]

Criza valorilor denotă o lipsă de educație fundamentată pe ***anumite mesaje pseudo-educative care pun banii şi succesul în fruntea piramidei valorilor***.[6] În trecut, una din responsabilitățile bătrânilor era educația tinerelor generații. De câteva decenii, pierzând rolul pe care-l posedau în sistemul familial al societății preindustriale, au fost privați şi de această importantă funcțiune. Astăzi, lumea i-a pus deoparte, din grabă sau din îngâmfare. ***Sunt o voce intrată în trecut, un capital uman neutilizat, un depozit de experiențe şi de înțelepciune abandonat.***

Bătrânii pot constitui o măsură în viață. Pot să-i învețe pe tineri că „ismele" care au parazitat anii '80 (comunism, hedonism, consumism etc.) nu au servit neamului omenesc, că ***însuşi triumfalismul, adică a vrea să învingi cu orice preț, este extrem de periculos, că nu trebuie să devii puternic profitând de slăbiciunile altora. Tot de la bătrâni tinerii pot învăța că goana spre fericirea exterioară este adeseori cauză de nefericire interioară,*** că a te lăsa

---

[5] Roman Bleistein, *Il tempo libero e la terza eta'. Riflessioni per una pastorale degli anziani,* în *La Civilta' Cattolica,* III/1998, q. 3555, p. 245.

[6] „Tinerii întâlnesc mari dificultăți să se identifice cu ***modele pozitive***, deoarece cele propuse sunt adeseori marcate de imaturitate psiho-afectivă. Într-o ***societate care a făcut din violență o cultură de comportament, prevalează agresivitatea***. Din cauza inversării valorilor şi a incertitudinii normelor, astăzi există un cult al transgresiunii". Giacomo D'acquino, *Liberta' di invecchiare…,* p. 70

sedus de promisiunile pe care le fac spoturile publicitare ***echivalează cu înstrăinarea de propriul sine,*** cu pierderea identității. Chiar dacă în actuala societate narcisistă viața valorează în funcție de ceea ce se posedă, tinerii nu trebuie să fie educați în spiritul setei de putere, de succes şi de „realizare profesională". Dacă aceste obiective îl vor hipnotiza pe om, cei care nu vor avea şansa să le împlinească în propria viață vor rămâne dezamăgiți, cu riscul de a se intoxica, ucigând sau sinucigându-se.

Bătrânii sunt anticorpi pedagogici importanți împotriva bacteriilor declinului.

c) Pensionarea: ocazie de traume psihice

Îmbătrânirea fiziologică presupune pierderi sociale legate în special de pensionare, care constă în încetarea activității stabilită prin norme juridice.

Când viața medie era mult mai scurtă decât cea actuală, momentul încetării muncii preceda cu puțin momentul morții. ***În lumea agricolă din trecut***, ***bătrânul nu abandona niciodată complet activitatea,*** menținând astfel o valoare în nucleul productiv al familiei. ***În economia rurală nu se vorbeşte deci de o „depăşire" a vârstei productive.***[1]

În societatea industrială, în care accelerarea evoluției tehnologice face repede depăşite competențele dobândite şi unde ***metrul-valoare este constituit de productivitate***, omul de 60 de ani este împins de-o parte. De aici se declanşează o criză determinată de pierderea ***rolului profesional, economic şi social.***

[1] Giacomo Dacquino, *Liberta' di invechiare. Un'arte che si impara,* ed. Societa' Editrice Internazionale, Torino, 1992, p. 37.

Pensionarea provoacă uneori grave traume psihice, deoarece determină o schimbare profundă a stilului de viaţă. După o perioadă de entuziasm, în care neopensionatul îşi umple timpul cu vreun hobby sau cu „interese" neglijate în trecut, viaţa este invadat de plictis, de sentimente de inferioritate faţă de cei care încă lucrează şi de nostalgie faţă de activitatea din trecut. ***Pensionatul îşi dă seama că Duminica nu mai este frumoasă dacă este generalizată în toate zilele săptămânii*** şi că a nu avea nimic de făcut echivalează cu o stare de inutilitate. Ieşirea la pensie semnalizează graniţa dintre vârsta matură şi bătrâneţe, şi aceasta independent de îmbătrânirea biologică.[2]

În plus de aceasta, în străfundurile civilizaţiei occidentale care se extinde tentacular şi în lumea noastră, sunt prezente ***asocierile: bogăţie = reuşită, sărăcie = faliment***, ca şi cum succesul economic ar constitui permanent o valoare. Această mentalitate face ca pensionatul să se simtă un „sărac falit", un „client anti-economic". Acesta este un aspect al crizei de valori specifice civilizaţiei tehnologice. ***Pensionaţii sunt doar „bătrâni săraci", anonimi eroi cotidieni ai supravieţuirii, condamnaţi la renunţare***. Nu este vorba doar de cerşetorul care caută în coşurile publice de gunoi, sau de bătrânica care recuperează verdeţurile aruncate în containerele pieţei de zarzavat, ci de acei pensionari cărora sărăcia nu le permite să-şi petreacă lungile nopţi de insomnie cu lumina aprinsă, de frica plăţii de întreţinere.

---

[2] Pe lângă pierderea rolului profesional, îndepărtarea de muncă presupune pierderea puterii economice, deoarece pensia este întotdeauna inferioară salariului, iar costul vieţii, în continuă creştere, sărăceşte. În societatea noastră, în care se impune ***un rasism economic care dă valoare vieţii conform cu ceea ce se posedă, „cine nu are" devine sinonim cu „cel ce nu e".*** *Ibidem,* p. 38

Este vorba adeseori de ***o sărăcie timidă, solitară, silențioasă, pudică chiar, deoarece în opulenta societate venerată de lumea noastră acest lucru este ruşinos***, deci trebuie ascuns. Trăim într-o ***societate care, din cauza miturilor eficienței şi productivității, culpabilizează pensionarul***. Când se vorbeşte de costul pensiilor, se tinde întotdeauna să li se impute vina de a mai supraviețui. Se afirmă într-o manieră puțin corectă, că ***fiecare muncitor activ trebuie să mențină un pensionar,*** ignorând faptul că, de fapt, pensionarul când muncea, a plătit în fiecare lună contribuția pentru viitorul său.

d) Pierderi afective

Cât suntem în stare să dobândim avere,
cei din jurul nostru ne arată simpatie.
Dar după ce corpul nostru s-a gârbovit de bătrânețe,
nimeni nu mai întreabă de casa noastră.
Mohamudgara

Bătrânețea constituie o fază dificilă a vieții, nu doar pentru deficitul fizic şi intelectual ce se înregistrează acum, ci şi pentru pierderea legăturilor afective, tocmai în anii în care se are mai mare nevoie de puncte sigure de referință.

În cuplul de bătrâni, momentul periculos este reprezentat de pensionare, care, pe lângă reducerea prestigiului personal şi a puterii economice, poate determina ***scăderea calității relațiilor familiale şi sociale***. Acest eveniment modifică radical viața unei persoane, care dobândeşte, pe neprevăzute, timp mult pentru a-l ocupa.

Îndepărtarea de muncă poate să fie traumatică şi când soțul sau soția, pentru prima dată se regăsesc împreună într-o conviețuire strânsă cu care nu mai sunt obişnuiți şi de care nu sunt pregătiți. Munca,

absorbind energii şi emoţii, nu ar fi trebuit niciodată să-i izoleze de familie. Unii însă ***sacrifică viaţa privată carierei.*** Alţii, mai puţin ambiţioşi dar mai nevrotici, ***îşi trăiesc munca ca pe un drog***: a face pentru a nu gândi (*„Noi muncim, nu gândim!"*), a face pentru a nu se privi în oglindă, pentru a nu experimenta anumite emoţii care nu se vrea a fi experimentate, pentru a nu cădea în depresie. Sunt ***persoane care au trăit permanent în funcţie de muncă***, care s-au măsurat doar cu ceea ce făceau, care au fost permanent în căutarea unei eficienţe care le-a izolat.[3]

Pensionarea soţului, şi deci continua sa prezenţă în casă, poate să declanşeze conflicte latente pe care absenţa lui precedentă le absorbea. Urmează o deteriorare afectivă. Atunci ***pensionarea, care implică o restructurare a raportului cu partenerul***, ***conduce la separe şi la divorţ***.

Viaţa înseamnă adeseori pierdere, abandonarea a ceva: persoane, lucruri, locuri, părţi din noi etc. Trecem prin multe detaşări, multe separaţii: de corpul mamei, de familie prin frecventarea şcolii. Ne separăm de casă şi când plecăm de acasă pentru muncă. Apoi, o dată cu moartea părinţilor, ne pierdem rădăcinile. Viaţa noastră este făcută din plecări (a pleca este un fel subtil de a muri), uneori fără întoarcere. ***Maturizarea noastră psihoafectivă este făcută cu preţul acestor progresive detaşări de diferitele obiecte ale iubirii***.[4] Doar în momentul în care a reuşit să se interiorizeze, omul va fi capabil să suporte detaşarea succesivă,

[3] Giacomo Dacquino, *Liberta' di invechiare. Un'arte che si impara,* ed. Societa' Editrice Internazionale, Torino, 1992, p. 46.
[4] *Ibidem,* p. 47

inclusiv detaşarea definitivă, separarea finală, care este moartea.

Angoasa abandonului ne însoţeşte toată viaţa, poate din cauza separării primitive de corpul matern. Şi de fiecare dată când rămânem singuri (prin moartea părinţilor, a fraţilor sau a altor persoane dragi) ne simţim „descoperiţi". ***Pierderea unei persoane iubite îi taie celui rămas pofta de a trăi***. Chiar pierderea unui animal poate constitui o dureroasă carenţă afectivă. Cu trecerea timpului, se diminuează flexibilitatea şi capacitatea de adaptare la diferitele exigenţe emotive, devenind ***tot mai dificil să metabolizăm durerea***.[5]

Uneori, ***pensionarea împinge spre izolare***. Creşterea duratei de viaţă şi răspândirea familiei nucleare poartă – şi va purta şi în viitor – la dureroasa problemă a bătrânilor care trăiesc singuri. ***Solitudinea nu înseamnă doar absenţa celuilalt, ci incapacitatea de a comunica cu altul***.[6] Şi mulţi oameni sunt condamnaţi să trăiască ***alături, dar nu laolaltă, aproape, dar nu împreună***. Sunt soţi mărginiţi de propria singurătate şi care, cu timpul, îşi devin ***străini unul altuia***. Singurătatea, altă „sărăcie" a omului de azi, este marea boală a bătrâneţii. În urma însingurării, ziua poate deveni o înspăimântătoare dilatare a golului afectiv din interior.

---

[5] „Prin îmbătrânire relaţionalitatea tinde să se reducă în cantitate şi în calitate, din cauza unui anumit egocentrism. Referitor la propria bunăstare fizică şi psihică, persoana în vârstă tinde să se gândească mai mult la ea însăşi decât la alţii, adică practică o retragere emotivă, substituind exigenţele sociale cu cele personale". Cfr. Giacomo Dacquino, *Liberta' di invechiare. Un'arte che si impara,* ed. Societa' Editrice Internazionale, Torino, 1992, p. 51.

[6] *Ibidem,* p. 52

Un zid de indiferență îl poate izola pe bătrân, şi drama sa este constituită tocmai de excludere. Bătrânul este redus la o ramură uscată. La acest deşert afectiv se adaugă adeseori o precoce „moarte psihică", care poate anticipa moartea fizică: tot mai adesea ziarele ne informează de găsirea vreunui cadavru de bătrân într-o casă urbană, unde se poate muri, chiar putrezi, fără a fi descoperit săptămâni întregi.

Toamna vieții

„Nimeni nu este atât de bătrân,
încât să nu spere, pe drept, la încă
o zi de viață."
Seneca

Viața nu este statică, ci un flux dinamic într-o continuă devenire. Există o continuă necesitate de definire a propriei identități, a rolului propriu, a semnificației proprii şi pentru a salva integritatea persoanei de mediul exterior.

Nu doar anii îi îmbătrânesc pe oameni. Un om se poate simți „bătrân" nu atât din cauza unor factori legați de vârsta biologică sau de condițiile de sănătate, cât din motive psihologice privitoare la pierderea partenerului, pensiei, pierderii puterii de seducție etc. ***Omul care se simte bătrân intră într-o stare de neîncredere față de sine însuşi,*** când îşi pierde din vitalitatea, optimismul şi speranța care, în mod normal, îl susțin.

Din păcate, adeseori ***omul ajunge să se întrebe asupra sensului vieții doar atunci când, paradoxal, şi-a cheltuit întreaga viață.*** Se întreabă dacă merita să depună atâta efort pentru cariera profesională şi se gândeşte cu jind la atâția ani cheltuiți în muncă. Bagă de seamă că a trăit rău sau că

nu a trăit deloc, şi are remuşcări pentru ***faptul de a fi lăsat timpul să treacă fără să iubească îndeajuns.***[7] Regretă că nu a fost mai generos, că a fost prea confiscat de contingent, prea hipnotizat de ambiție.

O anumită solitudine este condiția naturală a omului, o condiție structurală a vieții. Acceptarea acesteia, face parte din maturitatea psihologică, pentru că o anumită dificultate în raportul cu alții a fost întotdeauna prezentă. ***Mai repede sau mai târziu, soseşte pentru toți o zi în care se constată că s-a rămas singur.*** Dar la fiecare vârstă ne este frică de provizoriu, de nesigur, de gol: ne e frică de singurătate.[8]

Autonomia psihologică este un obiectiv care trebuie cucerit, în special, în anumite perioade ale anului. (În zilele care precedă Naşterea Domnului şi Revelionul, cine este singur se simte şi mai singur, pentru că şi-i imaginează pe alții în mijlocul familiei, înconjurați de cei dragi, fericiți şi mulțumiți.) Din acest motiv, ***în a doua jumătate a lui decembrie, în orice spital psihiatric creşte depresia şi angoasa pacienților. Marea lor majoritate este „singură" din punct de vedere emotiv,*** deci disperată, plină de frig interior, cu puțină voință şi elan de a trăi. Toate acestea sunt mai bine puse în evidență de adevăratele „orgii" de falsă căldură, de falsă iubire, pe care publicitatea mass-mediei le propagă. Fiecare om simte nevoia unui loc unde să se simtă „acasă", între cei care-l iubesc, între neamuri, frați, prieteni. Este vorba despre un spațiu în care să se simtă iubire şi căldură şi să se împartă afecțiune.

[7] *Ibidem,* p. 51
[8] *ibidem,* p. 52

e) Îmbătrânirea „inteligentă" şi duhovnicească

Motto: *Direcţia „de marş" a pastorale vârstei a treia*
este indicată de aceste patru categorii:
1. Fortificarea credinţei;
2. Terapie duhovnicească;
3. Consolare;
4. Călăuzire.

Bătrâneţea are atât aspecte negative, cât şi pozitive: ea nu este sinonimă cu ***infirmitatea mentală şi fizică,*** chiar dacă se constată o diminuare a capacităţii de concentrare şi de memorie, fiind prezentă în plan fizic o anumită stare de oboseală şi existând o mai lentă recuperare după acţiunile care obosesc (de exemplu, urcarea scărilor).

Anii trec fără ca omul să-şi dea seama, şi la un moment, privindu-se în oglindă, se înspăimântă. Atunci se naşte frica de viitor, de timpul care trece prea repede. Îşi dă seama omul că ***de la tinereţe a trecut la bătrâneţe fără să trăiască perioada maturităţii*** şi ***în loc să privească la viitor cu entuziasm, se gândeşte la trecut cu nostalgie.*** Se ajunge astfel la ***o vârstă în care omul începe să se nutrească cu amintiri, sfârşind în bilanţuri***.[9] Adeseori omul ajunge la bătrâneţe descoperind că ***a trăit ca şi cum ar fi fost nemuritor***, cheltuindu-şi anii în „furtuni hormonale", valuri afective şi explozii emotive. A trăit fără a gusta lucrurile în profunzime, fără a râde şi a se bucura realmente, fără a fi învăţat a plânge.

În anumite cazuri, omul poate descoperi în propria lui viaţă un trecut înecat în falimente, poate descoperi că ***viaţa lui a constituit un enorm efort***

[9] Giacomo Dacquino, *Liberta' di invechiare. Un'arte che si impara,* ed. Societa' Editrice Internazionale, Torino, 1992, p. 57.

având un rezultat minim, că nu ai ce recolta la bătrânețe dacă nu ai semănat la tinerețe, că cu cât se înaintează în vârstă, cu atât mai mult trecutul se răzbună.[10] În plus, omul experimentează şi angoasa întrevederii zilei în care viața va fi la apus.

Solitudinea şi golul existențial îi loveşte în general pe aceia care nu s-au pregătit anterior pentru bătrânețe, planificându-şi bătrânețea printr-o îmbogățire a patrimoniului mental şi afectiv. Este indispensabilă realizarea acelei ***maturități psihologice care să permită nu doar acceptarea bătrâneții***, ci şi de a conserva interesele (sau a găsi altele noi), de a participa la lumea care se transformă cu flexibilitate. ***Nu se pot avea la bătrânețe bun simț, măsură, toleranță, înțelepciune, dacă aceste capacități nu au fost exercitate mai întâi.***

f) Posibile derive ale vârstei: A voi cu exasperare să pari tânăr. Longevitatea sau mitul eternei tinereți

Toată lumea e de acord că nebunia est
inseparabilă de tinerețe.
Atunci ce să gândim despre bătrânii
care caută să pară tineri
sau cărora le pare rău că nu mai sunt?
La Rochefoucauld

O persoană matură ştie că ***fiecare vârstă trebuie trăită pentru ceea ce ea este,*** fără excesive nostalgii. Trebuie să existe curajul îmbătrânirii. Vine, pentru toate femeile, momentul în care, este mai bine să se renunțe la fardurile excesive şi la veşmintele de

[10] *Ibidem,* p. 58

adolescentă, pentru a nu se pune în evidență, în loc să se ascundă, daunele timpului.

Viața ***este un mixt de evenimente, senzații şi emoții care sunt interiorizate,*** devenind parte ale propriei structuri interioare. Există deci chipuri umane care reflectă o încărcătură de sentimente pozitive, în timp ce altele mărturisesc dezastre afective, frustrații neacceptate, ură profundă. Astfel, ***fiecare bătrân are fața pe care o merită.***

Acceptarea bătrâneții este, în mare parte, legată de tipul de existență avută. Satisfacția de a fi ajuns anumite obiective afective şi practice facilitează conservarea propriei identități. ***Când există o imagine pozitivă despre sine, omul este capabil să înfrunte sfidările îmbătrânirii***.[11]

A şti să îmbătrâneşti este deci rezultatul unei maturități psiho-afective, chiar dacă stereotipurile negative identifică bătrânețea cu trecerea de la capacitate la incapacitate, de la activitate la pasivitate, de la mobilitate la imobilitate, de la independență la dependență, de la apartenență (la familie, la un grup), la excludere. În societatea contemporană, care este o ***societate a imaginii,*** continuă ***războiul declarat vârstei şi domină mitul eternei tinereți***. În era cultului extrem adus corporeității, a nu îmbătrâni este, de fapt, a 11-a poruncă divină. De aici se naşte o luptă nevrotică împotriva schimbărilor corporale care afectează estetica.

Secretul longevității trebuie căutat în factorii individuali şi de mediu. Factorul biologic-genetic, adică ereditar, este în noi înşine, în celulele noastre, în genele noastre, astfel că ***a muri echivalează cu a epuiza rezerva de viață moştenită de la naştere.*** Noi

[11] Giacomo Dacquino, *Liberta' di invechiare. Un'arte che si impara,* ed. Societa' Editrice Internazionale, Torino, 1992, p. 64.

suntem deci programaţi pentru a muri. Este ca şi cum în trupul nostru ar exista un „orologiu al morţii", introdus în codul genetic. Influenţa factorului biologic-genetic se evidenţiază în longevitatea fiilor care au părinţi ce au trăit îndelung. Fiecare poate spera să trăiască cât media istorică a familiei sale.[12]

Nemurirea cu trupul. Conform actualelor statistici, ***doar o persoană dintr-o mie atinge 90 de ani.*** Nu s-a găsit deocamdată nici un mijloc capabil să influenţeze sau să stopeze procesul biologic al îmbătrânirii. Nu există pe pământ vreo persoană care să fi depăşit vârsta de 115 ani, şi această vârstă constituie deocamdată durata maximă de viaţă în ţările în care înregistrarea naşterilor este obiectivă.

Gerontologia este ştiinţa care învaţă cum să îmbătrâneşti. O bătrâneţe fericită este garantată de aspectul psihic, care îşi afundă rădăcinile în disponibilitatea afectivă dobândită în relaţia fiu-părinţi, disponibilitate care apoi va condiţiona omul pe durata întregii vieţi. ***Fiecare deci este responsabil de bătrâneţea sa.*** Multe probleme se nasc din faptul de a nu fi ştiut adopta măsurile potrivite pentru a elimina factorii care dăunează psihic şi fizic. Platon afirma în *Republica* că bătrâneţea este condiţionată de tipul de viaţă avut la tinereţe.

A avea conştiinţa propriei vârste şi acceptarea acesteia are ca efect îngrijirea propriului corp. *Aspectul exterior are repercusiuni asupra raportului cu noi înşine* şi asupra raporturilor sociale. O îmbunătăţire estetică poate să ajute la depăşirea unei

[12] Îmbătrânirea este şi rezultatul declinului celulelor, cauzat de factori interni de uzură care se dezvoltă în organismul nostru precum toxinele metabolice sau de factori de uzură externi, precum smogul, aditivii alimentari, tipul de muncă, fumatul etc.

crize sau la mascarea ei. A îmbunătăți propria imagine fizică nu ajută doar să-ți placi ție însuți, ci să placi şi altora. Din nefericire, bătrânul, deoarece manifestă neîncredere în funcționarea propriului corp, tinde să-l devalorizeze atât sub aspectul extern, cât şi în cel intern.

g) Sănătatea socială

„Acesta-i lucrul cel mai dureros la bătrânețe: să simți la vârsta aceasta că eşti nesuferit altuia."

Caecilius

Pentru a avea o bătrânețe senină este necesar să menținem un anumit nivel al activității fizice şi psihice, adică ***a rămâne inserat într-o comunitate, integrat într-un mediu social.*** Adultul matur nu se izolează, ci continuă să comunice cu lumea înconjurătoare. În plus, bătrânul nu trebuie doar să primească, ci să ofere relaționalitate. Doar aşa se va simți viu, util. Trebuie să vibreze la dramele altora, pentru a evita să ajungă precum acei bătrâni care, şezuți la colțul străzii, salută pe toți pentru a comunica cu cineva.

Din nefericire, experiența derivată din mulțimea anilor, nu întotdeauna constituie un „***certificat de maturitate psihologică***". Trecutul, în sine, nu îmbogățeşte dacă nu este integrat şi re-elaborat. Este cazul celui ***care parcurge propria existență ca un spectator, fără să reflecteze niciodată asupra experiențelor avute***, care ar fi trebuit să-i servească drept învățăminte.

Există şi ***bătrâni care nu au simțul experienței, care se simt „posesori" de înțelepciune şi „depozite" de adevăr, fără să fie. Sunt persoane care se cred importante doar pentru că au trăit mai***

mult decât altele, care se gândesc că au învățat să trăiască doar întorcând paginile unei cărți, fără să o citească, care consideră că pot să critice totul şi pe toți. Ele au o judecată dogmatică, care nu admite interpretări sau medieri. ***A fi bătrân nu constituie o medalie de merit de agățat în piept.*** Astfel gândesc doar bătrânii bolnavi de „diaree" verbală, care preferă să înşire banalități, pretențiile lor de a rezolva totul fiind dovezi concrete ale omnipotenței infantile nedepăşite.

Toți avem câte un gram de imaturitate psihologică, dar individul realmente matur nu-şi pierde echilibrul şi bunul simț, ci dobândeşte o înțelepciune şi o generozitate a inimii pentru că ştie să se pună în locul altora, ştie să-i asculte, să dialogheze cu ei. ***Imaturul***, în schimb, ***nu ştie să se iubească nici pe sine însuşi realmente, nici pe cei care-l înconjoară***. Pentru că este lipsit de altruism şi de „umanitate", are puține de oferit. Uită că există „ceilalți", cu dorințele lor, nevoile lor, aşteptările lor. Cel mai adesea el îi foloseşte pe ceilalți, descărcându-şi asupra lor mânia sau ura.

Stratagemele pentru descărcarea agresivității sunt multe. Aceasta se poate face în mod subtil, puțin explicit, evidențiind, de exemplu, inegalități estetice şi sociale. Se pot chiar masca cu un fals compliment: *„Ce bine arăți azi! Parcă te-ai îngrăşat chiar...";* sau: *„Astăzi eşti chiar drăguță! În sfârşit, te-ai dus la coafor! Bravo, azi eşti mai elegantă".* Sunt fraze în aparență politicoase, dar bogate în agresivitate, şi care creează inconfort destinatarului lor.

Bătrânul agresiv este îndârjit împotriva celorlalți, în special împotriva celor care sunt mai drăguți şi mai disponibili față de el. ***Prizonier al***

propriei uri, este incapabil să accepte realitatea; plin de zbucium, ***convins că a suferit toate nedreptățile lumii***, este într-un continuu conflict cu familia, cu cei de o vârstă cu el şi cu alte generații. ***Descărcându-şi agresivitatea asupra altora, evită să o întoarcă spre sine însuşi şi cade astfel în depresie***. ***Îi critică pe toți, încercând să-şi regăsească încrederea în sine, prin disprețuirea şi devalorizarea altora.*** Dar această strategie, pe lângă faptul că-i transformă viața într-un infern, este destinată falimentului. Pentru că în spatele a ceea ce el consideră răutatea altuia, se ascunde o rană de-a lui, o teamă, o frică imensă. ***El doreşte să pară ceea ce nu este, „pretinde" ceea ce poate să fie primit doar „în dar".***

Bătrânul nu trebuie să fie obiectul pasiv al inițiativelor altuia, ci o persoană activă, ce poate oferi o mână de ajutor altora. Energiile şi competențele lui pot să fie de folos unei întregi colectivități. Şi ***cu cât va fi pus în condiția de a participa la viața socială, cu atât mai mult îşi va păstra sănătatea.*** Important este să fie util, să se simtă util şi respectat, dar să nu fie „utilizat". Senzația pozitivă de a face ceva ce i-a fost cerut şi mai ales considerația altora că este capabil realmente să facă ceva util, oferă bătrânului gustul de a trăi. De fapt, ***încrederea pe care alții şi-o pun în noi este propria noastră forță.***[13]

Cu trecerea anilor, se tinde a se diminua comunicarea cu lumea exterioară. Dorința de „retragere" se manifestă prin dorința de a se opri, de a se izola, de a se „întoarce în pântecele matern". ***Fiecare vârstă are o funcție specifică în societate***. Bătrânii trec de la o productivitate economică, la una socială, punând la dispoziția comunității (şcoală, asociații, biserică) propriul capital de experiență. Poți

[13] *Ibidem,* p. 65

deveni util implicându-te în asistența socială sau sanitară, în protecția ecologică din teritoriu, în asistența bolnavilor, a handicapaților sau a marginalizaților. ***Fiecare întâlnire cu alții este o ocazie de a dărui şi a te dărui. Este dramatic să ajungi la concluzia că nu mai eşti util nimănui.***

h. Sănătatea spirituală

„Bătrânețea este o mutilare a corpului, care rămâne întreg:
toate le are şi la toate lipseşte câte ceva."
Democritus

Omul de dezvoltă şi evoluează pe întreg cursul existenței: la tinerețe este predominantă pasiunea, la maturitate lupta, iar la bătrânețe meditația. După beția narcisistă şi omnipotentă a copilăriei, după îngâmfarea megalomană a adolescenței, după ambițioasa angajare în muncă de la maturitate, soseşte bătrânețea şi trebuie să se dea socoteală de sensul vieții şi să înfrunte propria realitate spirituală.

Căutarea de sens este conaturală ființei umane, este normală, maturizându-l pe om. Nu este însă uşor, într-o societate secularizată, să găseşti răspunsuri exhaustive. ***Credința în ştiință a substituit-o pe aceea în supranatural. Societatea noastră a distrus trăirea religioasă, dar nu a fost capabilă să o înlocuiască cu alte valori***. Răspândirea de astăzi a vrăjitoarelor, a practicilor magice, a filosofiilor orientale sunt tentative de a umple acest gol. Majoritatea oamenilor de azi ***au pierdut consolarea credinței, fără a găsi însă alte alternative***. „Mistica" puterii şi a succesului nu gratifică precum cea supranaturală.

Pentru tineri, ***sensul timpului este mulţumitor pentru că viitorul pare nelimitat***. Pentru cei în vârstă, în schimb, este frustrant, pentru că sunt mai puţin puternici, mai lenţi, cu dificultăţi de a ţine pasul cu ritmurile rapide de azi. ***Tinerii pot să „consume azi şi să plătească mâine",*** cei în vârstă însă nu pot amâna plata. La o anumită vârstă, ***omul începe să se gândească mai mult la timpul care rămâne decât la acela care a trecut***. Omul observă că nu mai are mult timp pentru a „profita" de viaţă şi îi vine spontan ideea de a folosi cu maxim folos ceea ce i-a mai rămas.

Constatarea timpului scurt care a mai rămas poate declanşa o stresantă competiţie împotriva timpului. La o anumită vârstă, creşte stimulul spre reflecţie, existând posibilitatea de a privi propria viaţă într-o manieră mai amplă. Se ajunge astfel la o superioară conştientizare a propriei interiorităţi. Când s-au atenuat emotivitatea şi pasiunea, o nouă respiraţie spirituală se naşte din adâncuri. O dată depăşite obstacolele productivităţii cotidiene, diminuaţi fiind stimulii externi şi tensiunile instinctuale, din subteranul minţii se eliberează ***religiozitatea, această instanţă naturală prezentă în fiecare individ.***

La o anumită vârstă, se acceptă ideea de supranatural cu mai multă umilinţă: experienţa de viaţă conduce la concluzia că nu există doar ceea ce este măsurabil; există altceva, deasupra evidenţelor obişnuite, deasupra aspectelor instituţionale şi deasupra ştiinţei. La o anumită vârstă, omul ajunge la conştiinţa că ***metoda ştiinţifică nu este unicul mod de căutare al adevărului*** pentru că ***a gândi în mod doar raţional înseamnă a limita psihicul la conştient. Chiar dacă ştiinţa a adus umanităţii mari***

avantaje, cunoaşterea nu se epuizează în „ştiinţific", ci cuprinde dimensiuni de o importanţă fundamentală pentru echilibrul psihic, precum metafizica şi arta.

Credinţa religioasă are şi o funcţie de semnificaţie, deoarece ne ajută să descoperim sensul vieţii. Raportul cu ceva extern şi superior reprezintă aspiraţia fiinţei umane care, tocmai pentru că este limitată în timp şi spaţiu, este însetată de absolut şi de infinit. Speranţa într-un „dincolo" diminuează şi linişteşte angoasa existenţială comportând şi o superioară acceptare a durerii fizice (boala) şi psihice (pierderea unei persoane dragi).

Existenţa în această lume devine o fază tranzitorie în aşteptarea trecerii spre o viaţă mai bună, „adevărata viaţă". Statisticile socio-religioase indică faptul că tocmai cei de 60 de ani încep un proces de reluare a reflecţiilor spirituale şi o relansare a practicilor pioase şi meditative, cunoscând deci un fel de ***reintegrare în circuitul religios***.

Frica de moarte poate să fortifice viziunea religioasă. Adeseori însă împroprierea cu imaturitate a valorilor religioase este un factor destabilizant care poate să deraieze în fobia de infern. Pentru mulţi bătrâni există angoasa infernului, adică groaza de pedeapsa eternă. Nevroticul care suferă de această angoasă nu a înţeles conceptul creştin de Dumnezeu al dragostei şi al iertării. ***Bătrâneţea deci ne ajută să-L înţelegem mai bine pe Dumnezeu.***

i) Iubirea: unica energie a bătrâneţii

Şi la bătrâneţe ***omul are nevoie să iubească şi să se simtă iubit.*** Capacitatea afectivă nu este condiţionată de îmbătrânirea biologică. De fapt, adevărata maturitate presupune experienţa pozitivă de

a te simți disponibil pentru iubire, de a te recunoaşte însetat de a fi iubit, însetat de înțelegerea, stima şi iubirea altora. Bătrânul nu face excepție de la această regulă ci, dimpotrivă, ***încărcătura afectivă creşte odată cu trecerea anilor***. În special atunci când rămâne singur, ***îşi redescoperă un mare potențial emotiv liber şi simte o mare nevoie de a-l reinvesti.***

Bătrânețea nu este deci o etapă a vieții privată de iubire. Chiar dacă iubirea este făcută din sentimente care nu-şi pierd niciodată frumusețea şi nu sunt erodate de trecerea timpului, în societatea noastră problema afectivă a vârstei a treia este subevaluată, şi aceasta tocmai de către cei care nu știu să iubească, ignorând faptul că ***în inima omului se sălăşluieşte pentru întreaga viață dorința unei iubiri intense şi infinite.***

Omul este un „animal" afectuos, poate din cauza faptului că are o lungă perioadă de dependență infantilă. Frica de a nu fi iubit îi creează angoasă. ***Doar în brațele care îl iubesc el redevine un copil senin, într-un loc sigur. În cultura noastră există tendința de a condiționa stima de sine de iubirea care se primeşte de la ceilalți.***[14]

Sub crusta cotidiană a vieții se scurge limfa iubirii. Se gândeşte greşit că magia iubirii este circumscrisă vârstei de 20 de ani, că doar atunci oamenii se pot îndrăgosti şi că, odată cu trecerea timpului amorțesc completamente pasiunile erotice, instalându-se în om un fel de anestezie. În realitate, chiar la bătrânețe, se continuă să se caute iubirea. ***Dacă tinerețea este dominată de pasiune şi de maturitatea de dragoste, bătrânețea este etapa tandreții.*** La vârsta a treia se iubeşte într-o manieră nouă, mai profundă şi mai sensibilă, deoarece la

[14] Giacomo Dacquino, *op. cit.,* p. 132

această vârstă omul este mai tolerant şi mai înţelegător şi ***reuşeşte să detaşeze şi să purifice iubirea de pasiune,*** care devine mai puţin trupească. Bătrânul este mai disponibil pentru intimitate, care nu înseamnă „raport intim", ci comunicare profundă, grijă de celălalt, sintonizare cu el.

La o anumită vârstă este mai uşor ***să comunici prin limbajul inimii, printr-o tăcere afectuoasă***. Există tăceri mai calde şi mai afectuoase decât multe cuvinte. Dragostea care există între doi bătrâni este ceva care impresionează, însă nu toţi bătrânii au un partener de viaţă, majoritatea trăind singuri. Se întâmplă însă tuturor să descopere într-o zi că şi-au pierdut puterea de seducţie, că nu mai beneficiază de considerația de care se bucurau mai demult. Se accentuează astfel ***contrastul între „cum se simte dinăuntru" şi cum este perceput de alţii „din afară";*** se descoperă astfel ***existența unei inimi tinere prizonieră într-un trup bătrân.*** Constatarea pierderii puterii seductive, legată de modificările fiziologice specifice îmbătrânirii, determină bătrânul la ***o progresivă retragere din viața de relație***.

Dar ***la iubire nu trebuie să se renunțe, indiferent de vârstă***. Iubirea reîntinereşte, face să se piardă noţiunea de „timp". Trăind o poveste de dragoste, omul învaţă să trăiască mai bine prezentul, să ştie gusta mai bine cotidianul.

Filosofia iubirii de azi este caracterizată de simțul tranzitoriului şi de supraevaluarea prezentului. Bătrânul, în schimb, deoarece se teme de viitor, ***preferă stabilitatea prezentului***. Cu timpul, se schimbă durata raporturilor: în locul relațiilor scurte, specifice tinerilor, bătrânii doresc legături de durată şi profunde, dorind să îmbătrânească împreună într-o protecție reciprocă. Şi aceasta intră în logica

psihologiei evolutive: ***tânărului îi este frică de stabilitate şi doreşte schimbări; bătrânul, dimpotrivă, caută eternul în locul contingentului, certitudinea în locul dubiului***.

De la o anumită vârstă, nu se mai doreşte o persoană cu care „să se facă sex" sau să se petreacă sfârşitul săptămânii, ci un partener pe care să-l păstrezi pentru totdeauna. Doar la o anumită vârstă se conştientizează faptul că ***solitudinea este toxică,*** că răsfăţatul nu este o simplă slăbiciune. Când se ajunge la înseratul vieții, se înțelege că ***ceea ce contează nu sunt aparențele, ci realitatea din spatele lor; se va privilegia astfel interiorul în dauna exteriorului, reflecția în dauna activismului, profunzimea în dauna superficialului, tăcerea în dauna cuvântului.***[15]

La bătrânețe nu este uşor să iniţiezi o prietenie. În special este dificil să găseşti un partener care să trăiască aceleaşi emoţii, care să fi avut acelaşi parcurs în viață, să fi întâlnit aceleaşi obstacole. ***Există o imensă cerere de iubire, dar o foarte mică ofertă.*** Femeile, care trăiesc mai mult decât bărbaţii, rămân singure şi suferă pentru că nu găsesc un partener care să se abandoneze în universul dragostei fără să se lase confiscat de muncă sau să se lase capturat de sex. De fapt, generația masculină de după război simte doar exigențele lui „trebuie" şi este ***tentată să urmărească scopuri care pretind reprimarea emoțiilor***. Aceşti bărbaţi devin victime

[15] Odată cu trecerea anilor, omul devine mai selectiv şi mai exigent, ***mai interesat de calitatea decât de cantitatea legăturilor afective***. Simultan însă ***se teme să renunțe la raționalitate pentru emotivitate.*** Adeseori îşi pune stavilă sentimentelor pentru a nu se destabiliza psihic. *Ibidem,* p. 135

ale unei etici sacrificaile, ale unei tendințe profunde spre renunțare, spre singurătate afectivă.[16]

Concluzie**: *Viața este vrednică de a fi trăită la orice vârstă ne-am afla, pentru că în ea ne este dat să iubim. Fără iubire suntem deja bătrâni, fără să ne dăm seama; iar bătrâni devenim realmente doar când încetăm să mai iubim. Lumea crede că îmbătrâneşte pentru că trăieşte, în realitate îmbătrâneşte pentru că nu mai iubeşte.***

[16] Roman Bleistein, *Il tempo libero e la terza eta'. Riflessioni per una pastorale degli anziani,* în *La Civilta' Cattolica,* III/1998, q. 3555, p. 250.

VI.
FUNDAMENTE FILOSOFICE PENTRU O ANTROPOLOGIE PASTORALĂ

a) Traseul valoric al omului în istoria culturii

„Ce este omul, ca îți aminteşti de el?"
Psalmul 8,4
(Evrei 2,6)

Borné dans sa nature, infini dans ses voeux,
l'homme est un dieu tombé qui se souvient des cieux.
Mărginit prin natura sa, infinit în dorințe,
omul este un zeu căzut care-şi aminteşte de cer.
Lamartine

Filosofia, teologia, cultura în general, întotdeauna au avut în centrul preocupărilor lor omul. Există însă momente în istoria multimilenară a umanității în care atenția filosofilor şi a teologilor s-a orientat cu mai multă acuitate spre om. Astfel, în antichitate, prin Socrate şi prin sofişti, meditația şi interesul s-a concentrat cu predilecție asupra acestui „zeu căzut care-şi aminteşte de cer", asupra naturii sale, asupra responsabilităților sale, asupra misiunii lui pe pământ. ***„Cunoaşte-te pe tine însuți"***[17] este de fapt sinteza înțelepciunii greceşti.

Toată filosofia modernă a avut o orientare clar antropocentrică. Astăzi, chiar aceia care mai cred în potențialul expresiv al metafizicii (adică în posibilitatea unei cunoaşteri filosofice a „Ființei

[17] Jean Brun, *Socrate,* ed. Humanitas, Bucureşti, 1996, pag. 65-82;

absolute") consideră **că *aceasta trebuie să fie explicată plecând tot de la om***. Însăşi teologia pastorală, disciplină prin excelenţă teologică, consideră că în lumea de azi este necesar să aibă ***o orientare antropocentrică corelativă celei teocentrice***. Trăim deci într-o eră antropocentrică.

Această tendinţă a metafizicienilor, a culturii şi a teologiei de a pune în centrul preocupărilor omul impune un răspuns clar la întrebarea: ***„Cine este omul?"*** Fără un răspuns potrivit la această întrebare, orice tentativă de a elabora o doctrină metafizică, etică, politică, religioasă, socială, şi o practică pastorală coerentă este destinată falimentului.[18] Iov se lamenta: „Omul născut din femeie are puţine zile de trăit, dar se satură de necazuri. Ca floarea el creşte şi se vesteşte şi ca umbra el fuge şi e fără durată ..." (Iov 14, 1-2).

Această întrebare constituie de fapt o provocare, constituind nucleul reflecţiei umane dintotdeauna. ***Kant,*** de exemplu, considera că ***există trei întrebări fundamentale, asupra cărora trebuie să se concentreze interesul raţiunii***: *1.* Ce trebuie să ştiu? 2. Ce trebuie să fac? 3. Ce îmi este permis să sper? adăugând în „Logica" sa, o a patra: 4. Ce este omul?

Dintotdeauna deci obiectul cel mai important al tuturor cercetărilor din planul culturii a fost omul. Se pare însă că niciodată ca astăzi eforturile ştiinţelor umane şi al teologiei nu s-a concentrat atât de mult asupra omului pentru a-i cunoaşte natura, responsabilităţile, destinul.[19]

---

[18] cfr. Attilio Minella, *Antropologia filosofica,* ed. FTIS, Padova, 2001, p. 4;

[19] *Antropologia ocupă astăzi locul pe care l-a avut în vremea lui Galileo Galilei cosmologia*. Imaginea despre om se transformă şi se modifică astfel precum atunci se schimba imaginea despre

Nici o epocă nu a avut, ca a noastră, noțiuni atât de numeroase şi atât de variate despre om. Dezvoltarea şi specializarea ştiințelor privitoare la persoana umană şi la activitatea ei a fost deosebită în ultimul secol: biologia, fiziologia, genetica, psihologia, ne-au consimțit să avem o perspectivă mult mai aprofundată despre om. Dar în acelaşi timp, ***aceste cunoştințe sectoriale ne-au făcut să pierdem din atenție ființa profundă a omului,*** care nu ne mai este cunoscută. ***Omul contemporan nu mai este capabil să dea un răspuns exhaustiv şi competent la adevăratele sale probleme***: nu mai ştie să-şi explice originea, adevărata natură şi scopul său real. „De unde venim?", „Cine suntem?" „Încotro ne îndreptăm?" sunt marile întrebări antropologice care nu mai au răspuns în cultura post-modernă. Omul contemporan trăieşte o profundă criză de identitate.

Dacă omul este un animal ca toate celelalte, superior doar prin inteligență şi prin potențialul constructiv, dar nu prin natură, ***dacă diferența dintre el şi animale este deci doar de grad, nu de esență,*** atunci nu se vede de ce, în plan ecologic, ar merita un respect superior față de celelalte animale. Nu se vede de ce, tot în plan ecologic, animalele pot să fie sacrificate de om, puse în slujba lui, ucise pentru hrana sa, şi de ce s-ar vorbi doar de drepturile omului şi nu şi despre drepturile animalelor. În plan genetic în schimb, dacă omul are aceeaşi natură cu animalele, de ce nu s-ar face şi cu el ceea ce se face cu animalele (de exemplu „experiențe medicale" sau „clonare"). Omul este în schimb o „ființă aparte", adică ***diferența dintre el şi animale este nu doar de grad, ci de esență, respectiv are ceva ce nici un animal nu posedă: suflet spiritual şi nemuritor.***

---

lume. Ce este deci ireductibil „uman" în om? *Ibidem,* p. 5;

b) Cosmocentrismul, teocentrismul şi antropocentrismul

Răspunsurile la întrebările: Cine este omul? Care este esența sa? Care sunt elementele sale constitutive? Care îi este originea? Care este scopul său? Pot fi grupate în trei mari filoane: cosmocentric, teocentric şi antropocentric.

1. Perspectiva cosmocentrică este aceea care situează omul în contextul mai amplu al lumii, analizându-l în lumina cosmosului;[20]
2. Perspectiva teocentrică, studiază omul într-o perspectivă teologică, în lumina lui Dumnezeu;
3. Perspectiva antropocentrică îl ia ca punct de referință pe om însuși**.**

Prima civilizație a lumii care-şi pune problema omului este cea greacă, iar răspunsurile pe care ea le dă sunt multiple şi contradictorii; aici poziția omului rămâne însă incertă şi subordonată cosmosului. ***El este studiat nu în sine însuşi, ci în raporturile sale cu cosmosul, ca parte a acestuia***. Este un element privilegiat, întrucât asumă în sine structura întregului univers, dar rămâne totuşi în aceeaşi ordine, fără diferențe esențiale. Este un *microcosmos,* părticică din cosmos (aceasta explicând atitudinea filosofilor presocratici care mai mult decât de om, s-au preocupat de originea universului, de $\alpha\rho\kappa\eta$, de principiul din care derivă toate lucrurile). ***Omul grec nu este stăpân nici al universului, nici al istoriei. Toate eforturile pe care***

[20] Diogenes Laertios, *Despre viețile şi doctrinele filosofilor,* ed. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1963.

le împlineşte pentru a se afirma pe sine însuşi, propria autonomie, propria libertate, sunt destinate falimentului, pentru că el rămâne în puterea forţelor Faptului, naturii şi ale istoriei.[21]

Libertatea apare deci ca o aspiraţie vană, tot aşa cum o deşartă aspiraţie este şi fuga de moarte sau atingerea eternităţii. ***Omul este singur, uitat de zei. Însuşi dumnezeul lui Aristotel este un „act pur, perfecţiune absolută", care-l ignoră pe om şi lumea întreagă o dată cu el. Este înţelepciune deplină, dar nu iubire, nici providenţă.***[22]

Orfismul

În istoria gândirii greceşti o importanţă deosebită a avut-o orfismul, apărut în Grecia începând cu secolul al VI-lea î. Hr. Acesta introduce un nou model de civilizaţie, vorbind despre:

1. *Prezenţa în om a ceva divin şi nemuritor, care provine din zei şi care, chiar dacă locuieşte în trup, este într-un anumit mod în antiteză cu corpul. Este un duh nemuritor căzut în corp din cauza unei vini anume;*
2. *Se formează astfel o concepţie dualistă despre om. Trupul este mormântul sufletului, este „carcasa" care protejează*

[21] Această poziţie este exprimată perfect de Epictet în „Manualul" său: „Omule, să ştii că eşti doar un actor într-un spectacol, ale cărui detalii sunt hotărâte de directorul teatrului: scurt, dacă-l doreşte scurt, lung, dacă-l vrea lung, şi dacă vrea să joci bine rolul saltimbacului, trebuie s-o faci. La fel, dacă este vorba să-l joci pe principe, pe cetăţeanul sărac etc. ***Rostul tău este să-ţi joci bine partea ce-ţi este desemnată. A o alege, însă, îi revine altuia".***

[22] Sir David Ross, *Aristotel,* ed. Humanitas, Bucureşti, 1995, p. 171;

sufletul până când acesta va sfârşi să-şi plătească datoriile;

3. *Sufletul se purifică printr-o serie de reîncarnări, răscumpărând din când în când culpele precedente, până ce va ajunge la o existență fericită, eliberat din închisoarea trupului;*[23]

4. *Afirmă existența unei judecăți a sufletului în lumea de dincolo, finalizată cu o pedeapsă sau un premiu.*

Pentru cel mai renumit exponent al orfismului, Pitagora[24], sensul existenței umane stă în a trăi în armonie cu realitatea care te înconjoară, cu tine însuți, pentru că în lume totul este armonie, „kosmos", adică ordine. Lucrul cel mai important în viața umană este a convinge sufletul uman de bine şi de rău; ***oamenii sunt fericiți când posedă un suflet bun***. Dar el nu rămâne niciodată în aceeaşi stare de liniște. Virtutea este armonie, la fel şi sănătatea, binele şi divinitatea. Prietenia însăşi este egalitate armonică.[25]

c) Socrate şi cunoaşterea de sine

Un moment anume, o etapă fundamentală în istoria gândirii este aceea a lui Socrate[26], „omul cel mai înțelept şi mai drept dintre toți" cum îl numeşte ucenicul său, Platon. În centrul preocupărilor sale nu mai este problema lui „arke", cunoaşterea realității fizice, a cosmosului, ci analizarea „realității omului".

---

[23] Cfr. Ernest Stere, *Istoria filozofiei antice şi medievale,* ed. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1976, p. 87;

[24] Cfr. Diogenes Laertios, *op. cit.,* p. 395.

[25] *Pythagoras şi elementele doctrinei anonime,* în *Filosofia greacă până la Platon (vol. I, partea a 2-a),* ed. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979, p. 5-68.

[26] *Ibidem,* p. 161.

Omul este obiectul interesului său, iar „cunoaşte-te pe tine însuți", este scopul filozofării sale.[27]

Etica. ***Omul*** – zice Socrate – ***este o ființă născută pentru fericire.*** Iată filosofia lui Socrate: „Sufletul este fericit când este virtuos. „După părerea mea, - afirmă el – cel care este virtuos este fericit, fie el bărbat sau femeie; cel rău în schimb, este nefericit şi tulburat. Ce este însă virtutea? ***Virtutea este ştiința cunoaşterii, este o formă de cunoaştere.*** Cunoaşterea cu virtutea se suprapun. Cu cât omul cunoaşte mai mult, cu atât este stimulat să practice virtutea. Înțeleptul este virtuos pentru că vede binele şi nu poată să nu-l urmeze. ***Nimeni nu este rău cu bună cunoştință.*** Cel care face răul îl face nu pentru că vrea răul, ci pentru că ignoră binele, îl face deci din ignoranță. Iar viciul, toate formele de viciu, coincid cu ignoranța, care este contrarul cunoaşterii".[28]

Este o ***concepție intelectualistă despre virtute,*** specifică filosofiei păgâne, ***potrivit căreia virtutea nu stă într-un act al voinței, ci în intelect***. Intelectualismul socratic va influența întreaga gândire greacă, devenind aproape firul conductor al tuturor sistemelor filosofice, atât în epoca clasică, cât şi în cea elenistă. Lupta dintre „legea spiritului" şi „legea trupului" de care atât de dramatic vorbeşte Sfântul Pavel şi pe care fiecare dintre noi o experimentăm în fiecare zi ne demonstrează cât de lipsită de profunzime este convingerea socratică.[29]

d) Platon şi pregătirea omului pentru moarte

[27] cfr. Jean Brun, *op. cit.,* p. 34;

[28] Cristian Bădiliță (coord.), *Socrate omul. Chipul lui Socrate în „Dialogurile" lui Platon,* ed. Humanitas, Bucureşti, 1996.

[29] Giovanni Reale-Dario Antiseri, *Il pensiero occidentale dalle origini ad oggi,* ed. La Scuola, Brescia, 1983, p. 72

Pentru Platon omul, victimă a sărăciei sau rob al bogăției, este ***un „mănunchi de nevoi".*** Departe de „lumea ideilor" în care trăia fericit în contemplarea Supremului Bine, îşi conştientizează precaritatea şi are nostalgia Absolutului. Chiar constrâns să trăiască în lumea corporală, sufletul simte o atracție irezistibilă spre transcendent, spre acea lume absolută în care se găseşte Binele suprem, frumusețea nelimitată, fericirea perfectă.

Platon preia – criticând totuşi unele aspecte – doctrina orfico-pitagoreică a sufletului (substanță divină prizonieră în corp cu care este unită în mod accidental). Există în om un dualism esențial între suflet şi trup, între spirit şi materie, între bine şi rău, între mortal şi etern. Este vorba de un ***dualism inconciliabil,*** fapt pentru care omul este în mod esențial o ființă divizată în interior şi contradictorie. Această diviziune este depăşită doar prin moarte.

Etica. Problema morală, a ***modului în care viața poate fi trăită pentru a fi totuşi „cheltuită" bine***, este tema centrală a filosofiei platonice. Apartenența sufletului la o altă lume (cea inteligibilă), ne spune clar că omul este de fapt un „extraterestru", şi idealul său suprem este să se întoarcă în acea lume din care sufletul a fost izgonit. ***Dacă adevărata realitate este lumea ideilor,*** omul înțelept trebuie să considere falsă şi să disprețuiască ceea ce împiedică înălțarea spre înalt. De aici condamnarea trupului, prizonier al sufletului, şi dorința de a muri, fapt ce poate elibera de legăturile terestre. ***Adevărații filosofi de-a lungul întregii vieți nu fac altceva decât să se pregătească de moarte.*** Ceea ce noi dorim şi profesăm că iubim, cunoaşterea adevărului, ne va fi dată doar după moarte (Fedone).[30]

[30] a se vedea Platon, *Legile,* ed. IRI, Bucureşti, 1999.

Patimile, pasiunile trupeşti, nu trebuiesc condamnate, ci echilibrate de sufletul raţional. Concepţia dualistă despre om se pretează bine la doctrina creştină despre nemurirea sufletului. Tocmai de aceea ea a avut o mare răspândire în cultura patristică şi medievală, chiar dacă, creştinismul, nu şi-a împropriat doctrina maniheică despre radicala negativitate a trupului.[31]

e) Monismul şi etica materialismului

Concepţiei dualiste i se opune concepţia monistă despre om, potrivit căreia omul este compus dintr-o multitudine de atomi materiali, dintre care unii, cei mai grei, formează trupul, în timp ce ceilalţi, mai uşori şi mai subtili, formează sufletul. ***Omul este deci o combinaţie de atomi realizată la întâmplare.*** Între monişti amintim pe Leucip[32], Democrit[33] şi Epicur.

La Democrit este interesantă doctrina etică. Şi el consideră ***fericirea ca fiind scopul vieţii***. ***Această fericire însă nu consistă în plăcerile trupului, ci este dată de pacea şi liniştea sufletului***, pace care se cucereşte urmând vocea conştiinţei: „Sufletului îi aparţine puterea de a fi fericit sau nefericit. Fericirea nu constă nicidecum în aur şi podoabe. Să nu faci şi să nu zici niciodată nimic de care mai apoi te vei ruşina; învaţă să te ruşinezi mai mult înaintea ta însăţi decât în faţa altora."[34] Este deci ***o etică profund marcată de nobilitate şi de interioritate,*** care

[31] Giovanni Reale-Dario Antiseri, *Il pensiero occidentale dalle origini ad oggi,* ed. La Scuola, Brescia, 1983, p. 92

[32] Diogenes Laertios, *op. cit.,* p. 433;
[33] *Ibidem,* p. 434;
[34] Giovanni Reale-Dario Antiseri, *Il pensiero occidentale dalle origini ad oggi,* ed. La Scuola, Brescia, 1983, p. 42

surprinde, date fiind premisele materialiste şi mecaniciste ale sistemului său filosofic, care fac din om un ***pur agregat mecanic de atomi materiali.***

f) Aristotel

Contestă dualismul orfico-platonic şi propune ***o viziune unitară despre om***, care va fi acceptată peste secole. Omul este un animal dotat cu raţiune, cu suflet, constituind o fiinţă unitară. Ca toate fiinţele acestei lumi şi omul este compus din materie (trupul) şi formă (sufletul). Dar, dacă sufletul are rolul de formă, în ciuda evidentei sale superiorităţi faţă de corp, nu pare capabil să scape de distrugere şi de moarte.[35]

Dacă concepţia dualistă este în mod clar spiritualistă în ceea ce priveşte sufletul, concepţia unitară aristotelică tinde să fie materialistă.[36] Aceasta explică dificultatea pe care o vor avea Sfinţii Părinţi în a accepta definiţia dată sufletului de Aristotel de „formă a trupului".

Etica. Precum pentru Socrate şi pentru Platon – şi în sintonie cu gândirea greacă – şi pentru Aristotel scopul suprem al vieţii omeneşti este atingerea fericirii.[37] Ea se câştigă trăind deplin propria umanitate. Fiinţă raţională, omul, pentru a se realiza, trebuie să trăiască potrivit raţiunii, exercitându-şi viaţa intelectuală, dedicându-se contemplaţiei, căutării binelui, frumosului, adevărului. Dar omul este şi trup, şi deci, împlinirea sensului se numeşte plăcere. ***Contemplaţia şi plăcerea sunt astfel elementele constitutive ale fericirii.***[38] Bogăţiile nu

[35] Aristotel, *Despre suflet,* ed. Aion, Oradea, 1996, p. 5-70;
[36] Sir David Ross, *Aristotel,* ed. Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 150-170;
[37] *Ibidem,* p. 257-268;
[38] Sir David Ross, *op. cit.,* p. 217.

sunt indispensabile pentru fericire, dar pentru a ajunge la contemplație o anumită bunăstare materială este necesară. Mijlocul pentru a ajunge fericirea este virtutea, care nu constă în refuzul impulsurilor naturale precum ar vrea morala ascetică, şi nici în incompleta lor satisfacere, ci în a alege cu echilibru între natură şi rațiune, între tendințele opuse ale pasiunilor noastre, evitând calea extremelor. ***Virtutea nu se identifică deci cu cunoaşterea, ci este o stare cucerită, fruct al voinței mai mult decât al rațiunii.***[39]

Acest ideal de virtute este greu de realizat: pretinde de fapt condiții speciale care dificil pot să se găsească într-un singur individ: maturitate fizică şi psihică (excluşi deci bolnavii şi copiii), angajare specială, situație economică bună etc. Rămâne deci ***o etică imanentă, omul fiind suficient lui însuşi, scopul său netraversând granițele acestei vieți. Dumnezeu nu joacă nici un rol în destinul omului, şi aceasta pentru că este în afara lumii.***[40]

Antropologia greacă. Concluzii sintetice

Antropologia greacă a avut un mare merit, acela de a fi intuit problemele fundamentale ale oricărei cercetări antropologice:

- identificarea a ceea ce caracterizează în mod esențial pe om, adică problema ***naturii umane;***
- funcția şi consistența elementului psihic, adică problema ***substanțialității sufletului***;
- raportul dintre suflet şi trup;

[39] Interesant de aprofundat este volumul lui Jonathan Barnes, *Aristotel,* ed. Humanitas, Bucureşti, 1982.

[40] Cfr. Giovanni Reale-Dario Antiseri, *Il pensiero occidentale dalle origini ad oggi,* ed. La Scuola, Brescia, 1983, p. 133.

- scopul existenței umane;
- ***destinul ultim al omului***, adică problema nemuririi sufletului;

Asupra acestor probleme fundamentale s-a concentrat cercetarea filosofilor Evului Mediu şi ai epocii moderne, când au înfruntat problema antropologică. De subliniat că până la sfârşitul secolului trecut, a fost un acord general între filosofi în ***a defini specificul omului în raționalitate***. Omul este în mod esențial un ***animal rațional***. Începând însă cu secolul XX, s-a început a se releva faptul că există în om şi alte dimensiuni şi manifestări la fel de esențiale şi de specifice omului, precum ***a vorbi, a munci, a iubi, a se ruga etc.*** S-au născut astfel noi antropologii care definesc omul în baza altor realități.

În contextul lumii greceşti, omul era văzut ca un element al unei entități mai vaste, cosmosul, fiind supus ritmurilor acestuia. Odată cu creştinismul, omul nu mai este văzut ca un simplu membru al unui „tot", moment trecător într-o amplă cosmogonie, ci un subiect unic, irepetabil, al unei istorii a mântuirii sau a damnării, în care universul este doar teatrul sau locul de desfăşurare.[41] Fericitul Augustin constată că omul este un mare mister, o realitate extrem de complexă, din cauza originalității şi a unicității ființei sale, fizice şi psihice. Mărginit, prin trup, într-o zonă periferică a universului, este capabil să răstoarne frontierele universului prin mintea sa.

g) Antropologii imanente totalitare

[41] Două lucrări de referință în materie de antropologie patristică sunt cele aparținătoare asistentului univ. dr. Telea Marius, *Antropologia Sfinților Părinți Capadocieni,* Ed. *Reîntregirea*, Alba Iulia, 2001, şi a pr. dr. Marin D. Ciulei, *Antropologie Patristică,* Ed. Sirona, Alexandria, 1999.

În ultimele două secole, conceptul de „om” pe care l-a formulat Socrate, Aristotel, Augustin etc., s-a dizolvat într-o entitate generică şi universală de „Spirit absolut”, „materie”, „inconştient” etc. ***Se nasc astfel noi profiluri ale omului, noi umanisme, închise ermetic, imanente, ostile transcendenței, care în tentativa de a afirma autonomia totală a omului, libertatea sa necondiționată, eliberată de orice dependență, reclamă chenoza totală a lui Dumnezeu.*** În „cerul” omului se sting „stelele” care au luminat şi punctat destinul spiritual şi cultural al umanității; privirea se lipeşte de-acum încolo doar de pământul predat în mâinile omului, devenit acum „adult”, „major”, dispensat de „tutori” exteriori.[42]

Omul a devenit principiu şi rațiune ultimă a tuturor lucrurilor, normă fundamentală pentru sine însuşi. Paradoxal, dar aceste doctrine născute pentru a tutela şi exalta ideea de om, obțin exact efectul opus: umilirea sistematică a demnității umane şi avântul totalitarismelor[43], atât de dreapta cât şi de stânga, care au stigmatizat istoria modernă.

Rădăcina şi fundamentul acestor ideologii sunt în mod principal idealismul şi gândirea lui Hegel, pentru care unica realitate este Spiritul Absolut, care se actualizează în istorie.[44] Persoana concretă, individul singular, este ceva ireal, a cărui existență are drept unic scop realizarea proiectelor Absolutului. ***Moartea lui Dumnezeu, care aici vine reclamată, prefațează moartea omului.***

---

[42] Hegel, *Studii filosofice,* ed. Academiei, 1967, p. 244;

[43] Ioan I. Ică jr., *„Îndumnezeirea” omului, P. Nellas şi conflictul antropologiilor,* în *Pannayotis Nellas, Omul – animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie ortodoxă,* ed. Deisis, Sibiu, 1999, p. 7;

[44] Acad. C.I. Gulian, *Metodă şi sistem la Hegel,* ed. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1963;

h) Georg W. Hegel şi eclipsa „individului”

După tentativa cosmologică a lui Aristotel şi aceea teologică a lui Toma d'Acquino, sistemul idealistic al lui Hegel este sinteza cea mai completă pe care gândirea occidentală a reuşit să o dea omului şi universului. Kierkegaard îl va numi „experimentul cerebral”.

Sistemul său a exercitat o decisivă influenţă nu doar asupra modului de a gândi, ci şi asupra ***acţiunii politico-sociale a unei întregi epoci***. Pentru el, principiu fundamental al realităţii este ideea, care conţine în ea raţiunea de a fi a întregii realităţi. Ideea, gândirea, sunt un nou concept pus în locul lui Dumnezeu. Realitatea nu este altceva decât o manifestare, o concretizare a gândirii. De aceea, ***real şi raţional coincid.***

Suprema realizare a Spiritului absolut este statul. Individul şi familia sunt doar momente abstracte ale acestei unice realităţi. Individul considerat în afara Statului este ceva abstract, un „nimic” lipsit de valoare. Statul este izvorul, tuturor valorilor (Statul etic). De aceea, adevărata libertate este aceea care se realizează în Stat. Protagoniştii istoriei nu sunt indivizii, ci Statele. Şi tocmai în această des-personalizare se relevă caracterul anti-creştin şi anti-uman al acestui sistem filosofic şi a variatelor sale derivaţii. ***În filosofia lui Hegel sunt*** deci ***teoretizate toate elementele de pan-germanism, rasism, drept la forţă, absolutism al statului, negare a valorii individului şi a persoanei umane.***[45]

[45] Katalin Szego, *Problema moralităţii în filosofia lui Hegel,* în Andrei, Marga – Vasile Muscă, *Teme hegeliene,* ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1982, p. 141-152;

Maeştrii suspiciunii

Autorii cei mai importanţi ai *pasajului de la acceptarea universală a lui Dumnezeu la negarea Lui* pentru a afirma „divinizarea omului" sunt aşa-zişii „maeştri ai suspiciunii", numiţi astfel întrucât ***pun în dubiu validitatea viziunilor despre om prezentate de religie,*** propunând simultan *alte căi de mântuire*. Ei sunt, pe lângă Hegel, Feuerbach, Marx, Nietzsche şi Freud.[46]

Umanismul scientist, umanismul marxist, umanismul psihanalitic, conţin elemente valide pentru a rezolva aspecte relevante ale complexei problematici a omului. Dar în măsura în care se prezintă ca omnicomprensive şi având pretenţia că vor răspunde întrebărilor fundamentale ale omului, devin falimentare. La verificarea istorică ele demonstrează că au înşelat multe speranţe, provocând grave drame şi tragedii crâncene.

i) Ludwig Feuerbach: dizolvarea teologiei în antropologie

Feuerbach este cel care a trecut de la o viziune teologică la o viziune antropologică pură, care accentuând metoda dialectică răstoarnă poziţiile maestrului său şi ***abandonează idealismul pentru o viziune materialistă a realităţii.*** Hegel pusese la

[46] „Aceste proiecte – după fericita expresie a lui Ringeling – dobândesc pentru credincioşi statutul de „profeţii străine". Funcţia catartică pe care ele o asumă faţă de religii le stimulează să se elibereze de orice concepţii magice sau cruste ideologice. Dar pretenţia lor de a constitui oferte totalizante la întrebările radicale ale omului le goleşte de conţinut. „Până ce vor mai fi oameni care să moară – scrie A. Schaff – fiinţa umană nu se va mulţumi să cunoască doar mutaţiile sociale, ci va dori să-şi înţeleagă problemele personale", Alceste Minella, *Antropologia filosofica,* ed. FTIS, Padova, 2001, p. 23;

începutul procesului dialectic „ideea" din care a derivat natura. Pentru Feuerbach în schimb, ***elementul originar este natura, realitatea materială*** (ideea, derivată din materie, este doar o palidă imagine a acesteia). Realitatea este concretă şi materială şi tot ceea ce există, pentru a exista, trebuie să fie material. Gândirea în sine este o abstracţie. ***Omul este*** deci ***un subiect care gândeşte.*** În definitiv, realitatea concretă este constituită de om care doar abstract poate fi considerat spirit şi trup, dar care în realitatea concretă, este un subiect corporal, „carne şi sânge care gândeşte".[47]

Religia ca o alienare. El refuză categoric pe Dumnezeu, pentru a afirma primatul absolut al omului.[48] Împotriva credinţei într-un Dumnezeu transcendent şi personal, trebuie pus în valoare ateismul. Dumnezeu nu este altceva decât o proiecţie a omului, o oglindă şi un obiect al conştiinţei sale infinite, reprezentarea fantastică a ceea ce ar vrea să fie (bunătate, inteligenţă). ***Dumnezeu este omul idealizat.*** De aceea, religia are un aspect pozitiv (întrucât omul achiziţionează conştiinţă despre sine şi despre aspiraţiile sale cele mai profunde) şi negativ (întrucât provoacă în om o alienare). Tot ceea ce este atribuit lui Dumnezeu este sustras omului, care se simte astfel un nimic, un vierme. Mai mult chiar, prin religie, ***omul vine introdus într-o lume fictivă (un***

---

[47] cfr. *Dezvoltarea gândirii filosofice din Germania în ajunul Revoluţiei burgheze din 1848. filosofia clasică germană. L. Feuerbach,* în *Istoria Filosofiei,* vol. II, ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1959, p. 97-104.

[48] „Ludwig Feuerbach a însemnat reducerea teologiei la o simplă antropologie", cfr. Giovanni Reale-Dario Antiseri, *Il pensiero occidentale dalle origini ad oggi,* vol. III (dal Romanticismo ai giorni nostri), ed. La Scuola, Brescia, 1983, p. 129.

„dincolo") care-l face să neglijeze realitatea prezentă.

Trebuie – zice Feuerbach – ca omul să abandoneze aceste poziţii şi să substituie credinţei în Dumnezeu credinţa în om. Dumnezeului din cer, Feuerbach îi substituie o altă divinitate: omul din carne şi sânge, iar moralei care recomanda iubirea de Dumnezeu îi substituie morala care recomandă iubirea omului în numele omului. Acesta este umanismul lui Feuerbach: ***transformarea oamenilor din „iubitori de Dumnezeu" în „iubitori de oameni***" (prieteni ai oamenilor): ***„din oameni care se roagă, în oameni care lucrează, din candidaţi la împărăţia de dincolo, în transformatori ai lumii de aici".***

Omul trebuie să opteze pentru fericire neglijând orice realitate transcendentă. În capitolul final al lucrării sale principale, „Esenţa creştinismului", el scrie: ***iubirea de om nu trebuie să fie una derivată, sau mediată, ci originară:*** doar atunci va avea o putere adevărată, sfântă, sigură***. Dacă fiinţa umană este pentru om „fiinţa supremă", şi în practică, legea primordială şi supremă va fi iubirea de om pentru oameni. „Homo homini deus est" -*** Plautus***. Acesta este noul punct de vedere, supremul principiu practic, care va însemna o dezvoltare decisivă în istoria lumii.***

Umanismul lui Feuerbach, profund ateu, este îmbibat de valorile socialităţii şi de sensibilitatea iubirii. Este profeţia unui cer nou şi a unui pământ nou, creat fără Dumnezeu. Metoda acestui umanism este convertirea conştiinţei omului. Promovarea omului se obţine printr-o revoluţie, printr-o nouă conştiinţă de sine. ***Primatul lui Dumnezeu este absolut. Teologia se dizolvă în antropologie.***

j) Karl Marx şi „*homo faber*”

Materialismul filosofic al lui Karl Marx[49] pleacă de la principiul că lumea şi multiplele ei fenomene nu sunt decât aspecte diferite ale materiei care evoluează potrivit legilor dialecticii, fără a avea nevoie de „un spirit universal”. Acest materialism are nişte caracteristici unice, întrucât pune omul ca valoare supremă (1), raţiune supremă a întregii realităţi – iar nu pe Dumnezeu; afirmă că omul se realizează pe sine în comunitate, prin intermediul muncii (2).

Umanismul marxist este deci:

1. Demiurgic. În Marx, ca şi în Hegel, este omul cel care-l eliberează pe om, ***omul este propriul său Mesia***. Aceste afirmaţii şi principii îl elimină pe Dumnezeu. Dumnezeu este nefolositor, nu pentru că s-a dovedit că n-ar exista, ci pentru că s-a descoperit că omul are în sine infinite posibilităţi de evoluţie în planul libertăţii şi al dreptăţii;

2. Terestru. Pentru omul marxist ***pământul nu este un exil, nici „o vale a lacrimilor”, ci patria sa reală.*** Fiinţă finită şi temporară, omul aspiră la bunuri finite şi temporare care pot corespunde deplin aşteptărilor sale. Neliniştea sa înnăscută nu relevă nevoia de Dumnezeu, sau de o altă viaţă, ci nevoia de o umanitate mai bună şi mai frumoasă şi de un infinit progres, o continuă depăşire a finitului în prezent. ***În numele fidelităţii la pământ omul marxist respinge viziunea religioasă despre lume.***

Religia, prospectând viaţa viitoare, atribuie omului aspiraţii pe care acesta nu le are: ***creează***

[49] Relevantă este lucrarea monografică a lui Franz Mehring, *Karl Marx. Istoria vieţii sale,* ed. Politică, Bucureşti, 1959.

psihologia resemnatului (care face să se accepte ca inevitabile mizeria şi nedreptăţile terestre) şi ***drogheză*** (întrucât favorizează imobilismul şi paralizează orice voinţă transformatoare şi eliberatoare).

Consecinţele acestei viziuni terestre despre om sunt:

a) Datoria marxistului de a se dedica completamente realităţilor terestre;
b) Prin moarte aventura individului este terminată. ***Nemurirea nu aparţine individului, ci umanităţii în totalitatea ei;***
c) Angajarea omului marxist în convertirea spre „bine" a realităţilor terestre este dezinteresată, acesta neaşteptând vreun premiu pentru ceea ce face.

3. Economic. Pentru marxist libertatea umană se reduce la libertatea economică. Factorii economici au o funcţie decisivă în istoria individului şi a umanităţii. Condiţiile economice (infrastructura) determină supra-structura (dreptul, politica, morala şi chiar religia sunt profund dependente de economie). Fiecărui regim economic, chiar dacă nu în mod absolut, îi corespunde o ideologie.

Munca. În această lumină, munca nu mai este un simplu mijloc de susţinere, ci factorul esenţial al dezvoltării umane. Prin muncă omul se construieşte pe sine însuşi, domină realitatea, se ridică la demnitatea de fiinţă umană construind în deplină autonomie diferitele aspecte ale civilizaţiei. ***Definiţia statică a omului (ca animal raţional) cedează locul aceleia de „homo faber"***. Omul este de fapt munca sa, muncă înţeleasă ca raport de producţie, ca capacitate de achiziţie, ca convieţuire mai bună. Mortificată munca în toate aceste expresii, este umilit

de fapt omul. Lovită demnitatea muncii, este lovită mortal demnitatea omului.[50]

Dacă libertatea umană se fundamentează (chiar dacă nu se epuizează) pe libertatea economică, atunci transformând condiţiile economice, va fi transformată întreaga situaţie umană, vor fi depăşite toate dezechilibrele şi alienările. Din contră, răul radical (din care derivă toate celelalte rele: dezordinea socială, morală, nedreptatea, foamea, mizeria) nu sunt consecinţe ale unei situaţii subiective a individului (a păcatului originar), ci ale unei precise situaţii economice. ***Păcatul originar este de fapt sclavagism economic***. Lupta dintre rău şi bine este lupta dintre două regimuri economice.

Religia. Şi religia este văzută în raport cu economia. Este în mod esenţial legată de alienarea economică. Ea este alienantă (nu atât pentru că proiectează omul într-o realitate iluzorie) ci pentru că ***creează un sistem de valori (cele spirituale) care induc omul să se resemneze în faţa situaţiei actuale***. Suprastructură (precum politica, arta, obiceiurile) a infrastructurii economice fundamentale, religia este cea mai insidioasă dintre mistificări. Se aciuieşte de fapt în zona conştiinţei, pe care ea o mutilează, cu motivaţii sacre şi de aceea foarte incisive. „Religia – scria Marx – este conştiinţa răsturnată a unei lumi răsturnate. Este conştiinţa de sine şi sentimentul de sine al omului care nu s-a cucerit încă pe sine însuşi".

4. Comunitar. Pentru marxism *esenţa omului este socială*. *Individul izolat este o abstracţie, ceva ireal*. Pentru aceasta ***comunitatea este valoarea supremă*** căreia totul trebuie să-i fie sacrificat. Omul

[50] Carlo Scilironi, *In cammino verso l'uomo. Saggio di antropologie filosofica,* ed. San Paolo, Milano, 1994, p. 145

marxist nu poate avea o viață pur privată, succesul individului coincizând de fapt cu acela al comunității.

5. Etic. Gândirea lui Marx este pătrunsă de un puternic suflu etic. Dacă este negat Dumnezeu asta nu înseamnă că totul este permis. Marx nu combate morala în sine, ci un anumit tip de morală, burgheză, individualistă, conservatoare, eshatologică. Morala marxistă consideră că omul şi emanciparea sa sunt supremele valori (1), alienarea este supremul rău (2) iar păcatul este o ofensă adusă nu lui Dumnezeu, ci omului (3). De subliniat este faptul că pentru Marx, ***artizanul eliberării*** nu este ideea abstractă a lui Hegel, nici omul izolat al lui Feuerbach, nici super-omul lui Nietzsche, ci ***comunitatea umană în expresia ei cea mai bună, proletariatul.***

Observăm că ***între creştinism şi marxism sunt multe puncte de convergență, dar şi multe divergențe:*** Între convergențe amintim: a) ***Viziune unitară şi integrală*** despre lume (capabilă să aducă oamenilor un mesaj de „mântuire"); b) Susțin amândouă o etică care are drept principiu valoarea absolută a omului şi în care ***porunca iubirii este centrală***; c) Omul apare ca artizan principal (iar nu obiect) în realizarea acestui ideal; d) Acțiunea omului tinde să construiască o „cetate" pământească, în care să fie posibilă o conviețuire fraternă; e) Această acțiune implică ***umanizarea raportului economic*** ce condiționează dezvoltarea integrală a omului, fapt pentru care influența omului asupra istoriei se exercită transformând infrastructurile economice; f) ***Omul se realizează pe el însuşi doar în comunitate***, de aceea bogăția are o funcție socială, precum şi familia şi proprietatea privată.

Între **divergențe** amintim: a) Marxismul este ateu prin natura sa; b) **Valoarea absolută** a omului,

chiar dacă este proclamată, este de fapt sacrificată în funcție de societate şi de partid; c) Un sistem da valori radical istoricizat, ce nu garantează respectarea omului şi posibilitatea unei conviețuiri fraterne; d) O comunitate în care pentru a construi umanitatea trebuie să te pierzi pe tine însuți, nu constituie realmente o victorie asupra alienării.[51]

k) Friederich Nietzsche şi „omorârea" lui Dumnezeu

Homo homini lupus est.
Plautus

Friedrich Nietzsche pare cel mai ateu dintre toți filosofii, cel care într-o manieră extrem de violentă s-a războit cu Dumnezeu şi cu creştinismul. ***A neglija reflecția asupra doctrinei lui Nietzsche înseamnă de fapt a ne lipsi de un instrument esențial pentru înțelegerea dinamicii pastorale şi culturale a timpului nostru.***

---

[51] Ernest Bloch, scriitor comunist, a elogiat ***moartea solitară a eroului rus*** în lagărele fasciste: „Toți duc cu ei în mormânt florile pe care le-au prețuit cândva. O singură categorie de oameni *înaintează spre moarte lipsiți de consolarea tradițională:* eroul rus. Mărturisind până la moarte cauza pentru care a trăit, el înaintează ferm şi rece *spre acel Nimic în care el a crezut cu fermitate*, grație spiritului său liber. De aceea sacrificiul său este diferit de acela al vechilor martiri creştini: aceştia mureau, fără excepție, *cu o rugăciune pe buze, crezând că astfel au cucerit cerul*. În schimb, eroul comunist, sub țari, sub Hitler, sau sub orice alt regim, ***se sacrifică fără a avea speranța învierii.*** „Vinerea Mare" pentru el nu este îndulcită de nici o „Duminică a Învierii", o duminică în care să se reîntoarcă, în mod personal, la viață. Cerul către care martirii întindeau brațele din mijlocul flăcărilor nu există pentru materialistul roşu: şi totuşi el moare ca ***mărturisitor al unei Cauze***, iar superioritatea sa față de aceea a creştinilor primelor veacuri este incontestabilă", apud Alceste Catella, *Antropologia filosofică,* ed. FTIS, Padova, 2001, p. 35.

Influența sa asupra gândirii contemporane, chiar dacă mai puțin vastă decât aceea a lui Marx, este poate mai profundă. În rucsacurile soldaților germani care cuceream Europa se găseau opere de-ale lui Nietzsche. ***Strălucitor, inteligent, genial, acest gânditor german a fost printre primii care au avut o clară percepție a faptului că cultura occidentală a pornit pe calea ireversibilă a declinului.*** El preconiză o nouă concepție despre om şi despre lume, concepție care ar fi trebuit să ia locul culturii moderne decăzute şi epuizate. Nietzsche vrea să înlocuiască valorile tradiționale şi să le substituie cu valori opuse, anunțând oamenilor o nouă înțelepciune, o nouă cale de mântuire, crearea unui „cer nou şi a unui pământ nou" grație unui nou proiect de om: super-omul.

Moartea lui Dumnezeu

„De fapt, n-a existat decât un singur creştin, şi acela a murit pe cruce!"[52]

Crearea acestei noi lumi pretinde negarea totală a lui Dumnezeu, proclamarea morții Lui. „***Dumnezeu a murit, iar eu vă voi învăța pe voi super-omul!" Aceasta este sinteza mesajului pe care Nietzsche l-a proclamat lumii***.[53] De ce a murit El? Pentru că de fapt nu a existat niciodată. Moartea lui Dumnezeu este un fapt real, nu un principiu. Nietzsche nu a inventat ateismul, ci l-a constatat în epoca sa, şi a căutat să evidențieze consecințele practice ale acestui fapt. Nu găsim nicidecum în Nietzsche nişte demonstrații metafizice ale inexistenței lui Dumnezeu, întrucât el a preferat să

[52] Friedrich Nietzsche, *Anticristul,* Ed. Eta, Cuj, 1991, p. 39

[53] Antonio Livi, *La filosofia e la sua storia. La filosofia contemporanea: L'Ottocento,* ed. Sante Alighieri, Roma, 2000, p. 320.

facă un discurs existențial, raționând prin metoda reducerii la absurd şi evidențiind consecințele care ar deriva din existența unui Dumnezeu viu:

1. ***Ar fi un narcotic***, ne-ar împiedica să fim fideli pământului şi lumii noastre. Religia este deci o evaziune, o alienare, un inutil confort inventat de suferința şi de neputințele oamenilor. ***Oboseala de a trăi a creat o altă lume*****:** „Biata oboseală ignorantă care nici nu ştie ce să mai vrea, iată adevărata cauză a tuturor zeilor de dincolo". În timp ce puternicii iubesc viața aşa cum este, slabii neagă acest univers în care se suferă şi îşi imaginează o altă lume, mai reală decât cea prezentă, mai frumoasă, mai dreaptă, unde să cunoască fericirea care acum le este negată şi în care să se realizeze pe ei înşişi. Este vremea să încetăm să ne gândim la Dumnezeu pentru ca să începem să ne decidem să reflectăm numai şi numai la problemele noastre umane. Trebuie să proclamăm moartea lui Dumnezeu pentru a angaja oamenii în construirea unei lumi noi. ***„Oameni buni, Dumnezeu este cel mai mare pericol al vostru. Voi nu veți putea învia decât în momentul în care El va zăcea în mormânt".*** Trebuie ca omul să nu mai privească spre Dumnezeu, ci spre pământ şi spre super-om. „Vă implor, frații mei, rămâneți fideli pământului şi nu credeți celor care vă vorbesc despre speranțe supranaturale. Sunt otrăvitori, fie că o ştiu, fie că nu! Sunt disprețuitori ai vieții, otrăviți de ei înşişi. Pământul este obosit de ei; să plece oriunde!"

Dumnezeu este duşmanul mortal al eu-lui

„Ce ne-ar mai rămâne să creăm dacă ar exista zeii? – se întreabă Zarathustra. Dacă un Dumnezeu a creat lumea, el a creat pe om ca pe o maimuță a Sa, un continuu divertisment în prea lungile sale

eternități. Deci, Dumnezeu sau eu. Aceasta este dilema!" („Uman, prea uman") „***Dacă ar exista zeii, cum aş putea suporta eu să nu fiu un Dumnezeu? Deci, zeii nu există!*** Pentru că „eu"-l s-a hotărât să se facă dumnezeu. Acest demers trebuie să-l realizeze super-omul. ***Dumnezeu trebuie să fie înlocuit de om***, aceasta este partea cea mai originală şi mai nouă a ateismului lui Nietzsche.

Alții înaintea lui (Hegel, Feuerbach, Marx, Engels) L-au negat pe Dumnezeu, dar negarea lor a rămas dor la nivel teoretic: Nietzsche trage consecințele practice ale fenomenului propunând omului un nou model de viață, concret ateu. ***A trăi ateismul înseamnă să faci din propria voință unicul izvor al binelui şi al răului, înseamnă să nu admiți şi să nu urmezi altă lege în afara celei a propriului eu.***

Originea moralei. Pentru Nietzsche, morala este o simplă invenție umană, convențională şi arbitrară, o „minciună milenară": „nu există păcate şi virtuți. Fiecare măsoară cu propria măsură. Cel care urmează o morală universală îşi pierde propria personalitate, se transformă într-o turmă", urmează instinctul care-l poartă unde este mai uşor, unde merg toți. Iată de ce ***Nietzsche numeşte morala „instinctul de turmă al individului".*** Dacă omul este stăpânul moralei, ***binele şi răul sunt concepte care se schimbă după anotimpuri, după societăți şi civilizații.***

Iată-ne deci în ***plin relativism etic: fiecare are propria morală***, fiecare este creatorul binelui sau al răului său: ***nu există legi care să se poată impune tuturor: „perioada tiranilor spiritului s-a terminat!".*** Această idee împreună cu aceea referitoare la o viață coerent atee, a penetrat profund

în societatea noastră. Din acest punct de vedere Nietzsche este mai viu ca niciodată. „Cel care va ajunge la concluzia inexistenței unei morale obiective se va elibera de o mare cantitate de idei tulburătoare”.

Conştiința umană. Ceea ce se considera a fi vocea lui Dumnezeu care vorbeşte omului este de fapt – potrivit lui Nietzsche – ceea ce „în anii copilăriei, ne-a fost în mod regulat cerut fără motiv din partea unor persoane pe care le veneram, le temeam; nu e nicidecum vocea lui Dumnezeu, ci vocea unor oameni!”

Noile table ale Legii. Filosofia făcută cu lovituri de ciocan a funcționat: binele şi răul absolute au fost abătute. Dumnezeu a fost ucis. Ce vrea deci Nietzsche? Doar să distrugă? A făcut toate acestea pentru a ne elibera de ceea ce este în noi fals şi pentru a pregăti terenul pentru o nouă viziune despre lume şi un nou stil de viață. Propunerile lui Nietzsche sunt în mod esențial două:

1. ***Crearea unei noi morale***. 2. ***Crearea unui nou tip de om***: super-omul. Nietzsche vrea un nou umanism, fundamentat pe voința de putere care este caracteristica proprie omului şi îl poartă la dominarea celorlalți. Umanitatea este împărțită în puternici şi slabi, cu două morale: aceea a domnilor şi aceea a sclavilor: Morala sclavilor este călăuzită de principiul: stimează compasiunea, mâna pregătită să ajute, căldura inimii, răbdarea, amabilitatea, („Dincolo de bine şi de rău”). Este morala specifică tradiției ebraico-creştine şi burghez-socialistă. Următorii ei sunt sclavi, adulatori, cei care se tem de tot: de luptă, de moarte, de viață, de libertate. Dimpotrivă, morala domnilor este aceea a dominatorilor, a puternicilor, a celor care au încredere în ei înşişi, a iubitorilor de luptă, de opoziție, a acelor

care iubesc singurătatea şi bucuria de a trăi. Este morala super-omului.

Super-omul

E primejdios să trezeşti leul, e nimicitor dintele tigrului.
Dar cel mai groaznic din tot ce-i groaznic este omul în nebunia sa.
Schiller

Este ***acela care nu cunoaşte altă lege în afara propriei lui voințe***. Este o ființă eliberată de orice lege, acela care a răsturnat cu violență tot ceea ce îl oprima, care a refuzat toate ierarhiile valorilor transmise peste secole, care a dobândit o absolută libertate a spiritului. ***Pentru super-om, nu există legi***. *El îşi este lui însuşi lege*. El este dumnezeul lui însuşi. Şi ***dacă Dumnezeu nu există, totul este permis. La „tu trebuie", el substituie „eu vreau".*** *Vechilor obligații li se substituie propria voință.* Şi tocmai voința permite omului să se realizeze. „Eul – afirmă Nietzsche – trebuie să iasă în evidență, trebuie să se elibereze de învelişul instinctului, de conformism, de masă, de lene. Se înțelege deci că a fi „ființă liberă" nu înseamnă nicidecum a nu avea angajamente de nici un fel, ci înseamnă realizarea propriului „eu" şi respectarea propriei conştiințe. Super-omul este deci ***un om care are simțul acestei lumi şi nu are alte speranțe dincolo de această lume***.[54]

Eterna reîntoarcere şi iubirea destinului

[54] Antonio Livi, *La filosofia e la sua storia. La filosofia contemporanea: L'Ottocento,* ed. Sante Alighieri, Roma, 2000, p. 320.

Cât de şubred este omul, ce negrăit de iute aleargă timpul şi-l ia cu el!
Rűckert

Ceea ce face să se nască super-omul este de fapt teoria eternei reîntoarceri. Cele două aspecte, potrivit lui Heidegger, sunt cele mai profunde din întreaga gândire a lui Nietzsche. Odată negat Dumnezeu, este negată şi posibilitatea unui început şi al unui sfârşit al lumii. ***Universul este haos, produsul unor forţe dezordonate. Lumea nu avansează rectiliniu spre un sfârşit (cum crede creştinismul) şi nu este nici devenire şi progres (cum credea Hegel). Lumea este un cerc vicios, o devenire care se repetă la infinit, o eternă reîntoarcere*** (ca exemplu avem clepsidra): „Toate lucrurile se reîntorc asupra lor înşişi, noi odată cu ele, iar noi am mai fost de nenumărate ori, ceea ce azi suntem". „Totul evoluează, totul regresează; veşnic se învârte roata fiinţei. Totul moare, totul reînfloreşte, veşnic...".

Acceptarea propriului destin. Dacă aceasta este realitatea, se pare că pentru om nu ar mai fi nimic de făcut, decât să se supună destinului orb. Dar atunci nu ar mai fi nici liber, nici creator al propriului destin. Super-omul însă nu suportă pasiv această situaţie, nici nu rămâne un spectator inert şi resemnat în faţa devenirii lumii. ***El acceptă, chiar vrea şi iubeşte ceea ce în mod fatal are loc: este iubirea propriului destin. Este adeziunea iubitoare la propria viaţă, fără a căuta să evadeze prin false iluzii.*** Omul ajunge astfel să vagabondeze fără scop pe cărările imaginare ale propriei reîntoarceri, constrâns să vagabondeze fără speranţa de a-şi împlini vreun ideal anume.

Prin nihilismul său, Nietzsche spera să dea naştere unei noi lumi de valori. Dar rezultatul final

este experiența dramatică a „morții omului" înglodat într-o solitudine disperată, deoarece fără Dumnezeu și fără referință la fundamentul absolut al propriei existențe, omul se izbește dramatic de ***descoperirea dureroasă a non-sensului și a dezumanizării vieții.***

Umanismul lui Nietzsche este un umanism disperat. El este conștient că a provocat o debusolare în viața omului, că a suprimat „ceea ce pământul avea mai sfânt și mai viguros". Moartea lui Dumnezeu nu i-a înveselit pe oameni care despărțiseră deja pământul de „Soare". Și nici o lumină nu mai apare la orizont: nici un dumnezeu nou (noi valori) nu pare să se odihnească în leagăn. De aici înspăimântarea și nostalgia: „L-am ucis pe Hristos. Dar cine ne va consola de acum încolo?" a spus în momentele de luciditate. Și iarăși: ***Fără Dumnezeu, pământul s-a făcut mai rece, viața a devenit o continuă precipitare, un vârtej amețitor. Este un faliment total: Moartea lui Dumnezeu a dus la moartea oamenilor.***[55]

l) Gabriel Marcel și critica tehnocrației

Gabriel Marcel a fost numit „profetul" timpurilor noastre, întrucât ***a prevăzut consecințele catastrofice ale opțiunilor societății noastre tehnologice*** și a identificat calea de ieșire din criză analizând motivele profunde ale crizei actuale. El a analizat lumea noastră „fragmentată" care și-a pierdut centrul de gravitate.

Este dificil să inventariem contribuția imensă a lui Marcel la gândirea contemporană (o operă

[55] Antonio Livi, *La filosofia e la sua storia. La filosofia contemporanea: L'Ottocento,* ed. Sante Alighieri, Roma, 2000, p. 338.

impunătoare prin bogăție, profunzime a gândirii şi expresivitate artistică). Personalismul lui E. Mounier şi a lui Paul Ricoeur datorează extrem de mult operei sale. ***Câteva intuiții ale lui Gabriel Marcel au intrat în marile dezbateri ale culturii contemporane, precum distincția între „a fi" şi „a avea", şi conceptele de „întrupare" şi „comuniune" inter-personală.***

Temele fundamentale ale filosofiei lui sunt: ***punerea în valoare a experienței; sensul şi semnificația existenței; căutarea lui Dumnezeu şi angajarea în istorie; dialogul cu alții şi dragostea.***

Existențialism creştin sau neo-socratism?

El este de obicei considerat reprezentantul principal al existențialismului creştin. Cu toate acestea, deşi dezbate teme specifice existențialiştilor, Marcel neagă ferm că filosofia lui poate fi calificată drept „existențialism creştin", în special pentru acea notă irațională care caracterizează conceptul de „existențialism". „Iraționalismul – afirmă el – poate să fie rezultatul final al speculațiilor lui Sartre, incapabile să iasă din unghiul orb al ateismului şi plictisite de „libertatea pentru absurd". Filosofia lui critică raționalismul, pozitivismul şi marxismul.

Critica lui are ceva din ironia lui Socrate față de sofişti. Interogative continue amintesc de maieutica filosofului atenian folosită în raport cu aceia care trebuiau să intre într-o criză a certitudinilor superficiale, la cunoaşterea de sine şi la ascultarea „eu"-ului profund. De aceea Marcel îşi numeşte propria filosofie „socratism creştin", pentru că ea tinde să identifice realitatea profundă din spirit care se află dincolo de aparențele falsificante ale lumii în care trăim. ***Omul trebuie scos din lumea obiectivă a lui***

„a avea", a posesiei, a sclaviei materiale în care trăieşte (mai bine zis, în care moare) ***pentru a fi condus în lumea lui „a fi", a libertății, a inter-subiectivității, a iubirii de Dumnezeu.***[1]

Opțiunea timpurilor noastre – cum spune Fromm – este de tip necrofil, pentru că ***spiritului lui „a fi" îi opune spiritul lui „a avea".*** Tinde să facă să depindă sensul propriei vieți de ceea ce se produce şi se posedă. ***Se valorează pentru ceea ce se face şi pentru ceea ce se are. Dar cel care posedă este în mod fatal condamnat să fie la rândul lui posedat.*** Astfel, cel care are bogății, poziție socială şi este ataşat de acestea, devine sclav acestora până ce ajunge să-şi piardă identitatea spirituală. „A avea" duce apoi şi la frustrare, deoarece ***eşti frustrat când nu „eşti", dar „ai", când există „cumul", dar nu există „plenitudine", „deplinătate".***

„Ființa" este în schimb ceea ce este mai presus de lumea obiectelor, ceea ce îmi este intrinsec, este ceea ce eu „sunt". Ființa înseamnă eliberare de orice impediment; cel care „este" nu este servitor al propriilor averi, ci o ființă orientată spre a se actualiza pe sine însuşi, în comuniune mistică cu alți oameni şi cu Dumnezeu. Astfel, ***pentru cel care „este" moartea se prezintă nu ca o anulare totală a existenței***, cum afirmă unii existențialişti germani (precum Heidegger, Jaspers şi francezul Sartre), ci ca ***început al „posesiei" lui Dumnezeu***.

Homo viator

Omul este un pelerin osârduitor, ***un „homo viator" care călătoreşte pe cărările istoriei într-o***

[1] cfr. Attilio Minella, *Antropologia filosofica,* ed. FTIS, Padova, 2001, p. 33.

continuă depăşire de sine, în căutarea sensului propriei vieți, în comuniune cu alții şi orientat spre Absolut. Spre deosebire de animale, potrivit lui Gabriel Marcel, omul se prezintă ca ***ființă exigentă, neîmplinită, şi de aceea itinerantă, călătoare:*** *homo viator.* Se pare că în lungul său pelerinaj de căutare, ***astăzi omul pare să fi ajuns la un punct mort, unde totul este angoasă, disperare şi moarte.*** Lumea în care se mişcă şi trăieşte omul timpului nostru nu este doar buimăcită, ci şi disperată; el se simte tot mai înstrăinat de valorile spirituale şi de sine însuşi.

O lume fără inimă – un ceas defect

Filosofia lui Marcel se naşte ca ***răspuns la un pesimism radical*** şi profund, care nu ezită să tragă ***extremele consecințe în fața non-sensului unei existențe închisă în orizontalitatea temporalității*** şi orientată spre moarte, a unei existențe pe care Marcel o sintetizează cu expresia: „încă puțină răbdare şi totul se va sfârşi rău...".

Lumea – afirmă el – merge într-o direcție greşită pentru toți, buni sau răi, dacă nu se priveşte dincolo, dacă nu se trece de la „a avea" la „a fi". Lumea este asemeni unui ceas defect. Indicatoarele există, dar ele nu mai arată ora reală. Aparent totul este la locul lui, dar, în realitate, ceasul e defect. Este o lume fără inimă, fără centru. „Aparent nu s-a schimbat nimic. Dacă duci ceasul la ureche, nu auzi nimic. Înțelegi? Lumea, cândva avea o inimă. Dar acum această inimă a încetat să mai bată". Inima este „ființa" care pare să nu mai bată în lumea de astăzi".

Ce a generat această stare de lucruri?

Motivul profund al crizei epocii noastre este identificat de Marcel în predominarea mentalității tehnocratice, care departe de a garanta un progres

real, ***umileşte şi sărăceşte omul, privindu-l doar sub aspectul de „rentabilitate", al funcţionării, al utilităţii***, asimilând-l unei maşini, reducându-l la un număr sau la o cartelă, privat de identitatea sa personală şi de speranţa şi bucuria de a trăi.[2] Marcel reuşeşte să exprime tendinţele dezumanizante ale epocii noastre înrobite tehnicii, în care omul este privit doar sub aspectul rentabilităţii şi este asimilat unei maşini, prin figura pensionarului care nu mai poate să găsească în jurul său nici o raţiune de a trăi.[3]

Iată cum Gabriel Marcel reuşeşte să identifice raţiunile cele mai profunde ale crizei spirituale a timpului nostru. Aceasta este de altfel tema cea mai profundă a dramelor lui. ***„Teatrul meu*** – zice el – ***este teatrul inimii în exil, a inimii care suferă din cauza lipsei de comuniune cu sine însuşi şi cu alţii".***

[2] O mentalitate materialistă pătrunde omul contemporan pe care Marcel o pune în evidenţă într-o manieră artistică: „Iată cazul infirmierei statale care lucrează opt ore pe zi, precum un ascensor, şi care, odată terminat serviciul, nu ezită să-şi pună în cui halatul, sub pretextul că ea nu datorează cinci minute în plus statului patron! Simplă funcţionară, ea nu mai vede în faptul că îngrijeşte un bolnav ceva mai profund şi mai presus de orice responsabilitate definită de conceptul datoriei faţă de stat". Cfr. A. Minella, *op. cit.,* p. 35.

[3] „Imaginea sfâşietoare a pensionarului, fruct autentic al unei lumi funcţionalizate, ne lămureşte privitor la derizoria şi sinistra bunăstare pe care o poate oferi lumii tehnica. Lipsa lui de preocupare – pe care unii o invidiază – devine repede plictiseală. El ajunge fără legături, şi astfel este exclus din realitate într-un „deşert". I se pare că viaţa nu-l mai vrea. ***Caută să-şi improvizeze interese, obiceiuri, dar nu mai reuşeşte să se entuziasmeze***. Nu mai ţine la nimic, nimeni pe lume nu mai are nevoie de el, şi-a pierdut orice putere de a anima existenţa... De ce deci mai trăieşte? ***De ce mai există din moment ce nu are nimic de dat şi nimic de primit?*** Singura noutate pe care o mai poate aştepta este aceea a bolii şi a morţii. Disperarea lui nu este altceva decât lipsa de ocupaţie conştientizată cu acuitate". *Ibidem,* p. 36.

În această situație omul nu se mai înțelege, este înstrăinat de sine însuși, se alienează și suferă din cauza lipsei de comuniune cu sine însuși și cu alții. Omul transformat în „obiect" reintră în sine însuși și își pune întrebarea fundamentală: „Dar cine sunt eu?". Analizându-se, observă profunda nevoie de „a fi" și de a se pune în comunicare cu semenii și cu Dumnezeu. Omul – spune Marcel – este o ființă „întrupată", în comunicare cu alții și cu Dumnezeu". Analiza celor două concepte (de întrupare[4] și de participare) constituie partea centrală a filosofiei sale.

Participarea

Universul, realitatea este o multitudine de ființe în „comuniune" între ele și toate împreună cu Ființa Absolută. Acest raport, această „comuniune", între diferitele ființe este posibilă grație „iubirii", adică întâlnirii nu între lucruri și esențe abstracte ci ***între ființe vii care tind să se completeze.*** „În fond – scrie Marcel cu o profundă intuiție psihologică – ***eu nu sunt decât în măsura în care există lucruri, mai bine zis ființe, care contează pentru mine". „A iubi" înseamnă „a fi": mă realizez pe mine iubind.***[5]

Comuniunea însă dintre ființe finite, între „euri" și „noi" nu se închide într-un cerc orizontal,

[4] „Eu sunt un spirit întrupat", atât de întrupat că nu aș putea exista fără această unire intrinsecă și misterioasă cu trupul meu. Într-un anumit sens este fals să spun că eu am un trup. În realitate, „eu sunt trupul meu", mă identific cu el, chiar dacă îl transcend. Trupul nu este locul temporal pe care sufletul îl locuiește, ci el face parte într-o manieră esențială și constitutivă din persoana umană. Nu este un obiect străin care să stea în afara spiritului, ci comunică cu acesta, influențând natura însăși a gândirii și acțiunii noastre. Trupul este mijlocitorul între mine și lume, mă pune în contact cu ceilalți și îmi permite să-i cunosc.

[5] cfr. Attilio Minella, Antropologia filosofica, ed. FTIS, Padova, 2001, p. 37.

ci se deschide spre o dimensiune verticală: spre Ființă, spre un „Tu" absolut, spre Dumnezeu. Întâlnirea umană pregătește întâlnirea cu Dumnezeu, deoarece cunoașterea-iubire este o trimitere continuă la altul și este insuficientă pentru a stinge foamea de iubire a omului. Omul are nevoie de un „Tu" tot mai pur, tot mai deplin, are nevoie de Dumnezeu, ***Dumnezeu Care este o „prezență permanent invocată, chiar dacă inconștient".*** Doar prin această prezență „posesia" este completă și pacea interioară care derivă din ea este deplin satisfăcută. O idee despre această prezență ne-o garantează, pe lângă Iubire, analiza a trei sentimente fundamentale pentru sufletul nostru, precum credința[6], speranța[7] și dragostea[8].

---

[6] A avea **credință** înseamnă a te încrede în Dumnezeu, precum Moise care a crezut împotriva oricărei speranțe. ***Este conștiința că există un „Tu" care ne iubește pe fiecare în mod individual***, este certitudinea interioară că nu suntem abandonați în mâna unui destin orb și că Dumnezeul-iubire ne va purta spre un „cer nou și un pământ nou", chiar dacă pe cărări misterioase. Această credință nu este o evadare din prezentul concret, ci o cunoaștere prin iubire a viitorului.

[7] **Speranța** presupune, dincolo de datele experienței comune adeseori amare și disperate, un ***Principiu de bunătate iubitoare care este într-o secretă conviețuire cu mine*** și care va satisface exigențele cele mai profunde ale ființei mele. A spera înseamnă a avea certitudinea intimă că această lume nu este totul și că situația de acum, oricât de intolerabilă ar fi, nu este definitivă. Nu trebuie confundată cu optimismul utopic al unui viitor terestru mai drept și mai uman. A spera înseamnă a „te încrede în Dumnezeu", învingătorul morții și al răului. Speranța – concluzionează Marcel – este răspunsul la neliniștea umană.

[8] A trăi iubirea, speranța și credința înseamnă a te elibera de lumea obiectelor, pentru a fi disponibil față de Ființă, tot timpul atent la semnalele pe care aceasta ni le dă: o persoană întâlnită din întâmplare, și care doar ne-a privit, un cuvânt care ne-a fost zis, o strângere de mână.

Din nefericire, ***omul îmbolnăvit de pasiunea pentru obiecte, nu se abandonează niciodată totalmente lui Dumnezeu***. Rămâne însă în noi o disponibilitate secretă şi imposibil de suprimat pentru Dumnezeu pentru că ***„lumea obiectelor va dezamăgi sufletul nostru, lăsându-l nesatisfăcut”.*** De fapt, noi tratăm obiectele ca şi cum ar fi Ființa, dar făcând astfel ajungem să creăm umbre sumbre care ne vor dezamăgi aşteptările. Trebuie să trecem prin „a avea” pentru a ajunge la Ființă şi pentru a ne odihni definitiv în Ea.

Concluzie

♦ Sufletul nostru este tot timpul „exilat” şi se concentrează obsedant pe „a avea”, fără să se arate disponibil pentru Ființă. În termeni foarte moderni, este vorba despre ***„neliniştea inimii”*** pe care o simțim în paginile lui Marcel. Depăşirea acestei neliniști esențiale a omului este doar „odihna întru El” de care ne vorbesc Sfinții Părinți orientali.

♦ G. Marcel nu a avut niciodată pretenția că a dat viață unui sistem filosofic complet, definitivat arhitectonic. ***Antropologia sa a vrut să semnaleze aberațiile epocii sale,*** resuscitând interesul pentru autenticele valori umane şi subliniind ceea ce poate să conducă la unitate inter-umană şi la comuniunea cu Dumnezeu.[9]

[9] Profund credincios, Marcel foloseşte adeseori revelația în prelegerile sale filosofice. Dar celor care obiectau că filosofia sa putea să fie validă doar pentru conştiințele creştine, răspundea: „Este posibil ca existența datelor fundamentale creştine să fie cerută practic, pentru a permite spiritului să conceapă câteva dintre noțiunile a căror analiză am încercat să o fac; dar nu se poate în mod sigur spune că aceste noțiuni sunt sub dependența revelației creştine, nu o presupun”. Filosofia conține elemente precreştine şi para-creştine care o leagă de revelație şi care

♦ Acolo unde ideologiile istoriciste şi filosofiile existenţialiste bâjbâie în întuneric şi rămân fără răspuns la interogativele cele mai grave ale existenţei şi ale istoriei umane, marcate de un optimism superficial şi închise într-o disperare neputincioasă, filosofia lui Marcel, iluminată de credinţă, deschide noi orizonturi de speranţă pentru istoria omului şi a umanităţii orientată spre un „cer nou şi un pământ nou".

Dacă Heidegger punea „angoasa" ca axă a gândirii sale, Marcel identifică nucleul gândirii lui în speranţă, bucurie, rugăciune. Sensul vieţii este pentru el dorinţa de a se deschide spre „Fiinţă" şi de a participa la iradierea ei religioasă, iar nu pierderea în revelaţia neantului sau în angoasă.

m) Antropologii liberal-consumiste

Tendinţa absolutistă nu este specifică în mod exclusiv regimurilor politice totalitare, de dreapta sau de stânga. Ea este prezentă într-o formă disimulată, dar la fel de reală, în societăţile liberale şi democratice. Dacă ***în comunism omul este redus la masă, în capitalism el este redus la marfă, la obiect, la mijloc pentru obţinerea unicei valori recunoscute: capitalul.***

Setea de „a avea" („a poseda" bunuri) a prevalat asupra setei de „a fi". ***Individul valorează pentru ceea ce are, iar nu pentru ceea ce este. Realizarea de sine nu mai consistă în calitatea umană a cuiva, ci în posesia de bunuri materiale.***

---

trebuie puse în evidenţă şi înaintea celor care nu au credinţă, şi care vor fi liantul ce va uni împreună oamenii (fie ei creştini, fie în afara revelaţiei), *Ibidem,* p. 40.

Cineva „este" mai mult, dacă are mai mult, dacă poate mai mult, dacă face mai mult![10]

Societatea permisivă proclamată de liberalism nu este decât materialismul absolutizat şi degradat în consumism. În ea omul valorează întrucât consumă o anumită cantitate de produse şi generează altele. Şi această absolutizare a bunăstării economice este cu atât mai insidioasă, cu cât se prezintă drept „eliberare" (iar nu ca absolutism). Din punct de vedere istoric, liberalismul economic îşi ancorează începuturile prin secolul al XVIII-lea. Această doctrină poate fi rezumată în patru puncte esențiale[11]:

Amoralismul economic

Chilon spunea că aurul se încearcă prin foc,
iar omul prin aur.
Chilon disait que l'or s'éprouve par le feu et
l'homme par l'or.
Pascal

Economia este o activitate specifică care are drept ***forță propulsivă egoismul, drept criteriu informator legea maximului avantaj cu minim preț, iar drept principiu urmărirea interesului individual.***

Într-o societate liberal-democratică activitatea economică nu are nici un raport cu morala, nici cu respectul omului. Ea are în sine propria lege şi evoluează în conformitate cu aceasta. În lumea morală se urmăreşte realizarea binelui şi

[10] De aici se naşte în oprimați sentimentul de alienare, iar în opresori doza corespunzătoare de frustrare pentru faptul că, atunci când ai, nu eşti mulțumit cu cât ai, dorind să ai şi mai mult; când ai, realmente, extrem de mult, atunci eşti nefericit că nu ai totul, că nu deții deplinătatea.

[11] cfr. Attilio Minella, *Antropologia filosofica,* ed. FTIS, Padova, 2001, p. 48

fuga de rău. În lumea economică se tinde a se urmări utilul şi a se evita ne-utilul. Sunt două lumi străine una alteia. De aceea, activitatea economică nu este susceptibilă de interpretare morală.[12] Nu este nici morală, nici imorală – se proclamă într-o societate liberal democratică.

1. **Libera concurenţă**

Concurenţa liberă dinamizează la maxim lumea economică, o impulsionează spre realizarea continuă a unei superioare bunăstări materiale, atât individuală cât şi colectivă. Ea de fapt,

♦ realizează coborârea preţurilor până la a le face să corespundă costului de producţie, în avantajul consumatorilor;

♦ realizează progresul tehnic al unităţii economice printr-o producţie mai mare în cantitate şi mai bună în calitate;

♦ conservă lumea economică într-o deplină eficienţă eliminând unităţile economice mai puţin performante din punct de vedere tehnic;

♦ realizează echilibrul între diferitele ramuri de producţie, deplasând energiile şi capitalurile spre sectoare profitabile, care sunt acelea în care este mai mare cererea de produse, făcând astfel producţia proporţionată consumului.

---

[12] Problematica raportului dintre economie şi morală o găsim tratată într-un număr al revistei *Credereoggi* (4/1996), ed. Messaggero, Padova, intitulat: *Il lavoro e la vita economica*. Menţionăm câteva expuneri: A. Ardigo', *Condiţia umană şi noile tehnologii din economie;* B. Maggioni, *Motive biblice pentru o teologie a muncii;* G. Mattai, *Economia în învăţătura magisteriului Bisericii Romano-Catolice;* G. Bianchi, *Orientări în teologia contemporană a economiei;* G. Piana, *Raţionalitate etică şi raţionalitate economică;* C. Squarise, *Prebleme etice ale economiei;* G. Masiero-V. Marangon, *Pastorala socială a muncii: probleme şi orientări.*

2. **Individualismul**

Activitatea economică este „amorală" iar cel care o realizează tinde prin natură să privească spre beneficiul realizat. Nu rezultă nicidecum de aici că activitatea sa este anti-socială. Interesul colectiv se identifică adeseori cu suma intereselor individuale. Deci, cu cât un individ îşi realizează mai bine propriul interes, cu atât mai mult ar trebui să contribuie la realizarea interesului comun.

3. **Absenteismul Statului**

Nu este nicidecum acceptabilă pretenţia statului că el s-ar putea substitui în mod avantajos indivizilor în realizarea intereselor lor. Orice agent economic, „surescitat de propriul egoism" ştie să-şi urmărească în modul optim propriul interes.[13]

n) Post-modernul şi identitatea precară

Omul.... Sărman copil al îndoielii şi al morţii,
a cărui speranţă e clădită pe trestii.
Man... Poor child of Doubt and Death,
whose hope is built on reeds.
Byron

[13] În schimb, trebuie observat că:

- Binele comun este foarte adesea diferit de „suma intereselor individuale";
- Libera şi sălbatica concurenţă a încetat să funcţioneze, deoarece oamenii sunt determinaţi adeseori de scopurile comune să stabilească relaţii reciproce de colaborare;
- Statul simte tot mai mult că raţiunea lui de a exista este aceea de a se pune în slujba propriilor cetăţeni, cu o acţiune de orientare, coordonare şi integrare a iniţiativelor cărora ei le sunt primii responsabili;

Cu alte cuvinte, cursul istoriei se mişcă depăşind schemele liberalismului.

Termenul „post-modern” are o semnificație bogată. A fost desemnată cu aceste termen ***situația mondială creată după prăbuşirea zidului Berlinului*** (faza istorică în care trăim)***;*** calificativul acesta l-au mai primit literatura, filosofia, politica. Astfel sunt considerați unii scriitori precum Umberto Eco şi Gianni Vattimo. Specific lumii post-moderne este:

- ***Neîncrederea în capacitatea raţiunii umane de a atinge adevărurile ştiinţifice şi renunţarea la căutarea valorilor forte;***
- ***O reacție critică față de cultura iluministă şi modernitate*** (față de credința ei într-un infinit progres, față de înțelegerea lineară a istoriei, față de pasiunea ei față de adevărurile „absolute” şi față de viziunea ei rațională asupra universului);
- ***O întrerupere a continuității timpului*** (întrucât prezentul nu mai are memoria istorică a trecutului şi nu mai conturează perspective pentru viitor);
- ***O mişcare care exprimă o foarte puternică încărcătură de critică socială*** (şi alții au dreptate, argumentele feministe, ale minorităților etc.)
- ***Totalitatea elementelor care constituie cultura contemporană făcută din tehnologie, publicitate, pasiune pentru efemer etc.*** Este

vorba de fapt de o acceptare dezolată a lumii noastre.[14]

Probabil că post-modernitatea poate fi înțeleasă ca un context, un mediu, un aer care se respiră, un fel de *spirit al timpului*, ca o ***adversitate față de un modernism considerat actualmente prea dogmatic sau învechit.***

Fizionomia omului postmodern

Pentru Gianni Vattimo – marele teoretician al post-modernismului – omul post-modern este acela care, după ce a asistat la prăbuşirea gândirii metafizice tradiționale,

- ***reuşeşte să trăiască relaxat, evitând nevroza, într-o lume în care Dumnezeu a murit,*** într-o lume în care nu mai există structuri, „zei" capabili să furnizeze nişte norme de conduită sigure şi un fundament cunoaşterii şi acțiunii noastre;
- ***a ajuns la conştiința că idealul unei certitudini absolute, a unei ştiințe absolute, a unei lumi raționale, este doar un mit reconfortant specific unei umanități încă barbare, primitive.*** Un mit, care nu este o realitate naturală, ci culturală, adică născut în istorie şi moştenit de la o generație la alta;
- ***a învățat, să conviețuiască cu el însuşi şi cu propria finitudine metafizică. Şi această conştiință îl determină să opteze pentru***

[14] cfr. Attilio Minella, *Antropologia filosofica,* ed. FTIS, Padova, 2001, p. 50.

toleranță, dialog, non-violență. Aceasta întrucât potrivit viziunii postmoderne, pretenția de a poseda fundamentul adevărului absolut este cea care a dat naştere autoritarismelor şi intoleranțelor de orice fel: filosofice, religioase, politice.[15]

Unii consideră fenomenul acesta în opoziție radicală cu teologia şi credința.

Post-modernul, în realitate:

- ***Relevă o profundă neîncredere în demnitatea persoanei umane. Omul contează şi valorează pentru ceea ce face şi câştigă;***
- ***Substituie excesivului raționalism al modernității un nou iraționalism, în care „homo sapiens" devine „homo sentimentalis".*** Se întoarce de la raționalitatea conceptuală la emotivitatea estetică, de la filosofie la mitologie, de la prescrierile etice la opțiunile fantastice.

Dacă modernitatea a fost izvorul a nenumărate forme de ateism, post-modernitatea este dominată de un paradoxal amestec de indiferență religioasă şi de experiențe pseudo-mistice.

Este o cultură care atât la nivel intelectual cât şi cotidian lasă persoanele private de rădăcini şi confuze; această lipsă de rădăcini, de valori „forte" conduce la ***un stil de viață îmbibat de scepticism.***

[15] Un volum de referință pentru conturarea fizionomiei omului postmodern este cel al lui Jean-François Lyotard, *La condizione postmoderna,* ed. Feltrinelli, Milano, 1999.

Scepticism care nu este intelectual, nici ideologic, nici agresiv, nici lucid, ci mai ales produs indistinct şi pasiv faţă de influenţe culturale convergente (mass-media, cultura, moda). ***Când o persoană respiră aerul tipic unui astfel de mediu, credinţa religioasă nu este atât negată, cât percepută ca ireală şi inutilă.*** Alţii în schimb, precum Dario Antiseri – găsesc în post-modernitate şi o deschidere spre credinţa religioasă: golul creat de prăbuşirea absoluturilor terestre, poate să fie pentru om locul disperării, dar poate să mai fie şi locul privilegiat al speranţei, că „evenimentele din lume nu sunt de fapt totul, şi un sens ultim, neconstruit de mâini umane, există, şi poate fi invocat".

Încheiere: omul, fiinţă pentru Înviere

În studierea omului, lucrurile s-au schimbat în ultimele două secole. Epoca modernă cu umanismul ei laic profan a însemnat o profundă evoluţie antropologică. Omul s-a dezlegat de orice dependenţă, a ajuns să se considere principiu şi raţiune ultimă a întregii realităţi, normă fundamentală a lui însuşi, libertate absolută. Drept consecinţă, reclamă libertatea şi moartea lui Dumnezeu. Şi ateismul – cum zice Marx Scheler – devine ***un postulat şi o condiţie a demnităţii omului.***

Dar diferitele răspunsuri date, în tentativa de a elibera pe om de orice alienare, s-au dovedit a fi nesatisfăcătoare, sărace, adeseori disperate. Proiectele care doreau să se propună ca o relansare a persoanei umane eliberată de orice condiţionare, au deraiat. ***Detaşat de originile sale transcendente, omul ne apare ca o fiinţă absurdă, lipsită de semnificaţie,*** cum declara Hemingway: „un nimic, care trăieşte în

nimic, se hrăneşte din nimic, respiră nimic şi se întoarce în acelaşi nimic".

A fost eliminat Dumnezeu pentru a-l exalta pe om, şi odată cu Dumnezeu a fost ucis omul. Omul are nevoie de progres, de dreptate, de libertate, dar are nevoie mai ales de plenitudine spirituală, de comunicare perfectă, de Ființă. Omul are foame de Dumnezeu şi de eternitate.

Max Scheler la mijlocul secolului trecut scria: ***Omul nu mai ştie cine este şi îşi dă seama de faptul că nu mai ştie,*** iar Heidegger avertiza: ***Nici o epocă nu l-a cunoscut pe om atât de puțin ca a noastră. În nici o epocă omul nu a devenit atât de problematic ca într-a noastră.*** Sunt emblematice afirmațiile lui Sartre (***Omul este o pasiune inutilă***) şi a lui Heidegger[16] ***(Omul este o ființă pentru moarte).***

Şi totuşi omul are înnăscută în el o sete de a şti cine este, de ce trăieşte şi încotro trebuie să se îndrepte destinul său. ***Aceasta este marea problemă: nu ne putem permite să nu ştim cine suntem.*** Cu mai mult de un secol în urmă, evoluționistul T. H. Huxley afirma: „Problema prin excelență, problema în care îşi află originea toate celelalte, constă în a identifica exact locul pe care omul îl ocupă în natură şi în a descoperi originea lui şi scopul spre care el tinde". Ernest Bloch îşi inițiază volumul „Principiul speranță" cu întrebările: Cine suntem? De unde venim? Unde mergem? Ce aşteptăm de la viață? Ce

[16] Biologul J. Rostand (L'Homme, Paris, 1962, p. 173) astfel îşi încheie un studiu referitor la om: Atom derizoriu, pierdut într-un cosmos inert şi nesfârşit, omul ştie că febrila sa activitate e doar un fenomen local, efemer, fără semnificație şi fără scop. Ştie că valorile sale au valoare doar în ochii lui, şi că din punct de vedere sideral, căderea unui imperiu sau prăbuşirea unui ideal propriu, echivalează cu stârpirea unui muşuroi de furnici sub piciorul unui trecător distrat". *Ibidem*, p. 6;

ne aşteaptă? Tentativele de răspuns la aceste întrebări au fost nenumărate, specifice fiecărei epoci, adeseori contradictorii, niciodată exhaustive, dar întotdeauna pline de consecinţe. ***Fiecare civilizaţie îşi afundă rădăcinile într-un anumit model de om. De răspunsul la întrebarea: „Cine este omul" depinde soluţia celor mai grave probleme ale epocii noastre*** (ne gândim la actualele dezbateri asupra ecologiei şi a geneticii).

Cine este omul? De unde vine şi încotro merge? Pentru a avea răspunsul exhaustiv la aceste întrebări este nevoie de curajul smereniei şi de puterea de a cere un răspuns „Altuia". Dincolo de multiplele şi realistele modele de om posibile şi existente, doar Hristos – Alfa şi Omega al întregii creaţii, Lumina şi Adevărul – ne poate da răspunsul aşteptat: ***„Chipul slavei Tale (celei) negrăite sunt, chiar dacă port rănile păcatelor".***[17]

[17] Din *Binecuvântările Învierii* (glasul al 5-lea), de la slujba înmormântării, cfr. Molitfelnic, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al B.O.R., Bucureşti, 1992, p. 200.

CONSIDERAȚII FINALE

Soarta „dreptei credințe” într-o Românie occidentalizată

Inevitabil, societatea românească contemporană devine pluralistă (sub multiple aspecte: politic, cultural, religios, confesional etc.). Sub anumite aspecte ea era pluralistă chiar şi în perioada comunistă (chiar dacă acest lucru nu se recunoştea; de exemplu, sub aspect cultural), sub altele, a devenit ulterior. În plan macro-social cultural, pluralismul înseamnă că în societate ***nu mai există o concepție unică despre lume şi viață.*** Ideologia comunist-atee a impus cu violență o unică concepție despre lume şi viață, dar în momentul prăbuşirii ideologiilor totalitare din 1989 această unică concepție despre lume şi viață nu a fost substituită nicidecum cu viziunea creştină, ci a lăsat spațiu unui ***arhipelag vast de concepții despre lume şi viață individuale, incompatibile între ele.*** Sarcina pastoral-misionară a Bisericii Ortodoxe în acest context este să reuşească să propună societății româneşti contemporane post-ideologice, într-o manieră credibilă, viziunea creştină.

Vechea viziune creştină, potrivit căreia lumea este creația lui Dumnezeu pentru om, iar viața i-a fost dată omului spre a fi fericit pe pământ şi pentru a se pregăti pentru o existență eternă, dincolo de această lume, a căzut în desuetudine la începuturile modernității, când s-au format o serie de ***alte viziuni***

concurente. Astfel, o altă viziune spune că Dumnezeu nici nu există, lumea însăşi fiind prin fiinţa ei un "dumnezeu", iar viaţa omului nu este decât un ciclu de infinite reîncarnări ale omului. O altă viziune nici nu mai pomeneşte de Dumnezeu, lansând ideea că lumea s-a creat singură din întâmplare, viaţa însăşi a omului fiind rezultatul unui infinit număr de coincidenţe care au favorizat apariţia ei. Am enumerat doar două dintre ***viziunile despre Dumnezeu şi lume care au modelat destinele şi coordonat mentalităţile atâtor milioane de oameni în ultimele decenii.*** Individul unei astfel de societăţi pluraliste este nevoit să facă o opţiune dintr-o gamă extrem de largă de posibilităţi.

Complet diferită era situaţia pentru omul epocii pre-moderne, când ***individul îşi găsea propria identitate religioasă prin participarea la identitatea colectivă,*** în acord cu normativele grupului. Identificarea cu societatea introducea individul în sistemul complex al unei confortabile, vaste şi sigure existenţe psihice şi religioase. Astăzi în schimb, ***identitatea personală şi socială trebuie cucerită prin intermediul unui act de echilibru.*** Iar pentru a ajunge la găsirea acestui echilibru orice individ trebuie să trăiască mai întâi tensiunea căutării între mai multe variante, toate aparent plauzibile, dar nu toate exponente competente şi fidele ale adevărului.

Nu trebuie uitat însă că ***pluralismul nu este o valoare în sine însuşi, ci numai în măsura în care garantează libertatea umană şi nu sacrifică adevăratele valori.*** Libertatea deplină şi pluralismul religios au permis ca Occidentul să devină o “piaţă liberă” a concepţiilor despre Dumnezeu, lume şi viaţă. Oferta este cât se poate de generoasă, iar individul în faţa ei este complet buimăcit, neştiind

pentru ce să opteze. ***Noi religii şi noi secte se propun societăţii şi o fac contestând valoarea, eficienţa şi legitimitatea Bisericii oficiale***, tradiţionale, catalogată drept bătrână, învechită, ruptă de realităţile lumii contemporane, având un mesaj „epuizat de energie".

Ne vom opri asupra câtorva caracteristici definitorii ale societăţii occidentale actuale, toate fiind transferate (sau pe care de a se transfera) şi în Răsăritul creştin.

O caracteristică majoră a societăţilor postmoderne este ***neîncrederea colectivă (2)*** (sau scepticismul de masă), acompaniată de o ***scădere a plauzibilităţii tradiţiei*** şi a autorităţii valorilor tradiţionale. Mult apreciatele structuri, venerate de societatea tradiţională (precum *familia, statul, diferitele asociaţii sociale, partidele politice etc.)* încep să fie privite cu circumspecţie. Însăşi ***Biserica cu mesajul ei divin sunt atinse de flama neîncrederii*** colective şi a suspiciunii. Semn vizibil ale acestei neîncrederi este vagabondajul de care dau dovadă unii oameni care-şi părăsesc biserica pentru a cerceta diferite secte, fără însă a se ancora în mod stabil în nici una dintre ele.

Neîncrederea aceasta paralizantă are ca efect imediat ***perturbarea raporturilor interpersonale (3).*** Oamenii nu mai au încredere unii în alţii. Tinerii sunt primul indiciu al acestei crize de încredere, ei refuzând să mai accepte o legătură inter-personală de durată, care să angajeze individul până la moarte, precum căsătoria.

Un alt element specific lumii înstrăinate de Dumnezeu şi de ea însăşi este ***stridenta contradicţie dintre apatia*** (impasibilitatea, exigenţa de a nu exterioriza frământările şi problemele personale) ***şi imensa durere care există în lume (4).*** Apatia este o

consecință firească a idealului societății industriale, orbită de apetitul de succes şi de dorința nestăpânită de a produce în vederea consumului, considerând aceasta adevărata cale spre fericire. O astfel de societate tinde prin esența ei a considera inacceptabilă orice suferință sau slăbiciune. În ciuda acestei viziuni superficiale şi idealiste asupra vieții, noi trăim într-o lume în care individul este victima a nenumărate dureri şi suferințe ale trupului şi sufletului, începând de la naştere şi până la mormânt. El este subiectul unor agresiuni fizice, psihice şi sociale cum arareori a fost în istoria epocilor precedente.

Omul care suferă nu poate comunica altora propria suferință şi slăbiciune, propria mâhnire sau doliul interior: trebuie să țină totul în sine şi pentru sine, trebuie să reprime totul, într-o aşa măsură încât să prezinte permanent societății un chip apatic.[18] Această dramatică situație e corelată cu ***scăderea prestigiului social al spovedaniei, strategia optimă pentru a detensiona interior persoana umană***. În timpul acestei nemiloase lupte împotriva durerii, nu doar este sufocată prețioasa compasiune şi e strangulat sensul condoleanței, ci omul este deposedat de posibilitatea de a se confrunta cu unul din importantele aspecte ale propriei vieți: acela al durerii. ***Din momentul în care durerea nu mai este recunoscută ca "validă experiență de viață", ci vine combătută*** (în medicină acest proces culminând cu eutanasia), odată cu sensibilitatea la durere ***dispare şi capacitatea de a exprima şi prețui bucuria şi plăcerea de a trăi.***[19]

[18] Karl Frielingsdorf, *Vivere non sopravivere. Salute psicologica e fede,* ed. Citta' nuova, Roma, 1993, p. 201.
[19] *Ibidem,* p. 205.

În această situație se doresc stimulente tot mai puternice (droguri, violență, muzică amplificată la maxim, sexualitate, emoții de orice tip) pentru a da omului societății de azi sentimentul vigorii. În această conjunctură Ortodoxia are marea responsabilitate de a şti prezenta lumii trăirea mistică ca suprema formă de realizare de sine.

O altă caracteristică a societății post-industriale este ***stimularea, provocarea perpetuă şi argumentarea artificială a nevoilor umane (5)***. Sunt stârnite ambițiile deşarte prin intermediul ideii de "prestigiu" (precum şi prin publicitate), insistându-se asupra ideii de "înalt nivel de viață". În schimb, în practică, este blocată satisfacerea acestor aspirații. Astfel, ***contradicția dintre libertatea individului, insinuată de mass-media şi obstacolele care atentează tot mai mult la ea alienând-o, devine eclatantă.*** Exemplu evident este cultivarea în mintea tinerilor a ideii că trebuie să fie liberi în alegerea profesiunii, în a opta pentru un anumit mod de a-şi trăi viața, etc., realitatea însă fiind foarte diferită, atentând sistematic la această libertate de opțiune prin realități sociale precum şomajul, reprofilarea profesională impusă de dezordinea economică, emigrarea forțată etc.[20]

Contradictorie devine însăşi definiția practică a omului în societatea de consum: ***omul nu este o valoare în sine însuşi, ci el valorează în funcție de ceea ce produce (şi de cât produce) (6).*** Există o fractură colosală între situația dură de concurență economică sălbatică izvorâtă din ideea de „succes", pe de o parte, şi apelul constant la drepturile omului, la pace, la fraternitate, la solidaritate umană, pe de alta. Ortodoxia propune culturii o altă antropologie,

[20] *Ibidem,* p. 209.

transcendentală, cu accent pe dimensiunea interioară a fiinţei umane.[21]

Sedentarism şi paralizie spirituală (7), acesta este diagnosticul real al tendinţelor majore ale societăţii de consum occidentale actuale. "Cel care îşi percepe propria viaţă ca fiind fără sens şi goală, nu este nefericit, ci incapabil de a trăi" – a spus Einstein. Strategia "vegetativului" spiritual, este în esenţă o disperată şi perpetuă repetare a tentativei de a "supravieţui" . Într-o lume a abundenţei materiale, nu "vieţuim" plenar, ci doar "supra-vieţuim", dacă uităm ***esenţialitatea mesajului creştin pentru realizarea de sine a oricărei fiinţe umane***.

Biserica Ortodoxă a observat potenţialul negativ existent în acest tip de societate post-modernă, şi-l poate dezamorsa pledând pentru vigoare duhovnicească, pentru comuniune, pentru armonie socială, pentru fraternitate şi pentru conservarea tuturor aspectelor pozitive pe care tradiţia noastră orientală le-a transmis şi conservat până în contemporaneitate.

Întrebarea pe care şi-o pun creştinii preocupaţi de soarta valorilor creştine în mileniul III este: ***"Europa, mai este un continent creştin?"*** Noi, cei din Orientul ortodox, în ciuda ateismului militant din perioada comunismului, avem încă certitudinea identităţii noastre profund creştine; Occidentul însă

[21] „Dacă este necesar în mod real a-l ajuta pe semenul nostru, a-i arăta compasiune, a-l asista pe cel slab, a fi cu alte cuvinte buni samariteni, pe de o parte, pe de alta, trebuie să fim în competiţie cu alţii în profesie, în cursa pentru afirmare, în lupta concurenţei, să ne impunem în detrimentul altuia, să nu avem compasiune şi sensibilitate pentru nici unul, ci chiar să exploatăm în mod bestial slăbiciunile altuia. Mintea şi inima ajung aici în contrast schizofrenic, fapt care naşte în mod necesar conflicte interioare dramatice şi crize nevrotice", *Ibidem,* p. 210.

cunoaşte un proces galopant de "des-creştinare". Spunem un proces de "des-creştinare", întrucât se vorbeşte extrem de mult în această perioadă post-modernă din istoria umanităţii de un "ritorno del sacro" ("retour des religieux"), dar acest sacru nu este nicidecum de factură creştină. Occidentul optează în mod liber şi conştient pentru islam şi pentru budism, ***considerând creştinismul o religie epuizată de energii, vlăguită, discreditată, incapabilă să mai producă o înnoire duhovnicească a societăţii contemporane.*** De aceea Occidentul european (şi în general spaţiul euro-atlantic) înaintează rapid, nu spre ateism, ci spre "des-creştinare".

Răspunsul la întrebarea noastră ("***Europa, mai este un continent creştin?"***) este condiţionat de ceea ce azi înţelegem prin termenul de "creştin". Dacă reducem creştinismul la o sumă de doctrine teologice teoretice revelate de Scriptură şi propovăduite peste secole de Biserică, atunci spunem fără să greşim că Europa este doar ***parţial creştină.*** Sondajele de opinie demonstrează cu claritate acceptarea doar parţială a acestor învăţături de contemporanii noştri europeni. La fel, dacă prin "creştinism" înţelegem totalitatea valorilor umane proclamate iniţial de creştinism şi care mai apoi sau constituit într-un "depozit" autonom faţă de religia creştină care l-a generat – în urma unui proces de secularizare şi laicizare – atunci putem declara că, sub profil cultural, ***Europa este totuşi într-o relativ amplă măsură creştină***, găsind în creştinism un element esenţial al propriei identităţi.

Faptul care indică o ***fractură radicală între cultura europeană actuală şi valorile civilizaţiei creştine*** este atitudinea europenilor în faţa unor probleme fundamentale, cu incidenţă majoră asupra concepţiei despre viaţă şi moarte (avort, manipulări

genetice, eutanasie) şi asupra problemelor economice, de rasă, ale familiei, căsătoriei şi sexualităţii. Deci, o altă caracteristică a societăţii postmoderne este ***desolidarizarea progresivă de principiile fundamentale ale eticii creştine (8)***.[22] În acest context se cuvine să ne amintim un proverb străvechi: „Viciile unui popor sunt întotdeauna ascunse în adâncul legislaţiei lui".

Astăzi, nici o religie "nu mai are dreptul" de a pretinde privilegii legislative în virtutea pretenţiei ei de posedare a "adevărului"; nici una nu are prin lege dreptul la un tratament privilegiat din partea Statului, în virtutea "valorilor religioase" de care se declară a fi purtătoare.[23] În Europa există astăzi o multitudine de religii nu doar "de fapt" ci şi "de drept", astfel că în faţa legii au dreptul în mod egal să existe, să facă propagandă, să-şi constituie comunităţi de adepţi, cu singura condiţie ca totul să se realizeze în limitele legii statului şi a moralităţii publice. ***Statul poate totuşi să privilegieze o anumită religie ca urmare a legăturilor speciale istorico-culturale pe care le-a avut societatea civilă a acestuia cu aceasta*** (este cazul catolicismului în Italia şi în Spania, a Ortodoxiei în Grecia – sau chiar România) dar aceasta nu poate nicidecum să împiedice altor religii publica propagandă a propriilor doctrine sau practicarea

[22] „Vorbim de o "cultură europeană" iar nu de "culturi europene", în ciuda faptului că există diferenţe majore în aria de cultură europeană între diferitele state, întrucât actualmente continentul european cunoaşte un proces galopant de omologare şi de uniformizare a diferitelor tendinţe interne, astfel că problemele religioase pe care diferitele Biserici trebuie să le înfrunte sunt aceleaşi", cfr. S.N.P.C., *L'Europa, sfida e problema per i cattolici,* ed. Dehoniane, Bologna, 1999, p. 5.

[23] Giuseppe de Rosa, *Cristianesimo e religioni e sette non cristiane a confronto*, ed. Citta' Nuova, Roma, 1989, p. 283.

propriilor rituri. Deci, ***o religie poate considera că este "adevărata" religie - sau chiar „unica adevărată" - dar această nu-i conferă dreptul de a pretinde de la Stat un tratament favorizant.***

Iată deci că în actualul context european de pluralism religios, creştinismul este doar una dintre multiplele religii existente pe continent, chiar dacă rădăcinile istorice şi culturale europene sunt creştine iar cultura europeană este impregnată de valorile creştine. Nimeni de fapt nu neagă astăzi că ***creştinismul face parte din identitatea istorică şi culturală a Europei.*** Actualul pluralism afirmă deci că creştinismul în calitatea lui de religie este pe acelaşi plan cu alte religii: la fel ca şi celelalte religii, ***creştinismul trebuie să-şi demonstreze propria superioritate numai şi numai convingând pe alţii de propriul "adevăr" ce-l deţine*** fără a putea conta pe ajutoare externe, ci doar pe forţele proprii.

Toate aceste realităţi valabile la nivel european se aplică, *stricto senso*, şi la nivel naţional, în România. ***Ortodoxia face parte din identitatea istorică şi culturală a României***, dar în ciuda acestui fapt, în noul climat poate să-şi demonstreze superioritatea faţă de alte confesiuni numai şi numai convingând de adevărul pe care-l deţine, prin forţele proprii.

Consecinţa cea mai gravă a pluralismului religios şi confesional este ***relativismul religios şi confesional (9),*** care pretinde că nu există o "religie adevărată", ci toate sunt în mod egal "adevărate", întrucât toate ar conduce, chiar dacă pe străzi diferite, la acelaşi Dumnezeu. Deci în virtutea acestei "noi dogme", fiecăruia nu-i rămâne altceva de făcut decât să aleagă din gama de oferte acea stradă care-i pare mai conformă aspiraţiilor şi aşteptărilor proprii. Mai

mult decât atât, întrucât toate religiile au aspecte pozitive şi aspecte negative, strategia cea mai bună este selectarea din fiecare religie doar a ceea ce pare mai bun. Astfel se ajunge la practicarea de multe persoane a ***sincretismului religios.***[24]

O altă sfidare radicală care se va face „dreptei credinţe" într-o România postmodernă este ***subiectivismul individualist şi libertin (10),*** care refuză orice dependenţă faţă de Dumnezeu sau faţă de Biserică, în virtutea pretenţiei că fiecare individ trebuie şi poate să decidă în forţa subiectivităţii lui dacă să fie sau nu religios, care adevăruri religioase să accepte şi care nu; care norme morale să pună în aplicare şi care nu.

Consecinţa acestui subiectivism este creşterea în Europa de astăzi a numărului celor care se declară ne-religioşi, sau ***indiferenţi din punct de vedere religios***. Între aceste persoane, bineînţeles că nu lipsesc cei care combat cu elan religia, încercând s-o excludă din viaţa socială şi s-o limiteze la viaţa privată, denunţându-i "nocivitatea" în procesul de formare şi evoluţie a persoanei umane din cauza "moralei represive şi opresive" pe care o impune, evidenţiind erorile şi comportamentele imorale ale aderenţilor săi, învăluindu-i într-o aură de ridicol învăţăturile.

Totuşi majoritatea ne-religioşilor este indiferentă în faţa faptului religios, considerând că nu merită să-l combată, întrucât el este ***un fenomen rezidual al lumii moderne***, care urmează să se stingă de la sine. Trebuie, de asemenea, subliniat faptul că mijloacele mass-media contemporane – în special cotidienele internaţionale care creează curentele

[24] Battista Cadei, *Sette e nuove religioni. Che fare? Un introduzione pratica*, ed. Dehoniane, Bologna, 1998, p. 7.

majoritare de opinie – sunt de o orientare a-religioasă şi laică, dacă nu chiar anti-creştine.[25]

A te declara astăzi în Europa catolic, anglican sau protestant, nu înseamnă absolut deloc că aderi la tot ceea ce Biserica ta proclamă în materie de dogmă şi de morală. Statisticile demonstrează că există serioase dubii în rândul populaţiei europene privitoare la adevărurile fundamentale ale credinţei creştine, astfel că foarte des se cade într-un ***scepticism practic (11)***, sau în starea în care "nu se mai ştie ce se crede şi ceea ce nu se crede", fără ca aceasta să suscite vreo nelinişte metafizică în sufletul nimănui. Sondajele de opinie dovedesc că incertitudinile cele mai grave privesc existenţa în om a unui suflet nemuritor şi existenţa vieţii de după moarte.

Europenii de azi sunt tentaţi să creadă că odată cu moartea omul se scufundă în neant. Domină astfel în Europa o ***concepţie materialistă şi hedonistă (12)*** despre viaţă, potrivit căreia întreg destinul omului se joacă doar aici pe pământ, în scurtul timp în care se trăieşte: de aici se naşte goana absurdă după un cât mai înalt nivel de bunăstare materială posibil, după desfătarea cu toate plăcerile pe care viaţa le poate oferi, culminând cu îngrijirea obsesivă de sănătatea trupului, groaza de îmbătrânire şi angoasa în faţa morţii.

Un alt fenomen cu care credinţa creştină se va confrunta şi România de mâine este ***materialismul consumist şi hedonist.***[26] Preocuparea oamenilor de a câştiga cât mai mulţi bani, de a dobândi tot ceea ce

[25] Giuseppe de Ferro, *Liberta' e culture. Nuove sfide per le religioni,* ed. Messaggero, Padova, 1999, p. 228.

[26] Alessandro Castegnaro, *Le "perplessita'" del giovane ricco. Ovvero l'altro volto della ricchezza*, în *Credereoggi*, n. 4/1999 (XIX), p. 21

tirania modei impune pentru a se distinge de alții, de a fugi de orice sacrificiu, chiar minim, de a se elibera de orice implicare socială non-utilitaristă, demonstrează că ***mentalitățile şi acțiunile omeneşti devin impermeabile la credința creştină şi aproape instinctiv opuse acesteia***.

Bisericile europene occidentale trăiesc o profundă criză, demonstrată de lipsa vocațiilor preoțeşti. Această situație relevă anumite priorități în plan misionar: situația contemporană din Europa (secularizarea evidentă în mentalități, în obiceiurile popoarelor, în legislație, în modul de a concepe persoana umană, libertatea şi drepturile ei, în modul de a concepe familia, iubirea, sexualitatea şi raporturile dintre sexe, în modul de a se raporta la suferință şi la moarte) demonstrează că ***patrimoniul creştin inițial şi-a pierdut calitatea de ferment precum şi forța dinamică originală***.[27]

Prima sarcină a Bisericii este deci ***re-catehizarea,*** care are, de fapt, aspectul unei "prime proclamări" a mesajului creştin pentru milioane de oameni (care au trăit doar în „curtea" Bisericii, fără să intre vreodată în biserica propriu-zisă, deşi au primit botezul creştin). Adeseori este nevoie ca această primă predică creştină să înceapă prin ***a disloca prejudecățile anti-creştine*** puternic înrădăcinate în mințile oamenilor şi prin ***corectarea distorsiunilor adevărurilor creştine deja existente în societate*** (în România aceasta ar presupune tratament de dezintoxicare de propaganda ateistă comunistă care este încă vie în conştiințele oamenilor formați în acea perioadă).

[27] Enzo Pace, *Credere nel relativo. Persistenze e mutamenti nelle religioni contemporanee*, ed. UTET, Torino, 1997, p. 3.

Astăzi, sămânța predicii creştine în Europa occidentală nu mai cade într-un teren neutru (precum acum două mii de ani), dispus a o primi, tocmai pentru că ***Bisericile Occidentale şi-au erodat credibilitatea***.[28] În plus, religia creştină din spațiul occidental s-a dovedit a fi ***lipsită de spiritul profetic care ar fi trebuit să-i fie propriu,*** pentru a intui "semnele timpului"; astfel, ea este acuzată de lumea post-modernă că a condamnat cu anticipație "libertățile" moderne, s-a aliat cu dictaturile pentru obținerea de mărunte privilegii, a umilit femeia, a impus în plan sexual reguli "rigide" şi inumane.[29] Este adevărat, toate aceste realități aparțin exclusiv "patrimoniului" occidental, dar au discreditat mesajul creştin în integralitatea lui, efectele acestei discreditări demonstrându-se a fi "supra-confesionale". Creştinismul "în varianta lui ortodoxă" este străin de acest parcurs istoric, dar cu toate acestea suportă consecințele negative ale erorilor occidentale.

Ofensiva misionară ortodoxă în România mileniului III va trebui să aibă în obiectiv dizolvarea prejudecăților puternic înrădăcinate în cultura europeană începând cu ***iluminismul – care a însemnat prima şi cea mai profundă fractură dintre creştinism şi Europa,*** fractură lărgită ulterior prin Revoluția franceză, prin liberalism, pozitivism, marxism, nazism şi ideologiile totalitare, liberalism democratic şi pozitivism juridic.

---

[28] Prin anumite acte negative: în numele religiei s-au făcut Cruciatele, în numele interesului religios s-au creat tribunalele Inchiziției şi s-au condamnat la rug ereticii şi "vrăjitoarele", în numele adevărului religios a fost obstrucționat progresul științei (cazul Galielo Galilei) şi în numele ei s-au desfăşurat interminabile războaie religioase.

[29] Giuseppe dal Ferro, *op. cit.,* p. 8.

Predica creştină trebuie să se adreseze generaţiei tinere punând în valoare procesul de iniţiere creştină, potrivit căruia ***mărturisirea credinţei trebuie să preceadă sacramentalizarea, iar nu viceversa*** (cum adeseori s-a întâmplat în trecut, cu consecinţa anormală că Europa a fost amplu "sacramentalizată", dar nu şi "evanghelizată" cu aceeaşi intensitate). Locul privilegiat al iniţierii creştine este ***parohia, care trebuie să-şi redobândească vitalitatea misionară***, în calitatea ei de nucleu fundamental al Bisericii. În actuala lume secularizată în care creştinul contemporan se regăseşte izolat, credinţa poate fi trăită doar într-o manieră comunitară.

Trăim un moment în care este necesară transmiterea credinţei de la persoană la persoană. Exigenţa creştinilor de mâine este ca ***slujbele liturgice publice să dobândească un plus de "contemplativitate"***, adică să o faciliteze tuturor experienţa lui Dumnezeu. Este evidentă creşterea numărului noilor mişcări religioase şi a sectelor, în care prevalează *emoţia.* Indubitabil, în trecut, credinţa creştină nu a fost însoţită întotdeauna de ***o experienţă profundă a lui Dumnezeu***, ci doar uneori, în anumite momente, Dumnezeu s-a făcut "sensibil inimii" omului. Atractivitatea pe care o exercită noile mişcări religioase stă tocmai în încărcătura emoţională pe care reuşesc să o provoace.

Ortodoxia poate contribui la re-vitalizarea creştinismului european printr-o convinsă şi decisivă ***pledoarie pentru mistică şi contemplativitate***. Experienţa lui Dumnezeu care se realizează în Ortodoxie constituie una din marile valori ale Orientului creştin şi ea poate constitui cel mai mare

dar oferit Occidentului însetat de o autentică cunoaştere a realităților eterne.

Mistica fascinează astăzi acea cultură occidentală care s-a plictisit de ***hipertrofia raționalității***. ***Interesul pentru mistică constituie un produs al crizei rațiunii.*** Cultura postmodernă se reîntoarce cu interes asupra ***tezei potrivit căreia Dumnezeu este o realitate care nu poate fi totalmente pătrunsă doar cu rațiunea umană***. Astfel se face loc unei viziuni asupra realității care nu mai consideră rațiunea drept „instrument atotputernic de lucru".

Omul care se arată dispus la o asemenea recuperare este cel ***dezamăgit de rațiune***, cel care a văzut prăbuşindu-se înaintea ochilor săi proiectele orgolioase ale rațiunii. ***„Putem studia cât poftim, totuşi nu vom ajunge să cunoaştem pe Dumnezeu*** *câtă vreme nu vom vieţui după poruncile Lui. Căci nu prin ştiință, ci prin Duhul Sfânt se face cunoscut Domnul"* – ne avertizează Sfântul Siluan Athonitul[30]. Deci ***teologia adevărată nu este o ştiință teoretică, ci o cultură a sufletului, o experiență interioară a inimii***. „*Mulți filosofi au ajuns la convingerea că Dumnezeu există, dar n-au ajuns să-L cunoască pe Dumnezeu*. ***A crede că Dumnezeu există este un lucru, a-L cunoaşte pe Dumnezeu este altceva"*** – continuă Sf. Siluan.

Claudio Leonardi, profesor la Universitatea din Firenze, a explicat într-o manieră originală setea de mistică a lumii de azi (în *La mistica oggi. Atti della XVI edizione delle „Giornate dell'Osservanza").* Ea are punctul de plecare în observarea faptului că ***postmodernitatea este un timp***

[30] Cuviosul Siluan Athontul, *Între iadul deznădejdii şi iadul smereniei,* Ed. Deisis, Alba Iulia, 1994, p. 120.

marcat de tensiuni spirituale şi sociale. Epoca noastră este caracterizată de ***triumful tehnologiei***. Trăim într-o societate tehnologică şi tehnocratică, ce a dus omul la ***dominarea naturii*** şi la ***transformarea ei,*** cum au demonstrat, de exemplu, posibilităţile oferite de ***ştiinţa atomului şi de ingineria genetică***. Din această capacitate, de a transforma natura s-a născut ***certitudinea că omul nu poate întotdeauna şi pretutindeni, să controleze forţele care îl înconjoară***, şi drept urmare, a apărut o frică şi ***o paralizie psihologică.***[31]

Această ***eroare a teologiei occidentale***, cum o numea Leonardi, ***de a fi pus în centrul ei gândirea, iar nu experienţa***, îşi are, în epoca tehnologică, nefericitele efecte. Cererea contemporană de mistică nu este altceva decât ***setea de a experimenta misterul***. Omul contemporan a intuit riscurile civilizaţiei tehnologice şi nu vede modalitatea de a se apăra în faţa magnificelor, dar incontrolabilelor cuceriri tehnice. Dumnezeul teologiei occidentale se prezintă ca o noţiune fără definiţie şi realitate, ca ***o ipoteză a gândirii***, nu ca ***un Tu viu, un interlocutor, o persoană vie***.[32]

Epoca contemporană din istoria Bisericii este una în care creştinătatea, sub presiunile consumismului occidental, este tentată de ***abandonarea austerităţii şi de lepădarea ascetismului Sfinţilor Părinţi,*** prin aceasta dovedindu-se că s-a pierdut conştiinţa faptului că „***natura Bisericii noastre este ascetică***”. Iată o constatare pe care o face Teoclit Dionisiatul[33]: „***Nu***

[31] Giandomenico Mucci, *La domanda di misticismo alle soglie del duemila,* în *La Civilta' Cattolica,* 4/1998, p. 120).
[32] *Ibidem,* p. 121
[33] Teoclit Dionisiatul, *Dialoguri la Athos,* ed. Deisis, Alba Iulia, 1994, p. 106.

mai trăim o viață interioară". „Creştinii nu se mai roagă, nu mai postesc, nu mai priveghează, pentru că ei consideră aceste lucruri destinate doar monahilor". De aceea ***creştinismul actual a devenit superficial, formalist şi căldicel, nu ca odinioară, „o religie de giganți şi de eroi".***[34] Prăpastia abisală căscată între creştinism şi creştini este cauzată, în esență, de abandonarea duhului ascetic, a luptei împotriva patimilor, a rugăciunii şi a valorilor interiorității celebrate de Filocalie.

Sub acest aspect, al accentului pus pe asceză într-o lume devorată de consumism, Ortodoxia apare drept o şansă a Occidentului şi şansa creştinismului însuşi.[35] Avem în față ***un Occident aflat în stare de moarte clinică din punct de vedere spiritual,*** iar pe de altă parte, o Ortodoxie care a rămas în afara polemicilor occidentale şi a războaielor religioase, care e maturizată de cumplite persecuții şi care propune contemporaneității mesajul intact al Dumnezeului Cel viu. Creştinismul „în varianta ortodoxă" nu este „nici minimalist, nici demagogic, nici plictisitor, necontaminat nici de raționalismul reducționist şi nivelator, nici de dualism, nici de psihologism sau de clericalism".[36] ***Adică de tot ceea ce Occidentul contemporan încearcă să se debaraseze.*** În Ortodoxie circulă încă ***o sevă şi o putere capabile să schimbe viața lumii!***

THE DESTINY OF THE „RIGHT FAITH" IN A WESTERNIZED ROMANIA

[34] *Ibidem,* p. 106

[35] Ioan I. Ică jr., *Profil teologic athonit contemporan: monahul Teoclit Dionsiatul,* în *Dialoguri la Athos*, ed. Deisis, 1994, Alba Iulia, p. VIII.

[36] *Ibidem,* p. VIII

The contemporary Romanian society inevitably became a pluralist one (from different points of view: political, cultural, religious, confessional etc.). In several respects, it was already a pluralist society even in the communist period (even if nobody accepted the idea, from the ethnical perspective, for instance), from some other points of view, it turned into a pluralist society later. In the macro-socio-cultural level, pluralism means that **there is no more a unique conception about human world and life.** The communist atheic ideology required violently a single conception about world and life, but when the totalitarian ideologies fell down in 1989 this unique conception was not at all substituted by a Christian vision, but it facilitated **a large archipelago of individual conceptions about human world and life that are not compatible to each other.** The task of the pastoral missionary of the Orthodox Church is to succeed in offering the Christian vision to the Romanian postmodern society, in a believable manner.

The old Christian vision according to which the whole world is God's creation for man and God gave life to man in order to make him happy in this world and to prepare him for an eternal life in God's kingdom, it is no more a coherent vision starting with the beginning of modern times, when several **other new competitive visions** came to life. For instance, a new vision says that God does not exist, the world itself being a kind of God and the human life is no more then a cycle of uncountable re-incarnations of the soul. Another vision does not speak about God anymore, believing that world was created on its own, human life is no more then an infinite chain of

coincidences that facilitates its apparition. These are only two of **the visions about God and the world that transformed the human destinies and that coordinated the mentalities of so many millions of people in the last decades.** The man who lives in such a pluralistic society needs to make a personal option choosing from a very large amount of possibilities.

The situation of the individual who lived in the pre-modern epoch was completely different, **he could find his religious identity by being part of the collective identity**, according to the rules of the whole group. This identification with the society introduced the human being in a very complex sistem of a comfortable, vast and secure psyhical and religious existence. But today, **the personal and social identity must be obtained by fighting for equilibrium.** In order to have this equilibrium, every man has to live first of all the tension ofsearching among many possibilities, all of them plausible, but not all of them competitive and devoted parts of truth.

We are not allowed to forget the fact that **pluralism it is not a value in itself, but it is only the way that warrants human freedom and does not destroy the real values.** This complete liberty and the religious diversity have permitted the West to become a „free market" for different conceptions about God, world and life. The offer is extremely generous and in front of such an offer the human being is completely dizzy, without knowing what choice he should make. **New religions and new sects are offered to the society and they all contest the value, the efficiency and the legal identity of the official Church**, which is traditionally considered old, out of date, far from the realities that characterize

the contemporary world and having a powerless message.

We will analyse several characteristics of the nowadays Western society, all of them being transferred (or on the verge of being) to the Eastern Christianity.

One of the most important characteristics of the postmodern society is **the collective distrust** (2) (or the general skepticism), together with a **diminuated credibility of tradition** and of the authority of the traditional values. Those well-appreciated, cheered and respected structures (such as family, the state, different social partnerships, political parties etc.) are regarded today with causion. **Even the Church and its Holy message are now under the impact of the general distrust** and suspicion. An obvious sign of this general lack of trust is the phenomenon of vagrant faith that characterizes those people who get rid to their church in order to search some other different sects, without accepting one of them for good.

This general distrust that paralyses everything has **the perturbation of relationships (3)** as an immediate effect. People do not trust one another anymore. The first sign of this lack of confidence crisis are the teenagers, today they do not accept anymore a long relationship that should involve the individual up to the end of his life, such as marriage.

Another characteristic of a world that no longer belongs either to God, or to itself, is the deep contradiction between **apathy** (impassibility, the rule of not showing your own worries or personal problems to the others) **and the huge suffering that does exist in this world (4).** Apathy seems to be a natural effect of the ideal that characterizes the

industrial society, that is captivated by the strong desire of being successful and by the imperative wish to produce goods for its own consume and that is dominated by the idea that this should be the only way to happiness.

This type of society essentially tends to consider that any suffering or weakness is unacceptable. In spite of such a supperficial and idealistic vision about life, we live in a world that transforms the human being in the victim of pains and sufferings of body and soul, from the very beginning of his life up to death. The man turns into the subject of physical, psychical and social aggresivity and he was never just like that during the previous epochs.

The suffering man seems not to be allowed to communicate his grief and weakness, his sadness and inner mourning: he has to keep everything inside and only for himself, he has to hide everything and show a permanent apathy.[37] This real dramatic situation is related to the **diminuation of the social prestige of confession**, **which is the best way for the inner releasing of man.** During this severe fight against suffering, not only the compassion is smothered and the sense of condolences is strangled as well, but man also has no more the opportunity of fighting with one of the most important attitudes of his life: that of suffering. **When the pain is no more recognized as „a real experience of life" and man fights against it** (in medicine this culminates in euthanasia), together with sensitiveness **dissapeares as well the capacity of expresing and appreciating hapiness and joy of your life.**[38]

---

[37] Karl Frielingsdorf, *Vivere non sopravivere. Salute psicologica e fede*, ed. Citta'nouva, Roma, 1993, p. 201.
[38] *Ibidem,*p. 205

In this situation more and more stimuli are necessary (drugs, violence, extremely noisy music, sexuality, different types of emotions) in order give the illusion of strenght to the contemporary man. Under these circumstances, Orthodoxism has the great responsability of proving to the world that mystic life is the most important way of self-achievement.

Another characteristic of the post-industrial society is **the stimulation, the permanent challenge and the artificial increase of the human needs (5)**. The idea of „prestige", as well as publicity stir useless ambitions, the special target being the so-called „high life standard". On the other hand, in the common life, these desires wouldn't be fulfilled. Thus, the contradiction between the individual freedom that is insinuated by mass-media, and the impediments that attempt on it and alienate it, is more and more emphasised. A certain example is the insertion in tenegeers' thinking the idea that they must be free in choosing their profession, in finding their own way of living etc., but reality is completely different, this freedom is permenentely attacked by some social facts such as unemployment, proffesional reshaping required by economical disorder or forced emigration etc.[39]

The practical definition of man in a consumption society is a contradictory one: **man is not a value in himself, but he is valuable according to what and how much he produces** (6). There is a deep gap between the cruel economical competion generated by the ideea of „success" and, on the other hand, the constant demand for human rights, peace, fraternity and human solidarity. The Orthodoxy

[39] *Ibidem,* p. 209.

proposes another cultural anthropology, a transcendental one, emphasising the intimate inner side of the human being.[40]

Sedentarism and spiritual paralysis (7) , this is the proper diagnosis of the major tendencies of nowadays Western comsumption society. „ The one who consideres his life without reason and empty, he is not unhappy, but unable of living" Einstein said. The strategy of „living like a plant" from a spiritual point of view is, in fact, a desperate and permanent revigoration of the temptation of „surviving". In a world characterized by material wealth, instead of living „totally" we only „survive" if we forget the basic Christian message about the self-achievement of every human being.

The Orthodox Church noticed the existing negative potential in this type of postmodern society and the Church is able to release it pleading for a confessional Christian life, for living together, for social harmony, fraternity and for the preservation of all the positive aspects that our Easter tradition have transmitted and preserved so far.

The Christians who are concerned about the destiny of the Christian values in the 3rd Millenium have a great question: „**Is Europe a Christian continent anymore**?" We who are experiencing the

[40] „ If our fellows really need our help and mercy, if the weak men need to be helped and we have to be, in fact, a good Samaritean, on the other hand, we have to be performant in our competitions with the other professionals in order to be distinguished, in the fight for reaching an upper level in society we have to disadvntage the others by having no mercy and affection, and we have even to use the weakness of the others unhumanly. Our mind and our heart are in a frail contrast that generates dramatic inner conflicts and neurotical crises", *ibidem*, p. 210.

Eastern Orthodoxism, in spite of the militant atheism specific for communism, still have the convinction that our identity is a profound Christian one; but the Western is still developping a progressive proccess of „ de-Christianisation". We call it „de-Christianisation" process because during this period of postmodern history of humanity we speak on and on about the so-called „ritorno del sacro" („retour des religieux"),but these sacred aspects not at all belong to Christianity. The West acceptsconsciously and without any prohibitions and consciously the Islamic religion and Buddhism as well, **considering that Christianity is a tired religion, weak and compromised, without the power of confessional renewing of contemporary society.** That is why the European Western (and, generaly speaking, the whole Euro-Atlantic space) is moving faster and faster not to atheism, but towards „de-Christianisation".

The answer to our previous question („Is Europe a Christian continent anymore?") is necessarily connected to the nowadays meaning of the „Christian man". If we limit Christianity to a sum of theological theoretical doctrines revealed by the Holy Scriptures and preached by the Church during several centuries, then we can say without being affraid of mistakes, that Europe is only **partially Christian.** Statistics clearly proved that the Holy Words are accepted only partially by the contemporary Europeans. In the same way, if we mean by Christianity all the human values promoted by Christianity and that afterwards became a specific core different from the Christian religion which had created them – after a long secularizing and laicizing process – then we can say that, from a cultural point

of view, **Europe is still a rather Christian territory** and Christianity is an essential part of its identity.

The aspect that shows **a radical gap between the nowadays European culture and the values of the Christian civilisation,** is the attitude of the Europeans facing some fundamental problems, with a strong impact on the conception about life and death (abortion, genetic manipulation, euthanasy) and some problems concerning economy, rasial status, family, marriage and sexuality.

Consequently, another characteristic of the postmodern society is **the progressive desolidarization from the fundamental principles of the Christian ethics (8).**[41] In this context we have to remember an old proverb: „The vices of a nation are always deeply hidden in its rules".

Today, none of the religions have the right to pritend legal facilities concerning its supposition of owning the Truth; none of them have the legal right to be treated better by the State because of the religious values that religion pretends to sustain.[42] In contemporary Europe there are very many religions not only „in action", but also „in justice", so that they have the the same right to exist legaly, to preach their ideas, to have their own followers, with a single rule: to respect the laws of the State and the social morality. **Nevertheless, the State can offer some**

[41] „ We are talking about a „European culture" and not about „European cultures", even if there are major differences among countries, because the contemporary European continent tries to homologate and standardize different specific cultural attitudes so that the religious matters are the same for all the Churches", cfr. S.N.P.C., *L'Europa, sfida e problema per i cattolici,*ed. Dehoniade, Bologna, 1999, p. 5.

[42] Giuseppe de Rosa, *Cristianesimo e religioni e sette non cristiane a confronto*, ed. Citta' Nuova, Roma, 1989, p. 283.

prerogatives to a certain religion because of its special historical and cultural links it had with that society (the Catholic Church, for instance, in Italy and Spain, the Orthodox Church in Greece, or even in Romania) but this aspect cannot obstruct the right of other religions to preach their own doctrines or to practice their own ceremonies. So, **even if a certain religion can promote the idea that it is the „true religion"- or even „the only one" – it doesn't have the right to ask the State for a favourable treatment.**

We can realise that under the circumstances of the contemporary religious pluralism, Christianity is only one of the very many religions that does exist on our continent, even if the European historical and cultural roots are Christian and the Europen culture is strongly marked by the Christian values. Nobody can deny the fact that **Christianity takes part to the historical and cultural identity of Europe**. The nowadays pluralism confirms the fact that Christianity as a religion shares the same status with some other religions: just like all of them, **Christianity must demonstrate its own superiority only by making the others belive in its „truth" , without the help of some external factors, but only using its own capacity.**

All these realities are valid for the whole European space and they can be applied, *stricto sensu*, in Romania as well. **The Orthodox Christianity takes part to the historical and cultural Romanian identity** but, in spite of this, in the new social condition it can show its superiority towards the other theologies only by proving its truth with its own capacity.

The main consequence of the religious and confessional pluralism is a kind of **religious and confessional relativism (9)** that pretends that there is not a „true religion", but all of them are equally „true" because all of them can guide you, along different paths, to the same God. Under these new dogmatical circumstances, all of us have only to choose, among a large amount of streets, the one that fits to our own perspectives and desires. Moreover, because all religions have positive and negative aspects, the best strategy is to select from each of them only the best things. In this way, very many people performe a kind of **religious syncretism.**[43]

Another radical defiance concerning the „right faith" in a postmodern Romanian society will be a **individualistic and free from rules subjectivity (10),** that denies any kind of connection to God or to the Church, pretending that each individual must and is able to make a decision according to his own subjectivity whether to be or not to be a religious man and which of the religious truths must be accepted or refused, which of the moral rules can be activated or rejected.

The consequence of this subjectivity in Europe is the increasing number of those men that considered themselves as non-religious or **indifferent from a religious point of view.** Among these ones, of course, there are many people that bitterlz deny religion, trying to get erase it from their social life and to limit it to their private life, showing its „noxiousness"during the human being education and evolution because of its „repressive and opressive" rules, especially because of the errors and the lack of

[43] Battista Cadei, *Sette e nuove religioni. Che fare? Un introduzione practica*, ed. Dehoniade, Bologna, 1998, p. 7.

morality of its followers, making its knowledge seem ridiculous.

Nevertheless, the majority of the so-called non-religious people are indifferent in front of the religious matter, considering that there is no use in denying it because it is **a residual phenomenon of the modern world** that probably will fade awaz naturally. We have also to recognize that nowadays mass-media – especially the international jurnals that promote the main important currents of oppinion – they have a non-religious and laic or even anti-Christian conceptions.[44]

Today, in Europe, to accept that you are a Catholic, an Anglican or a Protestant does not mean anymore that you accept everything that your Church preaches, in point of dogmatical knowledge and moral rules. Statistics show that there are very severe questions of the Europeans concerning the fundamental thruths of Christianity, so that many people develop a kind of **practical skepticism** (11) or they do not know what they should believe or not anymore, but non of these attitudes does not create metaphysical tenssion in their feelings. People's opinions show that the uncertainty regards especially the existence of a ever-lasting soul and the life after death.

Contemporary Europeans tend to think that as soon as he has died, man falls to nothingness. The Europeans seem to prefer a **materialistic and hedonistic** (12) outlook on life, according to which the whole faith of man is placed right here, in this world, in his short life time: this generates the unbelievable desire for a highest level of material

[44] Giuseppe de Ferro, *Liberta , e culture. Nuove sfide per le religioni,* ed. Messagero, Padova, 1999, p. 228.

prosperity, to experience all the pleasures that this life can offer, an unusual care for the health of the body, the fear of growing old and the anxiety in front of death.

Another phenomenon that will appear in Romania tomorrow seems to be a certain **temptation for a consuming and hedonistic materialism.**[45] People's constant desire of earning as much money as possible, to experience all the fashional facillities that make them different, of escaping any kind of danger, even the smallest ones, of being free of all the social non-utilitarian implication, all tthese aspects demonstrate that **the human mentalities and acts no longer communicate with the Christian faith and they are almost in severe contradiction with it.**

The Western European Churches are experiencing a serious crisis, proved by the lack of the vocation of the priests. This situation shows some missionary priorities: the European contemporary matter (the obvious secularisation of mentalities, of national customs, of law, of the manner in which the human being is conceived with his own freedom and rights, of the familly state, of love, sexuality and relationships between sexes, of the attitude regarding suffering and death) demonstrates that **the initial genuine Christian patrimony is no more a productive one and also lost its original volubility.**[46]

The first missionary duty of the Church is to re-teach the Christian religion, i.e. „to proclaim for the first time" the Christian spirituality for millions of

[45] Alessandro Castegnaro, *Le „perplessita" del giovane ricco. Ovvero l'altro volto della ricchezza*, în *Credereoggi*, n. 4/1999 (XIX), p. 21.

[46] Enzo Pace, *Credere nel relativo. Persistenye e mutamenti nelle religioni contemporanee*, ed. UTET, Torino, 1997, p. 3.

people (those who lived only „in the yard" of the Church,without getting inside the real Church, even if they were baptized). Frequently, this Christian sermon must begin by distroying the anti-Christian prejudices that are deeply rooted in people's minds and by correcting the existing false image of the Christian truths (in Romania it means to treat and clean first of all the damages created by the communist atheism, whose traces still exist in the believes of those men that lived during the communist system).

Today, the seeds of the Christian sermon can no longer be planted on a neutral land that will accept them (it happened as two millions of years before) because **the Western Churches have no more credibility.**[47] Beside that, the Western Christianity has demonstrated that **it has no longer a prophetic character that should be proper** in order to anticipate „the signs of our times"; that is why the postmodern world accuses the Church of rejecting the modern „liberties" too early and it came together with the dictatorial systems in order to gain some privileges, it humilliated the woman and strictly required severe and unhuman sexual rules.[48] It is true that all these aspects are specific to the Western patrimony, but they still compromised the integrity of the Christian message and the effects of this compromises seem to be some „over-confessional"

[47] This happened because of some negative attitudes: in the name of religiosity took place the Cruciades, for some religious interests there were activated the Inquisitorial trials, the heretics and the witches were punished by burning on stakes, in the name of the religious truth the scientifical research was obstructed (Galileo Galilei, for instance) and for the same reason there were several endless wars.

[48] Giuseppe dal Farro, *op. cit.*, p.8.

ones. The Orthodox side of Christianity did not experience this process but, however, it has been affected by the negative traces of the Western mistakes.

The main objective of the Orthodox missionary of the 3rd Millenium must be to destroy all the prejudices that characterize the European culture starting with **Illuminism that was the first and the most dangerous break between Christianity and Europe,** this quarrel was stressed then by the French Revolution, liberalism, socio-communist marxism, Hitlerism and totalitarian ideologies, democratic liberalism and juridical positivism.

The Christian sermony must focus on the teenagers by improving the process of Christian training according to which **the confession of your faith must precede the Eucharist, and not viceversa** (as it happened in the past, with the unusual consequence that Europa was *sacramented* but not *pastoralised* with the same power). The most important place of the Christian initiation is **the parish, that needs to reinforce its missionary vitality** as a fundamental core of the Church. In the nowadays secularised world, when the Christian man lives somehow issolated, the faith must be experienced only in a communitarian manner.

Today it is necessary to transmit the good faith from person to person.Tomorrow, the Christian will expect to have **public liturgical ceremonies with a higher level of „contemplation"** that is God's profoundness should be part of the human existence. It is obvious that today we have an increased number of religious movements and sects that are promoting especially emotional reactions. Undoubtedly, in the

past time, the Christian experience was not always guided by **a profound desire of experiencing God** but only sometimes, in certain moments, God entered deeply inside human soul. The new religious movements are so attractive just because of the emotional reactions they use to provoke.

The Orthodox Church can improve the vitality of Christianity by firm and determined pleading for mystic and „contemplation". The Orthodox attitude of experiencing God is one of the most important values of the Eastern Christianity and it can also be the main important gift for the West that need the genuine knowledge of everlasting realities.

The Western culture is fascinated by the mystic because it is bored **with the hypertrophy of rationality. The interest for mystic is a typical product of the reason crisis. Postmodern culture is interested again in the idea that God is that type of reality that can never be understood only with human mind.** This way, we have a new vision of reality that does not consider anymore the reasoning as „the almighty instrument of knowledge".

Usually, the person who involves himself in such a recovery is the one who is **disoppointed with the human reason** and who experienced the disaster of the huge but vain projects of human mind. „**We can learn as much as we are able to, but we won't ever be able to experience God** as long as we do not follow His Words. That happened simply because not science, but the Holy Spirit is the one that can reveal God – St. Siluan the Athonit said.[49] So, we can say that **the true theology is not a theoretical science, but a spiritual culture, an experience in the**

[49] St. Siluan the Athonit, *Between the Hell of despair and the Hell of humility*, Ed. Deisis, Alba Iulia, 1994, p.120

bottom of our heart. „Very many philosophers realized finally that God does exist, but never succeeded in knowing Him. **Believing that God does exist is completely different from experiencing God"-** St. Siluan said.

Claudio Leonardi, Professor of the University from Firenze, has originally explained the contemporary lust for mystic (in his *La mistica oggi. Atti della XVI editione delle „Giornate dell'Osservanza"*). This lust starts from the fact that **postmodernity is characterized by many spiritual and social tensions.** The triumph of technology is one of the major attributes of our postmodern epoch. We are living in a technological and technocratic society that makes man **control and transform nature** in different manners, for instance through the opportunities offered by the atomical science and by the genetical engineering. Starting with this ability of changing nature, man is more and more influenced by a power that was inaccesible and unknown before, the **certainty of not being able, everywhere and whenever, to controll the surrounding forces,** and, that is why his world is dominted by fear and psychological paralysis.[50]

This **error of the Western theology** – Leonardi called it like that – **of foccusing on thinking, not on experiencing** has unhappy effects in our technological epoch. The contemporary demand for mystic is nothing else but a **lust to experience mystery**. The contemporary man has the intuition of the risk caused by the technological civilization and seems not to have any opportunity to protect himself from the greatest but indominable technical

[50] Giacomenico Mucci, *La domanda di misticismo alle soglie del duemila*, în *La Civilita' Cattolica*, 4/1998, p. 120

development. The God of the Western technology is a simple notion without definition and reality, it is just like **a supposition**, not like a **living You, like a living person you can talk to.**[51]

The nowadays epoch from the history of the Church is the one when Christianity, under the preasure of the Western communism, is tempted **to get rid of austerity and of Holy Saints' ascetism** and it shows, this way, that it lost its own **conscience of the „ascetical nature of Church".** Here is the saying of Teoclit the Dionisiat[52] : **„We no more have an inner life".** „No pray, no fast, no care for their life because they think that all these are proper only for a monastic life." That is why Christianity became somehow superficial, formal and lukewarm, being no more a „huge and heroical religion".[53] The deep gap between the Christianity and the Christians is mainly caused by the giving up to the ascetical spirituality and because of the lack of fight against passions, because of missing pray and those self-values that were celebrated by *Filocalia*.

In this respect, the problem of ascetism in a world devoured by comsumism, the Orthodoxism is a great chance for West and can be a great chance for Christianity in itself as well.[54] We must accept that the West is **a clinically dying territory from a spiritual point of view** and, on the other hand, the Orthodox Church always has been out of the Western polemics and religious fights, it became

[51] *Ibidem*, p.121.
[52] Teoclit Dionosiatul, *Dialogues on Athos*, Ed. Deisis, Alba Iulia, 1994, p. 106.
[53] *Ibidem*, p. 106
[54] Ioan I. Ică jr., *An Athonit theological contemporary representative: Monk Teoclit the Dionisiat*, în *Dialogues on Athos*, ed. Deisis, 1944, Alba Iulia, p. VIII.

stronger because of the terrible ostilities and today it promotes the genuine message of the Everlasting God. The Orthodox Christianism is neither minimalist, nor demagogist or boring, it is not influenced by the reductionist and standardizing rationalism or by the dualism, psychologism or ecclesianism.[55] **These are, in fact, all the elements the nowadays the West tries to get rid of.** The Orthodoxy is still lively, it has **a spiritual sap and a certain power that can change the life of this world!**

B I B L I O G R A F I E

I. Cultură postmodernă. Interpretare pastorală a realităţiilor contemporane

- Peter L. BERGER, *L'imperativo eretico. Possibilità contemporanee di affermazione religiosa,* ed. Elle Di Ci, Torino, 1987.

[55] *Ibidem,* p. VIII.

- ---------- *Una gloria remota. Avere fede nell'epoca del pluralismo,* ed. Il Mulino (Intersezioni - 133), Bologna, 1994.
- Gian Luigi BRENA, *La costruzione dell'identità moderna secondo C. Taylor*, in *La Civiltà Cattolica*, q. 3528 (1997), II, pp. 579-590.
- ---------- *"Habermas e la teologia",* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3433 (1993), III, pp. 51-54.
- Ferdinando CASTELLI, *"La mia vita è una discesa nel nulla": Friedrich Dürrenmatt,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3512 (1996), pp. 117-129.
- ---------- *L'uomo d'oggi di fronte a Cristo,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3486 (1995), III, pp. 485-495.
- George V. COYNE, *Interrogativi religiosi della cosmologia moderna,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3542 (1998), I, pp. 142-151.
- Francesco CULTRERA, *I diritti umani a una svolta,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3501 (1996), II., pp. 272-278.
- Civiltà Cattolica (editoriale), *La fede cristiana nel mondo di oggi,* in *Civiltà Cattolica,* IV (3536)/1997, pp. 107-116.
- ---------- *La responsabilità dei cattolici nell'ora presente,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3447 (1994), I, pp. 209-219.
- ---------- *A Dio attraverso la "via della contingenza",* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3502 (1996), II., pp. 327-337.
- ---------- *Il mondo dopo il crollo del comunismo e la guerra del golfo. Verso un nuovo ordine mondiale?* in *La Civiltà Cattolica*, q. 3401 (1992), I, pp. 417-430.
- ---------- *La fede cristiana nell'epoca postmoderna,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3418 (1992), IV, pp. 329-342.
- ---------- *A Dio per la "via della finalità",* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3503 (1996), II., pp. 431-442.
- ---------- *Conoscenza di Dio e ateismo,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3501 (1996), II., pp. 221-232.
- ---------- *Da Hegel a Drewermann. Il cristianesimo non parla il linguaggio del mito,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3496 (1996), I., pp. 319-326.

- ---------- *Fede cristiana e prove razionali dell'esistenza di Dio,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3499 (1996), II., pp. 3-13.
- ---------- *Francis Bacon, ovvero i percorsi moderni del "Regnum hominis",* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3495 (1996), I., pp. 213-221.
- ---------- *Il problema di Dio oggi,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3496 (1996), I., pp. 425-435.
- ---------- *Perché non si crede? La risposa di Diostoievskij,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3429 (1993), II, pp. 209-216.
- ---------- *La fede, dono di Dio e responsabilità dell'uomo,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3543 (1998), I, pp. 213-223.
- ---------- *Il fondamentalismo oggi,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3451 (1994), I, pp. 3-16.
- ---------- *La fede cristiana,* in *Civiltà Cattolica,* IV (3537)/1997, pp. 213-224.
- ---------- *La fede cristiana, pienezza dell'uomo,* in *La Civiltà Cattolica*, q. 3573 (1999), II, pp. 213-223.
- ---------- *La fede cristiana alla prova del silenzio di Dio,* in *La Civiltà Cattolica*, q. 3573 (1999), II, pp. 430-438.
- ---------- *La religione entro i limiti della sola ragione,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3481 (1995), III, pp. 3-12.
- ---------- *L'apofatismo e la preghiera cristiana,* in *La Civiltà Cattolica*, q. 3572 (1999), II, pp. 107-119.
- ---------- *Quali ragioni per credere? Gesù, il segno più alto di credibilità della fede cristiana,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3553 (1998), III, p. 3-16.
- ---------- *La responsabilità dell'uomo nell'atto di fede. Tra l'accettazione e il rifiuto,* in *La Civiltà Cattolica*, q. 3549 (1998), II, pp. 213-224.
- ---------- *Nascita e sviluppo della fede,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3583 (1999), IV, pp. 3-13.

- ---------- *Maturità e morte della fede,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3584 (1999), IV, pp. 107-119.
- ---------- *"Perché non possiamo non dirci cristiani",* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3478 (1995), II, pp. 441-449.
- ---------- "*Voi chi dite che io sia?" E' possibile credere oggi in Gesù, Figlio di Dio?* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3468 (1994), IV, pp. 531-541.
- Piero CODA, *Religione cristiana nella modernità: declino o rigenerazione?* în *Religione e religioni. Metodologia e prospettive ermeneutiche*, ed. Messaggero, Padova, 1998, pp. 137-154;
- Giuseppe DAL FERRO, *Teologia e dialogo interreligioso,* ed. I.S.E., Venezia, 1998;
- Jacques DUPUIS, *Vie divine di salvezza o espressioni dell'uomo religioso? L'interpretazione teologica delle religioni mondiali dal Concilio Vaticano II ad oggi*, in *Cristianesimo e religione*, ed. Glossa, Milano, 1992, pp. 77-100;
- ---------- *Verso una teologia cristiana del pluralismo religioso,* ed. Queriniana, Brescia, 1998, p. 583;
- Jean DELUMEAU, *Le ragioni di un credente,* ed. Marietti, Genova, 1987.
- Severino DIANICH, *Chiesa estroversa. Una ricerca sulla svolta dell'ecclesiologia contemporanea,* ed. Paoline, Cinisello Balsamo (Milano), 1987.
- Carmelo DOTOLO, *La teologia fondamentale davanti alle sfide del "pensiero debole" di Gianni Vattimo,* ed. LAS, Roma, 1999;
- Editoriale, *La fede cristiana nell'epoca post-moderna,* în *La Civilta' Cattolica,* 1992, IV, 329-342;
- Editoriale, *Perche' non si crede? La risposta di Dostoevskij*, în *La Civilta' Cattolica*, 1993, II, p. 209-216.
- Adriano FABRIS, *La categoria della religione in un contesto pluralistico, in Religione e religioni. Metodologia e prospettive ermeneutiche*, ed. Messaggero, Padova, 1998, pp. 123-136;

- Franco FERRAROTTI, *Il paradosso del sacro,* ed. Laterza (collana Saggi Tascabili - 94), Roma-Bari, 1983;
- Michael Louis FITZGERALD, *Chiesa cattolica e dialogo "mondiale" delle religioni: il cammino delle istituzioni,* in *Cristianesimo e religione*, ed. Glossa, Milano, 1992, pp. 76-100;
- Hans-Georg GADAMER, *La religione e le religioni,* in *Annuario Filosofico Europeo: La Religione* (a cura di Jacques DERRIDA e Gianni VATTIMO), ed. Laterza, Roma-Bari, 1995, p. 197-207;
- Michael Paul GALLAGHER, *Verso un'apologetica rinnovata,* in *La Civiltà Cattolica,* n°3493 (1996), I, pp. 40-48.
- ---------- *Parlare di Dio nella cultura di oggi,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3455 (1994), II, pp. 435-448.
- ----------, *Fede e cultura. Un rapporto cruciale e conflittuale*, ed. San Paolo, Milano, 1999.
- Carlo GALLI, *L'Europa e la rivoluzione della modernità*, in Il Mulino 1/1990, (n° 327), p. 3-8.
- Piergiorgio GRASSI, *La riduzione illuministico-liberale della religione,* in *Filosofia della religione. Storia e problemi* (ed. Piergiorgio GRASSI), Queriniana, Brescia, 1988, p. 41-86;
- Valentino GROLLA, *L'agire della chiesa. Teologia pastorale,* ed. Messaggero, Padova, 2000.
- Friedrich GOGARTEN, *Destino e speranza dell'epoca moderna. La secolarizzazione come problema teologico,* ed. Morcelliana, Brescia, 1972.
- Luigi GIUSSANI, *Il senso di Dio e l'uomo moderno. La "questione umana" e la novità del Cristianesimo,* ed. Biblioteca Universale Rizzoli, Milano, 1994.
- Jurgen HABERMAS, *Il discorso filosofico della modernità. Dodici lezioni*, ed. Laterza, Roma-Bari, 1988.
- Joseph JOBLIN, *Il ruolo dei cristiani nella società e la sua evoluzione nel nostro secolo*, in *La Civiltà Cattolica,* n° I (3520)/1997, pp. 376-378.
- ---------- *L'era del dubbio in Occidente e la reazione cristiana,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3498 (1996), I., pp. 552-564.

- Michel LAGARDE, *Islam e postmodernità,* in *Pluralismo e postmoderno. Le sfide alla religione. Corso breve di ecumenismo* (a cura di Giacomo PUGLISI), Vol. XII, ed. Centro Pro Unione, Roma, 1997, p. 61-66.
- Giuseppe LORIZIO, *Cattolicesimo e postmodernità*, in *Pluralismo e postmoderno. Le sfide alla religione. Corso breve di ecumenismo* (a cura di Giacomo PUGLISI), Vol. XII, ed. Centro Pro Unione, Roma, 1997, p. 45-53.
- Henri de LUBAC, *Il dramma dell'umanesimo ateo,* ed. Morcelliana, Brescia, 1949.
- Angelo MACCHI, *L'Iran tra conservazione e modernità*, in *La Civiltà Cattolica*, q. 3542 (1998), I, p. 193-202.
- Sandra MAZZOLINI, *La chiesa è essenzialmente missionaria. Il rapporto "natura della Chiesa" - "missione della Chiesa" nell'iter della costituzione de Ecclesia (1959-1964)*, ed. Pontificia Università Gregoriana (Analecta Gregoriana), Roma, 1999.
- Mario MIDALI, *Cultura postmoderna ed evangelizzazione nuova* (Dispense ad uso degli studenti), Roma, 1999.
- Jurgen MOLTMANN, *Dio nel progetto del mondo moderno. Contributi per una rilevanza pubblica della teologia,* ed. Queriniana (Biblioteca di Teologia Contemporanea 107), Brescia, 1999.
- Giandomenico MUCCI*, Considerazioni sul moderno e il postmoderno. Koslowski, Lyotard e il cristianesimo,* in *La Civiltà Cattolica*, q. 3381 (1991), II, pp. 223-232.
- ---------- *Il postmoderno e la compagnia della cultura cristiana*, in *La Civiltà Cattolica*, q. 3525 (1997), II., pp. 236-244.
- ---------- *La diffusione dell'individualismo e lo sgretolamento della solidarietà sociale*, in *La Civiltà Catolica*, III (3534)/1997, pp. 468-477.
- ---------- *La coscienza antilluministica dei cattolici*, in *La Civiltà Cattolica*, n°3493 (1996), I, pp. 17-27.
- ---------- *Le relazioni personali nella modernità*, in *La Civiltà Cattolica*, IV (3536)/1997, pp. 145-152.
- ---------- *Le origini del nichilismo contemporaneo,* in *La Civiltà Cattolica*, q. 3571 (1999), II, pp. 31-44.

- ---------- *L'assenza di Dio nel postmoderno*, in *La Civiltà Cattolica*, n° II (3528)/1997, pp. 543-551.
- ---------- *La postmodernità buona*, in *La Civiltà Cattolica*, n°I (3521)/1997, pp. 435-443.
- ---------- *La ragione "creativa" di Gianni Vattimo,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3499 (1996), II., pp. 24-31.
- ---------- *Un effetto del postmoderno: l'apatia per la bellezza*, in *La Civiltà Cattolica*, q. 3565 (1999), I, pp. 28-40.
- Giuseppe LORIZIO, *Pluralità e unità del sapere: l'esperienza religiosa in prospettiva teologico-fondamentale,* in *Religione e religioni. Metodologia e prospettive ermeneutiche*, ed. Messaggero, Padova, 1998, pp. 5-29;
- Saturnino MURATORE, *La "via ad Deum" nella teologia contemporanea*, in *La Civiltà Cattolica*, n° I (3522)/1997, pp. 558-569.
- Giovanni MARCHESI, *Perché credere oggi?* in *La Civiltà Cattolica*, q. 3406 (1992), II, pp. 359-364.
- Giandomenico MUCCI, *Il postilluminismo in due recenti documenti pontifici,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3452 (1994), II, pp. 118-128.
- ---------- *La fine della storia? Il dibattito sulla tesi di Francis Fukuyama,* in *La Civiltà Cattolica*, q. 3439 (1993), IV, pp. 51-64.
- ---------- *Religione, laicismo e postmodernità,* in *La Civiltà Cattolica*, q. 3422 (1993), I, pp. 131-139.
- Saturnino MURATORE, *Ragione scientifica e religione. Dal conflitto ad una possibile integrazione*, in *Religione e religioni. Metodologia e prospettive ermeneutiche*, ed. Messaggero, Padova, 1998, pp. 159-184;
- ---------- *"Dio nelle nuove cosmologie",* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3450 (1994), I, pp. 553-566.
- ---------- *La rinascita dell'Iluminismo dopo il 1989,* in *La Civiltà Cattolica*, q. 3426 (1993), I, pp. 535-546.
- Antonio NITROLA, *Cos'è il postmoderno?* in *Pluralismo e postmoderno. Le sfide alla religione. Corso breve di ecumenismo* (a cura di Giacomo PUGLISI), Vol. XII, ed. Centro Pro Unione, Roma, 1997, p. 19-29.

- Antonio ORAZZO, *Teologia e umanesimo ateo. Il passaggio dal confronto al dialogo, eredità della "Gaudium et spes",* in *La Civiltà Cattolica*, q. 3413 (1992), III, pp. 365-377.
- Luciano PELLICANI, *Ricerca della certezza e rifiuto della modernità,* in *Il mondo incerto* (a cura di Pera), ed. Laterza (Sagittari Laterza - 74), Roma-Bari, 1994, pp. 227-246.
- Giuseppe PIROLA, *Fine della speranza?* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3504 (1996), II., pp. 574-588.
- Graziano RIPANTI, *Ermeneutica della fede e filosofia della religione,* in *Filosofia della religione. Storia e problemi* (ed. Piergiorgio GRASSI), Queriniana, Brescia, 1988, p. 9-40;
- Giacomo ROSSI, *Il male, l'angoscia e la colpa. Risposte della morale e risposte della fede. Riflessioni in margine al "caso Drewermann",* in *La Civiltà Cattolica*, q. 3439 (1993), VI, pp. 27-42.
- Joseph RATZINGER, *La fede e la teologia ai giorni nostri,* in *La Civiltà Cattolica*, n°IV (3515)/1996, pp. 477-490.
- John A. T. ROBINSON, *Dio non è così,* ed. Vallecchi, Firenze, 1965.
- Harald SCHONDORF, *René Descartes. La fondazione della filosofia moderna*, in *La Civiltà Cattolica*, n° III (3507-8)/1996, pp. 238-250.
- Jean SEGUY, *Cristianesimo e società. La sociologia di Ernst Troeltsch*, ed. Morcelliana, Brescia, 1994.
- Dominique SALIN, *Saint-Exupéry o la nostalgia di Dio,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3456 (1994), II, pp. 567-577.
- Gianpaolo SALVINI, *L'uomo e il suo destino,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3435-3436 (1993), III, pp. 256-262.
- Bartolomeo SORGE, *Il discorso della chiesa sulla società contemporanea,* in *La Civiltà Cattolica*, q. 3406 (1992), II, pp. 345-358.
- Charles TAYLOR, *Il disagio della modernità,* ed. Sagittari Laterza, Roma-Bari, 1994.
- Ernst TROELTSCH, *Il protestantesimo nella formazione del mondo moderno*, ed. La Nuova Italia, Firenze, 1974.
- Paolo VALORI, *Pensiero debole e fede cristiana. A proposito del volume "Credere di*

credere" di Gianni Vattimo, in Rassegna di Teologia, n°39/1998, pp. 276-282.

- Gianni VATTIMO, *La fine della modernità. Nichilismo ed ermeneutica nella cultura post-moderna*, ed. Garzanti, Milano, 1985.
- ---------- *Postmoderno: una società trasparente?* Ed. Garzanti, Milano, 1989.
- Piersandro VANZAN, *Ricchezza di motivi teologici in una galleria filosofica contemporanea*, in *La Civiltà Cattolica,* q. 3446 (1994), I, pp. 147-154.
- ---------- *Crisi e recupero del "teocentrismo trinitario"*, in *La Civiltà Cattolica,* q. 3433 (1993), III, pp. 143-146.
- Piersandro VANZAN, *L'esperienza religiosa giovanile,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3567 (1999), I, pp. 252-262.
- ---------- *La razionalità moderna: come nasce, tramonta e può rifondarsi*, in *La Civiltà Cattolica*, q. 3474 (1995), I, pp. 567-574.
- ---------- *Teologia nella chiesa, oggi. Contesto, soggetti e metodo,* in *Gli Istituti di scienze religiose nella chiesa. Per uno statuto epistemologico* (a cura di C. M. SERSALE), ed. Dehoniane, Bologna (ed Editrice Antonianum, Roma), 1991, pp. 21-38.
- Gianni VATTIMO, *La traccia della traccia,* in *Annuario Filosofico Europeo: La Religione* (a cura di Jacques DERRIDA e Gianni VATTIMO), ed. Laterza, Roma-Bari, 1995, p. 75-90;
- Antoine VERGOTE, *Religione, fede, incredulità. Studio psicologico*, ed. Paoline, Milano, 1985;
- John VERHAAR, *Aspetti del postmoderno,* in *La Civiltà Cattolica,* q. 3470 (1995), I, pp. 135-142.
- Vincenzo VITIELLO, *Del rapporto della filosofia con la teologia o, più ampiamente, con la religione*, in *Religione e religioni. Metodologia e prospettive ermeneutiche*, ed. Messaggero, Padova, 1998, pp. 185-196;
- Paul M. ZULEHNER, *Teologia pastorale. Futurologia Pastorale. La Chiesa in cammino verso la società di domani,* Queriniana, Brescia, 1992;

II. Psihologie Pastorală şi Medicină Pastorală

- ALBU Gabriel, *În căutarea educației autentice,* ed. Polirom, Bucureşti, 2002;
- ASCOR, *Homosexualitatea, propagandă a degenerării umane*, Bucureşti, 1994;
- Jean-Marie AUBERT, *Compendio della morale cattolica,* ed. Paoline, Milano, 1989;
- BALDINI Massimo, *Educare all'ascolto,* Ed. La Scuola, Brescia, 1988;
- BAMBERGER John, *La religione è un'illusione? La sfida di Freud alla teologia,* Concilium [it.] 4 (1996) 101- 116;
- BAUMGARTNER Isidor, *Psicologia pastorale,* Ed. Borla, Torino, 1993;
- BELLET Maurice, *Incidenza della crisi analitica sul vissuto della fede*, "Concilium" [it.] 10 (1974) 1626-1637;
- *Incidenza della crisi analitica sul vissuto della fede,* "Concilium" [it.] 10 (1974) 1624- 1637;
- BRUSCO Angelo, *La relazione pastorale d'aiuto, camminare insieme,* ed. Camilline, Torino, 1993;
- CAVALLETI Sofia, *Il potenziale religioso del bambino,* Paoline, Roma, 1979;
- CENCINI Amedeo, *Amerai Dio con tutto il cuore. Psicologia dell'incontro con Dio,* ed. Dehoniane, Bologna, 1986;
- CIAN Luciano, *La relazione di aiuto, elementi teorico-pratici per la formazione ad una corretta comunicazione interpersonale,* Ed. Elle di Ci, Torino, 1992;
- COURTOISE Gaston, *Per "riuscire" con i fanciulli,* Ed., Brescia, 1972;
- DACQUINO Giacomo, *Educazione psicoaffetiva*, Ed. Borla, Torino, 1972;
- Idem, *Vivere il piacere,* Ed. Internazionale, Torino, 1984;
- Julius EVOLA, *Metafizica sexului,* ed. Humanitas, Bucureşti, 1994;
- Arhid. Prof. Dr. Ioan N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note şi comentarii,* ed. Mitropoliei, Sibiu, 1991;
- FRIELINGSDORF Karl, *Ma Dio non è cosi,* ed. Paoline, Roma, 1993;

- Idem, *Vivere non sopravivere, salute psicologica e fede,* Ed. Citta' Nuova, Roma, 1993;
- GARCIA-MONGE Josè, *Il dialogo spirituale e la terapia,* "Concilium" [it.] 10 (1974) 74-86;
- GIORDANI Bruno, *Il colloquio psicologico nella Direzione spirituale,* Ed. Rogate, Brescia, 1995;
- Idem, *Il colloquio psicologico nell'azione spirituale,* Ed. La Scuola, Brescia şi Ed. Antonianum, Roma, 1978;
- Idem, *La psicologia in funzione pastorale, metodologia del colloquio,* Ed. La Scuola Editrice, Brescia şi Ed. Antonianum, Roma, 1981;
- GODIN André, *La relazione umana nel dialogo pastorale,* Ed. Borla, Roma, 1966;
- GORDON Thomas, *Genitori efficaci, educare figli responsabili,* Ed. Meridiana Potenza, Bari, 1997;
- Idem, *Insegnanti efficaci,* Ed. Giunti Liscioni, Firenze, 1996;
- GORRES Albert, RAHNER Karl, *Il male, le risposte della psicoterapia e del cristianesimo* (Cuneo 1996).
- GROESCHEL J. Benedict, *Passaggi dello spirito, la psicologia dello sviluppo spirituale* (Padova 1997).
- GROPPO Giuseppe, *Psicologia e teologia: modelli di rapporto,* "Orientamenti pedagogici" 5 (1980) 783-789.
- GRUN Anselm, *Comme essere in armonia con se stessi,* Ed. Queriniana, Brescia, 1997;
- HABRA Georges, *Iubire şi senzualitate,* ed. Anastasia, Bucureşti, 1994;
- HOLDEVICI Irina, *Elemente de psihoterapie,* ed. All, Bucureşti, 1996;
- HOSTIE Raymond, *Il sacerdote, consiliere spirituale,* Ed. Borla, Torino, 1966;
- IMODA Franco, *Aspetti del dialogo tra le scienze umane e pedagogiche e la dimensione teologica,* "Seminarium" 1 (1994) 89-106.
- *"Troppa" psicologia?,* "Consacrazione e servizio" 46 (1997) 35-46.

- JOOS André, *Messaggio cristiano e comunicazione oggi. Alle sorgenti del linguaggio, dalla comunicazione alla fede,* Il Segno, Verona, 1991;
- JOSSUA Jean Pierre, *Esperienza cristiana e comunicazione della fede,* "Concilium" [it.] 10 (1993) 879-893.
- LOEW Jacques, *Il contatto pastorale personale con l'"incredulo",* "Concilium" [it.] 3 (1967) 118-126.
- MANENTI Alessandro, *Teologia e psicologia: il metodo interdisciplinare,* "Rivista di teologia morale" 76 (1987) 71-82.
- MAZZOCATO Giuseppe, *Psicologia e pastorale, urgenze pratiche e questioni teoriche,* "Teologia" 2 (1996) 177-214.
- MILLER Alice, *Il drama del bambino dotato e la ricerca del vero sé,* Ed. Boringhieri, Torino, 1997;
- MITROFAN Iolanda, *Orientarea experiențială în psihoterpie,* ed. Sper, Bucureşti, 2000;
- NOUWEN Henri, *Il guaritore ferito, il ministero nella società contemporanea,* Ed. Queriniana (Colecția *Spiritualita'* 22*),* Brescia, 1982;
- Idem, *Ministero creativo* (Colecția *Spiritualita'* 20), Brescia, 1981;
- PIANA Giannino, *Se prevale il ruolo,* "Presbyteri" 8 (1997) 581-590;
- PIGNATIELLO M. Luigi, *Comunicare la fede, saggi di teologia pastorale,* Ed. Paoline, Torino, 1996;
- PLE Albert, *Mutamento di posizione della chiesa di fronte alla psicoanalisi*, "Concilium" [it.] 9 (1974) 159-165;
- ROGERS C., KINGET M., *Psicoterapia e relazioni umane,* Ed. Boringhieri, Torino, 1970;
- SOVERNIGO Giuseppe, *Educare alla fede. Elementi per un progetto educativo-pastorale,* Ed. Dehoniane, Bologna, 1995;
- Idem, *L'aiuto psicologico nella crescita spirituale,* "*Credere oggi*" 3 (1993) 97-119;
- Idem, *Vivere la carità, maturazione relazionale e vita spirituale,* Ed. Dehoniane, Bologna, 1997;

- Mihály SZENTMÁRTONI, *Camminare insieme. Psicologia pastorale,* îd. San Paolo, Milano, 2001;
- TERRIN Aldo Natale, *Leiturghia, dimensione fenomenologica e aspetti semiotici,* Ed. Queriniana, Brescia, 1988;
- VAN KAAM Adrian, *Il counseling, una moderna terapia esistenziale,* Ed. Citta Nuova, Roma, 1985;
- VERGOTE Antonio, *Per una fede adulta,* "Lumen vitae" 3 (1968) 431- 444;
- ZAVALLONI Roberto, *Il consiliere pedagogico. La relazione d'aiuto nell'educazione,* Ed. La Scuola, Brescia, 1979;
- V. ZENKOVSKY, *Convorbiri cu tinerii despre sexualitate,* ed. Bizantină, Bucureşti, 1998;
- William Basil ZION, *Eros şi transfigurare,* ed. Reîntregirea, Alba Iulia, 2001.

III. Urbanitatea – dimensiune a lumii de astăzi. Interpretări pastorale

- Ene Branişte, *Vocaţia pentru preoţie***,** în *Ortodoxia,* XXX (1979), nr. 2, p. 312-332;
- Idem, *Preoţia şi chipul preotului după Sfânta Scriptură***,** în *Biserica Ortodoxă Română,* LXXXII (1965), nr. 5-6, p. 483-502;
- Idem, *Parohia, cadru normal de trăire a vieţii creştine***,** în *Îndrumări Misionare,* Bucureşti, 1986, p. 751-758;
- Ion Bria, *Ecleziologia Pastorală***,** în *Studii Teologice,* XXXI (1979), nr. 1-4, p. 316-232;
- Idem, *Destinul Ortodoxiei***,** cap. III, *Parohie, preot, credincios: identitatea şi misiunea lor,* p. 302-348;
- Idem, *Ortodoxia în Europa. Locul spiritualităţii române*, Iaşi, 1995;
- COSPES, *L'eta' incompiuta. Ricerca sulla formazione dell'identita' negli adolescenti italiani,* ed. Elle di Ci, Torino, 1996.
- Harvey Cox, *La citta' secolare***,** Ed. Vallechi, Firenze, 1968;
- *Parohia, cadru normal de trăire a vieţii creştine,* în Îndrumări Misionare, Bucureşti, 1986, p. 751-758.

- Valentino Grolla, *L'agire della Chiesa. Teologia pastorale,* ed. Messaggero, Padova, 2000.
- *Il fenomeno delle sette, o nuovi movimenti religiosi: sfida pastorale***,** ed. Elle di ci, Leumann (Torino), 1986;
- *L'impegno pastorale della chiesa di fronte ai nuovi movimenti religiosi e alle sette. Nota pastorale***,** Ed. Dehoniane, Bologna, 1993.
- Centro Orientamento Pastorale, *Tempi nuovi per la pastorale,* ed. Dehoniane, Roma, 1996.
- *Pastoraţie şi misiune în Biserica Ortodoxă. Tematică pentru cursurile pastorale şi de îndrumare misionară a clerului*, ed. Episcopiei Dunării de Jos, Galaţi, 2001.
- P. Vintilescu, *Parohia ca teren de dezvoltare a spiritualităţii creştine***,** Bucureşti, 1937.

IV. Dialog intercultural şi confruntare inter-civilizaţională. Analize pastoral-misionare

- L. BEIRNAERT, *Irriducibile violenza,* in *Verso una teologia della violenza?* ed. Queriniana (Giornale di Teologia 36), Brescia 1969, p. 61-82;
- Giuseppe DAL FERRO, *Liberta' e culture. Nuove sfide per le religioni,* ed. Messaggero, Padova, 1999;
- Idem, *Radici dell'integralismo religioso,* Venezia, 2000;
- Hermann HARING, *Impegnarsi nel bene. Sul superamento della violenza nel nome delle religioni. Rituali della memoria della violenza nelle religioni*, in *Concilium*, nr. 4/1997 (XXXIII), p. 140-160;
- Ioan I ICĂ, *„Sacrificiul nostru cel din toate zilele. Antescriptum patetic şi pseudo-ştiinţific la un (im)posibil „discurs despre sacrificii"* în rev. Transilvania, nr. 1-2/1993 (XXII), p. 17-28.
- Achiel PEELMAN, *L'inculturazione. La chiesa e le culture,* ed. Queriniana, Brescia, 1993;
- Lucio PINKUS, *Aggresivita', ansia, disagio esistenziale. Le piccole-grandi violenze della vita quotidiana*, în *Credereoggi*, nr. 92/1996 (XVI), p. 32-42.

- Andrea RICARDI, *Le religioni nel Nuovecento fra violenza e dialogo*, în *Concilium*, nr. 4/1997 (XXXIII), p. 128-140:
- Giuseppe RUGGIERI, *Una nuova pace costantiniana*? in *Una nuova pace costantiniana? Religione e politica negli anni '80* (a cura di Giuseppe RUGGIERI), ed. Marietti, Monferrato, 1985, p. 12-27;
- Pietro ROSSANO, *Dialogo e annuncio cristiano. L'incontro con le grandi religioni,* ed. Paoline, Milano, 1993;
- Italo de SANDRE, *La violența quotidiana nel contesto attuale: analisi sociologica,* în *Credereoggi* 2/1996 (XVI), p. 5-18.
- Raymund SCHWAGER, *La religione come fondazione di un'etica del superamento della violenza*, în *Concilium*, nr. 4/1997 (XXXIII), p. 199-217.
- Jon SOBRINO, *La violența dell'ingiustizia,* în *Concilium,* nr. 4/1997 (XXXIII), p. 75-87;
- Renzo UOLO, *Il partito di Dio. L'Islam radicale contro l'Occidente,* ed. Guerini e Associati, Milano, 1994;
- Jean-Pierre WILS, *La violența come costante antropologica? Verso nuovi criteri di valutazione*, în *Concilium*, nr. 4/1997 (XXXIII), p. 186-199.

ELEMENTS OF „MISSIONARY THEOLOGY" FOR A POST-IDEOLOGICAL SOCIETY (*Contents*)

Introduction: **Pastoral Theology or „the Pastorality of Theology"?**

1. The Pastoral teaching - a concrete aspect of the interdisciplinary vocation of Theology
2. Pastoral teaching and Philosophy
3. The main important Pastoral target - experiencing God

I. **Fundamental Pastoral Theology. The post-modern era and its pastoral-missionary challenges**

1. A confessional diagnosis of the post-modern epoch
2. An (im)possible photo of post-modernity. „The anathomy" of the contemporary world
3. Is the contemporary world the era of the vulnerability of faith?
4. „The fertility" of culture: is it an utopia or a cathegoric imperative? Culture – a new territory for missionary acts in the post-modern epoch

II. **Basic elements of Pastoral Psychology**

1. Introduction: the countenance of the Pastoral Theology
2. False images about God that reign in the middle of the contemporary human being's subconscious

Attachment: Psychological test for identifying the demonic image that conditions our existence

3. The psychological and pastoral profile of the genuine priest, between opacity and transparency
4. Along the psychological paths of the inner-self. Constant mistakes during the pastoral mission

III. **Inside the universe of *Pastoral Medicine***

1. Basic elements of pastoral medical psychology. The pastoration of the worst sick people
2. Pastoral Course about „honesty, piety and common sense". The behavioural therapy

Attachment: Teofrast's „*Characters*" (372-287 î.e.n.)

IV. **Pastoral logo-therapy**

1. Psychological therapy and confessional experience during the pastoral approach. The importance of methodology in the pastoral dialogue
2. The psychological dinamics of the pastoral dialogue
3. The methodology of the pastoral dialogue inspired by Karl Rogers's method

V. **Urbanism, a dimension of nowadays world. Pastoral priorities**

1. The progressive dissipation of the rural and the hegemony of the „mass-culture"
2. „Prophecies" about the world of tomorrow
3. The psycho-emotional universe of the elderly men. Words for a pastoral of the retired

VI. **The philosophical bases of pastoral anthropology. The value route of man in the history of culture**

Conclusions: **The destiny of the „right faith" in a Westernized Romania**

C u p r i n s

Introducere: **Teologie pastorală sau „pastoralitate" a teologiei? .....**
1. Pastorala – concretizarea vocației interdisciplinare a teologiei …….
2. Pastorală şi filosofie …….…..
3. Obiectivul pastoral prioritar: experiența lui Dumnezeu .....

I. Noțiuni de *Teologie Pastorală Fundamentală*: Era post-modernă şi provocările ei pastoral-misionare …….
1. Un diagnostic duhovnicesc al erei post-moderne .....
2. O (im)posibilă fotografie pastorală a post-modernității…… ……...
„Anatomia" lumii de azi .....
a. Ce este post-modernitatea? .....
b. Caracteristicile post-modernității: marile tranziții .....
c. Marile revoluții ale post-modernității .....
d. „Sfârşitul" şi/sau „criza" modernității? .....
e. Miturile lumii moderne .....
f. Creştinismul şi cultura post-modernă: incompatibilități structurale .....

3. Contemporaneitatea: era vulnerabilității credinței? .....
a. Era post-creştină a civilizației occidentale .....
b. Atmosfera culturală reticentă față de creştinism .....
c. Expulzarea religiei din sfera socială în viața individuală .....
d. Întoarcerea necontrolată a sacrului .....
e. Era dubiului în civilizația occidentală .....
f. Sursa mutațiilor din civilizația occidentală…..
g. Dialog şi confruntare inter-religioasă .....

4. Fertilizarea creştină a culturii: utopie sau imperativ categoric? .....
Cultura – nou "teritoriu" misionar şi de implicare pastorală în era postmodernă .....….
5. Credința în era interacțiunilor culturale. Inculturație, pastorație şi misiune în creştinismul contemporan .....
a. Teologia "inculturației" .....
b. Extensiunea inculturației .....
c. Pentru o „pastorală a culturii" .....

II. Noțiuni elementare de *Psihologie Pastorală* ...
Introducere: Fizionomia Psihologiei Pastorale .....
1. Imagini false despre Dumnezeu, ce tronează în subconştientul omului contemporan ....
a. Dumnezeul care judecă şi pedepseşte .....
b. Dumnezeul morții .....
c. Dumnezeul contabil şi legalist .....
d. Dumnezeul eficienței .....
Anexă: *Test psihologic pentru identificarea imaginii demonice care ne condiționează existența* .....
2. Profilul psihologic şi pastoral al preotului autentic .....
a. Cunoaşterea de sine .....
b. Integrarea „negativului" şi concilierea cu „umbra" .....
c. Împropierea dimensiunii contra-sexuale .....
d. Calitatea raporturilor inter-umane .....

e. Preotul păstor: un doctor bolnav? .....
f. Pentru o cunoaştere de sine reală .....
3. Pe cărările psihologice ale interiorității.
Erori frecvente în activitatea pastorală .....
a. „Profesionalizarea" pastorației .....
b. Motivația interioară egoistă .....
c. Alienarea sau dominarea credinciosului .....
d. Graba de a-l vedea progresând pe credincios .....
e. Moralismul perfecționist .....
f. Obiectivismul doctrinar .....
g. Insuficienta acceptare a propriilor limite .....
h. Negativismul pedagogic .....

III. Incursiuni în universul *Medicinii pastorale*....
Noțiuni elementare de psihologie pastorală sanitară
1. Pastorația bolnavilor terminali .....
a. Condiția interioară a bolnavului internat .....
b. Mediul sanitar impersonal .....
c. Frica de moarte .....
d. O retrospectivă în trecutul pacientului .....
e. Frica de „a trăi" .....
f. Perspective de viitor .....
g. Raportarea personalizată .....
h. Aşteptând moartea .....
i. Principii pentru o călăuzire duhovnicească autentică .....
j. Psihologie pastorală clinică .....
2. Curs pastoral de „onestitate, cuviosie şi bun simț". Terapie comportamentală .....
a. Comportamente dăunătoare dialogului pastoral ..
Anexă: Tipuri de caractere, după *Teofrast (372-287 î.e.n.)* ...
……...

IV. Logo-terapie pastorală .....
1. Tehnică psihologică şi trăire duhovnicească în demersul pastoral. Importanța metodologiei în colocviul pastoral .....

a. Valoarea şi limitele tehnicilor de acţiune pastorală .....
b. Rolul tehnicii, în psihologia lui Karl Rogers ...
c. Adaptarea la situaţie .....
d. Nondirectivitatea .....
e. Intervenţiile inadecvate .....
f. Familiarizarea preotului cu metodologia colocviului pastoral autentic .....
2. Dinamica psihologică a dialogului pastoral .....
a. Funcţia psihologică de susţinere afectivă .....
b. Funcţia psiho-directivă .....
c. Funcţia psihologică de intermediere .....
3. Metodologia colocviului pastoral inspirată din metoda lui Karl Rogers .....
a. Reformularea .....
b. Restructurarea .....
c. Elucidarea .....

V. Urbanitatea, dimensiune a lumii de azi. Priorităţi pastorale .....….
1. Dizolvarea progresivă a ruralului şi hegemonia culturii „de masă" .....
a. Ontologia urbanităţii: anonimat, mobilitate, pragmatism şi profanitate .....
b. Contextul pastoral-urban contemporan din România .....
c. Exigenţe pastorale urgente în mediul urban .....
2. „Profeţii" despre lumea de mâine .....
a. Tinerii şi tendinţele socio-culturale din lumea de astăzi .....
b. Tinerii de astăzi în sclavia orizontalităţii. Crizele vieţii .....
c. Pastorala în contextul altor entităţi formative. Metafora „reţea" .....
d. Noi exigenţe pastorale .....
e. Câteva principii de orientare pastorală în lumea tinerilor .....
f. Hip-hop: mesajul pastoral al unei "sub"-culturi .....
g. Exemplu de proiect pastoral cu tinerii .....

3. Universul psiho-afectiv al vârstei a treia. Pentru o pastorală a pensionarilor .....……..
a. Lumea de mâine: lumea vârstei a treia .....
b. Gerontofobia .....
c. Primul pas în vârsta a treia: pensionarea .....
d. Efectele „societății timpului liber" .....
e. Bătrânul şi familia .....
f. „Vocația" de bunic .....
g. Apropiere fizică, îndepărtare afectivă .....
h. Exodul din familie al fiilor .....
i. Vârsta a treia: o continuă dependență psiho-afectivă .....
4. Urbanitatea şi „toamna vieții". O invitație la reflecție pastorală .....……..
a. „Exilul" bătrânilor .....
b. Bătrânul ca educator .....
c. Pensionarea: ocazie de traume psihice .....
d. Pierderi afective .....
e. Îmbătrânirea „inteligentă" şi duhovnicească .....
f. Posibile derive ale vârstei a treia: longevitatea şi mitul eternei tinereți .....
g. Sănătatea socială .....
h. Sănătatea spirituală .....
i. Iubirea: unica energie a bătrâneții .....

VI. Fundamente filosofice pentru o *antropologie pastorală* .....……
a. Traseul valoric al omului în istoria culturii .....
b. Cosmocentrismul, teocentrismul şi antropocentrismul .....
c. Socrate şi cunoaşterea de sine .....
d. Platon şi pregătirea omului pentru moarte .....
e. Monismul şi etica materialismului .....
f. Aristotel .....
g. Antropologii imanente totalitare .....
h. Georg. W. Hegel şi „eclipsa" individului .....
i. Ludwig Feuerbach: dizolvarea teologiei în antropologie .....
j. Karl Marx şi *homo faber* .....

k. Friedrich Nietzsche şi „omorârea”
lui Dumnezeu .....
l. Gabriel Marcel şi critica tehnocrației .....
m. Antropologii liberal-consumiste .....
n. Postmodernul şi identitatea precară .....

Considerații finale: **Soarta „dreptei credințe” într-o România occidentalizată .....**
Elements of missionary theology for a post-ideological society ……...
Bibliografie ……...